

Ants Piip

Ants
Piip

Olguise jõud

9985-77-230-0

Ants Piip

Õiguse jõud

Koostaja: Priidu Pärna

Tartu 2007

"Eesti mõtteloo" sarja peatoimetaja: Hando Runnel
Sarja kujundus: Kaljo Põllu

"Eesti mõtteloo" raamatute väljaandmist
toetab Eesti Mõtteloo Sihtkapital

Selle raamatu väljaandmist on toetanud
Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium,
Eesti Kultuurkapital

Toimetanud Katre Ligi

© Ilmamaa 2007
Vanemuise 19, 51014 Tartu
www.ilmamaa.ee
ISBN 978-9985-77-230-0
ISSN 1024-1604 nr. 77
OÜ Greif trükikoda
Kastani 38, 50410 Tartu

Sisukord

Eessõna (<i>Priidu Pärna</i>)	9
---------------------------------------	---

MERI

Pikk mereasjanduse oludesse (1909)	19
Eesti merekeele korraldamiseks (1910)	26
Merekoolide uuendus (1910)	27
Latinud aasta (1911)	33
Vastastikune laevakinnituse-selts (1911)	42
Meremeeste kutseline haridus (1911)	44
Hamburg (1912)	48
Mõnda väljamaa kohtureisilt (1914)	53
Väinimõise tulek (1922)	57
Meremehed Eesti riigi algul (1928)	63
Brüti laevastiku tulek Tallinna (1933)	69
Laevad (1939)	73

RIIK

Ajalooline päev (1917)	83
Asutav Kogu (1917)	87
Libikilimine okupeeritud maaga (1917)	109
Maanõukogust Asutava Koguni (1919)	112
Jüripäev (1919)	119
<i>De jure</i> . Eesti lõplikult tunnustatud (1921)	120
Eesti riik neli aastat vana (1921)	123
Viis aastat (1922)	127
Iseseisvuse püha (1926)	131

Sisukord

Maapäeva seadused (1927).....	134
Eesti <i>de jure</i> tunnustamine (1929).....	152
Rahvuslik usaldusvalitsus (1932).....	157
24. veebruari manifesti diplomaatiline eelmäng (1938).....	164
Iseseisvuse vaim (1938).....	169
Maanõukogu 1917. aastal (1938).....	171
Vabariigi aastapäevaks (1938).....	189
Iseseisvuse väärtus (1938).....	195

RAHU

Rahu püha (1921).....	201
Meie valitsuse märgukiri Vene valitsusele (1921).....	203
Tartu rahu (1926).....	214
Eesti-Vene rahu (1930).....	217
Vaherahu (1939).....	224
Eesti-Vene rahuleping (1930).....	237
Võitlus rahu eest (1935).....	242
Tartu rahu vaim (1936).....	244
Eesti-Vene rahuleping meie välispoliitika nurgakiviks (1940).....	249

MAAILM

Kiri Kaarel Robert Pustale (1918).....	257
Eesti välispoliitika lähemad ülesanded (1922).....	266
Nurjaläinud konverents (1922).....	270
Balti Liit (1928).....	274
Eesti-Rootsi koostöö (1929).....	278
Balti probleemid (1932).....	282
Eesti välispoliitika ülesanded ja tegevus (1933).....	295
Kiri saadikule (1933).....	299
Läbikäimine eestlastega (1934).....	302
Maailma poliitiline seisukord (1936).....	308
Eesti ja Läti (1937).....	311
Olukord sarnaneb maailmasõja-eelsega (1937).....	319

Sisukord

Väikeriigid suurte vahelistes tülides erapooletuks (1938).....	322
Tahame hoida oma erapooletust (1940).....	325
Jaak Poska ja Eesti välispoliitika (1940).....	328
Peame kohanema suuremate raskuste kandmiseks (1940).....	333

ÕIGUS

Kõne Vene Asutava Kogu eeltööde nõukogus (1917).....	339
Omavalitsuse seadused (1923).....	344
Riigivanema ameti ja Vabariigi Valitsuse juriidiline laad ja funktsioonid (1928).....	348
Alaline rahvusvaheline kohus (1928).....	365
Läbirääkimised Karl Korneli referaadi puhul (1929).....	379
Põhiseaduse muutmise küsimus (1930).....	387
Elbaõnnestunud katse (1932).....	396
Osustavalt poolt (1933).....	399
Kuningas on surnud, elagu kuningas! (1934).....	402
Jõud ja õigus rahvusvahelises elus (1935).....	405
Suveräänsuse mõiste (1936).....	413
Põhiseaduse muutmisest (1936).....	423
Ülikooli autonoomia (1937).....	437
Vabariigi Valitsus (1937).....	442
Konfliktnormide ühtlustamine Balti riikides (1937).....	463

MÕTE

Hariduslike kursuste asjus (1907).....	469
Veel kord kooliõpetajate pajuki asjus (1912).....	471
Eestlased, valimisele! (1917).....	474
Seltsid ja seltskonna elu (1917).....	476
Eesti ülikooli avamise puhul (1919).....	478
Valija ja poliitiline erakond (1923).....	480
Eesti rahvusvahelises kaubanduses (1926).....	483
Kaltseliit on isetegevus (1926).....	485
Carl Robert Jakobson (1927).....	487

Sisukord

Meie rahva iseteadvuse ja isetegevuse tõstja (1938).....	491
Prantsuse revolutsiooni mõte (1939).....	494
Pärlipäeva mõtteid (1939).....	497
Ilmumisandmed, vilted, märkused.....	501
Nimeloend.....	513

Eessõna

Alustan seda eessõna mälestusega majast, mis asub Tartus, Kassitoome veerul. Selles majas, kus meie, õigusteaduskonna üliõpilased, oma taassündinud riigile 1992. aastal mitme kuu vältel ajaõigusseadust kirjutasime, sai alguse minu tee õigusteaduse ja Ants Piibuni. Hoolimata sellest, et kunagise välisministri ja professori kodu oli vahepealsetel aastakümnetel ENSV Ministrite Nõukogu käsutuses, on ajaloolises hoones elanud edasi akadeemiline vaim ja väärikus, mida lausa kiirgab igast seinast ja mööbliesemest. Üheksakümnnendate alguses avati ülikooli peahoones mälestustahvel õigusteaduskonna esimestele professoritele Malmile, Piibule ja Uluotsale, ning aukartus nende meeste suhtes valdas mind juba enne, kui üle Ants Piibu majaläve astusin. Riigi taassünni järel on väärika maja seinte vahele sageli kogunenud meie oma iseseisva riigi ministrid ja hiljem on seda oma Tartu residentsina kasutanud ka president Lennart Meri.

Piibu majas alanud seadusloomealane tegevus viis mind tööle Justiitaministeeriumisse, kus minu teed ristusid Ilmamaa kirjaatusega. Leidsime ühiselt, et tuntud juristide mõttelood väärivad riigi tool laiema avalikkuse ette toomist. Huvi Piibu vastu oli minus säilinud ja nii ma ta ette võtsin. Ka Hando Runnel julgustas, et Piibu näol saad kaaslaste ja eeskuju kogu eluks – ja ta ei eksinud.

Jurist, diplomaat ja poliitik Ants (Hans) Piip sündis 28. veebruaril 1884 Tuhalaane vallas Paistu kihelkonnas Viljandimaal mõisaomanika perekonnas. 1. oktoobril möödub 65 aastat tema surmast Narõbi laagris Permi (Molotovi) oblastis. Meie ühe pühendunuma riigimehe põrm asub tundmatus ühishauas. Piibu uurijad teavad väita, et tal olevat vangilaagris kaasas olnud Stalini foto, millel pühendus "Na pamjat horošemu drugu professoru

Piipu ot Stalina" – lootuses, et see aitab tal ehk vanglamülkast välja rabeleda ja enda, kaaslaste ning riigi õiguste eest seista. Piip ja Stalin olid olnud tuttavad juba sajandi esimese kümnendi Peterburi perioodil. Teatud sinisilmsust ja lootusetut usku õiguse jõusse võib teiste kaasaegsete seas heita niisiis ette ka Piibule endale. Piibu saatust on järjekordne näide sellest, kuidas madaldas Nõukogude võim rahvusvaheliselgi areenil autoriteetseid isikuid, ja kuidas meie toonane haritlaskond oma parimas eas lihtsalt hävitati.

Piibu esimesed sammud aktiivses ühiskondlikus elus on astunud Saaremaal, Kuressaares, kus ta töötas aastatel 1906–12. Sellest perioodist on pärit ka käesoleva raamatu varasemad, peamiselt mere- ja haridusteemalised artiklid. Marienburgi (Alüksne) köster-kooliõpetajana tuli ta 1905. a. sooritama Kuressaare gümnaasiumi juures matemaatikaõpetaja eksamit, ning jäigi aastateks Saaremaale, asudes tööle Kuressaare merekooli (ja õigeusklikuna ka Nikolai koguduse kooli) õpetajana. 1908. a. asus Piip ühtlasi õppima Peterburi ülikooli õigusteaduskonnas. Teda iseloomustas algusest peale ülisuur töövõime ja innukus. Õpetajameti kõrvalt oli ta aastatel 1906–07 ajalehe "Hääl" toimetaja ning Eesti esimese merekalendri väljaandja (ilmus 1909–13). Ühe suve olivat Piip kapten Jaen Teäre laeval meremehenagi sõitnud. Kuna merekoolis käis õppetöö vene keeles, oli eestikeelne merendusalaane oskuskirjandus ja terminoloogia üsna puudulik. Piip asus seda lünka oma merealmanahhiga hoogsalt täitma, kutsudes meremehi üles merekeelt uuendama. Artiklis "Eesti merekeele korraldamiseks" (1910) väidab ta: "Meie tegelik merekeel on väljatöötamata ja vilets, kõikide võõraste keelte juhuslik segu." Piibult 1933. (uustrükina 1939.) aastal ilmunud kaubandusõiguse õpiku mereõiguse peatükis võime aga juba kogeda eeskujuliku omakeelset mereterminoloogiat.

Kahtlemata oli merel Piibu elus oluline osa. Ta lükkas käima meremeeste seltsi ja vastastikuse merekindlustuse seltsi ning tundis suurt muret merehariduse tulevikku üle. Ka oli Piip Saaremaa kooliõpetajate liidu esimees, ise samal ajal gümnaasiumis eksternina lõpueksameid tehes! Piip pidas tähtsaks vabahari-

dustööd ning eestikeelsete kursuste korraldamist ja eestlaste seltsielu ühendamist. Tema eestvedamisel loodi Kuressaare Eesti Mõtte ja soetatati saksa kogukonna kiuste seltsile oma maja. Piip oli eestvedaja, ühendaja, inimeste eneseusu tõstja. Võimatuid asju poame me kätte püüdma – olevat Piip kõnelnud uue seltsimaja avamisel. Võimatuna tundunud asju saavutas ta hiljem iseseisvuse tunnustamise taotlemisel, olles esimesi noore vabariigi välisnõunikuid ja tehes kaasa ka Tartu rahu läbirääkimiste laua taga. Nagu selgub artiklist "Meremehed Eesti riigi algul", kasutas Piip oma sidemeid merendusringkondades edukalt ära ka Eesti riigile tunnustuse hankimise päevil, mil Inglismaal sõjaväerjuss viibinud eesti meremehed ja laevaomanikud tulid rahaliselt appi, et aidata saadik Piibul jalule panna Londoni saatkonda. Naljaga pooleks võis Piip öelda, et need olid Eesti Vabariigi esimesed võlakirjad, mis ta välja kirjutas. Ants Piibu mereteemalised artiklid läbi kahe aastakümne on kogutud raamatu esimesse alajaotusse "Meri".

Ants Piip oli erakordselt mitmekülgne isiksus, nagu on näha ka tema artiklite temaatikast. Piibu teened on ühtviisi suured õigusteadlasena, kes pani aluse rahvusvahelise õiguse koolkonnale Tartu Ülikoolis; poliitikuna, kes oli Eesti Ajutise Maanõukogu (Maapäeva), Asutava Kogu, Rahvuskogu, Riigikogu ja Riigivolikogu liige, riigivanem, välis- ja sõjaminister, Tartu linnavolikogu esimees; diplomaadina, kes hankis Londonis Eestile *de jure* ja *de facto* tunnustuse, ning kel oli kandev roll nii Tartu rahu kui 1939. a. naaside lepingu sõlmimisel, samuti delegatsiooni liikmena, kes osales aktiivselt Rahvasteliidu töös ning sellele eelneval Pariisi rahukonverentsil.

Ants Piip on esimene rahvusvahelise õiguse õppejõud Eesti Vabariigi Tartu Ülikoolis. 12. juunil 1919 määras haridusminister ta rahvusvahelise õiguse professori kohusetäitjaks. Sellega seoses astus ta ametisse isegi varem kui õigusteaduskonna dekaanina määratud prof. Maim. Piip oli 1913. a. kiitusega lõpetanud Peterburi ülikooli õigusteaduskonna ning sooritanud seal 1916. a. magistrieksami. Noorel üliõpilasel õnnestus ennast täiendada ka Berliini ülikoolis üle Euroopa kuulsa rahvusvahelise

õiguse teoreetiku Franz von Liszti juures. Pärast diplomi saamist jäi ta Peterburi õigusteaduskonna juurde teaduslikuks stipendiaadiks ning kinnitati rahvusvahelise õiguse eradotsendiks. Lisaks õppetööle võttis Piip Peterburis aktiivselt osa ka sealsete eestlaste seltsielust (vt. "Seltsid ja seltskonnaelu", 1917).

Asudes Tartu Ülikooli, seisis Piibu ees pakiline ülesanne valmistada ette noorele riigile vajalikke spetsialiste, et Eesti võiks kujuneda rahvusvahelises läbikäimises võrdväärses ja asjatundlikuks partneriks. Ülikooli õigusteaduskonnast sai Välisministeeriumi taimelava ja prof. Piibu töö õppejõudude kaadri kujundamisel näis aina olevat alles algusjärgus, kuna paljud ameti jaoks küpseks saanud õppejõud lahkusid avalikku teenistusse, et riigi diplomaatilisi vajadusi katta ning saatkondi mehitada.

Piibu töökoormust ülikoolis selle esimestel aastatel võib vaid ette kujutada. 1920. aasta alguses, kui pidid algama tema loengud, osales ta samal ajal Tartu rahuläbirääkimistel ja Londonis konsultatsioonidel. Piibu loengud olid populaarsed ning toimusid sageli ülikooli aulas, et mahutada võimalikult rohkem kuulajaid. Oli ju Ants Piip samal ajal ka riigivanem, välisminister, suursaadik jne. Professori asendamatusel ja autoriteedile viitab seegi, et kuigi ta oli 1924. a. suursaadik kaugel Ameerika Ühendriikides, valiti ta siiski korraliseks rahvusvahelise õiguse professoriks. Oma äraolekute tõttu pööras ta suurt tähelepanu emakeelsete rahvusvahelise õiguse õppevahendite väljaandmisele. 1923. aastal ilmus rahvusvahelise eraõiguse konspekt, 1939. a. täiendatud kordustrukina "Kaubandusõiguse ja -protsessi õpik", 1927. a. "Rahvusvahelise õiguse süsteem", 1936. a. täiendatud kordustrukina suurepärane "Rahvusvahelise õiguse õpik". Õpikute taset ja aegumatust näitab asjaolu, et need võeti ülikoolis võrdleva kirjandusena uuesti kasutusele taasiseseisvumise järel. Stiilinäiteid neist materjalidest leidub ka käesolevas raamatus ("Laevad", 1939; "Suveräänsuse mõiste", 1936).

Lisaks õppetooli juhtimisele oli Ants Piip 1932. aastast kuni riigikaotuseni Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi (taastatud 1988) esimees ning vastutas õigusteadlaste päevade kõrgetasemelise korraldamise eest; pidas loenguid ka Kõrgemas Sõjakoolis ja

marevaohvitseride kõrgematel kursustel, USA-s saadikuks olles ka California ülikoolis; oli Rahvusvahelise Õiguse Assotsiatsioon (1873), Võrdleva Õigusteaduse Ühingu (Pariis, 1873) ja Ühtlase Ühingu (London, 1915) liige. Oma sidemeid kasutades vahendas ta Tartu ülikooli noortele õppejõududele paljusid kõrgetasemelisi stipendiume Euroopa ja Ameerika ülikoolidesse. Piip esindas Tartu Ülikooli 1938. a. põhiseaduse välja töötanud Rahvuskogus, seistes seal ülikooli autonoomia säilimise eest (vt. "Ülikooli autonoomia", 1937). Diplomaat Piip oli aastaid ka ülikooli akadeemilise kohtu esimees. Juba Peterburi perioodist alates kuulus ta üliõpilasseltsi "Põhjala".

Alajaotusse "Õigus" on koondatud läbilõige prof. Piibu õigusalaastest artiklitest. Kuigi Piip oli eelkõige rahvusvahelise õiguse asjatundja, oli ta juhtivaid juriste ka riigiõiguses, kaubandus- ja riigiõiguses, rahvusvahelises eraõiguses, mereõiguses, pankrotiõiguses, ning peale selle paberitega advokaat. Olles nii Asutava Kogu kui Rahvuskogu liige, osales ta otseselt nii 1920. kui 1938. a. põhiseaduse väljatöötamisel. Samuti oli ta meie riikluse alusedokumentide, Maanõukogu otsuste ja Tartu rahulepingu sünni juures. Muuhulgas oli ta kindlal seisukohal, et Eesti Vabariik tekkis Maanõukogu poliitilise otsusega 15. (28). novembril 1917, ning 24. veebruar 1918 toimus vaid selle akti sümboolne avalikustamine.* Mure põhiseaduse pärast saatis teda kogu iseseisvusperioodi vältel – kuigi ta ei pruukinud nõustuda kõigi põhiseaduslike arengutega, lõi ta kaasa vastavas diskussioonis ning esitas tasakaalukaid ettepanekuid. Kolmekümnendate aastate alguses, mil kerkis üles vajadus põhiseaduse muutmiseks, käis Piip ka omalt poolt välja reformikava, millega tasakaalustada riigivanema ja parlamendi vahetkordi suurema poliitilise stabiilsuse saavutamiseks, kuid see ei leidnud siiski piisavat toetust. Piibu tollased käsitlused täitevvõimu olemusest ja toimimisest onavad yläärtust tänaseni.

* Samal arvamusel oli ka teine tuntud õigusteoreetik A.-T. Kliimann, seevastu kui E. Laaman pidas seda akti vaid Vene osariigi tekkimise aluseks (vt. "Maanõukogu 1917. aastal", 1938).

Ants Piibul oli hindamatu roll Eesti riikluse loomisel, toimimisel ja hoidmisel läbi kahe sõjaeelse aastakümne. Tema tee avaliku võimuga seotud ametitesse sai alguse juba Peterburis, kus ta ilmasõja rindele saatmisest hoidumiseks asus ülikooli kõrvalt tööle Vene Siseministeeriumi Rahvuste departemangu Balti osakonna juhatajana. Juba Piibu Peterburi perioodist leiame kirjutisi, kus ta kutsus üles seisma Balti provintside suurema rippumatuse eest. Pärast Veebruarirevolutsiooni valiti ta juunis 1917 Viljandimaa saadikuna Eesti Maanõukogu (Maapäeva) liikmeks. Olles Maanõukogu määratud esimesi Eesti välisesindajaid, pidas Piip 34-aastase mehena läbirääkimisi Londonis Eesti *de facto* tunnustamise üle, mis saavutati 3. mail 1918. Tollal maailmapoliitikas juhtrolli mänginud Suurbritannia toetus määras Eesti saatuse. Hiljem veenis Piip Briti võime saatma oma laevastikku admiral Sinclairi juhtimisel Balti merele, toetamaks meie vabadusvõitlust. 1919. aasta septembris kutsuti ta koju välisministri abiks (kantsleriks) ning oktoobris nimetati juba välisministriks Strandmani valitsuses. Piip oli välisminister ka Pätsi (1921/22), Teemandi (1925/26), Tõnissoni (1933) ja Uluotsa (1939/40) valitsuses, mis näitab ta suurt koostöövõimet erinevate poliitiliste jõududega. Kõnekas on ka asjaolu, et Ants Piip oli Eesti Vabariigi esimene riigivanem, kuna oli peaministrina ametis ajal, mil jõustus 1920. a. põhiseadus.

Poliitikuna kuulus Ants Piip Jüri Vilmsi asutatud Eesti Töerakonda ning hiljem ühinemiste käigus tekkinud Rahvuslikku Keskerakonda. Piibu esialgu pahempoolsed vaated asendusid tsentristlikega, mis on iseloomulik tema natuurile leida kesktee ja kõigile sobiv lahendus. Piibu-uuri ja Tõnu Pöder on teda nimetanud ka "kompromissikuningaks", kes seisis alati demokraatliku riigikorra ja demokraatliku põhiseaduse eest. Seetõttu lähenesid tema vaated pigem Tõnissoni kui Pätsi omadele. Piip oli üks markantsemaid nn. Tartu vaimu esindajaid ning demokraatia eest seisjaid vaikel ajal. Pidades tähtsaks, et rahvas oleks ärevatel aegadel ühtne, oli ta veendunud, et demokraatlik valitsemine on sellistes oludes rohkem rahva huvides kui autoritaarne režiim.

Välispoliitikuna oskas ta ühendada oma eruditsiooni, keeleoskuse ja kogemused, pakkudes kaugeleulatuvaid välispoliitilisi ettepanekuid Eesti, Balti regioonile, Läänemere piirkonnale, ning konsolideerides välisametkonda nende kavade elluviimiseks (vt. kirj. Kaarel Robert Pustale, 1918; "Balti Liit", 1928 jt.). Uue ilma-õja lähenedes ja Rahvasteliidu lagunemisel lootis välisminister Piip neutraliteedipoliitikale ning teatud järeleandmistele taktikale (vt. "Väikeriigid suurte vahelistes tülides erapooletuks", 1938). Esinedes Riiginõukogus aprillis 1940, ütles välisminister: "Meie tahame oma asju teiste rahvastega korraldada külma mõistuse järgi, meelest pidades esmajoones meie huve ja julgeolekut. Meie ligem ajalugu näitab, et säärane külma mõistuse poliitika ja tagasihoidlikkus osutub meie rahva seisukohalt kõige õigemaks" (talluritud ajalehes "Sakala" ilmunud kokkuvõtte "Tahame hoida oma erapooletust" järgi). Piibu välispoliitilised nägemused ja analüüsid on koondatud alajaotusse "Maailm".

Ants Piibu suurus väljendub tema diplomaatilistes saavutustes. Tema oskus kompromisse leida võiks pärineda tema noorpõlve seotusest meresõiduga – otse vastu tormi pole mõtet rammida, targem on loovida ja ikkagi päralt jõuda. 1939.–40. aastal see taktika paraku sihile ei viinud. Tartu rahu sõlmimisel tegi Piip Poska varjus ära suure töö ning sattus oma seisukohtade tõttu viimasega ka vastuollu. Piibu osa oli suur nii läbirääkimiste eelkonsultatsioonidel, põhikõnelustel kui lepingu sõnastamisel (vt. "Vaherahu", 1939). Alajaotusse "Rahu" ongi koondatud Piibu Tartu rahu teemalised artiklid.

Ants Piibul tuli osaleda ka 1939. a. Nõukogude Venemaaga sõlmitud vastastikuse abistamise pakti sõlmimisel. Lugeses Rahvusarhiivis tema ülidetailset käsikirjalist päevikut nn. baaside lepingu läbirääkimiste kohta, võib aimata klompi Tartu rahu ühe autori kurgus ja tõdemust, et kusagil on eksitud, ning lootust, et baaside leping aitab päästa hullemast. Piip uskus Rahvasteliitu, ta viibis selle sünni juures Pariisi rahukonverentsil 1919. a. ja oli väga pettunud selle allakäigus pärast natside võimalolekut Saksamaal. Tekkinud vaakumisse kadus ka Eesti iseseisvus. Piip oli aastaid Eesti delegatsiooni juht Rahvasteliidu

täiskogul, võttis selle organisatsiooni raames osa Soome-USA lepituskomisjoni (1929) ning USA-Eesti lepituskomisjoni (1930) tööst ja oli Kreeka-USA lepituskomisjoni (1938) esimees. Oma USA-ametiajal (1923–25) saavutas suursaadik Piip Eesti välisvõla olulise ajatamise riigile raskel ajal.

Selline on Ants Piibu osa Eesti aja- ning mõtteloos. Loodetavasti aitab käesolev raamat mõista selle tahtejõulise ja leidliku eesti mehe tähendust meie riigile ja rahvale. Piip ei olnud päevapoliitik ega kavaldaja, vaid riigimees. Ta uskus õiguse jõusse. 1935. aastal on ta kirjutanud: "Jõud ja õigus ei ole iseenesest antipoodid, kuid õigusnorm peab näitama jõule kätte tema õige koha." Sobilik on lõpetada lootusrikka tsitaadiga käesoleva raamatu viimasest artiklist "Pärtlipäeva mõtteid", mis ilmus aastal 1939, kui sõjavanker oli juba teele lükatud. Pärtlipäev "tõstab ka inimeses lootust, et kuigi näed, kuidas igapäevases kaasaegses ühiskonnas tallatakse jalge alla sajandite või tuhandete aastate tõdesid, siiski ei maksa meelt heita ega kaotada tuju. Sest ajalugu õpetab, et igal ööl ja raskusel on kord lõpp, et tuule ja tormi järele tuleb ikkagi vaikus ja päikesepaisteline ilm. Ja seda mitte üksi looduses, vaid igal pool. Kannataja rahulolematuse ja aktiivsus lühendab surveaega, optimism ja tugev tahe viivad töö võidule."

Raamatu koostamisel tahan tänada oma abilist Annika Talmarit, kes aitas tekste sisestada.*

16. juulil 2007 Varbolas

Priidu Pärna,
magister iuris, notar

MERI

* Käesoleva eessõna kirjutamisel on kasutatud Bruno Pao artiklit "Ants Piip ja Kuressaare", ilmunud Kuressaare Muuseumi aastaraamatus 1995. a., ja Tõnu Põdra artiklit "Kompromissikuningas", ilmunud ajalehes "Edasi" 28.02.–1.03. 1989. a.

PILK MEREASJANDUSE OLUDESSE

Meri ühendab neid maid, mida ta lahutab.

Oma mereasjanduse algamist peame meie selle aja peale arvama, kus Kristjan Valdemar tulise üleskutsega läinud [sajandi] 60. aastate algusel Baltimaade rannäärsete talumeeste poole pöördus, olavalt laevasõidust ja nende ehitamisest osa võtma kutsum. Nee oli aeg, kus kohalikud pärisrahvad pika une järel teondavalt tööle hakkasid – omal käel asju ajama. Ja kui Valdemar ligemal ohutusel Heinastes 1864. a. kapten Dahli juhatusel meremeeste kool töötama hakkas, mis uutele laevadele kapteneid ja tüürimehi ette valmistas, siis ei ole ime, kui elu merele tuli. Kaa käivad praegugi veel meie laevaasjanduse eesrinnal? Ika ole need ikka Heinaste ja Pärnu rannamehed, sest nad said tubli hoo kätte, mis praegugi ikka kindlamaks kasvab. Iseäranis elav oli mereasjanduse elu Kuramaal, kus Valdemari töö! rand merekoolidega üle külvatud sai, kust lühikese ajaga hulk laevajuhtideid välja tuli, kes omalt poolt jälle laevaasjandust ja laevaehitust tagantjärele tõukasid.

Veetia aga oli asi selle poolest kaugel taga. Kuna 10 aasta jooksul (1879–89) merekoolides 2410 lätlast õppis, oli eestlasi nendes ainult 683, see on umbes ¼ sellest, ja kuna Läti jaoskonna koolid koku üle 200 kaugesõidu-kipperi, 440 kaugesõidu-tüürimehe ja 400 rannasõidu-kipperi välja saatsid, lõpetas Eesti jaoskonna koolides ainult 80 esimese, 174 teise ja 127 kolmanda liigi meremeest.

Nii näeme selgesti, kui suur vahe meie ja Läti õpetatud meremeeste arvu vahel on. Ei ole ka sellepärast imeks panna, kui lätlaste laevastik ja mereasjandus palju jõudsamini edenes kui meie oma, et meie neil suurema hulga laevu näeme olevat, mitme-

sugused laevanduse seltsid, nagu Läti seltsi Valdemari osakond, "Austra", vastastikuse kinnituse selts "Enkrus" jne., merekirjandus juba oma paarkümmend aastat seljataga loeb ja Läti meremees emakeeles tarvilist merekirjandust tarvitada saab. Iseäranis rohkesti on neil viimasel ajal kalapüügi seltsisid elusse tulnud, kuna meil ühtegi mere- ega kalameeste seltsi ei ole, kirjanduses aga esimesi lapse sammusid astume.

Kuid see kõik oleks andeksantav, kui meie mereasjandus muidu õitseks. Siin näeme aga otse teist pilti. Olgu küll, et viimasel ajal kõik Balti purjelaevastik vähjakäiku teeb, kuid siiski käime meie siin jõudsamini kaasa, kuna teised katsuvad õigel ajal uut abi leida. Iseäranis selgesti paistavad laevanduse vähjasammud laevade arvu rohkenemises silma. Nende arv tõuseb kas uute ehitamise ehk aga väljamaalt ostmise läbi. Et meil väljamaalt puulaevade ostmine kõrgete tollirahade läbi peaaegu seisma on, vähemalt Balti sadamate järgi, siis jääb siin mõõduandjaks ehitamine. Siin näeme, et Baltimail ehitati:

aasta	laeva	reg.-t.	netto rbl. väärt
1902	40	6757	550 560
1903	21	4583	383 600
1904	18	3918	287 820
1905	5	754	?
1906	4	803	?
1907	4	700	?

1908. a. ehitavuse kohta puuduvad meil arvud, kuid ératede järgi ei ole see sugugi suur, kui teda ülepea olemas oli. Kohutavat laevastiku vähenemise pilti pakub see, kui veel meelde tuletame, et vanaduse ja hulga mereõnnetuste läbi rohkem laevasid kõlbmatuks saab. Saaremaal näiteks tahab laevanduse edenemine täiesti seisma jääda.

Viga ei oleks nii suur, kui purjelaevade kahanemisega meil aurulaevastik suureneks, kuid seda peame olematuks arvama, sest Balti 66 kaugesõidu- ja 20 rannasõidu-aurulaevast kuuluvad eestlastele meie teades ainult kolm (Kleini, Põiteli ja Martinsoni

laevad). Mis on selle põhjuseks? Ons vedu, prahtisid vähemaks jätmine? Iga konelevad arvud. Statistika tõendab, et Vene kaup-
[... kaubandus] hiiglasammudega edeneb, ja 1905. a. tõusis
[...] kaubanduse üldine summa juba 1 712 400 000 rubla
peale.

Kui meenelt aga kauplemine Balti mere äärsete maadega, kus
meie laevastiku poategevus on, edeneb, näeme järgmisest tabe-
list (miljonites rublades):

	Rootsi		Taani		Soome	
	Venest	Venesse	Venest	Venesse	Venest	Venesse
1902	6,0	4,7	10,5	1,8	15,5	20,9
1907	11,4	4,8	23,4	4,1	39,0	26,8

Kui meile tuleb meelde, et Vene välimine kauplemine alatasa ühtla-
selt suureneb, siis leiame, et iga aasta suureneb eksport:

Väljavedu Venemaalt

1902 a. 4 022 300 puuda
1903 a. 4 445 000 puuda
1904 a. 4 800 puuda
1905 a. 4 161 700 puuda
Kokku aastaks 4 336 800 puuda

Väljavedu Venemaale

1902 a. 9 951 600 puuda
1903 a. 9 154 000 puuda
1904 a. 8 844 000 puuda
1905 a. 1 397 400 puuda
Kokku aastaks 12 848 800 puuda

Kui meile suureneb välimine Baltimaadega kauplemine 17 miljo-
ni puuda võrra. Kui meie sellest arvust 64% raudteede peale ar-
vame, siis näeme, et 6 000 000 puuda laevadel rohkem ära
veetada tuleb. Siit järgneb, et ilma olevate laevade teenistusele
kohju loomata võiks iga aasta 6 miljoni puuda veo tarvis uusi

laevu muretseda. Kes veab aga selle kauba ära, kui meie laevastik veel kahaneb?! Vastuse annab jällegi arvustik, mis ütleb, et Saksa, Taani ja Rootsi peaaegu kõik oma laevad Vene Balti sadamatesse saadavad, ja enamasti tühjalt, et meilt kaupa välja viia. Kui suur osa siin, Balti mere kaupluses väljamaa laevade peale langeb, näeme järgmistest arvudest: 1905. a. tuli Balti sadamatesse Vene laevu 899 (442 tuh. reg. t.), väljamaa laevu – 5073 (3580 tuh. reg. t.). Siit läks minema 1000 Vene (493 tuh. reg. t.) ja 5096 väljamaa (3622 tuh. reg. t.) laeva. Vahe on liiga suur, ehk küll need arvud väljamaa laevade võitu Vene laevade üle veel ei tähenda – see vahekord oli 1895. aastal palju halvem. Iseenesest mõista, et kauplemine Inglismaa ja Ameerikaga niisama suurelt tõusnud on: see tõstab veel laevade töötamise võimaluse arvu. Kuid siin teevad meie purjekad jällegi vähjakäiku, iseäranis mis Üle-Atlantika kauplemisse puutub.

	1.07.1903 kuni 1.07.1904	1.07.1904 kuni 1.07.1905	1.07.1905 kuni 1.07.1906	1.07.1906 kuni 1.07.1907	1.07.1907 kuni 1.07.1908
Põhja-Ameerikasse	42	38	40	37	30
Lõuna-Ameerikasse	32	29	28	30	27
Aafrikasse (v.a. Vahe- mere sadamad)	3	8	–	2	1
Kokku	77	75	68	69	58

Oma koorma võtsid laevad enamasti Inglismaalt, siis veel Cadixist, Hamburgist jne. Põhja-Ameerikasse sõitsid laevad ainult Lääne-Indias, Mehhiko lahes ja Inglise maadel. Järjekindel kaugemeresõidu vähenemine paistab meile silma – ja v. Raeson kardab, et ta enam ei tõusegi.

Ligemalt meie laevastiku niisuguse kurva pildi põhjuste üle järele vaadates, kõige kaupluse [kogu kauplemise] suurenemisel, leiame esiteks siin meie laevade koormasaamise tingimused liiga korraldamata olevat: siin on kõik juhtumise asi, kas keegi laev omale koormat saab või mitte, tasu aetakse ka üksteise võidu nii maha, et võimatu on laevu pidada, kuna laeva ja meeste tarvidused iga päevaga suurenevad. Purjelaevade korraldamatus

on põhjuseks, et neil koormat raske saada on, et neil selles asjas võimatu aurulaevadega võistelda, kellel oma teatud veomuretsustel kontorid on. Kaupmees maksab ennem mõne kopika peenelt rohkem – tal on aga teada, kuhu ta koorma ära annab, kuna need purjukene mingi ise kaupa otsima või lasku kaupmees ümberpoordult teha, sest laeva-asjaajajaid – maaklaid – meie väikestes linnades ei ole. Vaat siin oleks korraldust tarvis, ja nimelt – üldist purjelaevade ühendust, kes otsustaks ühise koorma muretsemise ja asjaajajad vahemehed kaupa vahemalt igasse kodumaa sadamasse Balti mere ääres sis-
sa saata. Kui purjelaevaga tahab koormat saada – läheb ja teatatakse. Heelabi saaks ka veohinnad enam kindlad. Niisugune ühendus peab elule tulema, kui meie purje mere-
ast [purjelaevandus] täiesti surmale ei pea vastu minema.

Meie tee meie mereasjanduse ja laevastiku edenemiseks oleks asja enam ajakohaseks teha. Praegusel ajal nõuab kaubanduse rahastatavus kolme algtingimust, mida aga purjelaevad ainult osalt täidavad, ja nimelt: 1) võimalikult odavat veoraha, 2) võimalikult kiiret korralikku kaubavedu ja 3) ruumide koormatavust. Et meie Baltimaa kaup enam vill, puud, tekstiilid, nahad, metallid, kivid ja muu niisugune kraam on, mis peab ruumisid ei tarvita, siis jääb järele odavus ja kaubavedu korraldus. Purjelaevad täidavad esimest tingimust, kuna need teine ülesandega mitte valmis ei saa. Ja see on peapõhjus, miks need kallimad aurulaevad meie purjekate käest koormat võtavad. Ma tean juhtumit, kus kaubatarvitajate ühiselt on tarvitute vedamiseks purjelaeva palkas, kuid pidi seda jätma kahetsema, sest halbade tuulte tõttu jäi laev paar nädalat kinni ja pood pidi kannatama. Teist korda ei julge pood jätma enam teha.

Meie mehed meid elu ise aurulaevastikku muretsema, muidugi meid, meie jõudude ja tarvituste kohast, mis suurte aurulaevade kompaniidele vastu suudab võistelda ja paremini oma kaupa tunda kui purjelaevad. Nagu kergesti võib näha, täidavad need tingimused kõige paremini väikesed, tasase sõiduga aurulaevad – väikesõidu juures. Kaugesõidul, Ameerika reisidel peaks

muidugi kiirlaevad olema, kuid meile oleks see esialgu unistuseks. Ja tõepoolest, väikeste aurulaevade juures ei tähenda üleliigne seisupäev palju, ja vaikese maa peal, nagu Balti mere sadamate vahe, kus kõige pikem tee 800 penikoormat, ei saa kaupsid ühekorraga palju koos olema, nii et suurtel laevadel siin palju eesõigusi ei ole. Niisamuti vähendab veoraha suurust ka laeva kiiruse vähendamine, kuna väikeste vahede peal – 500–700 penikoormat – see sugugi palju ei tähenda, kas kaubalaev 10 või 6 sõlme turinis sõidab, kas ta 2 või 3 päeva teel on. Võrdluseks võtame kaks aurulaeva: 10-sõlmelise 3000-tonnise 200 000-rublalise ja 6-sõlmelise 300-tonnise 50 000-rublalise. Esimene nendest laevadest võib Tallinna ja Stettini vahel (520 sõlme) kuu aja sees umbes 2 reisi koos täitmise ja tühjendamise päevadega ära teha, kuna 4 sellesama-väärtuselist väikest aurulaeva sellesama aja sees kokku 24 reisi võivad teha ja 7200 tonni kaupa ära viia, seega kiirust 24 korda ja koorma hulka 20% võrra suurendavad. Süte väljaminek oleks aga 6-sõlmelise sõidu juures 3 korda väiksem kui 10 sõlme juures.

Tahtmata tõuseb siin vastus keelele, mis meie tegema peame: tarvis rahad ühendada ja aurulaevasid hakata muretsema. Ligemaks sõiduks aitab juba 100 reg. tonniline, kaugemaks, väljamaa-sõiduks aga 250–300 reg. tonni suur veolaev.

Meie ärksamad Pärnu mehed on sellest juba aru saanud ja endale mõned aurulaevad muretsenud, sest aurulaeva vedu on sootumaks teine kui purjelaeva oma. Ja tarbe korral võib ka aurulaeva, kui hea tuul on, purjede alla panna ja sedaviisi kulusid vähendada.

Ehk küll mõned senised väikeste aurulaevade pidamise katsed ka nurja on läinud, nagu mõne aja eest Heinaste meestel, siiski ei kõnele see veel väikeste aurulaevade elujõu vastu, sest ka suured aurulaevad kannatavad praegusel ajal teatud kriisi. Ja kui meie oma purjelaevastikku enam korraldame, siis ehk võime veel oma olevad laevad auga vanaks pidada ja alles siis uute aurukate juurde üle minna.

Need on küsimused, mida meie ise otsustada võime, ja puudused, millede kõrvale saatmiseks meist endist küllalt on. Kuid

peale selle on veel palju takistusi, mis meie võimuses ei seisa, ja mida ainult riigisandlisel teel korraldada võiks, nagu laevade registreerimise toll, kõiksugu koormavad maksud, aadressi raha jne., et ikk pöörata oluliselt turu seisukorra läbi ära määratakse, nagu seadustatud kogused, kuid igatahes peame meie oma laevaasjanduse katatavuse päevakorrale võtma ja katsuma mõndagi ka ühiselt lahendada. Hüle-kuulus "Linda" ei või siin kohutuseks olla, sest apud on teised – ja ka mehed on teised.

Üheksa tüülikud, kui austatud meretegelased ja need, keda meesed huvitab, meie ligemalt selles märkuses puudutatud küsimuste üle oma arvamusi ja ettepanekuid teataks, et siis seda meile juba olulise läbikaalumisele võtta, ja kui võimalik, ka tegelemiseks toetada võiks tarvitada, sest ei ole vist aeg kaugel, kus ka meie mereasjandus rohkem huvitust saab võitma ja meil mereasjandusele tuleb rõhutada.

Loodu, meenog on lõpul!

EESTI MEREKEELE KORRALDAMISEKS

Meie tegelik merekeel on välja töötamata ja vilets, kõikide võõraste keelte juhuslik segu. Kuidas seda korraldada, on sellel aastal keele-elu keskkohas, Eesti Kirjanduse Seltsis, paar korda kõne all olnud. Esimene kord oli see Kuressaares, kus nende ridade kirjutaja kõnet pidas, pikemalt meie merekeele puuduste juures viibis ja näitas, et mereasjade nimed võivad kas otse mõnest võõrast keelest võetud saada, ehk neid tuleb uuesti luua, või praeguses tegelikus elus tarvitata vaid sõnu Eesti kirja-merekeele väljatöötamiseks korjata ja nende põhjal mõisted kindlaks määrata. Koosolek tunnistas õigeks viimase tee ja tarvili-seks mere tehniliste sõnade korjandus toime panna.

12. aug. 1909 oli see asi E. Kirj. Seltsis teist korda ees, ja siin otsustas asemike kogu merekeele korjanduse toime panna, kuna korjajate kogumine ja esialgsed tööd nende ridade kirjutaja hoo-leks jäeti.

Seda otsust meremeestele teatades palun kõiki tähtsas töös kaasa tõmmata. Esiotse avaldan siin fregati (*Bollschiff*) purjed ja taklasi, mille eestikeelseid nimesid, kuidas neid kusagil nur-gas tarvitatakse, korjanduseks saata palun. Nimed avaldaksi-me vast järgmises almanakis, kus ka edaspidise korjanduse üle edasi räägime.

Tähendame siin, et sellel aastal parun Henkingi poolt lühike-ne 7-keeleline mere sõnaraamat ilmus, mille eesti keel aga õige puudulik ja kõikuv on. Muidu on see väike raamatuke tähelepa-nemise väärt meie meremeestele.

Meresõnu, materjali ja märkusi palun saata kas Tartusse, Eesti Kirjanduse Seltsi Merekeele Komisjoni nime peale, või minu kätte. Aadress: *г-н А. Аренсбург, Лиуфа.*, Merekool.

MEREKOOLOIDE UUENDUS

Et ole meil mereasjanduse korraldusega õnne. Teda vaheta-takse sageli juba enne, kui seadus õieti maksta saab haka-ta. Nüüd on jälle praegu uus muutus ees – seekord merekoolide loomine. Praegused merekoolid, mis endiste, nn. "Valdemari me-rekoolide" nimele 1902. a. sisse seati, jagunevad 5 pealiiki, nimelt: 1) mehhaanikakoolid ja Odessa ja Arhangelski koo-lid; 2) "kaubanduse meresõidukoolid" – juurde tuleb arvata. Kui meile aga "ettevalmistamise merekoolid" kõrvale jätame, mis meil et ole kui kaubandusministeeriumi all seisvad üldhari-tuskoolid linnakoolid vähe lühendatud kursusega (usuõpetust on 1 tund, täiesti puuduvad ajalugu ja loodushugu), kus õpiasju võetakse metomehe elukutse kohaselt on korraldatud (matemaati-ka ja geograafia on laiendatud) ja mida Eesti jaoskonnas ainult Kuressaares ja Heinastes on (Peterburis, Riias, Magnushofis ja Tallinnas), mis jäävad meile järele 1) kaugesõidu- ja 2) väikesõidu-koolid (школа), kuhu ainult ettevalmistamise-kooli või linna-kooli lõpetanud vastu võetakse ja kust aurulaevade kaptenid välja tulevad; 3) kolmeklassilised (Paldiskis, Narvas, Heinastes, Lihula [Lepaja] ja Vindavis [Ventspils] ja 4) kaheklassilised (Kuressaares ja Kuressaares) merekoolid (школы), kuhu algkooliha-lkude vastu võetakse ja kust purjelaevade kaptenid välja tulevad. Jät aga 31. oktoobril 1909. a. uus laevajuhtide-seadus välja tulla, mille järgi vahe auru- ja purjelaevakapteni või laeva-juhtimise vahel ära kaotati, siis peab ka vahe, nõnda ütelda, (школа) ja koolikeste (школы) vahel kaduma, ja on ühist laevajuhtide kooli tarvis, kust niihästi purje- kui ka aurulaeva-de kaptenid välja tulevad; sest lõpulikult on nende mõlemate laevajuhtide juhutamise oskuse vahel liig pisikene vahe selleks, et teha nii raske oleks omandada. Et purjelaeva juhutada oskav

kapten aurulaevaga kimpu ei jää, näitavad vanadest mereklasidest tulnud kaptenid, kes niisamuti aurulaeva juhatavad kui purjelaevagi.

Nüüd tekib aga küsimus, kuidas siis praeguseid koolitüüpe ühendada, sest ühtedes nõutakse sisseastumise juures suurema eelhariduse tunnistust, kuna teistes eelharidust vähem nõutakse ja seal rohkem pärismeremehed, nn. praktikud õpivad. Uus laevajuhtide seadus otsustab selle küsimuse nii: igaüks, kes tüürimehe eksamit tegema tuleb, toogu ka tunnistus kaasa, et tema ettevalmistus-merekooli või 3 kl. linnakooli lõpetanud on. Õige lihtsalt: kaptenid, kelleks tüürimehed ilma eksamita mõne aja sõidu järel saavad, olgu haritud mehed. Kuid seadus on siin merekoolidele "tagaukse vabaks jätnud", s.t. – kaubandusministeeriumi merekoolide kasvandike kohta ei ole see seadus maksev, asja selgitab siin uus merekoolide seadus. Ja just sellest koolide-seadusest oleneb nüüd, kas tegelik meremees, kes "mere peal sündinud ja mere peal kasvanud", ka madrusest kõrgemale võib saada ehk mitte, sest et temal ei aega ega võimlust polnud nõutaval ajal ettevalmistus- või linnakooli õppima minna. Sagedasti teenis mees juba sel ajal merel leiba. Ilma diplomita aga laevajuhtijaks tulevikus enam kedagi ei lasta, sest "diplomeeritud meremehi on juba nüüdki üleliiga", neid on, nagu ametlik paber ütleb, üleprodutseeritud. Sellepärast on ka merekoolide küsimus meile huvitav. Huvitav iseenesest ja tükk meie kibedat majanduslikku elu.

Korra oli kuulda, et ka tulevikus ainult linnakooli lõpetajatele merekoolidesse tee avatud saab. Selle üle on mul isegi keskvalitsuse ametnikega vaidlemist olnud. Kuna ühed tegelikke meremehi täiesti eitavad ja neid kuhugi kapteniks toppida ei käsi, kellel koolitamiseks raha ei ole, on teised tegelike meremeeste vastu vähe leplikumaks saanud. Nüüd on ka uus merekoolide projekt välja töötatud, milles ennast mõlemad vaatepunktid esitlevad ja mis ka kergesti seaduseks võib saada. Meie riigivolikogus mereasjanduse tundjaid ei ole ja ka riiginõukogus istuvad enamasti sõjamehed. Sellepärast oleks meil, kellele mereasjandus tähtis küsimus on, tarvilik eelnõu puudustega tutvuda

uue koolikooli kohuseks teha just nende puuduste peale võtta lühedepanu pöörata.

Uue kooliteooriumi projekti lühendatud väljaandest loen, on merekoolide reformi plaan peajoontes järgmine: praegused merekoolid muudetakse osalt uuteks merekoolideks, osalt linnakoolideks, osalt aga kaotatakse need riigirentei eelarve kergendatuna ja laevajuhtide üleprodutseerimise pärast täiesti ära. Muudatavate koolide ülalpidamiskulud tahetakse aga kahepoolt kohulike allikate peale ära jaotada.

Uued koolidest enestest. Et uus seadus vahe auru- ja purjelaeva vahel juhtimise asjus ära kaotab, siis mõeldakse kõigepealt need koolid ära kaotada, mis purjelaevade kapteneid ette valmistavad, s.o. kahe- ja kolmeklassilised koolid. Niisamuti kaotatakse nn. mere-ettevalmistuskoolid ära, ehk jälle muudetakse linnakoolideks tüübi.

Nüüd kujuneb siis laevajuhtisid valmistavate merekoolide peajooned nõnda: on 1) kaugesõidu-koolid (училища); 2) väikesõidu koolid (школа) ja 3) mereteaduste kursused.

Laevajuhtide koolid võivad kas eraldi ehk laevamehhaanikute koolidega ühenduses olla; siis nimetatakse neid ühendatud koolid – kaubanduse-meresõidu kooliks kahe jaoskonnaga: laevajuhtide ja mehhaanikute jaoskond.

Kaugesõidu-koolide otstarve on neile, kellel linnakooliharitus on ja kes meremehe elukutsele ennast tulevikus pühendada tahavad, teoreetilist ja praktilist haridust kaugesõidu-tüürimehe eksami tarvis anda. Sellepärast nõutakse nendesse sisseastujatelt ainult kolm kuud proovisõitu.

Väikesõidu-koolid aga valmistavad neid, kes maast-madalast merel sündinud ja ainult alg- ehk kihelkonnakooli hariduse saanud, väikesõidu tüürimehe eksami vastu ette. Nende käest nõutakse aga rahkoti meresõitu – tervelt 24 kuud! Kui aga meresõidukooli lõpetajal tahaksid kõrgemat kutsediplomit – kaugesõidu-tüürimehe diploma saada, siis peavad nad ka kaubanduse ehk kaugesõidu merekoolide juures olevad kaks lisaklassi lõpetama. Et nendesse klassidesse astuda, peab enne tervelt nõndapalju sõitnud olema kui kaugesõidu-tüürimehe diplomi saamiseks tarvis.

Mereasjanduse kursused seatakse nende tarvis, kes vähemate purjelaevade (20–100 registertonna bruto) juhtide tunnistust soovivad saada. Nende koht ei ole alaline, neid on rohkem ümber-rändajaid ja määratakse kaubandusministri poolt tarviduse järgi.

Koolide asukohtade väljavahetuse juures on kaubandusosakond selle peale vaadanud, kuidas kohalik rahvas kutselise merehari-duse järele tarvidust tunneb, kas võimalik on koolile kohaseid õppejõudusid muretseda jne.

Selle järgi on otsustatud väikesõidu-koolid avada 7 kohas, kaugesõidu-koolid neljas ja kaubandus-meresõidukoolid kolmes. Siia hulka ei ole täiendusklassid arvatud. Nii jääks siis endisest 34 koolist ainult 14 järele. Teiseks muudetakse 12 merekooli linna-kooliks, 10 pannakse aga täiesti kinni ja nende asemele ei avata ühtegi kooli.

Koolide ülalpidamine tuleks nõndasama kui praegugi: 1) maa-kogu-, linna- ehk seltskondliku omavalitsuse, ehk eraseltside käest, 2) sadama-asjade komitee käes olevatest summadest ja 3) riigirenteist.

Kui kooli ülalpidamisest ka esimestena nimetatud liigid osa võtavad, siis sünnib kooli juurde nende ja kroonu asemikest hoo-lekandja komitee, kes kõiki majanduslikke asju äiendab.

Koolide ülalpidamine tuleks aga maksma:

Kaubanduse merekool 53 646 rubl.

Kaugesõidu merekool 26 316 rubl

Lisaklassid eelmiste koolide juures 9590 rubl.

Väikesõidu-koolid 17 824 rubl.

See eelnõu antakse pärast 10. nov. riigivolikogusse, ja kui ta seadusandlikul teel vastu võetakse, hakkab ta 1. juulist maksma. Ministeeriumi-eelnõu järgi oleks koolivõrk siisugune:

1. Väikesõidu-koolid: Patrikejevi vallas, Heinastes, Liibavis, Paldiskis, Hersonis, Taganrogis ja Bakuus:

2. Kaugesõidu-koolid: Magnushofis (Riia ligidal), Riias, Arhangelskis ja Vladivostokis.

1) Kaubanduse-mereskoolid (kaugesõidu- ja mehhaanikakoolid koos):
Tallinnas, Odessas, Rostovis Doni ääres

2) Linna-koolid (12), milledest Balti mere ääres: Käsmu, Heinaste, Vammis [Vammis], Lüub-Essern [Lubezer], Dondangen [Dundaga] ja

lõpetel koolid, nende seas ka Narva ja Kuressaare, pannakse kinni ja nende asemele ei avata ühtegi õppeasu-

tuks. Kui kaubandus ei kuuluta siis meile, eestlastele, midagi head. Kui meil kindlasti võime ütelda, et meil kaugesõidukapteneid ei ole, sest need üksikud, kellel korda läheb linna-kooli lõpetada ja siis võistluseksamil kaugesõidu-mereskooli sisse astuda (tähtsustades, et neile koolidele tahetakse keskkoolide õpetajad anda, k.a. nende lõpetajad võivad kõrgematesse tehni-kalikesse koolidesse astuda) igatahes suur õnneasi on. Sisse astu-miseks on meil palju olema ja 3-kuuline proovisõidu-aeg teeb meile võimaluse sõidu küljest kõikidele kättesaadavaks – pä-rast selle elementaarse sinna ei pääse – seda võib juba kindlasti ütelda. Nõnda on kaugesõidu-koolid sellistes suurtes linna-des kui Riia ja Peterburi, kus elu kallid on. Lõpuks ehk oleks veel mõttepärane leppida võinud, kuid veel enam – ka väikesõidu-koolidele jätta eestlastele ainult üks kättesaadavaks, see on Pal-diski kool, ainult ehk ka Heinaste, kuna Viru rand, Narva ümb-riks ja Kuressaare, meremeeste pesa, merekoolist täiesti ilma jae-takse, mille peale vaatamata, et näit. Kuressaare merekool oma 10 aastase kestuse ajal ligi 350 laevajuhti välja on saatnud.

Kui kokku võttes näeme, et 1) meil Eesti piirkonda, nimelt Tallinnas, kaugesõidu merekooli tarvis läheb, 2) väikesõidu-koolid on vaja rohkendada tuleks ja kõige vähemalt Saaremaale – Kuressaare – mis talvel muust ilmast lahus ja kus meremehi ei ole, jätta; kui kaugesõidu-koolid liiga kallid, siis tuleks vähemalt üks väikesõidu-kool avada. Kui meil on mõttekutsumist paneks Tallinna linnavalitsuse süda-ma peale, sest kaugesõidu-kool looks meile rohkem kapteneid ja need looksid ka Tallinna linna meresõidulinnaks, nagu vaikesed

Valdemari klassid meile purjelaevastiku löid, kuna nad asja tundjaid ette valmistavad. Teine asi aga oleks meie meremeeste eneste algatada ja nõuaks toetust meie riigivolikogu saadikute poolt. Selleks – õigel ajal elavust.

Koolide programmi asjus oleks ehk mõndagi ütelda, muuseas, et kõrge hariduslik tsensus nii tarviline ei oleks, et sõidutsensus kauge- ja väikesõidu-koolide tarvis sisseastumiseks (3 kuud esimestes, 24 kuud teistes) otsekohesest tendentsi kannab tegelikult meremehi võimalikult vähe kutselise hariduse osaliseks saada lasta. Loodame, et siin meie asemikud riigivolikogus ka vaikimisi ei saa, vaid sõna kaasa räägivad.

Praegu aga soovitaksime meremeestel veel sellel aastal meie Narva, Käsmu, Paldiski, Kuressaare ja Heinaste merekoolidesse sisse astuda, kus vastuvõtmine kuni 31. okt. kestab, sest et praegusel üleminekuajal need koolid (школы) pea I ja II järgu õigused on omandanud: nende lõpetajad võivad kauge- ja väikesõidu kapteniteks ka aurulaevadel saada; selleks ei ole muud tarvis kui ainult – navigatsioonist ja meresõidu-astronoomiaast sellekohase programmi järgi eksam ära teha. See tähendaks, et nüüdsed kooliastujad 2–3 aastaga 5–6 aastat võidavad.

Tarvitatagu silmapilku!

LÄINUD AASTA

Läinud aasta on mereasjandusele kurb olnud, meie laevandusele üldiselt ja Saaremaaale iseäraldi. Tormised ilmad, iseäranis septembris, oli haruldased, nagu neid kokku paarikümne aasta sees pole olnud, teinud palju kahju. Otse kümned laevad on hukka saanud, kahjuksaamusest kõnelemata. Aga veel enam. Suur õnnetus on see, mis sellel sügisel purjelaevadega juhtus, lõi suure hoobi ka purjelaevandusele. Selgesti näis purjekate abita olek olnud kaasa, kuna aurulaevad neid hirmsaid looduse jõuavaltidest peaaegu kõik võtta välja kannatasid. Ikka kibedamini ja kibedamini õpetab meid elu, et meie rannasõidu purjelaevanduses, mis vahel oma reaside poolest otse aurulaevadega võistleb, peab olema tuleks otse võtta, sammusid, mis maksuta tuulejõu eksperimentaalset ja tarvitamist surmale minna ei laseks. Seda tunnetust tuleks otse võtta, et meie olud siin tõesti korraldamata on. Tuleks, laevaomaniku seisukoht. Laev on merel, otse Jumala käes, otse hooleks; iga silmapilk peab valmis olema, et laeva, mis on merel läinud, kergesti kaotada võib, ja kahju on siis kõik äärmiselt suure kanda. Ei ühtegi laeva kinnitust. Kinnituseks tuleks tulevad purjelaevade pealt suurt preemiat, suuremat kui praegu on, otse lubaks, ja sagedasti lihtsalt ei kinnitagi, kuna meie laevad peaaegu kõik klassitamata on, osalt ka kaunis vanad. Praegu on enamasti üle 10 aasta. (1899. a. oli 604 laeva, 10 aasta jooksul ehitati 289 laeva juurde, praegu aga loeme 807 laeva, mis on 1/4 vanad laevad kogu Balti merel. Alla 5 aasta vanad on ainult 30 laeva laevastiku kohta.) Ja vastastikku kinnitamist tuleks kõige kindlamat ja odavamalt laevakinnitamist meil – et oleks otse küll, aga peame tunnustama, et siin oma lõunapoolsetest naabritest maha oleme jäänud. Olgugi et lätlaste juures vastastikku kinnitamine veel mitte tarvilisel täiusel, soovitaval

kõrgusel ei ole, aga neil on ometi midagi (selts "Enkuris"). Meil ei ole ka algust. Kas siis meie juures ettevõttevaim ja arusaamine kord ka läbi ei löö? Muidugi lööb, olgu aeg pikk ehk lühike, kuid soovida oleks, et see varsti sünniks. Usku on aga vähe. Meil peeti korra kapt. Pitka õhutusel isegi üks meremeeste koosolek ära, kus oma täidesaatev komitee jne. valiti, kuid asja etteotsa pandud mehed ei ole selles asjas kõssanudki. Aga rahulist unustada soovida süda ei söanda: liig tähtis ja valus on selleks küsimus. Ühistegevust on meil ka mere peale minnes tarvis, sest üksikult meie oleme nõrgad. Ja kui siin esimene algus n.-õ. kalevi alla pannakse ja rahulikult uinuma jäädakse, siis ei või sedagi õigeks tunnistada, olgugi et meremeeste Tallinna otsused vast ainult roosilised unistused olid või niisugused olevat paistavad. Tööd, mis ettevõtted peab niikaugele viima, et asi selgusele jõuaks, või likvideeriks, ei peaks mitte lüüa. Ja ma loodan, et kõik, keda meie rahva majandusline elu huvitab, mereasjanduse töö peale mitte vaenuliselt ei vaata, sellele kaasa tunnevad ja jõudu mööda kaasa tõmbavad. Olgu need sõnad Merekalendri poolt asja uuesti ülesvõtmiseks head maad leidjad, et järgmisel aastal meie mere-ühistegevuses rõõmustavat sammu ära märkida võimalik oleks, kui aga need sõnad ise Mere-Kal. luigelaulukorras ei ole, mida nad, loodetavasti, minu poolt on. Kui meil võimalik on, ole suurt laialist aktsiaseltsi luua, siis oodaku see paremat aega, millal meie raha-asjandus ja mereseltskond sedavõrd koondub, et ka siin ühiselt suurkapitaliga võitlema suudab hakata. Aktsiaselts ei ole aga veel mitte A ja O, on veel muud, osalt laiemat tähtsusega, igatahes aga enam realiseerida andvat — see, mida kapt. Pitka "Eesti ülemaalse mereasjanduse edendamise ühisühisuse" nime all mõtleb, nimelt mereselts mõne suuremas keskkonnas, mõtlen Tallinna peale — kui seda meie praeguste mereasjanduse seltside — Keiserliku Laevanduse seltsi Heinaste ja Kuressaare haruseltsidel on, kes iseseisvad, aga teistega, iseäranis Keiserliku Laevanduse seltsiga, ühenduses oleks. See katsuks omakäsi kättesaamiseks töötada niipalju kui jõud kannab, rohkem ju nõuda ei või. Ülesannetest puudus ei ole, muuseas ka merekirjanduse eest hoolitseda oleks sellel seltsil kergem.

Kõikide laevuomanikud ühistegevuse läbi oma seisukohta pa-
 randada võivad, tuleks seda abinõu ka meie laevameestele soo-
 vitada. Kuna ei oleks siin mitte vastastikused abiandmis-, surma-
 kannatust- ja elukinnituse korraldamine. Meremehe
 ühistegevuse koostööd juhtumiste mängukann. Kui ka riiklik
 elukinnitamine sisse seatakse, siiski ei saa selle
 ühistegevuse ja ühistegelised ettevõtted ülearuseks. Neid
 ei oleks ja ei oleks tarvis. Esimest sammu näikse selleks Tallinnas
 tehtud, millele meil hõõgab niipalju kitsast diplomi värvi vastu,
 see viitab viikene ringkonna kaptenite klubiks muutub. Laiem
 ühistegevuse korraldus on alles järke ootamas. Võimatu
 on et ole, olgugi et meremees iial paigal ei püsi. Kirjad käi-
 d ja nii elutub igale poole. See korraldus võiks ka väljamaa-
 meeste meele seisukorra eest hoolt kanda.

kogu tahtsime korraldus meie purjelaevanduses, iseäranis enam-
 duse rannasõidus oleks – purjelaeva uus tüüp tarvitusele
 võtta. Meie purjelaevadele lisaks veel aurumasin ehk mootor sisse
 võtta. Mootorid, lase purjega. On tee kiire, loodus takistust
 ei ole, mootor töötab, aga edasi peab saama. See uuendaks
 meie elu, meie sammuksime eluga ühes, võtaksime juhita-
 guslikke jõud enese alla, võiksime tuule odavust ja
 tugevust enese kasuks tarvitada. Uus see mõte ei ole,
 see on juba olnud, on teda tarvitatud, päris naljakatel põhjustel –
 tahtsime me seda teha mõne tuhande. Aga kui see paar tuhat rubla
 teha tahetakse kindlale jalale paneb, siis on iseenesest mõista,
 ta tuleb meile kindlalt pea tagasi tuleb. Inimese tahtmise järgi ju-
 val looval on rannasõidus kindel tulevik, purjelaev ei kao
 kunagi, ta peab muutuma; vanal kujul püsib ta ainult pikkadel va-
 ludeks, nagu seda Atlantika on.

Endine aasta kõige parem teenistuse aasta ei olnud. Endine
aasta tõi et andnud võimalust meie laevade pea veoprahti —
et ^{meie} meid küllalt ranna äärde vedada, mis ka kriisi tõi. Ise-
lõõts muutustest hindade asjus ei olnud. Inglismaa poolt kuul-
ti et need veohinnad kerkima hakkavad. Oleks soovitatav, aga
et oleks meil niikaugele läinud, et Kihnu mehed Kuressaarest
et ^{meie} meid 2½ kop. puud (endise 5 kop. asemel) veavad.

Turg madal. Ehk mõjub hindade kõrgenemine ka nii, et meremehed uksteise eest hindasid maha ajama ei hakka.

Üleriiklikest seadustest olgu nimetada uue kaptenite seaduse maksmapanemine (vt. Merikalendri lisa lk. 1–5) ja koolide uuenduse eelnõu, mille järgi oleks ainult kaugesõidu-koolid (Peterburis, Riias, Magnushofis) linnakooli lõpetajatele, ja väikesõidu koolid (Paldiskis, Heinastes, Liibavis jt. merede peal) ilma selle eelhariduseta meremeestele jääks, Narva, Käsmu, Kuressaare ja Vindavi koolid kinni pannakse, Käsmusse selle asemele linnakool avatakse. Uus seadus anti riigivolikogusse, ja kuidas ta sealt välja tuleb, on tuleviku küsimus.

Läinud aastat võime ka meremeeste kongresside aastaks Venemaal pidada. Aasta algas meremeeste kongressiga Moskvas (27. dets. 1909 – 5. jaan. 1910), selle järel oli koosolek Peterburis kongress Odessas ja lõpuks kongress Riias (13.–15. nov. 1910). Siin tuletame ainult esimest ja viimast meelde, kuna nendel meie Baltimaa mereasjanduse küsimusi puudutati. Muusem käsitlesin ka mina seal Balti purjelaevanduse seisukorda (enamisel kongressil isiklikult, kus paljude veeteede tegelastega kokku puutudes nägin, kui vähe Vene seltskond mereasjandusega tegemist teeb). Omalt poolt juhtisin tähelepanu selle peale, et meie laevastik alatasa väheneb, ja kui temale appi ei tulda, kõige vähemalt, kui meie purjelaevanduse edendamise takistusi ära ei võeta, siis Balti mere purjelaevad varsti lõpul on ja väljamaalastel tööpõld lai. Kokkuvõttes toonitasin, et purjelaevanduse kahanemine meresõidu halbade tingimuste vili on, et tema kosumiseks on tarvis 1) laevaehitamiseks kroonu metsa kroonutaks järgi anda, ilma suuremate vormitaitmisteta ja kiiresti; 2) tarvis väljamaalt toodavate purjelaevade pealt, mis üle 2000 reg. tonni, toll ära kaotada (NB! Mõlemad kongressid tunnistasid kõikide laevade pealt tolli äravõtmist tarviliseks); 3) valitsuse poolt laevaehitust dokkide ja verfide läbi edendada; 4) odava laenu saamist kergendada ja laevaehitajatele abiraha anda; 5) tolliameti formalismi vähendada ja piirivahi ohvitserile tolliametniku õigused anda, kui see ametnik 24 tunni jooksul kohale ei ole tulnud; laeva lubada igal pool kalda ääres tööle hakata; Venemaa

laevade väljamaa laevale munsterdada jne.; 6) aadressi-, mitme- ja kaotada ja sadamamakse vähendada; 7) kaitse- ja sõjajärgi kaotada, kuhu ka kaugesõidu laevadel õigus oleks sisepaada, 8) tsentraliseeritud merekohtud sisse seada, kus meremehed õigusteks oleksid ja asju ruttu aetakse; 9) meremeeste riiklik ühenduslik ühine, vanaduse ja vigastuse vastu kinnitamine sisse seada, 10) Baltimaal vana keskajast päritud rannaõigust korraldada ajamiste kohaselt; 11) merekoolide uuenduse juures selle laevastiku panna, et tegelikud meremehed, kes küll suurt (linnakooli) haridust ei ole saanud, siiski merekoolidesse sisse pääseda, mille tarvis kasvõi iseäralised taiendusklassid sisse seada. Mõlemad kongressid tunnistas esiteks KLS Kuressaare Haruselts ja teiseks mõlemad kongressid õigeks. Kongresside otsustest ka juhtivat ära märkida.

Ateneumi kongress otsustas:

1) Laevanduse edendamise kohta tunnistati tarviliseks, et nn. kroonulinnakoolidel ainult Vene lipu all lubatakse sõita ja väljamaa laevandul ära keelatakse Krimmi soola Balti merre vedada, samuti tuleks kõik kroonu prahtide vedu ainult Vene laevadel teha. Ühes sellega peab kongress tarviliseks võimalikult 2) ja sadama formalismi vähendada, suuremates sadamates tollivaba kohtasid (*Tollfreihafen*) sisse seada.

3) Sadamade valitsuste asjus tunnistatakse soovitavaks, iseäranis kui ka jagode valitsus on, võimude koondamist; sadamade valitsustele tuleks teenijateks endised kaptenid võtta ja komisjonide meremeeste alalisi asemikke kutsuda. Nendes sadamades, kus tsentralist sadamavalitsust ei ole, peeti tarvilikuks lihtsast sadamavalitsus sisse seada, kuna sadamate valitsuse alusel aronemist omavalitsuse põhimõtte järgi tarviliseks oleks. Otsustatakse, et mereäärsete linnade ja börsikomitee liikmete maksusid laevadele peale panna tuleks läbi vaadata ja mitte lubada sel mõõdul maksusid peale panna, et see laevanduse edule takistajaks oleks, ja kindlaks teha, et sadamade laevad maksud ainult laevanduse ja meresõidu tingimuste edendamiseks läheksid. Tungivalt tarviliseks tunnistatakse

ka Baltimaa ja jõgede rannaõiguse läbivaatamine laevanduse edu kohalt.

3. Hädaohuta meresõiduks peetakse tarviliseks kallaste järelõõtmist, kaitsesadamate ehitamist ja väiksemate sissekäikude valgustamist, kuna reidid uppunud laevadest tuleks ära puhastada.

Juhime siin tähelepanu selle peale, et hüdrograafia peavalitsus palub meremehi temale meresõidu takistustest ja merekaartide puudustest teatada.

4. Purjelaevastiku puulaevade ehitamise toetamise asjus peetakse tarviliseks väljamaalt ostetavatelt puulaevadelt tolli ära kaotamist, kroonu taksi järgi laevade ehitamiseks metsa andmist ja nende metsade hoidmist, mis laevaehitusele kõlvulised on. Niisamuti soovitati tarviliseks Loksa eeskujul laevaehituse kohtasid sisse seada.

Meile isiklikult oleks see tähtis, mis Volga asemikud ette panna, nimelt laevu Volga ja tema harude kallastel valmis ehitada, kus see naeruväärt odav olevat, ja need siis kanalite kaudu mere toimetada. Oleks soovitatav, kui meie laevaehitajad seda küsimust labi kaaluksid.

5. Meremeeste olukorra kergendamise asjus soovitati pajukassas asutamist, sunduslikku elukinnitamist, kindla tööaja ja kohuste äramääramist, muuseas laevameeste aasta-kontrakti, rannasõidu purjelaevadele aga sõiduaja peale, supercargide (koorma vastuvõtjate ameti) sisseseadmist jne.

6. Merekoolide asjus peetakse tarviliseks enam tähelepanemist praktilise ettevalmistuse peale panna, merekoolidesse hõlpsastamiseks pikemat sõitmise aega nõuda ja kahte liiki koolid sisse seada – ühed neile, kes linnakooli või ettevalmistamise kooli lõpetanud (neilt nõutakse vähem meresõitu), ja teised vahese üldharidusega, aga palju sõitnud meremeestele.

7. Sisemiste veeteede asjus peab kongress tarviliseks kõigepealt olemasolevate veeteede parandamist, nende valitsuse iseäraliste jõekomiteede hooleks andmist ja Neman-Vindava [Ventspils] kanali kaevamist, mis sealt kaupasid lubaks Vene sadamate kaudu väljamaale saata.

8. Kalalaevanduses peetakse tarviliseks kaitseabinõusid tarvitada, mis kalade hävitamisele piiri paneksid.

9. Kui meie laeva-aktsia ühisus, mida huvitavaks ehitamiseks tunnustati. Merekoolide õppejaoskonna ülemaga läbi rääkides selgus, et siisugune ettevõtte kui õppelaev kroonu poolt ei loetud suuks, kõige vähemalt õpilaste ülalpidamise maksmiseks. Ja et see väga tähtis olla, kui seltskond ise hakkab mereanduses huvitust tundma, mitte ainult kroonu peale kõike ei laeta.

10. Meremeeste kongress, mis Riias 14.–15. nov. ära peeti, ja seal kaasaõppisid Läti ja Eesti meremehed osa võtsid, on ajalehtedel laevanduse edendamise ja rannasõidu korralduse kohta merel nõu pidanud. Esimese aine üle kõneles kõigepealt kapten Grass.

Grass meeldis, et Läti kalamehed aastail 1872–1906 umbes purjelaeva 5 miljoni rubla väärtuses on ehitanud. Peale selle (pärast seda) on 57 laeva ehitatud, aga viimasel kahel aastal ei ole ühtegi ehitatud, sest meie puumaterjal olla niisama kallal kui Inglismaal. Lääne-Euroopas olla võimalik odavalt purjekaid ehitada kui meil. Et sealt purjelaevu osta, olla see meile pealt võetavat tolliraha kaotada. Valitsus peaks purjekate ehitamiseks otstarbeks laenu andma. Purjekate aeg ei olla muutunud, sest nad tuua ikka veel rohkem kasu kui varem.

Kapten Martinson soovis oma kõnes, et purjekate ehitamiseks kroonumetsa odavamalt müüdaks, et ehitusplatsid hõlpsasti ja kettisid ja ankruid ilma vormisekeldusteta saaks ehitada. Hans Piip soovitas laevaehitajatele väikelaenu-koost asutada, kroonumetsa ilma välja pakkumata müüa, laevanduse dokkide asutada, meremeeste elukinnitust korraldada ja merekoolid asutada.

11. Teisel päeval, millest kaptenid Mora, Bandrevitš, Raudla ja Hoffe, Puhlin jt. osa võtsid, selgus, et kroonu laenusamaks on. Valitsus annab ainult siis laenu, kui laev juurde on ja omanikul mujalt laen muretsetud. Purjekate ehitust

on juba sellepärast tarvis edendada, et nende peale meremehed kõige paremini valja õppida võivad. Kõnede ja läbirääkimiste peale tehti järgmine otsus:

Laevaehituse jaoks müüdagu ehitajale lähemast kroonumestast puid ilma enampakkumiseta, hindamise ja laevaehitaja valiku järgi. Oktoobri ja märtsikuu vahel müüdagu puid ka väikeses osades (mitte vähem kui 10 puud korraga). Kohtades, kus laevaehituse tarvis puid vähe, keelatagu puude müümine teiseks otstarbeks ära. Mereteenistuse otstarbeks lubatagu puust, terasest ja rauast purje- ja aurulaevu ja mootorpaatisid ilma tollita väljamaalt osta. Valitsus ehitagu dokkisid ja laevaehituse paikasid (verfisid), muretsegu ehitajatele odavat pikaajalist laenu ruttu. Laevadele, ka juba valmisolevatele, antagu laenu kuni nende ehitusmaterjali väärtuseni. Lubatagu ankruid, kettisid laevainstrumentisid jne. ilma tollita sisse tuua ja tehtagu tolli korraldus lihtsaks. Edendatagu rannarahva mereasjanduse haridust. Raudlaevade ehitamiseks terast, rauda ja masinaid lubatagu ilma tollita sisse tuua. Väga soovitav oleks Riia polütehnikumi juures laevaehituse osakond avada. Muretsetagu seadusandlisel teel selle eest, et ranna-õigus mere ääres ehitusele takistusi ei teeks.

Kapten Mora kõneles abinõudest, mis rannasõitu edendada võiksid. Selles asjas tehti läbirääkimiste järel järgmised otsused.

Balti ranna tundmaõppimist, mis rannasõidu sadamate aretamisele aluseks, tarvis edendada. Selleks on kohalike elanike korraldatud osavõtmist tarvis. Valitsus edendagu elanike soovniisuguste korralduste elule tõusmist kõigi abinõudega. Rahva soovil saatku valitsus tehnikuid. Siis nimetati sündsaid sadamakohti ja soovitati neid (nagu näha, enamasti lätlaste poolt). Siis sooviti veel konsulaatide korraldust ja mereõiguse reviderimist.

Kongress oli praeguste meremeeste koolide kavatsatud ümbermuutmise vastu.

Kongress lõppes 15. nov. kell pool 10 õhtu. Järgmine kongress peetakse tuleval aastal (s.o. 1911) jälle Riias ära.

***

...oleks lühikene pilt läinud aastasse. Nüüd paar sõna isiklikust. Keegi tegi mineval aastal "Post." merekalendri mõlema aastakäigu täiesti maha, eksis aga sealjuures, kuna ta ei võtnud arvesse paranduste lehte täiesti ignoreeris ja teisel aastal mõlemast vahelo laskis. Saatsin "Post." oma vastuseletuse. Et trükkimise minu vastust mitte ära. Sp. protesteerin siin. Laevadele oleks vastu meie ajakirjanduses. Ma loodan, et rannarahva töö siiski täiesti kasuta meie mereasjanduse arendamist. Ma loodan, et see tundmine tasub mulle kõik isikliku tööaega kulud ära, mis ma merekalendri toimetamisel olen näinud – ja muud tasu ma ei ole saanud ega sa ei saa. Ma loodan ka siingi, nagu "Post." kirjutas seda tegin, et "Post." on, kirja osas leidub rohkesti kirjavigu, mida ei võeta arvesse, sest minu isiklik töörohkus ja harjutused on puudus seda sünnitanud on, kuid arvude osa ja teine pool on lõplikult täiesti õige olnud, ja sp. ei kahetse, et kalendri ilmselt saatsime. Ei tee seda ka Kuressaare meremeeste kooli (O. Kunstmann, I. Esser, I. Teär jt. meremeeste) kui eraisikud, pärastpoole kui Keiserliku Laevanduse Kuressaare Haruselts, väljaandmist defitsiidi enese võimega kindlustasid. Sellega on Haruselts laiema tähelepanu saanud.

Ma loodan, et siin asja väsimatule elustajale, Kuressaare kooli direktorile Johannes Prinzile kui asja pea-aluseks kooli juhatajale – kapt. A. Vahter-Kinnikale, kapt. J. Pitkanen, merekooliõp. R. Valterile, kadunud kapt. P. Lemberile, kapt. M. Moyle, dr. V. Sohnile, P. Laurile, H. Pappile, I. Klaupele. Kõikide nende nimed saagu kui esimesed vaatajad meie merekirjanduses tänuga mälestatud. Ja et ma tulevasest elukohast lahkuma pean, siis oleks see "Mere" kall viimane minu toimetada.

Ma loodan meie mereasjandusele!

Quod potui, faciant meliora potentes.

VASTASTIKUNE LAEVAKINNITUSE-SELTS

Vastastikuse laevakinnituse-seltsi tarvilikkuse peale on mere-kalendris tähelepanemist juhitud.

18. dets. m.a. tunnistati selline selts Keiserliku Laevanduse Seltsi Kuressaare Haruseltsi koosolekul umbes poolesaja Hiiumaa, Saare- ja kindlamaa kapteni ja laevaomaniku poolt tingimata tarviliseks.

Seltsi asutamiseks seadsid sealsamas kõik koosolijad meremehe juhitud üles, kirjutasid endid liikmeteks üles. Põhjuskirja kokkuseadmiseks valiti komisjon, kelle liikmeteks liigipäarkümme liiget väljapaistvatest laevaomanikest ja arhitektidest on. Komisjon valis omalt poolt korraldava komisjoni (I. Esser, O. Kunstmann ja H. Piip), kelle poolt kokkuseadmisel seltsi põhjuskirja eelnõu juba laiali saadetud on, kuna komisjoni ise 13. veebr. s.a. Saare- ja Hiiumaa piiril põhjuskirja läbitöötamiseks kokku tuleb.

Korraldava komisjon katsus põhjuskirja niipalju kokku saada kui võimalik; korraldava komisjoni asjaajajana kirjutasin ka kapt. Pitkale Inglismaale, kelle käest aga vastuseks saime, et tema peale meile tuntud Läti seltsi "Laima" teist juhatada ei teadvat. Vaheajal olime paljude (nende seas kõigi Venemaal olevate) meremeeste laevakinnituse-seltside põhjuskirjad saanud, millest me naabrirahva laevade kinnituse-seltsi "Laima" uut põhjuskirja aluseks võttes koosoleku poolt antud juhtmõtete järgi meremere kinnituse-seltsi põhjuskirjad välja töötasime. Meie mõte oli seltsilgi vaikelt peale hakata, ja et meie kusagil neid ei teadnud, kätte kätte asjajamist usaldada, hakkasime ise oma jõuga asja ajama. Kuid meie mõtteski ei ole ainult saarte tarvis kinnituse-seltsi luua: uus kinnituse-selts võtaks kõigi 4 Balti mere äärse kubermangu laevasid kinnitada, seltsi eestseisuse asukohaks oleks

asutajate keskkohaks, Kuressaare: pärastpoole näeks peadoktrin, kas tal mitte parem ei oleks mõnda teist linna, näiteks Tallinna oma asukohaks võtta. Sarnane märkus on meil juba

meie mõtteks oleme meie kinnituse-seltsi põhjuskirja eelnõu Tallinna meeskohtu läbiarutamiseks saatnud. Kõike seda oleme mõelnud, ilma suurema kõmuta teinud, sest et meie kõlavastastikuse ja suurte koosolekutest mitte ainukest abi ei näe, et meile on meil see, et paari aasta eest Tallinnas äraolnud meeskohtu koosolekute otsused veel tänini täiesti puuduvad, meil aga vastastikust meremere kinnituse-seltsi tingimata vaja. Meie plaanitseva "Mereabi" põhjusemõtte on, et meil oleks meil sarnastel seltsidel on.

Meie selts peab tarvilikuks selleks teatada, et kapt. J. Pitkale olevat meil meremehi üles kutsub laevade kinnituse-seltsi, milleks meremeeste koosolekut jne. toime paneb, meil juba tehtud, ja arvab, et meil tuleks üksteise kinnituse-selts üle Eesti asutada. Seda arvame ka ja sellepärast paneme omalt poolt meie meremeestele üleskõne, kas meie ei jäta uue ülemaalise seltsi asutamise algusest saadik tööd nõuab, käsile võtmata, ja ei selleks juba meremeeste poolt ettevalmistatud seltsi alustada, milleks ühtegi takistust ei võiks olla? Ka Läti meeskohtu meeskohtu seltsi – Heinaste meremeeste-seltsi

Meie et ole selles süüdi, et Tallinnas mereselts puudub, võime seda algutama peaks. King pigistab meid ja meie ise teha katsuna paremaks muuta. Ja kuspool meie esimese koosoleku peame – on ka asutajate otsustada, kelleks ka meeskohtu Tallinna meeskohtu on. – Meie oleme igal ajal meeskohtu teateid asja kohta andma ja palume nende arvamist.

Meie "Postimees" meie mereasjanduse edu pärast neile meile meile ol keela, meremere kinnituse-seltsi "Mereabi" asutamise korraldava komisjoni nimel austades asjaajaja H. Piip,

18. dets. m.a.

MEREMEESTE KUTSELINE HARIDUS

Nagu kogu mereasjandus, nõnda kannatab ka meremeeste ettevalmistus meil selle korraldamatuse ja selgusepuuduse all mis ainult kontinentaali riigis olla võib. Nagu teada, asutati linnade aastasaja teisel poolel esimesed merekoolid, kus kaubalaevade juhtimiseks vastiku tarvis juhtisid – kippereid ja tüürimehi – ette valmistati. See esimene merelise kutsehariduse korraldus muudeti 1902. aastal täiesti ümber praegu maksvaks seadusemääraks oma merekoolide 5 liigiga (ettevalmistamise merekoolid; kaugesõidu ja väikesõidu õppekoolid ning 3- ja 2-klassilised koolid purjelaevade juhtimise tarvis).

Kuna aga 30. okt. 1909 laevajuhtide seadus endise vahe poole- ja aurulaeva juhtimise õiguste vahel ära kaotas, siis tõusis selle tagajärjel tarvidus ka koolide liikisid vähendada, mis tekkis meremeeste uuenduse kavana mineval aastal avalikkusele laskis saada. Aga kuna see eelplaani kõik enam kantselei süsteemis vastes teatud ettevõtetud sihilike juhtimõtete järgi – “haritud tüürimehi, mida vähemal arvul, seda vast paremgi luua” – oli teadatud, tõsised meremeeste ja laevanduse tarvidused aga kullu tähelepanu ei leidnud, siis sai eelnõule kõikide ringkondade poolt sarnane hukkamõiste arvustus osaks, et merekoolide reformimis sel aastal 1. juulil juba maksma pidi hakkama, ikka tead tegemata on ja asi nüüd täitsa uuesti, algusest peale oma kätt algab: juba valmis töötatud eelnõu, mille sisu ma korra “Päevalehes” teatasin, on kõrvale heidetud.

Veel enam, isegi uue, hiljuti maksma pandud laevajuhtide seaduse eelnõu kohta avaldavad mereasjanduse juhtijad mitmeid kõigiti kiitvaid arvamusid: ka täiesti kõlbmatuks nimetatatakse, mispärast – ei või ütelda. Kindel on aga, et koolide uuendadesi on lükatud, ja millal ta läbi viiakse, on ka alles teadmata.

MEREMEESTE KUTSELINE HARIDUS

Linnal on aga kõik korraldus endine ja kõik olemasolevad koolid jäävad endiste aastate eeskujul täie klasside arvuga ja vastuvõtmise sünnib ka kõikidesse klassidesse.

Linnal on aga uuenduse juures, mis nüüd omakorda algab, teatavalt hõlpsa, ja nimelt seda, et koolide arv väheneb: sellisel riigivolikogu raha-asjanduse komisjoni soov, kes kaubalaevanduse reformimise merehariduse kallidust ja laevajuhtide ettevalmistamist (mõeldud on *kuupunkor 360000000*) ette olla heitnud ja kullu ettevalmistamist nõudnud. Muidugi puutuks see kõigepealt meie merekoolidele, sest et Eesti jaoks ainukene Paldiski kool, etta on kavatsatud (ehk jääks vast ka Narva, kus linn koostööd oma kulud oma peale võtnud).

Meie aga praegusel üleminekuajal meie Eesti jao alamat liiki koolid (nõukoolid) Narvas, Käsmus, Paldiskis, Kuressaares ja teistes linnades kõrgemate merekoolide (*университет*) tähenduse vähendamist – esimeste lõpetajatel tarvitseb ainult navigatsiooni ja astronoomias väikene lisaeksam ära teha, et viimaste, teiste merekoolide lõpetajatega, kuhu ainult linnakooli haridusega võetakse, ühesuguseid õigusi saada, nimelt teenida tüürimeesteks ja kapteniteks olla – siis peab meil juba muutuma, et meie tegelikud meremehed aega ei raiska, vaid sügisel, oktoobrikuus, merekoolidesse koolitööle astuda. Vanadus ja eelteadmised takistusi ei ole, et vallakooli peaaegu kõik ikka lõpetanud on, ja seda tead, et kui vana võib sisseastuja kõige rohkem olla.

Meie mehed, merekarud – astugu sel sügisel tingimata koolitööle, et onesele tulevikus laevanduses teed mitte panna. Igaku seadku omaale paleuseks, et ta korra võib kooli minna, ja siis astugu aga kooli: kooliaeg on lühike, aega ei takista. Ärge viivitage, et siis kahetseda ei tule. Kui kord teilt, väikese üldharidusega, kuid palju merd teadva mehest võimetus kapteniks saada ära võetakse, vähemalt raskemaks tehakse. Tundku meie merekoolid, et meil elukutselise hariduse soovijate arv mitte väheneb, vaid tõuseb, et meil suur vägi on kasvamas, kes meie laevastiku uuesti üles virgutab, kui mitte just ainult

puu- ja purjelaevastiku näol, siis vähemalt mootor- või aurulaevastiku näol. Teiseks tahtsin Tallinna linna omavalitsusele pallegi, merekoolide eelnõu uuesti arutusele võtmise puhul, seda palvet ette panna, et ta kaugesõidu merekooli asutamise mõtet Tallinnas mitte suikuda ei laseks, vaid teda aeg-ajalt õhutada nii et ta viimaks heleda lõkkena põlema lüües püütava kätte tooks. Ja tõesti, kui juba Liibavi väikesõidu-kooli, mida tema eelnõu järgi pakkuda taheti, vastu ei võtnud, vaid oma kaugesõidu-kooli ähvardas käima panna, nagu seda Riia börsikomitee teeb, miks ei peaks siis Tallinnas kuidagi võimalik olema, et see kaugesõidu merekool asuks?

Ma ei ütle, et merekool iseenesest kes teab kui suur väärtus oleks (kui teda näit. mõnes sisemaa linnas avada), kuid Tallinnas, kus oma sõjasadam tulemas, tootlus õitseda tahab, Moskva raudtee enam mägede taga ei ole, tuleb teda siiski tingimata tarviliseks pidada. Ja kui kroonu ei peaks nõnda palju raha leidma et tema arvates üleliigset kaugesõidu-kooli suures sadamalinna üleval pidada, kas siis linn ise ei võiks midagi selle heaks observeerida, seda enam, et ta sadamamaa eest, s.o. merelt eneselt pool miljonit rubla sai? Kas ei peaks tingimata mõni osa sellest rahast merele tagasi minema, mereolusid parandama, mere sõitu edendama – merekooli asutamiseks kaugesõidukapteni ettevalmistamiseks, kes Tallinna sadamat ja tema käikusid nojaväeliste kindlustuste vahel tundes Tallinna merekauplemist märksa tõsta aitaksid.

Minu arvates ei oleks sarnane rahatarvitamine muud kui oma huvidest arusaamine, homse päeva eest muretsemine. Ja siis, kui Tallinnas meil oma kõrgem kaubanduslik merekool oleks, ei tohvitseks meil kurta, et asjatundjaid meremehi ei ole. Neid on meil praegugi vähe, ja nende arv saab praegustel oludel veel vähemama, sest need üks-kaks noormeest, kes Riia ja Peterburi kaugesõidu merekoolides õpivad, ei suuda endistes mereklassides haridust saanud kaugesõidu-kipperite hõredaks jäävaid ridu täita. Kuid elu läheb edasi, ja meil peaks siin jõudusid suurt hulgal juurde tulema, kui midagi tahaksime ära teha. Meie majanduslikud huvid nõuavad, et Baltimaa põhjapoolne osa oma

oma merekooli saaks, ja selleks kohaks, kus see kool asuma peaks loomulikult Tallinn.

Merekaubanduse edenemine ja Tallinna kui merelinnana olgu selleks tõukejõuks, mis kaugesõidu-merekooli Tallinnas kutsuks.

HAMBURG

"Vaba- ja hansalinn Hamburg," nagu ta ennast nimetab, on tõesti iseäralik jäänus sellest keskajast, kus iga kolk, iga väike ne maatükikene omaette asju ajas ja nõnda siis ka täitsa iseseisev oli. Iseäranis kasvas linnades sarnane eraldamise ja oma kaitse vaim, sest neile oli korraldust ja kaitset vaja, kusagi väljaspoolt aga abi loota ei olnud – riigi keskvoim, kuningas, oli liiaks nõrk, et oma kaitsealustele oleks võinud toetust anda. Ainult omavaheline tugev side oli kantsiks kõiksuguste rõõmiste vastu. Sel ajal (1189. a.) tärkas ka Hamburgi iseseisvus sai iseäralist hoogu 13. aastasajal, pärast seda, kui 1241. a. Hanse liit elule tärkas ja Hamburg selle keskkohaks tõusis. Keiser Maximilian I tunnistas tekkinud seisukorra ka omalt poolt määravaks ja andis temale 1510. a. "vaba riigilinna" õiguse: Hamburg sai tõsiselt vabariigiks. Selleks on ta ka tänapäevani jäänud sellisena, iseseisva vabariigina, astus ta ühes kahe teise vabariigiga – Breemeni ja Lüübekiga – 1871. a. Saksa keisririigi hulka, kuna oma sisemine iseseisvus temale siiski alati jääb, samuti kui osa rahvusvaheliselt maksvaks tunnustatava ülemvõimu – suveräniteeti: Hamburgil on väljamaa riikide peade juures mitmel pool peale riigisaadiku ka oma saadikud, kuhu mitmed riigid jälle oma saadikud Hamburgi valitsuse juurde saadavad; muuseas teeb seda ka Venemaa.

Hamburgi vabariigi suurus on 368 ruutversta (millest 30 ruutversta vett on). Selle hulka kaib Hamburgi linn ja neli maakonda. 1. nov. 1908 oli elanike arv 951 120 in., nüüd muidugi juba üle miljoni. Linnas eneses oli 872 252 elanikku, mille hulgas 11 030 sadamas laevade peal elasid, s.o. sel korral oli sadamas olevate laevameeste arv nii suur. See on otse niisama palju kui kogu Venemaa purjelaevadel kokku.

HAMBURG

Et saada lootust, et selles riigis iga ruutkilomeetri peal keskmiselt 100 in. elab (Belgias 200, Preisimaal 100, meil Baltimaal vahelduslikult kub. 0,2). Sellegipoolest ei ole korteriolud linnas kuigi halvemad, sest Hamburgi elanik püüab omaette maja. Nõnda on siis ka linna piir 55 km pikaks veninud. Iga in. elab keskmiselt 3,5 in., elumajas – 23, kuna see arv on linnas 41 ja Berliinis isegi 56 on. Keskmise kahetoaline korteri aastas maksab 160 rbl. üüri. Teistes linnades on see üür

et teada saada, mis on "Kõrge senat" (nende ülemkoda) ja koda-koht (alamkoda). Presidendi kohuseid täidavad kaks senati valitud bürgermeistrit, kellest ühte esimeseks loetakse. Senat on ka senati eesistujad. Senat on 18 liiget, kelle hulgas 9 õigusteadlast ja 7 kaupmeest. Senaatorid valib kodanike kogu seatud korra senaatoriamet on eluaegne, teda ollakse sunnitud vastu võtma aga 6-aastase teenistuse järel maha panna. Senat on kinnised, "kahekordsete uste taga", nagu rae-koht, kolm korda nädalas Kõrgsenati istumise saalis, linnas vana rackoja saalist suurem ei ole, kus aga igatahtlikult, et seal riigiasju aetakse. Toas on laevalgus. Senaatorid poolringis bürgermeistrite troonide ees, mis Hamburgis olevat kinkinud. – Senaatorid saavad 12 kuni 25 marka aastas palka, bürgermeistrid sellele lisaks 3 ja 5 marka.

Senat on riigi seadustandva kogu ülemkoda, ühes sellega aga alamkoda, ministrite nõukogu. Sest kõikide riigivõimkondade eesotsas seisavad kaks senaatorit. Sellel veel teised liikmed: neil ministeeriumeid meie riigis ei ole, vaid valitsus on kollegiaalne, mitmeliikmeline). Senat on neil jargmised: raha-asjandus ja maksud, teadus, ehitus ja valgustus, sõjaväe-asjandus, kohtuasjandus, politsei ja sisemised asjad, vabade ja alaealiste eest hoolitsemine, maa- ja metsa- ja lühikaimine riigiga ja väljamaaga, tolli-amet, kaupandus, kus igal usul oma peavalitsus on.

Riigi alamkoda on kodanike kogu (*Bürgerschaft*). Sel kogul on 160 liiget, mida iseäralise valitsemise põhjusseaduse järgi iga 6 aasta peale valitakse. Iga kolme aasta järel langeb pool liikmeid välja. Üleüldse valitakse 80 liiget kõikide sissetulekumaksu maksjate poolt, 40 linna majaomanike ja 40 nõndanimetatud notaablite poolt. Viimaste hulka käivad kodanike kogu ja senati praegused ja endised liikmed, kohtunikud ja muud linna ametnikud, kaubanduse, tööstuse ja maksuvalitsuse liikmed. Ja rahatus – esimees, tema abi ja sekretär – valitakse igal aastal maa- ja sikuus uuesti. Kodanike kogu valib eneste hulgast 20 meest, kes moodustavad kodanike komitee (nende hulgas 5 õigusteadlast), mis ühes senatiga sellekohaseid jooksivaid asju ajavad.

Nagu näeme, on Hamburgi sisemine korraldus täiesti riiklik. Hamburg ei ole mitte ühekülgne kaupmeeste kildkond, vaid linn, mis on täiesti riiklike ülesannetega iseseisev vabariik, kes sagedasti terves Saksamaal on võtnud samaa elus mõndagi kaugele ettenägevast osast. Mänginud on ka praegugi veel neid täidab. Peab tõele au andma: põlised Hamburgi kodanikud on suutnud korraldust, mis nii iseäralik tervik on, hoida ilmas, nende oma ajaloolise arenemise vili, kasulikult tarvitada. Seda tunnistab tema sisemine majanduslik ja vaimne elu.

Üleüldine linnriigi sissetulek oli 1909. a. 171,4 miljonit marka, s.o. umb. 85 milj. rubla, selle hulgas 30 783 519 marka otsest progressiivsissetuleku maksust (nim. aastal oli kokku 229 853 maksumaksjat; nendest maksid 18 672 suurema sissetulekuga – üle 5000 marga sissetulekut – 90,2% kogu sissetuleku maksust). Seaduse järgi on sissetulekud alla 900 marku täiesti maksust vabad. 900–1000-margase sissetuleku pealt maks 1 mark, iga järgmise saja marga pealt teise tuhande piires 40 pf., 3 tuh. piirides 55 pf., siis 4 tuh. piir – 65, 80, 95 pf. 1 mark jne. ja nõnda tõuseb see maks ikka, kuni üle 30 000 marga sissetuleku pealt ta umb. 1% on. Siia juurde tuleb veel progressiivset lisamaksu, nõnda et 2500-margase sissetuleku pealt kokku 35 marka sissetulekumaksu linnale maksta tuleb. Saksa riigikassasse maksis Hamburg samal 1909. a. 3 204 700 marka nn. matrikulaarmaksu, s.o. kogu Saksa keisririigi kulu de katmiseks.

Aluska tihendan, et Peterburi linna eelarve umbes 40
et pulda saar on.

oluhugi peatähendus on aga tema meresõit ja kauplus. Vaatamata vähe tehti arvused: 1907. a. lõpul oli *Rhederei*'de ja Lae-
nata hõlmat aruande järgi Hamburgis 327 purjelaeva, 148
10-40 tonnisõudulaeva, 676 aurulaeva, 25 merekalapüügi-
laeva, kokku 1186 laeva umb. 30 000 mehega ja 1 519 309
netonõuhtudega. Siis tulevad veel 122 kalapüügi pur-
ja 6001 reg. tonni neto ja 7267 jõelaeva 754 032 tonni kand-
võimega, mis on juba kole suur laevastik, suurem kui kõik Ve-
e kaubalaevastik kokku.

Maailmalaevade liikluse oli aga seda suurem: Hamburgi laevad tegid
 22 148 reisi 49 494 019 reg. tonni laa-

deklaratsioonide põhjal suurenenud müügi tõttu on enamik müüjaid juba teinud

2145	merelaeva	(201 350 reg. t.)
1094	"	(547 947 reg. t.)
5260	"	(2 117 822 reg. t.)
13 102	"	(8 037 514 reg. t.)
16 350	"	(11 914 000 reg. t.)

maal, 1998. aastal sõitis Hamburgist merele 16 262 laeva
11 / 10 000 reg. t.).

da on mitu madama-elu laialdane. Vähegi pilti võib sellest
 ette kujutada, kui ütleme, et 1908. a. Ham-
 burgi väljarändajat edasi sõitis.

Olles veel 1907. a. merd kaudu 3 577 314 470 marga eest
 sõnnu, välja 2 802 218 090 marga eest, raudteesid ja jõge-
 rveel ka määratu hulk kaupasid sisse, mis siis merd
 muudat jalle välja saadeti. Üleüldse oli Hamburgi sisse-
 toodet miljonit marka, s.o. umbes samapalju, kui terve suur-
 eelarve välja teeb; väljavedu oli 5183 miljonit marka. Me-
 rdele oli 40 107 tehtud 7 253 983 810 marga peale, kuna
 merde pankade rahaline läbikäik ligi 50 miljardit rubla

(97 715 miljonit marka) välja tegi. Vekslite arv üksi tõusis ühe miljoni.

Nõnda näeme siis, missugune hiiglakaubandus selles vana hansalinnas aset leiab. Üksnes suurem laevaselts, millest paratavasti poole veel kõneleme, Hamburgi-Ameerika liin, valitses 1910. aastal 165 merelaeva ja 225 muu meresõiduriista üle, kelle kogumuluks umbes 950 000 reg. tonni on, ja vedas ühel aastal 400 000 tonni meest ja 6,3 miljonit kuupmeetrit laadungit 2456 ookeanireisil.

Nagu hiljutine suure "Imperatori" merrelaskminegi näitab, on ole Hamburgi kauplus ja meresõit veel seisma jäänud, vaid tülgib edasi.

Ka meie, väikesed popsid suure ilma kapitali hulgas, peame katsuma edasi rühkida. Ei tarvitse meie sugugi pead norgu lüüa ja vaadata, mis mujal üksainus linn mereasjanduses tabanud; ei tohi ära unustada, et Hamburgi kaubalaevastik umbes pool kogu Saksamaa kaubalaevastikust on. Ka meil, väikeste meestel, on oma varandus, oma kallim pärandus, mida suurkapitalil ei ole: meie oma tööjõud ja raudne püüdmine, tahtmine. Kui ka suurkapital meid suretada tahab, siiski võime temaga küllalt võistelda, oma igapäevast leiba teenida, kui aga vabatahtlikult kokku heidame.

Eesti meremehed, laevaomanikud, ühinege!

MÕNDA VÄLJAMAA KOHTUREISILT

... mõeldakse muutus on kord niisugune, et ta päeva siin, teise öösel. Pole siin ka ime, kui õnnetuski teda laias ilmas taga jätke kind et oota – nagu juhtus kadunud Saaremaa parklaeajana" – nullal kaugelt reisilt koduranda jõuad, vaid ... vastuvõtmise asemel pead leidma külma haa.

... da alla juhtus, et purjus Belgia mehed ühel ilusal suvisel ... Hollandis meie saleda purjeka sisse jooksid ja nii õnne ... et meie kolmemastiline ära vajus. Mehed pääsesid häda-

... l hakkasid päris katsumused alles tulema. Kõigepealt on tulevaseks protsessiks oma seljatagust kindlustada. Kap ... h paudma kõik teha, et vähegi oma laeva katsuda pääs ... et lahe aga korda, sest et järele meri midagi teha ei lase. ... h katsuma mereprotesti teha, sest enne oli selle tähtsus ... ta suur Praegu, rahvusvahelistel laevade kokkupõrkamisa ... kui kokkupõrkavad laevad mitmest rahvusest (mitmest ... ehk võrreldes vetes on, ei ole mereprotest enam sundus ... raskelt konventsioon 23. sept. 1910). Pea-asi on aga kahju ... keel kätte saada, kus kahjusaajale kõige parem, ning kat ... oma nõudmis-summat kindlustada. Kahjuks on meie ase ... tul kogedusti liig kohmetud asjale nõuga ehk muul teel ... taksid, ja siis peab muidugi kohalike maaklerite ehk ad ... talal tarvitama.

... meie tegimus on siin, et võõrast laeva saaks aresti alla ... Väljamaal on seda võimalik kaunis kergesti teha (meil ... palju raskem). Muidugi tuleb mees pidada, et asjata ... nise korral, protsessi kaotades, selle laeva kulud ja kah ... akela jäävad, mispärast ka arestimine küllalt asjatund ... tarvatab. Isiklikult selgesti tuleb see niisuguste protsesside

juures nähtavale, kus rahvusvahelised elemendid kokku puutuvad.

Päris otsustavaks teatavas mõttes oli arestimise-küsimus praegusel korral. Ehk küll kahtlane oli, kelle vetes õnnetus juhtus, kuid see, et Hollandi asjaajaja Belgia meeste teise laeva (kahju tegijat ei olnud enam sadamas) aresti alla pani, sundis neid teadud küllalt jätkuvat kindlustussummat sisse maksuma, ja sama arest oli otsustavaks, et protsess Hollandis, mitte Belgias, st. tegija kodus, arutusele tuli. Hollandi kohtud leidsid, et ainult aresti läbi on nad asja oma jurisdiktsiooni, võimupiiri alla saanud, ja ei andnud asja kõige suurema agitatsiooni peale vaatamata, mis Belgia mereringkondades tehti, Belgia kohtute kätte. Kuid üksikute kohtute arvamused läksid lahku. Esimese järgi kohus arvas, et meie kaptenil, kelle nimel Belgia meeste laev aresti alla võeti, õigust ei olnud laeva eest välja astuda; ühtlasi arvas ka kohus, et kõik see asi tema alla ei käi. Kõrgem kohus aga tunnistas, Vene seadust silmas pidades, et kaptenil õigus on laadungi, laeva ja oma kahjude eest välja astuda, aresti õige olivat. Peale selle arvas ta asja Hollandi kohtu alla käivat. Kassatsioonikohus, kuhu vastane pool asja edasi viis, tunnistas mõne küll Hollandi kohtute alla käivaks, sest et arest juba Hollandi suveräniteedi võimu esimest tarvitamist märkides Hollandi asjaasjas huvitatuks tegi, kuid laadungi esindajaks ei tunnistanud ta kaptenit mitte. See viimane otsus on väga suure tegeliku talitlusega laevasõidus. Hollandi kohalikud õigusteadlased kahetsevad seda sammu!

Kõige selle tüliga oli aga kolm aastat mööda läinud. Kas ei ole nud ükskõik – lasknud siis asja Belgia kohtute kätte minna, et rutem oleks lõpule saanud? Kahjuks ei ole see sugugi nii keeruline. Kõigepealt, kes garanteerib, et Belgia kohtud asja ilma pikema jututa oleksid otsustada võtnud? Kas seal ei oleks võinud niisama pikk rida arutusi aset leida? Kuid peaasi ei ole ka selles, kui meie, Vene laeva-aseemikud, selle vastu poleks vaidlema hakanud, siis oleksid Belgia kohtud vististi asja oma kätte võtnud, sest kohtualune nende alam on. Kohtud ise ei ole ühesugused. Holland on mereasjad ka hariliku kodanlise kohtu käes, kohtuprotsessid

erilikult pikk, aga kohtunike otsust peetakse siiski väga eratuks. Belgias on aga mereasjad kommertskohtute käes, mis puudutavad jne. esindajatest koos seisavad, mille poolt vähemalt laeva Hollandi asjaajaja mitte küllalt erapooletust ei loota, sest et vastane pool väljamaalased on.

Siis aga tuleb pikka kohtukäiku uuesti peale hakata, et asja lõpuks lõpetada. Kui veel meelde tuletame, et paljudes maa- (ja Hollandis) vana Prantsuse kodanlik kohtukord maksevad järele protsess ise pikaks venib (kõigepealt ühe poole tunni- või tunde kuulamine, siis mõne kuu pärast teise poole, siis paar kuud vaidlused, siis edasikaebamised jne.), ning meeles peame, et mereasjas kunstlikult tunnistajaid koos peab olema, vahel neile mitu kuud palka maksuma, siis mõistetakse, kui rasked sellised rahvusvahelised protsessid on. Kõige rohkem aga see, et asi harilikult täiesti esimeste juhulike (st asjaajajate) kätte peab jääma, et omalt poolt sugugi abi ega nõu ei ole. Puudub korraldus, mis vähemalt mõne- või kaheksa raskel silmapilgul anda. Ma ei süüdistata sugugi asjaajajaid; advokaadi eetika seisab seal tõesti kõrgele, kollega mul on tulnud isiklikult läbi käia (need on juba teinud, juba suuremad kuulsused olnud), on igaüks neist teeninud. Kuid see kõik ei suuda juriidilise asjalikult kaalust meie endi juures vähendada. Iseenesest on, et keegi meist hea meelega kohtuskäimist ei taha, kuid see peab valmistatama. Ning selles asjas on meie isegi mitmed koolitatud kaptenid väga nõrgad. Juba neil tuleks enne asjaga varemalt tutvustada. Siis nad ka teavad, kuidas talitada, et kohtu korral enda kaitseks välja astuda ja õnnepuhul nii talitada, et midagi neile süüks anda ei saaks. Just kapteni süüd, valed sammud ja eksitused on need, millest laevaperemehed vastutama peavad.

Kaptenid ei talitanud, siis ei ole ka ilma otsas, kus vähegi asjaasjas kohus olemas on, midagi karta.

Siis tahaksin ma ühe protsessi puhul, millest mul laeva-kohtu volinikuna väljamaal osa tuli võtta, hüüda: laevaperemehed, kuulatendlast, katsuge meie laevanduse rahvusvahelist

juriidilist omaabi korraldada! Kaptenid ja tegelikud sõitjad me
remehed, õppige oma õigusi ja kohustusi täpisealt tundma, sest
pole midagi karta. Poolikut tööd mereasjandus ei salli.

VÄINÄMÖISE TULEK

See on kuuendik, mille üle meil nii palju vaieldud ja kirjutata-
et puudutava "Väinämöinen" üle. Ka teisel pool lahte on
nii palju kõneldud.

Teine pool jõudnud, "Väinämöinen" Eestile üle antud.
nii palju monaga *lastuti ühendusse, ja varsti sai teata-*
et meie soome sõbrad sellest ülevaatest selgusele jõua-
et Eesti ja Soome suhtes kõige korrektsemalt talitanud,
võttes meie kõige südamlikumad vahekorda ning vaja-
tatu omaenda õigusi.

Teiseks lõpul 1918 jõudis Vene laevastik jäälõhkujate
ega" (praegune "Väinämöinen") ja "Jermak" saatel Tallin-
lahtesse. Olin juhuslikult neil päevil ka seal, kuhu tea-
kõneldud üle saama tuln Porist, kus meie välisdelegat-
poolle hr. Tõnnsoni, laeva ootas, et Rootsi ja edasi sõita.
oma tuttavad meremehed üles, kes kodumaalt tulnud, ja
sõbrad laevastikus. Selgus, et venelased veel ei kaota-
tud Tallinnasse tagasi minna, vähemalt Tallinna tuge-
põlvitada, mis neile väga kerge oli. Siis hakkas meie
poolt kavatsuste tegemine, kuidas sellist õnnetust nurja
loomulikult pöördus tähelepanu nende laevade peale,
et olid võimalik oli talve ajal jääs liikuda. Õnnkombel
sõnnsoni ja sel ajal paremini korrasoleva laeva "Volõ-
kapten (Juhnevits) ja juhtivad ohvitserid (tüürimehed Arg-
poolt ning suur osa meeskonda eestlased ehk Tallinnaga
kõneldi pealegi, et ta väga kahetsenud, et teda Eestile ei
tanta. Nendega astuti ühendusse, ja varsti sai teatavaks,

alustades alguses paikneb ajalehes ekslikult trükitud vale rida, mis natu-
raalselt - oma õigel kohal - kordub. (Toim.)

et "V." mingil tingimusel sõjalaevu Tallinna purustama ei vii. Kui muid abinõusid ei ole, tehtavat laev sõiduvõimetuks.

Seal tuli juhus appi. Soome valgetel oli vaja punaste käes olevast Helsingist kuidagi välja pääseda, et ühendust luua sakslastega, kes Tallinnas. Nendega otsustati läbi raäkida, et asja partiini läbi viia. Grupp meie ärimehi ühes meie riigimeestega eesotsas, kadunud L. Simsivart ja kapt. Loosberg võtsid asja ligemalt korralduse endi peale. Varsti oli ka nõu täidetud. Soome valgete kaartlased võeti lootside nime all laevale, merel võeti meeskonnal sõjariistad ära, ja kapten juhtis laeva Tallinna.

Kuna sel ajal veel Soome ja Vene vahel sõda ei olnud, vaid ainult kodusõda valgete ja punaste vahel, "Volõnets" aga kahtlemata vormiliselt erapooletu riigi – Vene – omandus, siis ei võetud laeva sisuliselt kuidagi Soome sõjasaagiks pidada, iseäranis kui laeva valdamise eellugu silmas pidada.

Laeva valdamisel oli määratu tähtsus Soome kodusõja kaupa peale. Tema abil oli võimalik Saksa abivägesid punaste seltsist taga maale saata. Ka meie sõja ajal oli temal suur tähtsus, sest ta võimaldas meie abivägede õigel ajal siiajõudmist.

Kuid meil ei ole ilalgi instinktiivselt "Väinämöist" Soome sõjasaagiks peetud, just sellepärast, et meie inimesed ise valdamislooga tihedalt seotud. Sellepärast on loomulik, et kui rahulepingu tegemisel laevade asja arutati, siis nende laevade nimekirja mille peale Eesti pretendeeris kui laevade peale, mis 24. veebruaril Tallinna sadamas, ehk sakste maalviibimise ajal sinna tulid, oli ka "Volõnets-Väinämöinen".

Meil oli tõesti teada, et "V." sel ajal Soomemaal oli. Kuid me arusaamise järgi see ei keelanud "Väinämöise" meile-kuuluva rahulepingusse üles võtmast, sest meie arvates oli kindel, et venelased omi laevu Soome ei jäta, ja nende hulgas ka "Volõnets" välja nõuavad. Meile näis, et meile ega Soomele mingit kahju pole, kui laev Vene kätte läheks. Kuid meeoleolu oli niisugune, et venelased võrdlemisi kergesti nende käes mitteolevaid laevu meile lubasid. Miks siis mitte ka "Volõnetsit" meile antavate laevade nimekirja panna? Sealjuures olime kindlad, et mingit kahju Soomega tulla ei saa, nagu ka teiste riikidega, kelle käes need

laevad olid. Pealegi oli see ainult kohustus pooll, ja ei pannud Soomele ühtegi koormatust peale, ega olnud milleski Soome seisukohta Vene suhtes. Peaks Soome lepingus Vene laeva Soome jätma, pole meil midagi kahjuks nõuda, laegi mitte Vene käest võib-olla, sest Vene ei võtaks ühtegi kohustust enda peale meile kätte muretseda laevade rahulepingu art 11. ära tähendatud ja erilisas osaliselt, mis kaasa olnud andmete põhjal nimepidi üles loetud. Sellest nähtub, et meie venelastega midagi salajaselt ei ole talitavalt et "Väinämöinen" meile kuulub rahulepingu avaliku teksti põhjal.

Et täpselt "Uusi Suomi" märkuse peale konstateerida, et rahulepingu sõlmimise ajal Soome välisministrit Tartus ei olnud, ja tema läbiraakimiste üksikasju teada ei võinud, nagu välisminister ei seganud end Soome-Vene rahulepingu sõlmimise muudkui avaldus ka selles, et meie poolt ühtegi ettepaneku muudatustki ei olnud "Väinämöise" saatuse asjus, et Vene Soomele teataks, et laev juba meie omandusse on läinud, ja sellepärast teda Vene laevade nimekirja ei võeta, nagu ta Vene-Soome rahulepingus, vaid et tema Soomele üles tuleks anda. Olgugi et selline sooviavaldus diplomaatiline meeldetuletus kõigiti korrekt ja kohane tundus.

Kahjuks näib, et see üleliigne delikaatsus isegi viga oli, sest meie poolt omal ajal selline sõbralik meeldetuletus meie rahulepingu määratud õiguste kohta oleks tehtud, oleks kõik kokkulepped ära jäänud. Mõnigi teravus vennasrahvaste vahel oleks olnud.

Kahjuks näib aga selgemini kui kõik muu, et meil rahulepingu ei olnud rahulepingu tegemise ajal "Soome seltskonnast" kaup venelastega Soomele kuuluva laeva kohta.

Kahjuks sellistel tingimustel Soome-Vene rahulepingu järgi kohustatud oli laeva Venele välja andma, ja meie siin ei võinud otte tõime, mis on siis selles mittekorrektset? Kui rahulepingu kokkusaamisel Litvinov-Holsti-mina veebruaris

1921 välisministri korteris kokku lepitati, et Vene käsu annab laeva kohe ja otse Eestile välja anda ja millele Vene sellekohane noot 3/3 järgnes, kas ei olnud see otsekohene poliitika Soome suhtes? Ja kui Soome valitsus enesel arvas raske olevat seda teha, et mitte oma huvisid ärevatel aegadel panna kaalu peale, olgugi, et Soome laevu Vene käes palju vähem oli kui Venel Soomes, ilma "V-ta", kas siis Eesti valitsus ei katsunud Soomest laeva saada ja teravusi ära hoida, olgugi oma õigusi toonitades? Kui Soome kaubandusminister, kes detsembris 1921 siin käis, ei püdanud lõpuks siiski tunnistama, et meie nõudmine õiglane, olgugi et temal sisepoliitilistel põhjustel võimatu nõus olla laeva meile üleandmisega? Meie pidime uuesti jälle seletama oma õigusi ja nõudma nende täitmist. Soome valitsus aga vaikis ja hoidis naabruse pärast ootasime, millal sisemised olud lubavad Soome tema kohustust täita.

See vaikimine ja ootamine ei olnud meile sisepoliitiliselt olgugi kerge. Tuletage meelde neid atakkisid, mis isiklikult sel puhul minu vastu sihiti, olgugi et väga väljapaistvad meie juristid eitavad meie juriidilist õigust Soome laeva väljaandmist nõuda. Kui aga Soome oli teinud Venega 12. augustil s.a. kokkuleppe laevade vahetamise korra kohta, mille järgi "V." Venele pidi välja antama, pidas Soome valitsus võimalikuks Vene nooti arvestada võtta, kes laeva käseb meile välja anda. 23. augustil kirjutas [Soome välis]minister Enckell venelastele noodi, et ta nende 1. märtsi 1921. a. soovi kohaselt laeva meile välja annab, mida venelased nii seletasid, et Soome kahtleb, kas ta ilma uue käskla laeva meile veel välja võib anda. Ja juba järgmisel päeval, 24. augustil tuleb Vene esindajalt protest, kus ta laeva Venele väljaandmist nõuab.

Kui seni vaielda võis, kas meil on Soome käest õigus laeva nõuda, kadus sarnane kahtlus 23.–24. augusti nootide vahetamisega, mis mõlemad meile teada anti. Meie omandusõigus laeva kohta oli ka Soome poolt tunnustatud, samuti tema nõudmine laeva meile üle anda. Et aga samal ajal mitmesugused jutud seltskonnas liikuma hakkasid, nagu ei saaks meie oma laeva venelaste käest kätte, vaid et teda tahetakse Petrogradi sadamasse

viia, meile mõnda vastutasu pakkudes – õnneks ei olnud pettunud lootust, nagu pärastine Vene valitsuse lojaalne laeva väljaandmisel näitas – siis ei saanud valitsus ka rahulikult ootajaks jääda. Kuna välisminister Enckell 27. augustil Tallinnas välisministrite nõupidamisel viibis, et meie valitsuse tõsist seisukohta selgitatud. Seisukorrast meile panti ta Helsingisse tagasi jõudes segakomisjoni otsustada, et laev juba 30. augustil kell 9 venelastele välja antaks, mille peale venelased vastasid surveähvardusega, ultimatiivilt "Vainämöise" neile väljaandmise tähtajaks määrares teinud. Kõiklus oli Vene poolt prestiiži alusele seatud, rahvusvahelises elus üks kõige raskematest probleemidest. Et Soomele kanda laeva seni oma käes hoidma, mis meile lihtsat pakku puhtjuriidilisel alusel, kuni meie keerdküsimuse Venega olene ära äiendanud, pidime meie Soome ajutiselt kahle surve vahele asetama. Ja kiires korras, 30. ja 31. augusti jooksul võeti ka meie poolt terve rida aktiivseid diplomaatilisi samme ette, sanktsiooniga anda kogu asi rahvusvahelise kätte, mille sihiks laeva Helsingis hoidmine. Diplomatiiliste lahendamiste lõpetamist ei ole iialgi mõttes olnud. Samal ajal tegi nn. erateel väliskomissariaadiga Moskvast, kes teravalt tooni tarvitas. Kuid meie kindel talitamine andis hea võimaluse Vene survele vastu panna. Endist valitsust meil on kuulutatud, et aktiivsete sammude läbi meie olla laeva vaheldada Soomega halvendanud. Meie teadmise järgi ei "Vainämöise" vahejuhtum vähemalgi määral meie poliitilisi kande halvendanud, vaid ümberpöörduvalt: meie vastastikune uskus ja sõprus on tugevnenud. Kuid kes tahaks kahelda, et Soomele "Vainämöise" kättesaamiseks otsustav tähtsus on

olemas, algul juba selgus, et Soome enne asja selgitust ei anna Venele välja ei anna, kui ka, et Vene oma 24. augusti nõudmisest, mis prestiižiküsimuseks saanud, ei loobu. Et meil võimud sel ajal oma nõudmistest loobuda, kuna Moskva tarvilist selgust laeva üleandmise kohta ja aja kohta ei tahtnud. Asja surnud punktist üleaitamiseks sõitsin

valitsuse ülesandel väljamaale, kus läbirääkimistel Litvinovi ja Tšitšeriniga alus pandi "Väinämöise" lahendamisviisile, mille järgi ta Litvinovi siinolekul meie kui kahe kauaaegse kaastöötlise vahel Eesti-Vene suhete korraldamisel viimase aktina korraldati.

Nüüd on "Väinämöinen" käes. Ootame teda Tallinna. Liig kaua ja pikisilmi on teda oodatud. Olgu tervitatud ta tulek ja suurtüliõuna lõpp.

Ja loodame, et ta kelleski kibedust järele ei jäta.

MEREMEHED EESTI RIIGI ALGUL

Ühel suure lõusuga Eesti Vabariigi kümneaastase juubelpäeval. Iga ringkond tuletas õigusega meelde, mis tema aegade meie vabaduse kindlustamiseks – vaikisid

kaptenid võtsin heal meelel vastu lugupeetud kapten Gustaf Kutsu kirjutada "Laevandusele" – sellest, mis tean meremeest Eesti riigi rajamisel.

Ja teada, on meremees see, kes kõige rohkem kokku puutub rahvusega, ja kes oma igapäevases töös kergemini tunneb loomse jõuab kui kuivamaa mees oma talust naaber-rahvusega. Rahvusvahelisel tegevusalal õpib meremees, oma rahvuslippu laeva ahtris, otseselt tundma oma riigi tuge ja võimu raskust. On koduriigi nimi hea, on seltskond väljas kaptenile ja madrusele ustavaks sõbraks ja ka, noomeliseks, mitte ainult karmiks ülemaks, on laeva-koos kergendatud. Ning, olles kodumaalt kaugel, õpib ta oma kodumaal kallidust, armas kodukolle püsib kaugel kodumaa ning lööb lõkkele rahvuslik uhkus. Sellepärast meremees oma loomu poolest alati tuline isamaalane ja rahvuse armastaja.

oleme kolleegi ime, et siis, kui täis sai meie kannatuste mõõt "võitluses", meie meremehed Eesti iseseisvuse mõtte ja vaimustatud võitlejate eesrinnas seisis. Eks olnud me kapten Johan Pitka see, kes juba 1917. a. revolutsiooni aegselt meie relvastatud jõu organiseerimisele, toetades Eesti iseseisvust küll isikliku hoolega, küll majanduslikult. Ja olnud tema see, kes kodanlist omakaitset õhutas ja korraldama tema määratutest teenetest pärast, 1918.–19. a. meremeeste organiseerimisel ja juhatamisel.

Ja kui Maapäev* oli ennast kõrgemaks võimuks tunnistanud ning Maapäeva vanematekogu otsustanud iseseisva vabariigi välja kuulutada, siis leidis vist küll esimene avalik rahvakokkolek iseseisvuse toetuseks aset just meremeeste keskel – Kõnnu seltskondlikus majas 5. jaan. 1918. Vaatamata ränkadele lühitormidele oli meremeeste seltsi ruumikas saal inimesi puupuhutäis. Ja ma ei mäleta suuremat vaimustuse tõusu kui sel hilisel õhtul meie ilusamal ja huvitavamal rannikul, niipea kui Eesti iseseisvust elada lasksin. Et see ainult möödaminev vaimustushoog ei olnud, näeme sellest vaimustusest, millega kadunud J. Vilmsi ja A. Jürgensi Soome-sõitu korraldati, ning kunda kaptenid mitte ainult oma vara ei andnud, võõrast sõjavõimude viha hädahtu enese peale tõmmates, vaid kuidas liht rannamees A. Rünk oma saatuse vabatahtlikult sidus rahvasaadikute omaga. Ta päris selle eest küll krooni – kuid märtrikrooni, mille elu andes isamaa eest.

Eesti välissaatkond sõitis valisriikidesse juba jaanuaris 1918. mina isiklikult lahkusin Petrogradist 1/14. veebruaril. Siin olid õhkkond küll äärmiselt terav, kuid sündmuste käik veel tume. Mõni päev hiljem marssisid Saksa väed aga meie manneraande. Mis Tallinnas sünnib, sellest polnud meil, välisesindajatel, keegi alles Soomes viibisime, vähematki aimu. Ei mingit teadet Päästekomiteest või manifestist. Alles siis, kui Vene laevastik Tallinnast Helsingi ilmus, saime esimesi teateid meremeestelt. Kõige pealt teadsid kadunud kapten V. Horst ja kapten Busch tõenda da, et Tallinn on terveks jäänud, mis meile suurt lohutust pakkus. Kapten J. Loosberg, tuurimehed M. Piigert ja Tiitus olid paar Päästekomitee käsku kaasa toonud. Kuid nende hulgas ei olnud ei manifesti ega uue valitsuse koosseisu. Ka laevadele ei see teade saatmata jäänud. Meremeeste jutustused, ühendused Petrogradi ja Soome Vene lehtede sõnumitega, kus Eesti enamlased oma teguviisi kaitsta püüdsid, said selleks aluseks, mille põhjal välisdelegatsioon kuni juunikuuni 1918, mil saime muna

* (Eesti) Maapäev oli Eestimaa Kubermangu Ajutise Maanõukogu mitteametlik nimetus. (Toim.)

toetust, välisriikidele meie vabariigi väljakuulutamise in-
trestatunni üksikajades andis.

Alas! hukka kõnelema siin neist sammudest, mis astusid Hel-
pandunud Eesti meremehed, et ära hoida enamlaste laevade
tallinnas alla tulemist ja tema pommitamist. Vastavad
kavatsused läksid hiilgavamalt täide kui arvata
sellel maal kull selleparast, et korda läks luua kon-
tinnendega ja Soome "valgetega".

Meie kangel kodumaalt, uduse Albioni pinnal, april-
kuis mehed saadikud, jõudsim sinna kui linnud
tallinnas saanud raha jätkus parajasti reisiks. Maa-
peale juba väga kuidagi teisalt toetust leida. Esimesena
meie mulda varisenud Johan Linde asutatud laeva-
tallinnas meie praegune aukonsul Leithis mr. N. Elling-
tallinnas välja pani. Kuid elu kallid, ülesanded mää-
tallinnas tulustid vaja. Kodust neid saada ei ole, sest
tallinnas maal. Kuid usku ja lootust on palju.

Meie ühel ilusal päeval Soome meremisjoni juhataja
tallinnas kutsus tingimata Liverpooli kutsus: tahtvat
tallinnas tutvustamise koosolekut. Peale selle olla seal
tallinnas, kes väga paluvat mind tulla neile kodu-
tallinnas. Mai keskel 1918 sõitsin siis Liverpooli. Meie
tallinnas aukonsuli mr. James Caro juhatusel lei-
tallinnas mingi aset, kus kõnelesid Eesti rahvast ja
tallinnas ja mina, ning mängis eesti rahvaviisisid –
tallinnas mitte ainult suurel arvul kokkutulnud
tallinnas ja latlaste, vaid ka inglase eneste poolt soo-
tallinnas. Peale üldkoosolekut kutsusid meremehed mind
tallinnas, meie meremeeste tõsisesse vennalikkus ko-
tallinnas jutustama, mis sunnib kodumaal. Sest ajast
tallinnas Vene enamlus võidule pääses ja nende juhatamisel
tallinnas inglase poolt valdamisele võetud, olid eestlased,
tallinnas ja meremehed, sunnitud elama maal.

Tallinnas eest mõnikümmend meest. Jutustasin kõigest, mis
tallinnas ja millest ise kuulnud, suurelt osalt just meremeeste
tallinnas, sagedasti pisar muidu meretormides karastatud

silmil. Julgustasin – rasked on ajad, kuid õigluse võit on kindel. Vaja ainult hoida pea püsti. Küsiti – kuidas siis saatkond end rasketel oludel ülal pidada suudab. Kõnelesin, kerge ei ole, aga javaateid ka mingisuguseid, kuid eks julgete päralt ole võit, just ikka hätta ei jää: kui muidu ei saa, eks lähe siis “tööle” ajutiselt. “Teie olete mu rahvas ja parlament – sellepärast jutustasin kohtsekohe, kuidas seisukord mitmeti väga raske” – lõpetasin jutu ajamise. Ei ühtegi palvet toetuseks ega manitsust.

Olime mr. Sjöblomiga läinud tema tuppa, seal teatatakse, et mõned meremehed tahtvat minuga veel kõnelda. Tuleb näiteks tüürimees Flink, tuleb kapt. J. Laredei, kapt. Kuldner, kapt. Jürgenson, Altenbrun ja mitmed madrused. Nood olevat otsustanud pakkuda mulle saatkonna kuludeks raha laenuks, igal juhul oma jõudu mööda. Vastasin – ma ei või neile ju ühtegi kindlustust anda, et nad raha tagasi saavad. Sakslased on kodumaa võimul, sõda kestab edasi, kes teab, kuidas ja millal ta lõpetab ning kas suudame niipea oma rahvavalitsust jälle jalule seada. Isiklikult aga vastutada ei suuda – olen kõik kaotanud Venemaal, mis mul omal oli, ja nüüd täiesti vaene mees. Nagu ühes suust, sain vastuse: “Teame kõike, mis ütlete. Kuid peaks kaadema meie rahvavabadus – kadugu see raha. Nüüd oleme meil siin teie ainuke toetus, ja meie anname, mis võime.”

Selline vaba algatus ja avameelne ohvrivalmidus liigutas mind väga tol pilgul, ning on jäänud üheks ilusamaks mälestusekokogu minu elus. Esimesena pani tüürim. Flink sada naela laenuks, temale järgnes kapt. Laredei, kes pärast minu alaliseks rahaministriks sai ning tuhat kakssada naela saatkonnale laenuks sellest suure summa pärast maha kustutas; rohkesti oli valitud summasid – isegi mõningaid šillingeid. Andsin neile kõigidele väikese lihtsa kviitungi vastu. Suurem osa meremehi on nüüd omad rahad riigilt tagasi saanud, kuid mitmed ei ole selle tagasimaksmist nõudnudki, muuseas ka esimene andja tüürim Flink. Saatkonna tegevus oli rahaliselt pandud tugevale alusele. Ja kui meie välissaatkonna tähendust, eriti Londoni esinduse tööd meie rahva saatuses kõrgelt hinnatakse, siis võib iga mees õigusega ütelda: ka tema on seda tööd teha aidanud.

Et kui väga raskel tunnil – Saksamaa rahu palumise päeval 1918 mind, kes ma haigust üldse ei tunnistanud, et kui influenttsa meelemõistuse kaotamiseni maha voolas, siis leidsin enda kõrval jälle julgustava kange merealusest elurõõmsa kapt. Laredei käe. Paari päeva järel

et leiame osa, mis meie meremehed-kaitseliitlased – teadame jt. – mängisid Tallinnas 1918. a. detsembris, et vabalaadelt linnaevad kinni võtsid, kuidas neidsamu kapt. Pahlberg, Veltbach jt. miinidest üle külvatud merelt inglismaale töid ja meile nii vajalikku välisvaluutad – ja mitte vähem kui Moskva andis toetuseks “laenuks”. Ja eks olnud tüürim. Tiituse ja teiste julgete valitud tundmine, mis võimaldas laevaühendust vähe ajaksent peale jalule seada. Või kas ei tule lugeda kõrgelt loodud teeneid, kes Briti laevastiku 12. dets. 1918 Tallinnas töid. Ma ei kõnele siin neist meremeestest, kes et vabalaadusest osa võtsid ja oma nimed auga jääb jätke meie inimesevuse ja mereväe ajalukku.

Enne lõpetada. Meremeeste osa meie vabaduse võitluses – kõik nende tegusid üles lugeda on võimatu. Tahaks et ole märkuse veel: kindral Laidoner kirjutas juubelipühul, et kõige raskem aeg vabadussõjas olnud aprilli algul 1918. a. Muuseas olnud otsa saamas kõik vabadus oli meil tol ajal teada Londonis. Oma sõjajalga loota. Sinisoffiga tegime kõik mis võimalik, et saatud muud. Viimaks saime lubaduse: kuid ära viima vabaduse oma laevaga. Võõraste laevade prahtimiseks taha, ja mis peasi – polnud usaldust. Meie saatushinnetati inglismaale Joh. Linde laev “Ellind”. Tema inglismaal Kellingsen oli kohe valmis meile laeva andma.

2

Ants Pipp oma raamatus “Tormine aasta” (1934) eesti meremeestega seotud meelde kirjeldab, tuleb tal lisada: “...kapt. Laredei, keda nüüd ei ole enam kirjas, kuna ta jäljeta kadus oma a/l “Liro’ga” Balti meres

Laadisime väärtuslikuma varanduse peale. Kinnitada seda olnud raha. Ja mis see aitakski; asemele sõjariistu ikkagi kinni ei saa. Kutsusin siis "Ellindi" kapteni hr. Jürgensoni end juurde. Seletasin, mis tähendus tema laevakoormal meie vabadusvõitluses. Palusin laeva hoida kui oma silmatera. Viia muidugi mis maksab tervelt see koorem Tallinna. Kapt. Jürgensoni töötas. Ja ta täitis hiilgavalt oma ülesande. Vēata ja kiiremaks kui arvata võis oli "Ellind" Tallinnas. Ja meie sõjakangelaste varustust ja moonu küllalt.

Kõige selle pärast loen ma meie meremehi Eesti suuremat vabadusvõitlejate hulka. Sarnasteks võitlejateks ja ustavateks on nad senini jäänud – isegi need, kes olude sunnil meilt ajutiselt võõrsile veerenud. Sest kui 1. dets. 1924 sündmustest tuntuks kaugemale Ameerikasse jõudsid – kirjutas üks meie seal asuv vanem kapten, et tema elu olla jälle kodumaa käsutada.

Au, kellele au tuleb anda. Kestku sama vaim edasi meie meremehis.

II LAEVASTIKU TULEK TALLINNA

Laevastiku Tallinna jõudmine 12. dets. 1918 tähendas meie suurt poliitilist pööripäeva, ja esijoones Eestile. Kui laevastik ei oleks 1918. a. detsembris tulnud Tallinna, meie riik ja rahva saatuse kujunenud küll sootuks teisiti, nagu on, – meie oleksime sattunud enamlaste keerisesse, mis näeb, et ka teiste Balti riikide saatusekäik oleks siis teinud kuni nüüd," on kord ütelnud kindral Laidoner tema sõna.

Sama toonitab ka F. Kull: "Millise juuksekarva küljes saatuse käik küll rippus! Arvatavasti poleks ilma inglaste abita meil tol korral suudetud jagu saada, sest puudus meil vastupanu võimalus Vene laevastikule."²

Ita poolt oli sellel sammul ka määratu välispoliitiline tähtsus. Kui mina ise märkisin tol ajal oma päevikusse: "Uus Euroopa on realselt alanud. Briti on jala Balti mere rannast pännud. Sealt ta juba ennast praegustel tingimustel ei lase, ja meie saame teda siin igatviisi toetada."

Õnneks, kartus, et välisabi hiljaks jääb, nagu 1918. ja kuigi laevastik oli vaid merel, sõjariistu saime järele, mehi ju omal leidus. Balti rannikul algas uus elu, ja laevastik tuli sedakorda Tallinna toetama eesti rahva võitlust, mille tähtsus seda väljapaistvam, et vaevalt

meil varem (9. juunil 1908) sama laevastik ka Tallinnast, kuid tol ajal Vene ilmariigi võõrana, kuningas Edward II ja tsaar Nikolai II kokkusaamisel.

Sealpool sellel sündmusel oli võimalik vaid vahepeal lõpetada maailmasõja läbi loodud Euroopa rahvusvaheliste põhimõtete tõttu, kus kokku varisenud kõik kolm Euroopa riiki (Vene, Saksa, Austria), ning kus senini rõhutatud rahvad

said enesemääramise õiguse, nende hulgas ka Eesti, kes nüüd imelind fooniks muistse omariikluse tuhost noorendatuna uuesti iseseisvaks elule ärkas. Sarnasest saatuse keerdkäigust ei võinud siiski keegi unistada Eesti riikluse hälli juures aasta varem, kui 28. nov. 1917 E. Maanõukogu kuulutas end kõrgema suveräänse võimu kandjaks.

Ei ole võimalik tänasel 15-aastasel tähtpäeval jälgida ükviiskümmend aastat selle ajaloolise sündmuse arenemiskäiku: see on liiga kannatlikult veel oma historiograafi. Siin vaja aga ära tähendada, et laevastiku saatmine Tallinna Briti valitsusel ei olnud kunagi lihtsalt kerge. Ja kui ta seda tegi, siis sügavast sümpaatiast valitsuse eest võitleva eesti rahva vastu. – Õigus, küll kõneldi juba oktoobris 1918 Pariisis Eesti esindajatega Eesti kaitsest rahvusvahelise garnisoni abil võimaliku enamlaste sissetungi vastu, kui sakslased peale sõjategevuse varstist lõppu on sunnitud lahuma Baltikumist, nagu ise nõudsi. Küll sondeerisid meie esindajad samal ajal pinda Skandinaavias relvade ja väpoodi saatmiseks Eestisse, kuna Briti lubas 1. nov. 1919 neile riikidele antud relvad asendada omadega ja kiitis heaks vägede saatmise. Kuid need jäid vaid headeks kavadeks.

Alles siis, kui peale mõnda aega kestnud suusõnalisi läbirääkimisi meie esindus pöördus Londonis 19. nov. 1918 Briti Majesteedi valitsuse poole palvega saata Eesti toetuseks laevastik Tallinna, anda kuni 50 000 mehele relvi ja varustust, saata ka algu ka 6000 meest, ning lakitada meie nälgivale rahvale toiduaineid ja majanduslikku toetust, võttis asi kindla pöörde. Nüüd ei olnud sõjalist toetust vaja üksnes riigi siseorganiseerimiseks, vaid välisvaenlase tagasi tõrjumiseks, kuna 18. nov. 1918. a Bresti rahuleping oli lõplikult tühistatud.

Ning juba 20. nov. 1918 nõupidamisel Briti välisministeeriumis ütlesid lord Cecil ja admiral Fremantle, et laevastiku saatmise võtavad kaalumisele, samuti ka varustuse andmise, toetusluskusimus tuleb arutlusele eraldi, kuna aga kol. Kisch sõjamineisteeriumi nimel teatas kohe, et sõdureid nad saata ei võinud, seda ei luba avalik arvamus: sõdurid on mobiliseeritud vaid sakslaste vastu, mitte mujale saatmiseks.

Briti valitsus enamlaste pealetung kiirustas kaalumist, kuid peale mõnda aega määratud "koostöö" sakslastega (Winnigi leping: 24. nov. löid sakslased enamlased tagasi) ja teatud aja pärast sakslaste loal ellukutsutud Põhjakorpusega otsustati Briti valitsuse otsust.

Enamlaste juurde Balti mere ülekülvatuse miinidega, jutud laste laevastiku (ühes arvatud 3 lahingulaeva) väljasõidust Tallinnast, Eesti riigikorra puuduse, vaba mobilisatsiooni ebaõnnestumise, "Landesrat"i esindajate poolt meie süüdistamise enamlaste sõjaväe loomuliku sõjatüdimuse, patsifistide agitatsioon Venemaa interventsiooni vastu, valgevenelaste agitatsiooni sakslaste toetuse vastu, teiste liitlaste ükskõiksuse – ega ei teinud et kõrgendanud Briti valitsuse jaatavat suhtumist, et peale-päevalt sai korratud meie lojaalsust Briti riigile, et peale-päevalt sai korratud meie lojaalsust Briti riigile, et peale-päevalt sai korratud meie lojaalsust Briti riigile, et peale-päevalt sai korratud meie lojaalsust Briti riigile.

Et Briti valitsus andis käsu oma laevastikule sõita välja Firth of Forth'ilt Liibavisse, kuhu jõuti juba 1. detsembril. Laevastiku energiline juht admiral Sinclair sai käsu sõita Liibavisse, millal aga võimalik. 2. detsembril saadeti Granthamilt välja varustuslaev "Princess Margaret" relvadega, toiduainetega, vee ja ka hr. M. Martna. Kuid "Cassandra" sõitis uppuva miini läbi ja 12 vahva meremehe surm 6. detsembril. Briti valitsus otsustas katkestada algatatud aktsiooni, et enamlaste või rahuajal uputada oma uut laevastikku. Ja laevastik pöörduski tagasi Kopenhaagenisse, et võtta vastu välisministeeriumi energilist vaheleastumist. Briti oma poliitikat mõne õnnetuse pärast ei muuda". Laevastik sõitis 8. detsembril uuesti Kopenhaagenist välja, kuhu meie omalt poolt õnnetuste ärahoidmiseks lubasime saata vastu miinivälju tundvaid kogenud lootse.

1918 jõudsidki Liibavisse meie lootsid ja nendega kaadral Laddoner – tol ajal veel kolonel, veendes admiral, vabariik. Samal öhtul sõitis Briti laevastik Liibavist välja 14. detsembril umbes kell 3 olid Briti laevad Tallinnas.

Õhtul kell 7 olin oma igapäevasel visiidil admiraliteedis Londonis. *I have good news for you: the fleet has arrived in Reval* – *cruisers, 9 destroyers* – Mul on hea sõnum teile: laevastik on Tallinna jõudnud, 3 ristlejat, 9 *destroyer*'it [hävitajat] – nende sõnn dega võttis nüüd mind vastu vana auväärt admiral Fremantle merestaabi abijuhataja. Kiidab admiral Sinclairi julgust. Arvab et nüüd kõik hästi. "Kui võitsite Bojanquet' (uue Briti konnaku usalduse, siis riistad teie meestel ka käes," lisab ta juurde.

Mis edasi sündis, on siseajalugu: tõusis meeleolu, ebaõnnetus mässukatse, kaitsti meie pealinna ja võeti kinni kaks Vene hävitajat, mis kingiti pärast meile.

Suur-Briti aitas Eesti jalule!

Ei petnud selle maamehe instinkt, kes Virumaal, kuulata Seckendorffi sõnu hüvedest, mis Eestile andvat tema majanduslik ühtekuuluvus Saksaga, kindralile vastas vahelehuudega: "Aga mis siis saab, kui Inglismaa tuleb?" – Kõneleja vaikis. Nüüd see täide läinud.

Veendunud äratundmises Briti laevastiku otsustavast mõjuga meie vabadusvõitluses, mälestagem täna neid kangelasi, kes oma elu meie eest jätsid Balti mere külmades voogudes.

Briti maailmariik võib olla kindel, et Eesti ei unusta iial oma sõpru, kes temale appi tulnud raskeil päevil.

LAEVAD

1. Laev (*Schiff, ship, korabl* ehk *sudno*) on iga alus, mõeldud sõiduks veel reisijate ja kaupade veoks ärilistel eesmärkidel. Laev on alati varanduste kogum, mis koosneb laevastiku (*corpus, hulk* ehk *hull*) ja päraldistest. Kaubalaevade varanduse ja vastutuse seaduse järgi laevapäraldisteks loetakse kõik laeval olevad asjad, mis laeva kaitsmiseks ja kasutamiseks vajalikud (§ 5). Laeva päraldisteks loetakse aga peale eelmainitud asjade veel: a) nõuded kaubalaevade eest, mis tekkinud laevale pärast reisi ja jäänud parandamata; b) nõuded kontributsiooni-osale võttes, kuivõrd viimased olenevad materiaalistest viimastest, mis tekkinud laevale pärast reisi algust, ja jäänud parandamata. Päraldisteks ei loeta kindlustussummasid ega kaubalaevade preemiaid, abi- ega toetusrahasid (§ 11).

Laeva tähtsused kaubalaevade järgmised liigitused: a) raamatud, b) liikumisjõu ja c) sõidupiirkonna aluseks olevad d) suuruse, e) ehitusmaterjali ja f) oma eesmärgi. Need jaotused evivad tähtsust peamiselt juht- ja kaitsmise kohta kaivate eeskirjade kui ka maksude ja mõniste rakendamiseks.

Laeva tähtsused kaubalaevade järgi liigitatakse: 1) reisijalaevadeks ja 2) prahi- ehk kaubaveo-laevadeks. Reisijalaevadeks loetakse iga kaubalaev, millel peale laevapere on sisetatud ruumid vähemalt 12 reisija jaoks ja mida kasutatakse reisijate vedamiseks. Prahilaevadeks loetakse kõik kaubalaevad, mis on mõeldud kaubade vedamiseks tarvitata- vateks, nagu: kaupade vedamiseks tarvitata- vateks, vedurilaevad, päästelaevad, süvendajad, tuukerlaevad ja muud (Kaubalaeva deki juht- ja meeskonna sõidu seadus 1927, 115).

Selle järgi kaubalaevade mõiste alla ei käi sõja-, posti-, loote-õppe- ja kalameeste-laevad kui ka lõbujahid. Kuigi *ex-Veneta* ei tunnistanud päästelaeva kaubalaevaks, asub meie seaduses selles jaataval seisukohal.

b) Liikumisjõu järgi jagunevad kaubalaevad: 1) masinajõuga liikuvaks, kui laev liigub ainult masinajõul või masinajõu kõrval tarvitatakse purjesid abijõuna, 2) purjelaevadeks, kui laev liigub ainult purjede abil või kui purjede kõrval tarvitatakse masinat abijõuna, ja 3) praamideks, kui laev liigub teiste laevade abil või väljaspool laeva oleva muu jõuga (ib. § 4). Nii koosnes Eesti kaubalaevastik 1. I 1939 järgnudest: Auru- ja mootorlaevu – 137 (155 000 br. reg.-tn.), mootorpurjelaevu – 47 (7000 reg.-tn.) ja purjelaevu – 139 (12 000 reg.-tn.).

c) Sõidupiirkonna järgi. Kaubalaeva deki juht- ja mootorkonna sõidu muudetud seaduse mõttes jagunevad kaubalaevad A. sisesõidu laevadeks – kui laev sõidab Eesti jõgedel ja jõevedel või merel sadamast 15 meremiili raadiuse piirkonnas: A. Muhu väinas; B. meresõidu: 1) kohaliksõidu laevadeks, kui laev sõidab Eesti territoriaalvetes ning Soome ja Riia ehk Liivimaa lähes; 2) ligisõidu laevadeks – kui laev sõidab Balti mere ühes lahtedega, Kattegatis, Skagerrakis kuni Skagen-Lindesnessi liinini ja läbi Kieli kanali kuni Elbe jõesuuni, ja 3) kaugesõidu laevadeks – kui laev sõidab väljaspool ligisõidu piirkonda. Sõidupiirkondade korral loetakse laev kõrgemasse liiki kuuluvaks (ib. § 4).

Teiselt poolt jaotatakse laevasõitu: aa) rannasõiduks (kohaliksõiduks), mis reserveeritud nii siseseaduse kui rahvusvaheliste kaubandus- ja meresõidu-lepingutega omamaa laevadele, ja mis toimub sama riigi sadamate vahel, ning b) välisõiduks (kaugesõiduks).

d) Laeva suurus evib mereõiguse seisukohalt tähtsust peamiselt selles, et temast sõltub laeva maksustamine ning sama laevajuhtidelt nõutav kutsejärk, kuna suurem laev vajab ka loomejuhti.

e) Laeva materjal evib tähtsust ainult tehniliselt, kuna selle juriidiline efekt piirdub erisoodustustega, mis riiklike toetuse suhtes antakse mitut liiki raud- ja puulaevade ehitamiseks.

Laeva omaniku järgi eristatakse riigi-, omavalitsus- ja kodaniku laevu. Viimased võivad kuuluda kas üksikute kodanikele, füüsilistele (aktsiaseltsidele, täis- ja usaldusühingutele) või ka erilistele laevaühingutele (vt. § 71). Riigi laevad erinevad teravalt eralaevadest oma mitmesugususe poolest, mis eriti ilmneb laevade maksustamisel. Riiklike laevade omanikud on valitud, et kõiki mere- ja sadamalaal tegutsevaid laevu allutada ühisele režiimile, mis on määratud riigi laevade immuunsuse ja vahetu võimusega. Nii toonitab riigi laevade immuunsuse kohta käivate mõnesuguste määruste ühtlustamise valitsuse konventsioon 1926. a., et riikidele kuuluvad või poolt eksploateeritavad merelaevad, neile kuuluvad koormalaevad, kus on nende laevade või koormate omanikud, alaevaliste laevade eksploateerimises või nende koormate veo- ja laadimise korraldus vastutusele ja kohustustele, mis on määratud § 1; RT 1928, 91). See konventsioon jõustus alles 8. I 1937.

f) Riiklikondsus. Laev meresõidus moodustab kogumvara, mis on riigile kuuluvaks rahvusvahelises liiklemises. Temaga seotud, varud ja juriidilised suhted peavad alluma mõnele riigile ehk teatud riigi seadusele.

g) Laeva riiklikondsus ehk rahvus (nationality). Laeval on vaid kaudne side temaga seoses olevate isikute ja asutustega.

h) Riiklikondsuse aluseks on esijoones tema omanike kodanikkondsus, mis suhtes kehtib mitu süsteemi. Ühtede seaduste järgi kuulub riigi laevaks vaid siis, kui kõik tema omanikud on riigi kodanikud. Teisel mail on küllalt vaid laeva omaniku või registrimisest, et evida sealset kodanikkonda.

i) Laeva riiklikondsuse ja registrimise seaduse (RT 1937, 9) järgi kuulub Eesti laevaks ja võib kanda Eesti lippu: 1) kui laev kuulub Eesti kodanikule; 2) kui laev kuulub laevastiku, kus vähemalt 50% laeva väärtusest kuulub liikmetele, kes on Eesti kodanikud või täis- või usaldusühingule (vt. p. 3); 3) kui laev kuulub täisühingule, kus vähemalt pool täisosanikest ja prokurist on Eesti kodanikud ja vähemalt 50%

täisühingu varast kuulub Eesti kodanikele; 4) kui laev kuulub usaldusühingule, kus kõik täisosanikud on Eesti kodanikud (m); 5) kui laev kuulub aktsiaseltsile või kooperatiivühingule, kelle juhatuse asub Eestis ning juhatuse liikmete enamik koosneb Eesti kodanikest (§ 7).

Laeva teatud riigi lipu alla toomine on kaubanduspoliitiline akt. Ta annab ühelt poolt teatud soodustused laevale, kuna viimane saab sel puhul sagedasti riiklike toetuste või hõlbustuste osaliseks maksustamisel, laenude kergendamises laevade ostmiseks, ostmiseks ja parandamiseks. Teiselt poolt riik saab omakaudu sellega teatud käsutusõiguse laevade üle, mis on tähtis mitte ükski sõja korral, vaid ka rahuajal, kus võidakse oma lipu all olevate laevade kohta kehtestada mitmeid käskivaid eeskirju.

Seda tähele pannes, teedeministri igakordsel loal võib hage erandina Eesti laevaks ka välismaa kodanikele või juriidilisele isikuile kuuluvat laeva, mahuga vähemalt 500 reg. t., kui laeva omanikul on Eestis esindajaks Eesti kodanik, kes alaliselt elab Eestis ja kellel volitus käsustada laeva samavõrdselt omanikuga, ja kui makstakse Veeteede Talituse deposiiti laevapere 6 kuu palka mitte ületav summa, kuid neil laevadel pole riiklikke soodustusi ega rannasõidu õigust (§ 8).

3. Registreerimine. Iga eesti laev, mahuga vähemalt 20 bruto-reg. tonni, välja arvatud purjelaevad, puupraamid ja lodjad, peab olema kantud teedeministeeriumi Veeteede Talituses peetavasse laevakinnistusregistrisse (§ 1). Omanike soovil sinna võib kanda ka vähemalt 5 bruto-reg. t. mahuga a) laevu, mis ei kuulu eelmise eeskirja põhjal laevakinnistusregistrisse; b) sõidukõlbamatuid eesti laevu, mis on ümberehitamisel sõidukõlvuliseks; c) Eestis ehitatavaid laevu, mille ehitus on niikaugel, et laevade re ja tekk on asetatud kohale vähemalt $\frac{3}{4}$ osas. Eesti laevad, mis ei kuulu kandmisele laevakinnistusregistrisse, ja muud uhisabinõud peavad olema kantud kinnistamata laevade registrisse. Selle alla ei kuulu lõbusõidulaevad ja paadid, mis registreeritud jahtklubides.

Kinnistamata laevade registrisse kantakse: a) registreerimise aeg ja number; b) laeva nimi; c) kutsesignaal; d) kodu

e) laeva liik, materjal ja taglas; f) laeva maht (bruto, registreeritud, g) laeva ehitamise koht ja aeg; h) laeva või selle omanik või omanikud ning laeva registrist kustutamise aeg.

Laevakinnistusregister koosneb neljast jaost, kus esimesse jaost kantakse laeva kohta samad andmed nagu ülemal ja muudatutena, teise - laevaomanike nimed üksikasjalikult, kolmandasse - laeva hüpoteekaarvõlad ja neljandasse - kitsendused.

Laevakinnistusraamatuid peetakse Teedeministeeriumi Veeteede Talituse laevakinnistus-inspektori poolt, kuna kinnistatavate laevade registreerivad vastavalt omaniku soovile kas Veeteede Talituse, Narva või Muhu väina sadamate kaptenid või nende tollinspektorid.

Laevakinnistusregistrisse kantud laevale antakse Eesti kaubanduse toendiks lipu tunnistus, igale kinnistamata laevale registreerimisel aga Eesti lipu kandmise ja omandiõiguse tunnistus. Need tunnistused peavad alati olema laevas. Registreeritud andmete muutused tuleb kohe teatada. Kui laeva omanikuks saab teise riigi kodanik, kes laev kondemnitakse või kadunuks jääb, on omanik kohustatud need tunnistused saatma Veeteede Talitusele laeva kustutamiseks registrist. Selle mittetäitmise eest langeb omanik kui kapten seadusliku karistuse alla.

1. Laeva loomus. a) Laeva juriidiline loomus. Laeva loomus annab põhjust vaidlusile. Varem loeti laeva võtta vallavaraks. Teiselt poolt aga laeva edasiandmine peeti jurgi, mis olid ligidased toimingutele kinnisvarade ülevõtmisel. Laeva peeti kinnisvaraks *sui generis*. Eesti seadus on laevade kohta kehtestanud aurulaevadele sundus- ja purjelaevadele aga optionaalse laevade kinnistuse. Laevakinnistusregistrisse sissekantud laevu nimetatakse kinnistatavateks. Kinnistatud laeva või laevaosa omanikuks võib kuuluda füüsilise või juriidilise isik või laevaühing, kelle nimele laev on kantud laevakinnistusregistrisse (Laevade kinnistamise ja registreerimise seadus, § 19; RT 1937, 9). Asjaõigused kantud laevale ulatuvad ka laeva päraldistele, on siduvad

kolmandaile isikuile nende õiguste kinnistamisega ning lõpetavad ainult nende kustutamisega laevakinnistusregistrist. Kinnistatud laevade omandiõiguse üleminek toimub vastavalt kinnisvara kohta kehtivate seaduste, eriti BES § 809 alusel. Kinnistamine ei muuda vallasvaralist laeva kinnisvaraks – kuigi kinnistamisega on ühenduses rida juriidilisi järeldusi, millest peamine on laeva hüpoteegi võimalus ka heldamatult on kinnistamata laev vallasvara. Ka kinnistatud laev samastatakse aresti suhtes vallasvaraga (TKS § 652⁴). Laeva võib pigemini lugeda vallasvaraks *sui generis*.

b) Kinnistuskord. Õiguste kinnistamisel laevade peale kehtivad vastavalt Not. sead. § 286–369 (VSK XVI k.) Laevade kinnistamisseaduses ettenähtud muudatuste ja täiendustega, mis aga ühes selle kehtimapanemise seaduste eeskirjadega (RT 1911, 61) on iseenesest küllaldaselt täielikud ja teatud määral autonoomsed. Õiguste kinnistamiseks laevade peale peetakse a) laevakinnistusregistrit, b) laevakinnistuspäevikut ja c) laevatoimikuid.

Avaldusele laeva kinnistusraamatutesse kandmiseks esitatakse: a) dokumendid, mis tõendavad kinnistatavaid õigusi, näiteks koormatise, nagu ostu-müügileping, ehitusleping ja kohtuotsus; b) dokumendid, mis tõendavad Eesti lipu kandmise õigust, c) kinnistus laeva kustutamise kohta senisest valismaa laevaregistrist (§ 57).

Laeva võõrandamisel isikule, kel puudub õigus Eesti lipu alusel sõita, lõpetatakse vastav kinnistusraamatu toime kinnistamisinspektori sellekohase otsusega ja tehakse vastavasse kinnistusraamatisse kustutamismärkus. Laevade kinnistusasjade toimetamise juures ei võeta kinnistuselõivu, küll aga tempel- ja kaubaleimaksu (Laevade kinnistamise ja registrimise maksude seadus, RT 1937, 81).

Nõuete kindlustamisel kinnistatud laeva müügist saadud summade jaotamisel ning kinnistatud laeva võõrandamisel või laeva hüpoteegi kustutamisel toimepandava väljakutse juures tulevat käsitlemisele vastavad kinnisvara kohta kehtivad Ts. Kp. Seaduse eeskirjad, mis mitmeti muudetud (RT 1937, 81). Nõude ja muude nõude kindlustamiseks võib kinnistatud laeva peale ka arreteerida

laeva te vallasvara kohta käivate eeskirjade alusel, kuid laeva koormata või võõrandada seaduses ettenähtud korras. Laeva kinnipidamine sadamas teostub sadamavalitsuse vastava määruse põhjal, kellele kohaldatakse laevavalitsuse suhtes kohtupristavite kohta kehtivate eeskirjade.

Laeva, mis on, kui vastava mereveolepingu järgi laeva-koormatise peale võetud ning sadamakapteni poolt kinnipidatud, ei kuulu kinnipidamisele sadamas, olgu laeva peatatud laevale nende võlgade järgi rahulduse saamiseks, on tehtud eeloleva reisi jaoks (TKS § 652⁶, RT 1911, 61).

Laevadele Merelaevadel peavad alati olema seaduse ettenähtud dokumendid. Ex-Vene Kaubandusseadus nõuab kahe dokumendi: 1) laeva omanditunnistust (Laeva omanditunnistus, *Heftbrief*), milles laevaehitajad tõendavad laeva omandi, mis näitab kinnistatud laevade jaoks asendatavust, 2) liputunnistust, millega laevale kanda riigilippu; kahe eelmise dokumendi olemasoleva laevade jaoks täidab registreerimis- ja omanditunnistust ehk mõõtekirja.

Laevade mõõtmist toimetatakse Eestis Moorsomi jaotise Vaburangi Valitsuse poolt väljaantavate laevatoimikute järgi (Laevade mõõtmise seaduse § 1, RT 1911, 61), milles laevamahutust arvestatakse, nimega „Registertonniks“. Registertonn loetakse võrdseks saja kantmeetri ehk 2,83 kantmeetriga. Iga Eesti laev brutotonniga 20 reg. tonni või rohkem peab enne ärilistel otstarvetel laevutamist mõõdetama ning sellekohase mõõtemõõdetama. Laevamõõtmist teostatakse Veeteede Talituse poolt, milleks tema poolt määratud laevamõõtjate kaubatalituse alalisest koosseisust või isikutest väljaspool, kellel sel alal teoreetilisi teadmisi ja praktilisi andmeid, saadud andmete põhjal seatakse kokku mõõtekirjad ja need keeles. Mõõtekirjades tähendatakse: laeva nimi, laeva omandi kutse-signaal rahvusvaheliste signaalide järgi,

kus sadamas registritud, laevaomaniku nimi ja perekonnanimi, millal ja mis materjalist ehitatud, laevaehitaja nimi, tunnusmõõdud ja -andmed, ning mõõtmise põhjal väljaarvatud laetäismahutus (bruto) ja puhtmahutus (neto) registرتونnide ja kantmeetrites (§ 11).

Eesti piirides sõitvad välismaa kaubalaevad kuuluvad mõõtmise alla samadel alustel kui Eesti laevad. Mõõtmisest vabatakse ainult nende riikide laevad, kes mõõtekirjade vastastikl tunnustamise kohta Eestiga konventsiooni sõlminud või konventsioonita Eesti mõõtekirju tunnustavad ja oma laevu mõõdavad samadel alustel kui Eestis (§ 3).

Mõõtekirjade vastastikune tunnustamine on tähtis sellepärast, et maksustamisele kuulub mitte laeva üldsuurus, bruto- ja neto-kaubanduslikult kasutatav neto-registرتونnide arv. Selleks lubatakse bruto-registرتونnide arvust lahutada need selt kasutamata ruumid, nagu masinaruumid, kapteni ja meeskonnate kajutid, mis mitmel maal arvutatakse lahkuminevalt. Mõõtekirjade tunnustamine on teostatud rahvusvaheliste kokkulepete läbi, mille tähtsus seisneb selles, et säärasel korral jääb ära kahtlus laeva ümbermõõtmine välissadamas.

Peale nende alaliste dokumentide peab laevas olema veel teisi, ja nimelt: 4) merekõlblikkuse tunnistus, mis väljandab Veeteede Talitus, 5) laeva päevaraamat, kus üles märgitakse kõik sündmused laeva sõidu ajal ning mis esimesel märkmetel on esmajärguliste tõenduste tähtsus, 6) meeskonna nimestik ehk munsterroll, mis sisaldab kogu laeva pere palgalepingu, 7) kaubadokumendid, nagu veo- ja charter-party ja konossament, 8) sanitaartunnistus, 9) ohutuskuluba ja 10) tarvilised mereseadused.

RIIK

AJALOOLINE PÄEV

1. juulil, avatakse Eestimaal maanõukogud: ülem, Ku-
u Maanõukogu Tallinnas ja maakondade omad maa-
nõukogud.

1. juulil olid nendes, nagu teada, 24. ja 25. juunil, ja peeti
1. juulil

1. juulil tagajärjed on umbes teada: igal pool läksid läbi de-
mokraatlikud esindajad. Mitmes maakonnas jäi enamus täiesti
leppimatu, maanõukogude esindajate kätte.

1. juulil nad kokku.

1. juulil 700 aasta kestel astub kokku demokraatlik ja
maanõukogu, et revolutsiooni keerus maa-asjade juhti-
ga kätte võtta.

1. juulil maa, maa-asemikele. Tähtis ajalooline päev maa-

1. juulil

1. juulil on maal seaduslike esindajate kätte läinud, aja-
maanduse olekus näib viimaks ometi olevat lõppenud,
on kaotatud, ja meie seisame vabade kodanikena õigus-
maandusliku maajuhtimise ees, õiguse ja sarnasuse ni-
ga kõik tunneme, et midagi suurt on sündinud, ja see,
maanduse kui kättesaadavast ei julgenud unistadagi, on täide

1. juulil

1. juulil rõõmsad mitte võitjate, vaid võitlejatena, kes
1. juulil ilusat võitu ligidal olevat.

1. juulil on ka meie rõõmutunne nii puha, nii puhas. Nagu
1. juulil, puhalik leinatalitus enne, et uut, selget tulevikku nä-
1. juulil võiksime seda, mis minevikus rõhuvat, jääda

1. juulil

1. juulil

Mälestame aga aukartusega võitluses langenuid. Nemad on meile hiilgavad tähed.

Algab töö.

30. märtsil k.a. kinnitati ajutised määrused, mille järgi me omavalitsus anti, eraldi meie soovide kohaselt, lahkumine Venemaa semstvist. Rohkem kui tsentralistlikul voolul, mis ka me Venemaal maksev, soovitav.

Ja siis hakkas asja venimine.

Esiteks ei kinnitatud maksmapanemise seadust, sellest hoolimata, et ta meie seltskonnategelaste poolt aegsalt küll anti.

Viimaks kinnitati see. Määrati juba kindlaks valimise tähtaeg: 23. mail, järelvalimised 11. juunil.

Salkkond Tallinna enamlasi, tööliste ja soldatite saadikud nõukogu, otsustas valimised edasi lükata.

Asjata. Meie rahvas oli liiga janunenud omavalitsuse järele, et kellegi, rahvale võõra asutuse sõna või keelu kuulda. Alustas ühes-kahes kohas kuulati nende sõna.

Valimised peeti ikkagi.

Siis tuli ka ministeerium. Kuid sootumaks teise eelnõuga, soovitas meile Vene semstvist ja kutsus meid tema soove antud järele kiitma, väikseid asju arutama.

26. mail astusime kokku. Meil, Eesti seltskonnategelastel, kutsuti nõukogule kutsuti (Poska, Jürine, Vilms, Jaakson, Tõnisson, Põltsamuti lätlastel, oli asi selge: meie tahame mitte seda uut, meil pakutakse, vaid 30. märtsil lubatud seadust, mille rahvas juba heaks kiitnud. Meiega ühinesid – seda nõuab ütelda erapooletus – ka meie endised maaperemehed, muidu meie poliitilised ja klassilised vastased, meie aadel (parun Pilar v. Pilchau, paron Meyendorff jt.).

Ministeerium andis järele. Jättis oma uue eelnõu kõrvale ja hakkas meie poolt ettepanud maksmapanemise seadust arutama. Neli päeva (26.–29. mail) istusime koos. Tsentralism on väga liiga tugev, et kohalikke iseärasusi tähelepanemisele võtta.

Kuid meil oli seaduslik pind juba jalge all, meie 30. märtsi revolutsiooniline seadus, ja meile pidi järele antama, ehk l

vastu lohtumist. Ja mitmeski punktis jäid keskvalitsuse meile arvamusel kui meie, kohaliku seltskonna esindajad. Meie nõudis järele nad lõpuni võitjateks, teistes asjades oli meil võimalik pöörduda asjakäiku õigele rajale, nagu meie kohalike tarviduste järgi üles seadsime, juhtida.

Meil meenus veel korra sõelumisel – 9. ja 10. juunil siseministri iseeneselises nõukogus. Ka siit võtsid osa jälle meie seltskonnategelaste asemikud, jällegi olid endised vaidlused – need olid aga vähe muutunud.

Meie lõputahung, juriidilises nõukogus 17. ja 19. juunil, Ajutise Valitsuse viimases nõuandjas. Ikkagi lahkumisele lubatakse keisrikorda. Juristidega kergem kokku rääkida, kui meil on isegi komissaridele ja inspektoritele, keda meil meenus kaitstes, olgugi vormiliselt, kadumise saadikutele. Maksusüsteemis demokraatlikum vool võitnud. Kokkuleppimatus vallamaksude asjus. Ajutisele Valitsusele meenus meil iseärasust [eriarvamust] ette.

Meil meenus et ole tee puhas. Veel kord Ajutises Valitsuses. Siin tahame lahutada küsimused, siin on lõppsõna.

Meie meenus ja inspektorite ametid mõistetakse küll kadumisele, kuid sellekohased ministeeriumid uued meil meenus: lubatakse varsti seda teha.

Meie meenus süsteemis leiab aset uus lepitustepanek: lõpetatakse Kubermangu Maanõukogu käes, välja arvatud lühike arv järgi (pearaha), otsused, mida rahaminister

meil meenus valitsuse koosolemisel oli kinnitus. Teletöö meenus sellest Eestimaa komissarile, kes omalt poolt meil meenus edasi telegrafeeris.

Meil meenus meile tuli see telegramm just valimiste koosolekul. Valmistus oli suur. Ometi kord!

Meil meenus ligemal päeval Seaduste ja Määruste kogus ilmselge meenus seltskond tema tekstiga täielikult tuttavaks. Meil meenus ütlema, et kõik need asjad, mis ainult kohalikele meenus, mis riigi rahaasjanduse ega üleüldist seadust ei puutu, lõplikult koha peal ära otsustatakse.

Tööpõld on suur. Õigus, see ei ole kaugeltki see, mida me – selle eelnõu peab alles Maanõukogu kokku seadma, ole isegi autonoomia. Aga see on siiski midagi. See on rohkem kui Vene semstvo. See on maaomavalitsus, ja annaks saatma ta esimene samm oleks autonoomiale, mis ise ainult eelkõige Eesti osariigile föderatiivses Vene vabariigis.

ASUTAV KOGU

I. Asutava Kogu mõiste

1. veebruar-märtsi revolutsioon kukutas endise riigikorra. Riik läks rahva kätte. Oli aeg (27. veebr. – 2. märts), kus riigivõim ühtegi riigivalitsust ei olnud. Rahvas oli ise, omas kätte, kes elu edasi viis.

2. märtsil kuulutas juba Tööliste Saadikute nõukogu, et ühtlasi Asutava Kogu kokkukutsumise heaks, mis üldise, ühtlase ja salajase valimise seaduse põhjal kokku kutsumiseks.

3. märtsil, veebruar-teist märtsi, ilmus aga uus korraldus, mis riigivõimust käest maha kukkunud ja äratõmmatud riigivõim kätte võttis. Riigivolikogu komitee, kes sel ajal riigivõim oli, alles tärganud tööliste ja soldatite nõukogu riigivõim, korraldas uue täidesaatva võimu ja nimetas selleks seltskondliku ministrite kabineti, kelle eesotsas oli vürst Ljov. Vene semstvotege lane.

4. märtsil, 2. märtsi õhtul, ilmus uue valitsuse järgmine

Kodanikud!

Riigivolikogu ajutine komitee on pealinna vägede ja rahva poolehoidmisega riigivõimust käest maha kukkunud ja äratõmmatud riigivõim kätte võttis. Riigivolikogu komitee, kes sel ajal riigivõim oli, alles tärganud tööliste ja soldatite nõukogu riigivõim, korraldas uue täidesaatva võimu ja nimetas selleks seltskondliku ministrite kabineti, kelle eesotsas oli vürst Ljov. Vene semstvotege lane.

5. märtsil, 2. märtsi õhtul, ilmus uue valitsuse järgmine

6. märtsil, 2. märtsi õhtul, ilmus uue valitsuse järgmine

Valisminister – P. N. Miljukov.
Sõjaminister – A. J. Gutškov
Teedeminister – N. V. Nekrassov
Kaubanduse ja tööstuse minister – A. J. Konovalov.
Haridusminister – A. J. Manuilov.
Rahaminister – M. A. Tereštšenko.
Püha Sinodi ülemprokurör – V. P. Lvov.
Põllutööminister – A. S. Šingarev.
Kohtuminister – A. F. Kerenski.

Oma praeguses tegevuses talitab uus kabinet järgmiste juhtide põhjal:

- 1) Täielik ning viibimata amnestia kõigis poliitilistes ja usulistes asjades, selle hulgas ka terroristidele, sõjaväe vastu hakkajatele, rahutuste osalistele jne.
- 2) Sõna-, trüki-, ühisuste, koosolekute ja streigivabadus, mis on üldised poliitilised vabadused ka sõjaväe teenijate peale laienevad, palju kui selleks sõjaväe tehnilised tingimused võimalust pakuvad.
- 3) Kõigi seisuslike, usuliste ja rahvuslike eesõiguste ning kitsenduste ära kaotamine.
- 4) Rutuline eeltööde käsilevõtmine rahva Asutava Kogu kokkukutsumiseks üldise, üheõigusliku, otsese ja salajase hääletamise põhjal, kuna see kogu tulevase riigikorra ning konstitutsiooni kindlaks määrab.
- 5) Politsei asemele rahvamilitantsi sisseseadmine valitud ülemuse ja kogukondliku omavalitsuse alla andmisega.
- 6) Kohalikud omavalitsuse asutused valitakse üldise, üheõigusliku otsese ja kinnise hääletamise põhjal.
- 7) Revolutsioonist osavõtnud väeosade Petrogradi jätmine ning viibimine seisukorras viibimine.
- 8) Kindlat distsipliini sõjavägede kohusetäitmisel alles jättes, kuid jaspool kohusetäitmist soldatitele samu poliitilisi õigusi andes, mis teatakse kodanikel, ja kõiki kitsendusi kaotades – loeb valitsus oma kohustuse teatada, et ta sõjaaegseid olusid mitte ei tarvita ülemal nimetatud vormide ning uuenduste maksmapanemise edasilükkamiseks.

Riigivolikogu esimees M. Rodzjanko

Peaminister vürst Lvov
Ministrid: Miljukov, Konovalov, Nekrassov,
Manuilov, Tereštšenko,
Vl. Lvov, Šingarev, Kerenski

1. Vene keiser Nikolai II oli veel ametlikult troonil. Oli vaja teda ära viia.

2. Oli juba kerge. Seda enam, et ka Põhja väerinna ülemjuhataja kindral Russki, kelle võimupiirkonnas endine tsaar troonilt ära viimiseks arvamusel oli, ja juba omalt poolt Nikolai II troonilt ära astuda. 2. märtsi õhtupoole jõudsid nad keisri juurde, Riigivolikogu asemikud Gutškov ja Šingarev, ning panid Nikolaile ette troonilt kohe ära astuda. Keiser ei tahtnud, et ta seda juba ollagi otsuseks teinud, kuid nad ütlesid, et ta annast troonilt ära mitte oma poja Aleksei kaudu, vaid varem mõelnud, vaid anda krooni oma vennale Aleksandrovitšile.

3. Oli juba

4. Vürst Mihhail Aleksandrovitš ei võtnud krooni vastu, vaid astus troonist lahti, ja andis ka omalt poolt troonile ülemuse Asutava Kogu otsustada.

5. Keiserlase kiri kõneleb järgmist:

6. Keiserlase koorem on minu peale pandud venna poolt, kes on minu aastal Vene riigi keisri trooni mulle üle annab. Ma olen rahvaga selles arvamusel, et kõige muu üle riigi heaolu jaoks, olen ma otsuseks teinud, ainult sel juhtumisel trooni vastu astuda, kui selleks meie suur rahvas ise üldise hääletamisega soovi avaldab. Ma olen oma esindajate tahtmise kaudu asutavas kogus, kelle ülesandeks on riigikorra määramine ja põhjusseaduste välja töötamine. Ma olen teid kutsudes palun kõiki Vene riigi kodanikke Ajutise Riigivolikogu, mis riigivolikogu algatusel elusse kutsutud ning täitma oma kohustusi, kuni võimalikult lühikese tähtaja sees rahva Asutava Kogu üldise, otsese, üheõigusliku ja kinnise hääletamise põhjal riigikorda kindlaks määrab.

7. Märtsil 1917. a. Petrogradis

Mihhail

Nõnda on siis igalt poolt ju hüüdsõna välja läinud, et Venemaa uue korra peab ära määrama iseäraline täieõigusline Asutav Kogu. Sellest kuulutas Tööliste Saadikute Nõukogu läänrevolutsiooniline rahvas, seda kinnitas Ajutise Valitsuse deklaratsioon (teate) kaudu uus riigivõim ja endine, nii hea-paha kui ta ka oli, rahva esinduskogu, ja viimaks Asutavat Kogu tunustas Venemaa peremeheks ka viimane Romanovite suguvõsa esindaja Vene troonil – Mihhail. Ka tema heitis ennast rahva valitsuse alla ja andis rahvale selle trooni tagasi, mida rahvas 1613. aastal, kolmsada aastat tagasi, Romanovite suguvõsale, noortele Mihhail Fjodorovitšile andis.

Seega on Asutav Kogu selline rahva-asebike kogu, kes kutsutud on kõigepealt uut riigikorraldust looma ja riigi põhjusseadust välja töötama.

II. Ajalugu

Asutavad kogud ei ole ajaloos uudis. Isegi Venemaal on need juba enne olnud, kus nad maakogude, *zemski sobor*’ide nime all tuntavad. Kõige tähtsam nendest oli see, mis 1613. aastal Romanovite suguvõsa alustaja Mihhail Fjodorovitši troonile kutsus. Lääne-Euroopas on nad harilikud asjad meie päevil.

Asutavad kogud on kahesugused: revolutsioonilised ja seaduslikud, riigi põhjusseadustes ette nähtud korralikud asutused. Olgugi, et mõlemad riigikorra üle otsust andma peavad, on nende vahel suur oluline vahe.

Kuna seaduslikud, korralikud, riigi põhjusseadustes ette nähtud asutavad kogud ainult neid küsimusi otsustada võivad, mille nende hooleks antud, ja mis harilikult riigi põhjusseaduse muutmise lõppema peavad, kuna nad sisuliselt vahel ühtegi muud asja ei või otsustada, on revolutsioonilised asutavad kogud, mis need, mis revolutsiooni järeltulijate tekkinud, täieõiguslikud need ja riigi peremehed. Nende tegevusele mingit piiri ette seatud pole. Ainuke piir on – rahva tahtmine. Asutav kogu ja tema liikmed saadikud peavad teravalt selle järele valvama, mis rahvas nõuab oma avalikus elus, oma mõttes, töös.

ehat see püüv moment on küllalt võimas, et asutava kogu liikmed saavad rõõbastes hoida. Sest asutav kogu ei põhjene harilikul võimul, ta ei ole mitte isevalitseja, vaid ainult rahva soovide ja tahtmiste avaldaja.

Peale selle on ka arusaadav, miks just kogu võimutäius ainult revolutsiooniliste asutavate kogude käes on.

1. Revolutsioonilised asutavad kogud

Esimene revolutsiooniline asutav kogu oli Prantsusmaal 1789. aastal. Tema lühikene ajalugu on järgmine.

Prantsusmaal oli vanasti viisiks, et kuningas seisuste (vaimulike ja kodanike) asemikega tähtsamad riigi asjad läbi arutada. Need koosolekud või generaalseadid (*états-généraux*)

kuulusid ühele, kui kuningas ennast küllalt iseseisva ja võimulikuks tundis, et ükski oma pea järgi asju ajada. Pärast 1614. aastat nende kokkukutsumine üldiselt ära.

1775. aastal hiljem, kui Prantsuse riigiasjad täiesti sassi olid, kutsus Louis XVI nad uuesti 1789. a. koosolekuks kokku, et rahva asemikud astuvad ilusti kokku, leiavad uued seadused ja lähevad siis rahulikult koju. Sellest, et nad kokku jätaks või seadusi annaks, muidugi ei mõeldud.

1789. a. avati istumiste järk. Esialgu iga seisus istus eraldi. 17. juunil aga otsustas "kolmas seisus" (kodanike asemikud, et ainult tema on õige rahva-asebike) teised seisused enesega koos istuma ja kuuluma rahvuslikuks koguks (*Assemblée nationale*). 23. juunil kuningas käsu, et kogu laiali läheks. Vaimulikud ja kodanikud aga minna, aga kui nägid, et kolmas seisus rahulikult jätis, tulid ka nemad tagasi.

17. juulil, ütles tseremooniameister, – teie kuulsite kuninga, nüüd teie kuulsite kogu.

17. juulil, ütles Mirabeau, kolmanda seisuse tähtsam kõnemees, rahvas on meiega. Kuid meie ei lahku siit pinkidelt muidu, kui püüame oma ees.

Sellest ajast peale muutus ta tõsiseks rahvuslikuks koguk. 9. juulil asusid generaalseadid Prantsuse uue põhjusseaduse kokkuseadmise töö juurde. Ja sellest päevast peale hakati ko. asutavaks koguks (*Assemblée constituante*) nimetama.

Tema lõpetas oma töö alles 1791. aastal. Selle aja jookul Pariisis mitu rahva mässi ja verist kokkupõrkamist. Iseäranis tähtis oli 1789. a. 14. juuli rahvaliidumine, kus Bastille, poliitiline vangimaja, ära lõhuti.

Kuid asutav kogu töötas, sai ikka rohkem ja rohkem seisundite ra peremeheks. Ta töötas uue riigi põhjusseaduse või konstitutsiooni välja, mis kuninga võimu peaaegu sootumaks ära hävitas. Ta andis määratu hulga uusi seadusi välja, mis Prantsusmaal vabadust, ühesarnasust ja vendlust (lendsõnaks saanud *liberté, égalité, fraternité* maksma panid.

Kaotati mõisnike eesõigused ja seisused; hävitati pärilikkus; kõik tunnistati seaduse ees üheõiguslikuks jne.

Vana, isevalitsuslik, feodaalne ja orjapidaja Prantsusmaa latus. Tema asemele tärkas uus vaba Prantsusmaa.

30. sept. 1791. a. lõpetas asutav kogu oma tegevuse. Tema asemele astus seadustandev kogu (*Assemblée législative*), kellel mitte õigust ei pidanud olema väljaantud põhjusseadust kahe aasta jooksul muuta.

Kuid kiire revolutsiooniline laine tõi kaasa, et juba järgmisel aastal, kui Pariisis uuesti mäss lahti läks ja kuningas seaduse andvalt kogult abi otsis, kuulutas see kuninga vahi all olevad otsustas Prantsusmaa edaspidise saatuse määramiseks uue asutava kogu kutsuda ja töötas selle valimise seaduse välja.

1792. a. astus see uus kogu, nn. Konvent (*Convention nationale*), kokku. Oma esimesel istumisel 21. sept. 1792 kuulutati ilma ühegi vaidluse ja arutamisetä kuningavõimu kaotatuks ja Prantsusmaa vabariigiks. Pärast seda algas Konvendi elav seadusandlik tegevus, põhjusseaduste väljatöötamine, mis alles 1795. a. lõppes.

Konvent oli ka see, kes Prantsusmaal nn. hirmuvalitsuse terrori maksma pani, mis seltskonda ikka paremale ja paremale poole nihutas. Ning mõne aasta pärast oli Prantsusmaal

hirmuvalitsus maksmas, olgugi et see Napoleon I keisri-

na Prantsuse asutav kogu oli pärast 24. veebruari revolutsiooni 1848. aastal. Ta töötas maikuust 1848 kuni 1849. aasta oktoobrini korraldada ta riigi põhjusseadust, detsembrikuus presidendivalimist ja andis seadusi. Presidendiks valiti Louis Bonaparte, Napoleon I vennapoeg. Pärastpoole kuus ta nimetati Prantsuse keisriks.

Kuid asutav kogu oli 1871. a., pärast Saksa-Prantsuse sõda, kui sellel asutaval kogul, nagu meil nüüd, tuli sõja küsimustest anda ja riigikord ära määrata. Koosolek lõpetati alles 1875. aastal.

Prantsusmaal on revolutsioonilisi asutavaid kogusid olnud mitu. Nii leidis ta aset Hispaanias 1812. aastal pärast Ferdinand VII tagandamist, ja Norramaal 1814. aastal Louis XVIII lahkumisel. Samuti oli lugu Kreekamaal ja ka 1801. aastal, pärast esimese kuninga Otto I troonilt tõrjumist. Belgia revolutsiooniline asutav kogu määras uue riigi 1831. aastal, pärast Hollandi küljest lahkulöömist jne.

2. Seaduslikud asutavad kogud

Asutavad kogud jagatakse harilikult kahte liiki: ühed on seadusandlikud, teised lihtseadused.

Seadusandlike kogude kahe seaduse liigi vahel nähakse selles, et kuna seaduse muutmiseks muud vaja ei ole kui harilikku seaduse andmist, seadusandliku asutuse lihtsust, on "põhjusseaduse" muutmiseks iseäraline raskendatud kord sisse seatud. Seadusandlike kogude jaoks olemasolevate seadusandlike asutuste nimed, kuid iseäralises korras.

Seadusandlike kogude kahe seaduse liigi vahel nähakse selles, et kuna seaduse muutmiseks muud vaja ei ole kui harilikku seaduse andmist, seadusandliku asutuse lihtsust, on "põhjusseaduse" muutmiseks iseäraline raskendatud kord sisse seatud. Seadusandlike kogude jaoks olemasolevate seadusandlike asutuste nimed, kuid iseäralises korras.

Saksamaal aga võib põhjusseadust kui harilikku seadust muuta, kuid muutus ei saa maksvaks, kui tema vastu 14 häält *Reichsrat*'is ehk riikide nõukogus on.

Austrias nõutakse, et kummaski seadustandvas kogus peab ½ liikmetest koos olema ja et nad omad otsused ⅔ häälteenamusega teeks jne.

Asutav võim võib ka parlamendi ja rahva käes üheskoos olla.

Nii on see Šveitsis, kus rahval õigus on põhjusseaduse muutmist algatada, kuid kus lõplik, seadusandlike kogude poolt võetud uue põhjusseaduse eelnõu veel kõige rahva poolt hääletatud saab.

Kuid riigi põhjusseaduse muutmiseks võib ka iseäraline vaasemike kogu kokku astuda.

Praeguse aja monarhiatest tunnevad sarnast asutust Balkan riigid – Bulgaaria, Serbia ja Kreekamaa. Tema on maksvalt Põhja-Ameerika Ühendriikides, mitmes Lõuna-Ameerika riigis. Kuid Põhja-Ameerika tunneb ka liht parlamentlikku põhjusseaduse muutmist, olgugi keerulisemal kujul.

Mõnes riigis läheb põhjusseadus lihtseadusest ainult oma muudatuse poolest lahku. Nii oli see meil Venemaal, kus ainult keiseril oli õigus nende seaduste läbivaatamise küsimust algatada ja põhjusseaduse nime kandsid.

Kuid mitmed riigid ei tunnegi vahet põhjus- ja lihtseaduste vahel. Nõnda on lugu Inglismaal, Itaalias, Hispaanias ja mujal.

Nõnda näeme siis, et seaduslikud asutavad kogud muutuvad harilikult üleliigseteks.

Iseasi on revolutsioonilised asutavad kogud, kus ühtegi seaduslikku rahva tahtmise avaldamist muidu olla ei või kui need selleks volitatud rahva-asemike kokkukutsumine.

III. Ülesanded

Vene revolutsioonilisel Asutaval Kogul on suuremad ja keerulisemad ülesanded kui ühelgi teisel asutaval kogul enne meid.

1. kuuks talule seadma. Ta peab Venemaad uuendama. Ta peab muudama endise seisukoha tagasi võitma ja näitama, et ta veel Türgi haige mees ei ole. Ülesanded on tema:

1. rahva kindlaks määramine;
2. rahva ühendamise otsustamine;
3. rahva ühendamise lahendus ja
4. rahva ühendamise küsimus.

Need ülesanded on sedavõrd tähtsad, põhjapanevad, et rahvas peab neid oma poliitilise küpsuse eksami tegema. Kui rahvas selleks valmis, siis õnn tulevatele põlvedele. Kui rahvas ei või ka unustada, et meie vead tulevate põlvede ees ära teenivad.

Need ülesanded on nende ülesannete juures, mis meie Asutaval Kogul on.

1. Riigikord

1. ühiskondlik elutunne, instinkt sunnib suuremaid kogumaid, kes loetud ühise tahtmise juhtnööride järgi käivad. Need kogumad on inimesoo riiklikus korralduses.

2. ühiskondlik elutunne on peale selle küll ka veel teine tunne, isiklik tunne, mis oma mõeldavas lõpukujus siisugusele ühiskondlikule viima peaks, kus enam ühtegi võimu ei ole, kus ühiskondlik elutunne maksimas.

3. ühiskondlikult on see teine kujutus muidugi ainult ilus unenägu. Praegusel ajal lihtsalt kõige suurem arusaamatus ja ühiskondlik vastus. Inimsugu kui siisugune võib kultuuriliselt organiseeritult, korraldatult kätte saada. Muul teel

korraldus on loomulikult mitmeastmeline. Teatud tööjao- ja ühiskondlikus peab juba igas perekonnas ja selle majapidamises, et küllalt rahuldavaid tagajärgesid kätte

Kuid ka rahvaesindus võib mitmekesine olla. Mõnes riigis on isegi vabariigis, ei ole mitte kõigil riigikodanikel hääleõigus. Seda on ainult neil, kel teatud varandus, kes määratud summa maksusid maksavad või kindlat ametit või korterit peavad. Nii terahvastel ei ole peaaegu kusagil hääleõigust. Mõni üksik ja vähem riik ja maa (näit. Soome) välja arvatud.

Sellepärast üteldakse ka, et isegi rahvavõimu avaldus võib kas üleüldine, demokraatlik olla, või jälle rikkamate ja rikkamate esindus, nõndanimetatud aristokraatlik. Kui riigis on väikesed, siis on võimalik, et mõne seaduse, isegi kõikide seaduste kohta kogu rahvas oma otsuse annab otsesel rahvahääletusel – nagu üteldakse, plebistsiidi või referendum (järeleotsimise) läbi. See viimane seaduste kinnitamise viis võib rahvaasjaajamise otseseks rahva valitsemiseks muuta.

Nõnda näeme siis, et riiklik asjaajamine võib õige mitut viisi korraldatud olla. Harilikult kõneldakse sellest nii, et riigi võimud võivad mitmekesised olla, selle järgi, kuidas, mil viisil ja mil määral rahvas riigiasjade juhtimisest osa võtab.

Juhtnööriks on siin esiteks see, kelle käes ülemvõim seisab ja teiseks, kuidas riigi tegelik võim ära jaotatud on. Lõpuna näitajaks on ikka üksiku riigikodaniku isikliku vabaduse suuruse ja kindluse.

Riigi tegeliku võimu ärajaotamiseks on otsustandev, määrav ja vahetav vahekorras üksteisega on riigi seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim.

Asja selgituseks olgu üteldud, et juba umbes paarsada aastat tagasi teadusemehed hakkasid selgeks tegema, milles õieti on riiklik võim. Nad näitasid ära, et riigivõim kas annab seadusi või saadab juba antud seadusi täide, või jälle valvab selle, et kas neid õieti täide saadetakse, ja ütleb igal üksikul korral oma mõjuva, iseseisva sõna sellisel juhul kohtulaua taga.

Iseäranis selgesti seadis selle õpetuse juhtnöörid üles kuulsad prantsuse õpetlane Montesquieu (loetakse: monteskjöö; sündinud 1689, surn. 1755). Tema lõpliku seletuse järgi jaguneb riigivõim kolme osasse; seadustandvaks, täidesaatvaks ja kohtuvõimuks.

Need võimud peavad igaüks eraldi töötama, ja alles siis on võimalik talle poliitilist vabadust kätte saada.

Montesquieu õpetus iseenesest uus ei olnud, et ta peaaegu täielikult võttis John Locke'i õpetust kordab (teatud teene Montesquieu õpetuse arenemise selgitamiseks on Harry Jannseni teatavad teadused), sai ta siiski põhjapanevaks XVIII aastasaja lõpu tsiviilise ajaga ja leiab suurt poolehoidmist kuni meie päe-

ni Montesquieu õpetusega tuleb meil iseäranis praegusel ajal kasutada, kus meie omakorda riigi tulevase sisseseade üle otsustamine oleme kutsutud, kus peab kindlaks määratama meie ühiskonna, mil viisil meie uus riigimasin arenema hakkab. Kõik see, kõike seda osa kokku võttes, meie näeme järg-

misvormid, milledesse praegu olevad ühiskonnad kujunevad, peamiselt kahesugused: vabariigid ja monarhiad, ja talle valitsuse või kaasvalitsemise riigid.

Vabariik võib ise ka mitmesugune olla. Temas juhib riigi asju rahvas otseselt ise – siis on see otsene vabariik (niisugune on mõned väikesed, meie kihelkondade suurused osariigide valitsused); või on riigiasjade ajamine rahvaasemike kätte antud, siis on see rahvaesinduslik vabariik.

Rahvaesinduse viis võib mitmekesine olla. Ühtedes riikides on see ainult kitsas ringkond. Teistes valivad kõik täisvõimelised kodanikud. Esimene vabariik on enam-vähem kitsendatud, kuna teine on demokraatlik, täiesti rahvameelne. Montesquieu peensuste juures meie praegu ei peatu. Vast märgime, et ka siin on veel kaks üleüldist algkuju: ühtedes riikides rahvas ise valib eraldi rahva esinduskogu ja riigipea või valdaja; teistes – presidendi valimine antakse juba rahvaesinduse kätte.

Kohtuvõimu sisseseadmiseks on mitmesugused võimalu-

Monarhiad või riigid, kelle eesotsas harilikult kroonitud valitsejad seisavad, kellele kroon päranduse teel kätte tuleb, ja need kahte suurde liiki: nad on, esiteks, absoluutsed või

piiramata monarhiad, kus kogu riigivõim ainuüksi isevalitseva riigipea – keisri, kuninga, vürsti jne. – käes seisab, ja konstitutsioonilised või piiratud monarhiad.

Ka piiratud monarhiad langevad omakorda kahte osasse: ühe on rahva esinduskogud vähema võimuga kui monarh, keiser või kuningas – nõnda on see Saksamaal, oli Venemaal, see on teine kahevõimuline või dualistlik rahvaesinduslik monarhiad, teises on rahva esinduskogude või parlamentide käes kogu võim, nemad saadavad ministreid, nemad avaldavad neile usaldamust, mille tõttu ministrid ametist lahkuma peavad. Need on parlamentaarsed monarhiad. Kuningas on seal ainult nägeline teatud ametnikuks, kes kõik alla peab kirjutama, mis temale ette pannakse. Nii on lugu Inglismaal, osalt Norramaal jne.

Peale selle oleks vaja riigivormide juures seda ära tähendada, et riik võib olla riigiõiguslikult seisukohalt kas lihtne, nn. lihtne riik, kus ühes ainsamas keskkohas kogu riigi tarvis seadused välja antakse, või riik võib ka olla liitriik, mis mitmest moodi iseseisvast osast koos seisab, kus mõned juba enne määratud asjad ainult ühiselt, ühise parlamendi läbi otsustada tuleb. See on nn. föderatiivne riik või ühisriik. Üks riik võib ka teisele lihtsalt üle olla. Siis on vasalliteet ehk nn. riikide riik.

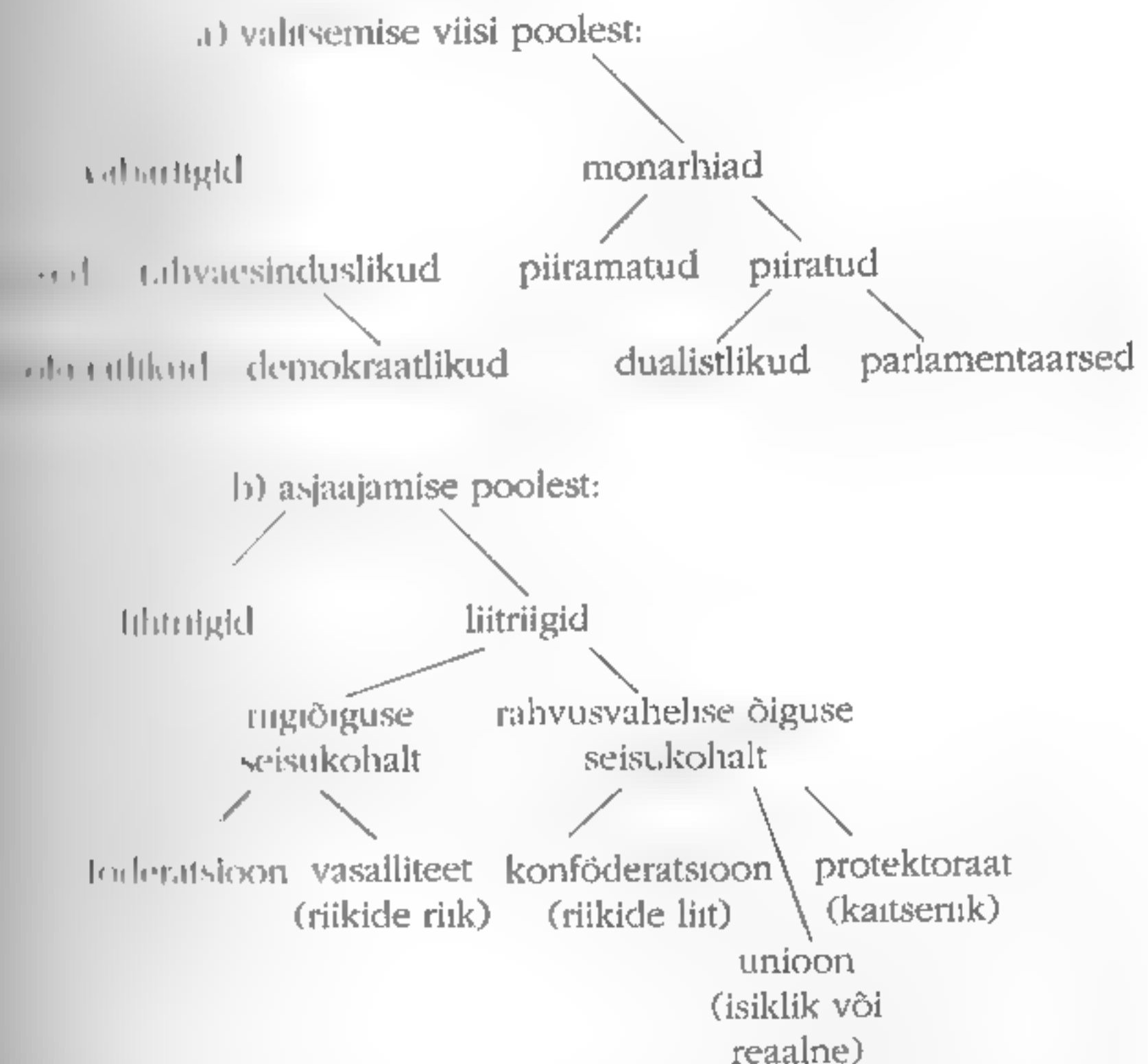
Rahvusvahelise õiguse seisukohalt on ka teisi riigi ühenduse vormisid olemas. Näit. võib kahel riigil üksainuke riigipea olla – see on nn. isiklik unioon. Mitmel riigil võib, peale ühise riigipea, veel mõni ühine asutus olla – nii on see näit. Austria-Ungari. Sellist riikide ühendust nimetatakse reaalseks uniooniks.

Maailma riiklik korraldus tunneb veel nn. konföderatsiooni või riikide liitu, kus keegi liitu kuuluvatest riikidest ei ole kohustatud ühist otsust täitma. Selline oli Saksamaa 1815.–66. aastal. Vahel on ka nii, et üks riik võtab teise lihtsalt oma kaitse alla (väike San-Marino Itaalia kaitse all jne.). Sellel vahelkorda nimetatakse siis protektoraadiks või riikide kaitsekorraks.

Peale selle teevad veel riigid omavahel üksikuid lepinguid, kuid need lepingud ei ole kohustavad kellelegi muul korral kui

lepingute ette nähtud. Neil lepingutel ja liitudel on ainult omavaheline tähtsus.

Nõnda oleks siis peamised riigivormid järgmised:

Nõnda näha, on ülesanne, mida meie Asutaval Kogul täita, üsna raske, õige keeruline, õige vastutusrikas. Ta peab kõiki valitsemise viisi kindlaks määrama, siin hulgast võimalustest kõige parema välja valima. Lootma peab, et see asi temal lihtne saab olema: praegu on ju rahvas oma otsuse andnud, et riik peab olema demokraatlik vabariik.

Kõik muud ja sugugi veel mitte otsustatud on lugu riigivormi üldasjaajamise poolest, kas ta peab olema lihtriik või liitriik.

Ja siis – missugune just nendest võimalikest liitriigi vormidest kas ühisriik, riikide riik, riikide liit, isiklik või reaalne unioon või kaitseriik.

Veel enam. Võib juba ette ütelda, et Asutav Kogu siin ühe otsust teha ei suuda. Kui meie, näit., ühisriigiga lepime siis ei mõtlegi soomlased selle peale, vaid nõuavad vähemalt isiklikku uniooni. Ja ka ühisriigis nõuavad – ja nende nõudmine on selles asjas väga palju põhjendatud – väikevenelased enesest sootumaks teisi ja suuremaid õigusi kui mõned üksikud maakonnad või Siberi üksikud rahvakesed.

Meie oleme selles asjas ka otsusele jõudnud. Rahvuskogul 3. juunil 1917 avaldasime meie Tallinnas ühel häälel, et meie soov on – Venemaa peab ühisriikideks saama, ja seal peab üheks osariigiks olema Eesti.

Sel otsusel on oma väärtus, olgugi et seda rahvuskogu mitmed meie poliitilised erakonnad niisuguseks ei tunnistanud. Kuid sealsamas meie kuulsime ka, kui palju takistusi sellel meie raugemata soovil veel tee peal ees, milledest aga ühe peab saama. Selleks tuleb meil Asutavasse Kogusse tõesti oma paremad pojad saata, kes mõistaks ka selleks väsimata tööd teha, et meie elu kõige vähem nõue – ühisriik – mitte ainult ilusaks unistuseks ei jääks, vaid ligemas tulevikus juba täide saaks.

Tõesti, muud teed meil ei ole, kui meie vähegi oma asju korraldada tahame ja tulevikus oma väikesel Maarjamaal maapõlmeestena elada. Mitte keegi teine ei pea meie omas asjas kuskil olema, peale meie eneste. Ainult seda, mis kogu Venemaa se puutub, seda otsustagu üleriiklik võim.

2. Maaküsimus

Teine tähtis küsimus, millega Asutaval Kogul teha tuleb, on maaküsimus.

Venemaa rahvas on põlluharija rahvas. Vabrikutööstus on väike, linnaelanike arv samuti nõrk maaelanike kõrval. Talu

meil kaugelt üle saja miljoni, vabrikutöölisi vaevalt ühe miljoni.

Meil maastagavara ei ole kaugeltki mitte maaharija talurahva. Euroopa Venemaal teeb see ainult ühe veerandi välja (miljonit tessatini kogu 395 miljoni tessatini hulgast). Osa on kroonu ja linnade käes, muist kirikute, kasakate jne. Osa endise keisri perekonna käes jne. Kuid see summa on väike selle kõrval, mis mõisnike käes. Sellepärast ei saa Asutav Kogu muidu läbi, kui ta peab peale kroonu, kiriku, endise keisri perekonna jne. maade ka veel mõisamaad talupoegadele jaotama rahvale välja jagama, et maad tõesti see harida, kes seda tööd armastab. Ainult see töö, mis armastusega tehakse, võib õiget vilja kanda. Ja meie kodumaal võiks siis töömaad tagavara mitmevõrra kasvada.

Meil olekohtuselt praegu erainimeste vahel maa ära jaotatud maade järgmistest arvudest:

1000000 kates on 1–10 tessatini maad, kokku umb. 1 000 000 tessatini.
 1000000 kates on 10–20 tessatini, kokku umb. 2 000 000 tessatini.
 1000000 kates on 20–50 tessatini, kokku umb. 3 000 000 tessatini.
 1000000 kates on 50–200 tessatini, kokku umb. 8 000 000 tessatini.
 1000000 kates on 200–1000 tessatini, kokku umb. 19 000 000 tessatini.
 1000000 kates on üle 1000 tessatini maad, kokku umb. 52 000 000 tessatini.

See tähendab, kui meie kõik maapidajad, kelle käes alla 20 tessatini, väikemaapidajateks arvaksime, kellel 20–100, keskmaapidajateks ja üle selle suurmaapidajateks, siiski selguks, et tuhande väikemaapidaja käes on kokku ainult 3 miljonit, 170 tuhande keskmaapidaja käes 11 miljonit ja käputäie, tuhande suurpõllupidaja käes 71 miljonit tessatini kõige paljutalumaad.

See on siis selge, et isegi väike- ja keskmaapidajate kokkuarv on 36 korda igaühe käes vähem maad kui suurmaapidajal.

Meil maaküsimuse otsustamine pole siiski nii lihtne. Kõik maasõnastajad ei ole mitte ühetasaselt igas kubermangus jaotatud. Mõnel pool on teda liiga palju, teisel pool peaaegu

mitte sugugi. Maad aga teise kohta viia ei saa ega inimesed
ei ihalda võõrsile minna. Maa viljakandvus ei ole igal pool
sugune.

Kus suured linnad ligidal, või kust nad toitu saavad, seal
vis abinõusid tarvitusele võtta, et viljatagavara maareformi ja
reldusel puudulikuks ei jääks. Vaja maaparanduse olusid silma
pidada, metsaasjandust, kliimalisi olusid, kuidas ja misaigum
kuskil pool maa.

See on kõik nii keeruline asi, et siin Asutav Kogu ei suuda üh
üldist lõplikku otsust iga maanurga kohta teha, ja tahes
tahtmata peab ta maaküsimuse otsustamise üksikute osariikide
ja maakohtade kätte andma. Kõige rohkem, mis ta teha võik
oleks see, et ta teatud põhjusemõtte maksma paneks, näit.: maa
töötavale rahvale jne.

Kuid peaks ta tahtma siit kaugemale minna ja maauuend
üksikasju läbi arutada, siis pörkaks ta niisugusesse vastuolu
se, millest võimatu ühes keskkohas välja pääseda. Mis võib näit
Tambovi talupoeg selle kohta ütelda, missugune peab meil
tis maatüki suurus olema, et maapidamine kängu ei jääks, to
peal töötaja ennast rõõmsasti ära elataks? Või mis teame me
sellest, kuidas Taga-Kaukaasias või kaugel Siberis asja korral
dada tuleks? Sellest on vähe, mis me üksikutest raamatute
loeme, üksikute saadikute või inimeste käest kuuleme.

Samuti kuidas võidakse keskiparlament selle kohta otsust
teha, kas maa tasu eest, ja missuguse eest nimelt võõrandada
tuleb, või lihtsalt konfiskeerime teda. Kas teab Tšernigovi me
mis meil talumaa melioratsioon tähendab, missuguse verehigi
ga – ja sagedasti – seda ütelda nõuab õigus – peremehe lõpmata
vaevaga, isikliku rühmamisega, tervise ja jõu tapmisega see k
toime saadetud? Mis teab tema isegi sellest meie maatööli
orjatöö põlvest, millest meie kõik omal ajal osa oleme võtnud, ka
need, kes nüüd "haritlase" nime kanname?

Ei mõista linnamees, kuidas on see võimalik, et koolikasvat
dik poisikesejõmpsik kell 3 üles tõuseb ja lühikese lõuna ja homm
miku söögivahe järel õhtu kella 11-ni tööd teeb? Vahel vähem
veel magada saadakse. Ja ometi elatakse, isegi unistatakse. Või

teine mees sellest suuremat, kuidas sarta (?) Turkestani lii-
betest võõraid viljaaedu, puuvilla istandusi loob?

Peppimist on arusaadav, et ka maaküsimuse otsustamine,
tehtavimise täiesti koha peale antud peab saama. Teiste sõ-
naga Asutav Kogu võib meie maaküsimuse otsustamise asjus
kogu üldisema hüüdsõna anda, millel tegelikku tä-
htsusest olemagi ei saaks, kuna selle üksikute küsi-
muse otsustamine ja läbiviimine täiesti ja ainuüksi meie eneste
peal olema.

meie kart, et meie selle küsimuse vähem demokraatli-
kelt otsustame kui Vene Asutav Kogu. Ka meie juures on
ja linna proletariaat enamuses. Kes võiks aga ütelda, et
võime me aru saame kui Vene proletariaat? Ja eks
omel ole ka poliitiline elu, mis selleks ajaks, kui otsusta-
tuleb, veel kiiremini tuksuma lööb. Siis, iseenesest mõis-
on meil neid, kes suudavad ka nende silmi selgitada, kes
võib kallalt selgelt asja peale ei vaata. Ja ma olen kindel,
meie aru, kui ta ka oma kuju poolest vähe teine kui Vene
proletariaat, mis meile sedavõrd revolutsiooniline, sedavõrd tulevikus-
alav meel on, mis meie maa korralduse tulevikus järjele
toob, kui õige majanduslik arenemine lakkama lööb ja kau-
a meil sotsialistlikud ideaalid sedavõrd ligendab, et võime
kõrgel hoides oma kaaslastele mujal meie edasijõudmis-
tunde arusaamisega, rahuliku südametunnistusega ja isegi
kõrge kõnele.

meie kujuneb, et meie ülesanne peab olema Asutavas
maaküsimuse otsustamine meie oma, see on Eesti osariik-
liidumendi või eraldi selleks kokku kutsutava Asutava Kogu
anda, mis tõsistel demokraatlikel alustel valitud.

3. Rahvuste küsimus

et need kaks esimest küsimust otsustatud ja selles mõttes,
meie tarvilikuks arvame, siis on see Venemaa keerdsõlm
meie vähem ja rahuloldavalt otsustatud. Jääks ainult veel

üle nende rahvuste seisukohta kindlustada ja korraldada, kelle oma territooriumi ei ole.

Teiste sõnadega, Asutav Kogu peab üksikute eksterritoriaalsete rahvuste autonoomia küsimuse siiski ära otsustama. Nendes seisukorras on juudid, poolakad, kes väljaspool Poola lubermange elavad, sakslased ja ka meie asunikud.

Eksterritoriaalse autonoomia küsimus on juba keerulisem uue riigis, kui see lihtriigis oleks olnud. Kuid täiesti võimatu ei ole seda korraldada. Selleks tuleb kõigepealt uude riigi põhjussendesse selline punkt üles võtta, mille järgi rahvuste õiguste küsimused, samuti nagu ka sotsiaalse ja töökaitse seaduse andmine keskparlament oma kätte võtab, kuna Asutav Kogu iseenesest kõigile rahvastele nende kultuurilise enesemääramise õiguse, nende koolid, kirikud jne. kindlustab ja maksma paneb.

4. Sõja ja rahu küsimus

Lõpuks tuleb Asutaval Kogul veel suur ja vastutusrikas otsusanne täita, mis määrav saab olema aastasadasid. Tema peab sõja ja rahu üle otsust tegema.

Nüüd on juba kindel, vähemalt võib seda kaunis suure tõenäosusega öelda, et rahu, lõplik rahu mitte enne Asutava Kogu kokkuastumist meile kätte ei jõua – kui palavalt meie seda ka ei igatseks. See oleks päris tehniliselt võimatu, kõige selle järgi otsustades, mis ilma ajalugu meile selle kohta vestab.

Meie ei hakka kõnelema sellest, kuidas 1648. a. Vestfaali rahu tegemine 5 aastat nõudis: tuletagem ainult meelde, et isegi Jaapaniga rahutegemine oma mitu kuud ära võttis. Praegu ei ole aga näha, et meil keegi tõsiselt rahulepingut tegema hakkaks. On ainult lendsõna, on üksikud, ja iga kord veel väga kahtlased katsed olnud meil Saksamaaga erirahu sobitada – kuid kaua meile ei ole jõutud.

Igatahes lõplik sõna jaab ikka Asutavale Kogule, peakski tema kokkukutsumine viibima kaugemale kui 30. sept., mis praegu, mil seda kirjutatakse (5. juulil), enam kui kindel näib olevat

olnud et kujuta enesele ette ei seda väljusarnast Euroopa riigist, kes oma tööd enne Asutava Kogu kokkutulemist lõpetab, et ka niisugust valitsuse kokkuseadet, kes lõplikule rahu üle alla kirjutaks ja enesele mitte õigust ei jäta seda leida Asutavale Kogule kinnitamiseks (ehk nagu üteldakse, teostamiseks) ette panna.

on lihtsalt võimatu. Ja sellepärast tuleb ka Vene Asutaval Kogul, nagu Prantsuse omal 1871. a., sõja- ja rahuküsimuse üle otsustada. Vahel on ainult see, et seal nõudsid silmapilkselt parteipoolsed, kuna aga pahempoolsed ja radikaalsemad olid sõja edasipidamise poolt kuni võidurikka lõpuni olid, et Prantsuse makslaste käes. Meil aga on parteide soov ümberpööratud. Vähemalt nõuab silmapilkselt rahu meie äärmise partei.

IV. Kokkusead

Siin on suured. Kes on aga need, kes peavad kõik need need otsustama, kes on need rahva valitud mehed? Me peame selle peale juba enam-vähem kindlamalt vastata, et sellekohane seaduseelnõu on juba valmis ja leiab vististi kiirel ajal kinnitust. Siinkohal toome ainult peapunktid, kuna viitame neile juures pikemalt peatuma saame.

1. Valimise õigus Asutavasse Kogusse valimise juures on kõikidel kodanikel, kes 17. septembriks 1917. a. 20 aastat vanaks saavad. Otsustel aga ka veel nooremalt, nimeit nii vanalt, missuguse vanuse piirang viimasel korral teenistusse kutsuti (praegu 18-aastastel).

2. Valimise õigus on ühtlane meestel ja naistel.

3. Valimise sunnib ühesuguse, otsese ja salajase hääletamise läbi, proportsionaalse esinduse teel.

4. Hukustusest ei ole ainult nõrgameelsetel, kurtummadel, hoole all olevatel ja neil, kes kuritegude eest süüdlaseks on mõistetud: sunnitud 10 aastat pärast lahtilaskmist, parandusvangimajas olnutel – vargustel ja varguste, raiskamiste jne. häbistavate tegude eest karistatud isikutele – kolm aastat pärast karistuse lõppu.

Sõjaväelastest on neil hääleõigus, kelle karistamine sõja lõpetamisel edasi lükatud.

4. Valimise õigus on ainult neil, kes teatud osakonnas, jaoskonnas või valijate nimekirjas üleval. Nimekirja võetakse kõik need üles, kes nimekirjade valmistamise alguses kusagil elavad.

5. Valitud võib saada igal pool, kes aga kusagil nimekirjas oli. Kuid rohkem kui viies valimisringkonnas ei tohi keegi oma kande tuuri lasta üles seada.

6. Valimiste ei lasta ka neil, kes valimiste ajaks oma valimisõigused kaotanud, või kes kinni istuvad, kas kohtu otsuse järgi või eeluurimise all mõnes kuritöös süüdistamise pärast.

7. Sõjaväed, kes lahingu linil, valivad eraldi rahvast, kuna nendel mujal kohaliku rahvaga koos valivad.

8. Valimine sunnib proportsionaalselt, kinniste sedelite teel.

9. Valimise ringkonnaks on terve kubermang. Moskva ja Leningradi linn valivad eraldi. Sõjaväed tuleliinil sünnitavad viis valimisringi, väerindade järgi. Eraldi valivad sõjaväed Prantsusmaal ja teistes kani väerinnal.

10. Üks saadik arvatakse 200 tuhande elaniku peale. Lõplik arv saadikutele on veel kindel. Nõnda on meil Eesti kohta kas 5 või 6 saadikut.

11. Valimiste juhatamist toimetab ülevenemaaline valimiste nõukogu.

12. Igas kubermangus on oma ringkonna valimise nõukogu, osakonnas – jaoskonnas, ja vallas või linnas – valla ja linna valimise nõukogu.

13. Valimiste kogudest, peale teatud asutuste esindajate ja muude olemate isikute, võtavad osa ka nende valijate gruppide asemikud, kes oma nimekirjad üles seadnud.

14. Kandidaatide nimekirja ülesseadmise õigus on 100 valijal, kes ühiselt sellise nimekirja sisse peavad andma.

15. Valimiste õigustuse kindlustamiseks on mitmesugused eduka kaebuse võimalused loodud.

1. LÄBIKÄIMINE OKUPEERITUD MAAGA*

Maaga, et okupeeritud või vaenlase poolt äravõetud maaga (Punamaa, Luumaa jne.) võib läbi käia ametlikult otsekohe Punase Risti sellekohase osakonna kaudu (*Справочный пункт для военнопленных при центральном комитет по делам военнопленных Российской Обществу Красного Креста, Москва, Шмидтский пр. 47*), kes sellekohased teatelehed diplomaatilisel teel või teiste Punase Risti seltside kaudu maksuta toimetab ja vastuseid saab. Sellele komiteele võib ka eesti keeles kirjutada, tarvilisi teateid üles andes, nimelt otsitava inimese kohta ja perekonnanimi ning senine elukoht täpisele: kubermangus, kreisis, vallas või linnas, ning postijaam. Kui pool on isikuliselt selgesti üles antud olema, nimelt kas ta on postijärel, kuna sakslased muidu üleüldse ei hakka lihtsate teateteid koguma ja küsimislehe täitmata tagasi saadama. Aga kürendamiseks ja üksikute arusaamatuste lahendamiseks on jaoskond valmis sellekohaste Eesti organisatsioonidega kontakti astuma. Linnade liidul sarnaseid osakondi, vaid ta teeb tegemist ainult sõjavangidega, mis asjas muidugi ka väljamaal on, nagu: *Comité Russe* Stokholmis, *Comité Municipal de Moscou* Kopenhaagenis, *Comité secours aux prisonniers de guerre* Bernis. On olemas rahvuslased komiteed poolakatel ja leedulastel.

* "Läbikäimine" toimetusest. See küsimus oli kesknädalal, 11. oktoobril Maapäeval arutatakse sellekohase komisjoni nimel, kes praegusi olusid läbi vaadanud ja tuleviku kohta kavatsusi teinud, andis aru maanõunik H. Prip. Küsimus tunnustati rahuloleks ja ettepanud kavatsused otsustati otsekohe maksvusele. Kui järele arutamine jääb juba selleks loodavate Eesti komiteede hooleks, kellele toetamine Peterburi E. komiteel, suur ülesanne täita tuleb.

Asja korraldamiseks pani komisjon ette sellekohaseid komiteesid elule kutsuda – üks Maapäeva juures Tallinnas ja ühesed Petrogradis, Stokholmis, Kopenhaagenis, ja kui vaja, ka mujal. Maapäev võttis selle ettepaneku ühel häälel vastu.

Tallinna Eesti Komitee asub Maapäeva juures ja seisab 8 liiget koos, niisamuti 5 liiget on ka Petrogradi Eesti Komitee. Mida Maapäeva poolt valitakse. Petrogradi Eesti Komitee kuuluvad ka Eesti asemikud riigi rahvaesinduse kogudes. Eesti komiteedel on koopteerimise õigus ja igal Maanõukogu poolt valitud liikmel on õigus ühte koopteeritud liikmetest oma asemikuks nimetada. Eesti komiteed on otsusevõimelised kui vähemalt 3 Maapäeva poolt nimetatud liiget ehk nende liikku asemikku koos on.

Väljamaa Eesti komiteede ligem organiseerimine jäeti Petrogradi Eesti Komitee hooleks, kes selles asjas Punase Risti, linnajärgsete ja semstvo liidu ning rahvuslike komiteedega läbikäimisse astuda peab. Esialgselt arvati Stokholmi Eesti Komitee asjus läbikäimisse astuda dr. B. Salin'iga (Stokholm, *Nordiska Museet*) ja dr. D. G. Danell'iga (Uppsala, *Seminariet*), kes isiklikult mõnede Maapäeva liikmele tuttavad. Väljamaa komiteede ülesandeks oleks läbikäimise võimalust okupeeritud maaga kiirendada.

Petrogradi Eesti Komitee ülesandeks oleks peale selle ühise poliitilistes asjades kontaktis olla, ja kui meil muu otsene mees esindus puudub, siis eesti rahva huvide kohaselt välja astuda tervelt või oma asemike läbi, sarnasel korral on kahel Maanõukogu poolt valitud liikmel ehk nende isiklikel asemikel võetud õigus. Komiteed annavad aru Maapäevale, kelle ees nad vastutavad on.

Asjaamise finantseerimiseks arvati vaja allikaid otsida, ka juures ka maapäev, võimalust mööda sellest osa võtaks, kuna meie ühiskondlike ja rahaasutuste poolt toetust oodata tuleks.

Nõnda võib siis juba praegu väljamaale omastele kirjutada. Selleks tuleks esialgu nimetatud Punase Risti jaoskonda järele nõudmise postkaart saata.

Kuid ka vaenlase alla jäänud maalt võib Venemaale kirjutada ja see järk kirju käib veel kiiremini. Selleks tuleb okupatsioon

all (Kremlschefjne.) kas otse või valla- ehk linnaomavalitsuse kaudu tsentraline järelküsimise poogen (*Suchbogen*) muretmise eest väikest tasu tulevat maksta, arvatavasti 1 mark. Kui saadud tuleb täita, okupatsioonivõimu kätte anda, kes selle kaudu saatkonna kaudu ehk ka mõnel muul teel Venemaale nimetatud jaoskonda saadab. Sakslased nõudvat et otsitava aadress Venemaal üles antud oleks. Et aga vaenlase alla jäänud me sagedasti teadmata, siis võib aadressiks üles kirjutada "Eesti Komitee", millisel juhul Punase Risti osakonnast saadud kirjad Maapäeva Petrogradi Eesti Komitee kätte saadakse, kes siis ükskõik mil teel katsub otsitava aadressi leida ja kirja temale edasi anda.

Esialgu on esialgne kord vaenlase alla sattunud maaga läbikäimise asjus. Maapäeva E. K. algab ligemal ajal tegevust ja tegeleb oma hammudest avalikult.

Kui tuleb saata, kuid see sünnib välisministeeriumi kaudu selleks asjas peavad Eesti komiteed kergendust looma.

MAANÕUKOGUST ASUTAVA KOGUNI

Täna kahe aasta eest algas Petrogradi uulitsatel revolutsioon. Väiksel, kuid julgelt. Kiirelt lagunes [levis] ta, ja paari päeva pärast oli vana kord, nii rõhuv, väliselt nii tugev, murtud. Järelbeldas rahvas. Revolutsiooni mesinädalad olid tõesti ilusad ja gi ilm hõiskas.

Neil tormipäevil sai alguse esimene Eesti parlament. Meie välja Vene semstvole vähemalt vastandit [vastet] saama, tule tagasi autonoomia seaduse algidudega. Märts 1917 oli meid rabelemise kuu. Ka asundused tundsid kaasa. Sõjaväed tõppasid omalt poolt, mis võisid. Panid toime meelevaldusi, uutele vaimudele meie rahva nõudmisi teada andes. 12. aprillil (30. märtsil) kinnitati Maanõukogu ja omaavalitsuse põhiseadus legnult korras.

Seltskond [ühiskond] hakkas juba föderatsioonist unistama.

Vene ametnikud arvasid, et liiga palju on Eestile antud, revolutsioonilised sõjaväelised esindusasutused kartsid endale võistletjat – ja Eesti Maanõukogu elussetulek rippus ikkagi alles õhus, isegi 24.–26. mail, kus ühelt poolt Tallinna nõukogu ja maanõukogude valimisi takistasid (24. mai), teiselt poolt ministeeriumis ametnikud Eesti-Läti asemikele 30. märtsi seaduse asemele Vene semstvot pakkusid, esimest seadust kalevi alla peites.

Ka neist takistustest paases meie rahva ühemeelne tahtmine üle, ja 14. (1.) juulil astus Maanõukogu siiski kokku. Nagu kladete. Kuid rahvas toetas meie uut ja esimest, Eesti valitud esimest.

Algas töö, esialgu pool-kobades, otsides võimalusi, luues koostalgusest peale. Sest elu- ja ajalootargad hoidsid kõrvale. Meie endine "maaesindus", endised esindajad ei leidnud midagi head

MAANÕUKOGUST ASUTAVA KOGUNI

me ja loid kohe sõrad vastu, esiotsa tehes lahket nägu, siis eest, vaimaks jultunult.

Meie kogunesid. Nendega võideldes kõvenes Eesti esindus, ta oli ammugi unustusse vajunud, Maanõukogu kõneles loomuliku parlament. Vahel toimetaski nii.

Meie, pärast uut revolutsiooni, millega Eesti enam kaasa ei saanud minna, sirus Maanõukogu täieks meheks, ja ütles lo, et Eestis enam teist isandat ei ole peale eesti rahva. Kõrvaldada, auverhaaneks võimuks Eestis sai tema Maanõukogu 14. novembril 1917, seda võimu võis ta anda ainult Eesti rahvale kogule, mille kokkukutsumise küsimuse ta samal ajal lahendas, rahvaste enesemääramise põhjusemõttest kinni

meie rahvale võoraste bajonettide [täakide] peale toetuvaid meid kogunesid lossiplatsile kokku, peeti paar kõnet; maadand, ajalooliselt koosolekult tulijad, kõigutasid pead nendidele, kes ei tea, mis nad teevad; toores vägivald üksikute meid me kõik on ju möödaminev. Suur nähtus jääb: novembril 1917 muutus Eesti iseseisvaks.

Meie vana aasta viimased päevad. Püssitikud valitsevad. Saksa meid loomuliku rahva elu kallal. Võrgutatakse. Pannakse rahvas võlgseid appi paluda...

Meie aasta viimasel päeval ühel häälel otsustab Maanõukogu Eesti esindus: ei ühtegi sakslast maale! Ja uue aasta esimesel, 1. jaan. 1918, formuleeritakse avalikuks manifestiks rahva iseseisvuse nõue. 10. jaan. antakse talle vormilik avaldus Eesti Vabariik.

Meie rahvas andetakse välja laiali ilmale teatama, et eesti rahvas Maarjamaal on astunud ilmarahvaste peresse, Eesti vabariik vabariigiks saanud. 24. veebruaril kuulutatakse Eesti rahvas avalikult välja, ja Eesti on esimest korda rahvaste jooksul faktiliselt võõra võimu alt vaba.

Meie et kõik teadsid selle vaba Eesti liblika-ühapäevalist tead, kuid kaljukotkana üles mäekõrgustele lendas vaba eesti rahvas, et korrakski täie rinnaga õhku sisse hingata, olgugi et ta langes äraandja kuuli läbi valu seda suurem.

Järgneb see tume aeg, mida Eesti on kartnud kõige rohkem oma elus – uus Saksa orjus, need seitse kuud, mida Eesti andeks ei anna, kui ta ka unustaks kõik, mis olnud enne.

Vandusime meie, kas surm või vabadus, keskteed ei ole. Ja andsime vannet. Isegi nõrkasid vähe.

Kaugel olles sellest kondenseeritud, pressitud võitlusest me kodumaal, hinge kinni pidades vaadeldes seda klaaskalist kindlust, mis passiivne vastupanek sisaldas, pisarateni liigutatud Põhja-Liivimaa vallavanemate roomlaste-klassikalise meelepääsivuse ja kodanlise julguse läbi, jäid muidugi nägemata need otsinud heerosed, kes igapäevase töö harildusega [harjumusega] ajalooratast õieti veeretada aitasid.

Üks asi oli aga kindel: meie suverään, Maanõukogu, oli meil selge ülesande kaasa andnud – maa peab Saksa alt vabaks saama, maksu mis maksab, ja seda lippu kõrgel hoides, nii kõrgel upitades kui aga jõunatukene lubas, isegi üle jõu, kui aga valge küünib, olime meie ka siin, valjas, süda südamega koos kodumaaga, resoluutselt otsuseks teinud: kas langeda või võita. Keskteed ei ole.

Ja kui uuesti aastase vaevlemise järel oma resoluutsuse tapajärjel meie Maanõukogu tõesti laiale tegevusväljale juurde pääses, seisis esimesel Eesti parlamendil uus hiigelülesanne – maa piirisid sissetungiva hävitava vaenlase vastu kaitsta.

Kaugel kodu kasvamas nähes tõesti nagu tundub, et me tüise rahvas kangelasi võib kasvatada, kes küll võivad olla juustrikud kui Saaremaa tammed, mida meretormid halastamatult vintsutavad, kuid kes seisavad kõikumata, kuni nad murduvad.

Ja nüüd, kus Maanõukogu oma eluaja lõpule hakkab jõudma kõigist tormidest läbi eesti rahva tema kõikvõimulise ja jaandava suveräänse võimuavaldaja – Asutava Koguni – välja viinud, tahame loota, et see temal õnnestub. Siis võib seesama kihku-kabaku kokkukutsutud Eesti esindus kalli varanduse – Eesti demokraatliku vabariigi iseseisvuse – uuele täieõiguslikule rahva volimehele julgesti silma vaadates edasi anda.

Maanõukogu töö võib palju puudusi olla. Ja neid on. Muidugi ei ole minu asi seda tööd iseäraliselt üles kiita või laita – maa

hüüa kannan ka mina osa tema vastutusest – kuid üks asi kindel – tõttav töötamise välimine võimalus kätte saadud. See mõndagi väärt. Selles on olnud Maanõukogu ajalooline ülesanne – lasevusest mõista, et kõike seda on teinud kogu rahvas, üks ühel, teine teisel teel, kuid Maanõukogu oli meil selleks keskkohaks, kuhu kõik niidid kokku jooksid.

II

and algab uus aeg.

Meie kannud Eestimaa rahvad peavad kõige demokraatliku valimissaaduse järgi oma asemikud valima, kes kokku tulevad määraksid riigi põhjusseaduse, kindlustaksid kodaniku vabadused, ja ära otsustaksid meie kõige põlevama küsimaskorralduse. Tegelik riigimasina juhtimine, keerulivalitsemise küsimused ja sõja likvideerimine veel peale meile kogu, asutava parlamendi korraldada.

Meie ajal olen küll kodumaa parteilisest elust eemal ja vahem tuleb kõiki küsimusi vaadelda lennukõrguselt, kauget ja ulhast perspektiivis, Eesti poliitikat kui ühte kogu nähtust, mis paari juhtmõtet ära märkida, mida minu parameetrite järgi unustada ei tohiks.

Meie juures ei ole kahtlust, et demokraatlik-radikaalne poliitika loomisele maksmapanemise nõue üks alustingimus

on üldiselt arusaadav, et välispoliitikas meie oma lepituskohas Saksamaa vastu saame ka edaspidi alal hoida. Meie demokraatlik Saksamaa see oli, kes meid paljaste metsikuse kätte jättis, meie sõjaväe organisatsioonide, varustust ruineerides. Meie ei kõnele vahetult, kes parunitega kogu aeg kokku mängis. Meie ei ole Venelagendiku lävel näitab meile õiget seisukohta kui meil on Venemaa, ja meie enam kui südamluk vaadates, eraldi [eriti] Inglismaaga, teenused [teed] meil maal meie toetuse ja kaitse asjus on, määravad

kokku meie liidu- ja võimalikult venesõbraliku välispoliitika peahüüdnähtused iseseisvas Eestis.

Iseenesest mõista, et meie vere- ja sõjariistade vendlus Lätiga, loomulikud sidemed Lätiga ja Skandinaavia maadega, mis tahavad sihti kaitseliidu ja ühenduse loomiseks oma naabritega, igasuguse välisvõimade vastu, milles meil konkreetne ülesanne täita võitluses Vene enamluse imperialismi vastu. Teoreetiliselt kõnelevad need uued Suur-Vene imperialistid küll rahvaste enesemääramisest, kuid praktiliselt unistavad vana tsaarid poolt vere ja vägivallega kokkukuhjatud ühendatud impeeriumi jätkuleseadmisest, väikest Eestit lihtsalt inkorporeerides, ära jättes.

Kui siia veel juurde lisada terve võrk mitmesuguseid rahvaste vahelisi traktaate ja lepinguid, poliitilisi ja majanduslikke, on võtmise korraldust Rahvasteliidus ja kogu oma välisesinduse korraldust, meie asunike kaitsmist laial Venemaal – siis näeme mis määratud osa välispoliitika mängima saab meie Asutava Kogus.

Kuid peaküsimuseks sisemises elus esiotsa jääb tingimata maaküsimuse lahendamine, suurmaamanduse likvideerimine.

Arusaadav, et see küsimus iseäranis valus parunitele. Kuid meie ei unusta, et selle alalejätmine veel valusam meile, lühike poegadele. Meie valu aga ülekaaluv, tema rahu [...] ülesanne. Tema kaotamine meile eluliselt tarvilik. Sest niikaua, kui Saksa parunile tema maa jääb, ei ole meie riik kindel, ei ole seda kindlust ka ilmarahul. Majanduslikku tuge meie rahva higi-väsimise kulul saades tarvitab parunkond seda võimu kõiksaksluse ja Saksa militaristliku *Junkertum*'i paleuste toetamiseks ja loomise ohutamiseks. Ei või ära unustada, et selle suure sõja ideoloogid, kes sed juhivad olid just iseäranis meie Baltimaalt võrsunud mehed nagu Paul Rohrbach, Adolf Harnack, Theodor Schiemann ja loomatu arv väiksemaid, õp. Hahnidega ja v. Stryckidega lõpetades. Eesti *quasi*-Saksa laadi seletati ju harilikult parunite maamanduse suurusega: kaks kolmandikku maad olevat (ja olid) sakslaste päralt.

See suurim radikaalselt ja jäädavalt likvideerimine on meie Kogu esimestest ülesannetest. Seda peab toimetatama kõige sentimentaalsuse tundeta.

Ja kogu selle järel, kuidas Saksa parunid läinud aasta jooksmisel, nende lugematuid äraandmise aktisid tähele panna ja üldisi revolutsioonilise demokraatia võituse arvesse võtta või juttugi olla selle maa väljaostmisest.

Siis vaatame Lääne-Euroopa selle peale kui meie oma maa-omanduse lahendamise peale? Muidugi, peab ütlema, et see ei ole nii anda raske. Igatahes peab üldiselt arusaadama väite, et parunite maavõimu hävitamist kõige suurema seisukohalt vaja, tema alalejäämine ilma-olukordlik. Ka konservatiivselt mõtlejad ringkonnad ei ole suuremaanduse likvideerimise vastu, kõige rohkem, mis nad ütlevad, oleks teatud tasu endistele omanikele ja legaalne.

Radikaalsed elemendid aga mõistavad likvideerimise all just likvideerimist kui ainukest abinõu, ja küsivad, kas mitte parunkond võtta ei saadeta, vast leppides sellega, et teatav osa maad äraandmise [riigireetmise] eest vastutusele tuleks võtta. Siis, minu parema arusaamise järgi, võib ju mingisugust ajakirjanduse ühes osas oletada mõisate konfiskeerimise ja kogu aga meid selleks iseäralised põhjused sunnivad, siis ei ole parunite maamandus üldiselt siin kusagil vähegi kahjulik. Seda enam, et meie ei hakka ju tarvitama enam vägivalda ja korralagedust, vaid asuksime tõsiselt suure ülesande teostamisele.

Muidugi, see ei tähenda, et Maanõukogu kõik ülesanded peaks võtta Asutava Kogu hooleks. Vene revolutsiooni suurem viga oli just reformide lõpmatu venitamine. Meie seda viga kõrvaldada, ja lisan juurde, olemegi sellest suurel määral üle. Maanõukogul on kogu aeg olnud rahva toetus, on see olnud, ja sellepärast tehku ta aega viitmata, mis vaja, ilma loomatu vastutust kartmata.

Siis tuleb enne eesriide langemist pilku tagasi ja ka tulevikku vaadata, et eesti rahvas oma esinduse lühiajalise

Sellepärast vaatame julge pilguga eelolevatele valimistele ma, lootes, et rahva poliitiline tarkus temale õige joone kätt näitab, oma asemikke välja valides, kelle kätte võiks usaldada oma demokraatliku korra kindlustamise, oma välispoliitika, no suurte demokraatiatega käsikäes käimise peal põhjeneb ja oma sisemised küsimused radikaalselt otsustab, maa rahvale kätte muretseb, meeles pidades, et kõrgele sotsialistlikule ideele lähenedes peab iga järgneva sammu siis astuma, kui eelmine kindel.

Ja loodame, et meie Asutav Kogu, mis revolutsioonist välja
võrsunud, tööle võitluses kapitali vastu tarviliku toetuse ko-
hastab.

119

...mäss 1343... Vabadus maeti. Ori jäi, vabaduse-
lööd välja nutta.

...and needn't wait as long as you have to wait for a taxi.

...aastal, jüripäeval, kui Saksa ike kõige tumedam, võt-
 tuse Eesti välisminister Balfour vastu Eesti delegatsiooni,
 ...Eesti iseseisvust, olgugi et võõrad väed maal, ja lubas
 ...vabaduse eest.

Maand, joripäeval, astub kokku vaba eesti rahva suveräänne
v kogu

1. *ἄριστος*, l'oōripāev.

alams, et ülekohtus, mis algas jüripäeval 1343, leiab oma
jüripäeval 1919.

! Inimene Asutav Kogu! Elagu Vaba Eesti!

DE JURE. EESTI LÕPLIKULT TUNNUSTATUD

Vaevalt kümmekond päeva läks sellest mööda, kui Vene Aastava Kogu liikmed üksmeelse otsuse tegid, et piiririike lõplikult tunnustada ei tohi. Vene lehed seletasid ise, et nende otsus ei arutusi liitlased väga suure huviga tähele panevat.

See "tähelepaneku" avaldus on nüüd käes. Liitlaste ülemkoogu, kes Pariisis jälle kokku astus, otsustas 26. jaanuaril ühes meelil Eestit ja Lätit *de jure* tunnustada.

Miljukovil ja Kerenskil ei jää enam muud üle kui üksik-vesti sisse pisaraid valada. Nad on saanud, mis nad ära teinud. Vene pagulasi pole rahvuslik õnnetus ei targemaks ega suuremeelsemaks teinud. Nad pole midagi unustanud, iseäranis mitte lobisemist. Nad pole midagi juurde õppinud, iseäranis mitte reaalspoliitikat. Seepärast seisab nüüd "Vene demokraatia" "endise peremehe" äärmiselt rumalas poosis ja peab oma pretensioonide peale selle lukustava kõrvakiilu alla neelama. "Imperialistlikud" liiduriigid tema "alamaid" õiguslikult ja lõplikult iseseisvateks tunnistavad. Üksainus vene hääl kõlab veel hoiatusena, et Vene enda demokraadid siin suuremeelsust ja riiklikku tarkust võiksid üles näidata, piiririikide tunnustamisele kaasa aidates. Kuid venelased tegid teisiti ja nüüd tuli tunnustus nende vastu. Venelastest "juriidiliselt" lahkudes ei jää meil viimane mälestus neist mitte just kõige armsam.

Oma lõpliku tunnustamise eest võlgname tänu Prantsuse temperamentlikule impulsiivsusele. Ta oli esimene meid *de facto* tunnustama, kuid pöördus siis meist ära, kui tal lootused Venemaa terventsiooni peale tärkasid. Nagu kaugest minevikust kostavad meile veel Prantsuse riigimeeste ilusad sõnad 1918. aastast:

"Prantsuse vabariigi asi on kõigi vabade rahvaste asi"
"Ainult liitlaste sõjariistade võit vabastab feodaalse militarismi"

DE JURE. EESTI LÕPLIKULT TUNNUSTATUD

"...ainult see valmistab neile tee õigluse juurde" ...
"...ei unusta iial eestlaste vaprust läinud võitluses, ...
"...mis nüüd nende peal lasuvad. Prantsusmaa ei ...
"...kõnema oma lootuse tema peale panevad."

"...tuli ja asjad muutusid. Oli Denikini kokkulangemine ...
"...kaugemale viinud, et nad piiririike rahu teha lasksid, ...
"...Wingeli kokkulangemine neid veel kaugemale viima. ...
"...konverents oli kui südametunnistuse hääl, mis alles täit-
"...kõnema meelde tuletas.

"...jäänud hüüdjaks hääleks kõrbes. Just seesama ...
"...kelle esindus Rahvasteliidu konverentsil veel ...
"...vastuvõtmist tagasi lükanud, võttis nende tunnus-
"...enda peale ja viis selle läbi, kuna Inglismaa, ...
"...muurem toetaja, temale omase tagasihoidlikkusega ...
"...ilmapilgul kaheldes seisatas.

"...mille eesti rahva esindajad kolme aasta eest ...
"...nõudsid, on viimaks käes. Palju pingutusi läks ta ...
"...Rahva okupatsioon tõi meile troostiks liitlaste tunnus-
"...*de facto*. Vabadussõda tõi esimese *de jure* – Venemaa poolt. ...
"...rahulikku, stabiilset, ülesehitavat tööd tõi ükstei-
"...*de jure* tunnustused Soomelt, Argentiinalt ja liitriiki-

"...kui täieõiguslik liige maailma riikide ja rah-
"...vastu võetud. Selle sündmuse tähtsus on mõõtma-
"...meie rahva vaevarikast elu, ärkamine orjaööst,
"...eest päikese all seisavad meil seljataga. Meie sei-
"...kõrgel mäeharjal. Tagasi vaadates paistab, nii kaugele
"...seitsmesaja-aastane kõrb, siis poolsada aastat
"...ronimist läbi tihnikute ja kivirüngaste, viimaks kolm
"...pööritavat tõusu kaljuseina mööda, kus iga vääratus
"...makanud. Meie ees, teisel pool mäelatva, avanevad aga
"...väljavaated, palju avaramad ja lootusrikkamad, kuid
"...tööpoolest palju roosilisemad – seda saab alles näha.

"...vist juurde lisada, et meil kõigi tunnustamiste peale
"...ka edaspidi ikka "ise mees" tuleb olla, kui me sellena
"...tuleme, kelleks praegu oleme saanud. Kui suurt tuge

meie poliitilise ja majandusliku seisukorra stabiliseerimisel töö õiguslikuks tunnistamine ka ei avalda, oma õnne sepad mure ka edaspidi ainult meie ise olema.

On üks poliitiline küsimus ometi, milles üleeilse akti tähtsus iseäranis suur: see on meie vahekorrad oleviku- ja iseeneslik tuleviku-Venemaaga.

Kuni *de jure*'ni olime meie ikkagi veel "Venemaa piiririik", mis mingisugune Vene ääremaa lääne vastu. Meie olime poliitiliselt rohkem ida kui läänega seotud.

Siitsaadik on meie osa muutunud. Meie oleme Lääne-Euroopa piirima Vene vastu. Meie poliitiline side läänega astub kiirelt tugevamini välja kui idaga.

Seni olenesime otseselt Venemaast ja tema arenemisest. Nüüd oleneme seda ainult kaudselt; otseselt aga lääneilmast ja tema vahekordadest Venemaaga. Meie ei või enam kuidagi, nagu seni meie *de facto* ajajärgus oli, hädas sattuda, et meie küsimused mõnelt poolt rahvusvahelistel nõupidamistel kui Venemaa küsimist küsimust hakataks käsutama.

Ühesõnaga: meie oleme Venemaast lahti. Lahutusprotsess on meie kasuks lõppenud. Ainult meie enda vaba tahtmine võib seaduse ees meid veel kokku viia.

EESTI RIIK NELI AASTAT VANA

(28. nov. 1917 – 28. nov. 1921)

Et aastat tagasi olid Tallinnas ärevad päevad. Ajutine Valitsus Petrogradis oli kukutatud. Uus, nn. nõukogude valitsus asendunud ja rahvaste enesemääramise dekreedid välja kuulutatud, kus rahvastele, kes enne Vene riigi alla kuulusid, vabadus loovad keskvalitsuse poolt omaenese saatust määrata kuni Vene riigist lahikuloomiseni.

Et Maanõukogu – loodud Vene Ajutise Valitsuse seaduse kohaselt loodud Eesti tulevast valitsemise ja omavalitsuse korraldama, ajutiselt ka töötama autonoomse asutusena, selle kohta keskvalitsuse komissarile ainult protesti-õiguse kaitsmiseks oli jäetud, ja kelle poolt väljatöötatud tulevane valitsemiskava otse Vene Ajutisele Valitsusele kindlaks vormiliselt ette panna tuli, kusjuures siseministril selle arvamus juurdelisamise õigus oli – seisis raske ülesanne.

Et riikluse mõte oli Maanõukogu poolt juba varem omaks võetud, niihästi juhtnöörides Maanõukogu esindajatele kui ka riiklikul nõupidamisel, olgugi osariigina Vene föderatsiooni, ning pärastpoole otsusega luua iseäraline valimisseadus, milles pidi igakülgselt täieliku valimisseaduse välja töötama, mis võiks olla seaduseks võimalikel Eesti Asutava Kogu istumisel. Komisjon hakkas kaunis suure hoolega tööle ja osa sellest arutati Maanõukogus isegi läbi.

Et poliitiliselt oldi seni ikka Vene Ajutise Valitsusega koos toimunud, ja nüüd tuli seisukoht võtta tema kukutaja võimu vastu võimu püsivus polnud kuigi selge. Igal pool peeti teda avaliklikuks, olgugi et ka Tallinnas tema nimel tegutsejaid

leidus. Maanõukogu ei lasknud ennast möödaminevatest rahvastest eksitada, arutas seisukorra oma eelkoosolekutel 12. ja 13. novembril kõikkulgselt läbi, ning leidis, et kätte on jõudnud aeg, kus eesti rahvas oma soovi iseseisvuse järele sest ajast peale hakkab teostama.

Maanõukogu ei sattunud eksiarvamusele nõukogude võimu lühikesest east. Tema tunnustas uue nõukogude valitsuse Venemaal valitsuseks. Ning aluseks võttes rahvaste enesemääramise õiguse, mis üldiselt kõikide sõdijate poolt välja kuulutatud, ja uue Venemaa valitsuse poolt isegi dekreeteeritud, Maanõukogu kui maanõukogu üldislik ainuesindus, demokraatlikult ja üldiselt valitud ja kogu eestlaste poolt, kus nad ka ei oleks, Eesti rahvusesindus tunnistatud, otsustas ennast kõrgemaks suveräänseks võimul tunnistades kutsuda riikliku korra lõplikuks kindlaksmääramiseks kokku Eesti Asutava Kogu. Riigi kõrgema võimu teostamine tema täiuses anti iseäralise ajutise kolleegiumi kätte, kuhu kuulusid peale Maavalitsuse veel Maanõukogu juhatus ja vabariigikogumatekogu.

Ajad olid erakorralised, abinõud erakorralised. Ka meil oli kodusõda maad võtnud, Vene madruste abil suudeti Maavalitsuse normaalset tegevust takistada, seda kitsendades ja võitlus olukorras setesse oludesse surudes. Olud ei lubanud isegi Maanõukogu eelkoosolekuid korralikult pidada.

Kuid 15. (28.) novembril 1917 oli Eesti riik siiski loodud. Maanõukogu senini autonoomselt valitsev organ, kellel kindlal maanõukogus seal asuvate elanike kohta kõrgem võim, mitte ühegi teise maanõukogu suveräänse võimu poolt kitsendatud, oli ennast ka sellisena proovimeerinud. Endine kõrgem võim, Vene Ajutine Valitsus, kes varem üldiselt Maanõukogu üle seisis, oli kadunud. Selle järeltulijana Maanõukogu kui eesti rahva esindaja Eestis omalt poolt enesetunnistamiseks ei tunnistanud. Pealegi oli uus tulija ise dekreeteerinud, et rahvad vabad on teda tunnustama, või jälle Venest lahkuks, kui seda tahavad. Ja viimane oli meie rahva soov.

Neli aastat tagasi ühinesid kolm momenti, mis ühiskonna muutumiseks vaja: suveräänne ehk kõrgem võim teatud maanõukogul alal olevate kodanike üle. Eesti oli riigiks muutunud.

Et ole et ole kellelgi kahtlust. Ja sellepärast on ainukene aeg, mil alustada lugeda 28. (15.) novembrist 1917.

Maanõukogu senijuures lahku ühes. Nimelt selles, mis kuju võimul oleks sel päeval. Kas ta sai täiesti iseseisvaks Venemaast, ja temaga veel kergesti rahvusvahelisse ühendusse, mida nimetatakse konföderatsiooniks nime all. Kuid viimase tõendajad teavad ära, et kõrgemaks võimaks, suveräänseks kuulutamise tähendab juba riiklikku iseseisvust, ja et konföderatsioonid vahel ainult lepingute põhjal olla võib, missugused lepingud Eesti ja Vene vahel puudusid. Kuid isegi konföderatsioonis olid riigid on iseseisvad, suveräänsed rahvusvahelises elus, ja rahvusvahelisteks subjektideks on just üksikud riigid, aga mitte liidud.

Eelkõige on Eesti eraldunud iseseisvaks Venest just 28. (15.) novembril 1917 aktide põhjal. Sel alusel otsustas kõrgema võimu kolleegium tunnistada Eesti iseseisvaks vabariigiks, mille teostamiseks teistele riikidele eridelegatsioon ja Eesti diplomaatidele väljasaadet (1.–10. jaanuaril 1918), teatud meeleolu edasi andes, mille põhjal Eestit liitlaste poolt mai 1918 kui *de facto* iseseisvat riiki tunnustati. See tunnustamine tähendab Eesti suveräänse iseseisvuse tunnustamist, liitlaste kohtute seletuste järgi ("Kajaku" asjas), juba meenunud nlgapäeval, sest, nagu Belgia prof. Nas ütleb, "ei ole ühtki olemine, tema suverääniteet ja iseseisvus teiste riikide suhtes".

Maanõukogu akti põhjal, kolleegiumi ja tema poolt loodud Päästekonföderatsioonil avaldati 24. veebruaril 1918 määratu tähtsusega konföderatsiooniline akt, nimelt kuulutati Eesti riik iseseisvaks riigiks välja. Iseäralise manifesti läbi muudeti ajutist valitsust riigikoguks. Kuid Eesti riik ei sündinud mitte sel rõõmsal, olguski päeval, vaid tema oli siis juba võitluses ligi veerand aastat kestevana, mis ei keela nimetatud päeva kui meie vabariigi sünnipäeva päeva pühitsemast. Riik aga sündis 28. (15.) novembril 1917. aastal, ja see on ja jääb tema sünnipäevaks.

Maanõukogu on lühikese aja jooksul Eesti riigil üle elada tulnud. Maanõukogu aeg elu esimestel kuudel, siis raske võõraste

maalolek, kurnav sõda, ühes tema hiilgavate võitudega, ko-
kõiksugu puuduste ja haigustega, rõõmustav aus rahu, millest
jargnesid majandusliku kitsikuse päevad, millest aga kõigile
rahva visadus ja vabadustung on üle saanud.

Paljud ja paljud on langenud. Nõudis ohvreid verine sõda,
kuid harvenenud on ka teiste toleaegete julgete rida. Puhkab
rahus igavest und Jüri Vilms, üks selle suure päeva kangest
test, puhkab Poska, puhkab kohusetruu Maanõukogu sekretär
Kask. Kuid elu läheb oma rada. Uued võitlejad astuvad arenema
ja rahva elu ei seisata iialgi, kuni temas tuksub tung elada, tun-
vabadust maitsta.

Juba neljas aastapäev. Jõudu ja julgust annab see meile juurde

VIIS AASTAT

... aastat tagasi, 28. (15.) novembril 1917 sai Eesti riik oma
Petrogradi oktoobrirevolutsioon polnud veel oma seisu-
... kindlustada. Vähe oligi neid, kes arvasid, et tu-
... päret tõsiselt võtta, arvati, nädalat paar ja "komet" on
... Mitte ainult siin, vaid ka Petrogradis. Ei tahtud neid
... kuidagi uskuda, et lugu palju tõsisem ja kestvam kui
... arvatakse. Mäletan väga hästi, kuidas minu väitele –
... et enamlased Venemaal pikaks ajaks ei jää, sest
... jõudu, kes neid kukutaks – Maanõukogu liikmete poolt esi-
... vastu viideti.
... kuulates jõuti aga viimaks Maanõukogus arva-
... et sõnnidud revolutsiooniga ei tule kui möödamineva
... vana, vaid kui tõsise poliitilise teguriga rehkendada. Ja
... tärkasid loomulikult järeldused, mis kogu revolutsiooni
... tingitud.
... olid tärkanud üksikud uued rahvusliku elu aval-
... mused, mis senini täiesti unistuseks. Olgu kas või
... väeosad. Sellised uued nähtused ikka enam ja enam
... mõtlema rahva ja riigi iseseisvusest, vabanemisest iga-
... vana ikke alt, olgu see kas või Vene kahe peaga kotkas.
... revolutsiooni ajal arenes sündmuste rida palju kiiremini. Al-
... aale sai organisaatoriliselt vabamalt hingata. Maanõu-
... kogu kinnitati. Ja see oli ju tegelik autonoomia, veel roh-
... olemasolemise alus, sest et terve rida konstitutsioo-
... anti lahendada uuesti loodud rahvaesinduse kätte.
... oli ainult üks samm nn. osariigi nõudmisele, mis eravii-
... Petrogradi Eesti tegelaste poolt juba revolutsiooni algul üles
... ja mis meil rahvuslikuks programmiks sai pärast rahvus-
... jõudu 1917. Huvitav, et föderaliseerimise nõudmist kogu

Vene seltskonna ja isegi teiste rahvaste poolt alguses seda kauguleminevaks ehk utopistlikuks peeti, et meie Moskva toidukul nõupidamisel ainukesed olime, kes selle üle kõneleda julgesid.

Kuid Vene lagunemine läks palju kiiremini kui seda algu arvati. Kornilovi mäss andis ühisele Venele lõpliku löögi. Oli, et Vene järku jõudnud, kus iga juhusteotsija ülem võrk kandja. Suur laev võib torme välja kannatada, ka väikene paad suudab tormisel merel end hoida. Kuid on paat suure laeva tuge seotult tormisel merel, laheb tema tingimata hukka.

Nii oli ka lugu meiega. Vene on suur laev, Eesti temaga võrreldes väikene paadike. Suur torm oli poliitilisel merel. Rahvas hukkuda ei tohi, ei saagi. Kuid hirmsaid viletsusi võib taluma kaela tulla, kui ta oma saatust ise õigesti ei juhi. Eestit võttis aga kaks hädahoitu. Ühelt poolt suurenev sisemine anarhia Venes, teiselt poolt alati tondina kardetud ja nüüd väga rõõmsa hädahoitu, muutuda uuesti rüütlite meelevalda aluseks maale ja riigi poolt tema alla võetuna. Riia langes juba tema kätte, ja ramaa oli juba pikemat aega Saksa vägede käes ja seal tehti kõikisugu poliitilisi katseid. Rahvas igatahes oli täiesti murestunud.

Arusaadav siis, et kui septembris Maanõukogu asus oma tulevase valimisseaduse väljatöötamisele, soovis ta selles näha midagi, mis oleks kohane iseseisva riigi asutava kogu valimiseks.

Sellest silmapilgust peale hakkas meil maksma täieliku iseseisvuse mõte. Kuid ei olnud veel tulnud aeg teda selgesti defineerida. Sellesse ajajärku kuulub ka meie esimene diplomaatiline läbikäimine võõraste riikidega, nimelt Maanõukogu protokoll Vene vägede laastamise vastu meie maal, mille edasiandmine välissaadikutele selleaegse Maanõukogu esimees Strandmanile nule ülesandeks tegi.

Kui aga oktoobri algul sakslased veel saartele sisse tungisid, siis oli selge, et enam oodata ei või, tuleb juba tegutseda. Rahva saatuse määramine on tema enese käes, ja ainult tema ise võib katkikäristatud Eestit jälle ühendada, sest Venel selleks oma jõudu ei ole.

anarhiline revolutsioon tegi käed ka juriidiliselt endise Vene riigi rahvaste enesemääramise põhimõtte maksmapa-põhul tähtsusetaks paberilipakas. Ja Maanõukogu astus üheks korralduseks istungjärguks, et seisukorra kohaselt teha otsusid ja ka Eestis anarhistlik liikumine maad võtta.

See kuulumist ei olnud. Lahti Venest, oma kätt, iseseisvalt riigist loodame, et sedaviisi hukkumisest pääseme.

See otsus kehtisid mitteavalikud nõupidamised, kuidas tarvis anda Eesti vabanemise deklaratsioonile. Arutati, millal peaksime välja kuulutada Eestit vabariigiks. Arvati, et tuleks võtta õige – see olgu Asutava Kogu asi, mis riigivormi määrab, olgugi et ta seda kindlasti vabariigi näol teeb. Riigi vabanemine pole vaja. Vene ise pärast revolutsiooni poolt ei ole olnud kandnud vabariigi nime. Oluline riigiks on, et riik oleks suveräänne, ainukene kõrgem võim maal. Rahva võimustused olid Eestil juba kindlad Maanõukogu võimustustes. Ning kokku kutsuda Asutav Kogu on esimene samm riigi ülesanne ja võimuavaldus. Teiseks vaja konstrueerida valitsemisviis, kuni riik lõpliku kuju omandanud. See tuleb organiseerida veel intensiivsemalt.

Need olid rahvaesinduse ülesanded. Ja need täideti 28. nov. 1917. Kolm olulist otsust võeti vastu. Tõnisson formuleeris revolutsiooni kõrgema võimu ja ajutise valitsemise korra. Pärast tegi üleskutse kaitsejõudude korraldamise kohta, tuli Asutava Kogu kokkukutsumise otsus valmistada. Kanti loodi viiendik. Võeti vastu. Järgmiseks päevaks määrati iseseisvuse koosolek, aeti jooksvaid asju.

30. novembriline ajalooline riigi rajamise koosolek lõppes. See riigi kodaniku sündimine ei lähe valudeta mööda. Seda riiki võib seda riigi sündimine olla. Kes salgab, et sündimisel on see päev.

See kõik see on möödaminev. Jääb ainult see, mis positiivne, mis on üldisuse huvidest.

See on rada selle päeva aktiivseid tegelasi ei ole enam elavate

Meie, kes veel elame, mõtleme tagasi selle päeva peale, kõige suurema päeva peale, mis meile osaks saanud. Eesti riik oli sündinud.

ISESEISVUSE PÜHA

Enne aastapäev leiab Eesti sisemiselt ja väliselt kindlal noorel põlvel, kes Eesti Vabariigi aja kestel üles võrsunud tegelikult meie rahva saatuses kaasa kõnelema hakata raske ette kujutada määratud edu, mis Eesti oma lühikesteks ajajärgul saavutanud. Unustatakse raskused, mis ette algusaegadel üle elama pidi – ning nurisetakse, et kõik veel pole selle täiuseni jõudnud, mida nende noor mõttevõime õigusega teostatuna tahaks näha.

Ent ka vanemad inimesed, kellele loomulikult nende nooruse kuldsetena näivad, ohkavad, kui näevad, et ühel ehk teisel mõnel raskus nende rahupäevi rikub. Ka nemadavad, et nad minevat liig aeglaselt ning paremust polevat

saanud meie üldse raske loomuga kipub kurvameelsus ja kaotus kogu meie seltskonnas maad võtma.

Ma olen aga õigustatud? Kas ei tuleks meil kõigil, ümbertööt, tööst raskete aegade peale vaatamata, sootumaks teha ette vaadata ja tähele panna määratud edu, mis meie rahva olukorra paranemisel saavutanud? Ma olen veendunud, et küll oleks aeg meil võtta elu juhtnööriks optimismi, et meie elu muutub selles kõige paremas olemasolevas maas

– vaadake ümber, kas ei ole see nii? Noored õnneks ei ole vanema põlve noorpõlveraskusi, neid majanduslikke raskusi ja seda moraalset piina võõra rõhumise pärast, mis meid muutis. Kas ei ole meie ise saanud oma peremeesteks, et ole meie oma keel maksmas siin meie esivanemate maal, et ole rahva kätte tagasi läinud maapind, mida veel hiljuti võõra käsu järgi higi ja vaevaga?

Ning, lõpuks, kas siis meie iseseisvuse võitlus ise ei anna pigem just optimismiks? Tuletagem vähegi meelde olukorda kahel aastal eest – ja meis peab tahes ehk tahtmata kindlamaks muutuma usk ajaloolise õigluse ja vabaduse võidu sisse.

Meie pühitseme täna oma vabariigi kaheksandat aastapäeva. Milline määratu ajalooline tähis! Kuid [sündimine ise] ei olnud ümbritsetud päikese paistest, vaid maetud mustemattesse ja pilvedesse. Kodus valitses meil võõras terror, ning ees seisid me ja mitte vähem kohutav hädaoht – tolleaegse tugevama riigi ristliku riigi vägede okupatsioon.

28. jaanuaril enne seda olid meie aadlikogud omalt poolt kuulastunud ning otsustanud Eestimaad Venest lahtilöönuks tunnistada, ning kutsuda Saksa vägesid maale. Tehes nii panna seda, kui 15. nov. 1917 Eesti Maanõukogu Eestimaa oli juba tunnustanud suveräänseks ja rippumatuks, tegelikult lahutatuks Venest, kus ainult oma rahva poolt heakskiidetud asjades sed maksma panna võidaks.

Julgelt ja otsustavalt kõlab küll juba 4. veebr. 1918. a. sõlmis meie Maanõukogu esindaja Jaan Tõnissoni protestihääletus aadlikogu otsuse vastu meie maale uut orjaiket kaela tuua, kuulevad suurriigid meie esindaja protestihäält – kuid tegelikult jõudu meil veel polnud, et välist hädaohtu kõrvaldada. Alles aasta hiljem, 24. veebr. 1919 võis meie ülemjuhataja kindral Laidoner teatada Maanõukogule, et maa võõrastest vabadeks vaba. Kuid 24. veebr. 1918 ise, meie ajalooline tähis, pidi olema valmistatud saama määratute raskustega ja hädaohuga kogu rahvale, muidugi ka meie Päästekomitee liikmetele – K. Pataks, J. Vilmsile, K. Konikule.

Kuid see rõhuv ja labipaistmatu tumedus pidi andma meile rahva kindlale soovile saada vabaks, saada iseseisvaks. Põhjustuli nii täielikult, nii kiirelt, et meil määratud jõupingutusi ei olnud, et ajaloo käigule järele jõuda. Sellest ka tekkinud meil raskused, sest pole nii lühikese ajaga, nagu seda meie iseseisvuse võimalik olnud kõiki keerdküsimusi küllaldaselt korraldada.

Kuid meie oleme õigel rajal. Välisvaatlejate arvamusel ja meie ole meie üldse suuri eksisamme teinud, eriti välispoliitika

ministri, kadunud J. Poska ajast peale oleme oleme õige rahvusliku tegevusjoone.

Meie oma sisemises arenemises ja majandusliku iseseisvutamises meie oskame seda õiget keskjoont tabada ja selle kohaselt, nagu see meil on korda läinud välispoliitika oma iseseisvuse ja riigi kindlustamise eest.

Kaheksa nädala pärast võime meie oma vabaduse püha kaheksa nädala pärast pühitseda täie optimismiga ja usuga paremaks tulevikku.

MAAPÄEVA SEADUSED

Meie rahva esimene püüd peale revolutsiooni oli kätte saada maa omavalitsus. Juba 17. märtsil 1917 esitasid riigivolikogu liikmed J. Raamot, J. Tõnisson, O. Strandman, J. Vilms ja P. V. Ajutisele Valitsusele eelnõu:

Eestimaa, s.o. Eesti kubermangu, Narva linna ja Põhja-Liivimaa valitsemise eesotsas seisab Ajutise Valitsuse kindralkomissar erakordsete volitustega

Liivimaa põhjaosa Valga linnaga ja ka Tsooru, Paju, Hummuli linnadega Valga maakonnast ja Mõisaküla vallaga Volmari (Valimari) maakonnast korraldatakse ajutiselt erikselt administratiivvõimaksuseks.

Piirimaakondade kuuluvus lahendatakse erilise leppekomisjoni poolt.

Iga administratiivvõimaksuse jaoks, s.o. Eesti ja Põhja-Liivimaa jaoks, loetakse ajutised maanõukogud.

Valimisest osa võtta on õigus kõigil valla elanikel, kes 21. märtsil 1917 saadik.

See kava anti ära 18. märtsil 1917 ning Ajutine Valitsus määras tema arutamiseks erilise komisjoni siseministri abi B. M. Štšepkini eesistumisel ja Eesti esindajate osavõtmisel. Komisjoni esimesel istungil teatas eesistuja Ajutise Valitsuse otsusest, et kuna rahvaste enesemääramise ja autonoomia küsimused üle ulatuvad Ajutise Valitsuse volitustest ja võivad lahendatud saada ainult Asutava Kogu poolt, siis on komisjoni ülesandeks ainult välja töötada määrused Eesti kubermangu ajutiseks korraldamiseks, valitsemise soodsuse alusel vastavalt praegustele ühiskondlikele ja poliitilistele tingimustele.

Komisjon leidis, et kogu Eesti territooriumil maksab üht ja sama maaomavalitsuse korraldus, mis pärast ühendamisega võimalik on. Projekti arutamisel loobuti kahe kubermangu

MAAPÄEVA SEADUSED

ajutise Ajutise Valitsus nägi täie õigusega, et maa omavalitsuse laugemale läheb kui harilik semstvo, ning viivitas korraldamisega. Kuid 26. märtsil 1917 Eesti talurahva vabastamise puhul Petrogradis toimepandud meeleavaldusel avaldas sedavõrd mõju, et Eesti omavalitsuse seadus kiideti korras, ilma suuremate muutusteta, 30. märtsil 1917.

Esimesed paar pärest seda manifestatsiooni olid Eesti esindajad Lvovi juures määruste kinnitamist kiirustamas. Kuid võeti imposantsuse pärast kaasa sõjaväelane Mihkel, kes sõjaväelaste demonstratsiooni korralduses teatud osa võttis. Tema omase hooga pörutas M. Lüll rusikaga vastu ajutisele valitsusele: "40 000 Eesti sõduri nimel Petrogradi garnisoni seaduse otsekohest kinnitamist." Peaminister katkestas rahustada – tehtavat kõik, mis võimalik.

Seejärel Eesti esindajate poolt ette pandud ja Ajutise Valitsuse poolt kinnitatud määrusi, leiame, et Ajutine Valitsus ettepaneku vaid veidi tehniliselt parandanud. Olulisem lahkuvõtte ühe kubermangu loomine kahest, sündis pealegi ühtlasi Vene keskvalitsuse pealekäimisel, vaid Eesti esindajate kokkuleppel, kuna peale pikemaid vaidlusi Tartu linna tegelaste vahel Tallinna ühe kubermangu vool mõjuks. Maa valitsemine pidi nii Eesti kava kui ka Ajutise Valitsuse järgi kuuluma kubermangukomissarile koos maanõukoguga. Ei Eesti kavas ega ka Ajutise Valitsuse määrustel aga kummagi kompetentsi selgesti ära tähendatud. Keskvalitsus lootis komisari võimu juhtivat osa. Eesti esindajad, et Maanõukogu võim tugevnema saab, kuna kindralkomissar ainult seaduslikkuse järele valvata võib, üldiselt ei tunnustanud funktsioone peab täitma, nagu seda on Ingeri maanõukogudes, eriti Kanadas, kindralkuberner. Sest olgugi et Ajutine Valitsus deklareeris algusest peale: ta ei võivat autonoomiat anda, sest see olevat Asutava Kogu kompetents, ning meie eneste esindajate poolt seletati, et kava ei tähenda autonoomiat, kuna siin olevat tegemist maa omavalitsusega demokraatlikul alusel – oli loodav

“omavalitsus” suurel määral autonoomia laadiga. Juba järelevalvete täidesaatvate organite loomine maanõukogude poolt kaudselt määrata võimu andmine nähtavasti pariteetsel alusel kuberneri ja Maanõukogu kätte tähendab märksa rohkemat kui ühe omavalitsust Vene semstvo mõttes. Eriti veel, kus Maanõukogu hooleks juba ilma komissarita anti kohaliku asutava kogu tegevusioonid – alalise maavalitsemise ja omavalitsemise aluste valitsemise, teiste sõnadega ühise Eesti põhiseaduse kohaldamine. See töö pidi komissarist olenemata sündima, justkui saavutusi võis ainult Ajutine Valitsus kas tagasi lükata ehk kinnitada, nähtavasti isegi mitte muuta. Eesti esindajatel oli olnud mis nad kätte tahtsid saada, ja kui memorandumid allakirjutati 17. märtsi eelnõusse kollegiaal-täidesaatvate organite (nagu maksev semstvovotes) kõrvale minu ettepanekul sisse võeti riiklike täidesaatvaid organeid, siis vaid selle arusaamisega, et nõutava omavalitsuse seadus peab looma aluse Eesti kui riigi kohaliku organisatsiooni arenemisele eriliste ministrite ja kabineti väljakujundamise teel. Taheti, et Venemaa revolutsiooniline arengumine pidi minema föderatsiooni poole.

Tähelepanu väärivad ka muutused keele suhtes. Nii kinnitatakse eesti keele tarvituselevõtmisest mitte otse seadusega, vaid ainult kaudselt, jättes asjaajamise keele Maanõukogu otsustada, kuna aga läbirääkimine keskvalitsuse ja kohalike organitega tingimata peab sündima vene keeles. Mida puutub valimise korrasse, siis on käsitatud täitsa demokraatlikku valitsemisviisi, peale ühe erandi ja nimelt – valimise mitmejärgulised: esiteks valitakse valijamehed, kes valivad maakonna maanõukogu, ning maakonna nõukogu valib kubermangu maanõukogu liikmed. Üks valimisjärk parandati 22. VI 1917 maksmapanemise seaduses, kus muutuse põhjenduseks toodi ette nähtav lapsus. Muidu aga võeti see mitmeastmeline valimise viis tarvitusele täie arusaamisega, kuna revolutsiooni keerus üle maa otseste valimiste korraldamine näib raskem. Selline mitmeastmeline valimine osutus pärast ennetuste käes agitatsiooni-abinõuks Maanõukogu vastu, mis ei küll puhtdemagoogiline võte, sest tööliste ja soldatite konp-

reeriti ainult mitmeastmelise valimise kaudu, ilma et enamasti oleks näinud demokraatluse rikkumist. Muidu aga on 17. märtsi seadus tema seadustehnilise primitiivse ilme peale küllalt täielik ning igatahes laialt mõeldud ja sisurikas. 30. märtsi seaduse vastuvõtmine Ajutise Valitsuse poolt ja väljakuulutamise Ajutise Valitsuse “Teatajas” 31. märtsist 1917 (67) all tähendas pöördpäeva meie maa seadusloomiseks. Iseenesest aga ei tähendanud 30. märtsi seaduse tegelikku muudatust Eesti elus, kuna puudusid reeglid teatavateks. Siseminister pidi küll välja töötama siseministri määrused, kuid päevad läksid, ja midagi ei olnud veel kuulda. Siis tuli jälle kohalikel elanikel algatus võtta, ning 10. aprillil 1917 anti siseministri abile kutsuda Hultimaa Eesti organisatsioonide esindajalt eelnõu, mille koostajad alla: J. Tõnisson, J. Vilms, A. Mägi, J. Jaakson, H. Raamot ja dr. Schulzenberg. Štšepkin tegi samal päeval resolutsiooni peale: “S. M. Leontjevile. Vaja kiirelt ligepäevade jooksul küsimus läbi vaadata ja Ajutisele Valitsusele teada, tema juures asutatava juriidilise nõukogu heaksar-

gu”. 17. märtsi kava, nii ka maksmapanemise seadus kandis demokraatlikku laadi ja täie õigusega tõstsid Vene sisetöö ametnikud selle kava vastu rea õige põhjendatud. Nõukogu siseminister vürst Lvov juba paari päeva pärast 13. aprillil, kirjutas memorandumid kättesaamist kaudu dr. J. Raamotile:

Minu leides takistusi Eesti kubermangu komissarile volituse andmisel, et ma võiks instruksiooni anda valimiste toimepanemiseks, olen sellega teatatakse minu poolt komissarile, pean oma kohustuseks, et 30. märtsil s.a. on siseministrile ulesandeks minule Ajutisele Valitsusele esitada üksikasjalikke reegleid – määrusi kubermangu ajutise administratiivse valitsemise ja omavalitsemise korraldamiseks. Nende määruste kava, mis ette näeb rea valitsemise ja omavalitsusasutuste arakaotamist, on praegusel ajal esitatud nõupidamisele. Võiks loota, et ligemate nädalate jooksul kohtu üksikasjalised reeglid avaldatakse. Selline viivitus

Eesti kubermangu ajutise korralduse maksmapanemise kohta raskusi kohapeal välja kutsuda, kuna valimiste korraldamine maakonna ning kubermangu maanõukogu loomiseks on vajalikumata mitte vähem kui kolm nädalat.

Minister-president vürst Lvov teatas ka tõesti Eesti kubermangu komissarile 14. aprillil 1917 "väga kiirelt" märgitud kirjaga:

Saates Ajutise Valitsuse määruse vastavaks täitmiseks on saanud puutub Eesti kubermangu sissevõtmiseks Liivi kubermangu valimiskonda ja natuuras nende kubermangude vaheliste uute piiride tähtsuseks, alandlikult palun teid teatada mulle, Ajutisele Valitsusele teatamiseks, niipea kui komisjon sarnase projekti on valinud tootnud.

Ühes sellega pean ma kohuseks teatada, et üksikasjalise teatamise selle määruse kolmanda osa maksmapanemiseks, mis ette näeb mõnede valitsuse ja aadli omavalitsusasutuste ümbermuutmise ja kaotamise, praegusel ajal arutatakse siseministeeriumi juures liivi maanõukogus.

Selle nõupidamise tööd liginevad lõpule, ja võib loota, et lähikajal jooksul reeglid ajutiste muutuste kohta avaldatakse. Kuni reeglite avaldamiseni alandlikult palun teid juba praegu välja teha instruktsiooni valimiste kohta maakonna valimiskoosolekutele ja enda peale valimiste üldine korraldamine.

Lootes, et nimetatud valimiste korraldamiseks on vaja vähem kolm nädalat, arvan ma, et veel enne maanõukogu loomist on vajalik asjalised reeglid administratiiv- ja aadli omavalitsusasutuste ümbermuutmise kohta teile teada antakse.

Nimetatud kirja alusel kuulutas kubermangukomissar Põll Tallinna "Töölise" ja Soldatite Nõukogude" protestide peale võtta tamata valdades välja valijameeste valimised, mille tähtsuseks jäi 23. mai 1917.

Eesti uuel memorandumil ei olnud käiku, mida tema autorid lootsid, ning mida Štšepkin ette kirjutas: seaduse kava loomise vaatamine venis ja ligematel päevadel Ajutisele Valitsusele

olnud, seda enam, et varsti Petrogradis uued raskused olid Ajutisele Valitsusele enesele.

Olgu teatas bürokraatlik masin, ning paberitest leiame seaduse kahes osas 44-aktilise reeglite kava Ajutisele Valitsusele määruse Eesti kubermangu administratiivse valimise ja kohaliku omavalitsuse ajutise korralduse maksmapanemise. Selle järgi on maanõukogud alla viidud lihtsateks valitsuse komissaride nõuandvateks kogudeks, kellele ette näeb komissarid, kuna maanõukogu temale valib ase-kubermangunõukogu astub kokku kord kuus, maakonna maanõukogud nädalas. Kõik maanõukogude otsused saadetakse maanõukogukomissarile, kes nende täitmise seadusevastasuse korraldada panna võib 7 päeva jooksul. Üksikasjaliselt korralduse muutused maksvates seadustes, sihiga neis võimalik muutusi ette võtta. Arvatavasti ongi seesama tagasikava, millest kõneleb vürst Lvov oma kirjades Raamotile maanõukogukomissarile.

Kuid eestlased ei hakanud nõudma omavalitsusi, vaid olid rahvad, Soomest kõnelemata. 6. märtsil andis Ajutine Valitsus Poola iseseisvaks. 19. märtsil luuakse ajutine Ukraina rahvusnõukogu ja 25. märtsil astub te kokku Valgevene konverents. 21. aprillil algavad aga ajutised Ajutisele Valitsusele enesele. Protesteeritakse avalduse vastu saadikutele, et Venele olevat vaja olla. 30. aprillil on Gutškov ja 2. mail Miljukov sunnitud avaldusest. Loomulik, et Eesti omavalitsuse läbiviimiseks selle valitsuskriisi läbi märksa venitatud said. Uus Lvovi juhatusel konstrueeriti 4. mail tsentralistlike Vene maanõukogude osavõtul, üldse aga pahempoolse võidu tulemusel. Revolutsiooni esipäevil tekkinud Vidzeme ehk Läti maanõukogu esitas Ajutisele Valitsusele 8. mail kava Vidzeme (Liivi) kubermangu omavalitsuse ajutise korraldamiseks, ning samal ajal ka selle maksmapanemise seaduse meie esindajate 12. aprilli seadusele. Juurde oli ette nähtud määrus, et kolme Vitebski kubermangu Latgallia

[Latgale] maakonna – Dvinski [Daugavpils], Režitsa [Rēzekne], Luutsna [Ludza] Lāti külge liitmise maksmapanemine muudatise erilise seaduse läbi vastavalt Latgallia maanõukogu otsusele. Need mõlemad kavad olid varustatud Riia linna seltsektorite ja organisatsioonide nõukogu, Lāti kütipolkude delegaatide nõukogu, Riia tööliste deputaatide nõukogu (praegune peamine Riia Skujenieks) ja Riia linnapea allkirjadega. Alles mai lõpul, teisel tegelaste pealekäimisel, oli siseministeerium sunnitud kütise seaduse uuesti üles võtma, milleks eriline koosolek kokku kutsuti 23. mail, mis pärastpoole 26-ndaks edasi lükati, ning 26., 27., 28. ja 29. mail Petrogradis ka aset leidis. Tõenäoliseltlik reaktsioon oli sedavõrd tugevnenud, et 30. III. 1917 määratud rused juleti juba otse kõrvale jätta, ilma et nende võimust oleks kaetud teel, maksmapanemise reeglite kaudu, hõlmates nagu ülalmainitud ministeeriumis väljatöötatud reeglite koostamine.

26. mai koosoleku päevakorda oli võetud semstvokorratise maksmapanek Baltimail puhtal kujul, milleks siseministri poolt erilised "alglaused semstvo korraldamiseks Baltimaade jaoks" välja töötati, märgitud 20. maiga. "Alglausetes" öeldi:

Semstvo esindus luuakse valimise teel samadel alustel, kui on olemas pandud semstvovalimiste jaoks sisekubermangudes.

Semstvo-organite kompetentsi kuuluvad omavalitsuse asutuste ja semstvoasutuste põhimäärustes ja teistes seadustes ligemalt

Siseministeerium andis neile projektidele erilise tähenduse ja arutas neid põhjalikult. See selgus küsimustest, mis ülesand nimetatud projekti puhul, samuti üldisest "ettekandekavast" ja mai koosoleku jaoks."

Palju tähtsamad olid meile aga uute põhilausete poliitilised põhjendused. Arusaadavalt tähendasid need põhilaused ka täielikku tagasitõmbumist sellest liberaalsest seisukohast, mis 30. märtsi 1917 määrusega Eesti kubermangu kohta määratud oli pandud. Vene siseministeeriumi põhjendus tuletab meelde, et Baltimail semstvoasutuste sisseseadmine Vene režiimi

n kinnitustel olnud küsimus, mis tekkinud ühel ajal
 teaduse ja tehnika arenguga sisekubermanges. Kuid et kõik kavad,
 millest valitakse kui ka kohalike *Landtag*'ide poolt välja
 ei ole jäänud teostamata. Täie õigusega aga toonitatakse,
 kodumaine peapõhjus seisib selles, et semstvo-oma-
 nel ei ole olnud Baltimail maksma panna, kuna see tä-
 helepanu on valituse asja andmist rahva enese kätte Balti-
 mail olnud oleks tähendanud maa-asjade juhtimise
 et rahva olemendi käest eesti ja läti rahvastele. Toonita-
 et et revolutsiooni keerd olla Baltimail semstvo sissesead-
 misele toonud tingimustesse asetanud. Vana kord on
 olnud ja uue võimu alustoeaks peaks olema ju semstvo,
 mis demokraatlik selle sõna laiemas mõttes. Selline kor-
 rakult liiga kiire korras. Edasi kõneldakse jesuiitlikult:

...nooksu uue võimu toetamisel on Ajutise Valitsuse määruse III ja Eesti kubermangu omavalitsemise korra kohta. Selles reeglites, teinud mittetäielikkuse ja tehnilisest küljest mitterahulolase puuduste vaatamata, on siiski äärmiselt tähtsad reeglid. Praeguse ajutise võimu loomuse tõttu on teatud mõttes 30. märtsi 1917 määruste mõeldud, kuid oma ulatuse poolest oleks ta laiem, sest et see ei ole mõeldud semstvo korraldamist kogu Baltimaa kui terve riigi kohta, vaid ainult tema põhjaosale.

puhka nadid sama rahvusliku jaotuse printsiip ka Läti osa
 meksima panna, teda ühte kubermangu liites. Selles Balti-
 maade Kesti ja Läti osaks nähakse põhjalikku reformi,
 puht sematvomasanduslikust valdkonnast kaugemale lä-
 tlasti loob seletuskiri, et Baltimaade põhja- ja lõunaosa
 ühtlase semstvo tuleks sisse seada. Lõpuks seatakse üles
 kaalutluse tähtsusega küsimus: kas Baltimaa jaoks
 loetakse üliesti eritüüpi semstvo, või võtta aluseks üldine
 moodus. Selle peale vastab seletuskiri:

Võime, s.t. semstvo määrustiku eeskujul loodud semstvo on
 aland kavas. Ükskõik, mõnesuguse eeskuju järgi omavalitsus
 mood tuleks ikka sisse seada, ja kahtlemata demokraatlikul alusel

loodud sisekubermangude semstvo on enam kohane maksmapandavatele semstvokorraldustele kui varem, ehk kohaliku omavalitsuse süsteemid mõnel teisel maal. Muud ka maa iseärasusi arvesse võtta.

Sarnaste kavatsustega taheti 30. märtsi seadust täiesti mätta, ja temast vaid mõnda määrust materjalina kasutada diselt aga Vene semstvo muutmatal kujul sisse seada. Kui olid saadetud Eesti ja Läti seltskonna esindajatele oma koosolekust. Kõigil Eesti tegelastel, kes Tallinnast Petrov tulid, oli kindel arusaamine, et koosolek on kokku kutsutud 30. märtsi seaduse maksmapanemise kava väljatöötamiseks. Kuna mul korda läks prof. Maimi kaudu, kes tol ajal Vene ministeeriumis teenis, kätte saada kava, ning sellega õigel Eesti ja Läti esindajaid tutvustada, siis osutus võimalikuks teatud strateegilist plaani läbi viia, nimelt koosolekulo min ühiselt ja esimesena läbi viia nõudmine, et arutusele võtta mitte Vene semstvo sisseseadmine Baltimail, vaid 30. maa seaduse maksmapanemine Eestimaal ja selle laiendamine na- ehk Läti osa peale.

26. mai erilise komisjoni juhatajaks oli siseministeeriumi valitsuse departemangu juhataja V. V. Vesselovski, liikmetel sellekohased ministeeriumi ametnikud, Eesti esindajatena J. V. T. Jürine, J. Jaakson ja mina, ning Läti esindajatena A. J. J. Goldmanis, J. Zälitis, M. Valters, Z. Meierovics, M. Skujenok, Latgallia esindaja ksends Trassun, ning peale selle kubermang komissarid, parun A. Meyendorff, parun Pilar von Pilchao, parun V. Möller-Zakomelski kui senise aadli seisusliku omavalitsuse esindajad. Koosolekut avades toonitas Vesselovski, et praegu on esikohale tõstetud semstvo maksmapanemise küsimus, mis kohtades, kus teda veel ei ole, selle hulgas ka Baltimail. Kuna kui siseministeerium Baltimaade semstvoreformi kava juba asuda tahab, peab eesistuja oma kohuseks paluda komisjoni meid mõtteid vahetada edaspidise töö kohta. — Ootamatult aga ära kogu see ettekande kava, mis komisjoni istungik ministeeriumis oli valmistatud. Ministeeriumi sõjakuse kadumise just tuleb otsida Tallinnas arenenud enamlaste võimuhangid.

1. 1. 1917. Kuna terav konflikt Eesti esindajatega oleks veeks enamlaste veskile. See ei olnud ministeeriumil teadmata kinnituste põhjal, mis nii hr. Poskal kui minul oli ministeeriumi jõududega.

2. 1. 1917. Kuna varem väljatöötatud kava järgi hakati ministeeriumi poolt võetud atakeerima, toonitades vajadust 30. märtsi seadust täiesti mätta ja puhtal kujul maksma panna. Siseministeeriumi ametlik kokkuvõte kõneleb sellest Eesti-Läti ühise komisjoni otsusest:

1. 1. 1917. Kuna rahva esindajad näitasid, et Ajutise Valitsuse poolt on 30. märtsi 1917 juba välja antud seadus Eesti kubermangu korraldada selle seaduse põhjal praegu sünnivad valimised valla- ja maakubermangudele. Sarnastel oludel praeguse revolutsiooni ajal ei saa vältida otstarbekohane 30. märtsi määruste asemele, vaata-koostade tema elatajate peale, ellu viia uut seadust semstvo korraldada enam, et siseministeeriumi poolt Baltimaade jaoks võetud semstvoasutuste kava paljudes asjades lahku läheb 30. märtsi 1917 määrustest. Peale selle on Baltimaade hulka kuuluv kubermang praegu vaenlase käes. Sellepärast Baltimaade omavalitsuse korraldus täies ulatuses võib sundida ainult peale sõja. Praegusel ajal oleks kohalike elanike soovidele vastav, kui 30. märtsi 1917 seadus 30. märtsi 1917 määruse maksmapanemise korraldada, missugune eelkava juba kohapeal välja antud seadus Livi ja Vitebski kubermangu Läti kubermanguks valitsemiseks ja omavalitsemiseks samadel oludel 30. märtsi 1917 seadus, ja lõpuks välja antaks seadused 30. märtsi 1917 määruste maksmapanemiseks.

2. 1. 1917. Kuna ametliku protokolliga taga peitub terav ja väga temperamentne poliitiline võitlus, mis tsentralistliku Suur-Vene valitsuse ja Balti rahvaste vahel löödi. Üksikud kõnelejad ja mõned ühvarduseni "kõikide revolutsiooni abinõudega". Igaüks võtaks kohalikud elanikud uue projekti väljatöötamisest, mis loota olevat, et projekti läbiviimist kohalik rahvas revolutsiooniline olukord ka ei lubaks. Nähes sellist üksikute kohalike elanike poolt, otsustasid valitsuse esindajad

aasta pealt 20 peale, vastavalt üldisele Venemaal makstavale mokraatlikule semstvo valimiseadusele.

Tugevat vasturääkimist leidis valitsusliikmete poolt ametlikul tikkul kubermanguvalitsuse ning ametite ära kaotamine. Sellele vastasid Eesti ja Läti esindajad, et kaotatavate ametikohtade vastu ei ole elanike hulgas vähematki usaldust. Need praegu faktiliselt oma kohustusi ei täida. Igatahes ei nad oma peale võtta seda julgust, et tagasi minnes kodumaal ütelda, et nimetatud ametikohad jäävad ka edaspidi hõlpsalt neerima oma senisel alusel. Pealegi nende tegelikult juba olnud asutuste juriidiline ära kaotamine oleks ka fiskuse hõlpsalt. Ministreeriumi esindajad toonitasid selle vastu, et olgugi et need riikliku valitsuse funktsioonid Maanõukogule üle andakse, ei oleks võimalik seniseid valitsusasutusi likvideerida enne, kui on loodud uued kohaliku valitsuse organid, eriti sellepärast, et ligemal ajal ka administratiivkohtu sisseseadmine aset leiab. Kubermanguvalitsuse kaotamise poolt on 10 ja vastu 6 häält. Samuti otsustatakse häälteenamusega ära kaotada talumajade komissaride, rahvakoolide inspektorite ja direktorite ning nende sarnased ametid. Valitsuse esindajad arvasid küll, et rahvakoolide inspektorite kaotamine võiks sündida ainult üldise plaani järgi, mille rahvahariduse ministeerium välja töötab. Sellele vaatamata kohalike elanike esindajad otsustasid neid kaotada, mis tähendab nimetatud koosolekute ametlik žurnaal kurvalt.

Rüütelkonna varanduste üleandmise juures tekkis väike meelestevahetus, kellele üle anda Saaremaa rüütelkonna mõisad. Saaremaa maakonna maanõukogule või Eestimaa Kubermangu Maanõukogule. Minu kui "Saaremaa huvide vannutatud kaotamise ettepanekul ja teiste saadikute heatahtlikul poolehoidul otsustati need mõisad Saaremaa maanõukogule üle anda. Pikem vaatlus tekkis rüütelkonnale kõige kõrgemalt annetatud mõisate üleandmise kohta Liivimaal. Rüütelkonna esitajad toonitasid, et need on antud rüütelkonnale kui seisusele, kuna Läti esindajad toonitasid, et need on antud rüütelkonnale kui maa omavalitsusele. Lõpuks leiti kompromiss, et nende mõisate saatuse otsustab komisjon.

Teine küsimus tekkis, kui siseministreeriumi esindajad oma ettepanekul algasid kaotatavate valitsusasutuste krediitide üleandmist toonitasid, et kui valitsusasutuste kaotamist motiveeritakse sellega, et neid vaja pole, siis loomulikult ei ole kaotatavate Maanõukogule riigikassast anda kroonu summade üleandmine, mis nimetatud valitsusasutuse peale seni olnud, kaotamine, siis märksa vähemal määral. Teiselt poolt, kaotuste kadumisega kaob ära ka selliste krediitide võrdlus, ning neist krediitidest osa üleandmine Maanõukogule kaotatakse teisele pinnale, nimelt muutuks toetuse kaotamine Maanõukogule. Selle järelalusel leppisid, et maanõukogudele antavate summade kohta sisseseadmine – neid antakse riigilt niipalju, kuipalju maanõukogude kaotatavate asutuste funktsioone täidavad.

Teine ettepanee toonitas, et semstvo valla sisseseadmine tuleks läbi viia ulatuses arutusel ja vaevalt saaks teda lahendada. Baltimaade kohta, iseäranis arvesse võttes maksumuste koostamist. Eesti ja Läti esindajad vastasid, et vallad on olnud kogu aeg olnud kõikseisuslikud, kuid sisaldades talupoegade maksualuseid maid. Maksustamise kohta ei ole neil ei ole ning maksustamine ise sünnib süda-koostamise järgi. Uus reform ei tee tegelikult muud kui ainult ümberkorraldada ka vallaomavalitsuse piirkonda.

Teine ettepanee omavalitsuse maksmapanemise seaduse kava kohta toonitas, et see seadus oleks kiiresti saavutatud.

Teine ettepanee Lätimaal maaomavalitsuse sisseseadmise võimalikkuse kohta. Lätlased võtsid üles kõigepealt küsimuse, et tuleks Lätis kubermangu külge Vitebski kubermangu 3 Läti maakonda. Esimees vastas, et ilma Ajutise Valitsuse kindlat instruksiooni saamata komisjon vaevalt võiks otsustada selle küsimuse arutamise, millel rahvastikuarvamine laad. Läti ja Eesti esindajad toonitasid, et Läti projekt ei ole mitte Läti autonoomia sisseseadmisel ajutine administratiivmäärus, ning et kolme Vitebski maakonna ühendamine on puhtterritoriaalne küsimus, kuna seal elavad on lätlased, ning need maad kuni XVIII sajandini

et Vitebski maakonnas palju elanikke mittelätlased. Kuna 1. juunil ilmus Ukraina esimene universaal autonoomiast, tal dasin, et Venemaa arenemine just natsionaalüksuste poolt heeb. Selle peale vastas Kokoškin, et selline natsionaalne autonoomiseerimine tähendaks Venemaa lõhkumist, ja et Venemaa ilma Baltimaadeta ikka elada saab, sest Balti rahvaid ei või ju Balti rahvad kinni panna, ei suutvat Venemaa elada ilma Ukrainata, mis on vaese Suur-Vene viljaait. Peaminevad kogu Venemaa viimaste aastasadade arengus on detsents lõunasse, soojale Mustale merele, sellepärast ei tule tema arvates Ukraina iseseisvusest ehk separatistlikest pooltest midagi välja, vaid see tähendavat ainult varem või hiljem kas või saja-aastast sõda Ukraina ja Suur-Vene vahel.

Lõpuks saadi suure vaevaga ka juriidilisest nõukogust Venemaaomavalitsuse projekt läbi ja isegi kiirendatud korras, ühelt poolt alaliste pealekäämist järeldusel. Siis määrati Tallinnas 24. juuni peale omavalitsuse valimised maakonna valimiskogude vaatamata sellele, et seadus veel kinnitamata. Mida ligemale nihkus seadus oma valmisolekuks, seda enam ja enam tuli temale vastaseid: ühelt poolt sovetid [nõukogud] Tallinnas ja sellest poolt Suur-Vene natsionalistid. Veel 22. juunil esitasid Tallinna vene organisatsioonide liit siseministrile 14 vene organisatsiooni nimel märgukirja, kus need toonitasid, et Eesti omavalitsuse seaduse läbiarutamisel ei olevat olnud kõik Eesti elanike elemendid esindatud. Muuseas puudunud sealt Tallinna soveti ning ka vene seltskondliku liidu asemikud. Sellepärast paluvad nemad seaduse kinnitamist edasi lükata, et vene organisatsioonid võiks omalt poolt märgukirja esitada vajalike muutusteks, ning paluvad õigust anda osa võtta tulevase omavalitsemise ja omavalitsemise korra väljatöötamisest, sest Tallinna Kubermangu Maanõukogu poolt väljatöötamise korral ei ole see kava ühekülgne. Kava paluvad nad Ajutise Valitsuse 22. juuni istungil ette kanda, kuna nimetatud istungiks oli määratud maksmapanemise seaduse kinnitamine. Samuti esitasid Tallinna seri rannaäärsete elanike deputaadid P. P. Baranin, V. A. Vassilevski ja K. S. Lazarev Ajutisele Valitsusele palve, et Tartu

ja vene külad liidetaks Petrogradi kubermangu kulge, ja need Eesti kubermangust, ja Eesti ja Vene elanike vahel lahendamiseks eriline leppekomisjon sisse seataks. Seaduse [rakendusmäärus] tuli tõesti arutusele 22. juunil Valitsuses. Et ära hoida üllatusi, läksin Maria paleesse, et Valitsus istus, ja katsusin kokku saada vürst Lvoviga võimalikuks osutus. Selle asemel ilmus haridusminister Manuilov. Seletasin temale üksikasjalikult motiivide mõeldud tingimata peab 22. juunil kinnitatama, ja et ajutised katsed meil teada tema arutuse edasilükkamist tähendaks kohapeal desorganisatsiooni, kuna valitud välja kuulutatud ning igatahes ära peetakse. Kõik need aru saavat seisukorrast ja lubas omalt poolt mõtteid kinnitada veel samal päeval otsustataks, mis ka tõesti kahtlemata Petrogradist välja, et osa võtta valimiskoostööd. Valimiskogudel, kuhu olin valijameheks valitud oma kodumajapidamiste poolt. Tallinnas peatudes teatasin oma viimastest. Järgmisel päeval tuli ka Tallinna ametlikult, et Ajutine Valitsus on kinnitanud maksmapanemise ja sellega Eesti parlamendile seadusliku aluse andnud.

EESTI DE JURE TUNNUSTAMINE*

Juristid vaidlevad selle üle, kas on uute riikide jaoks rahvusvahelist tunnustamist teiste riikide poolt üldse vaja, eriti kui nad on juba tunnustatud. Vaidlevad, et suurriikide tunnustamisel oleks eriline ja suurem roll kui teiste riikide vastaval sammul. Samuti pole üksmeelt tunnustamise laadide ja viiside vahel. Kuna vanemad juristid teinud lihtsalt riikide tunnustamist, teevad uuemad juba vahet *de facto* ja *de jure* tunnustamise vahel, samuti kui nad kõnelevad tunnustamisest sõdijaks pooleks, natsiooniks ja riigiks kui uue riigi ja uue valitsuse tunnustamisest eraldi.

Meil ei tarvitse minna mainitud peensustesse, kuna on selge, et olgu juriidiliselt tunnustamisel ainult deklaratiivne, konstitutiivne või konstitutiivne (teadaandev, vastuvõttev või loov) tegus, poliitiliselt on uuel riigil tingimata vaja oma sisestabiilsuseks, et kodanikud oma uue riigi tõsiselt kui kõrgema autoriteetina lõplikult omaks võtaksid, selle ja ainult selle käsud järele maksvaks loeksid, kui ka väliselt, krediidi ja usalduse võttes, jaoks, saavutada teistelt riikidelt tunnustamist suveräänse riigiks.

Eriliselt vaja oli seda tunnustust saada Eestil ja teistel Balti riikidel, kes enda lahti löid Venest, s.o. võitjate riikide endisest liitlasest, kes lagunes revolutsiooni tagajärjel, mida üldiselt visadusega loeti mitte Vene rahva loomulikuks ja iseseisvuse sammuks, vaid vaenuliste riikide abil võimule upitatud vaen

* "Kaitse Kodu" toimetusest. Kõik mäletame veel päevi, mil kõik Eesti riikide mõtlejad ringkonnad ootasid kinnitamist meie iseseisvusele maailma riikide poolt. 26. jaanuaril möödub 8 aastat päevast, mil tollane ülemnõukogu tunnustaski Eestit *de jure*, andes meie iseseisvusele koostöö seadusliku *guarantee*. Milline oli selle tunnustamise eellugu ja tähendus, seda tabab endise pea- ja välisministri prof. A. Piibu huvitav artikkel

EESTI DE JURE TUNNUSTAMINE

valdava kildkonna surve all seisva* vägivallaks õnnetu kallal, kelle õnnetust ei tohtivat ära kasutada selleks, et Venemaa rüki ära lõhkuda mässuliste provintside lahkulöömisega. Teiste riikide poolt Eesti riigi lõplik ehk *de jure* tunnustamine tähendas, et endisest liitlasest ja vaenlased on uued riigid lugenud tagasipööranud ja nende õigust elu peale rahvaste peres pidanud vajalikuks teadaandev, et säärane tunnustamine Eesti ja Balti riikide poolt oleks mitte ainult juriidiline, vaid määratu tähtsusega tegus. Pole siis kellegi ime, et juba oma iseseisvuse tunnustanud, s.o. 28. novembrist 1917. a. Eesti rahva valitsus sõlmis vaherahu välistest riikidega ja nõutas nende käest Eesti iseseisvuse tunnustamist.

Teine, et ajalooline silmapilk oli tõesti selline, mis meile tunnustuse kiiremini kui ise lootsime kätte tõi juba 1918. a. (eriti Briti *de facto* tunnustus 3. maist 1918. a., Prantsuse 13. ja Itaalia 29. maist s.a.).

Kuidas tulla ei tahtnud, see oli Eesti riigi lõplik tunnustamine *de jure*. Peapõhjuseks sellise venitamise juures olid emigrantide vastutöö Lääneriikides kui ka veel kestev sõda, mille kestel Eesti oma *de facto* tunnustuse põhitõttena nautis kõiki suveräänse riigi eesõigusi, ühes arvatavalt võtmise õigus, nagu see juba jaanuaris 1919. a. Briti admiraliteedi kohtus "Kajaku" protsessi puhul.

Õnnetus oli Eesti iseseisvus lõpliku tunnustuse Vene-Eesti liitlase poolt 2. veebruaril 1920. Sellele järgnes Eesti *de jure* tunnustamine Soome poolt 1. juulil 1919. Detsembris 1920 pidas Eesti oma esimest täiskogu. Eesti tolleaegne valitsus loots, et kui Eestil õnnestuks saada vastu võetud Rahvastevahelise Liidu põhikirja, millele ta niiviisi korraga oma lõpliku iseseisvuse tunnustuse pooleks kogu maailma poolt kätte saanud. Ja see juba negaasti avaldas Eesti oma soovi astuda Rahvastevahelise Liidu liikmeks. Eesti, Läti ja teiste uute riikide palved tulid

meie riiki sõna olevat välja jäänud. Kas Piip mõtles sõjaväge – Punakaarti? – sõjakaartide "väikese kildkonna" vägivallast? (Toim.)

16. dets. 1920 Rahvasteliidu täiskogus arutusele. Soome ja Eesti vastu kui varem suurriikide poolt *de jure* tunnustatu. Rahvasteliidu juristid leidsid, et Rahvasteliitu vastuvõtt tähendab riigi *de jure* tunnustamist. Kuna aga veel ükski vana riik Lätit ega Lätit ei olnud *de jure* tunnustanud, siis otsustati Eesti, Lätit ja Lati Rahvasteliitu vastuvõtmist suure hooga. Itaalia, Poola, Prantsusmaa, Argentiina, Kolumbia ja Pärsia valitsused, kuid enamasti jättasid küsimuse jätta lahtiseks. Eriti pahane oli selle peale Argentiina esindaja Pueyrredón, kes täiskogult lähtes Argentiinasse tagasi jõudes välisministri kohuseid hakkama ja juba 12. jaanuaril 1921 Eesti valitsusele teatas, et Argentiina tunnustab Eestit *de jure* iseseisvaks riigiks. Veidi hiljem andis oma tunnustuse Eestile ka Poola, kuna sellekohane tunnustuskiri juba 31. dets. 1920 oli välja antud.

Riikide praktikast on aga teada, et üldist tunnustamist ei ole, ikka ei tule, kui tähtsamad suurriigid pole uusi riike tunnustanud. Seepärast olid Eesti esindajad pea iga liitlaste nõukogu ja nõukogu istungil memorandumid sisse andnud (eriti Remos aprillis 1920, Spa's juulis 1920), kus paluti Eestile *de jure* tunnustust. Samuti andis meie saadik Pariisis K. R. Pustale nüüd Eesti valitsuse ülesandel 21. jaanuaril Pariisis kokkuvõetud liitlaste kõrgema nõukogu esimehele, Prantsuse pea- ja välisministrile A. Briand'ile palve Eesti tunnustamiseks. Nagu varemsemates memorandumites, nii toonitati ka nüüd, et juba 3. mail on möödas, kus Eesti oma iseseisvuse välja kuulutas ja liitlastega diplomaatlikku läbikäimisse astus, mille tagajärjel Eesti *de facto* on juba tunnustatud Briti, Prantsuse, Itaalia, Jaapani ja Belgia poolt. Tuletatakse meele, et Eesti delegatsioon Pariisi rahukonverentsile 1919. a. memorandumis andis, paludes Eesti iseseisvuse tunnustamist, mille peale rahuldust seni veel pole saadud. Vahepeal on Eesti, vabanedes Saksa okupatsioonidest, lõpetanud ja lõpetanud oma vabadussõja Vene enamlaste sissetungimise vastu, ja Tartu rahuleping on loonud kindlad ja vabamõeldud alused Eesti-Vene suhete arendamiseks tulevikus, kuid ei ole Eesti nõus Vene võimu alla tagasiminekuks. Sõda lõpetanud

riikide iseseisvuse korraldamisele, kokku kutsunud nõukogu, kes maksma on pannud riigi põhiseaduse, põhiseaduse. Eesti piirid on nii Venega kui ka lõuna ja kindlad. Tuletatakse meelde, et Eesti on juba tunnustatud Rahvasteliitu, ja et täiskogu on vastuvõtnud Eesti tunnustamiste puudusel lükanud edasi, kuid rahvusvahelisele olukorrale on ta siiski kutsunud osa võtma Eesti tunnustust on vaja nii Rahvasteliitu vastuvõtmise ja rahvusvahelise elu stabiliseerimiseks, kuna ilma rahvusvahelise krediidi, mida sõja läbi lõpetamiseks ja rahvusvaheliseks ja valuuta kindlustamiseks

on vajalik tegi ametliku tänureisid liitlaste juurde andis ka Lati valisminister Meierovics, mil puhul ta saatis Lati ja Eesti *de jure* tunnustamise vajadust. Liitlaste nõukogu võttiski asja tõsiselt oma päevakorda. Nõukogu A. Briand soovitanud Eestit, Lätit ja Gruusiat *de jure* tunnustada. Teda toetanud hoogsalt Itaalia välisminister ja Prantsusmaa ja Inglise peaminister Lloyd George ütelnud, et nad on tunnustamise poolt, millega välisminister ja Prantsusmaa on ka pari olnud. Samuti pooldasid tunnustamist ülejäänud liitlaste liikmed – Jaapan ja Belgia, mille tagajärjel 26. aprill A. Briand hr. Pustale kirjalikult teatas, et liitriikide nõukogu on otsustanud "tunnustada Eestit kui *de jure* riiki". A. Briand juurde: "Liitriigid tahavad seega ära tähtaegselt tunnistada, mis nad eesti rahva vastu tunnevad, ja nad loovad neile jõupingutuste kohta, mis eesti rahva heaks on, et korras ja rahus oma rahvuslikku elu korraldada."

See suur sündmus tulnud kätte õieti rutemini kui võis ootamatult. Eesti riik oli suurriikide poolt solennalt tunnustatud *de jure* iseseisvaks ja eesti rahvas oma saavutusehoks. Rõõm Tallinnas ja kogu Eestis oli sel puhul tähtsündsuseks välja eritelegrammid. Linn elas. Oli ka põhiseaduse 1921 oli "Estonia" saalis selle pühitsemiseks suur

Sellele järgnesid juba teiste riikide tunnustused ja nimelt: Rootsi, Taani ja Norra poolt, 6. veebr. Portugali, 24. veebr. Ungari, 26. veebr. Rumeenia, 5. märtsil Hollandi, 25. märtsil Hispaania, 22. aprillil Helveetsia, 26. juunil Austria ja 9. juulil Saksamaa poolt. Meie ei hakka kõiki tunnustamise kuupäevade üle lugema. 22. sept. 1921 võeti Eesti juba ilma ühegi rahvaste hääleta Rahvasteliidu liikmeks vastu.

Kaua aga puudus Ameerika Ühendriikide tunnustus, kuni meile teada, seni Vene Nõukogude valitsust veel pole tunnustanud. Lõppeks 28. juulil 1922. a. anti meile ka Ameerika Ühendriikide tunnustusest ametlikult teada.

Sellega lõpeb ka Eesti rahvusvaheline poliitiline esimene ajakäik, mis möödus tunnustuse saavutamise tähe all.

Eesti oli tunnustatud täiskasvanud rahvusvaheliseks riigiks ja tema vaba arenemise vormilised takistused kadunud.

Seda usaldust Eesti elujõusse oleme suutnud tõestada oma kümneaastase suure arenemise jooksul.

RAHVUSLIK USALDUSVALITSUS

Ma ei taha käsitlenud suvel kaugel kodumaast, Vaikse ookeani rannikul, ajaloolises perspektiivis Baltimaade, eriti Eesti rahvusvahelist arenemist, ning vaadeldes meie tegelikku jõuetust ja jõuetust, on mul mõndagi kogunud südamele.

Ma ei taha käsitlenud praegu läbi elavat seda otsustavat ajajärku, kui meil on juba meie riigi algpäevil, ja mis näitama hakkab, kuidas me luua korda oma majja ning korraldada meie elu rippumatult ka rasketel kriisiaegadel. Et me oleme hea konjunkturi juures, see ei ole leidnud kuigi suurt vastuvõetust. Kestev maailma majanduslik kriis 1929. aastast, mis põhineb põllusaaduste hindade erilise langemisega (kuni 1913. aastaga), mis suurem kui mittepõllumajanduslike tootete ja vabrikutööstuse hindade langus (mis üldiselt 1913. aastaga näiteks malmi hind on praegu sama, mis 1913. aastal), kuidas vask on küll mitu korda odavam, kuid nendel majanduses ei ole suur), on nüüd oma terava mõjuga juba ka meid. Ning kuigi maailmamajanduses praegu on meil uskeimast kriisiajast ülesaamisest (Inglismaal, Ameerikas), siis ei või meie seda enesest ütelda: meie oleme kriisi hiljem, ja paratamatult ta laheneb meil ka hiljem.

Ma ei taha käsitlenud niisiis majandusliku kriisi süvenemise järgus. Ma ei taha ka ei ole, siiski on parem, et meie sellest aru saaksime ja oleme onesele otse ka ütleksime. Siis on meil võimalik paremini võidelda kui muidu. Tuletagem vaid meelde, et meie riigi ühiskondade õudset olukorda – turgude puudumist, mis raskendatud veel meie peamise tootmise ja seal meiega võistlejate rahvaste rahaväärtuse langemisega. Ehk jälle, kuidas mõttes täiesti õige põllu-

mehe tootekaitse rukkimonopoli näol eelmise suurelti veetud rukkihulga ja pärastise kunstlikult suurendatud tootmise ja vähendatud tarvituse mõjul muutus üldisele majandusele kahjulikuks.

Ehk jälle, kuidas maa ja tööstuse saaduste hinnavahetl ajal on aina suurenenud, "käärid" laienenud, kuna põllumaad te hindade langusega vabrikusaaduste hinnad ei ole vähendamis meie talupoja seisukorra veel raskemaks teeb. See on peamiselt tingitud tööstussaaduste produktsiooni vähenemisest ja on välisturgude kitsenemise tõttu ühenduses iga rahva mehe veo piiramise ja omamaa tööstuse tootmise poliitikaga. Nii puks, kuidas maatöö ja linnatööstuse hulgaline vähenemine ka meil suurendanud nende õnnetute kodanike hulka, keda tuneme töötatöölise nime all, ja mis häda seda kisendavama siin üksikud inimesed ise milleski süüdi ei ole. Töötaolek on suurim kurbloolus, mis sageli lahendust otsib tõelises kurbmõttes nagu see hiljuti aset leidis Tartus, kus äärmiselt korralik kodanik Urm tööpuuduse järeltõusl ennast maha laskis – keda davaks etteheiteks meie ühiskonnale.

Minu ülesanne ei ole maalida majandusliku depressiooni omet get pilti; ma tuletasin vaid meelde peamomente sellel alal n möödapääsmatult nõuavad lahendust, ja kui nad seda õigesti ei leia, võivad nad purustada, vähemalt vigastada meie ühiskondlikku korda.

Sugugi rõõmsam ei ole pilt, mille saame, analüüsides meie poliitilist olukorda. Ma ei peatu palju välisküsimustel, mis laad dastes ringkondades iialgi ei ärata suurt huvi. Kuid midagi mustavat ei ole ka siin.

Raske on rahvusvaheline õhkkond, olgu Euroopas, kus peenemas maailmasõja lõpetanud rahulepingute alused, ja tinn suurim unistus – Rähvasteliit ja desarmeerimine – ähvardab äparduda, ühes sellega uued relvastatud konfliktid ilmuvad maluspiiridesse, olgu Aasias, kus moderniseeritud Jaapan toomas kollase maailmaosa sõjaliseks, tehniliseks ja poliitiliseks juhiks, ning tahab valgeid rahvaid varem ehk hiljem sealt võr suruda, esiotsa vaid ligemais mais, Hiina kirdes, ning sel põhul

toetada talukinnast kogu maailmale. Või isegi Ameerikas, e Monroe doktriin küll maksmas, kuid pragunemas, keda de Jaapani agressiivsus Hiinas, ja kellel lõpmata suur lahendada Euroopaga sõjavõlgade näol, milledest oletatud ka maailmasõjas kaotanud maade heakstegemise meede nja suurim ülesanne, millise lahendamisele oletatud majanduselu tasakaalustamisel ja rahukindlus-

lopuks – meile kõige tähtsam probleem, meie suure idapoliitilise ja majandusliku arenemine on olnud sedavõrd et kuivad mõlged jooned tema edaspidises suhtumises muu maailmaga, eriti oma ligemate naabritega, mis viimaseid aegadele valvsusele sõbralike suhete alalhoidmises ja rahuliku lakkemise arendamises. Meie oleme selleks liiga et võime lubada enesele välispoliitilist apaatsust, kurbloolus, on meie viimaste aastate avaliku arvamuse. Meie ei tohiks silmapilgukski unustada, et elame suuri poliitilise keerises, mida maailm tunneb, ja enda alalhoidmisel lakkamatult hoidma kindlalt oma riigi tüüri, et ei allatuks.

Meie muutunud meie algpäevade dogma – naaberväikeriit ei poliitiliselt, ei majanduslikult, mis praegustel raskustel oleks võinud anda tõsist vastastikust toetust nii sees riigis. Vantlejale ei paku kuigi roosilist pilti ka meie sise-olukorras kõige radikaalsemat ja painduvamat demokraatia põhiseadust ja riigikorda, mille eelduseks on sügav rahva riikliku mõtlemise domineerimisse, igaühe soov – et nad enese huvid üldsusele. Seda suurimal määral eeldame me "rahva valitute" poolt, meie kõikvõimsa Riigikogu poolt.

Meie olukord kujutab aga teist. Otse südamevaluga peab konsistima, et ka dumas on see üldhuvi eelistamine, mis meid poliitilise ja majandusliku ärkamise kui ka vabadusvõitluse tunnuseks. Nüüd ei ole meie riik enam pea kelle-kuigi ühe organisatsioon, mida ta tõesti on, mille heakäes meil vaja veel kõikidel hoolitseda meie eneste kõrgemate

huvide nimel. Riik näikse muutunud olevat kodanike silmis isiklike – ja peamiselt majanduslike – huvide rahuldamisnõuks. Alguses sündis see nii, et riik kõik oma reservid kogu nii maa- kui linnameestele ära jagas laenude ja toetustena. Igal aga soovi saada oli – olgu see rahulepingu järgi saadud või Vene kullamüügi vaheltkasu, ehk olgu välislaenusidki. Nii kus riigi reservid ära jaotatud ja riik osaliseltki neid "võlg" võib tagasi saada, on võlgnikud loonud ühise frondi oma kaudu riigi – vastu. Ja kui kunagi on õige lause: "kui tahad midagi lahti saada – laena temale raha", ehk veel teravamalt: "kui tahad kedagi oma vaenlaseks saada, siis tee temale head" – need paradoksid erilisel maksvad meie riigi suhtes: meie riik on nüüd suurele osale kodanikest muutunud tüütavaks lanõudjaks, teisele osale aga vastikuks kitsipungaks, kellele neile ei taha lasta osaks saada sellist vastutulekut nagu vaenlastele. Riigi majanduslik toetav tegevus on hakanud patriotismi! Isegi suurim saavutus, mida Eesti on teostanud, maareform, on pöördunud riigi vastu, ja need maaomanikke, kes pidi esijoonel moodustama riigi poliitilise toetuse, on muutunud alaliseks suurimaks rahuldamatu riigi kodanõudjaks, küsimata, kas nõutav võimalik ehk mitte: *sic volo, jubeo!* – nii tahan, nii käsen!

Vastavalt ei ole ka Riigikogu, kes omas rõhuvas enamusel muutunud kutseliste poliitikute koguks, suutnud ega tahtnud tuua korda majasse. Nii jäi vastu võtmata juba mõnda aega väljatöötatud uus kodukord, mis mitmeti kitsendas seda anarhist Riigikogu liikmete tujuvabadust, mis mitmeti meeldis tuletada muistse Poola *libertum* vetot – *ne pozwoljam* – tema isikliikme keeluõigust.

Kuhu meie praeguses olukorras läheme, on selge, kui eriti meesse võtame veel meie üldist – pärast sõjaaegadel loomulikult aadete vaesust ja lodevust, mis niisuguse õitseva välja loob mõõduandva ühiskondliku avaliku arvamuse puuduses.

Meie kaime kindlalt sisemise lagunemise või desintegratsiooni teed oma vaenlaste suurimaks rõõmuks. Ja õnnetuseks, neid vaenlasi ei ole meil vahe, ning need teevad omalt poolt kõik, et me

omandada, millistest üheks lihtsamaks abinõuks on üksteise ja inimeste üksteise vastu kihutamine. Mida rohkem omavahel tulitame – mitte enam üksikute erakondade vahel juba vähemateski üksustes, erakondades enestes, ja enamalt meie võitluse määrajateks alusteks seame üksikute või isegi ühingute ja isikute materiaalsed huvid, mida mõrkab meie ühistunne, seda kindlamini kaob oma omakausel meie vabadus ja seda julgemini võivad vaadata ka need, kes näha tahavad meie riigi kadu.

Meie praegust seisukorda, tuleb minule tahes ehk meelde vana kreeka jutt konnasõjast: oldi omavahel vastastikkü võitlusega ametis, et ei nähtud, kuidas lihtsalt lüüdi kõik üksteise järel alla neelas.

Minu arusaamise järgi ei ole imerohtu Eesti jaoks, et me oleme leitud – ega leitagi – mujal maailmas. Rahva parandamine on pikk protsess, mis käib käsikäes meeleparanduse ja moraalse tõusuga. Prohvet Jereemi ütleb: *oleme sapine süüdistaja, vaid ka kaugelenägija, me ei ole juba hõudjaks hääleks kõrbes.* Parandus tuli alustada meeleparanduse järel rahvas tuli arusaamisele meeleparandusest. Mina ei ole sedavõrd pessimist, kes arvab, et me oleme kadunud. Minu veendumusel seisukord on raskesti kergelt mitte lootusetu. Kuid äärmiselt tõsine, milline me oleme kinnivõõpamisega, ilma tõeliku paranduseta, ei anna meile, vaid aina süvendab kriisi.

Me ei oleks viia, et meie omaks võtaksime vaate kodanikest, kes meile vajadusest ning riigilt mitte aina ei nõuaks, et me oleme meelel valmis oleksime andma kõike, mida me oleme nõudnud: riik saagu meile selleks absoluudiks, kellele me kõikide hool.

Me peame parandama oma riigimasinat, mis nähtavalt logiseb. Mitte küll täna ega ka eile ainult. Mina olen kogu aeg meele paranduse muutmise vastu, olen arvanud, et me peame konstruktsioon võimaldab hea tahtlusega meeleparandust. Kuid nüüd tekib kahtlus selle eel- ja tahtmise olemasolus. Ja kui nii – siis peab tulema

ka jaatavale otsusele, et hea tahte puudusel peab riik kun organisatsioon muutma vastavalt oma masinat. Esimene kukkus läbi, aga ega see ei pruugi viimaseks jääda. Tekib küsimus, kas on otstarbekohane see meie põhiseaduse muuta. Vabariigi Valitsusel peab olema Riigikogus enamuse moodi. Minu parima arusaamise järgi ei ole Ameerika võimujagam süsteem sugugi vähem demokraatlik, aga valitsused on märksa teguvõimsamad kui Euroopas. Meile, olles võitlusorganisatsioonidel, sobiks see vanim vabariiklik kord väga, kus valitsus oleks parlamendist.

Kuid see on jälle tükk tööd ja nõuab aega, kuni muuta on korda. Praegu tuleb seda võtta sellisena, nagu ta on, ja pealt – kuidas pääseda praegusest kriisist, nii poliitiliselt kui majanduslikust?

Erakorralised ajad nõuavad erakorralisi abinõusid. Kui Bill say MacDonald läinud aastal lõi Inglismaal nn. rahvuslike erakondade-vahelise valitsuse, siis oli see muidugi suur sammu, kuid mitte uudis: rahvuslike valitsusi tundsi sõjajärgsel üllatusvalitsus on püsinud üle aasta. Briti rahva rõhuv on andnud temale oma usalduse. Tagajärjed õigustavad astet sammu: Briti ilmariik on üle saanud neist raskustest, millele tõi majanduslik surve, mis isegi sundis lahkuma Briti rahvast kulla aluselt. Sisemaal raha ostuväärtus ei langenud eberpöördu: hinnad on isegi langenud aasta jooksul lausa 10%. Valitsus suutis läbi viia suurimaid finantsoperatsioone, mida tunneb maailm: üle kahe miljardi naela 5-protsendilise järele pabereid vahetati Briti pidajate poolt v a b a t a h t l i k u ümber 3½-protsendilisteks, mis korraga kergendas eelarvet miljoni naela võrra! Briti maailmariigi sidusus on vaid suurenenud Ottawa konverentsi järel. Tööstus, isegi Briti põllutööstus on kosunud, kuigi kadunud pole kõik raskused.

Sama rahvusliku valitsuse mõtet näeme igal pool. Ameerika republikaanlik president Hoover nimetab tähtsama finantsoperatsioonide korralduse organisatsiooni esimeheks demokraadi Pommeroy ja seda enne eelseisvat kibedamat presidendi valimist, mida Ameerika tundnud.

See sama rahvusliku rühmade-vahelise valitsuse moodi, vabata erakondlikest sidemeist, kõikide erakondade vahelisel toetusel, meil annaks teistsuguseid tagajärgi kui seda. Minu arvates väljapääs praegusest kriisist rahvusliku usaldusvalitsuse loomise kaudu meie kogemustest ja majandusmeestest, kellele vabadus peab jääma selle järgi, kuidas nõuavad kiirelt muutuvad olud. Seltsuslike valitsusele ei saa ette kirjutada kindlat programmi Riigikogu peaks minema pikemaks ajaks puhkusele, kokku alles siis, kui valitsus seda vajab. Küllalt olulise valitsuse korraldavatel määrustel. Alles sarnaselt, poliitiliselt ja rahvuslikes huvides, suudame võimalikult ohvritega üle saada raskustest, mis meil käes, ja veel otsustada. Ei ole ainuõiget raskuste lahendust, kuid on vaid ühte lahenduseks: kui on häda, vaja peatuda ühel teinast välja viib, ja seda vankumata kindlalt. Ka raskustest kuristikust välja, kuid keset raba uut teed otsima on kaudu paris kindel.

Olulised on aga tõesti suured: vaja parandada valitsuse (ka riigi) masinat, vaja korraldada nii riigi- kui eramajanduselus riigieelarvet, arendades väljavedu ja norra-vedu, ning kindlustades tööd kõigile. Neis ülesandades absoluutseid pühadusi – ei saa selleks olla ei krooni määramine, ei palkade puutumatus või linna- ehk maa-omanduse kaitsmine.

Valitsusel hädaajal peavad ohvreid tooma kõik, ja kurjateenijad, kes sõjaajal mõtleb vaid enese kasule ja julgeolekule. See on raske, kuid mitte lootusetu. Väljapääsu temast on olemasolevaist erakondadest kõrgemal seisev autoritarne rahvuslik usaldusvalitsus.

24. VEEBRUARI MANIFESTI DIPLOMAATILINE EELMÄNG

Kohe pärast Eesti riikliku iseseisvuse väljakuulutamist 1. nov. 1917. a. algas selle teostamiseks vajalik diplomaatiline sioon.

Asja- ja olude kohaselt ei toimunud see rahvusvaheliselt ja sisuliselt rakendatavates vormides, vaid sisuliselt otstarbekohaselt. Nii anti juba 3. dets. 1917 nende ridade kirjutajale Eesti saadik ja (chargé d'affaires) volitus, mille originaal on jäänud Eesti välisministeeriumi, ja mõni päev hiljem sai Eesti välisesindajalitus ka Jaan Tõnisson.

Detsembris 1917. a. volitas Maanõukogu Vanematekogu Asutavasse Kogusse valitud J. Poska, J. Vilmsi ja J. Seljamaa läbirääkimisteks liitlaste saatkondadega Petrogradis Eesti tegeviku küsimuste kohta.

Nimetatud isikutest pääses esimesena Eestist välja J. Tõnisson, ja nimelt Soome, kus ta juba detsembris 1917. a. algas läbirääkimisi tolleaegse noore Soome riigi valitsuse juhi P. R. Hufvudiga, osalt ka Prantsuse ja Briti konsulaatidega. Tema tegevus ei olnud aga kuigi edukas tol ajal Soomes valitseva sotsialistliku meeleolu ja vajaliku ettevaatuse tõttu, kuna nad ei tahtnud Vene revolutsioonilised väed. Sellepärast lahkus Tõnisson Soomest ja sõitis edasi Rootsi, kuhu jõudis 25. jaan. 1918, peades seda kui oli oma ülesannete kohta nõu pidanud teiste Eesti esindajatega.

Röõbiti sellega arenesid välispoliitilised ülesanded kodumaa Maanõukogu organite laiendatud koosolekul 13/14. jaan. 1918 otsustati alustada diplomaatilist aktsiooni iseseisva Eesti Vabariigi rahvusvaheliseks tunnustamiseks. Säärase aktsiooni algust avaldati *urbi et orbi* nende ridade kirjutaja koostatud eri

koostatud teatisekirjas, mille asjakohased sätted sisuliselt kokku langesid G. Suitsu poolt koostatud ja sotsiaalsed revolutsionääride poolt nõukogude võimudele esitatud teatisekirjaga Eesti iseseisvuse kohta.

Teatisekirja tunnistas, nagu teada, omaks ka Eesti sõjakongressi jaanuaris 1917.

Teatisekirja nõuupidamiste tulemusi arvesse võttes otsustas Eesti valitud kolleegium (Maanõukogu 28. nov. 1917 teise otsusega 10.23. jaan. järgmist:

1. Eesti oma loomulikes piirides, mis tarbe korral kindlaks määratakse, peab olema otsekohe kuulutatud demokraatlik Vabariik, Eesti Vabariik peab olema kuulutatud erapooletuks ja selleks tuleb tal nõutada rahvusvahelist tagatist;
2. Eesti demokraatlik riik peab andma vähemusrahvastele täieliku võrdsuse nende rahvuskultuurilistes küsimustes.
3. Eesti rahvad peaksid osa võtma rahukonverentsist.
4. Eesti loplik valitsemisvorm ja mõne teise maaga ühenduse loomiseks tuleb teha üldise referendumiga.
5. Eesti rahvas on Saksa okupatsiooni vastu ja nõuab võõraste väljatõrjumist.

Sellelega otsustati läkitada välismaale lisaks nende ridade kirjutajale ja J. Tõnissonile veel K. Menning, M. Martna, K. R. Pusta ja E. Virgo. 11/24. jaanuaril 1918 koostati Maanõukogu juhatuse, Maavalitsuse ja Maanõukogu Vanemate poolt eriline memorandum Eesti poliitilise seisukorra kohta välisriikidele ja neilt tunnustuse saamiseks rahva enesemääramisele ning riiklikule sõltumatule välisdelegaatide hooleks.

Selle memorandumiga kokkupuutumised toimusid J. Poskal, J. Vilmsil ja J. Seljamaal Briti (23. I), Ameerika (25. I) ja Prantsuse (26. I) saatkondades. Neile esitati ülevaade Eesti poliitilisest seisundist ja selgitati, miks Eesti on asunud iseseisva riikluse teele. Saadikud saadeti isiklikult poolehoidu Eesti iseseisvuspüüetele.

11. veebr. 1918 käisid J. Seljamaa, E. Virgo ja nende ridade kirjutaja saadikute juures kuulamas nende valitsuste

seisukohti Eesti aspiratsioonide suhtes. Selgus, et Britl on tarvitusele võtta kõik abinõud selleks, et Saksamaa ka olukorral korral Eestit ei annekteeriks, ning et ta tunneb ka meie iseseisvuspüüetele, on valmis tunnustama Eesti riiki *facto*, kuna lõplik otsustamine jääb rahukonverentsile. Selle mõttes väljendus ka Prantsuse saadik, kuna Ameerika saadik puudus korraldus.

Need saadikute vastused tiivustasid eesti tegelasi edasi võitluseks nii enamlastega kui ka sakslastega Eesti sõltumuse teostamiseks.

Samal ajal Stokholmi jõudnud J. Tõnisson arendas elavust. 28. jaan. 1918. a. teatas Balti rüütelkond Nõukogu esindajale Stokholmis nii Liivimaa kui ka Eestimaa provintsi lahkulöömisest Venest. Sellele astus ägedalt vastu J. Tõnisson, kes esitas 2. veebr. 1918 Nõukogude esindajale ja 4. veebr. 1918 Saksa riigi esindajatele vastava noodi asjade selgitamiseks.

Neis identseis nootides J. Tõnisson eitab rüütelkondade mõtet si kõnelda maa ja rahva nimel, selgitab, et seaduspärane ja loomulik tiimne organ selleks on vaid Eesti Maanõukogu, kes 15/28. II 1917 kuulutas Eesti iseseisvaks maaks, ja kes on saavutanud peale enamlaste kõikide parteide toetuse ja heakskiitmise. Tõnisson tunnustades Eesti täielikku poliitilist iseseisvust (*en proclamant la pleine independance politique de l'Esthonie*).

Sellepärast palub ta Prantsuse ja Briti valitsuse sõbralikult "heakskiitmist" (*approbation* – peaks küll olema "tunnustamine" – *reconnaissance*), niipea kui see palve tehakse iseseisvuse kuulutamise vormilikul teadaandmisel.

Vastused J. Tõnissoni nootidele järgnesid küll pärast nädalate Eestisse tulekut, nimelt Prantsuse poolt 1. III ja Briti poolt 16. III 1918, kus mõlemad riigid on nõus tunnustama Eesti Asutava Kogu tegelikult sõltumatuks, ning lubavad teha kõik, et rahukongressil Eesti saatus lahendataks eesti rahvasoovide kohaselt, enesemääramise põhimõtte alusel.

Mõni päev hiljem astus J. Tõnisson ühendusse ka Saksa saadikonnaga Stokholmis, et saavutada ka Saksamaalt Eesti tunnus-

lõppu suhtuti neil läbirääkimistel asjasse heatahtlikult, veebr. 1918 teatati, et poliitiline olukord on sedavõrd selgunud, et need läbirääkimised enam ei saa jätkata: sest Saksa valitsus on alata uuesti sõjategevust 18. veebr. 1918 kella võtta kogu Eesti.

Seetõttu teostamiseks tuleb lugeda ka 21. veebr. 1918 alustatud Esimese Eesti Polgu kartell ehk sõjaväeline liikumine, mis koosneb vägedega. Seal teatati sakslastele, et Venemaa lahkumisel on enda kuulutanud iseseisvaks ja loob ennast Saksa-Vene sõjas erapooletuks, kes võivad enn ei võta, mille kohaselt sakslased jätavad Eestist rühnu kätte.

Et loovutamine siin peatuda Vene-Saksa suhetel. Vaid orientatsioon ja mainime järgmist:

- 1. 1918. a. märtsis astus Eesti- ja Liivimaa rüütelkond keiser Wilhelm II-le, et ta võtaks enamlaste hirmuvalitsuse vastu.
- 2. 1918. a. märtsis astus Saksa-Vene rahuläbirääkimised Brestis Trotski valitsusega – Vene ei tee rahu, aga ta ei sõdi ka enam.

1918. a. märtsis 13. II 1918 sakslased, et nad 18. II uuesti alustavad sõjategevust, mis ka teostus Saksa vägede sissetungimise näol.

1918. a. märtsis 13. II 1918 Saksa esitas uued rahutingimused Venele, mis nõudsid Venelaste lahkumist Baltikumist.

1918. a. märtsis 13. II 1918 võitis keiser Wilhelm II vastu Eestimaa ja Liivimaa rüütelkonda, teatades neile oma vägede sissetungimisest Eestisse ja Eesti polgu "lühikesest kodumaa vabastamiseks" enamlaste vastu. Viimane näitab, kui suurt tahelepanu anti I Eesti poliitika 1918 erapooletuse kokkuleppele.

1918. a. märtsis 13. II 1918 toimus Eesti Vabariigi väljakuulutamise äärmiselt oluline rahvusvahelises olukorras.

1918. a. märtsis 13. II 1918 oli aga selge, et Eesti küsimus on saanud rahvusvaheliseks, et eesti rahva enesemääramisõigust on tunnustanud kõik maailma riigid. Sel korral oli saatus meie rahva hõlpsalt ilma lootuseta. Sel korral oli saatus meie rahva

vastu heldem kui iialgi varem: vabaduspäike pääses varsti
tele.

Õigus, 24. II sündmused ei tähendanud ei sõjaliste ega riik-
maatiliste võitluste lõppu, vaid nende algust. Eriti viimaste
veel praegu edasi ega lõpegi iial: sest riigi ja rahva iseseisvuse
kallis vara, mille peale ihuvad hammast ka teised. Selle varu
peab rahvas olema kogu aeg, ja esimeseks rahuajaks on
postiks on tal diplomaatia, mis ei tohi kunagi tukkuda.

ISESEISVUSE VAIM

Vabariigi 20. aastapäevaks

Elu on olustikku, millises tekkis 20 aastat tagasi Eesti
riik ilma selle vabadusvõitluse iseärase vaimu, mida
taotleti optimistlikuks julguseks.

Siis meenutatakse, et erapooletult võttes olud tõesti olid äärmis-
kehtiselt poolt maal määratseb Vene vägede viimaste
sõjate, Vene uus keskvalitsus ise pole veel jalgu alla
võtnud, vaid silmnähtavalt seisab ees verine kodusõda.

Siis poolt otse käega on katsuda Saksa vägede maale sisse-
sõjate, kes loomulikult hakkavad innuga taotlema sihte,
et tead Saksa riigi võimu tugevamaks tegemise ja levitami-
st.

Kui Eesti olemus olevat kahe suure ajaloo kivi vahel, millest
kõik sõltab omal viisil, ilma halastuseta. Häving oli silmaga
ja kõrga katsutav, olukorra psühholoogiline mõju otse
kõikidele.

Kui meenutatakse tolleage sed rahva võrdlemisi noored ja kogemus-
vahekooskogu ja Maavalitsusse koondunud vähesed tegela-
sed meenutatakse päästeabinõuna võimatust seisukorrast vaid
sõjaliku riikliku iseseisvuse, heites kõrvale "mõistlike ini-
mused otsida kaitset Saksa kotka vägeva tiiva all, siis
da tõesti imetleda.

Kui meenutatakse meie päevil, elades rahus ja teatud jõukuses, ko-
gumused veel tagantjärele kõigutavad pead ja ütlevad, et
"iseseisvuse suund" oli ikka küll õnnemäng ning isegi
ei põhjendamata.

Kui meenutatakse säärase norutajatega võime nõustuda küll
meenutatakse, et 1917.-18. a. oli Eesti tegelastel lõpmata palju

head usku ja lootust õnne peale. Nad olid optimistid, kes lootsid, et siin maailmas läheb kõik kõige paremini. Vaja on vaid otsustada otsustada julget pealehakkamist.

Tagantjärele vaadates sündmusi ja asju, peab au andma Eesti riigi rajamisel teotseti mitte üksi lootusega ja julgelt, vaid ka targalt.

See tähendab, et õigesti oli hinnatud olustikku ja leitud ka ne väljapääsutee riikliku iseseisvuse kaudu, kui kättematuks see siht tol ajal väliselt vaadates ka ei olnud.

Kõigest järgneb, et iseseisvuse vaim ei olnud 20 aastat tagasi tõeliselt enam romantikute unistus, vaid poliitiline reaalsus. Kui selle teostumine võis sündida alles homme, veidi hiljem.

Eeltöödega viivitada ei tohtinud. Julgelt, selgete, suurte eesmärkidega ja täie lootusega asuti teostama iga rahva kõige suurepüüet – riiklikku sõltumatust ja iseseisvust.

Nüüd on meie riik püsinud 20 aastat ja selle saavutamiseks on imestamisväärsed. Mis aga peab ka edasi püsima, on inimeste vaim, täis enesosalgamist, julgust ja usku paremasse tulevikku.

MAANÕUKOGU 1917. AASTAL

I. Sisuline ülevaade

1917. a. Maanõukogu astus kokku esimese eesti rahvaajaloos. See on ajalooline tõsiasi; teiselt poolt aga ka juriidiline. 1917. aasta Maanõukogu ei olnud õieti ainult ajalooline nähtus, vaid sellel on eesti rahva ajaloos püsivam mõju olnud, kui näib paistvat. Ajalugu on kui peegel, kust võib selgesti rahva mitmepalgset eluavaldust ja kus ka teatud projektsioon rahva elu kujunemisele tulevikus.

Omaavalitsuse probleem on võrdlemisi vana, ulatudes taandajale. Nagu teada, juba C. R. Jakobson esitas maaomavalitsuse eestlaste osavõtu nõudmise, millest aga ei tulnud välja. Peale vallaomavalitsuste ei saanud eesti rahvaajaloos enam omavalitsusüksustest. Aastal 1915 tehti katse luua eestlaste osavõttu rüütelkonna maaomavalitsusest laiendades ka talumaade omanikele ja talupoegadele, kellel omavalitsusest osavõtmise võim ei olnud. Ka see katse ebaõnnestus – ning imelikul viisil bürokraatia vastuseisu tõttu, kes nägi selles Vene keisririigi teatud hädaohtu: venestuspoliitika seisukohalt ei olnud rahvaste leppimine soovitatav. Pealegi ei rahuldunud 1915. a. kava täiesti meie seltskonda, kuna leiti, et see projekt pole küllalt demokraatlik, ning arvati, et rahvaste võib kahjustada tulevikus radikaalsemat omaomavalitsuse reformi. Sel puhul lausus sakslaste esindaja v. Brevern: "Teie loodate, et Vene revolutsioon annab teile parema omavalitsuse? Asjata. Venemaa on nii ülemäänendunud, et ta ei suuda revolutsioonigi teha!"

Prohvetid osutused halbadeks tuleviku-ennustajaiks, nagu valiselt. 1917. a. veebruari lõpp ja märtsi algus töid Venemaa revolutsiooni, millest aasta või paar, võiks isegi ütelda, näha paar varemini keegi poleks võinud unistadagi. Meie teame Veebruarirevolutsioonile 1917. a. järgnes suur entusiasmi, kes arvati, et nüüd on maailm uueks muutunud, isegi need, kes olid näinud 1905. a. revolutsiooni ja sellele järgnenud reaktsiooni, sattusid vaimustusse.

Kuid meie toleaeagsed seltskonnajuhid olid rohkem õppinud 1905. a. reaktsiooni kogemustest kui mujal Venemaal. Selle asemel, et hakata maaomavalitsust uuendama revolutsioonilise korras, seadis eesti ühiskond oma ülesandeks saavutada omavalitsuse reformi legaalsel teel. 17. märtsil 1917. a. esitati seltskondlike organisatsioonide poolt Vene Ajutisele Valitsusele memorandum, et Eesti saaks omavalitsuse maanõukogudeks. Selles esialgses kavas arvestati 2 Eesti kubermangu (s.t. pealinn ja lõunakubermang), mis oleksid ühendatud kindralkomissariaadiks. Taotleti ka administratiivpiiride jaotust Eesti ja Lätis vahel etnograafilisel põhimõttel.

Et see seaduseprojekt leidis läbipääsu suurvenelise kehtiva omavalitsuse nõelasilmadest, millest muidu iga vabam kava ei saaks läbi pääses, peame panema esindajate energilise teotsemise. Nende, millele aitas kaasa Petrogradi seltskonna elav osavõtt, märtsil 1917 pandi Vene pealinnas toime eestlaste meeleavaldus, millest võttis osa 15 000 eesti sõjaväelast. – See pani lõpuks Venemaa võimud mõtlema, et sini-must-valge lipu all asuvad organiseeritud jõud pealinnas eneses. Vist avaldas teatav mõju ka see, kui siseministri abi Štšepkini juures eesti seltskonnadeid toetasid Petrogradis asuvad eesti sõjaväelased. Eesti omavalitsuse loomise küsimus lahendati kiiresti, ja viimaks, 30. märtsil 1917 Vene Ajutine Valitsus kinnitas määruse Eestimaa kubermangu ajutise kohaliku valitsuse ja omavalitsuste kohta, millega järgi loodi ühine Eesti kubermang, mille valitsemine anti Ajutise Valitsuse komissarile ühes Kubermangu Maanõukoguga.

Omavalitsused loodi ka kõikides maakondades maakondade maanõukogude näol. Eriliselt tuleb mainida, et 30. III 1917 dal...

Maanõukogule, ilma komissari osavõtmiseta, Eesti Maanõukogu funktsioone, nimelt välja töötada Eestimaa alalivalitsuse ja omavalitsuse alused, mis kuulusid Ajutisele Valitsusele kinnitamisele siseministri ettepanekul. Nõnda on Eesti näinud selles aktis õigustust kõikidele oma valitsuslikele poliitilistele sammudele.¹ Eesti välisdelegatsioonil tuli sellele aktile rajada oma õigusi, kõnelda legitiimselt rahva nimel, sest vanas Venes riiklik võim oli tsaari kättesaadav ühes duumaga. Tsaar nimetas enne troonist loobumist peeniks vürst Lvovi, kelle kätte koondus maa kõrvaldamine. Säärasena tunnustas Lvovi valitsust riigiduum. Lvovi valitsus andis 30. III 1917 dekreedis maanõukogule õiguse välja töötada alalise maaomavalitsuse alused. Säärased põhialused töötati välja Maanõukogu poolt 1917. a.

Eesti kohuselt kuulus Maanõukogu eelnõu vaid kinnitavaks omavalitsuse poolt, kuid kuna see valitsus kaotas võimude revolutsiooniga 25. okt. (7. nov.), muutus eelnõu riigikogu nõue tühiseks ja võimatuks. Vene varemetele kergete riigide. Seega Eesti Maanõukogu kõikides oma aktides ja legalise rahva- ja maaesindusena juriidilise suhtes ei põhjend. Nõnda on siis 1917. a. 30. märtsi (12. apr.) Eesti riikliku arenemise käigus põhjapaneva tähtsusega sündmus, et revolutsioonilaine tõuseb ja langeb ruttu. Et Vene valitsus ise hakkab tagasi tõmbuma Eesti Maanõukogu suhtes. Selle asemel, et kohe 30. III 1917 määrusi ja panna, hakati Vene siseministeeriumis kahetsema ja välja uus kava Eestimaa omavalitsemiseks; taheti Eestimaa talenduda vaid Vene semstvo korda. 26. mail kutsuti maaomavalitsuse reformi asjus Vene siseministeeriumis nõu pidamine. Vene valitsus soovis, et meie jätakski 30. märtsi dekreedid ja nõustuksime Vene semstvo-organisatsioonidega. See Vene siseministeeriumi kava leidis aga vastuseisu Eesti ja Läti esindajate poolt, kes ei tahtnud tagasi ähvardamast siseministeeriumi "revolutsioonidega".

Kuna Ajutise Valitsuse seisukoht polnud tugev, siis and lõpuks järele ja otsustas välja töötada 30. märtsi dekree maksmapanemise seaduse, laiendades Lätimaa suhtes dekreeti kui ka maksmapanemise seadust. Pärast eelnõu vastutamist Ajutise Valitsuse juures asuvas juriidilises komisjonis 22. juunil 1917 kinnitati maanõukogude maksmapanemise seadused. Selleks oli ka viimane aeg, sest maanõukogude valimised olid valitud juba 23. aprillil ja maanõukogude liikmete valimised välja kuulutatud 24. juuniks 1917. Siiski ei saanud maksmapanemist tuli kiirustada erakorraliselt, isiklikest põhjustest kaudu: nii seletasin Ajutise Valitsuse esindajad haridusminister Manuilovile, kelle valitsuse koosolekul maanõukogu kutsusin, et ka Ajutise Valitsuse huvides on tingimata peetud kui hoiduksime valimiste edasilükkamise skandaalist, kuna valimised õigel ajal ei leia kinnitamist. See sündiski, ja 24. juunil 1917 valiti Maanõukogu liikmed maakondades, kuigi valimised vastu protesteeris Tallinna tööliste ja soldatite saadikute Maanõukogu. Maanõukogu astus 1. VII 1917 kokku 42-liikmelise koosseisus. Missugust mõju avaldas Maanõukogu kokkukutsumine meie seltskonnas, sellest annab muuseas kujutada juba Tallinna eestlastest posti- ja telegraafiteenijate tervituste telegramm:

Tähtsam tähtsatest ajaloolistest päevadest on Eestil kaen. Omalitsus, rahva enese paremate poegade õlale usaldatud, asub niikui rakdama. Oma valitsus, ühtlane kogu Eesti jaoks, ja sellepärast äratavam kui ta enne orjapolvegi olla võis.

"Mahatallatud jõuetu sugu", milleks meid ajalugu oli teinud, tasime meie ometi vahel rusikat, endale inimese õigusi, minevik õigusi nõudes, aga vägivald irvitas meie vastuseks ja noruspõhiseime meie kõige süütumaid soovisid kalmule ..

Ja nüüd, üleöö, kui heledaks on Eesti vaatepiir loonud! Saame juba gl saatust ümberloova revolutsiooni tõttu, millest meie Eesti sõjajärg esimestena osa võtsid, on meilgi aeg alanud:

"Kus kõik püüdnud kahel otsal lausa loovad lõkendama".

Ole tervitatud sellel suurel silmapilgul, Sina, esimene Eesti Eestimangu Maanõukogu! Astu nooruse jõuga oma kohuste tähtsust

meie tuleviku eest ja lootusi täita võiks, ootusi ja lootusi, mida ta meile annab vast salaja rinnas hellitas!
Ole vapalt üle Eesti! Mu isamaa, mu õnn ja rõõm!

...Tõeline ja naiivne kui see telegramm meile ka ei paista, sellel telegrammil oli ajalooliselt õigus olla omal kohal. Maanõukogu (Ajutis) oma ülesande ajaloo arvustusel mitte hal-

loodult Maanõukoguga kutsuti 2. juuliks 1917 Tallinnas toimuma Rahvuskongress, mis pidi olema laialdaste eesti rahva meeloavalduseks.

Kongressist võttis osa suurel arvul eesti asunduste esindajad valjustpoolt Eestit. See kongress oli suur miiting ja andis kõlalduselt toleaegeid mõtteid, mis Maanõukogu kokkukutsumisel olid päevakorral, nagu rahuldus Maanõukogu Eesti poliitiline tulevik.

Maanõukogu hakkas otsekohe täitma seaduslikke funktsioone. 30. märtsil (12. apr.) dekreedis olid ette nähtud, kuigi teaduslik esialgu linnade esindajad. Ta hakkas kohe kõnelema "poliitilist keelt", ja kohe esimesel koosolekul, kui esimesel tervituste telegrammide saatmise küsimus. Tehti ettepanek telegramme saata järgmistele asutustele: Ajutisele Valitsusele, ülevenemaalisele soldatite ja tööliste saadikute keskkomiteele ja ülevenemaalisele talupoegade saadikute nõukogule. Ettepanek kõigile eespool mainitud kolmele asutusele saata kukkus kinnisel hääletamisel läbi, saades 19 poolt, 20 hääle pooltolemisel otsustati telegramm saata Ajutisele Valitsusele. Telegramm kõneles järgmist:

Maanõukogu tervitab oma esimeseks üleüldiseks koosolekuks astudes Ajutist Valitsust kui Venemaa riigivõimu revolutsioonilise lahutat, tunnistas Eesti ajutise valitsemise korra loomiseks vajalikku seaduse kui Eestimaa elukorraldamise mõjuka tegevust, mille abil maa esimest korda võimaluse on saanud enesest sõltumatu riigisuse põhjal välja arendada, ning teatab Ajutisele, et Maanõukogu teda toetades ja Venemaa demokraatiaga võitlemist võitluse kindlustamisel käsikäes käies kui ka riikliku

esinduse töö tahtsust demokraatlikul alusel praegusel silmapilgul Eestis Eestimaa üldises valitsuslikes ja kohaliku omavalitsuse korralduses ainult esimest ülemnekuastet tema lõplikule autoritele korraldusele demokraatlikel alustel föderaalne Eestimaa Vabariigis näeb.

See oli terve poliitiline programm: a) Venemaa muutumine demokraatlikuks, ja b) Eesti omagu selles osariigi õigusi. Säärane oli tol ajal vene tsentralistliku tendentsi jaoks väga radikaalne.

Maanõukogu tegevust võib käsitleda nii sisuliselt kui ka noloogiliselt. Sisuliselt ehk funktsiooniliselt võib Maanõukogu jagada: 1) omavalitsuse ja kohaliku omavalitsuse ülesanneteks, 2) poliitilise organisatsiooni (*political body*) ülesanneteks.

Esimese alla kuulub niisuguste asjade korraldamine, mis tervishoid, koolid, teed, endistelt rüütelkonna- ja valitsuse tustelt üle antud asutuste ja funktsioonide ülevõtmine. Omavalitsusfunktsioonid nõudsid Maanõukogult hulga hooli ja vaeva. Maanõukogu, asudes tühja kassaga teotsema, peab retsema tarvilikke finantsilisi ressursse. Maanõukogu teo demokraatlikus vaimus ning küllaldase hoole ja huviga kodu ku rahva kasuks. Asjaajamiseks võeti eesti keel ja otse taotleda selle maksmapanemist ka koolides ja kohtutes. Maanõukogu korraldas õiguslikult ka teiste omavalitsusorganite tegevust, andes välja määrusi maakonna ja vallaomavalitsuse tegevuse korraldamiseks.

Maanõukogu poliitiline funktsioon oli samuti laialdane. Maanõukogu avaldas oma arvamust poliitiliste küsimuste kohta, mis sis abinõusid maa ja rahva seisukorra kergendamiseks rahva sõjaoludes ja töötas välja Maanõukogu uue valimise seadust. Ta oli kohalik seadusandja. Maanõukogu otsused ja määrused astusid automaatselt jõusse, kui nende seaduslikkuse mõtte avaldanud protesti kubermangukomissar. Maanõukogu teo seega autonoomselt ja ta nautis kohalikku seadusandlikku mu *de facto*.

Tol ajal valitses kogu aeg erakorraline õhkkond: sõda ja lutsioon, mis puudutas ka meie maad. Sõjaga käis kaasa ka tamine laostunud Vene vägede poolt, mille vastu Maanõukogu

... oma protestidega. Osa Eestimaad (saared) langes sõjajärgse okupatsiooni alla – ka sellele reageeris Maanõukogu, mis pidigi lõpuks olude tõttu võtma arutusele ka poliitilised soovid. Ta asus maavalitsemise ja oma tegevuse lõplikule väljatöötamisele.

Maanõukogu oli saanud esialgu kavatsatud ko- omavalitsusest maa kõrgemaks poliitiliseks keskuseks. Tol on suur ajalooline tähtsus.

II. Tegevuse areng

... arvata, et Maanõukogu tegevus läks ühtlase hoo- a taktatuseta. Maanõukogu tuli kokku, nii nagu asunik moodus kinnustikust põldu tegema, ilma korralike tööva- ta Maanõukogu sai küll ajutise juhataja juba esimesel kol, kuid seal selgus, et Maanõukogu pole sugugi homo- , vaid et temas on teravalt erinevad poliitilised rühmitu- emalt paremale minnes: 1) enamlased, 2) sotsialistid- tondlased, 3) sotsiaaldemokraadid, 4) tööerakondlased poolt Tallinna radikaal-sotsialistid, teiselt poolt – Petro- sotsialistlikud tööerakondlased, kes hiljem ühinesid), kondid, 6) radikaal-demokraadid ja 7) maaliitlased. 1) 4 moodustasid sotsialistliku, rühmad 5–7 demo- sho bloki. Pärastine koosseis tõusis peale linnasaadikute lekut 66-le. Maanõukogu esimese täieliku juhatuse va- totum pool kuud hiljem, nimelt 14. VII 1917, kuna va- d moodul kokkulepet juhatuse isikliku koosseisu suhtes. Maanõukogu võttis esimesena arutlusele oma kodukorra. Töö- ... ta oli äärmiselt primitiivne, näiteks mainitud kodu- avu kirjutasin raudteesõidul. Maanõukogus tuli autoril va Anpirograaf-tindiga ümber kirjutada.

Maanõukogu otsustas luua Maavalitsuse, mis moodus- t poolt. Selle esimeheks valiti J. Raamot, kes sai 17 ... vastu. Hiljem, 12. oktoobril 1917 moodustati linna- te moodetulekuga ümber Maanõukogu juhatuse, mille

esimeheks valiti O. Strandman, ja maavalitsus, kelle esimeheks sai K. Päts. Meie ei kavatse jälgida üksikasjalikumalt vaadeldavate või nendega seotud teravusi Maanõukogus, sest Riigikogu protokollid 1935. aastal on välja andnud Maanõukogu protokollid ja nendega on need kättesaadavad asjast huvitatutele.²

1917. aastal pidas Maanõukogu 59 istungit, nendest kaheksa koosolekut päevas. Nende hulgas kaks ajalooliselt tähtsat koosolekut 25. augustil 1917. a., mille üksikasjalikud protokollid on samuti avaldatud. Maanõukogu Juhatus ja Vanematekogu on pidanud 40 koosolekut. Meie vaatleme pikemalt neid koosolekuid, kus käsitleti küsimusi, mis puudutavad ühendamist Venest. Säärased on 25. aug. ja 15. nov. 1917 koosolekud. Olgu tähendatud, et Maapäeva protokollide säilitamine järgnenud enamlaste hirmuvalitsuse ja Saksa vägede mõrva- ja tapabimise ajal teotses erakordse hoolega Maanõukogu kantseleerijärgi hataja preili A. Lindemann, õiges lootuses, et neid kunagi ei läheb.

Maanõukogu tegevusest olgu tähendatud kronoloogilise järjekorras järgmist.

Maanõukogu võttis oma esindajate kaudu osa kubermangukomissaride, omavalitsuste ja vähemusrahvaste riiklike esindajate pidamistest Moskvast ja Petrogradis ning ülevenemaalise riikliku parlamendist. Nendest anti tavaliselt aru Maanõukogus oma esindajate tulemusel tekkis poliitilisi vaidlusi, kus konstateeriti, et vene revolutsioonile Vene kisub tsentralisatsiooni poole. Vene rahval on selline iseloom. Rõhutati, et eestlastel oleks talalt tahet ja iseloomu detsentralisatsiooni põhimõtte lahendamiseks ja selle alalhoidmiseks. Kui aga Venes tsentralisatsioon siis tuleb Eestis Maanõukogul enda kätte võtta valitsemiseks ja tsentraliseerimine (vt. Vanematekogu protokoll 18. aug. 1917) Tallinna tööliste ja sõdatite nõukogud töötavad Eestimaa Venemaast eraldumise vastu. Varsti tulid Maanõukogus päevale ka sõjapoliitilised probleemid: 23. augustil hakati Maanõukogu juhatuses ühenduses Vene sõjaväevõimude sellekohaste tegevustega arutama Eestimaa evakueerimise küsimust, kuni tehti sakslaste sissetungimist. Riia langeski sakslastele 25. novembril.

Maanõukogu otsustas, et kohaliku tähtsusega asutused kõikjal peavad ja evakueerida võiks ainult neid asutusi, mida peeti tingimata nõutakse. Samal ajal andis Maanõukogu rahvale näpunäiteid, kuidas talitada vaenlasele, kellele, kuidas peita toidutagavarasid. Olgu rõhutada, et vaenlaste vägede sissetungimise näol on, kuidas sõjasse suhtuda. Nii astuski Maanõukogu 1917 kokku salajasteks koosolekuteks, kus võeti poliitiline orientatsioon täies ulatuses. Eestimaa radikaalsema voolu mõtteid esitas J. Tõnisson muuseas: Venemaa on sisemiselt surmani haigeks muutunud, Baltimaa ära võtab, on temal rahukonverenttsioon ja sellega rahutegemise juures Baltimaa kohta eestlastel võiduga Balti merel oleksid aga inglased Balti merel; just niisamuti kui venelased Mustalt merelt ei pääse, ei pääse inglased Balti merele sisse. Seda ei tahtnud inglased mingil tingimusel lubada ühes Skandinaavia ja Rootsi. Inglismaa ei lepiks millalgi Baltimaad Saksamaa alla jääksid. Sellepärast oleks rahvade lahkuminevate huvide lepitamiseks rahukonverenttsioon Baltimaast puhverriiki sünnitada. Et see küsimus rahva eluliste huvide kohaselt otsustataks, oleks otsustada kõikide Balti rahvaste vahel ühendust luua. Kui Eesti, Soome ja Skandinaavia rahvad ühinevad, oleksid kui 30-miljonilisel rahvaste liidul rahukonverenttsioonide kohta omajagu mõju. Nagu Inglismaal, ka Ameerika Ühendriikidel üldised huvid enam Balti ja Skandinaavia rahvaste kasudega kokku. Poliitiliseks peab meil ikkagi olema omariiklus. Kas nüüd või hiljem teist seesugust silmapilku poliitilise iseseisvuse kohta ei tule meil vististi mitte.

Olgu rõhutada, et ka rootslaste esindaja, härra Pohl, arvamust, et Baltimaa Venemaa ainuvalitsuse alla ei jääks, ja et julgevat vist ka mitte Baltimaad enda alla jätta, on olemas palju võimalusi selleks, et Baltimaast iseseisvuseks loodaks.

Maanõukogus ilmnes kaks poliitilist voolu: ühed pidi-
likuks hoida tihedamat sidet Vene revolutsiooniga ja Rasko-
se Venega. Teiselt poolt kõneldi hooga Eesti iseseisvaks muu-
sest ja samal ajal liidu loomisest, mis haaraks enesemäärat
Eesti, Läti, Leedu ja Skandinaavia. Läbirääkimistel
Eesti Maanõukogu poliitiline enesemääramise orientat
mis väljendus ka selles, et sooviti luua Eesti oma välispoliit
Peale selle otsustas Maanõukogu, et eesti soost Maanõu-
liikmed tunnustavad endid Eesti rahvusesinduseks, kes ole-
hustatud ametiasutuste evakueerimise korral enda kätte
rahva saatuse juhtimise; otsustati avaldada rahvale (üle kogu)
et kõik jääksid kodumaale ka Saksa vägede maale sissetung
se korral.

Maanõukogu võttis osa ka poliitilisest võitlusest Kornilovi
Kornilovi vahel, mil puhul Maanõukogus esines Vene Ajuti-
Valitsuse emissar Onipko.

Eesti Maanõukogu pahempoolne koosseis võttis vastu
lutsiooni, et Maanõukogu tunnustab Vene Ajutist Valitsust
saks kõrgema võimu kandjaks. Sel puhul selgus, et Maanõu-
gu parempoolne osa asus Vene Ajutise Valitsuse suhtes
võitluses Korniloviga tagasihoidlikumal seisukohal. Meie
kame huvitusega enesetunnet, mis Maanõukogul oli juba
ajal: Maanõukogu tunnustas Vene Ajutist Valitsust
märkima, et ühenduses sellega tekkinud omavahelist konda
arutati mitmel koosolekul, kus vastastikku tarvitati krõbe
väljendusi.

13. sept. soovitas K. Päts, et Maanõukogu võtaks sõjaväe
ralduse endale.

Septembris läksid akuutseks rekvisitsiooni- ja evakuat
ni-küsimused. Maanõukogu otsustas astuda samme rekvisi-
sioonide pehmendamiseks, millised sammud andsid tagajär-
gi.

Senine Maanõukogu oli valitud kahejärguliselt: enne val-
valijamehed, kes siis omakorda valisid Maanõukogu liikme-
25. sept. 1917 tehti enamlaste poolt ettepanek, et Eesti Maanõu-
kogu ei oleval valitud demokraatlikul alusel, seega tulevat Ma-
nõukogu otsekohe ümber valida demokraatlikul valimisel.

1. valimisel ja võrdsel hääletamisel proportsionaalsel
valimisel oli hoop kavatsetud mõjuvalt. Kuid Maanõu-
kogu sellele osavasti. Selle probleemi lahendamine toi-
sept. K. Ant pani ette asuda tulevase maavalitsemise
valitsemisele, milline ettepanek võeti ka vastu. Maa-
kogu otsustas: 1) tunnistada ajutine Maanõukogu,
poolt, õiguslikuks Eestimaa rahvaesinduseks; 2) vali-
miste seaduse § 5 punkt 7 põhjal komisjon, kes Eestimaa
maavalitsemise ning valitsemise seaduse välja töötab Maa-
kogu esinduseks; 3) tunnistas põhimõtet, et Eesti demo-
kraatlik Vene autonoomseks osaks jääb; 4) Maa-
kogu poolt vastuvõetud eelnõu tuleks Eesti Asutavas
koosolekul otsustamisele ja viimaks üldisele referen-
dumile.

Maanõukogu enamuse ja vähemuse (enamlaste)
oli selge. Viimasel oli väljaspool Maanõukogu tugev toe-
koosolekute nõukogude näol. Sama kindlalt oli ena-
maal Maanõukogu õiguste laiendamisele. Valiti komis-
joni alustama tööd uue Eesti Asutava Kogu valimise
seaduste väljatöötamiseks. Komisjon töötas in-
te ja 2. X 1917. a. kinnitas Maanõukogu uue valimis-
seaduse, mis võttis omaks Soomes kehtiva dr. Wendti vali-
misseaduse.

Maanõukogu tekkis vajadus välispoliitilisteks sammudeks. Maa-
kogu poolt 1917. a. oktoobri alguses ühenduses sündmuste
poolt Vene väed selle asemel, et olla maa korrapidajad,
ol korralduste tekitajateks, rüüstates Läänemaad. 13. okt.
nõukogu Maanõukogu protesti avaldada Vene vägede
nõukogu majas. Vastavas otsuses toodi ette üksikasju Vene
poolt toimetatud rüüstamisest. Maanõukogu otsustas
vastava protestitelegrammi Vene Ajutisele Valitsusele
Prantsuse, Belgia ja Ameerika Ühendriikide saadiku-
koosolekul (milliste üleandmise mina ka teostas).³

Oktoobril 1917. a. oli välispoliitiline küsimus jällegi päeva-
kogu ja Soldatite Saadikute Nõukogu Keskkomitee
nõukogu antud juhatuskirja täiendamise asjus pani min.

Vilms Eesti Tööerakonna nimel ette selle küsimuse arutamiseks juures järgmine otsus aluseks võtta, mille põhjal siis Vanematekogu resolutsiooni välja töötaks:

Liitlaste vahelise Pariisi konverentsi Venemaa S. ja T. Keskkomitee saadikuks valitud Skobelevile on Keskkomitee juhatuskirja andnud, mille sisu läbiviimist Skobelev kordvõrra nõudma. Juhatuskirjas on üteldud, et Venemaa Poolale, Leedul ja Latile täieliku enesemääramise kindlustab Eestit on aga sellel maalaral puudutanud kui teisi Venemaa osasid ja praegusel pilgul on suur osa Eestist vaenlase vägede võimu all. Nõuab Eestist kogu Eestist samasuguses seisukorras kui eelpool nimetatud Poola, Leedu ja Lati, kelle piiridest Saksa vägede valpamine tuskiri nõuab. Neid asjaolusid silmas pidades nõuab Eesti Maanõukogu kui Eestimaa rahva esindus, et ka Eestile Venemaa poolal enesemääramine kindlustataks samal maalaral, kui juhatuskirja Poolale, Leedule ja Latile ette on nahtud, ja et Keskkomitee juhatuskirja vastavalt täiendaks.

Selle otsuse põhjal Keskkomiteele seletuskirja kokku seadustatakse Maanõukogu juhatus koos vanematekoguga.

Ettepanek võeti vastu.

Varsti pärast seda läks Maanõukogu tegevus riiklik-politilisele alusele. Omavalitsuslik tegevus halvati täiesti ühenduse enamlaste revolutsiooniga Petrogradis. Teotses veel Maanõukogu. Maanõukogu astus kokku veel vaid ühe korra 15. (28.) novembril 1917.

III. 15. (28.) novembri akt

Enamlik revolutsioon 25. okt. (7. nov.) Petrogradis ja järel Tallinnas seadis Maanõukogu ette probleemi, mis nõudis teha.

Küsimus võeti arutusele Vanematekogus 1. novembril, milles duses postiametnike streigiga, kus need otsisid sidet Maanõukoguga. Siirdudes poliitilise olundi kaalumisele, toonitasid Ma-

an tükid, et peab tegelikult enamlaste võimu oma kätte võtma vastu olema (J. Vilms). Teiselt poolt arvati, et "meie ei saanud enamlaste siduma Vene revolutsiooniga", vaid tuleb võtta oma maa seisukorrast (J. Kukk), mida J. Vilms ütles, et "peaks otsukohe Eesti iseseisvaks välja kuuluta-

ma" ja O. Strandman, kes juba oktoobri algul töötanud omavahelisel nõupidamisel pidas Maanõukogu ette Eesti iseseisvusele välja viia. Kuid see radikaalne ja veel küllalt pooldamist, ja otsustatakse J. Vilmsi ette võtta tunnustada, et "enamlaste võimu oma kätte kiskida revolutsioonile ja kogu Venemaa rahvaste vabaduse-
tunde, mis pärast selle võimupüüde vastu tuleb kõigi enamlaste võidelda" ning toetada selles võitluses ülevõitu "revolutsiooni päästmise komiteed".

Maanõukogu passiivsus ei kestinud kaua. 7. novembril 1917 Vanematekogu juhatus uuesti poliitilist seisukorda ja pidi otsustavateks sammudeks kokku kutsuda Maanõukogu korraliseks istungiks 15. nov. 1917. Kõigile oli selge, et Maanõukogul tuleb teotseda kõigepealt poliitilise võimu küsimus. Mõned arvasid, et seda võimu Maanõukogu endale võtta, selleks olevat vaja autoriteetsemat asutust – Eesti Maanõukogu. Viimase kokkukutsumise küsimus otsustati igapäevast Maanõukogu päevakorda. Kuna kõigile oli selge, et Maanõukogul enamlik võimukorraldus, tuginedes kogu Tallinnale ja laevastikule, ei lase küsimusi arutada Maanõukogule ja seda väevõimuga takistab, tarbe korral võtta ühehaaval "välja kandes", otsustati kõik küsimused omavahel läbi kaaluda ja Maanõukogu istungile jätta tulemuste sanktsioneerimine.

Maanõukogu istungid toimusid 11., 14. ja 15. nov. 1917 iga päev Maanõukogu istungite sildi all Toompeal Maanõukogu juhatus Vanematekogu, Maavalitsuse liikmete ja väljapaistvamate Maanõukogu omavahelised nõupidamised. Kuna K. Pätsi ja J. Anveldiga oli teatavaks saanud, et Maanõukogu on otsustanud oleva Maanõukogu tegevuse lõpetada

ja uue "demokraatlikul põhjal", see tähendab enamlaste koostatud Maanõukogu kokku kutsuda jaanuari alguks, mil soovitatakse Maanõukogul mitte enam kokku tulla, süües kahtlust astutava sammu raskuses, ja et Maanõukogul tuleb vestada jõudu. Pealegi ei pooldanud enamlased isegi teed, mis, lugedes ka seda separatismiks ja jättes kõikide rahvade küsimuste lahenduse Vene Asutavale Kogule. Ka ei soovitanud enamlased mingit ühist tööd Maanõukogu enamusega.

Vaatamata sellele otsustati siiski 15. nov. kokku tulla, et otsustusele võtta esijoonel Eesti seisukohti üldiselt, ja muudetud tiivseks, kuna juba valjastpoolt Maanõukogu (Tartu) Maanõukogu kuulutagu end ainuvõimuks. Mõnelt poolt loodi kokkutuleku eest, mis võiks välja kutsuda kodusoja, selle asemel taotleda aga enda ja rahva isoleerumist enamlaste tühjast need hoiatavad hääled jäid vähemusse.

Sellevastu toonitati, et kui Maanõukogu kokku tuleb, on peaks piirduma üksnes resolutsiooni vastuvõtmisega, vaid peab looma ka organisatsiooni, kes tulevikus annaks juhtida rahvale, isegi siis, kui tuleks Saksa okupatsioon. Tarbe korral otsustati appi kutsuda isegi sõjalist jõudu, nagu peamiselt ukrainlased koosnevat 45. diviisi, või Haapsalus asuvat I Eesti polku, kes võiks Maanõukogule oma tuge.

Üldiselt aga leiti, et on tarvilik Eesti Asutava Kogu kokkutulemise dekreet välja kuulutada ja kõik jõud koondada sellele kokkutulekuks. Sealjuures oli enamlastest isoleerumine enesest mõistetav. Kuid Maanõukogu pidi esikohale tõstma ka eesti rahvaste enesemääramise õiguse, ja arvesse võttes ka vastavat enamus rahvaste enesemääramise "kuni lahkulöömiseni" õiguse deklaratsioon, tõmbama sellest kõik järeldused, millegi ees tagasi pörkamata, aga maa hukka ei läheks.

See tähendas, et Maanõukogu peab end kuulutama kogu Eestis võimaks ja teatama, et igasugused muud korraldused on tühi. Ühenduses sellega otsustati, et Maanõukogu peab olema pidevalt ajalt kokku astuma, ja otsese verevalamise valmis ilma sõjalist kaitset korraldamata, kuna viimase võidukaks läbiviimine kogu garnisoni vastu on rohkem kui kahtlane. Seejärel

otsustati opavaelased on otsustanud tunnistada maal end kaitseks Maanõukogu.

Seejärel otsustati kava arutamisele, selgus, et leidub tervelt ühtlasi arutamist, mõned nendest puhtadministراتивных koolide inspektorite ja direktorite kõrvaldamine, teised aga kuulatuslikud, kuna veel suuremal määral ootas ees tulev põlvprobleem: maa tuleviku saatus.⁴

Seejärel kaalumist otsustati Maanõukogu 15. (28.) XI kokkutuleku võtta: 1) Eesti Asutava Kogu kokkukutsumise otsustamine; 2) Maapäeva moodustamine; 3) üleskutse eesti sõjaväelastele; 4) sõjaväeharjekomisjoni liikmete asetäitjate valimine; 5) sõjaväe harjendamise korraldamise küsimus ja 6) siseministri nimetamine.

Seejärel otsustati paevakorrast kõik vahemoluline või viivitav üldiselt, ja paevakord kujunes suurpoliitiliseks.

Seejärel otsustati võetud ette pandud punkti "Osariigi väljakuulutamise", sest kardeti, et säärase kuulutamise korral võiks korda rikkuda, ajades vahekorra Vene Asutava Kogu ja Maanõukogu vahel, kes arvaksid, et neid seega tahetakse üksteisest tõrjuda. Teiselt poolt aga arvati, ei enam rõhku ühele kui vormile, mispärast nii vabariigi (oli ka üheks) kui ka osariigi väljakuulutamise võib ära jätta. Maanõukogu ennast ülemaliseks võimaks kuulutama praegusel ajal enam osariigi väljakuulutamist

ei ole Maanõukogu liikmetel õigus: tähtis on otsuse võtta, mitte sellele antav nimetus.

Maanõukogu arutlustest käis läbi põhitöö: Vene suurriigi lagunemine; Vene on lagunenu. Vaja teha kõik mis võimalik poliitiliseks isoleerumiseks Venest. Tulevusest peale erinevad.

Seejärel otsustati üleskutsete kavade väljatöötamine tehti üleskutsetele Maanõukogu liikmetele, kes need siis ka avaldasid Maanõukogule 15. novembril 1917 kl. 11 hommikul.

Maanõukogu hakkas julgesti sellest Eesti saatusest kinni.

Maanõukogu täitis täiel määral neid ülesandeid, mil ta nõudsid eesti rahva elulised vajadused.

VABARIIGI AASTAPÄEVAKS

Üksik inimene peatub oma sünnipäeval, nii teeb seda ka riik. Kuid selle olulise vahega, et üksik inimene arvab, et tema elu kasv kutsub välja teatud kurbust, – riigi vanem iga annab tunnistust teatud stabiilsusest, – rahvuslik ühtsus.

Tal loome oma riigi vanust juba kahekümneaastaseks – ehk lähiko aeg, kuid siiski väärt eriliseks märkimiseks.

Meie arengumise 24. veebruar 1918. a. ei ole isoleeriv, kuid on tähtis mitte üksnes iseseisva Eesti Vabariigi loomise pärast, vaid ka tolle läbi, et sel päeval viimane sõda lahkus meie maalt jäädavalt, seni valitseva võimust lahkus. See oli küll pikas arengumiskäigus, mille tulemusel meid kaugesse minevikku, sest eesti rahvas ei ole saanud kaotada püüdu iseseisvuse järele. Põlvest põlve on meil olnud lootus, et hoolimata võõraste rahvas-
te valitsusest veel kord Eestis aeg tuleb, mil "kõik pih-
lased lausa löövad lõkendama" ja "et kord Kalev
hõim laulab õnne tooma". "Nüüd on see aeg käes," sõ-
lme 1918 manifest otsustavalt. Ja täie õigusega.

Meie kõigil seda võitlust meie rahva omavalitsuse
loome Jakobsoni nimega. Meie teame ka, et Jakob-
soni hulgast noori tulipaid prohveteid leidis, kes
meile ütlesid kui tolle aja mõistlikkus lubas.

Meie kultuurilise ja majandusliku arengumise tõu-
kust meil Jaan Tõnissoni ja Konstantin Pätsi
ajal, ühenduses kogu Venemaal toimunud industriaalse
arenguga, muutis põhjalikult olevaid suhteid, nii et 1905. a.
meil valmistatud pinnale langes ning üles seadis

need nõudmised, olgugi kaugel tulevikuna, mille teostamine ei ole võimalik asuda vaid tosin aastaid hiljem, pärast karistussalkade maksmist, ja da, musta reaktsiooni survet ja maailmasõja laastamist. Vene võimude katkes kannatus. Venemaal toimus 1917. a. võidukas revolutsioon. 12. aprillil 1917. a. kinnitas Vene Ajutine Valitsus Eesti omavalitsuse seaduseelnõu, mis meie eneste poolt esitatud, mille järgi Eesti maa-ala üheks administratiivüksuseks loetakse Eesti kogu praeguses maa-alas, peale Petseri. Eesti valitsus loetakse Eesti rahva poolt valitud Maapäeva ehk Maanõukogu hoolde. Vene valitsuse komissariga, kelle ülesandeks oli seaduseelnõu järelvalve. Juba oma esimesel koosolekul 14. juulil 1917. a. kinnitas Maanõukogu vaid oma ülemineku-aja laadi, "tunde- ja üldüldises valitsemises ja kohaliku omavalitsuse ajaloos ja korraldamises ainult esimest ülemineku astet tema lõpulikult autonoomia korraldamisele demokraatlikel alustel föderaalsete maa-ala vabariigis". Eesti juriidiline seisukord 1917. a. revolutsiooni märksa Inglise iseennast valitsevatele või autonoomsetele minioonidele. Järgnev revolutsiooni keerd kui ka rahva mitmekesisus Eestis kutsus esile maa omavalitsuse tüüpilise se, eriti pärast seda, kui 20. juulil loodi ajutine Maapäev Sakslaste Riiga sissetungimine toob uuesti teravalt tiheduse, mis saab Eestist, ja 25. aug. 1917 peab Maapäev tähtsa salajase koosoleku, kus juba selgesti kõlab vajadus riigist täitsa lahku löüa, milleks eeltööde tegemine ette võetakse uue valimisseaduse kokkuseadmise näol Eesti Asutav Kogu jaoks. Huvitav jälgida, kuidas revolutsiooni keerises muutuvad, mis eile alles olid meie kõrgem unistus, täna juba kaotatud, heidetakse, et uut suuremat nõudmist üles seada, ja jalgpead selleks, et seda juba homme omakorda nurka heita, ning nõuetest aru saades, kuulutada nõudmist, mis täna vahetult võimalik ning seega sunduslik. 1917. a. revolutsiooni algust võime autonoomiast – veel aprillis oli see meie üldine tunne. Kuid eelarvamusteta terava pilguga sündmusi analüüsides ajaloolisi õppetunde arvesse võttes selgus, et laialdane autonoomia leiab suurvenelaste poolt endiselt vastuseisu. Ning kuidas võidelda tuleb, siis tulgu võitlus, kuid seame sihi kõrgemale.

struktuuri muutmiseks – unitaarriigi asemel föderatiivriik, kus Eesti on sarnane osa ühes teistes riikides. See oli juba meie juuni-augusti hüüdsõna. Vene valitsus kurdiks jäi ka sellele hüüdele ühisriigi ühendamiseks Eesti küsimuse rahvusvaheliseks ähe, kuulame juba 25. augustil 1917. a. Maapäeva koosolekul Eesti kui iseseisvast riigist, ja vajadusest, kas Eesti Vene võõrrahvastega ühineda. Või jälle kõrgemal liidust. Sellest tehakse ka praktilised järeldused avaldatakse üleskutse sakslaste sissetulekul Eestist, kuna tuleb eeltöödega alata juhaks, kui Eesti tõeliseks rahvuslikuks muutub. ja Maapäev hakkavad talitama tegelikult iseseisvalt, prototseerides Vene võimude tegevuse vastu, küll Eesti kui välismaa ja välisriikide ees, nagu see sündmuste laastamise vastu meie maal. 1917. a. oktoobri revolutsioon Petrogradis 1917. a. oktoobri Vene Ajutise Valitsuse kukutas, astus juba kõvenenud meele kokku, et maa saatuse asjus lõplikku ning otsustada, seda enam, et Saaremaa sakslaste kätte Eesti küsimus oli igatahes juba muutunud rahvusvaheliseks. Pärast mitmepäevalist omavahelist nõupidamist otsustati võitlust alata lahkulöömiseks sellest uppunud riigist laevast, mille külge meie väikene Eesti riik oli juba kinni seadud, et paaseda lõplikust hukkumisest. 28. nov. 1917. a. on see konstitueeriv moment, kus Maapäev otsustab Eesti kui iseseisev riiklik üksus. Tema otsustab Eesti korraldamiseks, demokraatia ja täieõigusliku riigina Eestimaa, ja teiste küsimuste otsustamiseks Eesti Kogu kokku kutsuda". Edasi, Eesti Maanõukogu otsustab Eesti maa ainsamaks kõrgemaks võimaks, kelle määruste ja korralduste järgi kõikidel Eestis elavatel, kuni Maanõukogu poolt demokraatliku vabariigi põhjal viibimata kokkukutsutav Eesti Asutav Kogu otsustab, et Eestimaa riiklikku korda kindlaks määrates

maale loomulikku seadusandlust ja valitsuslikku võimust. Selleks ajaks, kui Eesti Maanõukogu koos ei ole, antakse nõukogu juhatusel ja Vanematekogule ühes Maavalitsusega Eesti kõrgema võimu esindajale õigus rutulisi maade kaskusid Eestimaa elu korraldamiseks välja kuulutada ja ma panna, kuni Maanõukogu kokku astudes nende määra kohta oma otsuse annab.¹

Ükski elav olevus ei sünni ilma valuta. Ja samuti ei saa uus suveräänne riik ilma raskusteta, Ainult võitlusel, võitluse läbi saavutab rahvas vabaduse.

Ka meie riigil on need sünnistaadiumid tulnud läbi teha. Meie meene järk, riikliku võimu organiseerimine lõppes küll 1917 Maanõukogu deklaratsiooniga kõrgemast võimust peale Asutavast Kogust, mille järgi kõrgema võimu teostamine erilise direktoriumi kätte. Kuid 1917. a. sügisel veel meil olid demoraliseeritud Vene maavägede osad ja pea kogu mere laevastik ühes Venest suurte sõjatehaste jaoks meil võõraste töölistega, põhjenedes oma füüsilisele jõule, loodi meil oma "Nõukogude valitsuse". Nõuti Maanõukogult ja Maavalitsuselt võimu üleandmist. Algas pinev pörandaalune Eesti iseseisvuse eest. Astuti ühendusse välisriikidega, kes olid vajalik Eesti riigile anda kindlamat kuju, teda iseseisvaks vabariigiks välja kuulutades, ning temale nõutada tunnustamist välisriikide poolt erisaatkondade läbi, üle andes 24. jaan. 1918. a. allakirjutatud memorandumi. Asjaolu, et see rahvale teatavaks seletuskirja kaudu. Teravalt lükkasid ettepanekud palve avaldamisest, et Saksa väed astuks Eestisse, et välja lüüa Vene vägesid.

Petrogradis asuvatele liitriikide saadikutele teatatakse, et otsusest saada iseseisvaks, millistele püüetele liitriigid annavad oma poolehoidu. Katkestatud Eesti Asutava Kogu koostel 70% rahvast pooldab Eesti riigi iseseisvust. Eesti jaotatud rüütelkonnad annavad omalt poolt Stokholmis Vene Nõukogu valitsuse esindajale margukirja, et rüütelkonnad, põlvnõu Uusikaupunki rahulepingule, on tunnistanud nüüdsest Eesti- ja Liivimaa Venemaast lahutatuks. Samal ajal

Eestimaa Saksa sõjavägede kaitse alla, mille vastu otsekohelise jõudnud Eesti Maapäeva esindaja. Ta mainib, et Maapäev on nüüdseks Eesti maa ja rahva esindaja, ning Eesti 16/28. nov. juba iseseisvaks riigiks kuulutanud, mille arapoolsetu riigina rahvusvahelise kindlustuse all, mille läbi hoida kõigile rahvastele kaubanduslikuks teada. Veebruari algul 1918. a. lõpevad veninud rahvusvaheliste ja venelaste vahel Brest-Litovskis kuulutatud rahu "rahu küll ei ole, aga sõda ka mitte", mille algavad sakslased sõjategevust ja sissetungimist Eesti vohtatud direktorium (Maapäev, Vanematekogule) otsustavad kogu võimu anda 19. veebr. erikomitee kätte (K. Päts, J. Vilms ja J. Kukk, viimast toetab lauguse tõttu K. Konik). Haapsalus sõlmib Eesti-poolsetu kartelli Saksa väega, Eesti riigi väeosana. 1918. a. algavad jõuavad Pääsküla alla, kus neile Pääsküla eridelegatsioon (K. Konik, N. Reek) vastu saadetakse, et sissemarssimine Tallinnasse viibiks. Seda kasutatakse ära, et Eesti riiklikule korraldusele ka anda jorndiliselt kohast kuju J. Kuke koostatud erilise Eesti Eestimaa rahvastele, mis avaldatud "Eesti Maapäeva" nimel, mille all tuleb nähtavasti mõista 28. XI. a. ettenähtud erikolleegiumi, mitte aga Vanematekogule, et see võib olla ka lihtsa ebatäpsusega tegemist. Ettenähtud, et Eesti on saanud iseseisvaks demokraatlik riigiks, kus kodanikud on üheõiguslikud, rahv.-autonoomsed, kohtud, omavalitsused, miilitsad, ja on maa, mis ei sõdi. Samal ajal moodustatakse Ajutine Valitsus, mis Pääsküla eesotsas ja korraldatakse riikliku elu atri-

toomine on lähikene kõik, mis meid 24. veebruari sündmusel ja 24. veebruari akti sisu. Arutades seda manifesti, näeme, et see ei ole muud kui akt, mis Eesti riiklikule arene-
mole kuju annab ja kokku tulemata jäänud Asutava Kogu riikliku korra kindlaks määrab. See ei ole mitte riik, vaid konstitutsiooniline akt, mis aga ei vähenda

selle akti ega ka selle päeva ajaloolist väärtust. Tema on iseseisvuse edaspidise arenemise nurgakivi ja harjunult peame meie seda päeva oma vabariigi loomise tähtpäevana.

Välised sündmused arenesid peale selle kiirelt ja tõeliselt enesega kaasa uudiseid: kord kurbi, kord rõõmsaid. Kuid iseenesest ei tulnud need sammud, ajaloolised tähised, meelehitse, vaid need on mõtleva rahva, mõtleivate ja julgete laste otsustavad kokkuvõtted ja vajatud sammud, toetatud rahva tahtest, välja kasvanud oma vajadusest ja üldisest poliitilisest ja sõjalisest seisukorrast. Olud olid rasked, väljavalitud pea mingisuguseid, kuid just see äärmiselt rõhuv õhkkond ja jõudu võitlemiseks ja vastupanemiseks. "Pea püsti, mitte mureda" oli üldiseks juhtnööriks. Üksik inimene võib langeda, aga rahvas elab edasi. See on õpetus, mida meie nõuab võitlust üle võtta võime. Peab olema selge silm ja julgust täheleku vaadata, enesedistsipliini ja tahet toimimiseks, et me iseseisvuse võrratumat head rahva majanduslikus, kultuuris ja poliitilises arengus. Olgu lisaks tähendatud, et 20. III 1917 Eesti iseseisvuse ja omariikluse algtähtpäevana määratleda ei ole tekkinud nüüd tagantjärele, vaid veel enne 24. II 1918. Säärast arusaamist leiame juba 4. II 1918. a. J. Tõnissoni 20. III 1918 Välisdelegatsiooni nootides, mis esitati valitsusele. Ka meie omariikluse suhtes kõige tähtsam dokument "Eesti rahva rahu" – loeb Eesti suveräänse riigi tekkimise tähtpäevaks 15. (28.) nov. 1917.

ISESEISVUSE VÄÄRTUS

Meie riik on küllalt pikk aeg, mille jooksul võib tunda ja muutuda. Eriti on säärane ajajärk tähelepanet tekkinud riigis nagu Eesti. Seal ei esine ainult riigilise nähted, vaid, võrreldes seisukorda enne ja pärast, panna ka seda erilist väärtust, mis ühele rahvale on poliitiline iseseisvus.

Meie riigis on iseseisvusest meie vabariigi kahekümneaastat ja kümnendest seal kõrval jätta jooksva riigitöö edu, rahva elu rahva määratu kultuuriline tõus, mis võitluste ja arengute tõttu.

Meie riigis on mainida eesti keele ja kirjanduse suurt arengut. Vene ajal eesti keel oli vaid eestlaste oma koduseks kirjanduslik ja teaduste populariseerimise vahend, tõsiseks eesti keele ametlikuks valitsusasutuste kui ka teaduslike, arendades temast ka teaduslike tõdede ja uurimiste väljendamise abinõu, eriti ülikoolis. Suurel määral kutsusid esile keele arengu, millest varem ei olnud teadagi.

Meie riigis on nagu etteheitvalt, et eesti keel on iseseisvusele peaaegu tundmatuseni. Kuigi see päris nii ei olnud, et meie keelest on saanud inimese mõtte väljenduseks ja paindub vahend.

Meie riigis on arenenud nii hulgalt kui sisult, mille ülevaatluseks "Eesti entsüklopeedia" teostamine. Ka kirjanduse ja kunstide areng on loonud pinna ja andnud kandejõudu

Meie riigis on ürgjõuliselt kasvanud rahva hariduslik tase. Ülikooliharidus, mis Vene ajal oli vaid kõrgemate kihidele, on sedavõrd tunginud massidesse, et kõneleme

juba haritlaste üleproduktsoonist, kuigi selle vastu võit-
da.

Majanduslikus elus tuleb esile tõsta suurt maareformi. Meie maa ühiskondlikku palet on muutnud tundmatuks. Enamus maad varem kuulus vähestele suurmaaomanikele, miselt isegi muulastele, on nüüd eesti rahvas ise oma maa omanik mees, mida haritakse väikemaapidamise põhimõttel. Elatakse lust, et ilma poliitilise iseseisvusest meie maaomanduse pole teine.

Samuti tuleb lugeda iseseisvuse teeneks Eesti oma looduse suurepärase uurimist ja kasutamist, mille väljapõu maks nähteks meie põlevkivitööstus: Eestist on saanud väljaveo maa.

Võib-olla et kaugel ei ole aeg, kus võime nimetada oma maa rauamaaks.

Üldine rahvamajanduslik jõukus on tõusnud, kuna praegu voola enam Sise-Vene toetuseks need summad, mis riik loob kelt korjab: on välja arvestatud, et üksnes maksude ja muude tulude alal Eesti maa-ala andis igal aastal Vene riigile 30 miljonit kuldrubla.

Meie väline elukorraldus on hoogsalt paranenud. Tuleb meelde kas või meie teedeolusid, tervishoiukorraldust, ühiskondliku ja eraehituse.

Tõusnud ei ole üksnes maaelaniku elutase ja muutunud on nimaks tema kodu – paranenud on ka linnade ilme ning laenuvad nende ulatus.

Sama ümberkorraldust ja tõusu näeme ka tööstuses, kus on disendatud suurtehased, mis töötasid kogu Vene turule, on peetud kas sulgema oma ukseid (laevatehased) või on vähendanud tootmist (mõned tekstiilvabrikud). Tööstuse koosseis on ulatunud ja muutunud mitmekesisemaks, arendades eriti keemilist ja tekstiilitööstust.

Meie seltskonna organiseerimine nii era- kui avalikkuses kul alusel on arenenud võib-olla aeglasemalt, kuigi vahel on kõnelda üleorganiseerimisestki.

on muutunud rahva mõtteviis: valitseva rahva iseseisvuse tunne on arenenud nii keskkihtides rahvas. Omaegne pioneeride loosung "ise mees" on muutunud händsõnaks.

on olnud üksikil aladel, mida tuleb panna oma-enda.

on tehtud, veel rohkem on kõigil aladel vaja tulevikus teha. Hellen avaras arengu ja teotsemise võimaluses seisab meie rahvas.

RAHU

RAHU PÜHA

aasta tegus kirjutati Tartus rahuleping alla. Pikk verilepingutati, ja eesti rahva eluõigust tunnustati ka Venemaa oma vihaalt maa peremeheks paarsada aastat pidatut võimetus asuda loovale rahutööle.

See kõrge võitlus rahu eest selleaegsetes rahvusvahelismees Asutava Kogu Tööerakonnal ja teistel rahusõpetajatel loodeti kas valge kindrali võitu ehk vähemalt võimuloleva tegeliku valitsusega lepinguid teha, ehkki olevat kuulutanud rahvusvahelise poliitika alustamist mürdmise. Ja loomulikult ei suutnudki kaugel toet arvamust omandada, seni kui Vene nõukogude võimulolev ei leidnud oma lepingutegemise võimet ligemal.

See onki Tartu rahu üleilmne tähtsus, et see kesköine rahu ajaloojõrgu nurgakiviks sai, mis ühe aasta jooksis üle Euroopa rahujalale seadnud.

See oli korra eelsammuja osasse pandud, tema pidi võitluse ta tegi õnneliku käega, ise saavutades ausa rahu lepinguosalistele andes väljapääsutee umbtäna-

See on nüüd kõik kahtlejad, kes avalikult ehk vaikselt võitlustid. Täna võime tõesti rahu-püha pühitseda.

See on suurepärase. Tema on ühtlasi ka krooniks meie võitlusele. Tartu rahu lõpetas sõjalise võitluse iseäranis, esimene rahuaasta andis lõpu ka diplomaatilisele. On isegi saatuslik, et Eesti Vabariigi *de jure* tunnustamine poolt tuli päeval, kus Asutava Kogu viimane esimene riigivanem, oma volitused üle andis Riigikogu poolt kutsutud riigivanemale.

Sellelge sai 26. jaan. tahtmata teatavaks nurgakivi rahva elu kahe ajajärgu vahel: Asutav Kogu, kes oli riigi ehitamise tööd tegema, võitlust pidama, olgu sõjaliselt poliitiliselt, lõpetas auga oma töö, ja andis korrapärase esindusele, selle poolt loodud riigivalitsusele valmis tunnistuse, miselt kindla ja väliselt *de jure* tunnustusega, et võidakse aegsetes tingimustes jätkata rahva elu korraldamist, mõju rahuluse aegade haavade parandamist.

Selle ülesehitamise-töö peale võib ka Tööerakond tagasi vaadata, ja ei olnud mitte juhuslik see, et see seda poliitilist voolu meie riigis, tema tegelasi kõige ammusa usaldusega austas, erakorraliste aegade raskuste peale võetud, mida valimise ajal loomulikult selleaegsele rahvale süüks pannakse.

Rasketest aegadest rahule ja olemisvõimalustele viidud, suuri riikide poolt õiguslikuks iseseisvaks riigiks tunnustatud, tuletame veel kord tänasel rahu- ja võidupühal meelde, kes võitluses langenud, meile alaliseks meeldetuletajaks, et ilma võitluseta, ilma ohvriteta ei saavutata midagi.

Ja võitlus ei ole ammugi lõppenud. Peame alati olema valmis kaitsma oma vabadust ja iseseisvust väliste vaenlaste vastu, peame ka seespool võitlema nende vastu, kes tahaksid meie rahva võitlusi kärpida või nende loomuliku arenemist peatada.

Tänane päev on rahu püha; kuid tema on ka võitluse päev. Rahu on magus ainult pärast ägedat võitlust.

Tartu rahu ja *de jure* tunnustused ongi sellepärast meie kallid, sellepärast on täna meie rõõm nii üleüldine.

RIIGIVALITSUSE MÄRGUKIRI VENE VALITSUSELE*

Meie riik, juhitud kindlast tahtmisest lõpetada sõda, on Eesti Riigivalitsus kõige esimesena Nõukogude valitsusele. Läbirääkimiste ajal, mis rahu eel käideti, alati kindla, ausa ja õiglase rahu poole, mis rahulema poole elulistele huvidele ja sõjalisele aule. Meie riik sai 2. veebr. 1920 Tartus alla kirjutatud rahu, mis lõpetas Eesti ja Vene vahel sõjaseisukorra ja meil olnud ei võitjaid ega võidetuid, vaid kus mõlema vahel vabal kokkuleppel oma suhted korraldada.

Meie riik uskus, et sellise rahulepingu tingimused mõlema poolt rahule ja täpisele täidetud saavad. Sellisel rahulepingul on Eesti valitsus kõige piinlikumal viisil, et tingimustest kinni pidanud. Kahjuks ei või Eesti riik, et Vene valitsus oleks samuti püüdnud seda lepingu, vaid palju rohkem jääb mulje, nagu oleks Venemaa, et pidanud teatud olude, raske seisukorra läbi enese-õnnituse, ja kuna nüüd Nõukogude Venemaa seisukord, mis ta nähtavasti tarvitusele võtnud teooria, et olude-tingimused enne kokkulepitud sobimus täitmata jäetakse. Meie riik seletada kogu lepingu tingimuste täitmata- ja nende otsesid rikkumisi, mis pooleteise aasta jooksul rahulepingu allakirjutamist Venemaa poolt toimetatud. Meie riik tingimuste mittetäitmine on viimasel ajal muutunud poliitiliseks süsteemiks, mis kogu rahuliku poliitilise vahekorra jaoks ähvardab muuta.

* Toimetusest: Vene väliskomissarile 30. juulil 1921 Eesti Moskva esindajate kaudu üle antud.

Sellepärast on Vabariigi Valitsusel au Teie tähelepanu Rahvakomissar, juhtida järgnevate asjaolude peale rahulepingu teostamises.

Aastane opteerimise kogemus näitab Vene ametiasutuste viivitamist Vene-Eesti rahulepingu art. 4 täitmiseks. Kõik Eesti kodumaa hulk Eestist pärit isikute teadaandeid seisab edasi, kes ei ole võtnud vastu VSJNV Asutustes*, kes opteerimise asja ajavad.

Need teadaanded tulevad aga kahtlemata isikutelt, kellel on Eesti kodumaa õigus kasutada rahulepingu neljandat artiklit kodumaa valimisel. Viivitused asjaajamises tekivad igas etapis: registreerimises ja asjaajamise järgus ning tarvilike õienduste, dokumentide ja tunnistuste kättesaamisel. Samuti võib konstateerida, et Eesti kodumaa vastutulematust Vene valitsusasutuste poolt optantide kodumaaale evakueerimisel.

Praegu seisab Vene valitsusasutustes tuhandete ja tuhandete Eesti kodumaaale igatsejate Eesti kodakondsusse opteerimise asja läbi vaatamata. Mitmed nendest ootavad läbivaatamist juba aastad.

Optantisid, kellel korda on läinud suurte pingutustega opteerimist läbi viia ja oma tunnistusi Vene asutustelt opteerimise komisjonide mitmekordsete pealekäimiste järel kätte saada, kes nüüd soovivad oma varandusega kodumaaale evakueerimiseks saada, ootavad kibedad üllatused Vene asutuste poolt. Optantide te-spetsialiste peetakse Vene teenistuses edasi kinni ja optantide teadeteid neid ei optantide eneste ega opteerimise kontrollkomisjonide nõudmistele peale. On juhtumeid ette tulnud, kus Vene valitsus heaks on arvanud juba lõplikult Eesti kodakondsusest opteerunud isikult tema kodakondsuse jälle ära võtta ja opteerimise annulleerida. Varanduse likvideerimisel tekitab Vene ametiasutused igasuguseid takistusi kuni optantide varanduse ja mahalaskmiseni. Optante, kellel korda on läinud Eesti kodumaa esinduse juurde sõita kaitset ja abi otsima, ootab seevastu teenimata tagakiusamine. Tagasi jõudes ehk teel oma kodumaa

* Venemaa Sotsialistliku Ja Nõukogude Vabariigi Asutustes. (Tamm)

leht opteerimine ja šabloonsed süüdistused kontrrevolutsioonilises spekulatsioonis. Samuti katsuvad Vene ametiasutused määrata rekvisitsiooni ja rasverstkaga [разверстка] optantisid koormata, riisudes neilt viimase võimaliku ära neil rahulepingu art. 4 põhjal täielik õigus kuni optantidel siiski kannatust on jätkunud kõigist etteantest ära saada ja oma kraaminatukesega Eesti-Venemaa, mis võtavad siin Vene piirivõimud kokkuleppeid optantide ära neilt viimase varandusenatukesega ära ja optandid alasti kodumaaale.

Optantide osavust ja püsivust ei ole olnud alalistest Vene ametiasutustest hoolimata ja vangistamisi kartmata. Optantid Venemaa kodumaaale pääseda, siis ähvardab Vene valitsus temalt Eesti kodakondsuse röövida, Vene ametiasutuste poolt sundides ehk vastasel korral teda kontsentratsioonilaagrisse paigutades.

Optantidega ümberkäimise viis Nõukogude Venemaa ametiasutustelt tahtmise oma õigust, mis Eesti-Vene rahulepingu art. 4 ette nähtud, tarvitada. Need, kes seda siiski ei ole kodumaaale pääsenud, ehk, kannatades igasugust Vene ametiasutuste poolt, ootavad kodumaaale evakueerimist, on kangelased.

Rahulepingu järgi, mida ka rahukonverentsi stenogrammid kinnitavad, on Eesti ja Eesti kodanikel õigus tagasi saada kogu oma varandus Venemaaale on evakueeritud ehk muul põhjusel, kui ka see varandus, mis Eesti kodanikel Venemaaale oli. Peale nimetatud stenogrammide, mis lepingu mõtet selges selgitavad, tõendavad seda õigust ka Eesti kodumaaale ulatuses ja art. XIV p. 3, mis peale põhimõtte kohaselt ja tehniliste küsimuste lahendamist segakomissioonide on jäetud, ning asjaolu, et art. 4 järgi optandid oma varanduslikud õigused alles hoiavad. Selle õiguse teostamine on suurte raskustega seotud olnud.

Valitsuse teguviis Eesti varanduste reevakueerimise suhtes on olnud teguviis Eesti varanduste reevakueerimise suhtes märtsikuud 1921 oli märksa teine kui pärast. Kuni märtsikuud 1921 oli Vene esindajatel tahtmine olevat rahulepingut

täita, ehk nad rääkisirid vähemalt, et nad seda tahavad, kuni mesugustel välistel põhjustel (transpordiraskused, viivitused, lutsioon jne.) võimetud on midagi korda saatma – kuni nad saadik ka kõige väiksemates küsimustes enam mingisuguseid te täitmist ei avaldata.

Näiteks ei ole Vene valitsus, selle peale vaatamata, et rahulepingu järgi kohustatud on kõik Eesti varandused isegi Venemaa territooriumile toimetama ja sellega ühenduses olevad kulud kandma, veel kordagi teinud, vaid kõik kättesaadud varandused on evakueeritud reevakueerimiskomisjoni ja tema eksperte Venemaa territooriumile ja suurel määral ka Eesti Vabariigi kulul. Selle peale peaks siis ka ekspertide tarvidus ja möödapääsmatus Venemaa territooriumi kohtade peal, kus Eesti varandusi olemas, selge olema, kus Eesti ekspertide küsimuses on ülepääsmatuid takistusi. On juhtumeid olnud, kus eksperdid kuude kaupa Moskvas sunnitud olnud ootama, enne kui nad tarvilikud load ja teadmised Eesti varanduste asukohtadele väljasõiduks kätte saavad, kuna mõnedele, ilma põhjusi ette toomata, lubasid ülepääsmatuid. Isegi terved komisjonid on sunnitud olnud peale loomise ajal viibimist Moskvas ilma ülesannet täitmata Eesti territooriumile si sõitma, nagu see maikuus Tartu Ülikooli komisjoni juht, kes Moskvasse väliskomissariaadi nõusolekul välja sõitis, siiski Voroneži sõita ei saanud.

Väärnähtused ulatuvad isegi niikaugele, et Vene riik kui asi varanduste väljaandmisel puutub, isegi oma otstarbekuse käskusid ei täida. Näiteks ei ole reevakueerimise komisjonil korda läinud väga suure teadusliku ja kultuurilise tööga De la Gardie arhiivi suuremat osa Vene Teaduste Akadeemi kätte saada, olgugi et hariduskomissar Lunatšarski selleks kirjalik nõusolek meie komisjonile välja anti, ning Venemaal seadus makse on, mis rahvakomissaride ettekirjutuste täitmist tingimata nõuab.

Nimetatud väärnähtustega on seletatav, et niisuguste teaduste asutuste reevakueerimisega, nagu seda eesti rahvale Tartu Ülikool on, veel lõpule ei ole jõutud. Peaaegu terve aasta jooksul on kuluma, et vähemalt neid Tartu Ülikooli varandusi

VII 1920 Voronežist Moskvasse jõudsid, viimati, peale ettepooleviitamist vedelemist Moska raudtee aitades, Tartu territooriumile, kus nad aga veel Tartu Ülikoolile Vene valitsuselt ei ole ja selle tõttu praegu alles välja pakkimata. On teadmata, kui palju aega Tartu Ülikooli reevakueerimine veel nõuab, sest praegu Voronežis ei ole kätte saamata.

III on Venemaal evakueeritud asutuste arvust ainult ette nähtud, kuna nelja viiendiku tagasitoomine Venemaa territooriumile jääb. Veel selgemalt iseloomustab Vene rahulepingu mittetäitmist Eestist evakueeritud ehk ülepääsmatuid ja muuseas Venemaal olevate Eesti kohtade reevakueerimise õiguse täielik eitamine. Rahulepingu XII ja XIV p. 3 peale vaatamata kinnitas nii sega Vene delegatsioon kui ka pärastistes läbirääkimistes Venemaa esindaja, et Eesti ülepea õigustatud ei olevat ülepääsmatuid ja muid varandusi tagasi nõudma ega ka nende ülepääsmatuid, vastu rahulepingu otsest mõtet, seda rahulepingu, et Eesti olevat kogu tasu, pausaaalsummas kuld rubla, juba kätte saanud.

IV on Venemaa rahulepingu mittetäitmisele ning selle osalisele ignoreerimisele Vene valitsuse poolt nende õiguste ja soodustuste, mis Eestile tekivad art. XIII põhjal teistest ääretatud lepingutest.

III on oma sisu poolest, kõiki dunaamilise iseloomuga ülepääsmatuid puudutades, väga laia ulatusega ja üks tähtsaimaid Vene rahulepingu nurgakividest. Ta laiendab Poola rahulepingu järgi Eesti Venest lahkumisega seotud liikuvate rahvastikuvideerimise ehk Venesse jätmise võimalusi edaspidi. Edasi laiendab ta Lätiga, Poolaga ja Soome rahulepingute põhjal vabastatavate vangide kogu ning nende õiguste, mis amnestia alla kuuluvad, ja nõuab vangide ülepääsmatust ehk üleandmist. Ka varanduslikes küsimustes reevakueerimise suhtes, iseäranis aga kodanike ülepääsmatust, loob ta nende lahendamisel rea iseloomuga põhjendusi kaasaaitavaid põhjendusi teistest rahu-

lepingutest juurde, mille järgi Eesti kodanike varandust
sisaamise põhjendused ilmskahtlematuks tehakse: kõik riik-
lised vabrikud ja muud varandused, kõik äraviidud ohk-
damatesse jäänud Eesti (kodanike) laevad ja muud Vene
olevad Eesti kodanike varandused peab Vene valitsus
andma. Kuid ometi seletab üllatavalt segakomisjoni Venemaa
gatsioon ja niisamuti ka väliskomissariaat, et kõigis riiki-
mustes Eesti mingeid õigusi ega soodustusi teistest lopt
ei omanda.

Rahulepingu art. IX ja X järgi on mõlemad pooled kohustatud kõige lähemal ajal sõjavangid ja interneeritud kodanlased koju saatma. Eesti Valitsus on need kohustused täitnud, kuid sedasama ei või Vene valitsusest ütelda. Venemaa vangidest üks osa koju on saadetud, peab Venemaa valitsus veel nüüdki, ligi poolteist aastat pärast rahulepingu sõlmimist, hulga sõjavange ja iseäranis kodanlikke interneeritud, kuid, ligi 200 inimese ümber, vangilaagrites ja vangide kinni küll pantvangide, küll muul näol, ja seda hoolimata, et ta neid vange ise rahulepingu täitmise korras ühisorganisuguste erinõudmisteta koju pidi saatma, ning et Eesti valitsus esindus nende vangide kiiret kojusaatmist juba ammu väliskomisssariaadile üleantud nimekirjade järgi teinud on.

Niisamuti, nimekirju esitades on Eesti esindus Venemaa valitsusele korraldanud ka nende vangide vabastamist ja loovutamist, kes hilisemas sõjapõgenejate lepingus ette nähtud tingimustel Niisamuti leppe täitmise korras, ilma nõudmiseta koju pidi tagastama. Kuid kõik need nõudmised ja meeldetuletused, millega Eesti esindus erandid välja arvatud, on täitmata, ja Vene valitsus ei ole Eesti esindust ainult lubadustega, ja peab koguni mitmeid inimesi, kes oma karistusaja vangistuses juba ära on olnud, veel vangilaagris kinni.

Viimasel ajal on Vene valitsus niikaugele jõudnud, et Eesti komisjonidelt, kes Venemaal rahulepingu täitmiseks töötavad, Eesti valitsusega läbikäimise võimaluse võtta. Nende erikomisjonide töövõimalus põhjeneb erikokkulepetel.

1. juulil VII p. 7 lisas segakomisjoni juhtkirjas. Selle järele pandud oma valitsusega labikäimiseks otsene telegrafivahetus kui ka õigus kullereid saata ja vastu võtta, telegrafivahetusel on diplomaatilise kirjavahetuse õigus. Kõige suurem pettus Petrogradi ja Omski komisjonidel otsene telegrafivahetus, vähe sellest, ka kulleritega saadetava kulleriga kolida on Vene valitsuse poolt ühekülgse, ilma tagasivõtmata korraldus tehtud, mille järgi 15. juulil komisjonidel diplomaatiliste õigustega kulleriposti saatmine lõpetatakse, selle tõttu on piiri peal komisjonidele juba kinni peetud. Sellist ühekülgset läbirääkimist peab Eesti valitsus lubamatuks.

saatkonnal Moskvas on niisamuti nagu Vene saatkonnas olenev traat oma valitsusega läbikäimiseks tarvilikult tarvitamine on aga Eesti saatkonnale raskeks, et see võimalikuks tehtud. Takistused on nimelt sedalaadist, mis jaoit mitte looduse tingimused, vaid süsteemid, mis võib tekitada.

...leppu luuna tehti 2. veebruaril 1920 Tartus rahukon-
...leppumoonide vahel erikokkulepe, mis Vene deleg.
...itud ja mille järgi eritasuks Eestile anti [õigus]
...n maa kasutamise peale Luuga ja Pljussa jõgede

100 000 tunu metsa pidid lagedaksraiumiseks olema sel
d el lga tunu pealt mitte vähem kui 25 kantsülda tarbe
t m m m m, neist osalisel väljaraiumisel pidi 25 kantsülda
d o l u tunu eest arvatama. Juba kontsessiooni teosta
m m m m l igemal läbirääkimisel selgus, et Vene valitsus
t o d m e t s a kasutada andmast tõrgub ja tervet kontses
s i o n i k i n d l a k a n t s ü l d a d e a r v u g a, n i m e l t 1 2 5 0 0 0 0 k a n t
s ü l d a t i n n u d e a r v u p i n n a l p ü ü d i s ä r a m ä ä r a t a, m i s t a
t i 1 9 2 0 n o o d i s k i n d l a k u j u s a i.

et kui Eesti õigusi kitsendas, oli Eesti valitsus nõus panekul vastu võtma, et asjale tegelikult ligemale min-
nagu nevatel läbirääkimistel taganes Vene esindus oma
ettepanekust ja Eesti esindusel tuli Vene ettepanekut

kui oma maksimumnõudmist kontsessiooni objekti arvestada, kuna Vene esindus üle poole väiksema tiinude arvuga kokkukokkumisele ei nõustunud, mis tekitab kokkumisele pakkus ja sedagi veel ilma mingi kindlusega tiinu pealoleva kokkumisele. See teistkordne erilepingust tapmine ja sellega koos tehtud ettepanek on juba niisugune lepingu täitmise püüd, millele komisjoni tööde katkestamine on põhjendatud.

Rahulepingu art. 7 p. 5 keelab ära organisatsioonid ja inimesed, kes teise poole territooriumi valitsuseks pretendeeruvad, niisamuti ka nende organisatsioonide ja rühmade esindajate ametlike isikute viibimise, kelle eesmärgiks teise lepingu täitmise valitsuse kukutamine.

Petrogradis, Fontanka 27, asub Vene kompartei keskkontor, keda kompartei ja kominterni kaudu Vene valitsusele ülevälja peetakse ja kes oma ulesannet – Eesti valitsust kukutada – oma Petrogradi häälekandjas "Edasi" sugugi ei varja. Vabariiklik heeb see leht labase turusõimuni Eesti vastu, näit. Eesti rahvast nimetades "tuntud tööliste timukaks" nimetades – lause, millele kui seda märtsi algul Tallinna vene leht "Narodnoje Delo" ja Eesti Vabariigi Vene esindaja kohta tarvitas, leht viibimata Eesti Vabariigi poolt kinni pandi.

Selle osakonna eesotsas seisab endine Eesti kommunistliku partei liige, kuna selle end. valitsuse esimees Petrogradis muuni kohtukomissar on, ja kolmas liige rahvuskomissar on Eesti osakonna juhataja, nõnda siis kõik kolm selle end. valitsuse liiget praegu Venemaal vastutavatel kohtadel ja ühtlasi kokkumises parteilise organisatsiooniga, kes oma ülesandeks peab Eesti valitsust kukutada.

Eesti punase diviisi end. komandöri juhatusel tootub Petrogradis 1920. aasta sügisest saadik sellelesamale Eesti osakonnale alluv parteikool, kelle ulesandeks on agitaatorid välja saata ja neid saatamiseks valmistada. Nendelt agitaatoritelt, kes juba Eesti Vabariigi se tulnud, on rahasummasid leitud ja pabereid, millest nad Eesti Vabariigi ühtaegu agitatsiooni ja sõjariistus mässu Eesti Vabariigi kukutamiseks ja sõjalist salakuulamist peavad korraldama.

Et agitatsioon loodetud tagajärgi pole andnud, on Vene valitsuse viibivad endised Eesti kommuuni tegelased viimasel ajal

koostanud, et see Eesti vastu uuesti sõda kuulutada nad Petrogradis Talvepalees seks teiste kokkumingu toime, mille resolutsioon-üleskutse "Eesti Vabariigi ühendamiseks kätte!" kominterni kongressile saadetakse.

Kokkumingu Eesti opteerimise komisjoni ees eestivaadates kokkumingu toime, mille kohta väliskomissariaadi esindajaga Levitski kull vabandades seletas, et seda kokkumingu arvoimude teadmata teinud. Eesti Vabariigi esindus seda vabandust vastu võtma, kuid peab kokkumingu oma üllatust avaldada, et protestimiseks kokkumingu Eesti seksioonide büroo korraldanud ja kokkumingu ettekuulutusega teada andnud.

Kokkumingu väljaannetes, olgu ajalehtedes, olgu eri-eri-eri-eri raagitakse alatasa mingisugustest valge valge valge keelkeldid ja roovikud olevat ning mööda asundades Eesti Eesti Eestimaaale opteerima meelitavat. Kokkumingu toetajadele, sest see ei ole Vene seaduste kohaselt, ega ole ka Eesti Valitsusel seks mingit huvi kokkumingu kutsumatagi Eesti optante tuhandeid ja kümneid kokkumingu voolab.

Kokkumingu üleskutsetes lihtsalt Eesti optantidest enestest, kokkumingu insinuatsioonidega terrori tarvitamist põhjendatakse.

Kokkumingu Eesti asundustest tuleb teateid, et Eesti optantide kokkumingu varandus ära võetud, neilt rohkem sisse kokkumingu ümberkaudsetelt talumeestelt, mitmeid kokkumingu vangistatud, koguni ära tapetud, nagu Eesti Vabariigi Kaugkaasias ja mitmel pool Siberis. Nende kokkumingu toimepanijad on enamasti ikka ümberrändajad kokkumingu, kelle seas tihti isikuid kaelakohtulise mineviku kokkumingu.

Kokkumingu ettevõtte on vangistatud ka end. Eesti asundajad, nagu K. Hellat Odessas, Saare Moskvast, Sander Sander Arhangelskis ja J. Timse Simferopolis. Viimane kokkumingu konsulina pärast Krimmi aravõtmist punavägede

poolt mitu kuud heas läbisaamises Vene asutustega, kuni enamlased kohale jõudsid. VKP Eesti sektsiooni ametlik "Edasi" nr. 97 ütleb otse, et eestlaste Eesti alamala põhjust on andnud tema arreteerimiseks. Kuna J. Tamm varemalt Eesti konsuliks Simferopolis oli, ja seal hõlpsalt noormehi Vene valgest väest lahti tegi, ei või tema vangistatunud Nõukogude valitsuse poolt poliitilistegi kaalutamist jendatud olla.

Rahvusvahelise õiguse seisukohast on see aga akt, mille pooltsiviliseeritud maadeski hukka mõistetakse. Selle vaatamata hoitakse teda kuude kaupa Moskvast vangis, ja viimaks on teda salakuulamise süüdistama hakatud, andes, et tema vastu Eestis kinnivõetud salakuulajaid ja teid jaid tahetakse välja vahetada.

Kuna end. Eesti kommuuna tegelased oma agentide tavad, et need Eestis Vene valitsuse kaitse all seisavad ja esindus ka tõesti mõne kinnivõetud agendi Venemaa saatmist on palunud, kuid selle kui Eesti sisemistesse asjades segamise peale eitava vastuse saanud, tuleb järeldada, et asunike esindajate vangistamisega ja neile väljamõeldud distuste ettepanemisega soovitakse Venemaa kaitse all hoida ja sissekukkumise korral välja vahetada neid, keda seaduste järgi peetakse salakuulajateks või riigivastaste taatoriteks. Sellistes teguviisides näeb Vabariigi Valitsus lepingu ühe kõige olulisema tingimuse rikkumist, mis nõuab kumbki pool teise sisemistesse asjadesse ei segaks ja tasest propagandast loobuks, millist tingimust Eesti omalt täpipealt täidab.

Olen kindel, et ka Teie omalt poolt abinõusid tarvitav võtmata ei jäta Eesti vastu sihitud propaganda likvideerimise Venes kuni sellekohaste organisatsioonide sulgemiseni.

Kõiki neid asjaolusid ette tuues pean ma Eesti Vabariigi suse nimel oma kohuseks veel kord [...] toonitada eesti vastuvaidlemata õigust Tartu rahulepingu tingimuste peale, nagu need mõlema rahva huvides kokku lepiti, ja kategoorilisemalt protesteerida neist rahulepingu tingimuste

1941. augusti rikkumiste vastu, ühtlasi kindlat lootust et Vene valitsus kõik tegema saab, et ilmsiks tulnud et kinnivõetud.

Ja loodan, et Teid, härra rahvakomissar, paluda minu kinnitust vastu võtta.

TARTU RAHU

"Tänane päev on eesti rahva elus seitsmesaja aastal kõige tähtsam," ütles kuus aastat tagasi rahulepingu allakirjutamise igava protseduuri kestel rahulaua taga oma koha rahusaatkonna juhataja, kadunud Jaan Poska. Ja nagu tavaliselt see suur mõttetark ja riigimees juurde, seletuseks, et täna võib eesti rahvas sõlmida ise esimest korda kokkuleppe võõra riigiga oma saatuse üle."

Rahu allakirjutamine pidi õieti sündima esimesel veelal et, nagu saatkonna liige Seljamaa kas tõsiselt ehk naljatada letas, "õpilastel oleks kergem ajaloo õppetunnis meelde jätta allakirjutuse kuupäeva." Esialgu taheti allakirjutust toimada juba keskpäeval. Siis selgus, et lepingu trükkimisel tekkinud oli välja jäänud, ning leping tuli uuesti trükkida. Määrati allakirjutamiseks kell seitse. Kuid nüüd selgus, et kurikundade sakontsessiooni asjus vastaspoole delegatsioon ei taha võtta kokkulepitud deklaratsiooni anda ilma uue läbirääkimiseks, mis siis uuesti sisulisi vaidlusi alata, olgugi mitte täiskogu vahel vaid suuremalt osalt saatkondade juhatajate vahel. Aeg läks minema. Ja kui viimaks saavutati kokkulepe ning aktid allakirjutamiseks tehniliselt valmis, oli tunninäitaja halastamatult käiku jätkanud ning keskööst üle jõudnud. "Esimese veelal rahu oli ainult kavatsuseks jäänud, ning mõnikümme minutit pärast keskööd kirjutati juba "küünlapäeva" rahuleping."

Kui pärast lepingu allakirjutamist rahutoast, praegusest kigikohtu suurest saalist, välja astusin, palus ROSTA, Vene graafiagentuuri esindaja, ütelda mõnda sõna avaldamiseks rahulepingu tahtsusest.

"Tänane rahu on keskõine rahu. Ja nagu praegu uus päev hakkas, nii saab ka Tartu rahu olema uue ajajargu algus."

TARTU RAHU

Tartu Vene vahekorra sõbralikule alusele, ning toob sa-
lalt Vene nõukogude riigi tema senisest ilmast lahuta-
mistud mehaanikast." Sarnane oli minu vastuse mõte.
Et need kahe kaasaegses mõtteavalduses on kok-
kulepitud, olgugi spontaanselt, möödaminnes, selle
deklaratsiooni tahtsus, mida nimetame Tartu rahuks.
Nõukogude valitsus sai eluõiguse, Vene uuel
Euroopasse. Rahvusvaheliselt tähendas see meile
alguse alguse lõppu, heroilise iseseisvusvõitluse kor-
ral, mis algas külmaverelise võitlusega maaomavalitsu-
tuseks üldvene revolutsiooni algpäevil, laienes revo-
lutsiooniga, sai konkreetse kuju ja sihi Maapäeva 15.
oktoobri otsusega, leidis avalikku ja vormilikku deklareeri-
mist 1918 manifestis, sai rahvusvaheliseks küsi-
museks tunnustamise läbi samal kevadel, ning oman-
duse ulatuse Briti laevastiku ilmumisega Tallin-
n, samal aastal ja Soome ning Taani vabatahtli-
kuse Vabadussõjast.
Nüüd, uue Vene pääses eraldatusest kultuur-

vald olukorrad käisid avatud rada. Mõne kuu jooksul
lõppes kogu Vene läänepiiril, lõppes Vene blokaad,
lõppes murelik revolutsioonide ja sõdade keerus endise
pinnal tekkinud uute riikide vahel. Vene revo-
lutsioon oli jõudnud oma loogilisele ja tegelikele oludele vasta-
le Vene ilmariik, mis oli üles ehitatud üksikute rah-
vusvahelise ja iseseisvuse vägivaldse hävitamise peale, oli
lõhki lakkideks lagunenu, kes nüüd kui türanni ikke
lõhki lakkideks lagunenu, kes nüüd kui türanni ikke
lõhki lakkideks lagunenu, kes nüüd kui türanni ikke

lõhki lakkideks lagunenu, kes nüüd kui türanni ikke
lõhki lakkideks lagunenu, kes nüüd kui türanni ikke
lõhki lakkideks lagunenu, kes nüüd kui türanni ikke

lõhki lakkideks lagunenu, kes nüüd kui türanni ikke
lõhki lakkideks lagunenu, kes nüüd kui türanni ikke
lõhki lakkideks lagunenu, kes nüüd kui türanni ikke

et poole suuga lubadused rahvusvahelises läbikäimises kulepetes raskelt sõbralikkuseks arenevad.

Tartu rahu on noore riigi noore välispoliitika üks julge sammudest, tingitud reaololude ja rahvusvahelise poliitika õigest hindamisest. Eluvõõrus ja romantism on kahjulik üksikule isikule. Seda enam on see lubamatu rahvusvahelises elus, kus ühtegi kõrgemat käskijat ei ole, vaid stabiilsus ja raskus oleneb mõlemate poolte vabast kokkuleppest, mille ja ulatus tingitud vastastikuste huvide kokkukõlastusest. Peab väikeriigi välispoliitika jõudude tõsist vahekorda pidama, ning mis peamiselt tähtis, tegureid õieti hinnata, nende osakaalu eksimatult määrama. Et selle juures päevahuvid iga kord täit rahuldust leida suudaksid, ei ole tark kinnitada. Ja ei leidnud meie huvid täit lahendust ka rahulepingus. Mitmed neist on veel tänapäevani lahtiseks jäänud.

Sellegi peale vaatamata on Tartu rahuleping meie välispoliitika põhi; tema sisu, tendentsid ja viis, kuidas teda saavutada, muutunud meie välispoliitika kõikumata nurgakiviks, millele loonud meil "rahvusliku välispoliitika", mille aluseid ei ole muutnud ka meie ametliku poliitika juhtide vahetumise kiirusega, nii hea-paha kui viimane nähtus enesest ka ei ole. Tema on meie rahvusvaheline Magna Charta, mille vaim valitseb ka kogu Ida-Euroopa riikide suhetes.

Õige välispoliitika on oma ja teiste riikide ressursside ja nende suhtelise väärtuse õige hindamine, ning sellekohaselt juba aktiivne talitamine üldise heakäekäigu ja rahu kindlustamiseks realistlikul alusel.

Tartu rahu on neid tingimusi täitnud. Ja sellest tema mõju

EESTI-VEENE RAHU

Enimkonna parima arusaamise järgi on rahvaste sõda - rahu. Sõda on vaid erakorraline nähe, võitlus vahel, kus üks sõdijatest püüab relvade abil oma tahet teha teisele. On see saavutatud, ehk jälle selgunud, et rahuleping ei ole puudub, tuleb rahu jaluleseadmine nagu

õnnetuse, sõja lõpetamine ei olene ühest poolest, igatahes, kelle sõjaline ja majanduslik jõud nõrgem, vaid vajab, et mõlemal sõdijal poolel kaoks himu taplust jät-

ma sõda ka Eesti-Vene sõjas. Kui Vene väed 22. nov. 1918. aastal rünnakut alustasid, siis oli neil tahe sundida Eesti poole uuesti liitumist Venega. Veidi hiljem, 8. detsembril, pidas Vene kohasemaks oma tahte teostamist kaugel kujul, et ta löi ja tunnustas nn. Sotsialistliku Eesti Vabariigi, kes pidi moodustama vaid osa Vene Föderatiivsest Vabariigist.

See naabri ja endise käskija Vene tahet ei tunnistanud, ning algas, nagu kõik teame, K. Pätsu Ajutise valitsuse ajal kangelaslikku kaitsesõda sissetungivate

venelaste vastu. Juba küllalt oli kannatanud ja majanduslikult kaotatud nii venelaste kui sakslaste poolt maailmasõja ajal, oli nüüd sõda peale sunnitud oma vabaduse ja noore riigi kaitsmiseks. Ja sellekohaselt oleneb ka rahu esijoonest, pealetungijast Venest.

Enim poliitilistes ringkondades rahust kõneldi juba sõja ajal, ning see rahu-jutt Asutava Kogu kokkuastumise järel, kui see ulatuse võttis, et ähvardas nõrgestada sõja-

väe lahinguvõimet, ilmus sealtpoolt Naroovat [Narva] ja meene nõrk rahujutt alles aprilli lõpul 1919, ja seejärel kaudsel teel, tolleaegse Ungari kommunistliku valitsuse kaudu ning jäigi üksiku helina õhku rippuma.

Veidi tõsisemat ilmet kandis Vene poolt rahujutt juba ti alul, kuna ametlikult Vene "Tallinna valitsuse" poolt teatati alles 31. augustil 1919, ette pannes alata rahuläbirääkimisi Eesti iseseisvuse tunnustamise alusel. Sellise otsuse ku põhjuseks oli peamiselt aga kartus liitlaste kallale mine ees tulevikus Eesti kaudu, nagu seda loeme Vene välis-Sellele vastas O. Strandmani esimese valitsuse nimel välisminister J. Poska, 4. septembril 1919 nõusolekut avaldades läbirääkimistesse astuda, omalt poolt selleks soovitud oleks tulla 10. septembril Pihkvasse. Nagu teame, sellekohase otsustski Pihkvas kokku esimene nõupidamine rahu asjus 10. septembril, mis aga ühtki reaalselt tagajärge ei andnud. Oli rahulettepaneku teinud ainult meile, kuna meie poolt me rahu kogu väepinnal ja rahulettepanekut Vene poolt tehti tele Balti riikidele.

Balti riikide – Eesti, Soome, Läti ja Leedu – konverents algas 15. sept. ja Tallinnas 29. sept. 1919 otsustasid komiteed läbirääkimistesse astuda Venega mitte hiljem kui 25. oktoobriks, millest ka Venele 4. okt. 1919 teatati. Vene valitsus oli läbirääkimisi alustama juba 12. okt. 1919, kuid lahitud sõjategevuse pärast Lätis Bermondi vägedega ja Judenogede Petrogradi operatsiooni tõttu polnud võimalik soovitud rahuläbirääkimisi alata.

Et aga ära hoida enamlastes valearusaamist, nagu oleks Eesti oma lootuse rajanud Judenitši võidule, saatsin välisminister kohusetäitjana 25. okt. 1919, s.o. päeval, mil Judenitš edusse polnud vähematki usku, kõige ligemal Petrogradist juuaieldud raadioteate Vene väliskomissarile, teatades, et Eesti valitsus pole oma vaateid rahule muutnud ja on nõus jätkama rahuläbirääkimisi.

Sellele järgnes Tšitšeriniga pikem radiogrammiline vahetus Vene omalt poolt küll nõusolekut avaldas rahuläbirääkimist

ed moodus meilt seletust, kuidas olevat meie rahusoov Eesti vägede kallaletungimisega meie vägedele Pet-Pihkva kubermangus", ühel ajal tsaarikindral Judenitš omalt Vene tagurused surmahädaohuks olevat enesest kaitseks väikerahvastele. Tagajärjeks oli siiski sõjakomandantide ilmumine Tartusse 17. nov. 1919, ametlikult vahetamise üle labi rääkima Eesti, Läti ja Leedu poolt ühiselt selgitamiseks, kas ja mis üldtingimustel ja Balti riikide vahel ligemal ajal võimalik.

1919 kirjutasi küll Eesti, Läti ja Leedu Tartus ja Balti riikide poolt ühiselt välja töötatud ja kaitstud rahulepingu. Kuid rahu asjus olid tulemused olnud ainult Eesti tegi Venega maha rahuläbirääkimistele võimalikult mitte hiljem kui 1. det. 1919, kuna Eesti poolt poolleoleku pärast ei saanud Venega rahulepingu alustada, kuna Lääne-Euroopa avalik arvamus ei lubanud, eriti Lätit tugevalt toetav Prantsusmaa ei vabandatud Venega. Ka Leedu ei olnud kiirest rahust loobunud ja Venega peaaegu iialgi tõsiselt polnud sõdi-

tevahetuste algus venis siiski kauemaks kui arvati. 1919 algasid need Tartus.

1919 nimetati rahudelegatsiooni juhatajaks Asutava Rahudelegatsiooni esimees, end. välisminister Jaan Poska, kindral J. Soots, J. Seljamaa, dr. Püümann ja mina, sekretärid olid: sõjanduse alal kol. V. Mutt, majanduse alal J. Puhk, O. Sepp, üldasjus K. Ast, rahandusalal K. Ipsberg, ins. E. Tellmann. Asjadevalduse alal K. Iksler, sekretäriks W. Tomingas. Lepingu keeleks oli lektor J. V. Veski.

1919 nimetati rahudelegatsiooni juhatajaks kaubandus- ja tööstus- ja liikmeteks A. Joffe ja M. Litvinov, kes aga 1920 Kopenhaagenis läbirääkimisi jätkas ja seepärast rahulepingu ei saanud. Asjatundjateks olid sõjaväelased, kindralid Kostjajev ja Mihhailov ning mereväelased Benckendorff.

Kuna Eesti delegatsiooni hulgast ainult tema juhitud ja tundja Tellmann surnud, ei ole Vene delegatsiooni liikmed enam ainustki elavate nimekirjas. Isiklikus läbikäigis olid nad kõik väga sümpaatsed ja haritud inimesed, mis neile kerge!

Rahuläbirääkimised, vaatamata tehtud eeltööle, algasid kes meeletult, sest et polnud sõjariistade rahu. Et läbirääkimised Tallinnas viibimisel 21. nov. 1919 selles asjas peetud läbirääkimised tagajärgi ei andnud, siis ei saanud ega võinud meid poolt sõjariistade rahust kõnelema hakata: seda oleks võinud tõenduseks meie suuremast nõrkusest kui töepoolest loodud tingimused oleksid sedavõrd rasked ette pandud, millele meid kuinii vastuvõtmatud. Sõjaväe meeletule oleks aga meid suureks hoobiks. Venelased omalt poolt ka ei teinud midagi selle seismapanemiseks ettepanekut, sest neil puudunud meid otsekohesusse ja nad kartnud, et läbirääkimised ka Tallinnas ei saanud tagajärjeta. Tõsine põhjus oli küll see, et venelased meid sõjategevuse jätkamise kaudu meid sundida suuremale andmisele kui seda meilt muidu võis loota.

Peale lühikesi sissejuhatavaid kõnesid J. Poska ja L. Tellmanni poolt 5. dets. 1919 määrati kindlaks konverentsi kodukoht. Hatavad mõlemate delegatsioonide juhid kordamööda üksteisele kolle ei peeta, ametlikke sekretäre ega stenograafideid ei moodustataks eriline majanduslik komisjon, teised komisjonid tarviduse järgi. Sellised olid hiljem sõjaliste tagatiste ja iseseisvuse tunnustamise komisjonid.

Krassin avaldas arvamust, et läbirääkimised lõpevad kolme päeva jooksul, et vaja olevat ainult piiri- ja sõjaliste asjus kokku leppida, kuna majanduslike küsimuste lahendamise tulevat kogu ulatuses anda erilise rahulepingu loodava segakomisjoni kätte.

Mõlemal delegatsioonil oli oma lepingukava enne valitud. Meie rahulepingu kava tootati välja novembri keskpaigast nõupidamistel (prof. Maim, kol. Mutt, P. Ruubel, minu poolt), kuna hr. Poska omalt poolt erilised teesid üles andes valitsus ka kinnitas rahudelegatsioonile juhatuseks

venelased olid meie teooria järgi need, kes rahuläbirääkimised, mis nõudsi, et nemad esimesena meile oma rahu, mida nad lõpuks ka tegid.

Teatavad läbirääkimised. Esialgu kõnelesid venelased, kuna nad omalt poolt väga hea stenograafisti, kes viimase kui sõna kirja pani. Krassin kõneles meile, ahvardas. Meie vastasime rahulikult. Krassin ei pidanud tagasi Kundast Peipsi järvele; meie nõudis meid järele. Krassin nõudis Judenitši väljaandmist, mis meid Tallinna tema järele. Meie toonitasime sõjariistade kaubanduse suhtes ning soovitasime aina Tallinnale teostada – lootsime, et see neile võiks nõudsi meile, et ka majanduslikud küsimused oleksid rahulepingus.

Krassin, et niipea rahu ei saabu, oma nõudmisi ei saanud suruda ei suuda. Detsembri keskel sõitis ta Tallinnas uusi juhatusi – ning ei tulnudki enam tagasi.

Krassin meid delegatsiooni juht ühel laupäeva õhtul Tallinnas korteris teejoomise, kus hea konjak pidi hr. Tellmanni välja ajama. Õhtu lõpul jooksis jutt A. Joffe ja meid sedavõrd ladusasti, isegi rahvusse puutudes, et tema ise pidi tunnistama – buržuaaslikul stenograafistideta olevat ikka märksa hõlpsam asju

meie peaarõhk nn. majandusliku komisjoni töödele, kus Tallinnas Eesti poolt mina juhatajaks, ning otsiti lahendada tagatistele, kus peaarõhk kindralite Sootsi ja Kostomarovi ning piiriküsimustel, kus samad kindralid vaid delegatsioonide juhid otsustasid.

Detsembri 1919 ei olnud lepingu väljavaated kuigi hea, sest meid vastu teatud kihutustöö edasi kestis meie poolt, Vene valgete ja mõningate valisriikide esindajate üldse meie rahuläbirääkimisi ainult viljalt. Kuna aga meie pahempoolsed erakonnad (Tooerakonnad) kategooriliselt rahu nõudsid, siis tuli ka

J. Tõnissoni valitsusel selles asjas kindel seisukoht. Pärast 20. dets. väljendus tõsiselt soovis katsuda rahuda, ja niipea kui see mõistlikult võimalik. Suurt julgust pooldajatele andis ka meie laia silmaringiga ülemjuhataja räl Laidoner, kes mõistlikku rahupoliitikat igati toetas.

Läbirääkimised arenesid hr. Joffega, kes vahetult seks Vene täisvolinikuks oli nimetatud, päris ladumate lootust vaherahu alla kirjutada juba jõululaupäeval.

Sellest tõmbas kriipsu läbi Vene soov Narva jõe mõlemal laste kindlustamatust saavutada. Alles pärast seda, kui jõulune uus Vene rünnak oli Narva rindel tagasi löödud tati 31. dets. 1919 vaherahuleping, mille kohaselt 3. jaan. sõjategevus seisma pandi.

See vaherahu-leping lahendas ka tähtsamad sõjalised ja tilised küsimused. Kuid majanduslikud probleemid olid lahitud, samuti ka lepingu redaktsioonilised üksikajutid. detsembrikuu kogemused olid näidanud, et suurem koostöö on tüliküsimustes raskem edukalt kokkuleppeid ja kokkuleppeid leida, eriti sellepärast, et üldkomisjonides iga sõna tüüdi nografeerimisele ja kommunistlikule arvustamisele, et luua eriline redaktsioonikomisjon. Selle komisjoni liikmeteks said Vene poolt Joffe ja uuesti juurde tulnud rahudelegaat liige Gukovski, nüüd ka surnud, meie poolt delegatsioonitaja ja mina. Tegelik kokkuleppimine sündis pärast seda juba selles komisjonis, mille töödest ei ole muud materjali jäänud kui rahuleping ise.

Määratu palju aega võtsid läbirääkimised igasuguste sessioonide üle, eriti raudtee alal, mis pärast ka leping ette valmis 15. jaanuariks 1920, enne Helsingi konverentsi, rahudelegatsiooni enamus seda soovitavaks pidas. 16. jaan. 1920 Vene blokaad mahar. Sellega oli ka lõpp Vene järeleandumisele, kuna varem nad mitmeski suhtes meile vastu tulid, nõudmist "lühiajaku blokaadi raudrõngasse" Eesti rahu kaubavahetusele.

Jaanuari teine pool on õieti tehniline korraldus ja mõnede asja juures igav vaidluste jätkamine, mis kestsid kuni allatamise momendini, ning mis ei lasknud lepingut alla kirjutada.

1. jaan. 1920 õhtul, seda ajaloolist akti venitamata, 2. veebruari peale.

Siis ja õiglase rahu sai lõpuks teoks. Ta lõpetas sõja ja tõi Eesti Vene tunnustuse. Ka Venele oli see teine tähtne, tuues enamliku valitsuse tsiviliseeritud meelitatud peresse. Kogu ilmale tähendas aga Tartu ja Narva tsivilisatsiooni alustugede püsivuse tunnustamine sõjaku enamluse muutmist Vene riigi rahvuslikult.

Ants Piip

kodakondsusse opteeruvad. Pikemaid vaidlusi sünnitasid Eesti territoriaalvetes viibivate laevade kohta, kuna Venemaal oli selliste riikide laevade viibimist Eesti vetes aru koostades venelastega tegelikult sõjas. Küsimusele panid venelased punkti peale, toonitades, et nad Inglismaad enestega seisvaks peavad, kuna inglased varustavat valgeid laevu. Sellele vaidlesime meie teravalt vastu, kuna meie huvitab me Inglise laevastiku Eesti vetes viibimisele mitte puududa ja mitte neid välja saatma, mis meil tegelikult ka võimalik olnud. Selles mõttes tõime märkuse sisse, et laevastikud olevate küsimuste juures on mõõduandvaks rahvusvaheline. See märkus on huvitav seepärast, et venelased tol ajal ei tunnustanud rahvusvahelist õigust kui kodanlikku eitasid. Teisest küljest oli huvitav asjaolu, et kaudse saate [viite] läbi rahvusvahelise õigusele meie saime endale võimaluse lubada viibida oma Inglise ja teiste liitlaste laevadel, isegi sedavõrd puududa ka sõjas olevate riikide laevu meie ei või oma sadamasse viia ainult sel korral, kui meil teada, et meie sadamas viibivad laevadel, aga mitte üksi nendel riikidel, siht on Vene poole lüües. Alguses deklareeris Joffe, et praegu "ei ole meie rahvusvahelise mõttes mitte ühegi riigiga sõjas, keegi riik ei ole meile kuulutanud, aga kõik sõdivad meie vastu, sellepärast ei ole rahvusvahelise õiguse peale siin meile küllaldane tugialati ütelda, et Inglismaa meiega ei sõdi ja meie vahel rahvusvahelise seisukorda ei ole." Kuna tõeliselt Inglismaa ei olnud Venemaa sõjaliselt sõjas, ega Tallinnas viibivatel laevadel meie teinud otsekohest sihti Venele kallale tungida juba lihtsalt pärast, et Petrogradi laht on talvel kinni külmunud, ja loomulikult Inglise laevastik oli Tallinnas meie kutse peale kinnis vaenlase pealetikkumise korral või vähemalt meie valitsemisala lalisena siin viibis, siis ei olnud meie kohustatud Inglise ja teiste liitlaste laevastikku Tallinna sadamast peale vahele saatma, mida meie ei teinudki, olgugi et selle kohta teatud lused liitlastel olevat tekkinud.

Sõjaliste tagatiste mõte Vene poolt oli, et kohustada meid likvideerima nn. Loode valitsust ja mitte lasta uuesti tungida

valitsust, kuna meie poolt tähendas see nõuet likvideerida Venemaa või nn. Anveldi punane valitsus. Venelased olid nõudnud kaunis kergelt vastu, ja Joffe tähendas, et me peame jätma ajumises, et nn. Eesti kommunistlik partei "Eesti punane partei", s.o. tühine partei. Sõjaliste tagatiste pealevaatajaks tuli luua segakomisjon. Soome delegatsioon eks nõusoleku andmise võtsime meie üles, kuid see seepoliitiliselt Vene laevastiku desarmeerimisele ei puutunud läbi viia. Määrusega olid nõus ka venelased, et neutraliseerimine ei oleks puutunud Tallinnast väljaspool Soome lahte, ning Eestil igatahes ei oleks olnud laevastikele anda külaskaigüõigust Eestist väljaspool Soome lahte. Vene delegatsioon oli kohustatud kohustust Vene laevastiku hävitamiseks korral, kui rahvusvaheline kongress Soome delegatsiooni asjus selle oleks otsuseks teinud kaldal. See märkus jaeti aga siiski välja Benckendorffi kui komisjoni, kes sarnast otsust oma laevastikule ha-

Neutraliseerimine

Neutraliseerimise küsimus tõsiselt kõne all ei olnud, kuna ka väikese lahenduse rahulepingus. Joffe oli nõudnud lause läbirääkimistes Balti mere neutraliseerimisele delegatsioon nõudku endale juba praegu venelastele delegatsioon olla Eesti alalise neutraliteedi garandiks ja et kui Eesti peaks end alaliselt neutraalseks kuulutama, siis ma arasin mina ka kinni ja panin ette see tingimuse võtta rahulepingusse, mis lõpuks sündiski.

Neutraliseerimise Eesti delegatsioon Eesti ja välismaa ajakirjanikele Tartus, kus peremehe osa mul tuli mängida.

Neutraliseerimise paarkümmend välismaa ajakirjanikku – nende arv oli paevad vahele allakirjutamise juures olid juba lahkunud, kus alla kriipsutati Eesti julgete sõjategevuse avaldati lootust, et vahele kujuneb lõpliku

Neutraliseerimine

Neutraliseerimise juures oli veel lahtiseks jäänud majanduslike lahendamise. Seal oli öieti kolm peaprobleemi.

Esiteks Vene riigi varanduste vastastikune arvestamine ja te sõnadega endise Vene riigi päranduse jaotamine Eestiga vahel. Teiseks, Eestist evakueeritud varanduste taga küsimus, kolmandaks tuleviku omavaheline majanduslik Eriküsimusena kerkis üles Eesti kui kontsessioonide sünnitasid ka majanduslikud küsimused pearaskused rahuläbirääkimistel, niihästi neil vähestel üldlahtisematel, mis jaanuaris peeti, kui ka majanduskomisjonis, mis juhatusel edasi töötas, ning pärastpoole erilises redaktsioonis, mis komisjonis, kuhu kuulusid Joffe, Gukovski, Poska ja muud, mille ülesandeks oli lahendada küsimusi, mis suuremolekulitel üksikasjalistesse vaidlustesse läksid või lahendatud olid.

Mis puutub seniste arvete lahendamisse, siis oli soovitud si lihtne, kuna mõlemad pooled põhimõtte vastu võtnud, et üks on rahul sellega, mis tema endisest Vene pärandusest saanud. Vene endised kroonuvarandused, mis Eestis asuvad, jäävad Eestile; mis Venes, jäävad Venele. Kõneaineks oli valduse formuleerimine, kus otsustati, et õigused endise Vene varanduse peale lähevad Eestile üle 15. novembrist 1917 arvates Nõukogude Valitsus tunnistas Eesti riigi alguseks Manjufuse kõrgemast võimust ja sidus selle otsuse retroaktiivselt Eesti *de jure* tunnustamisega. Rahulepingu järgi kuuluvad Eestile ka kõik Vene sõjalaevad, kes 24. veebruaril Tallinnas viibisid, s.t. rahulepingu teksti järgi kuulub suur osa Vene sõjalaevastikku juriidiliselt Eestile, sest et need ei ole viibis nimetatud päeval Eesti vetes. Teiselt poolt on rahulepingu järgi Eestile üle läinud ka kõik Vene riigi nõudused riigile kuuluvate summade kohta, kuid ainult ühekülgne kohustuste üleminekuta, viimaste asjas jättes endiselt vastavaks Vene keskvalitsuse ehk paremal juhtumisel kaasa arvatud hendamatuks lugedes.

Eriliseks küsimuseks oli Eesti osasaamine Vene kullafondile vastu Vene põhimõtteliselt ei olnud ja algusest peale kullafondi arvel pakkus 1% ehk nende arvates umbes 5 miljonit rubla. Meie lugesime, et kullafondist meile ei tule mitte 1

meile meile maa kaubanduslikule mahule, s.t. umbes 20 miljonit, ning peale selle veel peame osa saama mitmesugustest ja erikapitalidest kui ka raudtee liikuva varandusest, nii et meie esialgne arve Venele lausus umbes 75 miljonit rubla. Alles pikkade läbirääkimiste järel lepidi kokku peanõu viimase silmapilguni Vene pakkus 12 miljonit nõudsimet 20, kuni jaanuari lõpul redaktsioonis kokku rääkides Poskaga mina nagu oma isiklikul alusel panin vahesumma 8 miljonit pooleks jagada, s.t. kaubandusliku ostu-müügi viisi. Poska protesteeris, et meil on niisuguseid ettepanekuid teha omapead; siis lepidi juba ettepanek tehtud, võttis ta selle vastu. Venelased 14 miljonini, lisasid siis veel ühe miljoni juurde, et arvatakse, ning umbes tunnilise kauplemise järel leppisime kokku, reserveerides, et delegatsioon võib-olla et lepid. Delegatsioon oli hea meelega nõus, sest esialgu statistiliselt arvanud, et kui saaks kas või ühegi miljoni võrra meile kullafondi algus.

Pärast Vene võlgadesse, siis olime põhimõtteliselt nõus kokkuleppida, kuid nõudsimet, et venelased selleks üle antud proportsionaalselt Vene varandustest teatud osa Eesti-venelastele aga loobusid, vabastades meid selle asemel võlakohustustest. Poska vastas, et neil pole mingit õigust vabastada kohustusest vabastada, kuna nende küsimus on Vene Rooma õiguse põhimõtetel tuleb käia, sest vabandja nõusolekuta ei saa ju võlakohustust üle anda. Ta soovitas Vene ettepanekut kui *novatio*'t, ja nimelt kui kohustuse muutmist ehk *delegatio*'t,¹ kusjuures aga nõudja vabandja nõusolekut, et esialgset võlgnikku tõesti kohustustest vabastada, nagu seda juba tunnistas Venemaa *intercessio* instituudis. Kuna aga venelased mingi kompensatsioonina meile ei lubanud meie kohustuse eest juba osa Vene võlgadest enda peale võtta, ning ainuühtsusega tunnistas Venemaa enda poolt kõikide Venemaa keisririigi võlgade eest vastutamist, siis leppisime kokku, kuid formuleerisime rahulepingu selles mõttes

Konkreetsema kuju omandas metsakontsessioon Petroli-bermangus 50 tuhande tiinu peale, mis suhtes Venemaa reserveeritum oli. Küsimus jäi kaua lahtiseks, ning mõni tund enne rahulepingu allakirjutamist anti sellele mee. Nüüd tagantjärele võib ütelda, et see kontsessioon Venel võrd vastumeelt oli, et ta selle kontsessiooni lihtsalt taandata jättis.

Pikki vaidlusi tekitasid Moskva-Tallinna raudteekontrolli ka vedurite parandamise leping, milles venelased vastutulekut üles näitasid, kuid juba antud lubadusi paljude tõmbasid, niipea kui 16. jaanuaril lütlased Vene blokaadi tõmbasid. Narva veejõu kontsessiooni asjus ei teinud meie suurt si, andsime sellele vaid formulatsiooni, nii et juriidiliselt täiesti lahtiseks jäi, kujunedes ainult poliitiliseks deklaratsiooniks, kuna tehingu objekt, hind ja aeg täiesti määratletud täpsus aga tsiviilõiguse järgi oluline on tehingu toimumine.

Väliselt jätkusid rahuläbirääkimised jaanuarikuul juba teisel teisel kujul, nimelt jaanuari alul veel kull majandusliku sõjalise komisjoni ja mõningate üldkoosolekute naol, kuid jaanuarist alates ainult nn. redaktsioonikomisjonis ilma kokkumatt, mis mõttes ka ajalehtede teated konverentsi kohta äärmiselt väheseks jäid ja väliskorrespondentide poolalul kõik laiali sõitsid, kuna ainult paar Inglise ajakirjanik (mr. Coping "Daily Chronicle'i" ja mr. Ransome "Manchester Guardiani" poolt) kohale jäid. Poliitiliselt elasid aga rahuläbirääkimised sisemist kriisi üle. Eriti Prantsuse noot 17. detsembrist, mis Eesti vastu terava seisukoha võtnud, ning Ameerika osalt ka Inglise reservatsioon sundisid meid ettevaatlikult. Kuna vaherahu sõlmitud, näis Poska poliitika venitamise välja minevat, eriti seepärast, et 15. jaanuariks oli kokku kutsutud Balti konverents Helsingisse. Kuna Poska algusest rahu saavutamisest mitte vähem tähtsaks pidas lüdu Balti riikidega, siis tahtis ta nähtavasti Helsingi konverentsi kasutada selleks, et Balti liidu ideed edasi viia, nullid Eesti ei oleks tohtinud Balti riike asetada oma rahuga ühendfakti ette.

olles poska meie delegatsioonis kaks voolu teravalt poolempoolne vool minuga eesotsas asus risti teisel poolt skeptiline Balti liidu peatse teostumise suhtes ja teine vool aga võimalikult kiirelt sõlmida rahulepingu. Mõlemad kestab, Vene kaest võimalikult palju rahu. Seepärast pidasin ma näiteks oluliselt rahulepingu lõplikul kujul oleks sõlmitud juba enne sõja lõppu, sest ma kartsin, et Balti konverentsi kokkumattumise eraldirahu läbirääkimiste parast ette võetud teravalt rahulepingu lõpetamise otsust et meil võimalust ei jätku oma rahupoliitika jätkumise rahu kiirendamise eest algas kohe teine Poska rahukonverentsi töid üksikasjadega kokkuvõttes vaja koormama hakkas, ning meil see konverentsi lahkhelid teravalt ilmsiks tulid, võttis meid ette, et ilma Inglismaa vormilise nõusolekuta sõlmida rahulepingut ennast sõlmida. Sellepärast pidasin ma viibimata tagasi pöörduma Londoni, et teada saada. Vastasid sellele, et Inglise valitsus ei oleks teada, ja selgemini kui seni Inglise valitsus avaldama ei saa, mispärast minu sõit Londoni ja aga siiski oma arvamus juurde ning teada, Vabariigi Valitsus olevat otsustanud mind teada, mis otsusest mulle välisminister Birk teada teada, mis selles vaid soovi minust kui rahudelekohtu lahti saada. Omalt poolt arvasin rahutegemist, et ma Londonisse pöörduma ei pea, ja kui rahulepingu liikme kohustusest loobuma peaksin, et rahulepingu forsseerimiseks eraisikuna marksa Londoni sõites, seda enam, et Londonisse jõuakohustus raskuste tõttu alles paari nädala pärast. Teada, selgus, et vormilist valitsuse otsust minu Londoni pöördumisele.

Teada valisministrile palve ametist vabastamise teada teada Poskale. Toonitasin, et teatud selgitustega võimalik ka telegraafi teel teha, kuna ma enne 15-ndat

Londoni ei jõuaks. Poska vastas, peaminister Tõnissoni olnud temale, valitsus olevat eile tarvilikuks leidnud minna Londonisse, nii et otsekoheseid takistusi minu arandamiseks ei olnud. Tema arvates aga oleks otstarbekohasem, kui ma ei ruttaks, sest kuna 4. jaanuaril delegatsioon otsustas minna enne 15-ndat kuupäeva mitte alla kirjutada, olevat peaministril vaja minna tarvis Londoni arvamust üksikute punktide kohta saada. "Niisiis emb-kumb, kas meil tuleb Helsingis ootama jääda ilma et meil trump juba taskus, ja see sünnib enne kui Londoni arvamus teada, või jälle meie saame selle teada, ja see on võimalik ainult sel puhul, kui Londoni arvamus täielikult informeeritud saab olema, olgugi et see ei saa kuidagiviisi sündida ei saa, vaid alles mõni päev hiljem. Sellel on vähe tähtsust, sest esialgsed läbirääkimised lähevad kannavad informatsiooni laadi, kus iga üksik riik jõuab oma arvamusle, missuguste kavatsuste ja plaanidega teised sinna. Kõike seda silmas pidades oleksin väga õnnelik, kui teie arvamusimine saaks võimalikuks tehtud."

Teatasin selle peale, et minu arvamus on teine, ja et pärast olen otsustanud lahkumispalve sisse anda ka Poolale saatkonna kohalt, sest "mind huvitab riiklikust seisukohast nädal veel kodumaal töötada, kuna sel suurema tähtsusega van olevat kui Londonis, ja kuna peaminister ja välisminister teisiti arvavad, siis olen oma otsekohese ülemusega kokku sattunud ja pean lahkuma." Minu resoluutne seisukoht Poolale nähtavasti üllatavana, ning tema palus: "kõige riikliku töö pärast, mis teie õlgadel tänini lasunud, mitte tähtsust anda nendele lahkuminekutele, mis teie ja teie ministrite vahel tekkinud. Meie oleme kaua ühel põllul olnud ja tahan loota, et praegusel tähtsal ajajärgul meie teineteist teineteisest maha ei jäta, vaid ümberpöörduvalt, igasuguste takistustest ilma vaatamata, selle töö lõpule viime." Kinnitasin Poskale oma loovuslugupidamist ja head tahtmist teha, mis asja huvideks on, kuid minu palvet Londoni saatkonnast lahkumise kohta ei olnud välisminister siiski vastu, vaid käskis mind pöörduda läbirääkimisi Poskaga tagasi sõita Tartusse, kuhu siis ka jäin lo

ma sõit, rahu 15. jaanuariks alla kirjutada, ei saanud alla viia. Helsingi konverents astus 15. jaanuaril kokku ja meile delegatsioonid oleksid sinna läinud rahulepingu alla kirjutada. Poska nimetas, trumbiga taskus. Tagantjärele kahetseda, sest et Balti riigid Eesti rahupoliitika all toetavaks võtsid, nii et meie aktiivne rahupoliitika Balti riikide keskel esile ei kutsunud, küll aga teise poolt tõstis omalt poolt rahu sondeerida, teiselt poolt algata frontide kokkuvarisemine ja sisemine võitlus. Meie meeskonda nii olid arendanud, et liitlased 16. jaanuaril blokkadi Vene vastu kaotasid. See liitlaste otsus meile läbirääkimiste edu lõpuks venelastega. Üheskoos meile oma soove siis enam läbi viia ei saanud. Meie venelastega veel läbirääkimisi, kuni lõpuks 31. jaanuaril rahuleping tegelikult valmis sai. 29. jaanuaril tegi Poola poolt ka rahuettepaneku Poolale, ning teiselt poolt Eesti välisminister Eesti delegatsioonile, et nad nõus oleksid rahuläbirääkimisi pidama. Muidugi olime sunnitud informeerima, et kahjuks meie rahuläbirääkimised ei ole arenenud, et koos rahuläbirääkimistest enam jutustada ei järele ainult leping panna lõplikku vormi ja lepingu sõnastamine töötasime Eesti delegatsiooni sekretäri poolt viisil välja, et kõigepealt võtsime poliitilised, sõjaväelised, siis sõjalised, majanduslikud ja lõpuks tulekahju reguleerivad normid. Leping pidi alla kirjutatama olema, kuid ka siin tuli takistus. Trükikoda oli välja jätetud garantiide asjas ühe koma, mida meie äärmiselt pidasime, ja mille läbi lepingu mõte muutus nõnda, et sõjaväe riht ei oleks pidanud mitte laevadel, vaid riiklikult sunnitud kogu lepingu uuesti pühapäeval ümber kirjutada. Trükikoda selle koma kangekaelselt "ja" sõna asemel, võttis tehniline töö sedavõrt aega, et rahulepingu sõnastamine ei sündinud mitte enam 1., vaid juba 2. veebruaril. 1. teise veebruari öösel kirjutati leping alla ja nii sõlmus, et meie rahu uue päeva algusel ka uue ajajärgu algus. Iida-Euroopas tähendas. Istudes rahukonverentsi-

laua taga, jälgisime oma lugupeetud juhatajat, kes mõttesse vajunud, lõpuks vaikselt, nagu omaette delegeeritud liikmetele ütles: "Tänane päev on kõige tähtsam Eesti ajaloo 700 aasta kestel, sest täna esimest korda lõpetab ise oma rahva tuleviku saatuse lõphkult."

Rahulepingu allakirjutamine oli tõesti ajalooline punktiks. Eesti sai selleks väikeseks hiireks, kes lühikese de-poliitika võrgu läbi näris. Bankett, mis 2. veebruaril korraldati Tartus, ja kus mõlemad delegatsioonid üheskoos kirjanikega esimest korda ühise laua taga istusid, oli meelutunud et rahu Ida-Euroopas endiste vaenlaste vahel makstud. Vahvasti oli sõditud, ausasti oli rahu saavutatud. J. Poska Asutavas Kogus 10. veebruaril oma aruandepöörde tundis iga mees ajaloo saatuse häält, kui ta lõpetas oma ja suurema ajaloolise ülesande eesti rahva kasuks nõudma: "Maitsekem rahu, aga hoidkem alal ja kasvatagem oma jõudu!"

EESTI-VEENE RAHULEPING

Kõige tähtsam päev eesti rahva ajaloo seitsmesaja ajaloos, kui me oma kaaslastele 2. veebruaril 1920 meie delegatsioonid ja rahudelegatsiooni juhataja, kadunud rahulepingu allakirjutamise juures, ja vaikselt, ütles, ta jätkas: "sest täna esimest korda määrab eesti rahvas, sõlmides kokkuleppe välisriigiga."

See, et on raske anda paremat ja tabavamalt hinnangu Tartu kokkuleppele, on juba öeldud.

See, et on ju õigus neil, kes näevad Tartu kokkuleppes ainult lahinguväljal otsustatud heitluse lõppakordi.

See, et võidukate Narva lahinguteta, oleks Tartu kokkulepe kujul, nagu me seda igaüks "Riigi Teatajas" näeme.

Kuid ajalugu tunneb ka palju võidetud lahinguid, mis ei ole võitnud viljade kaotust rahulepingute läbi. Tuleb meenutada Vene-Türgi sõda 1877-78, mille esialgsed tingimused

Stefano eelrahus 19. veebr. 1878 nii Venele kui ka Türkile Balkani riikidele olid nii soodsad; ja võrd-
 sel viisil meenutada Vene hiilgesõjakäigust järele Berliini rahu.

1871-72, kus Vene ja Türgi vahel sõlmiti lõplik rahu. See rahu, mis meenutab meie suure riigimehe rõõm, et meie rahvas

saab endale taastada oma rahva üksmeelne võitlus, et meid ei oleks võitnud veri ja rahva üksmeelne võitlus saab endale taastada oma rahva üksmeelne võitlus.

See, et rahvas on endale taastanud rahuldavaks tunnustatud rahvus-
 üksmeelne ja korralduse.

Rahulepingu tähendus ei piirdu muidugi ainult Eesti ja Venega, sest tema sõlmimisel ja täitmisel olid suured tagajärjed

Ida-Euroopa ja isegi maailma suhetele. Kõigile sai meenutada, nõukogude võim, mis endises Venes oktoobri-
 revolutsiooni tagajärjel pääses riigitiirile, oli juba seevõrra sta-

bilise, et temaga ja ainult temaga tuleb arvestada kui

Vene valitsusega. Eesti-Vene rahule jargnesid teiste rahulepingud Venega, ja nimelt: Leedu-Vene rahu Maa juulil 1920, Läti-Vene rahu Rijas 11. augustil 1920, Poola rahu Tartus 14. oktoobril 1920 ja lõpuks Poola-Vene rahu 13. märtsil 1921. Samuti astusid pärast Eesti-Vene rahu sõlmitud Euroopa riigid varsti ametlikku läbikäimisse Vene valitsusega, kes uut valitsust tunnustades *de facto* ja *de jure* Vene keisririigi selle osa valitsuseks, mis järele jäi pärast piiririikide lahkumist ja rippumatuks saamist.

Eesti rahvale ja riigile on Tartu rahuleping sellekohal aluseks, millele rajatud ta rahvusvaheline seisukord, ja pärast selle sõlmimist pidasid teised riigid võimalikult riiki tunnustada lõplikult ja seaduslikult, *de jure*, ja rippumatuks.

Eesti ja Vene vahel lõi Tartu rahuleping tõesti "kindla õiglase rahu", mis kümne aasta jooksul on hästi oma tugev välja kannatanud ja seepärast ka lootust annab, et teiste sõbralikud suhted kahe naaberriigi vahel aina kasvavad ja geornevad. Igatahes oli lepingu sõlmijate endi soov ja see akt jääks maksma sajanditeks Eesti-Vene suhete rahuldav alusmüürina.

Kümne aastat ei ole rahvaste elus, nagu teada, pikk aeg rahvusvahelise lepingu elujõulisuseks siiski kullaldanud aeg. Ei ole seepärast huvituseta anda väike bilanss sellele, et rahuleping on teostunud ja kas on osutunud vajalikuks muuta.

Viimasele küsimusele võib kohe vastata eitavalt, sest kumbki poolt ei ole olnud kuulda tõsisid ettepanekuid lepingu muutmiseks. Tähendab – lepingu alused on uldiselt aegajaks mida ka praegu veel loetakse õiglaseks. Ja see on kohe kiitus rahvusvahelisele lepingule. Kuna mujal Euroopas ühelt kui teiseltki poolt nõutakse sealsete rahulepingute muutmist, eriti Trianoni lepinguga meie vennasrahvaste vahel, iialgi ei mõtle leppida, on Ida lepingud, eesotsas nende poolt, Tartu lepinguga, näiteks, et sõda võib tõesti lõpetada sõbraliku kokkuleppega, nagu ka praegune Briti peaminister

David Lloyd noudis *peace by understanding* vajadust

siis tähenda, et iga sõna ja määrus Eesti-Vene rahulepingu täitmist leidnud. Mitmeski üksikasjas, eriti rahvusvahelises küsimuses on Tartu pakti määrused täiesti õiguseks, *nudum jus*.

Näide sellekohalt veidi meie rahulepingu saatust. Lepingu poliitilistesse tingimustesse (sõja lõpetamise tunnustamine – art. 1 ja 2) ja piirijoonide määramine (art. 3), siis on need täidetud mõlemalt poolt täielikult.

Viide lepingu art. 4 kohta, mis käsitleb opteerimist, opteerimine oli kahekülgne, s.o. venelased Eestis ja eestlased Venes võisid Eesti kodakondsust, piirdus opteerimine ainult viimaseks. Kui Eestis asuv venelane ei opteerinud Vene kodakondsust, lahkus Eesti Venesse.

Tagajärg Venest muutus aga suureks rahvaste vahel. Arvatakse, et umbes 75 000 eestlast tuli selle arvel lahkuda. Kuigi kumbki riik ei olnud õigustatud oma rahvusest isikutele opteerimist raskendama, teadvalt viimastustega oli seotud paljudel Venest väljajäetud eestlastel kurvem on aga see, et paljud optandid koguti Venes kaotasid, vaatamata sellele, et Venest lahkuva lepingu määruse järgi "hoiavad alal õigused liivlastele ja on õigustatud võtma kaasa oma liivlaste ja eestlaste".

Art. 5 ja 6 on puhtdeklaratiivsed, juhuks, kui Eesti ja Venemaa lahut neutraliseeritaks rahvusvaheliselt. Nad on mõeldud deklaratsioonideks, kuna kõne all olevat lepingut pole võetud ette.

Art. 7 on sojalisi tagatise, peaaesjalikult Judenitši vägivallade ja punadiviisi Venes likvideerimise tingimusi, mis on teostunud rahuldavalt. Küll aga jätab palju küsimusi art. 5 määruste täitmine Vene poolt, kuna seal on Eesti sektsioon, lepingu keelu peale vaatamata,

jätkab "punase Eesti valitsuse organiseerimist", mille maks tegevuseks oli 1. det. 1924 mässukatse korraldajate Eestis. Viimasel ajal on ka selles küsimuses muutusi toimunud.

Art. 8–10 käsitlevad sõjakuludest ja -kahjudest loobumise, vangide kojusaatmist ja amnestiat, mis artiklid on hea huldava lahenduse.

Art. 11 ja 12 käsitlevad majanduslike suhete lahendamist. Kuna esimene nendest lahendab avalike, riiklike varade saadust sel teel, et kogu Vene riiklik varandus, mis oli Venemaal 24. veebruaril 1918, arvatakse kuuluvaks Eestile alates 1. veebruarist 1917 alates, ja muud Vene riigi varandust Eestile ei nõua, siis ei ole nende artiklite täitmisel arusaamatuid raskusi. Mõlemalt poolt on lepingu määrusi võetud mitte tähelepanuta jättes, ja Eesti ei ole iialgi avaldanud nõudmist, et Venemaa osa oma sõjalaevastikust, mis 24. II 1918 Tallinnas sõlmis ja siit päev hiljem lahkus, ja mis lepingu tähe järgi Venemaa riigile kuulub, Eestile ka tegelikult üle annaks.

Samuti on art. 12 ettenähtud summa, 15 miljonit rubla, Eestile määratud ajal üle antud. Küll on aga sama artikli punkti täitmisega olnud raskusi ja tõlgitsemises suurel määral erinevusi, eriti Eestist väljaviidud vabrikute sissesendete ja nende reevakueerimise küsimuses. Kuna Eesti valitsus soovib evakueerimist on järelejätmata nõudnud, eriti appi art. 13, mille järgi Eesti kõiki neid paremusi pidi nautima, mis annab teistele piiririikidele rahulepingutes nendepoolse loobunud neid nõudmisi täitmast kuni seniajani.

Lepingu art. 14, mille peale lepingu sõlmimise juures lootusi pandi ja mille järgi pariteetlikul alusel loodud segakomisjonide kätte anti rea tähtsate küsimuste lõplikuks lahendamise, muuseas küsimuste kohta, mis tekivad Venemaa kodanike varanduste väljaandmise suhtes, on jäänud üheksa kuud beripealseks heaks sooviks: segakomisjon astus oma tööle kokku, kuid ta ei suutnud üheski asjas anda lahendust. Seega järgi ei ole 1921. a. saadik segakomisjoni, kui tegelikult loodeti, ka enam kokku kutsutud.

Enamikele rahulepingutele ei alustanud rahulepinguga mõlemad riigid korrapäraseid diplomaatlikke läbikõrgetusi, mida art. 15 kohaselt võis teha alles 1921. a. järel. Sellekohaselt käidi ka alul läbi mitmesuurtel kokkuvõtetel, kuni 1921. a. normaalsed diplomaatlikud suhted taastati.

Majanduslike suhete aluseks määras art. 16 enamikpoolne otsus, pidades vajalikuks erilepingu sõlmimist selle rahulepingu ratifitseerimist.

1921. a. sõlmimine 9 aastat, ja see sõlmiti rahulepingu alustel alles 1929. a. Sama artikli lisades ettenähtud kontsessioonid on aga jäänud vaid paberile. Eestis on saanud kontsessiooni ühe miljoni tessatini Maakva-Tallinna raudtee ehitamise peale, nagu ka loodud ja saanud oma "eesõigustatud õigusest elektrile Nurva jõe koskede ärakasutamisest". Isegi erinõud 100 000-tessatiline metsakontsessioon Petrogradi ja ümbrusest ei ole teostunud. Ja kui augustis 1920 venelased kontsessiooniõiguse asemel võrdlemisi väikest rahakulu on nad pärastpoole ka sellest loobunud, ja nüüd on 1921. a. augusti õigust sääraste kontsessiooni peale.

Art. 17 kohaselt on laevade liikumist Balti meres, kuni 1921. a. poolte hoolet ei ole miinidest puhastatud, missu-kohtade hoidmise Vene poolt küll võrdlemisi nõrga vastutule-

kokkuvõttes, rahulepingus mõndki väga olulist meile, et loodud teostamist. Kuid üldiselt on mõlemad pooled lepingu artiklites päris täpselt täitnud.

VÕITLUS RAHU EEST

Sõjad on sama muistsed kui inimsoo ajalugu. Vaatame, kas inimene ei ole inimene tahtnud iialgi leppida nende valtsimise mõttega, vaid on katsunud leida vahendeid, kuidas läbi viia rahvusvahelisi tülisid, möödudes relvade tarvitamisest. Võitlust ei õhutatase rahvusvahelise kohtu tähtsust.

Viimase tuhande aasta kestel leiame hulga kavatsusi rahu kindlustamiseks, kuid need jäid vaid ilusaiks unustama, kuna sõda ennast peeti kõrgemaks rahvasteliikluse teoks. Säärase vaate vastu läheb võitlus eriti elavaks laenu võttes kestel, kus tekib uus mõttevool, mis kuulutab sõda mõttetuseks ja võtab endale nimeks rahuliikumine ehk patsifism, mis on mitmel kujul.

Ühed patsifistidest kuulutavad kadu igale relva tarvitajale, põhjenedes vangistamise puhul jüngeritele antud rasked käsu ühekülgsel ja ebaõigsel arusaamisel: "pista oma peaga maa pe, sest kõik, kes mõõga haaravad, saavad mõõga läbi haava. See on patsifismi äärmine areng.¹

Teised patsifistid püsivad märksa lähemal tegeliku elu tingimustele, kus absoluutne resignatsioon ehk igasugusest kangelastupanust hoidumine suurendab vaid inimsoo kannatust. Need vaid soovivad, et relvi ei tohi tarvitada pealetungimise maiste ehk nn. rahvuslike sihtide saavutamisel. Selle vooli järgijate arv on alatasa tõusnud. Samane on ka kogu inimsoo ajalugu, nii palju kui see peegeldub Rahvasteliidu tegevuses, eriti aga on väljendatud kõikide riikide poolt Pariisi allakirjutatud Briand'i-Kelloggi paktis sõja hülgamise kohta.

Kui meie neil päevil, kus üks suurriik on silmnähtavalt loobunud relvade rakendamisele oma rahvusliku poliitika vahendina, kõneleme võitlusest rahu eest, siis teeme seda just vast

VÕITLUS RAHU EEST

stena loikka kallaletungimise sõja. Ja säärast rahuar-
le patsifismi on vaja arendada.

Meie aga relvade tarvitamisse oma rahva ja riigi kait-
tuteks seda pidada õilsaks ja kõrgeks, iga kodaniku elu-
le meile kui väike riik ei mõtle iialgi võtta kätte
õilselt teistele kallaletungimiseks – ja selles peitub
õilsus. Rahu ise ja julgeolek on aga säärased suu-
dused, mida ei võimaldata hooleta ja vaevata, tarbe korral kä-
relva oma vabaduse kaitseks, mis meie ülem kohus-

on tähtis, et meie noorsoos püsiks rahuarmastuse
tunne aktiivselt: võitluses rahu eest seisame alati val-
valmis andma oma isamaa kaitseks kõik, mis meil
meie vara või meie elu.

TARTU RAHU VAIM

Tartu rahu ei olnud harilik, igapäevane nähe, vaid suur, õilsat, otse uskumatut, üliinimlikku. Meie koolis me vanas ja keskeas, mäletame oma isiklike kogemuste väga hästi – nooremad teavad seda ajalooõpetuse ja ajalooõpetuste toodete kaudu – meie Vabadussõja raskust ja võitlust Eestil kui väikesel Taavetil tuli sõdida vägeva vaenlasega Vene Koljat-sõjaväega. Samuti kui muistajad vabaduse ajal, seisis ka Eesti-Taavet oma püha õiguse eest ja ta ei peremeheks omas kodus, olla enese valitsejaks, elada riigina siin päikese all oma vabal pinnal. Vaenulised võtsid meid jälle alla suruda võõraste valitsemise alla, kui olime saanud vabaks maailmasõja järel; meile taheti peale da sootuks teist ilmakorda kui meie rahvas õigeks arvab.

Säärases hiiglavõitluses meie jõud ei olnud suured. Meie väed olid tugevad, nad said üle paljudest oma vastastest. Valgete venelaste vägedest nii Põhjas, Lõunas, Idas kui Lääs ja meie vabaduse kaitsmise lõpupäevil tulid nad kogu neid, kes meie väikese, kuid teraskarastatud rahvaväe vastu. Vastu meid du kokku võttes suutsime siiski vastu panna vaenlaste vägede le rünnakutele Narva müüride all.

Kuid ühegi sõja siht ei ole mitte taplus ise, küll aga võit kaudu parima võimaluse kindlustamine tänaste vaenlaste vastu. Sel juhul rahu elamiseks soodsamais ja loomulikumaits tingimustes. Sellepärast ei unustanud meie tolleaegsed riigi- ja kaitse juhid silmapilgukski rahupüüdeid, kuid ikka säärasel viisil, kus taotletud rahu oleks aus ja õiglane, mis annaks võimaluse veel noorele Eesti Vabariigile sõltumatult elamise võimaluse jääks püsivalt kestma. Sellepärast ei andnud tagajärgeks saanud rahu saavutamise katsed, nagu seda kavatsesid teha mõned meie poliitilised juhid, kellel ei olnud muud võimalust, kui võtta kätt kätte võitlemisest.

LARTU RAIHU' VAIM

[illegible]

...tollenegete vaenlaste esindajate nõudmised, et
...peetakid lahkuma Narvast, ja kümnekilomeetrine riba
...jõe peab jääma alatiseks neutraliseerituks ehk
...vastuvõtmatuks, ning pärast jõule algas sõja-
...hooga.

... aast Vene uue rünnaku tagasitõrjumist Narva rindel
... viimast viimasel päeval Tartu rahulaua taga kok-
... vaherahu kohta, ja 3. jaanuaril 1920 kell 10.30 lakkas
... tegevus Eesti ja Vene vahel. Seda hetke mälestame

armsaks saanud kombe järgi igal aastal kaheminutilise leinaseisakuga, tuletades meelde neid meie isasid, vended ja õed, kes andsid oma suurima vara – oma elu – suurima auku – tähena oma isamaa õnne ja vabaduse eest.

Kuid ka pärast seda oli vaja veel terve kuu vältavaid läbirääkimisi, kuni juba sedavõrd kokku lepiti, et peale 1. veebr. 1920 loodeti alla kirjutada lõplikule rahulepingule. Kuid ka see lootus äpardus, sest kokku tulles kl. 8 õhtul Venemaa Riigikohtu, nüüd Ringkonnakohtu saali valmistamiseks rahulepingu tekstile allakirjutamiseks, selgus, et mõlemad riigid nõudsid mõningaid muudatusi rahulepingu lisakokkuleppe. Lepingu allakirjutamise asemel pidid delegatsioonid läbirääkimised, kus aga kokkulepe saavutati võrdlemisi peagi.

Ajanäitaja osuti oli aga vahepeal edasi nihkunud, ja oleks joudnud juba 2. veebruar, kui viimaks kell ¾ 1 öösel allakirjuti Eesti-Vene rahuleping.

Suur ja pinev eesti rahva võitlus oma iseseisvuse ja vabaduse eest oli leidnud oma väarika tunnustuse rahulepingu sõlmimise kus lausutakse, et "lõpeb lepinguosaliste vahel sõjaseisund, ja Venemaa tunnustab "ilmtingimata Eesti riigi rippumatust oma iseseisvust, loobudes vabatahtlikult ning igaveseks ajaloo ja rahva gist suverään-õigustest, mis olid Venemaal Eesti rahva vastu kohta maksvusel olnud riigiõigusliku korra kui ka rahvusvaheliste lepingute põhjal, mis nüüd siin tähendanud mõttekaardisteks aegadeks maksvuse kaotavad. Eesti rahvale ja neile järgne endisest Vene riigi külge kuuluvusest mingisugusest vahustusi Venemaa vastu." Uue päeva esimesel tunnil allakirjutatud rahuleping tähendas eesti rahvale uut, paremat tulevikku, mattis maha kõik mineviku mure ja ülekohtu. Õigusepühadusdas vaikselt rahudelegatsiooni juhataja meile, oma kindla rahulaua taga: "Tänane-päev on kõige tähtsam Eestile tema loos 700 a. kestel, sest täna esimest korda määrab eesti rahvas ise oma tulevikku vabalt lepingus oma endise valitsejaga."

Tartu rahulepingu sissejuhatus toonitab, et Eesti ja Venemaa otsustasid rahuläbirääkimistele astuda ning "võimalikult kiiresti kindla, ausa ja õiglase rahu teha". Säärane on ka annus

Itaalia pidi olema kindel, s.o. ta on mõeldud mitte elatama, vaid kestva ja püsiva alusena Eesti ja Venemaa vahelise rahu on tingitud nende kahe maa naabrusest ja vabatahtlikult seotud vältimatu läbikäimise vajadusest.

See on ka aus rahu, ta ei ole ühe riigi poolt teisele ette pakutud, vaid see oli Venele Bresti rahu, vaid tema vaim ja tahtmine on alalist kokkuleppe tahet.

Tartu rahu õiglane, mis annab poliitilistele, sõjalistele ja tsiviilsetele suhetele mõlema riigi vahel säärase ees- ja tagajärgede tõelised huvid. Näiteks vaid olgu rahuleping kindlustab Venele õiglase võimaluse kaotada ja sadamaid samadel alustel kui meie oma. Tähtis järele: rahuleping määrab, kui Venemaa peaks ühtegi riiki andma pärastistes rahulepingutes erilisi tingimusi, siis loetakse need viibimata täiel määral Eesti rahvale poole.

Rahuleping oli esimene pääsukene Ida-Euroopas rahu sõlmimiseks ja selles on temal määratu üldajalooline tähtsus.

Tartu-Eesti-Vene rahu allakirjutamisest möödunud juba 80 aastat, ja ajalooline areng on näidanud, et selle lepingu vaim ja püüded on osutunud tõesti ka õiglasteks ja sellele vastavateks. Mitmed lepinguist, mis sõlmiti maailmasõja ajal, on muutunud paberilipakateks, Tartu rahuleping aga kindlustab kindla kalju, mis säilitab oma jõu täielikult. Mõned üksikud määrused on jäänud vaid suru- ja rõhu all. Ta on meie riigi ja rahva sõltumatuse ja vabaduse alus. See on Suur Kiri, *magna charta*, mille hiilgus kasvab ja areneb. Ta on meie rahva poliitilise küpsuse ja kaugeleulatliku võime monument.

Tartu rahu, mis leidnud väljenduse rahulepingus, nimelt Eesti sõprus teiste riikide ja rahvastega, on jäänud poliitiliseks juhtnööriks kõikumatult kogu meie vabast ja ühtegi kahtlust, et sellelt teelt meie rahvas ei

Suur on ühenduses selle lepinguga ka meie linna meel selle kui ka samal, 1920. aastal sõlmitud meie vennaga Vene vahelise rahulepingu tõttu on saanud, nagu oma ja akadeemilise õhkkonna kindlustuseks, rahu-linna meel.

See rahuvaime paneb meile peale ka omad kohustused kõik, et säilitada nii raskelt kättevõidetud rahu. Sellel Tartu kui meie vaimse elu keskkohal kasvatama õiget meel mist enda ja teiste rahvaste elust ja suhetest, õhutama maal kui rahvusvahelistes suhetes sõbralikku koostööd. Samal ajal peame aga vaatama, et meie oma rahukindlus võime ei väheneks ega raueks, sest ütleb ka vanasõna: hoiab seda, kes ise enese eest hoolitseb. Eriti õige on meel te elus, sest kui keegi rahvas enesekaitse võime mõtlemise vaks, siis tekib tema naabris loomulik himu seda kui hoida valveta vara võtta oma alla.

Sellepärast on vaja, et võitluses võitjaks jäänud rahvas meie seda olime oma Vabadussõjas, ei uinuks vaid loomaga ega unustaks oma tähtsamat ülesannet – rahvuslikku kohut. See tõde on igavene. Seda mõistsid väga hästi meel saavutajad. See on meie Kaitseliidu olemise mõte.

Ja oma tänase kõne Tartu rahu õilsast vaimust tahab meel petada samade sõnadega, millistega lõpetas Eesti rahvade siooni unustamatu esimees Jaan Poska oma ettekande Tartu rahulepingu üle Asutavale Kogule: "Maitskem rahu, aga loom alal ja kasvatagem oma sõjalist jõudu, et võiksime kaitsta kodumaa rahu."

RAHULEPING MEIE VÄLISPOLIITIKA NURGAKIVIKS

Nõukogude Venega on 20 aasta jooksul
põlunud usalduslikul alusel

20 aastat sellest päevast, millal Tartu nüüdse linnas kirjutati alla Eesti-Vene rahuleping, millega sõprusriikide vahel sõjaseisukord.

Õnneks need aastad, kuid sündmus ise paistab meel kaugel ajaloolise asjana. Ei ole sellepärast ülepea tulla tolleaegsetele sündmustele, seda enam, et rahuleping on meie välispoliitika nurgakivi.

Õnneks ajaloo suursündmus, millega eesti rahvas loomab oma vahekordi suure idanaabriga. Tartu rahuleping on suhtes nimetada meie välispoliitiliseks põhikaks, n.a. *magna charta*'ks.

Õnneks, et Vabadussõda oli meie rahva enesemääratlemise võitlus, kus hästi sõditi mõlemalt poolt, lõpetati ja sõbralikult lõpetati, kui võitluse tagajärjed.

Õnneks teame, et juba aprillis 1919. aastal Asutava Kogule meel meie uus rahvaesindus pani oma rahvuslike suhete jaluleseadmise võitlusvastasega.

Õnneks võeti rahuaktsioon üles 1919. a. novembris, esimesel kaudu, kellel sidemed olid mõlemal pool ja kes võisid kaudu võitlejate lepitamiseks. Selles mõttes on

Õnneks 1919 Nõukogude Venest Eestisse tulnud ja professor Kinki vahetalituse katse. Veidi hiljem,

A Tartu raadiokõne tekst rahusõlmimise 20. aastapäeva puhul

31. augustil 1919 saatis juba Nõukogude väliskomissar Kollarin ametlikult radiogrammi Eesti välisministrile Paal Kallastele, milles ette alata rahuläbirääkimisi. Eesti valitsus Andri Kallaste heakskiitmisel võttis selle ettepaneku otsekohe vastuseks. Selle ettepaneku tagajärjena meie näeme esimesi ametlikke rahuläbirääkimisi, mis algavat Pihkvas 12. septembril 1919 A. Birki juhatusel.

Õigus, neil läbirääkimistel ei olnud otsekohest tähtsust. Eesti valitses üldine arvamus, mille järgi oleks otsekohe otsustanud, kui rahu jaluleseadmine Balti mere idarannikol. Nõukogude Vene ja uute tekkinud riikide vahel ühekoostööks. Üks line oli ka Nõukogude Vene valitsuse arusaamine, kes ettepaneku kõikidele Balti riikidele asuda rahuläbirääkimistele. Omalt poolt kogunesid 15. septembril 1919 Soome, Eesti ja Leedu esindajad esmalt Tallinna Eesti peaministri O. Tammemanni juhatusel, hiljem, 30. sept. Tartusse läbi arutades rahu saavutamise võimalusi ja selle vajalikuks peetavate tingimuste seid. Ühisest rahutahtest informeeriti ka Nõukogude Vene valitsust. Kuna aga oktoobri algul Läti valitsusel tuli pidada sõja võitlust Bermonditi avantüüri vastu, siis ei saanud esialgu ühise rahu aktsioonist osa võtta ja rahuläbirääkimised, mis ette nähtud oktoobrikuus, venisid. Eesti valitsus aga püüdis saada kontakti Moskva valitsusega, eriti Lenini ja Staliniga, et tades selleks ära isiklikke sidemeid, mille järeldusel algas 1. novembril Tartus Eesti, Läti ja Leedu vahel ühelt poolt Eesti ja Nõukogude Vene valitsuse vahel teiselt poolt läbirääkimised ametlikult vaid vangide vahetamise kohta. Vastav kokkulepe kirjutati alla 19. novembril 1919. Paralleelselt sellega algasid rahulepingu aluste läbirääkimised sealsamalt. Eesti ja Nõukogude Vene esindaja M. Litvinovi ja Eesti valitsuse esindaja A. Kõneleja vahel, kus vajalikuks leiti asuda rahuläbirääkimistele tegelikule ja ametlikule teostamisele nende kahe riigi vahel ametlikult pea ja hiljemalt 1. detsembril 1919. Põhjapanevaks põhjuseks oli Eesti valitsuse otsus, et rahuläbirääkimised ei oleks tarbe korral ka üksikult, kui teised Balti riigid oma kohalike põhjustel ei saa ühisest rahukonverentsist osa võtta. Hiljemalt 1. noviga oli Eesti valitsusel kõne isegi relvade tegevuse peatamise

...nd, mida aga siiski ei teostunud. Rahuläbirääkimiste tulemusena piteva ja neid suudeti avada 5. detsembril 1944. Jätkus selleks, et juba pikale veninud rahueelma-avutamise lõplikku suhete korraldamist.

all tooda, kuulusid Eesti poolt rahudelegatsiooni
de Johan Püümann-Püümets, Julius Seljamaa,
A. Oinas, K. Ast, R. Paabo, insener K. Ipsberg,
W. Mauritz, kuna delegatsiooni sekretärideks olid
W. Tundin ja G. Tundin.

tati rahutahet toonitati juba esimesel koosolekul de-
 juhtide poolt, teatud määral küll poleemiliselt, ja
 pühapäeva konverentsi küsimuse arutamisele.
 et mitmes küsimuses arusaamised on erinevad
 kokkuleppeks on vaja mõnda aega. Kuna härra
 Nõukogude väliskaubanduse komissaril ei olnud
 aega ajaks Tartusse jääda, kokkulepet aga ei saa-
 tust ei olnud loodeti, mõne päeva jooksul, siis lahkus ta, ja
 delegatsiooni juhtimise võttis enda kätte härra
 d. Üksikud küsimused kuigi mitte siledat käi-
 koosolekute arutati üksikuid küsimusi komisjoni-
 tati. Tähtsaimad poliitilist, sõjaliste tagatiste, tun-
 tust ja rahuldamiskomisjoni.

20. päeval läks kõikide küsimuste aru-
 ande Lektoreerikomisjoni kätte, kuhu kuulusid Jaan
 Tass, A. Joffe ja I. Gukovski, kelle istungite kohta
 protokoll ei peetud. Sellise asjaajamise poolest oli
 rahulolev teistest. Edasi nende rahuläbirää-
 misel oli ka see, et vastupidi tavalisele kombele
 ei sõlmitud relvaderahu ja võitlus
 vahel tavaliselt hool, loomulikult mõistagi ka läbirää-

ab laboraükimistesse üldse Nõukogude Venega, siis
all nõudeid need suurt tähelepanu ja oma huide

kaitsmist mõlema riigi esindajate poolt, sest praegused suhted niihasti poliitilised, sõjalised kui ka majanduslikud loovad olgu endiste vahekordade lahendamisel või tulevaste suhete kindlaksmääramisel. Nagu öeldud, tähelepanu keskendub siin poliitilised küsimused, kus vastastikused algatused ja soovid lõpuks leidsid kokkukõlastamist. Kahe riigi tähelepanu rahvusvahelise tunnustamise ja kodanike õiguste õiguse määramine, mis jälle andsid üksmeelse ja rahuldava lahenduse. Sõjakulude ja sõjakahjude küsimuse vastandamine ei jätmine ei kutsunud välja ei vaidlusi ega lahkumisi.

Majandusprobleemidest kõitis tähelepanu endine Venemaa varanduste saatuse ja mõnesugused üksikasjad, nagu kaotatud vabrikute ja asutuste tagasitoomine. Need küsimused leidsid rahuliku lahenduse selles mõttes, et Eestisse jäeti endised Vene krooni varad, mis asusid Eesti pinnal, ja tehti päeva otsusest kõrgema võimu enda kätte võtmise kolme päeva vembril 1917. a.

Vajab mainimist, et Venemaa nõustus Eestile andma endist rubla endise Vene kullafondist ja võttis Eesti peabüroo osa Vene riigi võla eest vastutuse endale.

Ilma pikemate vaidlusteta saavutati kokkulepe selle kohta, et ja Nõukogude Vene majanduslikud suhted tuleb rajada soodustuse alusele, kusjuures Eesti saab vabatranspordi arusaamises, et Eesti poliitiline iseseisvus ei takista Nõukogude Venel ega maailmakaubandusel Eesti sadamate kasutamist. Teiste sõnadega, Eesti otsustas, et ta ei taha olla mitte üks keks Lääne ja Nõukogude Vene vahel, nagu seda soovitati rahukonverentsi ringkondades, vaid sillaks, mis hõlbustab liikumist Euroopa laane ja ida vahel. Mainitud maade vahelise üldine rahulepingu sisu, mille üksikasjaline vaatlus on ole tänase minu ülesanne. Rahulepingu määrusi üldiselt võttes, on tud tapselt, välja arvatud mõned üksikud, nagu kontingentide kohta käivad osad, mis ei ole leidnud teostamist.

Ei või salata, et läbirääkimiste kestel aset leidsid mõned nevad momendid ja isegi pettumused. Nii näiteks jõudis saadud meie soovi kohaselt sõlmida vaherahu, kuna teine

poolt. Relvastuse tegevuse lõpetamiseks saavutati ainult aasta viimasel päeval, 31. detsembril, mil sõjategevus lõppes. Rahulepingu sõlmimine nõudis veel terve kuu aega.

Läbirääkimiste üldisesse õhkkonda, siis oli see tingitud mõlemal leppijal oli üks: lõpetada võimatu sõda ja teha rahu, mis oleks kindel, aus ja rahuldav mõlemad riigid võiksid rahuliku südamega ja sõbralikke suhteid.

Rahulepingu tähtsus Eestile on muidugi põhjapärane, sest ei piirdu see Eesti julge samm ainult Eesti rahuleppega, vaid umberpoordult, tal on ka rahuldav tähtsus. Eesti-Vene rahuleping oli esimene, mis blokaadiketi purustamiseks, millega Nõukogude Venemaa oli teinud.

Tartu leping raius meie idanaabrile

teatavalt kogu maailmale, et Nõukogude valitsus ei ole üksik valitsus, millega valisriikidel tuleb arvestada, vaid solmida usaldusväärset lepingut. Selles lepingu ajakirjandus võrdles Eesti osa hiirega, kes on loomade vahel vabastatud köidikuist, läbi närides siduvad

teinud neid rahvusvahelisi raskusi, mis Eestile olid. Eesti oli esimene, kel tuli alustada rahuläbirääkimiste Venega ajastul, millal teostati Nõukogude Venemaa poolt interventsiooni, s.o. vahelesegatult, blokaadi ja tema blokaadi. Eesti valitsusel J. Tõnissonil tuli veendega ja energiliselt kaitsta oma õigusi ja oma, eriti õigust pidada läbirääkimisi oma naaberriigiga. Selles mõttes leidis Eesti valitsus toetust oma, eriti aga oma sangarliku kaitseväge poolt ees- ja taga.

Viimase perspektiivis peab ülema, et Eesti samm oli ka varsti üldist tunnustust. Seisukorda hinnati rahulepingu kohaselt.

Kuid nagu juba 20 aastat tagasi, kui sõlmisime rahuloleva raskuslepingu, ei lootnud, et kõik raskused on möödunud, et meil täna loota vaid saatuse peale oma elukorraldusel. Kõige suurem oht on meile uuesti suur sõda, vaenulikku tegevust näeme ka teistes riikides. Sõja mõju ei ole jätnud meid puudutamata. Meie peame arvestama, et raskused üha suurenevad, eriti majanduslikult. Meie seega meie igapäevases elus. Kui meie vaid hädaldame teiste riikide aegade pärast, ei aita see meid sammugi võrra edasi. Me peame berpöördult: meie peame valmis olema neid ära kandma. Me peame segamata rahuga ja samal ajal kindlustama oma rahva elu ja usku endasse elava isetegevuse ja üksmeelse omavalitsuse seades üle kõige oma riigi huvid. Siis võime loota, et me saame ka suuremaid raskustest.

MAILM

KIRI KAAREL ROBERT PUSTALE

1. septembril 1918

V. a. sõber ja kolleeg!

...tulla mõne sõna meie tulevikuplaanidest. Te küsi-
...peame oma plaanid küllalt selgesti välja ütleva,
...a o. M., vihastab ja hakkab meile vastu töötama.¹
...ma rõõmus, et Te otsekoheselt ütlesite, et nende
...t midagi ei tee, sest nii hirmsad kui nad ka ei
...midagi neid kartma ei hakka. Või meil ei oleks
......mängu üleüldse ette võtta, algusest saadik
......kurma idusid kandes. Pealegi ei ole need Jupi-
......*Sine ira et studio* – kahjuks peab ütleva, M-l
......et, et Rahvaste liiga asjus peame kaunis skeptili-
......h olla et ta asutatud saab, aga praegu on see mõte
......utoopia, mitte kategooria, millega tõsiselt rehken-
......peale juba plaane võib rajada. Seda mitte. Samuti
......tööd ja garantiide aeg [mööda] läinud olevat. Vä-
......min ei soovita neist asjust kuigi palju kõnelda.
......parast selle sõja kogemusi, juba nagu mineviku
......Ühes Belgia lehes lugesin ma artiklit, kus ne-
......et neile täissuveräniteet antaks, s.o. nende neut-
.........lira kaotataks, neid samasse seisukorda asê-
......Holland, Taani *etc.*, sest alaline neutraliteet on õieti
.........tutud, mille tasuks oli garantii. Aga pärast neutra-
.........Saksamaa kui ühe garandi poolt on rahvusva-
.........deermise lepingu väärtus väga langenud. Minu au-
......sõber, prof. MacDonnel² tunnistas ühes oma avali-
.........neutraliteedi ja garantiide üle avalikult senise

garanteerimise viisi iganenuks ja advokeeris ainult *Nations* oma, kuna [ta] eraviisil üleüldse siin väga pe-
 Olen tahtnud selle aine üle pikemat artiklit kirjutada, et
 üle selgusele jõuda ja meie poliitikale küllalt kindlat baasi
 baasi anda, kuid pole seda teha suutnud. Aga siiski on
 minule paistma, et alaline neutraliteet ja garantiid (mis)
 on meie jaoks juba kättesaamatud (kahe suure riigi või
 kuna kolmandate garantii siin raske, tähendades väga
 uut sõda, kui keegi neist meid neelata tahab; kunnaga
 sõda teiste eest oma populaarsuse täiesti kaotanud, kes
 sisuliselt enam-vähem ajalooline kategooria on). Muud
 peame mõlemat nõudmist üleval pidama, seda kuni viimase
 maluseni *mordicus*, hammastega, nõudma kui ametlikku
 annet. Kuid enestele peame asja selgeks tegema ja ütles
 metama nõnda, et ka selle ideaali langemise korral on
 tagavara plaan käes oleks.

Nõnda siis: neutraliteedi ja garantiide šansid on väikesed.
 Nii väikesed, ütlen teie enese informeerimiseks, et neli
 riigipaberis meie üle iseseisvuse küsimust minu poolt
 tud kujus trakteeritakse, selle lahendamist vist ei
ditio sine qua non rahutraktaadis vaadeldakse, garantiid
 neutraliteedist täiesti vaikitakse (ametlikult teie eest
 tarvitada ei või, olgugi et ta meile väga tähtis, sest me
 ka mina seda teadet ei tunne; mõistate muidugi) kuid
 dama sellega peame. Muidugi ei tahenda see veel
 eitamist, kuid näitab, et praegusel ajal on ta sedavõrd
 ne, et teda ei puudutata. Utleksin rohkem: teatud koht
 pannakse meile rahvusvaheliselt tingimata peale, ka
 vana olles, ja üks nendest on vististi vaba transiit ja
 olla, Tallinna või ka mõne muu linna kui vabasadam
 tuut, mille eest meie muidugi nõuame teatud kompensatsio-
 jällegi iseseisvuse rahvusvaheliste garantiide maol, need
 meile andma peavad. Kuid siiski on see küsimus sedavõrd
 rippuv, et teda tuleb õige elavalt puudutada, et ta ei
 ma hakkaks, nagu nähtavasti seda meie iseseisvuse mõtte-
 Igatahes, see tähendab, et meie peame oma iseseisvuse

, et me realiseid teid otsima kui ainult paberilipa-

(kui probleemi juurde: esiteks, Vene või Ida-
 ateleon, ja teiseks, Skandinaavia liit ja teised kom-
 do viimastest. Need on: Balti riik (Eesti-Läti liit),
 Unioon, laiendatud Balti (Eesti-Läti-Leedu), Suur-
 (Läti-Leedu-Poola). Asetasin nad ritta selles järje-
 nad mille realiseeritavad näikse olevat. Siin va-
 duks kõneldakse praegu elavalt viimasest, nõnda
 a meilegi kõrva puutuvad (minule ei ole mitte kõ-
 aga minu lati kolleegile). Tema vaielnud otsekohe
 tunde peale (see oleks ju 1572. a. Poolamaa + Tallin-
 ta loetavad vististi Dmowsky³ ringkonnad, nagu
 ste, Poolast Vene asemikku teha soovijad. Muidugi,
 tuda ei ole – Poola juhtimine, [ei] ühtegi sumpaa-
 tutaapilino ja isegi vastuvõtmatu on kolmikliit (Ees-
 ti), kuna ta Läti-Leedu supremaatiat tähendaks ja
 tuga kultuuriliselt absoluutselt midagi ei anna.
 et meast peaaegu ei kõneldagi.

11. Kui leiate juurde lisatud ära kirja nendest juht-
 Poolamaa Soome enamlastele andis. Huvitav. Ut-
 te, et meilgi mõnes asjas mõõduandev, kui nähta-
 coon olemisega ules märgitud. Ja ainult. Ainukene
 oleks ühine välisesindus, kui see ühist välispo-
 ed – laatu, konventsioone, sõjaväelisi lepinguid –
 me peame tegema nii palju kui vaja. Aga rohkem
 ühine, juba sellepärast, et Soome kodusõja jä-
 eda rasked olema ja nii kergesti nad kahjuks ei kao.
 on peamine, okonomiliselt ja poliitiliselt vähe kaaluv.
 meile peab diplomaatilisel rõhutama.

12. See oleks ju iga liidu normaalne baas, kui ta
 poola del raske ei oleks – meie ökonoomiline, pohiti-
 dume ja ajalooline orientatsioon on tõesti sedavõrd
 eelne ühine Balti peaksime elama. Flaamid ja val-
 ti – Eesti-Läti – Balti. Seda enam, et meie rahvuslik

piir, omale üteldes, kaugeltki väga terav ei ole. [On] juba lasi punkte: Heinaste-Ruhja-Valga-Marienburg, mis on olnud had, mis praegu Lätile laheks, aga kus meie rahvaste vahel nagu prevaleerivad olid. *Irridenta*⁴ küll mitte, aga see on väärtus haav. Iseäranis Valga, meie raudteede keskne punkt korraga – tema mitte meiega! Ja Ruhja-Pärnu-Valga raudteed jaolt Lätimaast läbi. Muidugi, ehitame lühikese raudteed oma rajoonis, aga siiski. Kolonisatsioon... Ja see on poliitiline seisukord: Liivimaa jäi jaotamata. Rütüell on Balti-Saksa rahvuslik ühtsus? Seal on terve trohikond milisi küsimusi, mida ära lahendada tuleb, ja mis meile väga kahjulikult lõppeda võivad, kui nad rahvusvahelise tamise alla tulevad.

Muidugi, kõigi nende raskustega saame meie ikkagi ja ma tean, et paljud meie poliitilised tegelased peavad poliitilist kehkenpüksust tähele pannes ja nende enami mäletades lihtsalt vastuvõetamatuks seda küsimust võtta. Ma saan sellest kõigest aru, kuid ütlen siiski, et

1) geograafia on ajaloost ja sümpaatiast tugevam

2) faktilisel küljel on oma suur tähendus, s.o., kaasaegse elamise töö, mis saksad meie kodumaal, vastu meie tabavad, jätab oma jäljed.

See tähendab: Läti-Eesti föderatsioon kerkib praeguse jõuga päevakorraks kui meie seda vast näha tahame, peame ka seda plaani kalkuleerima, teda realiseeritavaks tegema. Siin on muidugi kaks eeltingimust. Kõige esimesena peab lõpeb sõda, siis alles meie oma vaba soov mõlemalt L.-E. föderatsioonist võime kõnelda muidugi selleks juba kui sakslane täiesti läbi kolgitakse, sest muidu tema käest ei anna. Lätlased seavad oma esimeseks ülesandeks rahvusliku ühtsuse, *unit*, mis tähendab, et Kuramaa jääb alla jäämise korral ka Liivimaa lätlased soovivad ühineda ühes minna, kuna meie [seame] esimesele paigale oma vast Saksamaast. Nõnda siis on see küsimus samuti õhus, et et sakslased Kuramaad mitte ei taha oma käest ära võtta, ähvardab terve Latvia nende eneste kaudsel nõusolekul.

See ei jää meil ikkagi muud üle kui toonitada, et see on meie soov. Olgugi mõneks piiratud ajaks, näit. 1918. aasta juulil siis üleüldine referendum *etc.* peab otsustama tendents on siin meie iseseisvuse asjus olnud, et me üritame üritada Eesti-Läti föderatsiooni, s.o. föderatiiv-riiki, nende negatiivseid külgesid tundes (mõnda aega elanud), kuid leian, et nad reaalseid teid panna ei suuda. Kuid kardan, et sõja resultaat teostada ei luba ja me peame kõik tegema, et vähehaaval käest pääseks.

Ütleks mulle Soome-Balti, s.o. Soome-Eesti (või Loodu?) unioon, sõjaliselt küllalt tugev ja ökonoomiliselt võimas organisatsioon.

See on ainult üks samm Skandinaavia liiduni, kui kõik rahvad Balti mere ümber, Balti mere vabamatt. See ei tarvitse olla föderatsioon, vast iseföderatsioon, vaid mingi uus liit; nimelt, kui tahate, võime teostada, nagu [see] *British Commonwealth* mitmed praegugi *British Empire*'t nimetatud riikide vahel vististi elule tuleb, Kesk-Euroopa vahetukaaluks. Nendest üksikutest on siis juba mõnda üldisele organisatsioonile, *League of Free*

See oleks siis Balti liiga ülesanded? Missugune tema

See oleks siis Balti liiga ülesanded? Missugune tema

See oleks siis Balti liiga ülesanded? Missugune tema

Nõnda siis: meie ei ole Vene föderatsioonis olemine selleks, et see võimalik oleks, peab see föderatsioon olema. Ajaloo saatusel meie selle loomiseks oma jõudu siiski mitte ei raiska, kui me kindlad ei ole, et suurem pariteedi mõttes küllalt edenenud on.

Ja ka sel korral nõuame meie enestele, meie mõttega des, reaalseid kindlustusi, teatud poliitilist iseseisvust, des, muu seas just nimelt oma diplomaatilise enesehoidmist, mida M. kuidagi vastu võtta ei taha (mida passiivselt seni Saksa osariikidel oli ja mida nad praegu seks laiendavad (Baieri ja Saksa on oma esindajad Soomes, nud, olgugi et Preisi imperialistid selle vastu seisavad meie. Teised tingimused oleks, nagu ma oma märgukirjasin: täielik riigiparaat, nii palju kui meie seda enese jaoks peaksime, ainult ühine joon tugevustis ja ühtsuses ning poliitiline kergendatud läbikäimine. Nagu loomade nioonidel etc.

Kuid siin tuleb M-le, võib-olla kahjuga, rõhutada, et Vene föderatsiooni küsimus praegusel poliitilisel ja rahvusvahelisel hul nähtavasti ainult platooniline küsimus on, kuna me ei verentsil ega ligemas tulevikus see küsimus üles ei tõusta. Saksamaa ei anna iialgi Baltimaad Venele tagasi, kuigi praegu kadettidele ja teistele parempoolsetele lähima tuleb lubab, või annab ainult ühe osa, muud maad siis ta Venemaa külge jättes, mis Venemaale ja nendele rahvastele kauplejatele poliitikutele võib kalliks maksma minna, mis mitte soovitatavat kasu tuues. Ainuke võimalus Baltimaad kaubandusele päästa ja Saksamaa poliitilisest Venemaast linnast ja piiridest võimalikult kaugel hoida, (ühes sõnaga ja liitlaste sõbralikkust rahva seas jäädavalt kindlaks teha) Eesti iseseisvust toetada, seda teostada, olgugi vastupidiselt meie müsega, et 5 või 10 aasta pärast peab iseseisvuse küsimus rahva poolt demokraatlikule läbivaatamisele tulema. Teised lased ei anna tagasi, selleks on küllalt pandiks ühelt poolt ventlowi⁶ sõnad (vt. minu artikkel) ja teiselt poolt suure sotsialistlik vool liitlaste eneste maal.

... kui M. tahab tark poliitik olla, siis jätku ta maha looma läbi tema föderatsioonile sundida – tema hirmu et kardada, sest nad töötavad ammu meie vastu veel järele jätnud. Kui ta aga Eesti-Vene tulevasele võitlusele (nagu meie seda soojalt, kõige soojemalt tahtes kindlustamiseks kõik teeksime) omalt poolt taastada, mida ta tuleviku pärast objektiivselt võttes ei peaks ta aru saama, et meie iseseisvuse püüetud mitte vaenuga Venemaa vastu, vaid meie viimse võitluse teha, et me sakslaste alt vabad oleksime. Nõnda sellest aru, et Vene föderatsiooni plaan on meie hukatus, teda Saksa suhu jättes, ja toetagu sõdumete läbi meie võitlust iseseisvuse eest, mis on Eesti (Eesti) ja Koljatiga (Saksa imperialismiga). Kuid Venemaa toetust ei saaks me iialgi ära tühjendada, see aitaks tasa teha seda pöörast Venemaa muuside õlal valitsev enamlaste režiim Eesti meid kaks korda Saksa ära müües. Olgugi et me seda enam vaja teha ei olnud ja ta oleks sellest meid vabariiki tunnustades mööda pääsenud, kuid me peame pidades paremaks Saksa imperialistidega rahva üle kaubelda. – *Dixi, et animam...*

EESTI VÄLISPOLIITIKA LÄHEMAD ÜLESANDED

Genua konverents on esimene katse üld-Euroopa lepp pärast sõda teostada. Konverentsi peaülesandeks on majanduslikule ülesehitamisele kindel alus luua seega malt ajutine koostöötamine saavutatakse üksikute vahel, mille tagajärjel võimalikuks saab sõjastatud loomade hennada ja peajõudu majanduslikule ülesehitamisele. Seepärast on konverentsi eeskava poliitiline ja majanduslik.

Meie seisukohast oleks tähtis, et selle konverentsi peale Euroopa uus poliitiline ilme saaks stabiliseeritud ja Venemaa *de jure* tunnustatud ja kogu Euroopa majandusliku voolu tagasi tõmmatud. Eriliselt oleks tähtis, et see Euroopast lõplikult kaoks seega, et mõte sõjalise tsensuurisioonist Venemaale lõplikult ära langeks, teiselt poolt Venemaa tagatise annaks, et ka tema poolt kallaletungid piiririikidele karta ei tule.

Eesti rahulepingus Venega on ses mõttes juba Venemaa kohustused enda peale võtnud: Eesti neutraliteetide tagatamise ja garanteerimise, kui see rahvusvaheliselt tunnustatud. Seni kuni see teostamata, oleks äärmiselt tähtis ja piiririikide vahel sundusliku vahekohtu (arbitraazhi) maksma hakkaksid.

Praegu on Venemaa selle mõtte vastu küll tagasihoidlikult varsti peab ta lõplikult aru saama, et tal piiririikidele tungimist karta ei ole ja tal põhjust pole sunduslikult vastust lahti öelda. Teeks ta seda ometi, siis tähendaks see lõplikult deklareerida, et Venemaa rahupoliitikat ei aja, vaid veel punasest imperialismist unistab.

Rahupoliitika võidulepääsmisest Venemaal olenob aga Venemaa majanduslik ülesehitamine. Peaks Venemaa

ÜLDISPOLIITIKA LÄHEMAD ÜLESANDED

1. Lõplikult arenemise poliitika lõplikult omaks võtma, siis piiririikide osa Vene ülesehitamises iseäranis nende läbikäiguteede ja Venemaa-tundmise tõttu. 2. Moskva raudtee kontsessioon siin suure tähtsusega.

3. Vene võlgadesse, siis oli Eesti seisukoht Tartu rahulepingu selge, et Eesti kui endise Venemaa üks pärijatuleks osa Vene võlgadest sel tingimusel, kui Venemaa ka kõigist Vene keskvarandusest, muu-kohtadest ja muud kohustused Eesti kodanikele oma võlga makstaks. Vene valitsus ei leidnud siis Vene keskvarandustest osa anda peale ühe protsendi ja tasuda Vene valitsuse kohustusi Eesti kodanikele asemel võttis Venemaa rahulepinguga Vene võlgade maksta selle osa Vene võlgadest, mis Eesti rahulepingu XII p. 2). Tuleb veel tähendada, et osa kodumaise küsimus on seotud ka õigusega osa saatkonnade Vene osast.

Valitsus pidas soovitavaks, et enne Genua konverentsi kui vaja, kogu Ida-Euroopa riigid kokku tuleksid ja arutaksid, mis asjus Eestigi oma osavõttu osavõttu astus. Poola valitsus on sarnase kutsu kokku kutsunud, eeldades, et Genua konverentsi kokkutulek. Peaks aga edasilükkamine ära jääma, siis kutsutakse juba Genuas kokku leppida, nii palju võimalik. Iseäralise heameelega võib tähendada, et Genua konverentsile on kutse saanud, ja et Soomes rahulepingu vastu elavam huvi on tõusnud.

4. Piiri ja arvete õiendamise komisjonid vahetavad teavet, et arvatavasti märtsiks uuesti kokku astuvad, hiljuti ettetulnud vahejuhtumite puhul Süldino, mis Lätti saadik oma valitsuse nimel seletanud, et Lätti valitsuse teadmata sündinud ja ei tähenda Lätti rahulepingu ega asumist *fait accompli* loomise teele. 5. Lätti pikema kirjaliku seletuse meie valitsusele anda, 6. Eesti seisukohast selgitades. Ligemal piirikomisjoni

koosolekul saab ka selguma, kas see kurikuuluse lentsi otsuse järgi Läti oma, nagu naabrid seda tõrjavad Eesti, nagu seda meie arvame.

Arvete õiendamise asjus on Läti vastuseletus olulise valmis on arutama tasuküsimust kogu sõjakäigu kohta mitte ainult Läti brigaadi formeerimisel, nagu Läti del viimasel istungil arvas.

Sellega jääb veel lahtiseks küsimus tsiviilarvete kohta, mis tekkinud Liivimaa kubermangu lahutamisel näit. mõisnike krediitkassa, konsistooriumi arved ja muud kubermangu kapitalid. Samuti on põhimõttelisel komisjonis tuleb arutamisele võtta arved, mis puudunud, kuna praegune piirikomisjon puhttehnilisi küsimusi ei lahenda.

Majandusliku läbikäimise ja kaubalepingu ajakohasust Läti rahaministri abi Kärklinš Tallinnas, kus selgus, et te huvides on oma saadusi vastastikku tollita läbi lasta teostamine, niipea kui olud lubavad, käsile võetakse.

Eesti-Vene vahekord läks pinevaks, kui Eesti Kaupandusmuses Soome ettepanekut Rahvasteliidus toetas ning liidu ülesandel vahemeheks Rahvasteliidu ja Vene vahet kas. Nagu vastukaaluks sellele saatis Vene valitsus meile kus üksikuid piiril ettetulnud juhtumisi tarvitades hakkas Eesti poolt diplomaatilise posti kurjasti tarvitamillised väited aga Vabariigi Valitsuse poolt eraldi poolber lükati.

See vahejuhtum ei sega meie head naabrivahekorda ja vahekord jääb Venega, nagu seni, kõige paremaks. Meie läbikäimine sündinud ikka rahvusvaheliste komiteede ja kokkuleppel Venega. Väärnähtused, mis siin ka ette on ministeeriumi poolt täielikult kõrvaldatud.

Praegu on päevakorral veel rida majanduslikke küsimusi Poola, Vene, Itaalia ja Saksamaaga. Kooperatsioon Balti vahel areneb loomulikult. Loota on, et kaubanduslikud suhted kõik Poolas, kellega meil kõige parem vahekord, suudab majanduslikku läbikäimist elustada. Päevakorral on ka

olud ja vähemaatkondade töö reorganiseerimine. Seni on koostööd väga väike olnud, kusjuures arvatud et atkondadel saab elavam tegevus olema, eriti mees ja propaganda alal. Kuna meie oma madala töötajad kokkuhoidlikud peame inimestega me, meie riiklikud ülesanded aga pärast *de jure* ja majandusliku läbikäimise elavamaks minekut ja suurem osa tööd keskkohas ära teha. Ses mõttes on reorganiseerimiskava välja töötatud, mis me poolt heaks kiidetud ja lähemal päevil Riigikogu

on jäänud endiseks, kuid juurde tuleb kaubandus- ja välis- ja kaubandusministeeriumi töö korraldamiseks. Välisministeeriumi tööjao vahel on otstarbekohasemalt korraldatud ning tulevate ametnike poolt rikastatud. Välisesindustööd on nii palju kui vähegi võimalik, eriti põh- tuse alla on võetud esindused Venemaal, mida on mitmekordselt vähendatud, ja kust ametnikud, kellele tööd oli, kõrvaldatud.

NURJALÄINUD KONVERENTS

Moskva väevähendamiskonverents on lõppenud ilma teinud midagi. Lootused, mida tema peale pandi poole aastat tagasi, on vete vajunud. Oleme sama kaugel kui enne konverentsi.

Sellest on tõsiselt kahju. Balti riikidel oli, mida loota Moskva konverentsist. Meie poliitika on jäänud Venega, mis pole meile ja arendama rahukonverentsidel tehtud tööd. Pidevalt on meil olnud heanaaberliku ja sõbraliku vahekorra lõplikult loomata. Meil on vaja luua selle usaldusõhkkonna, mis kahe naabri vahel ei elada rahu ning tõsisel sõpruses.

Eriti meile oli see konverents määratu tähendusega. Meie soovisime, et Venega kindlustada pusival ja vastastikkult meil on alusel tähendab lahendada vast kaks kolmandikku meie välispoliitilisi probleeme. Sest teatud õigus on ka venelastele. Nad toonitavad, et meie Balti liidu poliitika on oma poolelt siiski tingitud Vene poliitikast Balti riikide suhtes. Meie soovime teisi rahvusvahelisi kombinatsioone, mille lõpusiht on luua meile iseseisvust, muidugi samal ajal arendades ka meie majanduslikku elu.

Teisiti saab ta vaevalt ollagi, sest kui meile mõni vaenlane vane võimalik vaenlane olla võib, siis on see Venemaa. Meie ühel ehk teisel põhjusel himu võiks tulla meid jälle vaenlasteks heita. Meile on see ükskõik, kas see punane ehk valge vaenlane on, kes peale tungib. Teist vaenlast meil silmapaistlikult ei näe meie silm ka ettenähtavas tulevikus toetav. Meie soovime seda katsuda näha on tõesti tondi seinale meil on looline arenemine naitab, et meie suhted selle maaga muutuvad paremaks muutuvad.

Niisiis oli meil Moskvast esimesejärguline tegelik asi. Meie soovime asja nii korraldada, et meie vähemalt ligemas tulevikus

MARIJALAINUD KONVERENTS

meie soovime ja osa raskest koormast võinud maha lasta. Meie soovime meie õlgasid rõhub. Ma mõtlen ainult, et konverents oleks pidanud andma võimaluse teostada, mis pärast Rahvasteliidu viimast kordaläinud sõjakonkreetset aset leidis – vähendada meie jooksvaid kulusid 30-40%, kuna rahvusvaheline seisukord seda kindlustuseta Vene poolt vaevalt riskeeritakse. Meie soovime läbi viia.

Meie soovime see nn. non-agressiooni ehk mitte agressiooni leping, mis väevähenduse kavade täienduseks on.

Meie soovime sarnase deklaratsiooni heaks oli kiitnud. Meie soovime veel praegust poliitilist seisukorda, nii meil on ka kogu ilmas, ei võinud kahtlust olla, et meil on lepingu ja tülide vahekohtu läbi lahendamise vastu võtab, seda enam, et neid mõtteid meil on lahendamises läbirääkimistes oli avaldanud.

Meie soovime Moskvast Vene seda, peale hariliku viivitamisega. Meie soovime deklaratsioonis, et ta konverentsi ülesandeks on meil nelj korda vägesid vähendada, nende soovime peale tuues, võttis ta ka vastu Balti riikide soovime lepingukava, mille Poola ette pani, üksikute soovime mitte nii olulised, ja mida delegatsioonid, soovime juhtnooridel, heaks kiitsid.

Meie soovime meil leidnud Balti riikide valitsused võimalikult lahendamise kavasid arutama hakata, olgugi sellega soovime leping alla kirjutatakse ühel ajal väevähendamise kokkuleppega. Minu arvates oli see Vene soovime ja taidetav.

Meie soovime meie poolt deklaratsioon, et tuleks 1) alla meil allatungimise deklaratsioon, mille peapunktid on kokku lepitud; 2) delegatsioonide poolt ülesandeks on määratud 1923. a. võetakse teatavaks (olgu määratud) 16 000 on kõrgem kui meie vägede soovime jargi, kes meie vägesid 14 000 peale lahendamise kavasid ei pea aga valitsused käesoleva

konverentsi jooksul võimalikuks arutada, ja panna selleks uus konverents kokku kutsuda.

Meie poolt küsimuse nii seadmine on küll arusaadav, meie Moskva väevähendamise konverentsile läksime selleks, et nimetatud küsimust tõsiselt arutada. Et meid desarmeerimise küsimuse kui eelküsimuse üles võetakse, danud sugugi, et meie peame peaküsimuse arutamiseks pea kui eelküsimus meie poolt ettepanud sihis otsustatud.

On ju kindel, et Vene ajas kogu aeg selle konverentsi erisihiti taga, peaaegjalikult oma sisepoliitika jaoks.

Kuid võib ka aru saada, miks venelased sellist vastu ei võtnud ja eitavalt deklaratsiooni peale viidud, et ole üksikasjalisi andmeid käepärast, miks just aldis meie poolt sellist deklaratsiooni ultimatiivsel kujul teha näib, et siin oleks võinud ka teisiti talitada.

Täitsa arusaamatu on minule, miks Balti riigid lõpetamist ei tahtnud. Konverentsi lõpetamine ilma täieliku sugugi haruldane, kuid see juhtub ikkagi, kui suhted ka sil esindatud riikide vahel liig teravad selleks, et viimast ku tulla ja üksteisele sellisel korral sunduslikke sõbrust öelda.

Praegusel korral aga vaevast tohtisid meie suhted Venet teravaks minna, et nende ettepanekut, mis puht-vormel tu ei võetud. Kui asi niisugune, siis ei ole konverentsi sinda tagajärjeta, vaid ta on olnud kahjulik. Seda aga ei ole hekordselt kahetseda.

Arvatavasti on põhjus teisel: kardeti, et venelased pead dakõnega maha saavad. Mis sellest! Kes siis ei tea, et üks asjaajamise komme on? Neile tuleb sama asjaajamine tu panna. Mäletan väga hästi, kuidas Tartu rahukon ka Joffe deklareeris, kui suuri järelandmisi nad Eesti ja kuidas kadunud Poska selle peale vastas, kui mitu korr remal määral – olgugi arvusid ka vähe utreerides – pe vastu tulnud.

Ja kas ei kollitatud meid rahutegemisel kogu aeg võimaliku propagandaga? Meie oleme selle rahulikult

meie rahva tervele mõistusele. Oleme vabanenud ja enamlaste deklaratsioonide imetegevusest. meile meiega lõime aga õhkkonna, kus vastastikune sõda suureneb, ja andsime kahjuks enamlastele sõda aland kätte.

Kah, et meie Moskva konverentsi ajal oleme algatuse, lülitaks enese käest ära lasknud, mida algusest meil oleme osanud pidada. Sellest ka konverentsi lõpetamine.

Kah, et vahitsus, eriti minu järeltulija, uuesti algatu- vutab, ja esiteks meie poliitikat Vene vastu täielik- tuse ja tarvilise usalduse mõttes edasi viib, ja et Balti riigid kaasa tulevad. Seda nõuab meie rahvus.

BALTI LIIT

Juba sel Maapäeva koosolekul, kus esimest korda tuletusele tuli Eesti välispoliitilise orientatsiooni küsimus. 25. augustil 1917, kõneldi õiglase rõhuga Vene lüüa järele rahvaste riikide liidust kui poliitilisest kombinatsioonist, mida tõsiselt kaaluda tuleb. Ja kui Eesti riiklusele pealalus pandi 15. (28.) novembril 1917 Eesti Maanõukogu, maks võimaks tunnistamisega ning otsusega kutsumisele Eesti Asutav Kogu, kui sellega välispoliitilise orientatsiooni muutus Eestile reaalseks eluküsimuseks, kerkis uuesti üles Balti riikide koostöötamise küsimus. Annab nihutati esialgne kava, ja arvati, et suure kataklysmi järel, milleks oli ilmasõda, rahu kindlustamiseks oleks poliitilise konjunkturi modernsel kujul jaluleseadmine ja suurt Põhjasõda rahu kindlustas Ida-Euroopas, Rootsi alla koondunud rahvaste kindla koostöö näol. Sellepärast detsembris 1917 meie esimesed saadikud välja pidi tootma said nad poliitiliseks juhtnööriks töötada Eesti iseseisvustamise heaks, eriti aga selle kindlustamiseks Balti merel asuvate riikide ja vabade rahvaste kindlakujulise loomise näol. Selliseks poliitiliseks kombinatsiooniks on le erilise tõuke see sõbralik koostöö, mida seni olime teinud võõrasrahvastega teostanud Vene riigi piirides oma rahvaste õiguste eest võideldes, teiselt poolt aga tihedad veresugurisidemed meie vennasrahvaga põhja pool Soome lahte. Ja puks meie ajaloolised meeldivad mälestused kooselanute ja dinaavia riikidega, olgu see Eesti omavalitsust respektiivne ni, ehk "vana kuldne Rootsi aeg", millest mälestus meie rahvasuus edasi kestis sedavõrd, et kõrgemaks õiguse loeti ikka veel Rootsi kuningat.

BALTI LIIT

valitud sellisest Balti liidu kavast näeme erilihtsust, mille meie esindajad liitriikide mail 1918. aastal tehes avaldasid poliitiliste ringkondade küsimusele. Ja juba mulla järgi Balti mere vabaduse kindlustamist, et merd ümbritsevad riigid (suurriigid välja arva- tades) kindla liidu ehk isegi föderatsiooni looma oleks pi-

litytööde loomise viis kindlustas Balti mere poliitilise seaduse langes ära reaaluvi kõikide Balti merd ümb- rite alaliseks organiseeritud koostööks, ning päe- ktsuuna ringi riikide kooperatsioon, kellel kaht- d huvid rahu alalhoidmise näol maksma jäid. Nii tttu aastal ligem koostöö Soome, Eesti, Läti ja Lee- duse rahusõlmimise küsimusega Venega, mille 10. septembril 1919 kokku astus 1. Balti konve- nt, millest kõikide nimetatud nelja riigi pea- ja vä- tektlikult osa võtsid, millele järgnes 30. septembril konverents samal aastal Tartus. Neil konverent- ti rahutegemiseks Venega koordineeritult toimi- tulnud sõjaliste ootamatuste järeldusel, eriti Ber- cuni lahki, küll täpselt elluviidav ei olnud. Kuid Bal- cunamise mõte arenes, ja sama aasta sügisel näe- rikidest eemal seisnud Poolat ikka enam ja enam Vene riigi piiril asuvate riikidega koostöö vajadust andest esialgu mitteametlikult, ning lõpuks, Hel- siin 15. jaanuaril 1920 ja Riia-Bulduri konverent- 10.10, ametlikult osa võttes. Teatud seisakud Balti ttoob see õnnetu tüli, mis Poola ja Leedu vahel tarkab, mis edaspidi kuni tänini Poola ja Leedu riikide konverentsidel hävitab. Vaatamata sel- lal on võtnud riikide huvidele, et Balti riigid ühes ja meeskoha võtaks, otsustavad aga teised Balti riik- tal hoida oma erapooletust, ning jätkata koostööd teise riigiga, s.t. Leedu ja Poolaga. tuleb muuta taktikat. Seni alanud viie Balti riigi vahemalt ajutiselt katkema ja üksikute ülesannete

jaoks koostööd teostama küll kahekaupa, nagu see on Eesti-Läti poliitilises ja majanduslikus lepingus või ka Eesti-Läti-Leedu ligemas poliitilises ja majanduslikus koostöös järele kolmekaupa mõnede tüliküsimuste arendamiseks. Seda Soome-Eesti-Läti, eriti aga Eesti-Läti-Leedu koostöö probleem. Sellest viimane sai kord poliitilise koostöö algküsimeks, millena tema ka seni oma tähenduse ei ole. Tegelikult aga omab kõige suuremat tähendust nemaa piiridega kokku puutuva riigi süstemaatiliseks nimelt Soome, Eesti, Läti ja Poola vahel, mis avaldub listes konverentsides kuni 1925. a. lõpuni. Tahtsin konverentsidest on küll tunnistatud Varssavi konverents kus jõuti otsusele nende nelja riigi koostöö sihtide fikseerimisele asuda Varssavi lepingu näol, mis aga tuseismise pärast õhku rippuma jäi. Ei ole veel aeg Balti riikide koostöö reaalselt väärtust hindama hakata on *a priori* kindel, et sellel koostööl pidi olema suur väärtus ajaloojärgus, kus Balti riigid oma välispoliitilisi mõtteid üles seadsid ja traditsioone löid pärastsõja poliitilises kaoses. Teiselt poolt ei ole kahtlust, et iga riik ka oma määratu reaalspoliitiline tähtsus olema pidi ja

Tagasivaates leiame, et esialgsed kavad Balti liidu teema laias ulatuses ei teostunud, küll aga kutsuti ellu väiksema grupi Balti mere idakaldal asuvate riikide selle koostöö kujud on aja jooksul muutuma pidanud. Viimaste aastate jooksul on esialgsed tavalised väliskonverentsid isegi ära jäänud, kuid selle peale vaatades võime õigusega kõneleda, et Balti riikide bloki idee on poliitiliselt tark ja reaalselt mõjuv tegur läinud 10 aastat poliitilises ajaloos. Tema väljavaated tulevikus mitmekülgsete valküsimeuste ja raskuste peale vaatamata ei ole vahet vaid saanud veel suurema eluõiguse nende rahvaste arvamusel silmis kui üks nende välispoliitika algpõhimõte. Vormid võivad ka tulevikus muutuda, kuid põhimõte jääb mere idakaldal olevate rahvaste vabaduse pandiks on nende riikide ligidane poliitiline ja majanduslik koostöö.

koostööd kõigi viie Balti riigi vahel, igatahes ei ole eluhst huvi tunnevad rahu ja *status quo* seisundis. Uheks kindlamaks abinõuks seltskondade regionaalne koostöö, nagu seda soovitud ja nagu selle väärtus ilmsiks tulnud tegelikus

EESTI-ROOTSI KOOSTÖÖ

Ei ole kahtlust, et muistseil päevil Balti merd ühendas rahvad olid tihedas läbikäimises. Kord aeti sõbralikke tärisid relvad. Vastastikune sõprus ja arusaamine kerkis järeldusena. Elavaks tunnuseks sellest on Rootsa rannameie saartel ja rannas ning hulk ühiseid kultuurisõnu ja vanast gooti keelest. Samuti on Balti merd ümbritsetud vastse mutoloogial mõndagi ühist, nagu seda näitab ka sugulus vana-skandinaavia Thor'iga. Vähemad ei ole majanduslikud sidemed. Sest kui meie päevini ürgkaup remaa ja Gotlandi vahel püsib, kus saarlased kaivad ja Visby's käiasid toomas, siis ei võinud olla väike meelekaas tiivses Skandinaavia – Ida-Euroopa kaubavahetuses.

Sellepärast on ka arusaadav, et ajaloo raskeil päevil on
 vas oma endiste sõprade poole pöördus abi ja toetuse poole.
 Nii näeme, et 1343. a. suurvõitluse päevil meie vanemad
 pingud sõlminud rootslastega toetuse kohta, ning et see
 tõesti päralt jõudis, olgugi õnnetuseks paar päeva hilja
 pärast Tallinna all peetud Sõjamäe lahingut.

Kui Liivi orduriigi lagunemine 1560. a. meid lõpuks uuesti Skandinaaviaga kokku viis, sedakorda juba Rootsi, pidi see küll meie rahvale tähendama uut sõbraliku koostöö järku. Järgnevad uuendused, Gustav Adolffi hool üldiselt eest, milleks rajati 1632. a. ülikool Tartus, keskkoolid Tallinnas asutatud gümnaasium senini edasi püsib, mille Karl XI maareformid, mille järel Lõuna-Eestis $\frac{1}{4}$ ja Põhja-Eestis $\frac{3}{8}$ kõikidest mõisatest senistelt omanikelt kroonumaksu võeti, maad mõõdeti, hinnati ja selle järgi kohustused määrasid et lõpuks valitsus kavatses talupojad vabaks lasta ja sid selle ajajärgu nimetamist "heaks kuldseks Rootsi ajaks".

1957 ROOTSI KOOSTÖÖ

...õigust ei kirjutanud meie suurim kultuuriaja-
...de poliitik Villem Reiman Rootsi võimu kadu-
...al kahetsusega omas veel Vene ajal ilmunud
...eestlasaja lävel kerkisid mustad rahepilved
...ja ühvardasid lootusrikast orast hävitada, mis
...horralik valitsus, õiglane kohus, pu-
...lik ja algav rahvakirjandus ning rahva-
...ja pühikis kodumaa pinnale olid kasvatanud.”
...hõlmasid arusaadavalt meie rahval pea igasugu-
...rõõmsustega. Valitsus ei sallinud seda välispoliiti-
...e suhtes Saksa ülemkiht sisepoliitilistel ja aja-
...l Rootsi võimu kadumine meie maal oli
...le viha vili, mida aadel kandis talupojasõb-
...valitsuse vastu, viha, mis kuni avaliku äraand-
...mises kestis aga lugupidamise tunne Root-
...võimude sedavõrd püsivalt edasi, et veel käesoleva
...maal vanemate inimeste seas kindel usk va-
...l kuningas on see kohtu aste, kuhu Vene senati
...põlde võib kaevata. Ja “Rootsi kuningas teeb

Vana revolutsioon purustas välised köidikud, sõl-
lutanemist uued sidemed Eesti ja Rootsi vahel. Kui
... rahjaseel istungil 25. augustil 1917 otsusele jõu-
tulnud, kus Eesti peab iseseisvaks riigiks muutu-
... liks tulemas liidu vajadust kõigi Balti merd ümb-
... vahel, ühes arvatud Skandinaavia riigid. Järgne-
... kundol, iseäranis pärast seda, kui Maapäev 15/28.
... li kõrgemaks võimuks kuulutanud ja välispoliiti-
... ol mid teravalt aktuaalseiks, kõneldi Eesti-Root-
... ut väga tõsisest väljavaatest. Ja kui 24. jaan. 1918
... ja Maapäeva juhatuse memorandum soovitas Ees-
... litaatuse lahendamiseks rahvahääletust, siis
... konnaas lootust, et hääletamise ajal kontroll jääks
... on kõjaväele. See soov on vaid selge tõendus sellest
... luma ja sõpruse tundest, mis Eestil olemas Rootsi

Sellisele spontaansale usaldusele vastas ka Rootsi sõprusega. Eesti Välisdelegatsioon leidis lahket vastuvõtu si pinnal, algusest peale leidis ta tunnustamist, delegatsiooni liikmed võeti isegi Rootsi sõjalaevadele, nagu Rootsi Wachtmeisteri juhatusel olev kahurlaev "Svenska", meie inimesi Eckeröst Stokholmi üle viis ja sellega ühikuks tegi edaspidise tegutsemise meie kodumaal võimalik. Veel tol ajal, kui Saksa väed Eestis viibisid, tunnustati 11. sept. 1918. a. Eesti riigi iseseisvust *de facto*.

Ning veidi hiljem, kui oktoobris 1918 Eesti delegatsioon valitsuse poole pöördus küsimusega, kas tema nõuab, et hul, kui Saksamaa Eesti okupeerib, saatma Eesti komitee miseks, kuni oma väe korraldamiseni, mõne Rootsi väe si toimetama liitlaste käest saadavat sõjavarustust, Rootsi, et ta valmis on küsimust arutama, kui sellega meesed ja sakslased. Liitlased andsidki selleks oma nõusoleku inglased palusid rootslasi saata otsekohe Eesti vägede varustust, lubades seda rootslastele tagasi anda. Ajaloo nägime oma väe hulgas võitlevat ka rootsi vabatahtlikke meid seda tihedamini sidus vanade sõprade külge. Nii juba üle kümnekonna aasta vabade rahvastena komitee korraldades oma vahekordi ja täites oma kohust inimkonnas. Rahvasteliidus. Eesti ja Rootsi vahel ei ole kogu selle aja olnud ühtegi tõsisemat mõtete lahkuminekut. Üldiselt on olnud tegema – rahukindlustust ja rahvaste vahelise arendamist. Eneste vahel oleme maksma pannud lepingu järgi iga tüli erandita rahulikult teel lahendusele kuuluv ja jandusteelt oleme algusest peale vastu võtnud enamusel põhimõtte. Poliitiliselt peame mõlemad tähtsaks Balti meri baduse alalhoidmist, kuna meid ühendab see *mare nostrum* gu Balti merd oma Tallinna kõnes Balti rahvaste seisukohalt metas lugupeetud rootsi õpetlane parun Stael-Holsten.

Ja ka tulevikus on palju ruumi ja vajadust Eesti-Rootsi tööks.

Ja ka kultuuriline ala käib siiski loomulikult eesrin- tootub rutem kui arvame Eesti-Rootsi auruparve tühikoh koostöö Eesti ja Rootsi vaimuilma vahel, dalaad Eesti ja Rootsi kiriku koostöös, noorsoo- tannuse, mille asjaseks hiilgavaks saavutuseks oluplaato kontserdid Tallinnas. Rõõmustaval vii- opetlase koostöö, kuna siin mitmelgi alal palju t rahvusvahelise õiguse suhtes võib märkida me- t kaitseoni, vähemusrahvaste ja väljarändamise tuse ja vastastikuse lugupidamise arenemist vii- molooga edasi riigipeade vastastikused külaskäi- t hulk teisi tegureid.

Loota, et Eesti-Rootsi koostöö, mis üks oluline tuse kindlustamisel siin maailma osas, mitte ei tulevikus kasvab, leides alust meie maade huvide ja rahuvahetuses põhjas.

BALTI PROBLEEMID

Balti riikide ehk Baltikumi nime all mõistetakse kolme riike. Sõna kitsamas ulatuses kuuluvad siia Eesti, Lätid ja Poola, vahel aga loetakse ka Soome ja Poola Balti riikide rühmades kaks ise on selle vastu. Laias mõttes Balti riikide mõista kõiki riike, mis ümbritsevad Balti merd: Lätid ja Taani; idas – Soome, Vene, Eesti, Läti ja Leedu ning Poola ja Saksa. Seda laia Balti riikide mõistet tarvitatakse maailmasõda, kuna praegusel ajal Balti riikide rühmitatakse vaid kitsamas tähenduses.

Balti riigid moodustavad erilise joone Kesk- ja Ida-Euroopas vahel ning on tuntud seeparast ka Vahe- või Diagonaali (Zwischeneuropa) nime all. Geopoliitiliselt kuuluvad nad rohkem Kesk-Euroopa riikide gruppi kui Ida-Euroopale, mille peamassiks on vaid Vene suurriik.

Balti rajooni elanikekogu jaguneb kolme rühma: soome-ugri (Soomes ja Eestis), leedu (Lätis ja Leedus) ja vi (Poolas). Nad erinevad ka usuliselt, olles ühelt poolt protestandid (Soome, Eesti ja Läti), teiselt aga roomlased (Leedu ja Poola). Vaatamata saärasele erinevusele riikide vahel siiski palju ühist. Ühist iseloomu kannab pealt nende kultuuri alus, mis arenenud germaania Rootsi, Taani) mõjul ning Rooma õiguse domineerimise tõttu on nendel ühised suured naabrid, idas – Nõukogude Liit ja läänes – mere ja osalt ka maa kaudu Saksamaa. Kõik Balti riikidest soliidse grupi umbes 1 300 000 km² alal, umbes 40 milj. elanikuga.

Siiski on nende naabrid, niihasti Nõukogude Liit ja Saksamaa, ka üksikult võttes nende kombinatsioonist mõeldavad.

II II PROBLEEMID

et Balti riikide poliitikas peavad etendama suurt rolli nende suurte naabritega, ja muidugi ka Balti riikide vahelise läbikäimine. Sealjuures mõistagi ei saa loendada ühnuväärt osa, mida etendasid Lääneriikid, Prantsusmaa ja Itaalia, kaudselt ka Ameerika riikide tekkimises ja arenemises.

Suhted Venemaaga

Suhted Venega on tingitud sellest tihedast sidest, mis on tekkinud geograafiliselt, majanduslike ning poliitiliste vahetsemas naaberrahvaste vahel. See side, mis sõltumatu leidis 200 aastat kestnud Vene valitsuse pole katkenud ka pärast nende riikide iseseisvuse saamist sellepärast, et Balti riigid omavad suurt osa Venemere rannamaadest, jättes Venele vaid lühikese lõigu. Eriti oluliselt asetatud Soome lahe ranniku otsa. See asetusajalgi rahvaste peakaubandusteks, mis on tekkinud vahel, siis püsib üldine huvi Balti riikide vaheliste suhete kohta juba rahvusvahelise poliitika. Teiselt poolt moodustavad aga Balti riigid Venemaa majandusliku terviku, mis on huvitatud majanduslikust naabritega.

See läbikäimine soodsusele tekivad aga teatud tingimustel: 1) Vene poliitika sihtjooneks on olnud alati, et Venemaa on osalt tänapäevani oma võimu laiendamiseks ja tugevdamiseks suund on hävitanud või ähvardab hävitada vahemate ja jõult nõrgemate ühiskondade võimuse; 2) lahkuminevad kultuurilised kui ka poliitilised, sest Balti riigid baseeruvad Lääne-Euroopa kultuuril ja Rooma õigusest võrsunud eraomandusele. Venemaa on aga sellevastu Bütsantsi ehk Ida kultuuri järgijad, mis ei ole ilalgi tunginud Venes sugavasse sotsiaalsesse. Praegusel ajal on Nõukogude Vene omandanud ühiskondliku majandusliku arusaamise nn. enamluse,

äärmise majandusliku materialismi näol. Neist võivad tingitud Vene ja piiririikide suhted. Alguses valjusid tiivses sõjalises võitluses, hiljem asendus sõjaline võitumine pinevil kartusega enamliku sissetungi ees, mida ei ole siiski naabrite loomulik soov ajada ari. Saarane arengidugi on uus selles maailmaosas ning loob omalt poolt probleeme, mille lahendust lõplikul ning kõiki raskusi senini pole veel saavutatud.

Nagu teada, poliitilised suhted Venega omandanud kuju 1920.–21. aasta rahulepingute kaudu, ja nimelt 2. veebr. 1920 Tartus, Leedul – 12. juulil 1920 Moskvas – 11. aug. 1920 Riias, Soomel – 14. okt. 1920 Tartus – 17. märtsil 1921 Riias. Nende rahulepingute sõlmimise katsutud luua võimalikult tasakaalus suhteid Balti riikide ja Venemaa vahel, eriti on püütud võimaldada suurele Venemaale majanduslikku läbikäiku merele Balti riikide kaubanduslikul alal on maksuma pandud täielik transiidne enamsoodustuse tingimused, mis Vene väliskaubanduspoliitika tõttu pole andnud siiski neid loomulikke hõlpsaid enamsoodustuse tingimused loovad harilikult mujal. Nii rahulepingus loome nende küsimuste kohta järgmist

Art. 2. Minnes välja Venemaa Sotsialistliku Föderatsiooni Vabariigi poolt kuulutatud kõigi rahvaste vabaduse ja lahtiloomise niugist, mille hulka nad kuuluvad, eesõigusest, tunnustab Venemaa ilmtingimata Eesti riigi riikiseseisvust, loobudes vabatahtlikult ning igaveseks ajaks veräänõigustest, mis olid Venemaal eesti rahva ja maale võlunud riigioigusliku korra kui ka rahvusvahelise põhjal, mis nüüd sunnitud tähendatud mõttes edaspidi maksvuse kaotavagi.

Eesti rahvale ja maale ei järgne endisest Vene riigi kohalt mingisuguseid kohustusi Venemaa vastu.

Ja rahulepingu art. 16 lisas on mõlemad – Eesti ja Venemaa – andnud oma vastastikkuste majandussuhete aluseks järgmised laused:

1) igaüks oma riigi territooriumil teise lepingu- ja kaubandus-tootuse ja rahaasjanduse ettevõtete ja ettevõtjate koormate, maapinna toodete, põllumajanduslike koormate kohta, samuti ka oma kaupade välja- ja sissetunguosalise territooriumile;

2) igaüks lepinguosalise territooriumi veetakse, ei maksa mingisuguseid sisseveetollisid ega transitmaksusid; 3) igaüks ei tohi kohaliku veoulatusega sama territooriumi korgemad olla.

See on olnud ka põhjuseks, mis üksikuid Balti riike sundima omavahelist koostööd. Eriti aktiivne on olnud nende riikide algpäevil. Vene-Balti riikide vahel leida püsivamat alust ka erilise mittekallale (mittekoostöö) lepingu kaudu, mis oleks täienduseks teistele. Selleks peeti Moskvas 1922. a. isegi eraldi lepingu teostus alles 10 aastat hiljem – 1932. aastal. Kallaletungilepingu järgi kohustuvad Vene ja Balti riigid mitte osa võtma ühestki koalitsioonist, mis on lepinguosalise vastu, ning lahendama tuliküsimusi ühise komisjoni abil. Sama sihiga panid Vene ja Eesti 1929. a. nn. Litvinovi protokolli kaudu omavahel sõlmida kolloggi lepingu kallaletungisõja keelu mää-

ratada ja majanduslikke suhteid on Balti riigid katkestanud kogu selle aja jooksul ning on sõlminud mitmeid lepinguid, täienduseks enamsoodustuse põhimõttele juba rahulepinguis. Nii kõneleb Eesti ka leping 17. V 1929 kaubanduslike suhete elustamiseks, toomata ometi rahuldavaid tulemusi. Läti on aga luua eriti soodustatud suhteid, kuid see ei ole rahuldavaid tagajärgi.

Seega, et piiririikide suhted Venega on arenevad rahuldavalt rada ja on rajatud kahele põhimõttele: 1) loomustavastastikkude olemasolevaid maksavaid suhteid; 2) peavad suvendavad sõbralikke suhteid; 2) peavad

vajalikuks arendada, niipalju kui sotsiaalstruktuurile
lubab, omavahel majanduslikke sidemeid kõigi muude

Balti riigid ja Saksa

Samuti kui Venemaaga on Balti riikidele tähtsust
Saksamaaga. Juba see, et Saksa puutub üksikute Balti
ga territoriaalselt kokku, on tõenduseks probleemide
damise vajaduse kohta. Saksamaale on Baltikum
olnud koloniseerimismaaks ning sajandite jookkul
tuuri mõju olnud siin mõõduandev. Maailmasõja ajal
samaad tungivat Baltimaadesse nii majanduslikult poliit
liselt kui ka poliitiliselt. See püüe lõppes Saksamaa la
sega ja Balti riikide rippumatuks tunnistamisega. N
uus majanduspoliitika hävitas suurel maoral ne
elemendi majandusliku ja kultuurilise mõju ja
kui linnades. Kuid majanduslikud sidemed Saksa
riikide vahel on püsinud ja arenevad vaatamata
iseseisvusele. Nii näeme, et Balti riigid ligi poole oma
toovad Saksamaalt ja ligi $\frac{1}{3}$ oma väljaveost viivad Sak
kõnelemata Leedust, mis tegelikult moodustab Sak
dusliku tagamaa. Säärane majanduslik lähikaimne
gavaist tegureist: esiteks Saksa tööstuse kõrge
odavusele sihitud seisust; teiseks Balti riikide ter
lähedusest Saksamaale ning maitse sarnasusest sa
mis, ja kolmandaks krediitide saamise hõlpsusest
Tähtsusetu pole ka läbikäimise kergus, tänu saksa keele
le levikule Balti riikide kaupmeeskonnas ja isegi haru
des, kuna inglise keel on jäänud siiski veel võorake
impeeriumi kadumisega poliitiline hadaht naikse
nenud ning saksa elemendi majandusliku ja kultuuri
neerimise hääbumisega Baltikumis on vaikinud loom
olu Saksaga lähenemiseks, siis võib märgata Balti
Saksa suhete tihenemist. Eriti on soojad Soome ja Sak
tänu ajaloolistele mälestustele, kuna 1918. a. Saksa

Uusima Vene enamlastest kui ka Soome puna
märke teravam Poola ja Saksa vahel, kus valit
tas lõputamatu vaen. Kuid praegusel ajal see on
om kultuurilise ilme, nii et ka Saksa ja Poola va
ad suhted pole võimatud ja tõenäoliselt jäävad
elavaks, Saksa äärmiste rahvuslaste vihaõhu
da poole vaatamata. Kuid pole ka võimatu, et
ajal tuleb ette võtta mõningaid reaalseid muudatu
vahelise püsivama rahu huvides.

Balti riikide koostöö

Uusima tavad Balti riikide koostööpüüded. Erine
võitlust, kus samuti hulk väiksemaid riike, kes on
tõenäoliselt ja kokkupõrkes, võtsid Balti riikide te
võitlust juhtnoõriks hüüdsõna "Baltikum ei ole
võitlust nad oma sihiks arendada Balti riiki
koostööd, mitte aga teravat võitlust. Säärane
võitlust sai võimalikuks sellepärast, et juba Vene
tõenäoliselt ühiselt tsarismi ning rahvusliku surve
tõenäoliselt oli Balti rahvaid üksteisele lähendanud,
võitlust ka nende rahvaste esindajate koostöös Vene
tõenäoliselt. Kui pärast Vene revolutsiooni tsarist
võitlust surnud, siis omandas ka Balti riikide
võitlust, sai nimelt püüdeks luua kindlustus
võitlust Vene" uuesti ellukerkimise vastu. Kaaluti
võitlust riigi jaluleseadmise võimalust moodsal
võitlust Maapaeva kinnisel koosolekul 25. aug. 1917,
võitlust korral tunnistati vastuvõetavaks ka ühen
võitlust ja arvates, et uus Rootsi impeerium sisal
võitlust Soome, Eesti ja Läti riigid. Selles mõt
võitlust antud Eesti iseseisvuse memorandum
võitlust taieks loomulikuks, et Eesti riikliku tule
võitlust rahvahaaletuse kaudu korrapidajaks tuleksid

Rootsi väed. Ei ole siis kellegi ime, kui Eesti väliolukorras Skandinaavia-Balti liidu mõte elavat arutamist leidnud. See mõte on des eriliseks Suur-Balti liidu kavaks, mille järgi kuuluvad ümbritsevad väikeriigid – Taani, Soome, Rootsi, Läti ja Eesti – koonduksid selleks, et alal hoida nii enesest kui ka üksteisest mere vabadust. See liit oleks pidanud olema ühtlasi poliitiline ja majanduslik. Loodeti, et teatud koostöö Poola ja Norra vahel, mille kohaselt siis Rootsi raud, Poola süsi, Soome puu ja Eesti-Läti ning Leedu vili oleksid võinud üksteist toetada, annaks anda majanduslikult ennast ülal pidava kombinatsiooni. See oleks olnud tarvilikuks, et see kombinatsioon oleks muutunud rahvusvahelise kujutleti seda pigemini lödva rahvusvahelisele lepingu võrgustikule, neva konföderatsioonina, kes juhiks üldisi kaubanduslikke ja rahvuspoliitika koordineerimist, Balti kaubanduse ja majanduslike suhete arenemist Balti riikide vahel. See Balti poliitika koordineerimise arvati võimalikuks teostada ühise valitsuse, litsuste välis- ja majanduspoliitiliste juhtide perioodiliste koostöö käimiste näol.

Lai Balti liit ei olnud aga teostatav ja meie näeme, et koostöö areneb vaid riikide kitsamate gruppide vahel. Teatud koostööks sunnitud juba Vene ajal. Esijoonel on olnud koostöö Eesti ja Läti vahel, millega liitub teatud määratletud koostöö Eesti ja Lätiga. Juba 1915.–16. a. Läti ja Eesti esindajad katsusid Venemaal se juures ühisel jõul läbi viia Balti omavalitsuste teostamist, aga ebaõnnestus. Peale revolutsiooni jätkasid nad oma tegevust, mis sedakorda olid edukad ja mille krooniks olid 30. juuni ja 22. juuni 1917. a. seadused Eesti ja Läti maanõukogude teostamise kohta. See Eesti-Läti koostöö ühes teiste rahvaste vahel, mis 1917. a. ka Moskva riiklikul nõupidamisel, Križevitski kongressil ja lõpuks demokraatlikel nõupidamistel 1917. a. See ei katkenud ka siis, kui enamlik riigipoore võim võttis Venemaal täielikult hävitas ning Venemaa varemeil tõrjusid need riigid. Nüüd leidsid Eesti ja Läti esindajad endid uuesti vahel ühes alal, kus nendega liitus vanema vennana Soome. Teatavasti Soome, Eesti ja Läti esindajate tihe koostöö Londonis 1918. a. Holsti, Z. Meierovics ja nende ridade kirjutaja süstemaatiliselt

olt koos töötasid ja koos käisid. See koostöö jätkus Bermondisil ja 1919. a., kui nende maade välispoliitika suundus tagasi kodumaale, Baltimaale enestele. Juba 1919 näeme teostuvat Balti riikide esindajate ühist ja Tartus peetud läbirääkimistel, millest võeti Läti ja Leedu kui ka Soome ja mille vastu teatud Poola. Septembri koosolekuil, mis aset leidsid valitsuses ainult üks mõte – kuidas korraldada paremini Venega. Peeti esialgu vajalikuks, et koostöö teostamisel ühisel rahulepingute sõlmimises, kus Poola poolt tuleb vastastikuseid nõudeid toetada, eriti Poola ja Soomlased ei hakkaks arendama oma propagandale.

Edul polutilised sündmused, eriti Bermondi massimeetingu ja rahulepingute sõlmimise võimatuks tegid ja Eesti oli juba oma rahuläbirääkimisi, leidis rahupoliitika teostamisel Balti riikide esindajate Tartu koosolekutel ja Poola ja Helsingi "esimesel Balti konverentsil" ja Poola juba ametlikult oli esindatud peale Soome, Poola ja Poola.

Teatavasti suuremaks väljenduseks on kuulnud Bulgaaria ja Poola vahel 6. aug. kuni 6. sept. 1920, mille töö tulemusena teostati Balti riikide esindajate ka Ukraina esindajate vahel rida konventsioone, mis puudutasid rahupoliitilisi, kultuurilisi ja sotsiaalküsimusi. Tuju teatavasti, et arvati nende kaugelminevate konventsioonide Balti riikide koostööd rajada tegelikult konventsioonidele, ning määrati nende lepingute ratifitseerimise tähtaegaks 1. jaan. 1921. Ent Poola-Leedu vahel teatavasti parast seda, kui Poola kindrali Zelig-Lesseli leedulased tõrjuti välja Vlnost, mis nende arvates nende juriidiline pealinn, tegi võimatuks ühise rahulepingu sõlmimise. Selle asemel näeme arenevat kitsamat koostööd ühel poolt Soome, Eesti, Läti ja Poola vahel, mis kestis kuni 1925. aastani, ja teiselt poolt Eesti, Poola ja Poola vahel, mille tulemusena on eriti tahtsad 12. juuli

1921 lepingud, mille kaudu pandi maksma sisemised
legraafitariifid naabermaadega läbikäimise alal ning
konsulaar- ja eraõiguslikke suhteid.

Balti nelikliidu aktidest on poliitiliselt kõige suure vutuseks 17. jaan. 1925 Helsingis allakirjutatud vahet ping, mille järgi kõik tülid Eesti, Läti, Soome ja Poola le lahendada rahulikult teel kas lepituskomisjoni, ka kaudu, peale juhtude, mis puudutavad riikide vah semist seadusandlust. Kuulus on ka 17. märtsil 1925 sõlmitud leping, mille järgi Balti riigid Eesti, Läti ja Soome tunnustavad vastastikku oma rahulepinguid Vahemere peavad vajalikuks majanduslikku läbikäimist. Eriti on on pälvinud selle lepingu artikkel 7, mis määrab, et esindatud riigid juhul, kui ühele neist provotseeritud tungitakse, võtavad rünnatud riigi vastu heatahtlikult ning arutavad, milliseid abinõusid tarvitusele võtta. Läh jutajad peale Soome ratifitseerisid selle lepingu. Soome vati, et leping võib olla sihitud ka Saksamaa vastu, ei kiidetud seda heaks. Soome välisminister dr. Holsti tud isegi lahkuma ametist. Teistest Balti konverentside nimetada Tallinna konverentsi 9. okt. 1922, kus arutati liitikat ja võeti ühine seisukoht eelseisva Moskva demokra miskonverentsi suhtes.

Pärast 1925. aastat ei ole erilisi Balti välisministrite kohtumisi peetud, välja arvatud vajalikud juhud Rahvastele kogude ajal Genfis, kuna suhted Vene ja Saksaga muutusid ma ilme, Balti konverentsid aga tekitasid teatud olukorra eelvust.

Erilise hooga arenes aga Eesti ja Läti koostöö, mille
kõigi tülide rahulik lahendamine, ühes arvatud ka
Juba 7. juulil 1921 a. sõlmiti ja 1. nov. 1923. a. uuendati
dati erilist liidulepingut, mis Eestit ja Lätit seovad rah-

Nii lausub 1. nov. 1923 sõlmitud Eesti-Läti kaitseliidu
kindlalt:

• • • lepitnguosalised kohustuvad täielikku rahupoliitikat
• • • annutaks peab olema alal hoida ning tihendada sõprus-
• • • suhteid majanduslikke suhteid kõigi rahvastega ning
• • • teha neile naabrite vahel.

1. loomulikeerika oma rahuloovaid püüdeid, kohustuvad
tulel oluse tähtsusega välispoliitilistes küsimustes ühi-
tuma ja vastastikku teineteisele poliitilist ja diplomaatilist
abi pakkumisel suhetes.

...d lepinguosalistel kohustuvad vastastikku teineteist aidata, kui ühele neist tema praegustel piiridel, ilma väljakutsete pealt, peaks kallale tungitama.

...el pühul, kui ühele kõrgetest lepinguosalistest ilma val-
 ...tuse poolt kallale peaks tungitama, loeb teine osali-
 ...tuse korras olevaks ja annab temale sõjalist abi.

Ühinegi ja Läti Vabariigi kompetentsed tehnilised või-
tuhusel nõusolekul kindlaks, mil kombel kumbki riik
dopeeritud peab andma ja missugused korraldused on tar-
dava lepingu kolmanda artikli täitmiseks.

ut kõiged lepinguosalised, hoolimata oma rahuloovaist
 aland peaksid olema kaitsesõda pidama, vastavalt artik-
 lilestuvad nemad, et nad ilma teineteiseta ei sõjariista-
 ruti rahu tegemise kohta läbirääkimisi ei pea ega

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99

le tuliküsimused, mis võiksid tekkida kõrgete lepingu-
 ja muude ei saa lahendada diplomaatilisel teel, kantakse
 vahelise Kohtukoja ette ehk antakse Rahvusvahelise

mitki korgetest lepinguosalistest ei või sõlmida litu mingi
 muu ilma teise nõusolekuta. Nema kohustuvad teatama
 te trinitersete lepingute tekstid, mis üks neist on sõlmi-
 ta voi mõnede teiste riikidega.

...ustati luua eriline Läti-Eesti tolliliit, mis senini on
...and loostamata peamiselt Eesti kaupmeeskonna ja
...to voolumeisul.

Ühtlasi Eesti ja Soome liidust, eriti 1918. aastal, sa-
 da laudu liidust, millest kumbki pole siiski leidnud

teostamist. Viimasel ajal on erilise hooga üles tõusnud Läti ja Leedu ligema koostöö vajadus, ja nii näeme, et juunis peetud Läti-Leedu koosolek Kovnos on võtnud tiliisse programmi vajaduse luua tolliunioon kõigi Balti riikide vahel, sisse seada ühine kuldfrangil baseeruv rahastamine ühiseid kaitselepinguid ning lõpuks täielikult koostööd poliitika alal. Samuti peetakse vajalikuks, et koostööd sõlmitaks üheskoos ja loodaks eriline instituut Balti riikide majanduselu arendamiseks. Peetakse ka soovitatavaks, et riigid üksteist toetaksid majandussurutisest ülesaamiseks. Balti riikide koostöö on viimasel ajal eriliselt ilmselt näha raarriikide koostöö alal, mida alustati Varssavi konverentsil 1930. a., millest peale Balti riikide võtsid osa ka Itaalia, Kagu-Euroopa põllundusriigid.

Kokkuvõttes olgu öeldud: Balti riikide koostöö läbiviimise ja välispoliitika kokkukõlastamist, mis esialgu avaldas rõhku sõjapingute täitmisel, pärastpoole majandusliku rahu kindlustamisel ning majandussuhete arendamisel naabritega, tuleb pidada eriti tähtsaks nn. Balti klausel kaubalepinguis, mis puudutavad Balti riikide omavahel antud soodustused, kaasa arvatud ka need soodustused Venele, ei kuulu nende soodustuste hulka, mille kohta meil ei tuntuks enamsoodustuse nime all ja mis loetakse kasu, mis tekib endast ka teiste riikide peale. Sellekohaselt on Balti riikide omavahel ning eriti Venega võimalik luua ülemsoodustuste ja majanduslikku seisukorda suuremas ulatuses, kui võimalik on teiste riikidega. Balti klausel on praktilist rakendust leidnud Eesti-Soome kaubalepingus 1922. a. ning Vene-Läti kaubalepingus 1927. a., kuna Eesti ja Vene kaubalepingus pole selle klausli mõnest suuremat kasu saadud, kuigi venelased tunnevad selle vastu, et Eesti hoiaks oma kaubalepinguis alati Balti klausli.

Tulevik

Balti riikide eriliseks iseloomujooneks on nende üldine välispoliitikat. Näeme aga ühtlasi, et neil oleval kindlamal ja nähtaval, lepingulis väljendatud oleval 1925. a. lepitus- ja vahekohtulepingu. Isegi üldiselt Varssavi leping 1922. a. pidi jääma ratifitseerimata üldine pessimism Balti riikide koostöö võimatuks. Kuid viimane siiski ei näi olevat õigustatud. Tuleb loota, et Eesti ja Läti vahel ei kujuneks kindel talitlusnõu ja on koguni võimalik, et nende riikide vahel teostub mitte väga kauges tulevikus föderatiivne ühendus. Leedul ei ole nii kerge ühineda Eesti-koostööga, kuna tema probleemid on keerukamad. Teisel pool ja Saksamaaga, mis puuduvad Eestil ja Lätile rahva suhtumine Eestisse ja Lätisse, ning ümbruskonna kõige roojem ja sõbralikum. Samuti pole kindel, et Poola ja Leeduga lähemal ajal teostatav. Kuid tihe ühendus on mõeldapääsmatu. Viimasel ajal on liidu suhtes tagasihoidlik ka Soome, olgugi et temal on olnud vastuolude tõttu Rootsiga täiesti isoleeritud. Kõik see näitab, et lähemata areneb tihedam koostöö ka Soome ja Balti riikide vahel. Ka koostöö Skandinaavia riikidega.

detenduvad suurt geopoliitilist osa. Nad ei moodusta enamusevastast sanitaarkordonit või okastaat-
tavad Lääneriike ja Lääne tsivilisatsiooni Vene-
muse kinnistungimise vastu, nagu seda tahtsid näha
Euroopa riigimehed Pariisi rahukonverentsi ajal
tuli neil saatuse sunnil Vabadussõja kestel ja
nastail 1919–20 teatud määral sellist osa eten-
dada seega kaitseks Lääne tsivilisatsioonile enam-
tugimise vastu läände. Kuid Balti riigid ise ei ole
tunnustanud ega pooldanud. Tuntakse veel
järele Balti riigid on vaid padjaks või puhv-
-Ida ja Lääne, ning kahe suurriigi – Vene ja

Saksa – vahel, mis ära peab hoidma suuremaid kollid. Sedagi teooriat arendati Pariisi rahukonverentsil; ja toonitas seda kadunud Saksa väljapaistev diplomaat ja poliitik J. Poska. Kuid ka see teooria on iseendast ebaõige ja üldine.

Balti riigid on tõeliselt sillaks Lääne ja Idas, nagu seda toonitasid Balti poliitika algaegade juhtivad ministrid J. Poska ja Z. Meierovics. Balti riigid on peamiselt olnud sidemeks idanaabri ja Lääne tsiviliseeritud maailma. Nad on Lääne tsivilisatsiooni kõige kaugemale ulatunud osad, mis tahavad anda julget pinda Itta püüdvale kampaaniale. Tänapäeval samuti kui Hansa liidu päevil. Seepärast on Balti rahvad oma poliitika lähtepunktiks seadnud täieliku liikumise ja läbikäimise vabaduse. Balti riikide püüdeks on olnud, et omavahel maksma täielik koostöö, et kindlustada oma elu päikese all ja hoida Balti mere vabadust, ühtlasi anda ka oma suurele tagamaale vaba pääsu merele. Võib ütelda, et kui rahvaste enesemääramise teooria on loonud häid tagajärgi; siis Baltimaal. Kui erinevad rahvad, rahvuslikud, majanduslikud ja geograafilised huvid loovad siiski valitseb nende vahel arusaamine teatud vabariippuvusest. Nad on teostanud selle suure ajaloolise ülesande Euroopa poliitikas ja sellega ka maailmapoliitikas, danud suurt osa, on toonud rahu Balti mere kalla ümber. Meri pole ajaloos olnud kunagi nii vaba kui praegu, kui see jandil oli ta Rootsi sisemeri, XVIII-ndal Vene ülemvõimuse sajandil Saksa kontrolli all, kuna XX sajandil arenes see Vene ja Saksa vahel.

Naeme niiviisi, et Balti riigid kujutavad endast eelkõige rühmitist, regionaalset tervikut, mille poliitika tuleb alal hoida rahu selles maailma-osas ning arendada meil liikku ja kultuurilist koostööd niihästi omavahel kui ka teiste naabritega nii Idas kui Läänes.

VALITSUSPOLIITIKA ÜLESANDED JA TEGEVUS

valitsuspoliitika on kahe kuu jooksul välisministeeriumi poolt. Palju tähelepanu on nõudnud meie rahvusvaheliseks ühenduseks. Hulga tööd vajas ülemaailmne ühendus ja selle kestel üleskerkinud küsimuste kohaselt rahvusvaheliseks ühenduseks.

ühenduse küsimuste juures, kus meie alati koos töötame, oleme erilisel alla kriipsutanud meie kui ühenduse põllumajandusliku maa vajadusi. Selle sihtideks on Lätti ja Leeduga vastava resolutsiooni.

meil on nõudnud ka meie kaubanduslikud läbikäimised Prantsusmaaga, kes on meie välisurguühenduse poolest tähtsad, et meie sinna rohkem kaubandust sisse toome. Kuna kõik maad loomulikult ühendavad väliskaubanduse bilansist, mis vähendab meie kui see võimalik, on mõlema meie eksportimise tasakaalustada meievahelist kaubandust. Meie käest nende kaupade sisseveo edendamiseks suuremate kontingentide andmise kaudu, teiselt poolt vähendamise teel nende maade erisaadustele.

on vaja, et ka meie oma eksportsaadustele vastavalt suuremate väljaveo-kontingentide saamiseks ühenduse vahendamise teel. Prantsusmaaga ühenduses tuleb meil arvesse võtta, et seal langenud kaupade tulevatelt kaupadelt võetakse erilist lisatasu kauba väärtusest ja enam. Meil oli alul vajadus kauba määramist ära hoida, mis võimalik ainult meie poolt.

Meie britanniaga piirdus alul sealse heeringa sis-
tatsusega ja üldiselt lubadusega suurendada meie

sissevedu Inglismaalt. Üksikasjalised läbirääkimised ei ole veel sel sügisel. Samuti vajavad uusi läbirääkimisi ka teised riikide vahelised banduslikud suhted Leedu, Soome ja Poolaga.

Prantsusmaaga on meie läbirääkimised jõudnud pe-
neljapäeval allakirjutatava kokkuleppe kaudu, mil-
lisel meie saatkond Pariisis on üles näidanud suurt
sabadust ilma ühegi kohapealt saadetud abiliseta. Te-
sisu avaldatakse lähemal päevil.

Samal ajal on eeltööd käimas meie kaubanduslike ettevõtete vahel, et võimaldada neil kasutada Soome, Saksamaa ja Poolaga.

Kõik need küsimused nõuavad suurt pingutust teeriumi väikese koosseisu, kus palju arenenud voolide hoolsaid asjatundjaid, kui ka teiste ministeeriumide juures võetakse arvesse meie kutseesinduslike koostöö kohti, kas otse nende poole pöördudes või nende arvustavate eriministeerimide kaudu teada saades.

Mis puutub Lätisse, siis kaalutakse igivana, kuid see järgulise tähtsusega tolliliidu teostamise küsimust. Te et eelolev sügis meile selguse toob, kas seda liitu üldse saab, kuna sellest on väheste tagajärgedega kõneldud pe riikide algpäevist saadik, või tuleb Eesti-Läti maapiir rajada mõnele teisele, kuigi vähemsoovitavale aluseb dusküsimused moodustavad peamise kõneaine ka eelkõ kusaamisel Läti välisministriga.

Kuna Poolas 1. okt hakkab maksma uus tollitariff, mis võimaldab sulgeda igasuguse väljaveo Eestist, siis seisab meil kuleppe saavutamine, mille sihiks on senise sõbralaadse dusliku läbikäimise jätkamine.

***

Majandusküsimuste kõrval on meil päevakorras ka poliitilisi küsimusi, mis küll ehk vähem tähtsad, kuid samuti olulised. Igatahes tuleb meil ka kõigi suurte küsimuste juures seisukoht võtta, mis mõnikord seisab ainult põhjendatult.

Ühaanult olene meie talitanud näiteks nelja riigi le-
 mme õnnelikult lubab kümneks aastaks kindlusta-
 t moodus, kuid millel ka meie kohta oma kaudne
 et panna.

...d meile nn. Ida-leping. Tema sisuline külg
... , kuid võttes arvesse, et näiteks eelmised rahu
... tid jäid teostamata ainult kallaletungija mõis-
... tottu, on sellel Ida-lepingul suure arusaamatu-
... tultsus. Mitte vähem ei ole tema üldpoliitiline
... on loonud usalduse ja julgeoleku meeleolu Ida-
... rahu kõige kindlam alus. Ei ole tähtis,
... sanktsioonid. Tema maksvus põhje-
... vajaduse äratundmisel, soovil võidelda igasu-
... provokatsiooni vastu. Tema sanktsiooniks
... üldine tsiviliseeritud maailma avalik ar-
... kindlustatud sajandite jooksul rahvusvahelise
... ja õigusega üldse.

oleksime hea meelega, et üldise väevähenduse kon-
-trolluksid ja annaksid rahuldavaid tagajärgi. Ühes
kõnega, kelle peamine kaitse on nende eneste jõud,
hinnakõla saavutamist kõikide riikide vahel selles
asutatuses – relvastuse määramises –, mis tä-
rvisest ainult iga riigi enese äranägemisele.

• Lõpuks välisministeeriumilt krooni kursi ümber-
 • tamine välisministeeriumi eelarve on samuti, nagu si-
 • tuatsiooni eelarved, koostatud kuldkrooni alusel. Ar-
 • lhiat kokkuhoiuvajadust ja õiglasi nõudeid, tuli ka
 • palkasid uuesti kärpida 11–16% võrra. See kärpi-
 • valinudindustele väga valus, sest et meie välisesin-
 • • tades teiste väikeriikide diplomaatiliste esin-
 • • on väga madalad. Kuigi loomulik on, et väikerii-
 • • nduste peale protsentuaalselt enam välja anna-
 • • pid, pole see protsent meie juures mitte kõrgem
 • • laegi Eesti kroonides ei ole meie palgad suure-
 • • kvalifikatsiooniga inimesed teeniksid meil Ees-
 • • tugiteenistuses.

Tuleb tõsiselt kahetseda, et meil välisministeerium on sisepoliitilise võitluse objektiks, sest välisministeerium mis peab kaitsma ja kindlustama iga rahva esimest must – välist rahu. Loomulikult ei saa selleks tegutseda lüüa ja meie kandsime ka Venemaa all olnud napp summasid Vene välisaparaadi kuludest kui maksjate aparaat. Iseseisev välisesindus on aga iga riigiparlamendi se riigi esimene tunnusmärk ja vajadus. Meie välisesinduse tugevdamist või tegelikku hävitamist lõpmata koostööd teha näeksid hea meelega need, kes meie iseseisvusele väärt

KIRI SAADIKULE*

Väga austatud härra Minister,

Teie ametiaastast vaheaega uuesti välisministeeriumi erakordsel oludel, pean oma armsaks kohustatud olema teile teatada põhimõtteid, mida ma seekord olen teie tegevuse aluseks nüüdses ülemineku töökabinetis

välispoliitika algusest peale on omanud üldrahva meelest mingit suuremat muutust olla meie välispoliitika ees ega ka meie välisestuse aparaadis. Koostööd Teile meie oludes pikaajaline riiklik ja tegevus, kaaluvad palju, et neid tohitaks kerge ja kiiresti jätta.

Teie mõttes on meil kui jõu poolest nõrgal riigil tõsiselt väga keerulisel, huvide kokkupõrgetega mitte kuidagi kasvatada sõprustunnet meie vastu, samal ajal aga katsudes erilist ligineda neile võitluse hädakorral meile rohkem vast kui teised riigid. Teie ja sõprus rahvaste vahel on vastavalt meie mõtteid meil kahtlemata tuleb tervitada igat katkestust rahvaste vahelises elus kindlustaks rahvastevahelist sõprust kui ka tülide lahendamist õiguse alusel. Meie oleme sunnitud hindama ka Rahvasteliitu, teie ja puuduste peale vaatamata, on ja jääb paljudel huvide kaitse vahendiks: nende võrdlemisi teie ja meid huvitavad, on Rahvasteliitu küllalt mõjuv tegur. Kahtlemata tuleb meil

* Koostanud, tõenäoliselt Kaarel Robert Pusta. (Toim.)

endiselt valvel olla kõige selle kohta, mis sunnib meid sealsetes sisepoliitilistes arengutes, et õigel ajal teha järeldusi oma riikliku rippumatuse ja sisemise rahulolu huvides.

Praegune aeg paneb kahtlemata kogu meie vabariigi suuri ülesandeid peale majanduslikul alal, sest vabariigi vaese rahva ja riigina ei saa meie oma välissteenisid teha da püsima vaid puhtpoliitiliste probleemide ja probleemide rüütsidemete arendamisele. Vastavalt tuleb koostööteenistuses olevatel isikutel panna erilist rõhku teadus- ja ülesannete peale, esijoones riikliku majapidamise loomise mitte vähemal maal ka eramajanduse ulesandel. Majanduslikud organisatsioonid, millest ei moodusta peamiselt meid saaduste eksportijad firmad, ei ole loonud ja ei suuda seda ka teha kuigi suurelt lähemas tulevikus informatsioonilist ega isegi esinduslikku aparaati. Meie rahva kui terviku majapidamine on tihedalt seotud digaga ning otstarbekohase impordiga, tuleb minimeerida lisaparaadil vaadata enese peale ka kui meie tootmisvõimekusest huvitatud äride eraesindajate peale, mis peab uue mõtte ei ole ei meil ega välismaa konsulaarteenistustes vuses. Kuna aga meil kõik välisaparaati kuuluvad teadus- mitmesuguste nimetuste peale vaatamata moodustavad ühtselt vaid ühise välissteenisuse, ühiste ja tegelikult annavad annetega, siis tuleb muidugi Teil ka edaspidi tegutseda poliitilise agendina kui ka riigi- ja eramajanduse vahel.

Ma ei ütle Teile, härra Minister, kahtlemata muidugi kui ma oma esimeses kirjas Teile seda eriti toonitan selleks, et veel kord alla kriipsutada seda arusaamist, et maa ja rahvas Teilt kogu aeg on nõudnud ja ka edaspidi nõud saab.

Mis puutub üksikutesse poliitilistesse ja majanduslikutesse simustesse, siis ei peatu ma nende juures täna, millepärast et ükski neist probleemidest, mis meil päevakorra peal seisnud pole, ning nende arendamine ja lahendamine on meie minema peab, nagu poleks olnud muutust välissteenisuse

Teile siin teatada, et ma oma eelkäijas hr. ... ja tõsist välispoliitikut, kes olemasolevates probleemides oma terve mõistusega ja suurepäraste riigi elu arendamisel hästi orienteerus ja ... pea erandita päri olen.

Ma ei loota seda vana põhimõtet, et välispoliitika on üldrahvushikuks, ja kuigi praegusel ajal ... terav erakondade-vaheline võitlus, ma ... tungiks meie välispoliitikasse, katsudes ... kaastööle ka neid erakondi, mis ... teravasse opositsiooni. Mul on see ... saavutada teatud koostöölubadusi mõõdukalt ja paremalt kui pahemalt poolt.

Praeguse valitsuse uldisesse seisukorda, siis on ... Esijoones katsub valitsus tekitada vajaduse põhiseaduse reformi kava heakskiitmiseks, ning lahendada raskusi, mis üldine kriis ... kaaskäivate pahedega. Isiklikult ... teadega, et ma sügisel uuesti siit vabanen. ... midagi tegemata, mis praegune raske ...

Ma ei loota ... koostööajale mitmel alal meie riigi ... koostöö puhul oma heameelt avaldades ning ...

Teie Ants Piip

LÄBIKÄIMINE EESTLASTEGA

Juba varsti pärast Londonisse jõudmist* algas poolitumise kohalike eestlastega. Isegi pool-enamline Sõrmus otsis mind üles ja osutus alguses tuliseks sõbraks. Tema toonitas, et ta on tihedas kontaktis Eesti valitsuse viimast mõjutada Eesti iseseisvuse toetamise meelevalitsuse ees, kuigi ta kahtles, kas see suudab hakkama iseseisvusega. Sest kõik Nõukogude valitsuse poolt toetatavad riigid – Soome, Ukraina – olevat lainud ukse vastu vastaste leeri.

Igatahes oli ta valmis tasuta kaasa tegema minu miitingu Liverpooli eesti meremeeste hulgas, mille juhtis Soome meremisjoni juhataja mr. E. Sjöblom. Tema soovis varsti ka kviteerida reaalse abiga, astudes ühes sammme välisministeeriumis tema enamlasena loodetava jasaatmise otsuse muutmiseks, mille eest ta 17. Veebruarit tänamas. Hiljem kaitses ta tõesti oma tutvusringkonnas laevade omaniku miss Cunard'i salongis) Eesti iseseisvuse vajadust. Alles suve lõpul muutus ta täiesti leppinud ja laseks, kuna mina siis ka enam tema eest samme ette ei astunud.

Esimene kokkupuutumine suurema hulga eestlastega Liverpoolis pühapäeval, 12. mail, mr. Sjöblomi poolt korraldatud meremeeste koosolekul.** Selle kohta kirjutab "Liverpool Express" 14. mail 1918 järgmist:

* Veebruaris 1918 Eesti esindajana Suurbritannias (Toim.)

** Kärbitud on "Liverpool Expressi" katkendile järgnev kirjeldus kohtumise meremeestega ja nende korraldatud korjandusest, millest Piip peab artiklis "Meremehed Eesti rügi algul" (lk. 63–68) (Toim.)

... on nüüd valitsuse poolt tunnustatud kui tegevorganisatsioon. Soome meremisjoni õpetaja E. Sjöblom, kes pühapäeval Liverpooli Eesti Maanõukogu esindaja ja 11 Nelson Street peeti vaimustatud koosolek, kus loodeti end tegema kõik, mis nende võimuses, et kiirelt välja ajada

... pühapäeval, 26. mail pärast lõunat koosolek Nelson Street, kus väljapaistev viiulikunstnik Sõrmus saab edaspidi peab lühikese kõne viimase aja sündmuste kohta on mr. Sjöblom.

... on nüesti Liverpooli, kus ühes Sõrmusega ... ja kus oli meremeeste koosolek.

... "Liverpool Post" 27. mail 1918 järgmist:

... poolt pooldajate koosolek peeti Yamen Rooms, ... mil prof. Piip, Eesti tunnustatud esindaja, väljavalitud tundeid Saksa surve vastu ja toonitas nende tänu ... juhatas mr. James Caro kaubandusministeeriumi osakonnast, kes tähendas, et mitusada eestlast on ... Austraalia vägedes ja tuhanded Ameerika väes puu- ... teenistuses ja kaubalaevastikus, ja sellespärast, olles ... et ole inglaste juures praegu väga populaarsed, ... Eesti asja ärakuulamisele ning abile, et Eesti vabast, kes on selle rahva loomulikud vaenlased.

Sõrmus, Eesti suurem viiulikunstnik, mängis valitud ... Kreiserist, Couperin-Kreiserist. Ta mängis ka ... vastu võeti kõige suurema vaimustusega. Õpetaja kõneles viimastest sündmustest Eestis, tema ajaloost, ... võimalustest. Suurem osa Eestimaad on juba hulk ... mõisnikuperekonna käes, kes valitsevad ... olenejate hinge ja keha üle. Need sakslased, ... korvaldas Eestis enamlise terrori, kutsusid ... tulid ja otsekohe ajasid laiali Eesti võimud, ... sakslased. Saksa parunid, kes moodustavad

vaid 5% elanikkonnast, kõnelevad ilma ühegi muu
nimel, paludes, et Eesti tehtaks Saksa protektoraaht
70% eesti rahvast, vastavalt viimasele rahvalule
täielikku rippumatust ja loodavad, et liitlased võidavad
Eestimaad nende vihatud vaenlasest puhastada. Nii
Suur-Briti ja Eesti vahel seatakse jalule kõige tihedem
lkud sidemed, kuna Eesti on Ida-Balti võti ja värav
Siberisse.

Õpetaja Sjöblom korraldas lõpuks korjanduse Soome
se kapitaliks, mispuhul tuli kokku 12 £. 16 s. 5½ d

6. juunil kogunesid minu juurde uutesse suurtalude
desse kõik Londoni eestlased, kokku 20 meest: mõned
sepad *etc.* Kuid ka oma äri pidajad ja haritlased (d
Veeros). Neil oli ka oma "Londoni Eesti Selts", mille
juba kord osa võtsin ja mille esimeheks oli mehe
omanik mr. Palmer. Väga sõbralik seltskond isegi
parempoolsusest üle keskerakondade kuni enama
vustasin neid sündmustega kodumaal pärast revol
lesin, et siin ma ühtegi parteivahet ei tunne ja et
gimus, et meie koosolekutest osa võtta: vaja tunne
rahvuse enesemääramise õigust, s.o. et Eestimaal
rahvas oma täiuses, nende klassivahedega, mis
maa saatuse kõrgem otsustaja, mitte aga mõni üksik
kiht. See tähendab, et kes rahvusliku ja demokra
mõtte omaks tunnistab, on soovitud külaline. — In
sellega nähtavasti väga rahul, mõned isegi õnnelik
keskkoht on, kuhu ümber võib koguneda.

Erajutus ütlesin ka neile, nagu varem tervele rahvale, et minu siht ei ole mitte mõne üksiku eestlase meelest vaid kodumaa eest ja sealse rahva eest töötada ja nende eest hoolitseda, niipalju kui nad minu abile vajavad. Teatasin ka, et üks tööta eestlane hr. Vinn saab kooli kaasabil.

Erilist huvi pakub järgmine juhtum. Juba esimesel
pärast Eesti tunnustamist tuli minu juurde koostöö

lase tentas, tema olevat eestlane, 30 aasta eest
 , eestlugu Šveitsi kodanikuna, hiljem soomlasena.
 mende juttu, kuid meremeeste ühing (*Union*) ei
 ppanud välja anda, kuna tema isikutunnistu-
 Aggar, meremeeste tunnistusel aga – Heverd.
 . konsulaadist tunnistuse õige nime kohta. Läi-
 di juurde, kes tunnistuse eest maksmiseks raha
 tunnust selle andmisest ning öelnud, et temal kui
 t Londonis oma konsul. Andnud minu aadressi.
 . teen mehele mõlemanimelise ajutise tunnistuse.
 . vastanud mees vastutusele kahe nime all elamises,
 . ohvardas vangistus. Selles asjas saatsin oma
 . skito 10. VI 1918 järgmise kirja:

me stuma hr. Heverdi (Aggar) asi. Mina võtsin, niipalju
 ma nime otse Vene passist, igatahes neist dokumenti-
 rid kaks oled. Vahest isegi Inglise tunnistusest. – Milles
 tatakse? – Et tal kaks nime? See ei ole ju kellegi ime,
 andu rikutamisega vene keelde jne. on ju niipalju se-
 mid tagasi eesti või inglise keelde kirjutada, siis õige
 juhtub ja vene keele kaudu ümber tõlgitud nimi soo-
 tatakse. Nõnda on siis asi selge, kuidas Heverd-Aggar
 on saanud. Või mõni teine süüdistus?

lulesti järele kuulata homme, milles on lugu, siis mul-
 le ei ole endela isegi. Kui vaja, siis kas ise lähete koh-
 ni või kui tarvis, saadan sinu kedagi. Ja missuguse koo-
 tude sautma? – Endisest tunnistusest, mis andsin, saadan
 hõutongitunnat on kaes. Pange valjaminekud kõik arves-
 tem mullugi ära.

Tervitades A. Pipr

1990. aastal jätke tähelepanu selle peale, et väljaantud paber
võimaliku passi asemel antud, vaid on ajutine isikutun-
niste paberite põhjal ja kõrval, nagu Venemaal ja Eestis
kehtestatud erilised isikutunnistused võivad olla.

Liverpooli kohtunik mõistis minu vaheleastumise meremehe õigeks, toonitades, et nähtavasti kõik inimesed, kes on eesti meremehed kuuluvad ümberristimisega, mis ei ole üldse vajalik, ja des tarvitada vaid ikka ühte nime. See oli Eesti meremehed esimene ja otsustav võit – tunnistus kohtu poolt.

Hiljem käis minu juures ka teisi kodumaalasi, kes olid Londoni suurärimees mr. Rogenhagen Tallinnast jättes. Esimene on juba naturaliseerunud inglase, teine aga vene alam, pangandustegelane. Rogenhagen peab eestlaseks, teine on sakslane. Viimane siunas kangesti Briti valitsust, et need midagi pole õppinud, ja nimetas nende poliitikat aegset poliitikat rumalaks (*stupid*). Küsis, kuidas nad saavad siis Eestis elada mõtleval? Ütlesin, et nad loodavad, et nad saavad siitki kudele. Rogenhagen ja Müller peavad seda tüüpiliseks. Kõnelevad Tallinnast kui tulevikus suurest äärmiselt linnal olevat väga hea nimi äriliselt.

Ka kirju eestlastelt hakkasin saama mitmelt poolt mulle keegi Tallinnas sündinud V. Malberg sõjaväelaseks ja maal kirja, kus ta teatab, et ta elanud Austraalias ja nüüd teenivat Austraalia sõjaväelasena. Palus muld maalt, mis valitsus on Eestis ja kuivõrd Eesti kannatab. Saatsin temale küll kohe kirja, kuid vastust enam ei saanud. Paljudele järelepärimistele vastu tulla, valmistades vastuse ringkirja – "Mõned teated kodumaa üle", mille lõpetuseks järgmist juhatust, kuidas saab Eestiga olla kirjavahetust.

Eestlased, kes soovivad kodumaale kirjutada, võivad kirjutada nad peavad kirjutama inglise, prantsuse või saksa keeles, et ei saadeta tsensori poolt kirju edasi. Kirjad peab saama kirjutada (nimetan ühe üldiselt tuntud reisibüroo nime ja aadressi). Need kirjad saadab Rootsi-Norra kaudu koju. Iga kiri maksab saatma ühe šillingi. Kirja sisse ei tohi mitte oma aadressi kirjutada, vaid see tuleb eraldi lehe peale kirjutada ja kirjale juhtida, et see kontor saadab need kirjad siit Skandinaaviasse, ja et see saatja aadress peale ja pannakse posti, nii et saadab kust see kiri on tulnud; ja kui kodust on vastus Skandinaaviast jõudnud, saadetakse see Büroo kaudu saatja kätte.

Et kirjad ei läheks ümbrikku panna ja aadress peale kirjutada, kuidas kirjutada, siis teise ümbrikku tuleb panna oma aadressi ja kõik Büroo kätte saata. Need eestlased, kes ei oska kirjutada, võivad oma kirjad Eesti saatja kätte saata ühes I/-Postal Order'iga, kes need siis Büroo kätte.

Meie endale mitmele poole oma esindajad, nagu Londoni – hr. Timuski ja Newcastle'i kapt. Jürgensooni oma esindajaks Cardiffi hr. Tombergi. Mõned hr. Timusk ja Kuldner, olid meie kaasmaalastele kuulud. Teiselt poolt tuli veel ühendust luua meil maailmaotsas, nagu Arhangelskis, Hiinas ja Ameerikas ja eriti Ameerika Ühendriikides, kus aga meil ei olnud osutus meil nii kurikuulus Ivan Narodov. Ameerikas oli päris hea nimi kunstikriitiks ja kunstnikuna.

mitmesse leeri. Suurem osa väikeriike leiab õigust, vasteliit on siiski see masin, mis annab teatud riikide suurele perele, kes soovivad rahu. Nendeparast ka mõned suurriigid, näit. Nõukogude Liit, kes peavad. Näib, et Rahvasteliidu reform selles täiskogus ei ole küsimus lukatakse edasi, et aeg ise selgitaks, mis peab tada. Ka ollakse teatud riikides ärevil Vahemere küsimusi. Vahemerel oli jõudude tasakaal olemas, ei olnud ja otsitakse uusi tasakaalusid.

Üldiselt võime öelda, et toores jõud pole veel saanud õiguse eest ollakse veel väljas. Näiteks neeguse õigust kõik Genfis. See on rahvusvahelises seisukorras tunda sellest, et veel kõik pole kaotatud ja rahvusvahelised õiged printsiibid jäävad ka seni reaalspoliitika aluseks.

Millal on siis õhkkond olnud täiesti rahulik? Seda pole olnud. See ei tähenda aga ka, et meie peaksime alandama. Aga teiselt poolt näitab see ka, et välispoliitikas ei võeta seda sarnast rahulikku seisukorda, kus heidame oma pane oma valvurit välja. Riigi julgeolek ja maailm rahuvad, et ei jäädaks magama loorberitel, vaid peab olema mis vaja on. Kui välispoliitiline õhkkond praegu on mõnel teisel ajal, ei tähenda see, et meil tuleb hakata kella lööma. Meie välispoliitika on olnud hea algaeg. Oleme peaegu vigadeta suutnud õiget joont tabada ja pole meil olnud välispoliitikas radikaalseid muudatusi olnud sõbralikus vahekorras kõikide riikidega. Meie läbiti läbi oma sõpradega, vaatamata sellele, et sõbrad meil hästi läbi ei saa.

EESTI JA LÄTI

"Looming" numbris on Ilmar Tõnisson suure põhitud küllalt ulatuslikult vaatlemisele põhiprobleem. Läti liit on õigustatud, ja seega, kas ta on ka loomulik püsiv nähtus.

See tulemusena jõuab ta eitavale otsusele. Veel rohkem oleks eksituseks.

Kolme päris õieti asetab mind kui ühte selle liidu loomuliku üldpingile, kuigi tehes vahel rida teenimata selle lubatagu mulle selles asjas ka sõna.

Kõikmoodi kaaluda vaid "ameti poolest", kui praeguse liitumise ühingu esimees, küll aga selle poliitilise pooldajana, mida nüüd hukka mõistab osa meie riigimehi, ei ole mul võimalust seda teha samase põhitud Ilmar I. T. mainitud käsitluses.

See, et ühes rea teistega algusest peale olen orienteerunud läände ja põhja poole. Selles mõttes olen ma seda tuleviku jaoks ülesseatavat joont, et peatada ühendustee selle riikide grupiga, mida me nimetame Põhja- või Fenno-Skandia riikideks. Teataval ajal tuli seda mõtet propageerida isegi välismaailmas (1918). Praktiliselt teostas Balti riikide koostööd Strandmani-Poska valitsus 1919. a.

Õhtud ei sõltu nii palju häist tundeist kui reaalsevahekorradest ja huvide ühtlusest. Kuigi "Balti riikide" leidsime ühise hüüdsõna Balti ja Skandinaavia riikide, ja ajaloolise näitena võisime ses suhtes ette tuua impeeriumi 17. sajandil kuni Karl XII-ni, siiski suurel määral vaid hüüdjaks kõrbes. Veel rohkem:

meie teame, et 1918. a. algul isegi Soome appihundid ei külmaks, kes oma tõsiste või arvatavate reaallõhede tõttu ei leidnud võimalikuks aidata Soome rahva taastol määral, kui Rootsi näitas oma heatahtlikkust Eesti Vabadussõjas.

Vastavalt ei ole kellegi saladus, et veel pikki aastaid Maailmasõda Skandinaavias vaadati väga külmalööda – demonstratiivselt repulsiivselt Balti riikide peale tihedamat poliitilist kontakti sealsete riikidega, ja Rootsis, vaatamata säärasele Balti-Skandinaavia prohvetitele, nagu seda end. Stokholmi bürgermeister Hagen. Mis ime siis, et ka Baltikumis asja võeti tõsiselt kohaselt, ja konstateeriti, et Balti-Skandinaavia poliitilisel alal pole praktilise poliitika võimalus.

Teiseks tuli juurde see arusaamine, mis väljendub leaegsete Fenno-Skandia riigimeeste hulgas, et Balti riikidega saab märksa kergendatud asjaolul, kui Balti rannikul tärganud rahvusriigid ei ole vaid *poussier* poliitiline tolm, küll aga tõeline omalaadne monoliit, mis on võimas ja kindel, mida kui suurimat tervikut võivad ka vanad ja oma konservatiivsuses ettevaatliku vaimuga Skandinaavia riigid. Säärast mõtet avaldati nende endi ajakirjanikule, kes tol ajal (1921–22) oli meie tegelikult vähemalt paks, otse selgel sõnal ja varjamatult.

Seega ei olnud meie välispoliitika konsolideerumisele nu pööramine esmajoones lõunasse sugugi põhja-otse, sest loobumine, vaid selle sihi taotlemine vajalike vahenditega.

Loomulikult ei ole aga meie Balti riikide lähendamise ka olnud tingitud vaid ülalmainitud soovist otsida tihedat oma naabritega siin- ja sealpool Balti merd. Eesti töö, samuti kui hiljem arenenud välispoliitika ühtlasi Poolaga on minu arvates tingitud asjast enesest, see on peamiselt *Natur der Sache nach*, asjaloomu enese tõttu.

Ilmar Tõnisson arvab, et argumentatsioonides Eesti toetuseks ei tuleks mainida geopolitilist tervikut, vaid

konfliktidest naabrusest. Arusaadavalt ei ole geopolitilise üldpildi, kuid viimane on siiski esimese olulisema geopolitika praktiliseks osiseks tuleb aga ettearvatav: ja kes võiks eitada Eesti ja Läti maade vahel, kõikide väiksemate erinevuste peale ühtlase hirmetung Põhja-Eestisse või Lõuna-Läti suunas (Kura hertsogiriigina). Kas ei kõnele emmele riigi saatuse ühtlusest meile eestlaste, lätlaste ja alade üheaegne alistumine Saksa-Taani (või Rootsi) rüüstajatele? Kas ei tundnud nad mõlemad sama vajandite kestel, eriti Ivan IV ajal? Kas ei tundunud – küll osaliselt – alguses Poola võimkonnaga Rootsi impeeriumi valdamisega? Ja kas Poola (peale Kuramaa) ei sattunud jällegi Balti rannetevõimade võimu – Venemaa alla? Ning kas ei tahtunud ja sellele järgnenud sündmuste hoobid ühtlaselt, kuigi mõningate erinevustega? Ja ei ole voolanud mõlemate veri koos Vabadussõjas, ühte rahva sõltumatuse?

Siis on samane geograafiline asend ja sama ajalugu on see küll kõige kindlamaks tunnuseks, et ühtlasi moodustavad terviku. Ja analüüsides ligemale tuleviku jõudude ja hädasõdade seisukorrast ühte praktilist tervikut.

et mõningad erinevused on mõeldavad nende vahelise vahetõrje korras ka tulevikus; et üks riik võib konfliktide korral olla enam eksponeeritud kui teine; ühele neist tõeliselt hädasõdlikum ja raskem, kui teine, on täiesti kindluseta, olenedes rahvusvahelise olukorrast lõpmatuseni varieeruvast vahetõrjast ühtlase võimsate poolte individuaalsetest ülesannetest.

Siis on nende ridade kirjutaja koos paljude teistega, pärast mõtlemist kui ka oma poliitilise intuitsiooni sunnil, ja Läti vastastikuse sõltuvuse suhtes juba varakult kokkuleppel. Näide: Eesti oli Briti poolt tunnustatud

ajutiselt ja kõikide reservatsioonidega *de facto* mail 1918. Augustis samal aastal jõudis Londonis Läti Rahvuskogu esindaja Z. Meierovics samasse sõlmida Britilt Latvia riigi tunnustamist. Kuigi Läti riik ei olnud vormiliselt kaugeltki nii selgesti põhjendatav kui oma, andsin ma oma kadunud sõbrale kogu toetus sin, niihästi sisemises töös kui ka Briti võimude poolt postulaadist, et Eesti ja Läti poliitilised saatused on sõltumatu Eesti oma seisukorra kindlustamiseks sõltumatut Lätit: vähemalt ei ahvarda siis lõunad teie mõne teise suure riigi väed.

Oktoobris 1918. a. küsis minult Briti välisministeeriumi aegne Vene ja Balti asjade referent, unustamatu professor, kuidas suhtuks Eesti Latvia *de facto* tunnustamise ajal teatades, et vene emigrandid on säärase kavatsuse vastu andnud Britile terava protesti, millele et Briti ei tohiks tunnustada Latvia sõltumatust, et panna Venele, peale Eesti tunnustuse, millega nad ei veel kuidagi leppivat, täiesti kinni läbipääsu Balti riikidele, et Läti Rahvuskogu ei ole juriidiliselt legaalne riigi esindus, nagu seda on Eesti Maanõukogu. Ma vastasin matult ja kohe, et Eesti huvides oleks Latvia sõltumatuse tunnustamine. Ma lisasin juurde, et Läti Rahvuskogu ebaperfektsus ei olene latlastest, vaid neid rohkem toetavatest, kuid rahva üheks tahteväljendajaks tunnustamatult; ning mis puutub vene emigrantide vandeid Eesti sõltumatusega lepiksid, kui Läti jaab Venele sõltuvaid sõnakõlks: tegelikult oleks Eesti ühendamine Venega rasel korral vaid ajaküsimus, sest ilma Eesti saatetega kaitsta Riias, ja Tallinna vallutamata olla merel sõltumatu neeriv, et valitseda Liibavis. Latvia tunnustati 11. XI 1918 *de facto* sõltumatuks.

Nüüd, paarkümmend aastat hiljem, võib vahost olla üksiku esindaja nii kategoorilise seisukoha üle, kui ka näitab, et see joon on seni end õigustanud. Säärane loogikaga meie kõrvaldasime esimese ja tol ajal väga kaugel

riikide vastu, ja nimelt: Baltikumist ei saa meid selle asemel siin valitseb uus koostöövaim. Tõsi, et koigi nende arusaamatuste peale vaatades, et suhtes tegelikult sündinud, ma pean nüüd kordama, et Eesti ja Läti saatused näikse kindlalt seotud ka tulevikus, ei ühe surm oleks teine. Eesti ja Läti liit on üks nende kindla püüdnud mitte ainukene ja vahest ka mitte kõige parem. Meie seltsi omaaegne esimees, end. Läti peaminister avalendas seda kull veel piltlikumalt ja tulevikutegevituses Eestile Riias 24. II 1934 lausus: "Meie riik ei ole iseseisvat Latviat ega ilma iseseisvat Eesti. Meie, kaks rahvast, peame käima ühes ühe kõrval."

Meie poliitilise reministsentsidega oleme väljendanud oma poliitilist kreedit, mis peab Eesti-Läti poliitilist kaitseliitu nende riikide jaoks *concordant* mitte aga eksituseks.

Eesti-Läti liit ei tee meile võimatuks liginemist Soome ja Rootsi riikidega, vaid peaks seda veel hõlbustama, gruppi tooksime juurde suurima solidaarse riikide grupi.

Meie oma ulesandeks üksikasjalikult vaielda meid meie kolleegiga, ega tema kaudu ka teiste riikide Eesti-Läti sõpruse vastuväidetega. Mõned riikide veel lubatud.

Eesti-Läti kaitseliit ei ole Läti poolt meile ette dikteeeritud, vaid nõuab mainimist, et selle tekkimisel on olnud Eesti, ühes arvatud nende ridade kirjutajate.

Me teame, et esimene Eesti-Läti kaitseliit sõlmiti 1921 Tallinnas kui tõeline omakaitse abinõu tol ajal pärast Gruusia vallutamist enamlaste poolt, kus sõltumatuse kõigutamise katse võimalus ei olnud riikide riigimeeste ettekujutus. Ma arvan, et me peame mõningatel kaalutlustel meelega pikemat

aega parlamentidele ratifitseerimiseks esitamata, kompromissimisest ei tehtud mingit saladust – teatud ajaloo osa ta on taitnud hästi.

Ja kui 1923. a. oktoobri lõpul Eesti ja Läti välisministerid Tallinnas uuesti kokku astus rea lahtiolevate lahendamiseks, nagu piiriõiendus, majanduslik koostöö, aegsete arvete likvideerimine, siis kaitselepingu teema jäi päevakorras.

Alles konverentsi kestel, olles tol korral välisminister dr. F. Akeli poolt kutsutud konverentsist omanäoline osalejana, võtsin mina küsimuse üles, et 7. VII 1921 leping tuleks vajalikult täiendada, ja täiendatud kujul esitada ja ratifitseerida. Kuna küsimuse kohta konverentsi poolt enam kahtlusi ei olnud, sest kaitselepingu sõlmimise hendas minu poolt tõstetud küsimus puhtformaalselt. Järgnes vaid lühikene dialoog. Z. Meierovics: Noh, leping on valmis (*Nu, tak i napiši*). Dr. Akel: Jah, kirjutage leping kava!

Ja seda ma ka tegin, võttes arvesse 7. VII 1921 kaitselepingut ja eeskujuks 1921 Väikeliidu lepingu, mis seks hommikuks oli kava valmis, arutasime selle teemat selt läbi Läti asjatundja, peasekretär dots. Albatsi kaudu, kuid vaid paar väikest muudatust, ja esitasin selle muudatustega konverentsile, kusjuures vastastikuse toetuse kohustus ei olnud, kes variandis, ja nimelt: kohustus kehtib, kui kallale tekitab a) idapiiridel või b) kõikidel piiridel. Ministrid vastasid, et kui täielikuma ja Eesti-Läti liidule iseloomustavama lepingu. Muidu aga võeti leping vastu minu poolt kokkuvõttega Albatsi redaktsiooniliste parandustega.

Miks 1. nov. 1923 kaitselepingu kohta käiv seletus selle sõlmimise nõudmise raskuspunkti Lätile, et oleks selge: nähtavasti luges meie välisministeerium Meierovicsest pooldust minu suggestioonile kui ka hiljemalt mõtte toonitamist vastavalt järeleandmatuks.¹

Ja ma arvan, et poliitiline liit Eesti ja Läti vahel, mis ma ka tulevikus.

It kahetseda, et majandusliidu teostamine ei läinud, 1. nov. 1923 sõlmitud majandusliku uniooni ohtud ruda. Minu veendumus on, et säärase unioon *conditio sine qua non*, s.o. kaitselepingu stabiilsu- majanduslikel kaalutlustel, et luua suurimat ula- duse tegevuseks. Omal ajal jäi ta minu arva- misingute väikeste erihuvide vastuseisul, nüüd, tead on teinud pingutusi muutuda teineteisest kaotarkseks, on säärase majandusliku uniooni teinud vähemal kujul, tolliliidu naol, märksa ras- kema ja varajane kõnelda ka selle põhimõtte teostuseks on torm Balti klausli alalhoiu ka- vahvõrdada, aga mida ei ole hävitanud Eesti-Soo- tuleping.

Liidu lähedale sõjalisele liidule, ei ole samal mää- ralt ja Läti rahvaste vaheline sõprus ja südamlük- kude vahel jalutab sagedasti must kass. Nii ei- talt rahvavähemuste saatuse kindlustus, vaata- le, ka mitte ilma minu osavõtuta sõlmitud kul- mule. Ja viimasel ajal kaebame ka soome-ugri- talt, kes ise moodustab ühe läti rahva põhikompo- vusliku väljasuretamise üle. Nähtavasti ei puu- tusele oma objektiivne alus, kuigi nende küsi- l kaastlemisel on mõlemalt poolt öeldud asjata tera- l poolt aga on kahjuks tõlgitsetud selgelt haava-

olevikus palju veel teha, et meie imbuksime läbi- el vaimamata mineviku vahejuhtumitele, tei- vol ülehindamisele meie oleme naabrid, ja kui- el talu – ja seda ei luba meie, ütleme tagasihoidli- lise asend – meie mõlemad oleme sõltumatud, sõltumatud rahvad, kellede vahel peab valitsema sõprus ja ühes enesega ka teisest lugupida-

Ja, et tulid et saa ega tule lahendada vastastikuste- n, vaid ajalooliselt proovitud tavaliste viisakate,

kuigi oma õiguses kindlate asjaomaste asjaajamis-
mis tarvitusel nii valitsustevahelisel kui ka riikide vahel
sete ja väärsete üksuste läbikäimisel.

Veel mõni sõna liidust Leeduga ja sõprusriigi Poola-
igaüks teab, on meie sidemed mõlema riigiga järele
sa nõrgemad kui Lätiga, ja on tõeline eksitus kindlalt
test nendega samades terminites kui Eesti-Läti liidus.

Mõlemate suhtes on meil tegemist vaid diplomaatilise
põhimõtte deklareerimisega üldistes küsimustes, mis
magagi pole meil sõjalist liitu, just arvesse võttes
probleemide erinevust.

Kuid õigusega toonitab Leedu poolametlik leht „Le-
das“, et ei Leedu ega 14. IX 1934 Genfi lepingu poolsete
entente ei sega ei Eestit üksikult ega kogu entente riikide
liginemist, niipalju kui võimalik, Skandinaavia riikide
mega. Tegelikult see teostubki väikeses ulatuses Balti
dinaavia riikide vaimse koostöö ühiste konverentside ja
listest esimene toimus Kaunases, teine – läinud aastal
kolmas juba Helsingis 4.–6. nov. 1937.

Ka istusid Põhja- ja Balti riikide välisministrid me-
laua taga sel septembril koos.

Lõpetan. Ilmar Tõnisson on täitnud tänuväärt töö-
tes põhjalikule vaatlusele Balti riikide sõprusproble-
mi.

Tema postulaat Balti liidu kohta aga näikse olevat
negatiivses osas, mis aga ei takista meid leidmast abe-
lispoliitika konstruktiivse osa põhilauses.

... OI NARNANE MAAILMASÕJA-EELSEGA *

ajal kujunes välja kolm hüüdlause: „sõdida, et
võita“, „sõdida, et demokraatiat võidule viia“ ja
„sõdida, et rahvale eluõigust anda“. Nende loosungite ra-
hustati Rahvasteliit. Riigid võtsid endale kohus-
da Rahvasteliidu otsuseid ja nii säilitada rahu
de kuulutati tõesti sõda. Aga nägime, et elu on
muutunud teist rada ja praegu kõik rahusoovi-
ruvad üksteise võidu.

Siis loosti inimesed ei õppinud midagi maailma-
sõda dollarit kulutati selleks suureks tapatal-
luse ettekujutamiseks mõelgem vaid, et
kõik elu, loomade ja varandustega võiks
sõda kulutada dollarit. Keegi Ameerika professor on
arvutanud, et maailmasõjaks kulutatud rahaga oleks saa-
nud Euroopas ja sealpool „suurt lomp“ ehitada
mõeldav 10 000 kr., ja veel maadki anda maa-
le.

Siis me nõudis maailmasõda, kuid inimkond pole
sõda õppinud. Kõikjal raagitakse taas sõ-
da, et Inglise parlamendiliige ennustab sõda
Ludwig ütleb, et teine maailmasõda on
sõda – sõditakse ju praegugi. Hispaania on sõja-
sõda poolsaarel ei tapa üksteist mitte ainult
vaid veel kohtuvad väga mitme riigi huvid. Väga
keegi inglase: Madridi pommitamisel oli kunagi
üle 170 sõduri. Nende hulgas olnud ka üks his-
paanlane on sõda, kus pommid tabavad tihtipeale

päris süütuid linnu ja tapavad tuhandeid elamisi. Rahvasteliit püüdnud vältida riikide kokkupuutetust et sanktsioonidel on olnud oma tõhus mõju, kuid mõned on tihtipeale teised kaalutlused ja seepärast ka Itaalia nii tugev kui vaja.

Praegu Euroopa välispoliitikas on üleminekuaeg, hoopis selgem kui aasta tagasi. Euroopas võideldakse guste majanduslike ja poliitiliste huvide pärast. Mõnes keeles pärast maailmasõda olid maha surutud, nüüd tundes seesmist tugevust. Saksamaa on jälle samuti se jõu poolest kui enne sõda ja nõuab endale ruumi kuhu paigutada oma rahvad. Teine samasugune riik.

Need kaks rahvast on teineteisele ulatanud ka sialism ja fašism on leidnud ühise tee. Saksamaa on tanud, et tema läänepiir on kindel, kuid pole seda koo tanud idapiiri kohta. Teame, et ida poole areneb Sak pansioon. Itaalia sooviks on ülemvõim Vahemerel, see male eluküsimus. Ent Vahemerel kohtuvad ka lupe suse impeeriumide huvid. Neil kõigil on vaja ühendat asumaadega. Teame, et "võim on kui armukade naine, li teist jumalat enda kõrval". Seepärast suurriigid pooteel kindlustada oma võimu Vahemerel. Saame aru, mäsusmaa toetab Hispaanias valitsusvägesid ja mil määral sümpatiseerib ka Inglismaa. Kommunistid ootud valitsus Hispaanias ei astuks kunagi ühendust samaa ja Itaaliaga.

Kui vaatleme praegust olukorda Euroopas – Berli teiselt poolt Inglise-Prantsuse ja teatud määral ka Vene blokk, siis olukord sarnaneb maailmasõja-aegsete mad jõudude ümbergrupeerimised on toimunud Vaheroopas – Austria-Ungari lagunemisega jne.

Kõikjal teostub võidujooks relvastumises, niipalpalubab riikide majanduslik seisukord. Euroopas on pekonjunktuur, kuid paistab, et kaugel pole kriisiajand rioodiline ilmumine on paratamatu. Ka majandusko kitavad paksu verd ja sunnivad riike haarama relvab

olukord on praegusel momendil ebaselge. Ametke, et elame sõbralikult. Siiski teame kõik, et pähted ei ole. Eriti mis puutub ühte naaberriiki, etal pole mõlema maa ajakirjandus olnud nii äreAlgas see spordivõistlustest. Minu arvates maaekeldusi ja vaenu kahe rahva vahel külvavad, et hoopis ära keelama.

Et ka jätke meeskondi kokku seatakse ja võistlema otustavasti pole asi nii halb kui väliselt.

etunad, mille üle juttu tehakse, on riigikord ja jumma, kaubaleping, ja kõigele krooni paneb hiljutiannu kolleegiga. Olen püüdnud seda lugu selgitatataale, et nii mõndagi asja võib vabandada.

olpäätmisesse, siis ka sissetulemine ei olnud just

et kokkuvõttes tahan seda öelda, et peame siiskiamatusi ja elama rahulikult koos oma naabriga, kumma tuleb ühiselt sõdida ja astuda välja vaenla-

VÄIKERIIGID SUURTE VAHELISTES TULIDES ERAPOOLETUKS*

Ettekanne on nüüd, rahvusvahelise pinevuse ja natuke hiljaks jäänud, kuna viimastel päevadel on sündmusi, mis mitmeti on rahvusvahelist olukorda. Siiski ei pidanud ma vajalikuks oma kõne teemat rahvusvaheline olukord ja välispoliitilised küsimused kodanikele võõrad, vaid nende vastu tuntakse elavat huvi. Meie kodanikud suhtuvad välispoliitilistesse küsimustesse saime siin kõik tunda, kui Euroopa rahu mõned poonäis rippuvat nii-öelda ölekõrre otsas. Kõik teavad, et meil on sõda, kuna väga paljudel on mälestusi möödunud sõja aastatest. Kui kaob rahu, siis jäävad kõrvale ülesanded majanduslikul ja kultuurilisel alal, ja kodanikud keskendatakse siis riigi ja rahva julgeoleku kaitsmisele.

Möödunud maailmasõja-aastate meeldetuletuseks meenutatakse, et sõjas tapeti asjatundjate hinnangu järgi 10 000 000 inimest, kuna 30 000 000 inimest said sõja tagajärjel haigusi, haavu ja vigastusi. Palju nende haiguste ja vigastuste tagajärjel hiljem suri, on raske ütelda. Meie rahalistesse kalkulatsioonidesse, siis olgu tähendatud kokkuvõetult ulatusid 250 miljardile dollarile. Siin on tähendatud, et selle summa kohta pole kõik teadlased nõus. Olgu märgitud, et 10 aastat tagasi hinnati maailma rahvuslikku varandust tolleaegse rahaministri poolt 100 miljardile dollarile.

* Kokkuvõte prof. Pübu esinemisest majaomanike ühingu koostatud

"Praegune välispoliitiline olukord ja väikerahvaste välispoliitiline olukord"

** Mõeldud on Müncheni sobingut 29. IX 1938. (Toim.)

VÄIKERIIGID SUURTE VAHELISTES TULIDES ERAPOOLETUKS

Rahva loodukoht hirmutas kõiki kodanikke. Praegu on rahva loodukoht muutunud, kuid kuidas need küsimused lahendatakse, selle kohta on raske vastuse andmine, sest tuleb oodata, mis juhtub järgmisel lahtised küsimused.

Rahva loodukoht täitma pidanud Rahvasteliit pole muutunud tema peale pandud küsimuste otsustamiseks. Ta ei kujunenud kõikide riikide ühiseks loodukoht. Rahvasteliit pidi edasises tulevikus otsustama kõikide riikide loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati. Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati. Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati.

Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati. Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati. Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati.

Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati. Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati. Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati.

Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati. Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati. Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati.

Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati. Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati. Rahvasteliit loodukoht, kuid see ei õnnestunud alati.

sõda, oli üks ideaalsemaid riike oma majanduslikult poolest. Ta oli õnnelik selle poolest, et seal olid nii põllumajandus mõlemad väga arenenud ja tugevad ning tingituna tuli ka Tšehhoslovakkia möödunud majanduskriisist välja võrdlemisi vähe puudutatult. Ants Põp vaks küsimuseks oli seal vähemusrahvuste küsimus, elab 7 eri rahvust.

Pärast natsionaalsotsialismi võimuletulekut hakkas maal nõudma kõikide saksa vähemuste enesemääramise väljaspool Saksamaad. See rahvuste enesemääramise ka tulevikus olema meie kaitsevall. Et Tšehhoslovakkia mustel lõpmata suured poliitilised tagajärjed on, on

Vana Rahvasteliidu süsteem on lagunenud ja riigi vahetõrge on tunduvalt muutunud. Samuti selgub, et liitudel pole nii suurt olulist tähtsust kui seda vana Missugune on aga väikerahvaste olukord? Kõige peamine pole kunagi kerge olnud.

Väikerahvaste tarkus seisab selles, et nad oskavad hinnata ja nõnda seada, et neid kunagi hädaohu ei ole. Samuti on selge, et senist jõudude vahetõrget, nagu see oli, tulevikus enam arvestada ei saa. Rahvasteliit peaks vastse seisukorda kergendama, kuid nüüd peavad riigid ise otsustama, kuidas end kindlustada. Et end kindlustada, tuleb palju asju tähele panna. Peame silmas peal, et väikerahvad peavad olema võrdlemisi homogeensed, et rahvas ise alati valitsemisest osa võtaks.

Tugevamaks süsteemiks on selle juures ikkagi demokraatlik kord, mitte autoritaarne režiim. Tähtis pole siin ka ühe süsteemi, vaid et kogu rahvas ise oleks enese valitsemise. Sisemine konsolideerumine on tarvilik.

Tähtis on samuti, et väikerahvad oma naabritega oleksid rahulikus ja heanaaberlikus vahetõrres. Oma naabritega oleks ikkagi partnerit, ka väikerahvaste heaolu ja julpsus selles, et nad rahvusvahelises elus oma asju korraldaksid soliidset, et võita enestele sõpru.

LOOVAT HOIDA OMA ERAPOOLETUST

Maanduslikud läbirääkimised Saksamaaga on andnud kohalt täiesti rahuldavaid tagajärgi. Seejuures tuleb arvesse võtnud meie erapooletut seisundit, et ole meie mingit kohustust pidanud endale võtta ka konkõlas meie traditsioonilise karmi erapooletuse kokkudesse sõdivatesse riikidesse.

Meie tahab kindlalt jätkata seda erapooletuse poliitikat tänaseni on ajanud praegu Euroopas kestva sõja kui väikeriik ei või ega taha ennast segada muuvaliistesse tülidesse, ning meie välispoliitika on nagu varemgi hoida oma riigi sõltumatust ja arendades sellelt seisukohalt sõprust kõigiga poliitilisel kui ka majanduslikul ja kultuurilisel alal. Arvatakse selles mõttes meie välispoliitikas olevat kohta evib suhete korraldamine meie suure naabriga oleme loonud pool aastat tagasi uut alust. Meie meenutame Moskva vastastikuse abiandmise pakti, mis korral on meie valitsusel võimalus olnud deklaratsioon, austades Eesti riigi sõltumatust ja territoriaalset terviklikkust ning sotsiaalmajanduslikku korda. Meie võime puhul öelda pooleaastase kogemuse tagajärjel, et sõltumatuse ja selle edasiarendamine on sündinud sõltumatuse ja vastastikuse usalduse ning austuse vaimus. Meie mõttes hea meel märkida Nõukogude Liidu

... .. Riiginõukogu koosseisul

rahvakomissaride nõukogu esimehe ja väliskomissari 30. märtsi kõne seda osa, kus ta toonitas, et Eesti majandus ja poliitika iseseisvus ei ole kannatanud sõja läbi, kuid majanduslikud suhted Nõukogude Liiduga on märksa arenenud. Härra Molotov lisas juurde, et täitmine Eesti, Läti ja Leeduga möödub rahuldavalt edasiseks suhete paranemiseks Nõukogude Liidu ja teiste riikide vahel. Meie omalt poolt võime sellele loote meeleldi alla kirjutada.

Arusaadavalt uute suhete loomisel tekib ikka mitmeid küsimusi, mille lahendamine ja korraldamine on vajalik. Selles mõttes on meil kogu aeg käimas Nõukogude Liidu mitmesugustel aladel läbirääkimised kindlate formade ja viiside leidmiseks, et omavahelisi majanduslikke ja õigustelisi suhteid korraldada sõbralikus vaimus ja vastastikustest hooletustest loodame, et need läbirääkimised, mis sünnivad ka praegusel või, nagu käesoleval hetkel, Moskvast, juba ligemal ajal reas küsimustes positiivseid resultate.

Meie suhtlemises teiste riikidega ei ole sündinud ajal mingeid muutusi võrreldes varemate aegadega. Meile huvitab meid praeguse sõja ajal majandussuhete tugevdamine ja eriti meile tarvilike kaupade muretsemine. Selle meie me tarviduse korral läbirääkimisi ka kõigi sõdijate vahel kui teisel poolel. Saksamaaga on need lõppenud ja need korraldamisel ja samuti kõigi erapooletute riikidega. * Erilist rõhku paneme majandussuhete tihendamisele Balti riikidega.

Meie teame, et praegune sõja-aeg annab ka meile võimaluse le erapooletutele, ennast tugevasti tunda. Meie väliskomissari se takistuste tõttu läänes on ka meie rahvamajanduse tunda olukorra raskenemist, mida osalt kull olenevalt meid aidata oma majanduslike sidemete tihendamisele ja Liidu ja Saksamaaga. Kuid siiski meie kodanikele peab

meil ei piirdu ainult sõdijatega, ja et erapooletud, sõdijategevusest eemale on jäänud, nagu meile meel, raskelt tunnevad elujärje halvenemist. Meie kõik mis võimalik, et säilitada tavalist elu- ja tööarusaamises, et see absoluutses ulatuses on meil on vaid raskusi kergendada. Seepärast ka meil omalt poolt täie innuga töötama ja korraldama kokkuhoiu ja ratsionaliseerimise mõttes, millega raskuste tõenäolise suurenemise juures, meil ainult riigi abile.

Meie meie üldise suhtumise kohta välismaail- ja kuuleme, missuguse kiirusega arenevad suhted. See aga ei tohi meid imestada, sest on kä- ja, kui ootamatud sündmused on vaid loomulikud. Meil, et suur sõda ei ole veel sugugi alanud kõigi riikide vahel. Kuid need ei tohi mingil viisil häirida meie riigi üldist erapooletut hoiakut, ma ütleksin, isegi meil meid kätündivat tasakaalu. Meie tahame oma suhetega korraldada külma mõistuse järgi, meele meil meie huve ja julgeolekut. Meie ligem ajal- ja meil külma mõistuse poliitika ja tagasihoidlik- ja rahva seisukohalt kõige õigemaks ja paremaks. Meil ka meie välispoliitika sihiks edasi taie hoolega meil meil sõbralikke vahetordi kõigi riikidega nii- ja kui majanduslikul alal, ja kaitsta selle läbi oma riigi ja tavalist korda, mis meid aitab kergemini üle- ja meile kaasa toob praegune Euroopa sõda.

* Soome erapooletus oli alles värske: umbes kuu aega varem (1941) Moskva rahuga lõppenud Soome ja NSV Liidu vaheline Talv sõda.

JAAN POSKA JA EESTI VÄLISPOLIITIKA

Üheks eesti rahva pojaks on kahtlemata Jaan Poska. Tema vaim on luu meie luust ja liha meie lihast. Tema vaim on olnud oli Tuhalaane Muksi talu maal asuv vabadik, kes on võtnud täies eas ise õppida kui ka oma pojale Jaanile kooldes retseda. Esimene koolitatud põlv – meie esimene vabariiklane – isa Jaan – jäi siiski tihedasse ühendusse rahvaga olles rahvavalgustaja, õpetaja Laiusel õigeusu kihelkonnas.

Samal Laiusel sündis 1866. aastal ka see inimene, kes surma 20. mälestuspäeva meie täna meelde tuleb hakka üksikasjalikult teile jutustama tema elukäiku, mis on selt tuntud. Minu ülesandeks oleks selgitada vaid tema meie välispoliitika kujundamisel ning selle põhimõtete väljatöötamisel.

Peab kohe tähendama, et Poska Eesti välissuhete kujundamises esineb juba enne Eesti riiklikku iseseisvust, ja nimelt Tallinna linnapeana. Sest Tallinn, olles suurem omavalitsuslik ühik endisest Vene riiklikus korras meie maa suhtes võtnud oma osa ning tõusis meie rahva majanduslikult ja kultuuriliselt suureks kultuurpoliitiliseks teguriks. Poska Tallinna linnapeana sai oma ülesannetest laiemalt aru, ja nii meie rahva linn terves reas küsimustes ei piirdu ainult linnaga, vaid loob kaasa üldistes meie rahvast puudutavates küsimustes.

Poska oli Tallinna linnapeana uhtlasi ka eesti rahva huvide kaitsjaks Vene keskvalitsuse juures, töötades tihedas kontaktis Eesti ühiskonnaga. Ei ole sellepärast

* Kokkuvõtte välisminister Põu kõnest kultuurhommikule Jaan Poska Maapäeva tähistamiseks.

JAAN POSKA JA EESTI VÄLISPOLIITIKA

lühikese Vene Ajutine Valitsus Eestimaale otustanud, kellel oleks rahva usaldus, siis sellele koostööle poolt tõsteti esile Poska, kes ka kinnitati. Poska Valitsuse komissarina töötades tundis Poska vajadust kolastama Vene keskvalitsuse huvisid eesti rahva huvi meie näeme, et eesti seltskonna ürituste elluviimiseks saavutamise, Poska mängis juhtrolli 12. aprillil 1918 Maanõukogu loomise ja selle dekreedi elluviimisel, kus Poska pealekäimisele ja usaldusele selle alusel valimisi juba peale hakati. Valitsuse väljaandmist. Edasi näeme, kuidas Poska Vene siseministeriumis maikuus 1918 koos toetajatega ning hiljem Vene juriidilises nõukogus Eesti Maapäeva seaduste ning omavalitsuste väljatöötamisest, toetades eesti seltskonna Vene Ajutise Valitsuse juures.

Rahva usaldust tema vastu ka selles, et ta valiti Riigikogusse, kus ta juba kaitses ainult eesti rahva huvisid ja Seljamaaga läks ta Maapäeva Vanemadonni välisriikide saatkondade juurde selgitama, millised valitsused iseseisva Eesti riigi tunnustasid ja juures esindas eesti rahva õigusi, enesemääratlemise vabalt end valitseda iseseisva riigina. Kuigi Poska olnud välisküsimustega palju tegelnud, selgitades rahvusvahelises ulatuses olid teda kogu aeg ümbritsenud oli ta täiesti kodus.

Ühine arusaadav, miks pärast Eesti Vabariigi väljakuulutamist 1918 Poska kandidatuur välisministeri ametikohale võistleteta. Ning kuigi ta aru sai, et olukord riisikost, mis ta sellega kandis, nõustus ta

1918. aasta suvel Valitsus ei suutnud palju ära teha, ta ise oli olnud, kuid suureks lohutuseks oli Välisdelegatsiooni loomine, et nende tegevus leidis Poska poolt toetust. Ei saanud ühtki kirjalikku juhtnööri ega

instruktsiooni. Aga ühe delegatsiooni liikme alade edasi antud suusõnaline lakooniline ütlus: "Jätka, vust nagu seni!" oli suureks julgustajaks ja ohutuse ka kõrvale Poska osa Vabariigi Valitsuse uuestimisest 11. novembril 1918, mida kahtlemata tuleb tema välispoliitiliseks tegevuseks, sest kuigi toetuse kuulutamisele andis võõraste vägede kõrgem kohus pöördudes Poska poole nõuküsimisega, mil viisid tehiat ja raskusi vältida, Poska ise leidis vajaliku peavõtvat Eesti Ajutise Valitsuse tegevusse astumise. Tema Seckendorffi küsimusele, miks ta säärase aktiivsuse ette teatamata, vastas Poska õieti, et kui saata meid munud enne luba küsides, ei oleks tal seda mõtet mõju, mis on Eesti valitsuse autonoomsel tegutsemisel.

Niipea aga, kui tolleaegne peaminister Konstantin Vangilaagrist tagasi tuli, tõmbus Poska uuesti valitsusalale, taotledes kõigepealt vajalikku finantsalust välisrahasrahvast ja siirdudes hiljem eridelegatsioonide hukonverentsile, saavutama Eesti riigile tunnustust ja abi. Tema tegevus Pariisi rahukonverentsil oli väga keskine.

Poska autoriteet delegatsioonis oli väga kõrge, mis sellepärast, et ta oli välisminister, vaid ka tema elot ja annete ja juhtnööride tõttu. Meie näeme, kuidas toetuse kui ka kirjalikus läbikäimistes välisriikide esindajad uskus ta Eesti õigusi enesemääramisele ja iseseisvusele, milleks suuri raskusi veeretasi ette eriti Venemaal, del tol ajal Pariisis oli suur sõna öelda. Lõpuks, kui peal mõjutusel liitlased tõmbusid tagasi oma esialgsetest nõudest Eesti riiki tunnustada, Poskal ei jäänud, nagu ta ise ütles, enam midagi teha, vaid ta surdus kodumaale, et lõpetada läbikäimise kaudu suure idanaabriga tekkinud heitlusraldada vastastikuseid suhteid õiglase kokkuleppega.

Meie teame, et Poska vastav nõuanne niihasti Ajutise susele kui ka Asutavale Kogule augustis oli otsustada, et sega selles mõttes, et võeti vastu Nõukogude valitsemise

puude alustada rahuläbirääkimisi. Kuna aga mõeldi arvata, et rahu ei saa olla tõsine niikaua, kui oli üksiku riigiga, siis taotles ta rahu laialdase-mullock esialgsest läbirääkimisest Pihkvas ei tul-t rahu, kuid saavutati, et Nõuk. Liit tegi rahuette- teki tekkinud Balti riikidele. Poska ideaaliks rahu saamine Balti riikide poolt N. Venega, kus siis t rahu küsimuste lahendamine soodsama kor- t rahu saamise mõttes Balti mere idarannikul. Seks t rahu saamine Balti riikide nõupidamised Tallinnas ja t rahu 1919. Kuid see tema puue ei läinud korda, ja t rahu saamine tõmbus välispoliitilisest otsesest tege- t rahu saamine, nagu ta ütles, "noorematele meestele, t rahu saamine otseselt talitada neis küsimus- t rahu saamine Asutava Kogu väliskomisjoni juh- t rahu saamine võttis osa ka läbirääkimistest meie t rahu saamine Bermondi seikluste päevil, kus ta t rahu saamine selget lahendamist ja eelistas pi- t rahu saamine kokkuleppeta, kui et saavutada t rahu saamine ei ole püsinud edu.

Poska rahu ettevalmistamine N. Liiduga läks küll möö- t rahu saamine, kuna tema arvates see oli valitsuse t rahu saamine ta samal ajal, kui peaks tõeliste rahulä- t rahu saamine, võtma rahuläbirääkimistel endale Ees- t rahu saamine ulesanded. Ja nii me ka näeme, et kui t rahu saamine 1919 rahuläbirääkimised algasid, siis Poska t rahu saamine juhtimise raskused endale, koostades t rahu saamine vastavad teesid, mis leidsid Vabariigi t rahu saamine ja milledele vastavalt rahuleping t rahu saamine.

Poska rahu ettevalmistamine on kõneldud t rahu saamine ja ma ei hakka siin üksikasjalikult t rahu saamine niipalju tähendada, et iga otsustav t rahu saamine sündis Poska osavõtul ja t rahu saamine otsustamisel. Tarbe korral lahendas ta t rahu saamine kõnelusel Nõukogude delegatsiooni

juhatajaga, kellega ta oskas luua inimliku arusaamise da. Nagu teame, rahuleping põhineb arusaamisel ja tead N. Liiduga on põhjapanevad Eesti rahvusvahelisele sioonile. Sellepärast rahuleping ka rajatakse mitte pel konjunktuurile, vaid taotletakse säärast kokkulepet õiglase, aus ja seega ka püsiv. Rahulepingus tuleb olla vaid sillaks Euroopa Ida ja Lääne vahel. See N. Liiduga vahetunde primaat Eesti välispoliitika on ja ma meie päevini ning minu arusaamise järgi elab ja teed ka tulevikus.

Mis puutub muidu Poska osasse Eesti välispoliitika tähendada, et ta rajas teed sõbralikule läbikäigete riikidega ja teiste riikide tülidest eemalhoidmiseks.

Edasi on Poska osa välisteenistuse väljakujunemise tähtsusega. Kuigi olude sunnil meie välisesinduse ajal veel oma algastmel, ei või jätta mainimata, et ta te sihtide taotlemisel ta ei piirdunud vaid ametliku teega. Nii rakendas ta Eesti huvides tööle vana sõjaväe kes hankis tööliste internatsionaalilt moraalse toetuse ja püüetele luua oma riik. Üldse võime kõnelda Poska realistist meie välispoliitikas.

Säärane realistlik asjaoludele otsavaatamine ja vajaduste otsuste tegemine on muutunud iseloomustavaks meie riigi välissuhete korraldamisel teiste riikidega.

Mainitagu kas või asjast Moskva pakti, mis sõlmimise austuse vaimus, aru saades reaalsetest oludest, on teatud määral täiendab Tartu rahulepingut. Jaan Poska juba 20 aastat, kuid ta elab siiski meie mälestustel ja mees.

Ta on meile jättnud suure välispoliitilise testamendi, gem sõprust kõikide rahvastega ja hoidkem erapoolet tülides; kaitskem omaenda õigusi ja oma riigi sõltumat

Seda testamenti meie tahame ka täita.

ROHIANEMA SUUREMATE RASKUSTE KANDMISEKS*

muudnud pärast pikemat rahulikku arenemist aja- valiselt nimetatakse erakorraliseks. Iseäraldusena loodust sõdadest on senini kannatajateks vaid el ja rahvad, ning isegi need, kes on tahtnud kok- ti eemale jääda oma erapooletuse rõhutamise ja rahvate endi maa-ala on aga selle 8 kuu kestel, t moolanud, otseselt sõjatallermaaks olekust eema- m kui kaua see nii jääb, on teine asi, ning lõplikku t kogu ette näha.

on ka meie rahvas ja riik juba oma esimesest rah- meenile ilmunise päevast rõhutanud oma soovi tute rahvaste tülidest, kuulutades end erapoolet- t meie oma esimesest diplomaatilisest dokumen- tist rahvaskidele Eesti poliitilise olukorra koh- t 1918, seda kinnitame oma iseseisvuse manifestis t jalg leiame meie Tartu rahulepingus. Lugematuil t nime välispoliitilist põhiteesi esile toodud valit- t toonudes ning vormilikult kõigile teatatud käesole- t algul Vabariigi Presidendi deklaratsioonis.

oleme senini suutnud rahu oma maale kindlusta- ttoolt on kaasa aidanud ka asjaolu, et suutsime t oigel ajal sõlmida vastastikuse abistamise pak- t, mõlemad lepinguosalisel, oleme otsustanud lo- t otelikult täita vastastikuse usalduse ja sõpruse

vaimus. Selles on Moskva pakti suur ajalooline tulele poolele.

Kuid sellegi peale vaatamata ei ole meie poliitika seda oletada ka tuleviku jaoks – praegusist sõjajärgi on sõda toimunud peamiselt majanduslikul alul, mis tabab erapooletute merekaubandust.

Juba iseenesest sõjaajal peavad kallinema teatud eriti need, mida vajatakse sõjaks ja mille tootmine ja mine on piiratud, esijoones metallid ja keraamilised kaupade säärane kallinemine suurendatud nõudmiste ja pakkumise tõttu on muidugi tunduv kohe ka erapooletud. Veel rohkem: nende kaupade saamine, mis tuleb võtta, muutub ikka raskemaks ja raskemaks sõdijate meelel meresõidu enda ohustumise tõttu miinide ja allveelaevade mis tabavad sagedasti kõiki laevu ja kaupu, vaatamata kuuluvad sõdijatele või erapooletutele.

Sellepärast nüüdsel ajal erapooletute rahvaste seis on selles, kuidas oma toodetest lahti saada, vältides kida enesele vajalikke aineid. Veel raskem on meil, kes praegusel ajal on olude sunnil ära loopnud maailmast, kuna tegelikult ükski laev ei pääse praegu Balti välja ega Balti merre sisse.

Meie rahva elu ja tööstus on aga suurel määral toorainete sisseveost, olgu metallide ja masinate, olgu džuudi ja villa, olgu soola, õlide või keemiasundustest, on meil õnneks olnud end siiski küllalt rahuldavalt isegi sedavõrd, et meile vajalikku leidub lähemal ja ka tulevikuks.

Suurt osa on mänginud siin ka asjaolu, et meil on lood oma väliskaubanduslikku elu ümber korraldada üsna peamiselt, arendades ennekuulmatus ulatuses oma majandussuhteid nii Nõukogude Liidu kui ka Saksamaaga. Tuleb loota, et meil nii oskust kui ka õnne saab olema oma väliskaubanduslikku elu jätkata enam-vähem rahuldavalt.

Kuid nagu meie riigijuhid mitmel ja mitmel pool on tanud, peame meie valmistuma märksa suurema

katseks, peaks sõda venima pikaks. Meie loodame, et raskustest meie külm ja asjalik rahvas üle

elustandard iseseisvuse päevil on tõusnud tunduslikult üle elada raskeid päevi, tootades pinevaid olukordade päevade jaoks ja ratsionaliseerides tootmist korraldades oma igapäevaseid tarvikuid nii inimestel, kes kodanikega iga päev tihtipeu kokku tulevad, on siin täita suured ülesanded.

Loon oma rahva kõikumatut andumust meie tuleviku eesmärgist ei ole vaja meelde tuletada. Meie rahvas on vabadusvõitlust, kus ka meie omavalitsused võtsid osa suure andumusega, vaid ka loodame, et Rahva isetegevus moodustab selles mõttes rahvuslikule vabadusele, mis muidugi ei ole midagi, mis võib igal ajal teha, mis talle meelde tuleb. Meie loodame juba Prantsuse suure revolutsiooni ajal, et tuleb toimida nii, et see teiste rahvaste huvesid ei riku.

Meie rahvuslik vabadus korraldatud vabadus, seaduslik vabadus. Kui meile midagi antud oludes ei ole, et meid selle muutmist määratud korras, meie rahvas on nähtud võimude, eriti rahvaesinduse korraldusi. Selles mõttes on ka omavalitsused võtnud ülesanded, olles kodanikele eeskujuks oma seaduslikkusega. Igapäevane elu viib meid lähemal kodanikega, ning teil on võimalus teha oma kodanikkonnast praktilises elus, aidates ka väikeste kodanikkonnade vähendamist, niipalju kui olud ja seadused lubavad, ja seletades ära, miks ei saa tähti igas olukorras maha ka oma riigis. Kuid omariiklus annab meile siiski olustiku, mis võrdlemata parem on meie kodanikkonnaga töötame oma riigi ja rahva tulevikuks, olles juhitud üldisest hüvangust ja tõsihinnast.

Ants Papp

Sel teel aitame kaasa, et meie riik muutub
kindlustab selle, et vabaks jääb meie maa, vabalt
rahvas ning võimalikult vähemate kannatustega
ked ajad meie sõltumatu ja iseseisev Eesti Vabariik

ÕIGUS

KÕNE VENE ASUTAVA KOGU EELTÖÖDE NÕUKOGUS

Ma tahan selle komisjoni väite vastu vaidlema, mis
lõdub, et soov – sõjavägi hääletagu eraldi koha-
delt – olevat separatismi püüetest väljakasvav. Ma
ei tungi sugust separatismi (lahkpüüet) siin ei
ole, ma tahan hääletamist sõjaväele. See on ainult
meie mõte, meie õigus, ja sellepärast protesteerin
selle väite vastu.

Ma tahan ma paar momenti ära märkida, mis meie
eraldi valimise tingimata tarviliseks teevad.

Ma tahan sõjavägede liikuvuse ja sunniviisil, mitte
kohal viibimise tõttu ei suuda sõjaväed sugu-
kohaliku elu tundma õppida, ei suuda kohaliku po-
litika kasvada. Nad on sellepärast ikka võõraks
palju ka ei kõneldaks, et soldat on sama koda-
lane, kuid see ei otsusta siiski küsimust. Sest sel-
lised kohas täie arusaamisega valimiste käigust
kohaliku rahvaga, on vaja, et tema rahvaga
hingeelu tunneks, majanduslikest vahe-
rühva poliitilistest parteidest aru saaks, mida
kohaliku element anda ei suuda. Sellepärast
sõjaväe ja rahva vahel ei ole elavat sidet, ehk
poordult: sõjavägi ei kuulu orgaanilise osana ko-
hale ja ta jääb ikka teatud määral rahvale võõ-
raks, et ta täiesti eraldatud elu oma kasarmutes

Ma tahan siin, et see ei tähendavat midagi, kui teatud
kohalike elanikega ühendatakse hääletamise otstar-
protsionaalse valimisviisi järgi ei ole sellest mingit

paha kohalikule rahvale – mandaatide arv ei suurendata.

Ma tahaksin tähelepanu selle peale juhtida, et ei suurendata mitte alati neis kohtades, kus sõjaväe osa võtab. On niisuguseid väeliini-taguseid valimiskogude osi, kus sõjajärgi suurendatakse, kuid sõjajärgi ei võta end alla võtab. Ja kui niisuguses valimisringkonnas või 50 tuhat sõjameest liinitaguses osas rahvaga ühendatakse, küsin siis, kas antakse nende 40 või 50 tuhande poolt mandaat? Ja muidugi, igauks meie hulgast ütleb rahvas, et me ei anta, sest see oleks uue, täitsa vastupidise poliitika, et maksmapanemine sõjavägede valimise puhul oleks suurem, on, siis peame meie otsekohe ütlema, proportsionaalselt viisi peale vaatamata, et sõjaväe ja kohalike elanike osakaal mine vähendaks kohaliku rahva enese asemike arvu. Kui 40–50 tuhat organiseeritult hääletajat soldatit on, siis on ne valijate protsent (40–50), mis valimistest on võetud. Kui 40–50 tuhat valijat, kelle häältega üks asemik Asutavasse Kogusse läheb.

Nõnda siis, kui meie üksikute valimisringkondade üle läheme, siis näeme meie, et ehk küll sõjavägede arvel mandaatide arvu ei suurendata, kuid sõjaväed kaasa valima ja kohaliku rahva kaasa võtma. Räägitakse küll harilikult, et Asutav Kogu on mitte üksikute maakohtade esindus, vaid riikliku esindus, see on õige, ma olen sellega nõus, kuid siiski tahab Asutav Kogu nagu iga rahvaesindus lõppude lõpuks rahva peegeldust. Kui ta peab rahva peegliks olema, siis on vaja, et ta oleks osad selles peeglis täiesti õieti kujutatud oleks, et ta oleks peegliga tegemist ei oleks. Kuid seal, kus teatud teatud sunniviisil, kohaliku rahva heast tahtmisest teatud teatud juurde saadetakse, seal hävitatakse ühes sellega teatud rahvuslus. Meie ei või sellise tee peale üle minna, kus me ei teada, et meie õiget rahvaesindust ei saa, täiesti valitud üteldud maa arvamus.

poliitilistest argumentidest, mis meile selgeks on, et tegelikult osadel ei või sõjaväed rahvaga ühes

kohtades tehnilistest raskustest, ma mõistan, et me ei saaks, mis sisemiste valimisringkondade kohal, kuid üteldakse, et seal ei olewat võimalik erivalimise rahvale toime panna. Ma ei hakka selles peale, et seal pool rahvast eraldi valigu; ma ainult näitan, et teadus on igal pool, kus valimised ühised.

Teatud asendesse valimisringkondadesse puutub, et teatud sunnil rahvas oma enamuse järgi mitte valib seal olevad sõjaväed – kui mitte just puha sõjaväe muulased kohalikule rahvale. Sellepärast me ei saaks sõjaväe ja rahva tarvis seda ülekohtuse teaduse teatud kohaliku rahvuse asemel asemike arvu. Ja kui peaks sealt kohalik elanik läbi mine, et me ei näe, keda kohalik rahvas oma vaba tahtmisega Asutavasse Kogusse saatnud. Arusaadav on sellega, et Asutav Kogu Tallinnas 3. juulil, valimise

kohtades, otsusele tuli, et sõjaväed peavad Eesti Rahvuskogu hääletama. Seal kõneldakse: "Asutava Kogu ei saa läbi arutades peab Eesti Rahvuskogu tingimisi, et Eestimaa Asutavasse Kogusse valimiste kohal rahvast lahus valiks." Ja ma kinnitan, et see on teatud vihavaenust venelaste või sõjavägede vastu, et me ei näe midagi sarnast ei ole olemas – vaid ta on vastu, et me ei näe silmas pidades, mis siin ette toodud ja teatud ka paris Vene asemike ja niisuguste kaugete teaduse maakohtade asemike poolt, nagu seda Siin, et see on ainult oma kodanlike õiguste kaitse, et me ei saaks võimalus oleks vabalt kõneleda, mis meid huvitab. Sellepärast ühinen ma täiesti selle paranduse, et me ei saaks esindajad siin ette panid, ja muuseas teaduse, et me ei saaks Eestimaa kohta käib, sest Eestimaa on Petro-

Peale selle tahtsin ma veel valimiste juures meenutada. Teie teate, et eelnõu § 36 määrab, merevägikondade rahvaga seal, kus laevade seisukoht, baas. Ainult need võivad laevad üksikult paluda laevastiku valimiskomiteele lubatakse teises valimisringkonnas valida. Mõni selline kord ei ole sugugi õige ja ta ei saa oma sõna kuulda nagu komisjonis kõneldi, taheti sellega kätte saada, et laevastiku valimiskomisjon võib määruse välja anda, et loetakse mõnes kolmandas valimisringkonnas valiks. Kuid peab et üleviimise otsuse võib iga üksiku laeva kohta teha, le teha. Sellepärast näit. ei võiks, kui meie eelnõu muuda, Balti laevastiku valimiskomisjon otsustada Balti laevastik, nagu soovi on avaldatud, Petrogradi valimisringkonnaga ühes valiks: selleks ei ole tal puudub laevameeste palve, ka mitte õigust.

Sellepärast panen ma ette seda punkti Balti mere valimiselt muuta: "Balti mere laevamehed arvatakse üheks na sõja-valimisringkonna hulka, kuid laevastiku valimiskomisjoni otsuse järgi võivad nad ka Petrogradi kubermangu valimisringkonnas valida, kusjuures sellekohase valimiskomitee didaatide arvu suurendatakse."

Oleva redaktsiooni vastu vaidlen ka veel järgmiselt. Selle järgi oleks Balti laevastikul võimalus kolme nädala, üldvalimiste ringkondade arvu järgi Balti mere nädal on Liivimaa, Eestimaa ja Petrogradi kubermangu valimisringkond. Tuleb välja, et Balti laevastik ühendab ühe nädal valimisringkonna, teise osa, ütleme mõnikümmend tuhat, Eesti valimisringkonna ja nõndasama palju Liivimaa külge. Ma ei taha laevastiku arvu juures peatuma, kuid ütlen, et vaevata nõnda arvurikas, et võiks omalt poolt 3 asemikku määrata, vaevalt küll on Balti laevastikus 300 tuhat meest. Aga kui vähem on, siis tuleme üllatavale otsusele: Balti laevastik hääli üksikute valimisringkondade peale ära jaotada, asemikust ilma ja tema mehed valivad ainult kodanlike valimisringkondade elanike kulul, kohaliku rahva arvel, nõnda et de järgi muidugi lubamatu nähtus.

peale sellepärast, et ka komisjoni esimees valmis komisjoni parandust eelnõu juurde ette panema. Kui komisjon otsustab, siis teen ka muidugi mina omalt poolt

komisjoni täiendus: nagu teada, otsustatigi 22 häälega 11 vastu, komisjoni otsustatigi meie maal täiesti rahvast lahus vahiväe

OMAVALITSUSE SEADUSED

Riigikogule esitatud omavalitsuse seadused on 1990. aastal süsteemi ja põhimõtete järgi kokku seatud, nagu ette nähti eelvaadeldas.

Need seadused on välja kutsunud teatava ulatuse puudus, mis meil omavalitsuse tegevust korraldab. Valitsuste tegevuse aluseks on väga mitmekesine aktid alates 1866. aasta vallaseadusest, ja 1892. a. linnaseadusest. Edasi tulevad 1917. a. linna ja semstvo uued korraldused, maakonnaseadused, maapäeva ja maanõukogude loomise, koostise, kogu, Asutava Kogu, Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse korraldused, määrused. Linnaseadus loeb viis juriidilist akti, millest uus seaduse maksma hakkamisega oma jõu kaotab. Praegu on senini maksvad seadusliku alusena linnaomavalitsuse tegevuses; maakonnaseadus kuus akti; vallaseadus veel kolm. Lepärast on uute seaduste üheks sihiks kõikide maakonnade ja valdade kodifitseerimine ja ühise juriidilise aluse andmine omavalitsusüksuste tegevusele. Selline soov on muudetud juba äranis et maksvad seadused mitmesugusest ajast ja ajast sagedasti sugugi selge ei ole, mis praegu veel maksvad.

Huvitav siiski, et meie omavalitsusüksused praegu veel üldiselt ei ole väga hästi kasitavad, nii et siseministeeriumi protestidega seadushkkuse vastu olevat ainult 70 umbet, millest 60 põhjendatuks tunnistanud kuus protesti.

Otstarbekohasuse vastu pole senini ühtegi protesti-
 teeriumi poolt olnud, peale ühe (kus protesteeritakse
 linna poolt linna arhitektuurilise kaju alalhoidmis-
 vastu, mille kohta aga Tallinna linn riigikohtusse ka-
 des siseministri õigust otstarbekohasuse mõttes pro-
 da: vaieldakse, kas 1917. a. linnaseaduse § 210 on veel

• WILL THERE BE SPAIN SEID

... ja on väga mitmed omavalitsustegelased arva-
 ... tingvat tarvidust omavalitsusseaduste järele,
 ... nõudmised, mida omavalitsused tõesti esi-
 ... vajavad, mille puudus kogu meie omavalitsu-
 ... te jaoks

...alused ei taha olla mitte ainult kodifikatsioonid, vaid ka koodeksid, rajatud uutele põhimõtetele. Osa on tingitud meie põhiseaduse nõudest, et "omavalitsus teostab valitsemist kohal riigivõim, kuivõrd see on loodud eriasutusi". Teine osa on tingitud teaduse ja tehnika arendest, kuna kolmas liik puhttehnilist

Tehtudelt määravad ka seaduseelnõud, et omavalitsus- ja maakondadele kuuluvad: 1) kohalikud omavalitsused (maakond ehk vald) oma vastutusel ja vahenditega teostab või mis ta vabatahtlikult enda vahenditega teostab või mis ta vabatahtlikult enda vahenditega teostab ülesanded seaduse järgi teiste asutuste ja üksikisikute vahenditega; 2) riikliku võimu ulesannete teostamine seadusega või keskvalitsuse seaduslike määrustega; 3) maakonna (maakonna ehk valla) omavalitsuse tegevuse seaduse § 11, maakonnaseaduse § 6, see ka

... et tuleb aina tervitada, kuna see tähendab loo-
... lundavast uleslugemissüsteemist, mis ialgi
... kupa vasta meie omavalitsuse seisukohale meie

- kohesiooni edasi, hakkab eelnõu täie jõuga ta-
- lile annete teostamiseks lubatakse küll määrusi
- kohutusega peavad kokkukõlas olema (linnasea-
- d omastatus § 15 – valdadel seda õigust ei ole).
- eda ja tarvilik praeguse korra juures, kus meil üht-
- te olemine, ja kus makse ainult laialine omavalit-

Elaniklähendatud õigust sel määral, et võtab omavalitsus-
nõu tegevusvabaduse ka seaduslikkuse piires.
nõu ei hülka maksma ilma sisulise revideerimiseta

siseministeeriumi poolt, ning peaks omavalitsuse poolt sel läbivaatamisel oma endise [arvamuse] juures jätma määruste sisu iseäraline omavalitsusajaga tegelemise nistri eesistumisel. Kõige imelikum, et sama koostis eelarve ja linnavaranduste valitsemise kohta.

Selliste määrustega on kõik üldises lauses ettenähtud petents hävitatud, omavalitsuste tegevus sisuliselt lõpetatud kui enne Vene ajal, kus omavalitsused tegelesid küll kinnitamata jätta, kuid mitte väljastpoolt ette kirjutada.

Edasi järgnevad uuendused, tingitud tagasivaadetest.

Esimene neist on soov täidesaatvaid organeid teha üks esinduskogudest, mispärast neilt mingit ümberkujutamist ei nõuta, neid enne tähtaega vabastada ei ole ette nähtud seaduslikkusega otstarbekohasuse kontrolli teostamise otsuste üle on, isegi suspensiiv-vetoõigust, mis on kaheksa (8 a.) ametiaeg, võrreldes esinduskogudega, mis praeguse kolme aasta pealt tõstetakse kaheksa. Lisaks sellele on täidesaatvates organites katsutud teha legiaalsust niipalju kui võimalik. Valdades on kahtluse all olnud, jäänud ainult vallavanem oma kahe asemikuga, linn- ja linnaomavalitsustes on seaduse järgi domineerinud ehk "maakonnavanem".

Teiseks on omavalitsuste kohta maksma pandud maksade ja usaldamatusest tingitud mitmekordne maks, mis se ja otstarbekohasuse kontroll, mis tegevust halvab, nagu eeldusest tingitud, et siseministeerium kohaldab kontrolli remini ajada suudab kui omavalitsusüksused.

Kolmandaks on valimisõigust kärbitud, nii et kaheksa aasta ühel kohal elanud isikutel hääleõigus, kuni viie aastani ei olnud. Täidesaatvate organite liikmete valimiseks on ette nähtud vanadus- ja haridustsensus.

Neljandaks on väljapaistvale kohale asetatud dekreedid karistused administratiivkorras, ilma kohtuta.

Viiendaks, omavalitsusüksuste esinduskogude tegevust kontrollitakse keskvalitsuse meelevalla, kellel siseministeeriumil on

õigust korraldada. Selline määrus hävitab kohaliku elu korraldaja autoriteedi ja muudab omavalitsuse kohalikuks organiks, mis vastuolus on demokraatiaga.

Seega kõik uuendused sellist laadi, mis täiesti vastandab või kohalikku omavalitsust hävitada, vaid loob, peaaegu temale suurema autoriteedi andma kui omavalitsus on nüüd ka veel riigivõimu teostaja.

Teine tuleb toonitada, et omavalitsustel nende tegevuse üle olema täielik vabadus. Ühtegi otstarbekohasuse kontrolli ei ole vaja. Täidesaatvatel organitel peab olema tegevus, vähemalt kandvatel maakonna- ja linnade. Neid ei või pikema aja peale valida kui esinduskogudeks endiselt kolmeaastaseks peab jääma. Vastupidine tuleb kutsendada.

Üksikud, et alevite kohta ka linnaseadust kavatsesid. Nõrga pole mingit põhjust tulevikus alevi nime asemel tuleb ka linnadeks ümber nimetada; ainult linnade ja omavalitsusüksuste vahel on täiesti mõttetu. Nüüd on praegu Riigikogus. Nende arutamine sisuliselt on sama. Oodatakse omavalitsustelt nende seisukoha kohta, ettepannud kavast rahulolevat oma seisukohta, mis kohane omavalitsustele meie demokraatias.

RIIGIVANEMA AMETI JA VABARIIGI VALITSUSE JURIIDILINE JA FUNKTSIOONID

Minu ülesanne on ühelt poolt raske, teiselt poolt lihtne. Juba see, et hr. Uluots ja hr. Rei nii põhjalikult kaalunud ja valgustasid meie riigikorda, teeb mu ülesande murelikuks. Sisaldavad need referaadid iseenesest suure osa teinud tehtud minule ülesandeks. Pean ka tähendama, et riigikogu viimaste Päeva korraldava komisjoni poolt mulle teatavalt ülesandeks teemat natuke laiendada ja kõnelda riigivanemast, vaid ka Vabariigi Valitsuse juriidilistest funktsioonidest.

Niisiis, minu esitatud teesidele tuleks kaks teha.

Tees VI: Meie Vabariigi Valitsusel on omaette kindel kompetents ning ta pole Riigikogu täidesaatev kogu.

Tees VII: Oma *jus administrandi* piirides on Vabariigi Valitsus võrdne Riigikoguga ja Riigikohtuga oma alandlikult riigi Valitsuse juht on õigusega ka riigipea.

Pole kahtlust, et kogu praegune riigiõigus ja riigivõimudel määratud on päritud riigimõistest, nagu see väljendub absoluutse monarhia arenemisel. See väljendub ühelt poolt riigimõiste sihi ja laadi iseloomustamisel, mille ülesandeks on riigivõimust siin maa peal, s.o. suveräniteedist, ja teiselt poolt selle võimu peatülesandeks sund, mida tuleb avaldada kodaniku tahte vastu, et teda painutada organisatsioonide ja kui terviku huvide ja vajaduste alla. Jäetakse sootuks unustatud, et iga üksiku inimese seisukohast riigivõim ei ole le ju muud kui just sotsiaalne moment ehk riigivõimuse ühendav moment ning mitte sunnimoment, nagu

RIIGIVANEMA AMETI JA VABARIIGI VALITSUSE

Maan oma uuemas raamatus parlamentarismist

... mõttes edasi läheksime, siis tuleksime lõppeks et kogu riigivõimu ja -aparaadi konstruktsiooni puhtalt vorm, vaid sisu, mida kodanikud riigile andavad riigilt saavad.

... teadustel, mis ma üles seadnud, tuleb kõigepealt mõiste selgitamisele. Peab tähendama, et riigivõim on klassifikatsiooni järgi vabariigid ja vabariigi tipus oleva võimu järgi, nimelt: esimeesriik ehk Ameerika vabariik, mille kujuks on vabariik ja kus täidesaatev võim vastutamata presidentlik vabariik, mille esindajaks on ja kus võimu keskpunkt on parlamendil, mille esimees on president peab valima oma ministrid, ning riigivõim on parlamendi usaldusest, ning kolmas vabariik, mille tipuks kollegiaalne valitsus on tipuks on Šveits ja Hansa linnad.

... kui ta ka on, aga see Jellineki teooria on riigivõimuga juurdunud, et kool peab säärase jaotatavaks ja dogmaatiliseks ainuõigeks. Tõepoolest Jellineki jaotus ainuõige, ja nimelt seepärast, et riigivõim on järgi Jellineki vabariike klassifitseeritud küllalt selge. Üldse peab tähendama, et riigivõim on tähenduse saanud absoluutse või vähemalt riigivõimu kontseptsiooni mõjust. See monarhistlik mõju on siiski sedavõrd elav, et ka praegusel ajal riigivõim on muidu mõista, kui ikka peab olema siin oma riigivõim, et tingimata peab olema isiklik pea, riigivõim ei oleks riiki olemaski. Tuletaksin meelde riigivõim on kirjanduses ning eelmisel õigusteadlaste riigivõim on loonituti, et riigimõiste vajab tingimata riigivõimust rippumise pead.

... järgi pole riigipea mõiste sugugi nii vajalik riigivõim on riiki kujutella üldse ilma ühegi peata. Riigivõim on sõnade küljes rippumine, siis tuleb säärase

on praegusel ajal oma võimu poolest mitmesugustel viisidel on kogu täidesaatev võim koondatud ühe isiku kätte – Ameerika presidendi ametis, kes on ühelt poolt riigi valitseja, kuid teiselt poolt ka valitsuse tegelik juht. Ameerika president on konstrueeritud ühelt poolt Inglise kuninga ja teiselt poolt aga kohapealse koloniaalse kuberneriga sarnaselt. Valitsuse üheks kuningat selleks, et saada Ameerika president, peab kuningalt kõik ära, mis kuningat väga oreobiliselt ära ta aupaste selle läbi, et 1) president Ameerika on ainult kindlaks ajaks; 2) võeti temalt ära suured võimad, et suuda pidada hoovkonda, ja 3) võeti "kuningalt" ära aadlitiitlite andmise võim. Niiviisi vahendades on saadud digi see, mida me tunneme Ameerika presidenti üldiselt.

Teiselt poolt peeti mitmesugustel motiividel taluma presidendi kätte usaldada kogu täidesaatev võim. Need motiivid on meile väga tuttavad – need, mida võime leida ajakirjalehtede kirjutistest lugeda, kes on presidendi kohta kirjutanud. Seal loeme, et arvati, et üksikisik on palju efektiivsem kui kollektiiv, et eriti on vaja isiklikku riigipead noorpea rahulolevaks ja rahulolevaks riigielu korraldamiseks. Kuid peapõhjus, miks et tol ajal oli olemas üks isik, kes tõesti võis Ameerika ühendust ühendada, see oli George Washington. Arvati, et ta oli kõige parem olemas parteidest kõrgemal, et tema iialgi parteidele ei allunud, et tema suudab alati kogu rahva eest hoolitseda, mis president George Washington küll õige oli.

Kuid juba 1796. aasta valimistel selgus, et see hüpotees ei olnudki nii. Tekkis kaks suurt ajaloolist parteid, mis ei olnudki olemas, ja saadi aru, et need ilmusid valimistele kaasa. Sellest ajast peale Ameerika isiklik riigipea ei olnudki pole iialgi enam olnud kogu riigi esindaja ja parteide ühendajaks, vaid enamuse partei liider, juhataja, kes oma partei tegelasena – kord rohkem, kord vähem – on arutada väga mitmeti, kuid tegelikult on olukorrad muutunud, ne, et ka Ameerika presidendi loojate mõte ei teostunud, kui ei teostunud nende teine mõte, et presidendi võim

oleks, vaid enam kvalifitseeritud ja arusaavamale riigikogule. Ka see valimiskogu muutuks fiktsioonivabariigikogu liikmed valitakse presidendi tähe all. Kõik need tagatistest, mis loodeti saada presidendilt, ei ole enamal seisvalt isikult, pole saavutatud. Et on isiklikul presidendil kahtlemata võimalus kiiresti üheksikutele juhtumitele, kuid mitte alati ja üheksikutele pole suuremates vabariikides olnud puudu tendentsid võimu tõsta. *C'est roi sauf le nom et la durée*, et kohta Esmein (*Elements de droit constitu-*

tionnel

presidentitööpidesse, siis on nende isiklikud võimad.

Uuritud naidetest on küllalt selgunud, et riigipea ei ole üldiselt teaduslikult, et presidendid on praktiliselt oma laadilt ja kujult, ning et teoreetiliselt teaduslikult pole riigipead sugugi vaja.

Uuritud tuleb ühes lord Bryce'ga (*The American*

1904, 1920) iga presidendi funktsioonid jagada 1) üldasjad, 2) siseasjad, 3) seadusandlus ja 4) amet-

koostöö. Kui vaataksime nende üksikute tegevuste suhte riigipeade funktsioonidega, siis näeksime, et ka

erinevad.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

on, et Saksamaal, kus 1871. a. konstitutsioon-

te Saksamaal keiser oli kõigi Saksamaal ühendatud riikide

riigipea, ta oli rahvusvahelises mõttes riigipea, kuna

riigipea Saksamaal oli teine, ja nimelt *Bundesrat*,

koostunud kogu siseriiklik võim.

Teine küsimus, mis on igal riigipeal, koostub riigi välis-

poliitika on huvitav, et üksikud teadlased ütlevad, et riigipea vahelise õiguse mõttes ei tarvitse sugugi ühti-

riigipea mõistega: *das Staatsoberhaupt im vö-*

lke nicht identisch sein (Waldkirchen). Illustrat-

Niisiis riigipea esimene funktsioon on riigi välispoliitika kujundamisel ja välisjuures tema tahte formeerimine oleneb siseministri ja välisministri nõuannetest ja otsustustsioonist. Ameerikas on selleks vaja senati nõu, meil on vaja veidi keerulisemat teed. Kõigepealt teame p.s. § 61-st, et riigivanem esindab Eesti Vabariiki; teine p.s. § 60 ütleb: Vabariigi Valitsus juhib välispoliitikat, teab daks teame veel p.s. § 60 järgi, et Riigikogul on teatud õigused õigus ja osavõtuõigus välispoliitikast. Riigivanem ei saa meie riigi tahet väljendada, peab kõiki neid asju

peetakse riigipeaks. Kui aga vaadata riigivanema respondentsi, siis näeme, et mitte ainult president on tema kui *mon ami* poole, vaid seda teevad ka teised. Tõendab, et teised vastuvaidlematud riigipead on meie riigivanemat riigipeaks. Ja nende suhtumise tõlgendamine on üldiselt mõeldav.

Eriline riigipea privileegium on puutumatus. See sarnaneb meie riigivanem täiesti teiste riigipeadega, kes naudid väljaspool sellist puutumatust nagu mujal.

Mis puutub siseasjadesse, siis on presidendi funktsioonides väga mitmesugused, kuid üldiselt need, mis kuuluvad kõigepealt: sundnormide õigus, armuandmine, kiriklikud ja sõjaväelised auõigused, edasi, seadusandlusõigus, seaduste arutamisest osavõtmise õigus, vetoõigus, kambrite kokkukutsumise, lahutamise ja puhkeaja andmise õigus ehk, nagu ameeriklased ütlevad *and balances*, s.o. tasakaalu alaldamine.

Siia kuuluvad, nagu nägime, terve rida funktsioone, mis pole kaugeltki kõigil riigipeadel-presidentidel, vaid mõnel, teisel vähemal määral. Mis puutub meie riigivanema funktsioonidesse, siis peab ütlema, et tema funktsioonid siseasjades on väga piiratud. Ei ole tal iseseisvalt peaaegu ühtegi funktsiooni, mis oleks praegusajal olemas, kuid tema kui valitsuse peaseaduse järgi juhib ja ühtlustab valitsuse tegevust ja valitsuse istungeid, võib aru pärida jne.; muidugi on tema eriliselt otsustav ka armuandmise küsimustes, kuid see saarane sõltuvus valitsuse enamusest pole mitte riigivanema eripahe, vaid samuti sõltuv kabinetide ja kuningas. Inglise kuningal on küll näiteks juba õigus armu anda, kuid paljud vist maletavad George'i ja Lloyd George'i vahel, kus kuningas oli lubanud McSwinney'le armu anda, kes oli juba 40 aastat näljastreiki, kuid Lloyd George oli selle vastu, nii et kuningas pidi oma lubaduse tagasi võtma ja McSwinney suri näljastreigi tagajärjel. Teiselt poolt on meil saarlane, kes tegi armuandmist vastu riigivanema tahtmist ette võtta.

teadusandlusse, siis sellest on muudes esitatud tõendatud; kuivõrd esitatud parandusabinõud on seal või mitte, on teine küsimus. Mina isiklikult ei näe suurt puudust, et meie riigivanemal pole vetoõigust pole parlamendi laialilaskmise õigust. Prantslased neid mõlemaid õigusi väga vähe ja Ameerika president presidendi õigust parlamenti laiali lasta. Seal on õigus presidendil ka Lätis ja Leedus olemas, pole meil, kuid presidendid parlamenti laiali saatnud, kuid puudub see psüühiline arusaamine ja äratundmine, et lahtilaskmise juures õiguspäraselt talitavalise laialilaskmises nähakse ikkagi mingit väikest valitsuse vastu, temas ei nahta mitte rahva valitsust, vaid vaenulikku akti. Muidugi teatud riikides, nagu Inglismaal, on vaade parlamendi laialilaskmisest erinev. Kuid seal on terve rida muid momente, mis räägivad seda õigust kurjasti tarvitamast.

Kui loomandasse momenti, riigipea ja valitsuse suhteid ja suhteid parlamendiga, siis on viisid väga erinevad. Seal, kus valitakse riigipea kas otseselt rahva poolt, nagu Prantsusmaal, ka kaudselt rahva poolt nagu Ameerika, või rahvuskogude, s.t. parlamendi mõlema koja poolt, nagu Poolas, või lihtsalt rahva poolt nagu Lätis ja Leedus. President resp. riigipea parlamendist sõltumatu nagu Ameerikas, piiratud sõltuvus Lätis ja Leedus, või jalle, nagu meil, täielik sõltuvus. Võib muidugi väga palju vaielda, kuivõrd otsustav on see praktika, saarane rippuvus, et riigipea sõltub valitsusest. Kuid see on otstarbekohasuse küsimus, et näha, et riigivõimu konstruktsioon teoreetiliselt on hea. Tuleksime meelde suurt "probleemi" Toomriigivanemal õigus vahisõdurit või auvahti ära võtta, kuid see ei ole, ja kuidas peaaegu sisesõda pidi võitma. Peale selle on parlamendi, Vabariigi Riigipea vahetuse küsimus organiseeritud meie riigis järele, minu arvates väga reaalselt.

kuid arvestades meie riigivanema erilist seisukohta seaduses ettenähtud *jus representationes omnium* kahtlemata mainitud teesi tunnustama, et rahvanõukogu on olemas tõeline riigipea, kelle tahte formeerimise küll keeruline, kuid kellel on küllalt analoogiaid teistes elus.

Riigivanem kuulub valitsuse hulka. P.-s. § 54 (1937) litsus koostub riigivanemast ja ministritest. Kuid ka riigivanemale on antud eriline seisukoht juhtida ja juhib ja ühtlustab Vabariigi Valitsuse tegevust ja rida üksikutelt ministritelt nende tegevuse kohta pole meie riigivanem mitte *primus inter pares*, vaid ministritelt võib aru pärida ja kellele ollakse kohustatud. See on interpellatsioonioigus ja selle õigusega on ka rahulolemise, usalduse või umbusalduse avaldamine. Kui riigivanemal on säärane arupärimise õigus eneses, siis on riigivanemal juriidiliselt õigus nõuda valitsuse liige, kelle vastu riigivanemal puudub vastavastusest lahkumise, ja riigivanem on ise õigustatud riigivanemuse liikme valitsusest lahkumise ettepaneku Riigikogule. Kui Riigikogu ettepanekut vastu ei võta, ei ole juba riigivanema ja Riigikogu vahel. Teiseks, riigivanem valitsuse tegevust, s.t. riigivanem on see, kes toonitab sihi määrab. Tal on valitsuses algatamise õigus, tal on õigus – kui keegi minister tuleb küsimusega, siis riigivanem on selle kohta vetoõigus ja ta pole kohustatud igale küsimusele Vabariigi Valitsusele, sest muidu ei jääks juhtima reaalselt midagi järele. Tegelik praktika näitab meile, et ühtki riigivanema seisukoha vastast küsimust pole tulnud ega saagi tulla, ning minu arvates on küllalt selge, et juriidiliselt ta ei saakski tulla. Kujutleme meid, et kaubandusminister tuleb ja ütleb, et võtke tollid natelt ära, ja rahaminister ütleb, et tõstke tollid meile kaks risti teineteise vastu käivat ettepanekut. Minu arvates riigivanemal taevalik õigus mitte kaht ristikäivat ettepanekut esitada, vaid üht neist või mõlemaid kõrvaldada.

le ja valitsusele isegi kolmandat kompromissettepaneku.

et ka siseõiguslikult on riigivanem välja tõstetud teadusest ja talle on antud suuremal ulatusel võimust hoolikult riigipeadel, näit. Prantsuse presidenti töde juhtimise suhtes.

vahel veel puudutada valitsuse liikmete valimise kohta ei fikseeri küllalt selgesti seda korda, ta ütleb, kutsus ametisse ja vabastab sellest Riigikogu korda teeb, see kord on jäetud lahtiseks ja tuleb määrata seadusandlikul teel või Riigikogu kodumõttel tegelikult välja kujunenud, et valitakse riigivanem peab leidma endale kaaslased, mis on ka protsess, tuntud "lehmakauplemise" nime all. Meil mitte ainult meil, vaid igal pool, kus eriline on, ka Saksamaal ja Prantsusmaal, eriti viimastel lugeda tõendatuks teesi, et ka siseõiguslikult mitte *primus inter pares*, vaid täidesaatva võimega.

meil märkust minu viimaste teeside kohta. Põhjalik ja revisjoni nõuab teadus võimude jaotamisest, kas me võime tõesti öelda, et Riigikogu on puhtalt riigivanem? Prof. Csekey näitas selgesti, et meie riigivanem pole puht seadusandlik asutus, ja nii see klassifitseeritakse vahetult teooria üldse ei saa meil arutusele tõsta vaatamata, et meie põhiseadus ütleb, et valitakse Eestis Vabariigi Valitsus, peab nõus olema, et pole siiski küllalt selge. Meil toonitatakse sagedasti Valitsus on Riigikogu komisjon. Et see iseendale, mille üle võiks ka vaielda, sest on õpetlasi, kes ütlevad, peab muutuma parlamendi komisjoniks. Kui meil pole aga nõnda, ja kui meil kõneldakse, et riigivanem on Riigikogu komisjon, siis eksitakse. Juriidiliselt riigivanemusest sootuks midagi muud, sest § 57 ütleb, et riigivanem on riigivanem, s.o. võimu, mis on eraldatud parlamendile, toetab Eestis Vabariigi Valitsus.

Dogmaatiliselt võttes pole meie valitsus mitte täidesaatev komisjon, olgugi et ta Riigikogu teab selle seda vajavad ka kõik teised parlamentaarsed valitsused. Vabariigi Valitsusel on omaette kindel kompetents. Riigikogul pole midagi öelda, nagu ametnike nimetamine ja vabandliku initsiatiivi õigus, sundmaaruste andmine jne. Need on kõik iseseisvad riiklikud funktsioonid, mis näitavad, et Vabariigi Valitsus pole kaugeltki täidesaatev komisjon, millena teda need kujud ei kujutaks ülesandeks seadnud meie riigi konstruktivis. Meil on tuua kõvendatud isiklikku elementi presidendi ametisse, takse kindlaks ajaks, kes oleks sõltumatu Riigikogu valimise kui ka ameti kestuse ja valitsemisviisiga seotud.

Edasi, ma arvan, et on samuti küllalt selge, et *ministrandi* piirides on Vabariigi Valitsus samuti teinud, nagu seda on Riigikogu oma seadusandlike funktsioonide ja nagu seda on kohtuvõim õigust mõistes, mis tuleb teha ülesannete juhteks on vaid maksev seadus, kumbki peab olema kokkukõlas põhiseadusega.

Kui me oleme nüüd jõudnud arusaamisele, et Valitsus on meil tõesti iseseisev võim, siis riigivanema [presidentsko] saab ka veel selgemaks, sest harilikult teatakse riigipea peab olema kogu riigi esindaja. Kuid meie riigi valitsus pole mitte Riigikogu komisjon, vaid täies võim, kes oma algatusega mõjustab seadusandlust. Kui riigisugust mõju ei saa avaldada kohtule – kuivord see on kohane, see on teine küsimus –, samas kohtu mõju on jäetud Vabariigi Valitsuse hooleks. Ja kui, arvestades Vabariigi Valitsuse ja riigivanema võimu universaalsust, öelda, et riigivanem pole mitte ainult täidesaatev, vaid tõesti kogu riigi esindaja või tavalise terminiga riigipea.

Me teame, et praegusel meie valitsuse konstruktsioonil on väga palju ja mitmesuguseid puudusi. Võib-olla pole neid puudusi olnud, kui oleksime saanud paranduseks kogu

meie riigi elusse. Sest tuletame meelde, kuidas me oleme, missugustest väikestest ametitest pidime saama teha ametitele üle viima. Arusaadav, et sellel on defekt meie riigi elusse. Meil puuduvad saadused, kauged sihtjooned, meil puudub vahel tegevus – teovõime, teotahet, oleme inertsed, oleme üksteise vastu väga umbusklikud. Mis puudutab laialine on, see on just umbusaldus järelevalvet. Missugust järelevalvet me ei leia? Leiame järelevalvet, riigikontrolli järelevalvet, siis Riigikogus järelevalvet, kes Riigikogus istuvad, kontrollid edasi, kontroll kontrolli peale. Lõppude lõpuks, kas me võime nõuda? Me võime nõuda, et ta sisse ei kukuks, ning me võime jätta tal aega. See asjaolu on meie riigiaparaadi puhe. Meil puudub julgus selle tõttu tööd teha sellele välja, et teha midagi uut ja loovat, meil meil hoolitsetakse, et ikka leida, mis paha on meil peale käia. Loovat tööd ja teeneid hindame meie riigiametniku nii hellaks teinud, et ta on teinud, ja seeparast meie impotentsus pole mitte see, et me oleksime halb, vaid selles, et me oleme mitmetahuline, millest me peame saama lahti.

Meil on meie rahva reaalne terve tuum ja elukogemus, mis meid arendab, et meie leiame selle õige teed, mis meid arenemisteel edasi viib. Muud on jõudude vahetused ja reaaluvid, kuid ka meil pole siin sugugi asjatu.

Meil on vaja, kas just siisugust või teistsugust, teoreetilisi soovitusi, kuid Riigikogu aparaat pole teadus tootamises kui arvatakse. Hea asi on veel sellest ise aru saab ja parandusi otsib.

Meie põhiseadus on arvestanud maa väiksust ja teadus, *mutatis mutandis*, muutes, mida vaja, teadus organisatsioonis, ning on andnud seejuures teadus ja tarviduste kohaselt annab võimaluse

kas arendada kollegiaalset külge või suunduda talle mu personaalsele teostamiskujule, seega luua ühtne võimsuse tasakaalu.

ALALINE RAHVUSVAHELINE KOHUS

Rahvusvaheliste tüliküsimuste rahulik lahendamine on teeb, ei ole ülearune heita pilku alalisele ja kõrvaltulele. Alaline rahvusvaheline kohus (*la Cour permanente de justice internationale*) on Rahvasteliidu põhikirja järgi loodud autonoomse laadiga asutus, mis oleks valitud ainult finantsiliselt ning kohtunike valimise poolest. Haagi esimese rahukonverentsi poolt loodud alaline rahvusvaheline vahekohus (*la Cour permanente de justice internationale*), Haagi teisel rahukonverentsil 1907. a. loodud rahvusvaheline priisikohus (*la Cour internationale de justice*), ning samal konverentsil kavatsatud rahvusvaheline kohus (*la Cour de justice internationale*), milline asutus teostamata raskuste pärast leida kohtunike valimise ja kõiki rahuldavat viisi, mis alal hoiaks küll rahvusvahelise põhimõtte, kuid samal ajal väljendaks ka rahvusvahelise kaaluvamat osa kohtu koostamisel. Haagi pakt, kui Rahvasteliidu pakt jõusse astus (1920), otsustas Rahvasteliidu nõukogu luua erilise rahvusvahelise komisjoni (13. veebruaril 1920), kes loodaks alaline rahvusvahelise kohtu põhikirja, mis ka 1920. a. valmis sai ning nõukogule esitati. Oktoobris 1920 nõukogu esitada selle põhikirja heakskiitmiseks rahvusvahelisele täiskogule, kes selle 13. detsembril 1920 kiitis. Põhikirja ratifitseerimine ja kohtu loomine ülesseadmine nõudis mõnda aega, nii et alles 1920 sündis esimene kohtunike valimine, mille 1921 oktoobril 1921 muudeti Rahvasteliidu pakti art. 12, mis loomise oma asjaajamise korraldamiseks kokku 1922, 17. mail 1922 otsustas nõukogu tunnistada,

et Rahvasteliidu vahekohus on kättesaadav kuni 15. juunini. Rahvasteliidu liikmed ei ole. 15. juunist kuni 15. juunini leidis aset kohtu I korrapärane istungjärk. Kohtu alalise rahvusvahelise kohtu põhikirjaga tutvunud neist on põhikirja ratifitseerinud.

Koosseis. Alaline rahvusvaheline kohus on koostatud kolme kogu, kes on valitud rahvuse peale vaatamata. Kellest moraalselt suurimat lugu peetakse ja kellel on mate kohtutalituste täitmiseks nendes riikides töötanud, või kes on õigusteadlased, kel suured teadmised rahvusvahelise õiguse alal (kohtu põhikirja art. 2).

Kohus koosneb 15 liikmest, nimelt 11 kohtunikest, 2 kohtunikust, millist arvu täiskogu nõukogu ettepaneku korral suurendada kuni 15 kohtuniku ja 6 kohtuniku. Kohtuliikmeid valivad Rahvasteliidu täiskogu ja nõukogu riikide poolt ettepannud kandidaatide hulgast, kellest iga riik üle nelja isiku ei või ette panna, ning viimased peavad olla tema oma rahvusest. Täiskogu ja nõukogu valimisi teineteisest lahus ja iseseisvalt, esiteks valivad 11 nikke ja pärast lisakohtunikke. Valituiks loetakse need, kes saanud täiskogu ja nõukogu absoluutse häälteenamuse. Kui kahekordne täiskogu ja nõukogu valik langeb ühele ühe ja sama Rahvasteliidu liikme kodaniku peale, siis võetakse ainult vanem neist. Kui pärast esimest valimist veel on vabu kohti, talitatakse samal viisil teine kord, siis kolmas kord. Kui pärast kolmandat valimist kohti jääb, moodustatakse täiskogu või nõukogu liikmest koosnev vahekomisjon, kellest kolm tuleb täiskogu poolt nimetatakse. See komisjon valib kandidaadi, kes tuleb täiskogule ja nõukogule tutvõtmiseks ette panna. Kui vahekomisjon koostab ainult ühe kandidaadi, kes on juba valitud, siis ei toimata, siis võimalik pole valimist toimetada, siis valivad poolt kohtuliikmed nõukogu poolt määratud aja jooksul kohtadele isikud, kelle poolt täiskogus ja nõukogus valitud. Kui kohtunike hääled ühesuguselt jagunevad, võetakse noma kohtuniku hääle otsustav.

Valitakse 9 aastaks, nad on uuesti valitavad ja kuni uute määramiseni. Parast uute kohtuniku valimist nad nende poolt algatatud asjade arutamise kohtadele valitakse samal kombel kui esialgsed kohtunikud, kes valitud teiste liikmete asemel, kuni nad pole lõppenud, tarvitavad oma eelkäijate kohustuste tähtaja lõpuni.

Kohus võib ametist kõrvaldada ainult siis, kui nad oma meelsel otsusel enam nõutud tingimustele ei vastavõttes on nende kohuste täitmisel diplomaatilisel ja puutumatus. Kohtu asukohaks on määratud Pariis. Kohus koosneb elavad kohtu asukohas. Kohus peab korraldama korralise istungjärku. Kui kohtu poolt teist korraldust 15. juunil ja kestab niikaua, kuni asjad on lahendatud kutsub kohtu kokku erakordsele istungile, kus otsustatakse. Kohus toimetab oma talitused täiskogu ja nõukogu. Kui üht või teist alalist kohtuniku kohalt võetakse nende arvu lisakohtunikest. Kui võimalik moodustatakse kohtuniku kokku saada, on kvoorum 9-st liikmeline.

Kui kohtuistungil viibib ainult ühe poolt kohtuniku, võib teine pool määrata istungeist osa kohtuniku, ja kui sellist isikut ei leidu, siis võib ta määrata teise seast, keda tema ette pani kohtuniku. Kohus koosneb kohtunike valimisel. Alalised kohtuniku määratakse 15 tuhat kuldnaat aastas ja peale selle määratakse 45 tuhat kuldnaat, teised kohtuniku määratakse jargi).

Kohus Versailles' lepingu tööküsimust käsitleva XIII artikli kohaselt toetab tootjate laendamise kammer, mis koosneb 3 aasta peale ja mis koosneb viiest kohtuniku ja ühest tehnikast, kellele lisaks määratakse neli tehnikat ja ühe häälega, kelle nimetab Rahvasteliidu komisjoni ja töötajate poolt ettepannud kandidaate ja nimelt kaks tööandjate ja kaks töötajate

B. Transiiti ja labikäimisesse puutuvate naistele määratakse iga kolmeaastase perioodi järel erikoolitunnust, millest on 2 asekohtunikku, kelle abiks võivad olla abikohtunikku.

Peale selle moodustab kohus igal aastal kulu- ja
damiseks kolmest kohtunikust koosneva koja, mis
asju arutab kokkuvõttes korras.

Kohtukoja esimees ja abiesimees valitakse kohtu poolt. Kohtu asjaajamine on erilise kantselei kaudu. Kohtu välja 5 trükitud kogu eri seeriatena, ja nimelt a) kohtu b) nõuannete kogu; c) otsuste ja nõuannete aktid; d) kohtu nõudeaktid ja dokumendid; e) kohtu aruanded. Kohtunikeks on: itaallane prof. Anzilotti (president), hollandlane Loder (esimene president), Austria Huber (teine president), prantslane prof. Weiss, inglase lay, taanlane Nyholm, ameeriklane prof. Moore, hispaanlane Bustamante, hispaanlane prof. Altamira, jaanpaollane ja 10. sept. 1923 valitud brasiillane Pessoa. Läänelaste serblane Yovanovitch, norralane Beichmann, rumuunlane Negulesco ja hiinlane Wang.

Kohtu kompetents. Kohtu kompetentsi kuuluvad kõik mis pooled temale ette panevad, samuti ka jõusolevad ja konventsioonides ettenähtud juhtumid. Selliste lepinguid ja konventsioonide oli 1926. aasta lõpul 1400, mis jaotati järgmistesse gruppidesse: a) rahulepingud, millest 1000, sealhulgas maailmasõda – Versailles, Saint-Germain, Neuilly, Trianon, Locarno, Lausanne; b) vähemusrahvuste lepingud; c) kolonialepingud; d) töölepingud; e) poliitilised (eriti vaherahulepingud); f) transiit- ja liikumislepingud; g) rahuturustusprotseduuri lepingud.

Peale selle on Liidu liikmeil õigus kuulutada kohtuotsustunduslikuks *ipso facto* ning ilma iseäralise kohtukohtu kompetentsi iga teise riigi vastu, kes sama kohtuotsuse enda peale on võtnud, vastastikusel alusel avaldatuliasjade liikides, mil juriidiline iseloom ja mille a) lepingu interpreteerimine; b) igasugune kohtuotsus

muutab; c) iga tegelik akt, mis, kui ta oleks kindlaks tehtud mingi rahvusvahelise kohustuse rikkumist; d) mistahes kohustustest tekkinud kahjutasu iseloomu et kohustus ise tunnustatud (kohtu põhikirja kuu- teta looge). Seesuguse sundusliku kompetentsi dek- reti 1927. aasta lõpuni ära antud 26, siinhulgas Eesti, kaandinaavia riigid. Kohus otsustab ise oma kom- petentsi vaja. Peale sisuliste otsuste (*arrêts*) on kohtu lahusteleidida täiskogu või nõukogu ülesandel (kas lahutusel või mõne üksiku riigi või rahvusvaheli- tooni palvel) avaldada nõuandvaid arvamusi (*avis*). Alahel rahvusvahelisel kohtul, eriti tema presi- tumanguseid eriülesandeid, mis üksikute Rahvaste- poolt tema peale pannakse, nagu ekspertide nime- kuminekute korral üksikute vahekohtunike (vahe- meeste valimine.

eduur. Kohtu istungjärgud jagunevad korrapäras-
 ning igal aasta 15. juunil, või erakorralisteks, mis
 kokku kutsub. Kokkuvõtliku asjaajamise koda astub
 id, kui selleks vajadus. Kohtu ametlikeks keelteks
 inglise. Kohtuprotsess avatakse vaidluskorras
 pool või poolte vahel sündinud kompromisslepingu
 laanene viis maksab ainult juhtumil, kui olemas
 opotents kas mõne eelmise lepingu või sundusliku
 deklaratsiooni põhjal. Kui teine pool sellisel korral
 tab kohus asju tagaselja.

1 koostneb kahest osast – kirjalikust ja suulisest, 11 nagu kõigi tsiviliseeritud maade tsiviilprotsessis. 12 Nõuandmisse kuulub seletuste, vastuvaidluste kui ka 13 dokumendi esitamine kohtule ja vastaspoolele, mis 14 kantselei kaudu. Suuline asjaajamine sünnib tun- 15 te portide ülekuulamisena kohtu poolt ja pooli esin- 16 da või nõuandjate ja advokaatide seletustena. Vaid- 17 lused ja tema puudumisel aseesimees. Istung on ava- 18 tult ei otsusta või mõlemad pooled asja kinnist 19 nuna. Iga istungi kohta seatakse kokku protokoll,

millele sekretär ja esimees alla kirjutavad. Kohus võib vaidlusi agentidelt nõuda dokumente ja igasugust teavet. Nõudmise mittetäitmise puhul seab tema sellekohasele kohtule. Ses mõttes on kohtul suurem voli kui harilikult. Kui agendid, advokaadid ja nõuandjad on esitanud tõendused, mida nad tarvilikuks peavad, kuulutatakse lused lõpetatuks. Kohus läheb nõupidamisruumidesse. Kohtu nõupidamised on ja jäävad salajaastok. Kohtu tehakse istungist osa võtnud kohtunike häälte arvamine. Häälte ühesuguselt jagunevad, siis on esimene otsus. Otsust motiveeritakse, kusjuures, kui otsus ei ole või osaliselt kohtunike üksmeelset arvamust, on teine otsus ühesugusel arvamusel, õigus selle juurde lisada oma isiklik arvamus.

Kohtuotsus on kohustav ainult tülisolevatele pooltele asjale, mis otsustati. Leiab aga mõni riik, et tal juriidilise iseloomuga küsimus temasse puutub, võib kohtule anda vaheleastumise palve, mille rahuldamine kohus. Kui asi puutub lepingu tõlgitsemisse, võib peale tülisolevate poolte on veel teisi riike, kes võivad kantselei neile sellest viibimata. Igatüüpi pool on võinud osast võtta. Kui nad seda õigust tarvitavad, määratakse ses antud interpretatsioon ka nende kohta. Otsus ei ilma edasi kaebamata ning küsimus võib uuesti olla 10 aasta jooksul uute asjaolude ilmsikstulekul kuud pärast asjaolude ilmsikstulekut.

Tegevus. Oma tegevuse jooksul 1922–27 (incl.) on rahvusvaheline kohus otsustanud 11 asja, neist nelinädalane andnud 14 nõuannet, neist ühe 1927. a. Kohtuotsused võttes järgmised:

“Wimbledoni” protsess. 21. märtsil 1921. Briti laev “Wimbledon”, renditud Prantsuse seltsi poolt ning adreeritud sõjalisele esindusele Danzigis sõjamaterjali koorimiseks, minna Kieli kanalist, kuid Saksa võimud keelavad laevast, põhjusel, et laev on määratud Poolale, kes selle tagajärjel laeva läbimine rikub Saksa neutraalsust.

Hiina ja Jaapani valitsused pöördusid asja otsustamiseks rahvusvahelise kohtu poole, tuginedes Versailles' lepingule, mis määrab: “Kieli kanal ja temale viivad teed on vabaks ja lahtiseks kõigi rahvaste kauba- ja sõjaväe liikumiseks, täielise sarnasuse alusel.” Kohus võttis, et mainitud artikli järgi Kieli kanal ei ole rahvusvaheline veetee, mis Balti merre kergele ligipääsuks, tunnistas Saksa seisukoha ebaõigeks ja nõudis erapooletuse ettekäändel ei võinud “Wimbledoni” keelata. Otsuse poolt olid 9 kohtunikku, vastuvõtuks 6, lahkumiseks 3. Kohtunikeks olid: Poola, Itaalia ja selleks juhtumiks juurde kutsutud kohtunik prof. Schücking).

Kohtu otsust on veel nimetatud protsessid: kreeklase ja Palestiina kontsessioonide kohta; Neuilly lepingu rikkumise asjus; Saksamaa kaebus Poola poolt esitatud Chorzowi lämmastikutehase kohta; ning eritatud otsusid tüli Belgia ja Hiina vahel. Selle järgi Belgia võitis Hiina valitsuse vastutusele selles, et Hiina pole õigust ühekülgsest 2. novembril 1865 sõlmitud rahu lepingu. Küsimus on praegu veel lahtine, sest et kohtusse ei ilmunud, mille kohaselt kohus määrataks tähtajaks kõiksugu vastulausete sisse. 10. mail 1928. Teoreetiliselt eriti tähtis on aga otsus “Lotus” asjus. Asi seisab järgmises: 2. augustil 1926 süüdistati Prantsuse postilaeva “Lotus”, kes Konstantinopolis, ja Türgi sõjalaeva “Boz-Kourt” vahel. Viimane põhjustas 8 Türgi kodanikku surma said. Kokkupõrge toimus meremiili Mütilene saarest põhja pool, seega Poola abistamist jõudis “Lotus” 3. augustil Konstantinopolis. 6. augustil aresteeriti “Lotuse” ohvitser Demons ja kapten Hassan-Bey hukkunute perekondade nõuandjate abiga. 28. augustil jättis Türgi kohus tähelepanemiseks ja 15. septembril mõistis Türgi kohus “Lotuse” ohvitseri vangi ja 22 Türgi naela trahvi, kuna laevastus suurem oli. Prokurör kaebas edasi. Türgi

juristide komitee leidis, et Türgi kohtu otsus on "Lausanne'i" rahvusvahelise seaduse järgi täiesti õige. Prantsuse valitsus ei tunnustanud Türgi kohtu kompetentsuse vastu. Tüli lahendati 12. oktoobril 1926 Prantsuse ja Türgi valitsuste vahel sõlmitud romissleping küsimuse andmiseks rahvusvahelisele kohtule lahendada.

Selle järel anti kohtu otsustada kaks küsimust: 1. Kas Türgi kohtu otsus on, vastupidiselt 1923. a. Lausanne'i lepingule, rikkunud rahvusvahelise õiguse printsiipi Demons laeva ja Türgi laeva "Boz-Kourt" kollisiooni tagajärjel põhjustatud auriku Konstantinoopolisse jõudmist Türgi seaduse järgi selt kriminaalkorras vastutusele Prantsuse laeva "Demons" ühes Türgi laevakapteniga? 2. Kui vastus sellele küsimusele on jaatav, mis rahalist tasu peab siis Demons laeva omanikud rahvusvahelise õiguse printsiibi järgi seesugusest kahjustusest heakstegemist maksta? Peale kirjalikku dokumentatsiooni esitamist arutas kohus 2.–10. augustini 1927 seda küsimust. Prantslased toonitasid, et rahvusvahelise õiguse järgi Prantsuse kohtul on õigus mõista kohut Prantsuse kodanikele ja seride üle, kui kokkupõrge on sündinud ulgumise tulemusel. Türgi kohtul käesolevas juhtumises õigust ei ole. Prantsuslased juhti Türgi kohtu ette tuua. Oma teesi tõenduseks tootsid nad ette, et Prantsusmaa oli Lausanne'is taganud turklastele otsekohese ettepaneku anda Türgi kohtu jurisdiktsiooni alla kuriteod, mis välismaal sündinud, ja nimelt kui kuriteod olid Türgi kodanikud. Praegusel juhul ulgumise tulemusel sündinud juriidiliselt ühesugused Türgi jurisdiktsiooni alla kuuluvad. Türgi kohus omab kompetentsi ainult sel määral, kui rahvusvaheline õigus seda määrab ja lubab. Türklastel on õigus nõuda, et Lausanne'i leping ei pane ühtki piirangut peale rahvusvahelise õiguse, et Türgi kriminaalprotsessid oleksid rased on Itaalia kriminaalõigusest võetud, ja et Itaalia kohtud moodustab natsionaalterritooriumi, pealegi praegusel juhul on kuritegu (meeste surm) sündinud Türgi laeval. Itaalia valitsus mõte seda laadi ühist kuritegude eest olla Türgi kohtu

kohtu kriminaalprotsessist. Kuna rahvusvaheline kohtu jurisdiktsiooni ei kõrvalda, ei ole seepärast vaja kohtu kahjutasu maksta. Oma väite tõenduseks panid nad ette rahvusvahelise era- ja kriminaalõiguse aluseks oleva prof. Diena ja Tedozzi ja Lausanne'i professorite arvamusel. Kohus otsustas küsimuse Türgi kaotada, et "ei ole mingit põhjust arvesse võtta konventsiooni võimaldamise tööd, kui konventsioon iseenesest ei ole" ja et kõne all olevas juhtumises mõistetakse ainult üht õigust, nagu tema on tarvitatud tsiviliseeritud riikide vahel", mille järgi tuleb rahvusvahelisele kohtule lubataks kõike, mis ei ole keelatud. Seesugune otsus on kinnitatud veel poolte lepinguga, et praeguse kohtuotsuse peab sündima "moodsa rahvusvahelise kohtu kohaselt, ning et konventsiooni sisu oli kapituulatsiooni kõrvaldamine. Kohtuotsus baseerus realiteetide arutamisel, nagu seda on Costa-Rica kohtuotsus, mis leidis kohus, et "ei ole rahvusvahelisele kohtule laevade kokkupõrgete suhtes selles, et kriminaalprotsessid reserveeritud ainult selle jurisdiktsiooni alla, kel

kohtule on pöördunud ainult nende argumentidega, mis esitatakse, vaid jätkas omalt poolt pretsedentide, õpetuste ja doktriinide, mis temale kättesaadaval olid, ning sellekohaste arvustuste üldiselt etteseadud küsimusele, ja järelikult ka teisele küsimusele. Kohtunikud Loder, Weiss, Loder ja Altamira esitasid selle kohta eriarvamuse, et Moore tegi teatud reservatsioonid Türgi seaduse järgi, et otsus tegelikult anti presidendi häälega.

Selle otsuse kohta on väga mitmekesised. Kohtuotsuse sündisid peamiselt rahvusvahelise õiguse aluse tähtsuses. Prantsusmaal on kohtuotsus "Lotus" saanud kriitikat esile kutsunud, isegi nii, et sunnitud tähendus küsimuse alla seatakse. Kohtule tuleb mõelda, et ta siin oma kitsast osast on välja läinud. Kohtuotsuseks, peab see ka saavutatama,

nagu seda teeb iga kohus. Kohtunik ei loo õigust, vaid teada. Kohtunik põhjendab tekstiga või jälle õigusega tema tõlgitseb seadust ja tekstide puudumisel keeldu siibi järgi deklareerib, et see, mis ei ole keelatud, kuid välja kuulutada keeldu siis, kui seadust ette näeb. Seepärast kirjutab näiteks "La Vie Française" kirjast s.a. isegi järgmist:

Nii näib meile, et tarkus nõuab rahvusvahelises kohtu riikide vahel vahet, kui pole tegemist oluliste tekstidega, või kokkulepete tõlgitsemise või rahvusvaheliste lepingutega, millele riigid alla kirjutavad. Tahetakse, et sunduslik vahet riikide vahel teha vaimu kindlustaks, on kõigepealt vaja rahvusvahelise tekst kindlaks teha, ja on vaja, et rahvusvaheline kohtu nende koodeksite teksti järgi, mis riikide poolt on alla kirjutatud, samuti nagu see sünnib rahvusvahelise lepingu tekstidega. Ei või olla sunduslikku rahvusvahelise ei ole sunduslikku kohustavat õigusereeglit, s.t. teha

Praegune rahvusvaheline kohus aga võtab tähtsuse rahvusvahelisi konventsioone, kas üldisi või erilisi, mis on tulusolevate riikide poolt tunnustatud määrust; 2) üldist kommet, mis üldise praktika poolt seaduseks on; 3) üldiselt tsiviliseeritud rahvaste poolt tunnustatud himõtteid; 4) kohtu otsuseid ja tähtsamate tendentside muusi kõrvaliste abinõudena õiguste reeglite määrust. Mõlemate poolte kokkuleppe kõrval võib kohus otsustada *aequo bono* [vastavalt sellele, mis on hea ja õiglane] vaatamata, et viimane otsus "Lotuse" asjus on tõenäoliselt leidnud, tunnustatakse alalise rahvusvahelise kohtu üldiselt korrapäraseiks ja vastuvõetavaiks, ning nad on nüüd täitmist.

Peale otsuste toimetab alaline rahvusvaheline kohus "andmeid", millede aineiks seni on olnud: 1) küsimus Ida-Karjala töökonverentsile nimetatud tööliste esindajate kohtu vahelise tööorganisatsiooni kompetents reguleerida

poolt; 3) kodakondsuse küsimus Tunisis ja Maroko vahel; 4) Saksamaa rentnikud Poolas; 5) kodakondsuse omandamine; 7) Javorina kuuluvuse küsimus kloostri saatus; 9) Kreeka ja Türgi elanike vahel; 10) postiteenistus Danzigis; 11) Lausanne'i rahulepingu tõlgitsemine; 12) tööorganisatsiooni kompetents kohtu; 13) Doonau Euroopa komisjoni kompetents; 14) komisjoni kompetentsi laiendamine kuivale maale. Nii näib meile, et nõuandeist omavad meile küsimused 5 ja 11 Poola õigust teatud suurmaade peale Sileesias, rahulepinguid üles ütelda talumeestele, ning kus on andnud vähemusrahvaste lepingute põhjal kindlustada hulkadele kui Poola seadusandlus seda tahtis. Nii näib meile, et vähemusrahvaste õigused otse rahvusvahelise kohtu kaitse alla.

Nagu meil peatuda Ida-Karjala küsimuse juures tegemist tülküsimusega Rahvasteliidu liikme ja vahel. Soome palvel esitas Rahvasteliidu nõukogu kohtule kohtule järgmise küsimuse: kas Vene ja Soome 14. oktoobril 1920 sõlmitud lepingu art. 10 ja 11 ja 12 Vene delegatsiooni deklaratsioon Ida-Karjala asjus rahvusvahelisi kohustusi, mis paneb Venele kohustuse vastu neid sisuliselt täide viia. Nagu teada, kõneleb, et Venemaa annab Ida-Karjalale erilised autonoomia, kusjuures Vene delegatsioon aga seletas, et see oleva seisukorra fikseerimine, kuna Vene juba autonoomia on andnud ja deklaratsioon antud ainult 14. jaanuaril 1922 otsustas nõukogu Vene vastu, kas Vene valitsus nõus oleks küsimust rahvusvahelise kohtu lahendada andma. Itaalia valitsuse kaudu, et see oli tol korral nõukogu juhataja, paluti Eestil olla sellega Eesti valitsus ka nõus oli. Nõukogude Vene kohtu andmast nõusolekut küsimuse arutamiseks kohtu kohtus. Rahvasteliidu nõukogu küsis kohtult, kas soovis praeguses asjas, kuivõrd Vene loobumisel avaldamiseks takistav tähtsus. 11. juunil 1923

Tšitšerin teatas uuesti ja otse telegraafi teel kahtlemata mingit osa sellest kohtuprotsessist ei võta, ning ei anna katset Vene kohta Rahvasteliidu pakti määrust muuta vaenulikuks aktiks Vene riigi vastu.

Kohtul oli niiviisi otsustada, kas iseseisva riigi andma oma arvamust ühe küsimuse kohta, kuhu pole kuulunud kes Rahvasteliidu liige ei ole.

23. juulil 1923 andis kohus teada oma otsuse, et ei saa siin ühtki nõuannet anda. Selle arvamuse põhjalisem osa on järgmine: kuna Vene valitsus ei ole kuulunud liige, tuleb tarvitusele Rahvasteliidu pakti art. 17, mis ütleb, et üli korral liikme ja mitteliikme vahel kutsutakse teaduma selleks juhtumiks Rahvasteliidu kompetentsete liikmete rakendab rahvusvahelise õiguse põhimõtet, nimelt rahvusvahelise seisvust. Rahvusvahelises õiguses on saanud üldiselt kehtetuks ükski riik ei või olla sunnitud ilma enese nõusolekuta asja teise riigiga andma vahetalitusele või vahetale kõik missugusele rahulikule lahendamisele. Sellist nõuannet ei anna üks kord ja kõigiks juhtumiteks, kuid need võivad olla ainult eriliseks juhtumiks. Rahvasteliidu liikmed on sunnitud vastu võttes esimest laadi kohustuse, kuid riikide liikmed pole Rahvasteliidu liikmed, on seisukoht üldiselt teadetu, et üli võiks kohtu poolt arutusele võetud saada ainult teie nõusolekul. Seesugust nõusolekut ei ole antud. Ümberpöörduvalt, Vene on mitmes juhtumis selgunud, et tema ei võta vastu ühtki Rahvasteliidu vahetalituse Soomega. Seepärast leiab kohus võimatu olevat teie nõuannetes anda oma arvamust.

Teiselt poolt arvab kohus, et ka mõnel teisel juhul võiks saks kohtul oma otsust katsuda anda. Sest Ida-Vahteria küsimus on fakti-küsimus. Kõigepealt tuleks teada saada, mida Soome ja Vene on tahtnud lepingu sõlmida, mis aga võimalik oleks tunnistajate ülekuulamisega. Kui aga võimatu seesugust ülekuulamist teostada, kuhu ei ole võimalik sellest osa võtmast. Nii polevat siin kohtul kultuuri otsustamiseks, mida pooled Tartu lepingus üteldi teha.

et, et tema käest ei ole tahetud praegusel korral otsustamist, kuid see asjaolu ei muuda palju olukorda. Meie peame abstrakt-õiguse kohta, vaid konkreetne asi on vahel, mille peale võib vastata ainult pärast seadust uurimist. Küsimusele vastamine tähendaks teadust poolte vahel. Kohus, olles kohtuasutus, ei ole loobuda loobumist olulistest kohtuprotsessi reeglite eest väga, et Vene valitsus on loobunud oma

ühendatavusega, kusjuures Weiss, Nyholm, Bus-Altamira eriarvamusele jäid, deklareerides, et nad ei anna oma arvamusega nõuande avaldamise kohta. Sel juhul on teadust näitav tähtsus. Olgugi et kohus rahvusvahelise õiguse kohta Rahvasteliidu poolt ellu kutsutud, ja järelikult ei ka teiste riikide iseseisvust, ning ei painuta neid teie reeglite alla ilma nende nõusolekuta.

Meie rahvusvahelise kohtu tegevus. Meie, kes me oleme rahvusvahelise kohtuga Rahvasteliidu liikmena, võime väärtama tema peale kui oma õiguste viimse, kuid teiselt poolt oleme sunnitud ka arvestama rahvusvahelise lähikaimises teiste rahvastega, et kui me rahvusvahelist printsiipi õigesti ei käsita, siis võime teadust kohtu ette oma seisukohast aru andma ja seda teadust rahvusvahelise kohtu tegevus ei ole meile enam võimalik oma, ja nimelt võrdne kõige kõrgema kohtutegevusega. Seepärast oleme sunnitud temaga kui rahvusvahelise kohtu tegevusega tõsiselt arvestama, eriti rahvusvahelise mõiste selgitamisel. Peale puhtpraktiliste teadust on alalise rahvusvahelise kohtu tegevuse teoreetiline väärtus. Nagu siseõigus sai oma täpse kohtuasutuste loomisega, nii sünnib see ka rahvusvahelise õigusega alalise rahvusvahelise kohtu kaudu. Ja teadust toonitab Harvardi ülikooli prof. Menley O. teadust kes minu kateedril rahvusvahelist õigust õpetama viie aasta pärast saab õpetama hoopis teist

rahvusvahelist õigust kui mina seda teen tavaliselt
võiks ütelda:

1. Alaline rahvusvaheline kohus omab tavaliselt
oma kompetentsi kindla rahvusvahelise positiivse
misel, ja nii ikka enam piirata õigusnormidega
riippumatust või välissuveräniteeti.

2. Seesugune tendents rahvusvahelise liikluse
sele ja rahu kindlustamisele on aina tervitatav

3. Kahtluse korral, mis on meie põhiseaduse
tunnustatud ja meil *ipso jure* maksvad rahvusvahelised
määrused, tuleb meie valitsus- ja kohtuasutustel
tul, arvesse võtta *ex officio* alalise rahvusvahelise
vat praktikad, otsuseid ja nõuandeid samadel aladel
sünnib Riigikohtu omade ja end. Vene senati
tega.

REFERAAT KIMISED KARL KORNELI REFERAADI PUHUL

Referent käsitles mitmekülgselt seda äärmiselt
muud, mis põnev olnud 700 aasta kestel. Kui
tavaliselt Magna Charta ja 1822. a. Kuldbulla välja
parlamentarismi kriis sellega, et loodi parlament, s.t.

Mõne päevil on see kriis akuutsema ja kisavama
tavaliselt et meil võimalusi ja vajadusi on palju rohkem
varem oli. Kõigepealt parlament on oma väärt-
uslikust seisukohast märksa kaotanud selle tõttu, et
koht, kus vaba sõna kõlada saab. Vaba sõna on
la anglosakside maalt kontinendile üle tulnud ja
harva lõhkiajamise poliitilisse õhkkonda toonud,
sellel vajaduse parlamendi järele märksa väikse-
d. Praegusel ajal on ajakirjandus ja eriti majandus-
organisatsioonid tekkinud, mis suureks võistlajaks
autoriteedile. Sellepärast näib mulle arusaadav ole-
tavaliselt enam kisama hakatud ja rohkem kära tegema
d. Tavaliselt on liiga närviliseks läinud sellepärast, et
on tõesti üle karjuda.

Meie oma parlamendi tegevust, siis näeme, et meie
tavaliselt ja tuju oleneb palju ajakirjanduse tujust. Kui
tavaliselt siis kisab ajakirjandus rohkem ja harilikult üle.
Praegusel ajal on poliitiline moment, mis praegusel ajal
on kriisi põhjuseks, selles – mitte ainult meil, vaid
tavaliselt pool on avaliku arvamus kasvamine ja tei-
liko organisatsioonide tõus ja kasvamine. See ma-
organisatsioonide kasvamise tendents on tähelepanu-
võetav terve rea näiteid ette, mille juures ma ei hakka
tavaliselt pean ütlema, et majanduslike organisatsioonide

tõus veel tugevam on kui referent ette tõi, ja see kestab, kui minnakse niikaugele, et tuleb majandusnõukogu nõuandva asutusena. Mul tuleb veel de veel teine kava. Sidney Webb, sotsialist, kes on peadest Inglismaal, avaldas 1920. a. raamatu "Institutsioon Inglismaal". Tema seab üles teesi, et tal iseseisvat parlamenti, üks poliitiline ja teine majanduslik parlament. Sellega ta kriipsutas alla majanduslike poliitika tähtsust, mida muuseas ka referent ette tõi, ja need ajal on tähendanud dr. Wirth.

Kokkuvõttes võiks öelda, et parlamentariism on teravus praegusel ajal on tingitud muutunud oludest, arvamus kasvamisest, vaba sõna levimisest ja ühendi seinu, lõpuks, ühelt poolt majanduslike tegurite tõusust, kuid teiselt poolt on väga suurelt mõjutanud psühholoogiline moment, arusaamine ja tabamine pärast ilmasõda tekkinud.

Parlamentarismi kriisi põhjuste juurest võltsimise nõude juurde, kuidas parlamentarismi kriisi vältimiseks pealt peab tahendama, et minu arusaamise järgi ei ole siiski säärane määratu varandus, mida praegune teada, vaid nagu haiget last aitab parandada. Selleks vaid 700 a. parlamendi ajalugu. Uksikuid diktaator ja saab ka edaspidi olema, kuid praegune inimkonnas nemisel sedavõrd keeruliseks läinud, et kõige enam ne üksi ei suuda midagi ara teha, vaid temal peab staap abilisi. Kogu parlamendi süsteem, võrreld süsteemiga, omab üht pahet, nimelt kaastööliste. Diktaator valib kaastöölisi ilma kitsenduseti, kuigi juures on avalik kontroll mõõduandev.

Üle minnes abinõude juurde, mida härra rotter peaks kõigepealt tähendama, et majanduslike orga loomine oleks tõesti üheks suureks abinõuks, et pöörduda sellest tööst, mida ta ei tunne. Tegelikult me ei enamus, õieti parlamendi liige, peab olema *Mand*. Ta peab näiteks otsustama, missugune on silla ka

rahvus tuleb määrata teatavate kuritegude eest, kinnistatult on kõige parem soomaal kasvavale ruk-
 kumisele hulk tööd tuleb parlamendi käest ära võtta ja
 anda riiklike organisatsioonide kätte. Selles mõttes olen
 et loodaks majandusnõukogu. Lähaksin veel kauge-
 lusele, kuid ei pea olema ainult subordineeritud
 osa küsimusi tuleb ära võtta ja anda
 riiklike organisatsioonide kätte, kes võivad küsimusi
 lahendada või oleks vaja pitsatit saada parlamendi käest.
 Ma arvan, et see on iseenesest raske, kuid minu arvates
 peaks parlamendil kui poliitilisel kontrollaparaadil
 olema võime otsustada, missugused küsimused ta ma-
 jandusparlamendile otsustada annab, missuguseid mitte.
 Ma arvan, meie tuleksime autonoomia süsteemile välja,
 autonoomia, vaid objektautonomiale. Meil on sel-
 lal tekkinud. Tuletame meelde vaid üht niisugust
 näidet - tööstuskoda. Meie kuuleme teistest hu-
 kude, kuid nende tekkimise küsimus paralleelselt
 riikliku parlamendi võimu vähendamise, vaid parla-
 menti vabastamise küsimus. Ma arvan, et majan-
 duse autonoomide tekkimise ja nende otstarbekohase
 arendamise labi märksa vähenevad puudused, mis
 riiklikul parlamendil on.

... majanduse alal, millele viitas härra refe-
... saarane kord, et meil ükski seadus ei saaks
... vastu võetud olla, enne kui juristide nõukogu
... vandanud, tähendab, kohtunikud ja advokaadid,
... seadusi tunnevad – selle küsimuse juures on vii-
... peetud ja leitud vajaliku olevat luua juriidiki-
... valituse juurde, mis ei ole muud midagi kui sama
... oma koosseisu poolest teistsugune.

on, niikaua kui me ei saa seaduslikku tööd nii kor-
rapäraseks lähevad seadused, mis on küllalt täieli-
muse külje poolest, ei saa parlamentarismi kriisist
tundusandlike küsimuste redaktsiooni juures tuleb

parlamendis otsustada inimestel, kel järele ei ole, kes on hea rätsep või põllumees, semm muidki. Selt edasi ei saa. Siin ei pea parlamendil mingit teatud aprobatsooon anda riiklikust seisukohast vastuvõetav on, kuivõrd mitte, aga mitte kaaluda teadusiooni või formulatsiooni, mis meid tõesti lepataks hismile välja viib. Et selle läbi seadusandlik tegevus muutub, auklikuks jääb, ei tähenda midagi, vaid edu suks. Meie ägame praegu seaduste üleproduktiga oleme siin koos, juristid ja advokaadid, igauks tead küsime, paljudel meist on ülevaadet sellest, mis meil on? Juba füüsiliselt ei jõuta neid seadusi anda, mis Riigikogu fabritseerib. Kui neid vähem tuleks kellelgi kahju.

Üldse meie seadusandluse tehnika halb kuld on sed on liiga pikad ja üksikasjalised. Nii et loovale kohtunikule, kes peab oluliselt mõtet tegevusest jää säärasel juhul midagi üle, vaid elu jätkub kuni kuhu ta siiski ei saa jääda, vaid lõhub kammita oleme seaduse rusude otsas. Eriline juriidiline koost loogiliselt komisjoni maksmapanek ei oleks parlamentarismi vastu, vaid ümberpöördukt, sellel on rollijaks, ning annaks tagasi parlamendile selle ed ja heakskiitmise ilme, mis iga parlamendi ided on demokratismis, kus otseselt hääletamise teel – juba takse teatud põhimõte omaks, mida pärast tühidate formuleerib ja tegelikku ellu viib.

Meie võiksime palju kõnelda üldse seadusandluse teadustest, kuid arvan, et siin pole otsest vajadust meeldi len selle enesekasvatuse juurde, millest härra referent raskest asjast kõneles. On möödapääsmatu, et Riigikogu esimeseks ülesandeks oma jargmises koosseisus peab oma oma seadusandliku töö korralduse, ja enesekasvatuse enesekasvatuse maksuma panema, sest vastasel korral lema, et õnnetuseks meie ei ole veel kasvanud tahteks kodanikeks seadusandjatena, vaid, Kerem katab

meile massavat orja, kes vabaks saanud. Dist-rikt peab rahvale andma kõrgem autoriteet – ja see ta seda saab ta minu parema arusaamise järgi teadusabid, millist härra referent soovitas, teemi maksmapanemisse, siis lahen siin referent radikaalselt lahku. Ma palusin ühel oma sõbr-olevante, missugune oleks meie surnud, kuigi Riigikogu majoritaarsüsteemi järgi. Tema absoluutse enamusega oleks meil sisse läinud nimelt paaris kohas põllumehed, paaris kohas Tallinnas Tooderakond. Kui tahaksime saada absoluutset majoritaarsüsteemi, mis peab rahva- teadus meile andma, siis, ma usun, ei saa me ialgi sää- teadus rahvaenamuse vaba valiku juures kindlus-

teadus võrdlevasse [suhtelisse] enamusse, siis on see teadus mõök ja ma ütleksin, palju halvem mõök kui valimissüsteem. Tuletame meelde Inglise vali- pteadus suhtelisi arve: konservatiivsed said 9000, töö- ja liberaalsed 7000 häält, tähendab valiti konser- vatistid, seega 9000 kontra 8000+7000=15 000. teadustidest parlamendi enamuse esindus. Ma küsin, teadus see on? Ta on pigem vähemuse esindaja. suhtelise majoriteedi, siis ei too see mingisugust pa- pteadusonaalsele süsteemile. Kui üle minna majori- teadus, siis ainult selleks, et saada kahe partei valit- teadus, ja teine, kes on opositsioonis. Meie oludes teadus on mõeldav aga Inglismaal, kus ainult kolm par- teadus eeskujuks olla Ameerika – mitte sellepärast, teadusüsteem on, vaid sellepärast, et seal valitseb 2 teadusid ja publikaanlased, kellel programmiselt teadusminekut ei ole, ja kes oma organisatsioonide- teadus saavad. Niiviisi majoritaarsüsteemi maksuma- teadus konet olla ainult sel juhul, kui saaks tõesti puht- teadus, vastasel korral ta mingisugust headust ei

anna võrreldes proportsionaalsüsteemiga, kullaga suuremad kui muidu. Meil on teatud arvude loetelu, mida enamust saada, kuid alati ei ole enamusest saad vaid ümberpöörduvalt, vähemus võib seda olla juba, kaalsele uuendusele minna, s.t. arvuprintsupole võtta varajane. Ma ei ütle, et seda tulevikus olla ei saa, ke, kus teatud kvantum osa mängib, kuid on loetelu, mineerib mitte kvantum, vaid kvaliteet. Ja paratamatult kus seisab selles, et ta baseerub kvantuml, ja loetelu ilma kvantumita läbi viia praegusel olukorral ei ole

Sellepärast ma arvan, et majoritaarsüsteemi ei
meil otstarbetu, ja et meil proportsionaalse valimis-
süsteemi tuleb jääda. Ma ei ole selle valimissüsteemi pra-
gemaatiliselt, kui omal ajal tahtsime valimissüsteemi mu-
tada, siis tahtsime Soome proportsionaalse valimis-
süsteemi panna, mis märksa elastsem ja rahvale ligi-
nemine. Enamliku revolutsiooni pealetulekul ei saanud meil
tuli võtta Vene süsteem. Meie rahva kultuur on
ja võiksime seepärast valimissüsteemi mark-
süsteemi muuta, see on tulevase parlamendi üks ülesanne

Nüüd tuleksime teise järgu probleemide juurest mendi kriisi juures ilmsiks tulevad, s.t. valitsuse ja riigivõimade stabiilsus oleneb peaaesjalikult rahva meelest psühholoogiast. Kui rahvas armastab stabiilsust, siis selle ka lõpuks saab. Naiteks oleme tahetud panna riigile kriisid ei meeldi, siis katsutakse ka parlamendile vähem kriisi teha. See on hea tunnus ja selle alusel püsivama valitsuse. Minu isikliku arusaamise põhjal teha praegusel korral oleva Põhiseaduse parandamine ja psühholoogilist alust. Ma viitan ühele abimehele märksa kergendab. Nägu teada, on Preisi valitsus juba teise maapäeva kestusel sotsialist Braun Põhiseadus on sarnane meie omaga, kuid üks põhinev Braun seal istub, on Preisi rahva vana traditsioon peab püsiv olema. Meil näikse see traditsioon ka teine seks on Preisi seadusandluse süsteemi järgi valitsemise

homme raskem kui meil. Praegu on meil olukord
 rahval ministrina Riigikogu koosolekule ega tea,
 kas tema tagasi või mitte. Nii et igasugune kindlus
 meile peale ministeeriumi alal kavasid teha. Prei-
 dete tugune. Ka seal lahkub valitsus, nagu meil,
 avaldamise järel, kuid seda umbusalduse küsi-
 mused mitte koosolekul, kus see otsustatakse,
 oleks võtta 10% saadikute poolt kirjalikult sisse-
 lasku. Valitsusele või üksikule ministrile umb-
 aldus tuleb arutamisele kahe päeva pärast, mitte
 kolme nädala kired võiksid natuke vaiksemaks jää-
 da 2 nädalani. Umbusalduse avaldamine toi-
 duks, vaid absoluutse enamusega. Ma läheksin
 selle sugivanema suhtes peaks umbusalduse aval-
 damine mitte absoluutne, vaid kvalifitseeritud enamus,
 mis aga seda vaja on Läti presidendile umbusaldu-

deed tehnilised reformid läbi viime ja meil psüh-
 -oon on ja tõesti tahame tugevat valitsust saada, ja
 -oon kindla distsipliini maksma paneme ning loobu-
 -oon parlament on anormaalne vabaduse koht, kus
 -oon kes või konnasõda pidada, kui tahate, siis, ma
 -oon parlamendi kriisist üle.
 -oon majandusnõukogusse, siis ma arvan, et see prae-
 -oon komis on tõesti surnult sündinud laps, ja kui ta
 -oon pinnast ules äratati, siis peab ütlema, et küsimus
 -oon et, et tema pärast majandusnõukogu alal hoida.
 -oon nõukogu peab jääma, siis rekonstrueeritult teisel
 -oon teisel naga majandustegelaste parlament, kuhu tu-
 -oon tulesikutest organisatsioonidest, ja kui antakse
 -oon dadele oma kindel kompetents, siis on ta seega
 -oon tema peaks olema teatav kindel kompetents,
 -oon otsustada. See oleks väga suur abi Riigikogu-
 -oon märksa juhtivatest kihiprobleemidest, mis meie
 -oon omeluseks suure mõju on saanud, ning annaks
 -oon parlamentu parlamendisse.

Mis puutub sellesse, kas valitsust valida kellelgi on see tehniline küsimus ja oleneb lihtsalt poliitika- ja poliitilisest olukorrast. Meie teame, et *Mineraa* (?) oli valitud kindlalt, kuid siiski oli sunnitud lahkuma, sest et rahvas ei tahtnud teda.

Kokkuvõttes näeme, et parlamendi kriis on toimunud. Põhjustena on selgunud – muutunud olukorras, et on abinõud olemas, et last välja viskamata võidakse seda vahetada. Parlament ja rahvaesinduslik kord on muutunud, et tema haigevoodi juures maksab istuda ja teda vahetada, kuidas teda tervendada.

POHISEADUSE MUUTMISE KÜSIMUS

1. Ettepanekute ulatus

Valitsuse seaduse juures, nii oli ka Eesti põhiseaduse juures mõtete lahkuminekuks. Kuna vabariiklike ja vabariikliku maksimaalne kindlustamine lahkuminekuks ei ole riigivõimu konstruktsioon välja teravaid vaid-
 ettepanekuid soovitati maksma panna nn. klassikalist parla-
 mentlikku vabariiklikku korda, kus riigi eesotsas oleks eri-
 ti, kes rahva poolt otse või Riigikogu poolt valitud, kes
 teha samad funktsioonid, mis Prantsuse presidendil.
 Et vaheldi parlamentliku valitsemise korra vajaduse
 vahelises riigis ning soovitati selle asemel Šveitsi kol-
 leegiumi süsteemi, mis ära hoiaks sagedased valit-
 seaduste muutused ning ei laseks tekkida isiklikku poliitikat riikli-
 ke vahelise voolu suudeti lepitada vaid kompromissiga,
 mis 15. juuni 1920 põhiseaduses, mille järgi valit-
 seaduse kolleegiumi kätte, mille eesotsas eriliste voli-
 tseeritud, kellele aga välispoliitiliselt antakse riigi-
 funktsioonid ning siseõiguslikult Vabaringi Valitsuse
 kätte. Samal ajal aga nõutakse igalt üksikult minist-
 ri valitsuse omamist. Et selle konstitutsiooni juures
 oleks seisv isik ei vasta parlamentaarse peami-
 nistri, mis muudeti tema nimetus "riigivanemaks".
 Konstitutsiooni vastu toodi algusest peale väiteid, et ta
 ei taga valitsuse stabiilsust ning sagedane valitsuse pea-
 ministri kutsutakse ellu vaid rahvusvahelisi arusaamatusi.
 Riigivanemal puuduvat iseseisv võim, mille tõttu va-
 litsus on halvatud ja tegelikult kogu riigivõimu teostami-
 se kätte, kellele vaid täidesaatvaks komisjoniks

valitsus on. Teiselt poolt toonitati praeguse konstitutsiooni järgi, et ka meie põhiseaduse järgi Eestis võimude jaotus on üldiselt korraldud, seadusandlik võim Riigikogu käes, valitsusvalitsus ja kohtuvõim kohtu käes. Nende võimude vahel on vastastikuse tasakaalustamise rippuvus ning üksteise kontrollimine. Üksikute võimude mineeriv valitsuse poliitika määramisel, kuid üldiselt üksikasjaliselt on täiesti iseseisvad, samuti on Riigikogu ka kohus, olles Riigikogust olenev ainult riigikohustuste tähtsuses, ja kuna riigikohus on maksma pannud poliitilise vastutuse selle mõttes, et ka seaduste vastavus põhiseadusele kuulub kohtu järelekatsumise alla, siis on ka Riigikogu määratud võimude tasakaalustamise printsiipi järgi seaduste konstrueerimiseks on aga see, et ka Riigikogul on eriline eriline kulukad presidendiametit ülal pidada ning Riigikogust rippuvus Riigikogust hoiab ära möödapääsmatuid konflikte Riigikogu ja valitsuse vahel, kuna praktikas on konfliktis seadusandluse ja valitsusvõimu vahel loomulikult võitjaks jääb peale pikemaid võitlusi ikkagi seadusandlus, kelle käes riigi rahakoti suu. Kaalumisest, et riigikogu Vabariigi Valitsusel puudub relatiivne veto-koht, mis on laialisaatmise õigus, mille tõttu parlament tegelikult on rollita ja vastutamatult töötab, arvatakse sellepärast, et relatiivne veto vähest tähtsust omab, kuna laialisaatmine tegelikult vähe käsitust leiab. Üldiselt jääb see, et riigivanem kui ka valitsus oma üksteise suhtes kindlad ei ole.

Meie riigikorra arvustatavaid halbusi tähelepanu pöördub juba varakult mõte Eesti põhiseaduse revideerimise üksikute fragmentidena, pärast üldiste kavade moodustamist.

Esimese ettepaneku põhiseaduse muutmiseks on teinud Tööerakonna Riigikogu rühm 30. sept. 1926. ette pannes Riigikogule vastu võtta ja rahvale esitada põhiseaduse korras järgmise põhiseaduse muutmise kava.

Põhiseaduse §§ 36 ja 51 muudetakse ja pannakse ühte redaktsioonis:

PÕHISEADUSE MUUTMISE KÜSIMUS

Liikmeteks on viiskümmend liiget, kes valitakse üldisel, ühe- või kaheksa- ja salajasel hääletamisel proportsionaalsuse põhiseaduse järgi Riigikogu valimise seadus antakse välja eriseadusena. Riigikogu liikmed saavad tasu 18 000 marka kuus Riigikogu liikmetest, kuid mitte rohkem kui kuue kuu eest aastas. Riigikogu liikmed sõiduraha. Nende tasude õiendamise korraldust määratakse eriseaduses. Riigikogu liikmed saavad erilist tasu eriseaduse korraldustel.

Liikmeteks muudatuse ettepanekule järgnes 29. sept. 1926 Riigikogu Riigikogu rühma ettepanek kogu põhiseaduse redigeerida, välja minnes postulaadist, et meil puudub ja selle funktsioonid ära jaotatud ja valitsuse resp. riigivanema vahel, mille all riigi valitsus toimib.

Liikmeteks paneb Riigikogu põllumeeste rühm ette luua eriline ettepanek, keda valitakse otse rahva poolt, ning kellel peab olema seadusandlikku tööd reguleerida ja seadusi, mis tema soovidele ei vasta või puudulikud on, Riigikogule tahtliku tahendusega ja põhjendusega uueks läbiarutamiseks Riigikogu laiali saata, kui ta näeb, et Riigikogu liikmete soovidele ei vasta või Riigikogu üldise tahtliku vastu võtab, mida rahva enamus ei poolda. Presidendi laialisaatva võimu pea ja sõjavägede ülemjuhataja. Liikmeteks põhiseaduse kavas oleksid tähtsamad, et kaitseväe valimistest osa ei võta, et Riigikogu liikmete valimiseks 75 peale, valimisperioodi pikendatakse 4 aasta peale ja presidendile valitakse rahva poolt 5 aasta peale. Presidendi ametisse ja vabastaks ametist kohtunikke, riigiametnikke ja riigiväe seaduses ettenähtud alustel.

Liikmeteks põhiseaduse muutmise kava 2. Riigikogu liikmeteks leidnud ega tõsiselt arutamisele ei tulnud, Riigikogu valimisel põhiseaduse küsimuses niivõrd põllumeeste kui ka mõlemad rahvaerakonnad presidendi-

ameti sisseseadmist programmiliselt nõudsid, et uue valitsuse moodustamisel nõudmisega, et põhiseadmine võetaks päevakorrale. Eesti Rahvaerakond avaldas "mehe" 7. juulil 1929 oma kava, mis veidi muudatusi vanemale üle anti, koalitsioonirühmadele arvustades sama tegi ka põllumeeste rühm, kelle kava 10. novembril ära trükiti.

Rahvaerakonna kava toob muudatusi Riigikogu võimu korraldusse. Riigikogu valimised võetakse ajaks järele, liikmete arvu vähendatakse 60 peale. Riigikogu tasu ainult seadusliku tööaja eest, kuid igal juhul neli aastat. Valitsusvõim konstrueeritakse ümber presidendile, kusjuures presidendil riigivanema nimi alal hoidetakse rahva poolt otse absoluuthääletenamusega 40 a. vanad ja kelle kandidatuuri 10 000 kodaniku toetavad. Riigivanema ulesandeks on teha otsuseid vusvahelises elus, kutsuda ametisse Vabariigi Valitsuse Vabariigi Valitsuse otsuseid, otsustada armuandmise ja teiste sevägede ülemjuhatajaks, kusjuures tal õigus on teha teiste volituste lõppu laiali saata ja Riigikogu poolt vastuvõetud seisma panna kuni järgmise Riigikoguni. Peaministri ametid määrab riigivanem, kuid Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogu usaldus. Koik valitsemisaktid, mis antakse peaministri poolt kandma riigivanema, peaministri ja riigisekretäri poolt.

Põllumeeste kava näeb niisamuti ette, et Riigikogu 4 aasta peale, et liikmete arv piirdub 50-ga ja Riigikogu tasu oma töö eest tasu, kuid mitte üle 5 kuu aastat. Riigikogu teostab president, keda valitakse rahva poolt otse 4 aastaks, kelle kandidatuur üles seatud 10 000 kodaniku poolt. Riigikogu sub ametisse ja vabastab sellest Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ma Riigikogu usaldus. President esindab vabariiklikult riiki välisriiklikult, on kaitsvägede kõrgem juht, annab armuandmise ja teiste õigusi Riigikogu poolt vastuvõetud seadusi jätta kehtima või kuni sama Riigikogu pole seadust vastu võtnud peaministri soovitud muudatustega, ning võib Riigikogu laiali võtta.

1) Valitsuse alal peab olema alla kirjutatud peaministri poolt, kes vastutab.

2) Riigikogu naha, keerleb praegusel ajal põhiseaduse muutmise probleem peaaesjalikult Riigikogu liikmete poolt ja legislatuuri perioodi pikendamise juures. Riigikogu poolt erilise presidendi ametissepanemise juures olema valitsemisvõimu kestev esindaja parlamentaarse ministriumiga, ning kellel õigus oleks Riigikogu kontrollida. Kohtuvõim jäetakse mõlema projekti avaks, nagu tema seda praegu on, selle vahega, et projekti järgi kohtunikke, kui nad seaduse järgi ei ole, kinnitab ametisse vabariigi president.

2. Riigikogu kodukord, liikmete arvu ja istungjärkude piiramine, põhiseaduse muutmise korra muutmise

1) Riigikogu võib taidesaatva võimu konstruksioonis näha 1) klassikaline võimude jaotus, valjendatud põhiseaduse valitsemise korras; 2) võimude tasakaal – väljendatud kompressionaalses ehk presidendi valitsemise süsteemis; 3) võimude koordineatsioon – territoriaalne ehk kollektiivne viis.

1) Riigikogu parlamentarisismi, siis on tema välja kujunenud, 2) Inglismaal, kus kuningas aegamööda oma valitsemisvõimu ära kaotas ja alal hoidis vaid ülidesinduse võim. 3) Riigikogu millise süsteemi kontinentaalsed riigid teadavad võtsid. Selle järgi valitsusvõimu konstruksioonis et nominaalsed riigipead, kes rohkem nimeliselt valitsusvõimu, tegevusse astuvad ainult seaduse moodustamise korral, kui eelmine valitsus parlamentaarselt ilmselma jääb. Tegelik valitsuse töö läheb aga parlamentaarselt ehk parlamendi ees vastutava kabineti kätte, 4) Riigikogu presidendil või kuningal vaid moraalne mõju

on, kuna valitsus iseseisvalt asju ajab, seni kui ta ei ole enamuse poolehoid.

2. Kongressionaalse ehk presidendi valitsuse süsteemi juures on rahva poolt otse valitud president oma kabinetiga koos otsustavaks ja valitsusvõimulikuks seadusandlik kogu usaldusest. See on näiteks Ameerika mandril. Võimude tasakaalustamiseks selle läbi, et president parlamendist olenemata seaduste vastuvõtmises kui ka ametnike nimetamise poliitika ajamises, milles parlamendi nõusolekut vajadusel on vaid relatiivne vetoõigus ilma parlamendi loata.

3. Territoriaalse süsteemi juures, nagu seda näiteks Šveits, luuakse valitsus seadusandliku kogu poolt kindlaks tähtjaks, kusjuures valitsus peab olema võimeline akti heakskiitmist nn. usaldusavalduse läbi võtta. Eestil on valitsusel puudub ka igasugune kontrolliõigus tegevuse üle.

Pealesõjaaegsed konstruktsioonid on neis klassides pides rea variante ellu kutsunud, kusjuures puhtdemokraatliku süsteemis olulisi muudatusi ette võetud. Nii näitab üksikutes riikides presidendile küll parlamendi loata võim, kuid seda õigust piiratakse kas ühekordse laenu võtmisega sama asja pärast, kuna aga ka parlamendile õiguse häälteenamusega presidenti ametist vallandada. Üldine tendents näikse olevat parlamentariismi pehmemist läbi viia, mis eriti avaldub umbusalduse kättemaksides.

Mis puutub meie riigi konstruktsioonis, mida ei ole kompromiss ja ei mahu nendesse klassikalistesse konstruktsioonidesse, kuid üldiselt võiksid meid mahutada parlamentlikku gruppi erilise ratsionaalse parlamentarismi allgrupiga, kusjuures talle on omanäoline valitsusest see, et riigipea istub valitsuses, ja teine teemist [territoriaalsest süsteemist?] see, et mitte peale ole valitsusvõimu teostaja, vaid kollektiiv.

aga sellele, et meie põhiseadus teoreetiliselt klassikalisele ei kuulu, on tema riiklik konstruktsioon siiski eeldatavalt juba 10 aastat, ära hoides teravaid konflikte ja valitsusvõimu vahel, ning andes tarvilikku seaduslikkusele kohtute iseseisvuses. Sealjuures on eeldatavatel momentidel sedavõrd elastne, et võimaldab diktaatori sisseseadmist, nagu see sündis peale II maailma sõja.

Et luua erilisse presidendi instituuti, siis selle sisseseadmine ei näi olevat praktiline, kuna ka meie praegune on võimaldanud võrdlemisi stabiilset valitsust. Kuid me peame arvestama valitsusvõimu rippuvuses seadusandliku kogu poolt, mis valitsuselt ära võtab võimaluse pikenõukogu teha, kuid selles suhtes ei tooks parandust ka diktaatori sisseseadmine, mis looks erilise konfliktide ja suurendaks konfliktivõimalusi võimufunktsioonide jaotusel meie väikeses riigis kolme suure isikliku institutsiooni, peaministri ja Riigikogu esimehe vahel. Parandus oleks võimalik sel teel, kui loobutaks nn. usalduse nõudmisest ja sisse seatakse presidendi valitsemiseks, milleks meie põhiseaduse konstruktsioon ei anna. Olgu tähendatud, et puht-demokratismi ei ole ühevõrdne niihästi Šveitsi, Ameerika Ühendriikide Prantsuse parlamentaarne süsteem, kus riigi juhtimine lõpuks siiski on rahva enese tahtest, mida avaldatakse. Et aga poliitiline arusaamine meie riigis on sellise Riigikogu usalduse kaotamise poolt, mis on abinõusid ilmsikstulnud pahede kõrvaldamiseks, aga praegune põhiseadus võimalusi annab otseselt avaldamist ratsionaliseerides ja temalt juhuslikkusest umbusalduse enese avaldusviiside kui ka umbusaldava enamuse kvalifitseerimise näol. Teiselt poolt ei ole vähemad põhiseaduse muudatused, mis üldiselt ratsionaalseks saanud riigivalitsemise korda rahuldada, nagu seda on Riigikogu liikmete vähendamise küsimused. Võiks veel kaalumisele tulla, kas

ei oleks meil otstarbekohane muuta seadusandlikku võimusi selles mõttes, et Riigikogu mitte seadusi ei võta, vaid ainult üldisi põhimõtteid, kuna see tekitab organite poolt vastuvõetud põhimõtetele fikseeritud kontrolliks võiks eriline väiksearvuline endise riigi- ja kohtutegelastest koosnev nõukogu olla. Selle perioodi pikendamine 4 aasta peale oleks mõeldis koos demokraatlike alustega kooskõlastatult.

Teised halbused, mis meie valitsuse moodustamist võivad, lasevad end samuti põhiseaduse piiridele hästi eriseadustega, nagu seda on 1929. a. valitsusministeeriumi seadus, kui ka Riigikogu kodukorra selle tõttu, et valitsuse moodustamise hool antakse esimehe kätte, võidakse Riigikogu poolt juba olukorras tulevase valitsuse pea.

Kuna põhiseaduse muutmise küsimus on meil hääletuse kätte, mis tegelikult tähendab iga vabariiklase raskendamist, siis võiks küsimuse alla tulla põhiseaduse muutmise kord. Teoreetiliselt ei ole erilist vajadust, et seadus oleks mingisugune broneeritud seadusandlik akt. Seaduslik konstruktsioon peab olema küllalt elastne, et võrdlemisi kiirelt muutuvatele tingimustele. Nagu me tika on näidanud, oleks mõni vähem põhiseaduse muutmise küsimus vististi üldist vastuvõtmist leidnud, näiteks liikmete arvu piiramine ja Riigikogule õiguse andmine lõpetada, kui oleks põhiseaduse muutmise kord oleks. Sellepärast maksaks kaaluda, kas ei tuleks määrata põhiseaduse muutmist hariliku legislatuuri poolt kaalutletud enamust nõudes, olgu näiteks ühekolmandik üle $\frac{2}{3}$ Riigikogu koosseisu heakskiitmise vajaduse korral ühe või isegi kahe Riigikogu poolt sellise muutmise misest.

Kokkuvõttes:

Seadusandluses määratud riiklik kord on töötanud 10 aastat rahuldavalt, mispärast tema põhjalikuks muutmine vajadus. Eriti ei ole praktilist vajadust rahva esindajate instituudivi sisseviimiseks veto ja parlamentaarse õigusega.

Seadusandluses võib ja tuleb kindlustada eriseaduste Riigikogu kodukorra muutmise, valitsuse ametisse nimelise vabastamise küsimustes, muuseas ümberrahvuse ratsionaliseerimisega. Näib, et selles asjas kodukorra kava lõppude lõpuks parandusi toob.

Liikmete muutmise Riigikogu liikmete arvu ja tasutava liikme piiramisega on põhimõtteliselt vastuvõetav aktuaalne vajadus.

Kaalumisele võtta, kas põhiseaduse muutmise korda määrada, seda teostades ühe ehk kahe Riigikogu poolt rahvahääletuse instituudivi selles küsimuses

EBAÕNNESTUNUD KATSE

Vabadussõjalaste keskjuhatuse poolt esitatud muutmise eelnõu ei ole kahjuks suutnud rahuldada, mida mõnedes ringkondades temale pandi. Alas, võetud eelmisel rahvahääletusel läbikukkunud, muutmise eelnõu nende "parandustega", mis vabatsõjalaste liidu juhid tarvilikuks pidanud, kuid viimased ei ole sed.

Ei või ütelda, et kõik parandused oleksid olnud headeks on uute presidendiriigivanema kandidaatide hääletamisele lubamise nõue täielikult õigustatud. Kuid sellest ning oma tendentsi poolest on eelnõu märkimisväärt läinud, kui, seda arvan, vabadussõjalased vabalt tunnevad.

Meie praegune põhiseadus lähtub parlamendilise otsustava mõju seisukohast, ning jätab täidesaatva võimuga küll oma iseseisva tegevuse ala. Siiski ei püüa Vabadussõjalaste liit Riigikogu ülevaatusel ja mõjutusel jätta riigivõimude põhiseaduse alusel võimust ilma jätta riigivõimude avaldamise kaudu, kui täidesaatev võim ei talita riigivõimu poolt soovitavaks peetud suunas. Teatud õiguste sellise sõltuvuse vastu meil vaieldud, toonitatud ja rõhutatud, mis on riigivõimude seisukohast ja valitsuse nõrkust. On puudunud tasakaal riigivõimude ja täidesaatva võimu vahel, mida ideaalselt talitavad seas nii Ameerika Ühendriikide kui ka Šveitsi riigivõimude süsteem, kus mõlemad võimud teineteist mõistavad ja tundmatu nn. parlamentlik vastutus, mida meil ei ole, on demokraatliku vaimuga. Demokraatlik riigikord ei ole võimude diktatuuris, vaid kodaniku vabaduse kaitses ja rahuldumises tõsise võimude tasakaalu ning nende tagatiste kaudu.

IBAÕNNESTUNUD KATSE

Riigivõimude liidu juhatuse eelnõu on võngu teinud teisele järele, et Riigikogu on võimutäius antud vaid täidesaatvale riigivõimule, mis on Riigikogu üksikvõimu näol. Riigikogu teinud täielikult riigivanema meelevalda alla. Kuigi on teada, et Riigikogu peab igal aastal kokku astuma oktoobri esimesel päeval, kusjuures istungjärk võib kesta (4-11), siiski on see vaid fiktsioon, sest riigivanemal peab olema Riigikogu korralist istungjärku "enne kuue päeva", s.o. ka järgmisel päeval pärast istungjärku algamist, kes määrab erakorralise istungjärku (või ühe päeva peale). Nõutakse küll, et riigivanem ei võiks kaalutlustel, kuid millal ei talita riigivõimude kaalutlustel, eriti kui ei ole ühtegi võimu, kes talita riigivõimude riiklikkust? Kui peaks juhtuma selline, et riigivanem saab valimistel häälteenamuse kommunistlik kandidaat (ega see ju keelatud ei ole), ning ega riigivanemal ole, et presidendiks saab vabadussõjalaste president paremalt tiival, siis ei oleks uue võimude talituse talitsutamiseks muud abinõu kui "kai-

... kui juhtuks selline õnnetus, et riigivanem ameti kaotab ning selget omavoli hakkab avaldama ilma parlamendita, mida ta uue kava järgi talita saab sisuliselt – kuidas siis temast lahti saada? Riigivõimude instituuti ei saa selleks tarvitada, sest uus riigivõimude kontrolliv riigivanem on samuti lahtilask-
... Riigikogu. Saaksime tähtajalise autokraadi, Kuigi viimane kaalutlus näib olevat enam hüpoteetiline eluline, ning ega asjata sama Saksa põhiseaduse järgi võetud presidendivalimise juures, ei näe riigivõimude, kuidas ebakohasest presidendist lahti saada riigivõimude lõppu. Ma ei peatu teiste eelnõu artiklitega, mis samuti mõndagi ütelda oleks.

... riigivõimude puhul toonitanud, et meie põhiseadus annab riigivõimude valitsemiseks küllalt elastse aparaadi, ning riigivõimude oleksid alati riigivõimude valvel, võiks temaga

rahuldavalt ka edasi minna. Viimane valitsemis- ja toonud mõningad puudused meie riigimajanduse kolme erakonna süsteem ühenduses parlamentaarsega ähvardas tekitada ummikut. Sest parlamentaarsus ei kas ainult kahe või jälle hulga erakondade vahel. Kolm ühesuurust või ühevõimsat jonnakut erakonda ei võimalda kindlustada rahulikku riigivalitsemist. Need mõningad muutused olevat vajalikud ka meie poliitika jaoks.

Kuid heale tahtmisele vaatamata ei ole valitud eelkõige põhiseaduse muutmise eelnõu neid rahuldavaid. Esitatud kava parandamine on möödapääsmatu

OTSUSTAVALT POOLT

hoida peab meie rahvas ütlema otse rahvahääletuse kaudu meie riigikorra suhtes. Et põhiseaduse muutmiseks vajalikuks, ei ole kellelgi kahtlust pärast viimase valimiste meie riiklikus elus. Ka need, kes varem arvasid, et meie riigimajandus rahuliku arenemise olemasoleva alusel, peavad tunnistama, et nüüd meie rahvavalitsus kindlustamine nõuab teravat operatsiooni. Meie Riigikogu poolt vastu võetud põhiseaduse

muutuse eelnõu on kindlustada rahvavabaduse ja omavalitsuse aluseid, mis sisse juurdunud sügavalt meie hinge- ja vaimu elus, mis on meie riikliku iseolemise põhialus.

Riigikogu poolt vastu võetud põhiseaduse muutmise kava on eelkõige asjatundlikult koostatud, et iga meie riigi kodlane võib rahuliku südamega hääletada tema vastavalt

liikmete arvu alalhoidmise vastu 100 peale ei saa loota 100 edukuse huvides keegi vaielda, vähendamist ei ole kulude kokkuhoidmiseks. Kui aga meelde tuleb Riigikogu liikmete arvu vähendamine 50 peale annaks 1000 krooni (140 kr. kuus x 6 kuud x 50 liiget), s.o. sellest, mida läheks maksma Viljandi mootor-päsimas, et kulukuse väide pole küll põhjendatud. See näitab, et ka nüüd Riigikogu liikmete palkade arv ei ole veerand välja maksmata mitmesuguste puudega, näol.

Seaduse § 32 kaotamine, mille järgi Riigikogu peaks olema, kui rahvahääletusel on Riigikogu poolt vastu võetud tagasi lükatud. 13 aasta jooksul oleme rahva-

hääletust vaid üksainus kord kasutanud, sest see paragrahv surnud täht. Tema järgi ei ole arusaadav, kust tulevikus, kuna rahva poolt valitud president (veto-) õigus Riigikogu poolt vastuvõetud kava vastu.

Samuti pole õigustatud etteheited riigikohtu liikmete vastu tõstetud süüdistusajaloo kohta, et tahes nende poolt, kes tunnistavad vannutatud meeleistujate osavõttu kohtust: pea kõikides parlamentaarsarnaste tegude arutamine käib ülemkoja otsuste ja distajaks alamkoda. Pealegi on selliseid protesse Riigikogu vabariigi kestuse ajal ei ole meil olnud ühtegi.

Niisamuti on kahuriga varblase laskmine, mis kaotamist tahetakse läbi viia põhiseadusega. Meie saab lahti kergemini hariliku seaduse kaudu.

Eriti ühes asjas ei saa ega tule nõus olla Riigikogu töötatud ja nüüd rahvahääletuse all oleva põhiseaduse kava vastastega. See on presidendi võimukäitumine. Mina saan aru ja pooldan ajutiselt ka diktatuuri seadumist, kui seda nõuavad erakorralised olud. Kuid ma olen ühes kõigi teiste rahvavalitsuse põhimõttele, et ga vastu kavale panna maksma tegelikult piiratud isevalitsejat. Lugupeetud Tartu ülikooli professor, tuntud vana õpetlane, endine valitud Peterburi ülikooli meelne rektor ja ülikoolide väljapaistev esindaja Venemaa kongressis, on neil päevil kõneldes näidanud, et Riigikogu vastuvõetud kava järgi on presidendil juba väga vähe võim, aga teise kava järgi luua tahetaval riigivõimel oleks veel suurem isevalitsuslik võim kui Venemaal, kus vabalt valitseda ilma Riigikoguta ja määrata talu omanik oma äranägemise järgi, omades ka riigieelarve üle.

Kõike arvesse võttes tuleb küll meie riigi rahuldlik pooldajatel hääletada Riigikogu poolt valjatootatud põhiseaduse kava vastuvõtmise poolt. Poliitiliselt näib olevat talu teeksid ka need patrioodid-vabadussõjalased, kes ei muutmist vajalikuks peavad, [kuid] keda antud kava kult ei rahulda.

pidada, et Riigikogu kava läbikukkumisel nende kava teha, on küll minu parema arusaamise järgi asjatu, teadame nn. "vabadussõjalaste" kava vastu saab tõesti kindel lauldane, et selle labiminemist kuidagi ei saa ette näha.

Ma tahan mulle, et ka sotsialistide hulgas peaks leiduma inimesi, kes hääletavad Riigikogu kava poolt, sest põlvkondade vajadus on saanud juba rahva poliitiliste muutumiseks, ja sellest ei saa üle külma mõistuse argumendi, et praegune põhiseadus annaks teatud määral võim ja kestva valitsuse loomiseks.

Ma tahan mõningad kaalutlused, mida 12. tunnil tahtsin teha meie mõtlejatele kodanikele. Igatahes on aga selge, et hääletuse juures põhiseaduse kujunemise vastu ei kodanikud kõik hääletusele läheks ega jäta küsimist vaid teiste hoolde.

KUNINGAS ON SURNUD, ELAGU KUNINGAS!

Le roi est mort, vive le roi! hüüti vanasti kuningateerides.

Kahuripaukudega, pidulike koosolekutega, pidulikega maeti meie senist kuningat – 13 aastat, 11 kuud eest vaikselt, ilma ühegi pidulikkuseta maksmata Eesti Vabariigi põhiseadust 1920. a. redaktsioonile. Järgnevalt beldati uue kuninga – Eesti Vabariigi muudatud põhiseaduse redaktsioonis põhiseaduse eeskirjade võimule pühitsemise ehituse varemetel kerkigu uus hoone.

Eesti esimene põhiseadus, rajatud Riigikogu võimule ja täiusele, on surnud. *De mortuis nil nisi bene* – kauni kombe järgi lubatagu temale järelehüüdeks saanud sajatuste asemel paar sõbralikku sõna.

Tema tekkimisel olid rasked ajad. Palju vaime, mis. Mõndagi rajati rahva ja tema esindajate loomisele tervele tasakaalustatud mõistusele, julgele lootusele, kitsendamisele, kitsendamisest ja isamaa-armastusest, teadusest, gemusi, kui [kuid?] ka vähe pettumusi. Olud olid rasked, ru nael üksi maksis 185 marka!), varasid oli vaba kodanikel. Kuid värsked olid mälestused veel rasked elatud kannatustest – Saksa-aegsest näljast, tsaariaegsest vägivallast – ja usuti inimese paratamatusse.

Kas suutis vabaduse noorusejoovastuse mõnudele temale pandud suuri lootusi? Üks veerand meie rahvast et täiel maarial, nõnda et tema muutustki pole võinud nendega rahva enamus, olid temast tüdinenud. Ei ole küps lõplikuks vastuseks, mida võib anda sellel möödumisel.

KUNINGAS ON SURNUD, ELAGU KUNINGAS!

Liid on ta aga silmnähtavalt meile andnud, mispärast meile ka hea sõnaga oma põhiseadust algkujus. Meile kodurahu ja hoidis ära konfliktid seadusandva võimu vahel: see on suur teene.

Meie erakorralistel aegadel kiirelt muutuvatele meeleoludele luua uusi valitsusi, kes igaüks oma parema mõttega katsus energiliselt teostada maksimaalsel määral tema arvates vajalik maa huvides.

Meie ühiskond alalise poliitilise kontrolli alla, hoidis ta ära optimaalse tarvitamise: meil ei ole olnud ega saanudki meil valitsuse või tema üksikute liikmete kuritarvituste võimukandjate individuaalset korrupsiooni võimalust. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes.

Meie ühiskond alalise poliitilise kontrolli alla, hoidis ta ära optimaalse tarvitamise: meil ei ole olnud ega saanudki meil valitsuse või tema üksikute liikmete kuritarvituste võimukandjate individuaalset korrupsiooni võimalust. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes.

Meie ühiskond alalise poliitilise kontrolli alla, hoidis ta ära optimaalse tarvitamise: meil ei ole olnud ega saanudki meil valitsuse või tema üksikute liikmete kuritarvituste võimukandjate individuaalset korrupsiooni võimalust. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes.

Meie ühiskond alalise poliitilise kontrolli alla, hoidis ta ära optimaalse tarvitamise: meil ei ole olnud ega saanudki meil valitsuse või tema üksikute liikmete kuritarvituste võimukandjate individuaalset korrupsiooni võimalust. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes.

Meie ühiskond alalise poliitilise kontrolli alla, hoidis ta ära optimaalse tarvitamise: meil ei ole olnud ega saanudki meil valitsuse või tema üksikute liikmete kuritarvituste võimukandjate individuaalset korrupsiooni võimalust. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes.

Meie ühiskond alalise poliitilise kontrolli alla, hoidis ta ära optimaalse tarvitamise: meil ei ole olnud ega saanudki meil valitsuse või tema üksikute liikmete kuritarvituste võimukandjate individuaalset korrupsiooni võimalust. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes.

Meie ühiskond alalise poliitilise kontrolli alla, hoidis ta ära optimaalse tarvitamise: meil ei ole olnud ega saanudki meil valitsuse või tema üksikute liikmete kuritarvituste võimukandjate individuaalset korrupsiooni võimalust. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes. Etteheited käivad üksikute ühiskonnaliikmete suhtes.

Anname uuele kuningale avasüdamliku taotluse, et ta võiks jätkata ja veel paremini edasi viia lahkkonnatõrjumist meile armuline ka tema valitsemisel.

Vana Põhiseadus on surnud: elagu uus Põhiseadus!

ÕIGUS JA ÕIGUS RAHVUSVAHELISES ELUS*

Õigus on eriti rahvaste elus kaks ürgvana võimu, mis praegu teravalt rahvusvahelises poliitikas ülemvalitsuse holtumatult konkreetsetest rahvusvahelistest nähtudest analüüsida mõlema välispoliitilise teguri võrdlema ja nende enese ühiskonna jaoks seda õiget sihtjoont, millele toetuda oma suhetes teiste rahvastega.

Õiguse tuleb mõista jõu ja mida õiguse all, eriti rahvaste suhtes, seadmine ei ole sugugi asjata, sest vastust sellele otsib mitte üksnes iga kodanik, vaid ka rahvaste pere ja rahvaste tegelik elu – ning sagedasti ka üldiselt on iga riik, ja seega ka kogu rahvusvahelise suhte võrk, kus üksik inimene painutatakse, kas ta tahab või mitte, üldiste eeskirjade kaudu kindla korra alla. Kui meelde tulema tõrkuda säärase alistumise vastu, võttes tavalise nähtena, küll lootusetu: õiguskorraldus sunnib jõuga ka säärase üksikisiku üldise korra alla, ehk kui see osutub täitsa võimatuks, tuleb ta säärase tõrkuja välja normaalsest ühiskondlikust, olgu teda vahistades, olgu oma piiridest eemaldades, olgu tema tahet murdes.

Õiguse ühiskond võib püsida vaid ettemääratud korraldustega, mis üldiselt tuntud õiguskorra nime all, siis tuleb jõud ja õigus otse sünonüümid. Ja tõesti ongi õiguse suhted väga tihedad.

Õiguse korra tema mitmel kujul võib olla kas õiguskorra tulevik, õiguskorra tagajaks või õiguskorra rikkujaks. Kuna kaks funktsiooni on lahutamatult seotud õigusnormiga

*Õiguse mõistmise aktusel.

üldse, tarvitatakse tavaliselt jõu mõistet viimase
kõneldakse õiguse ja jõu vastuoludest, olgu niisugused
rahvaste suhetes.

Jõu ja õiguse tihedad suhted peegelduvad ka
üldfilosoofias. Eriti aga tunneme riigi- ning rahva-
hikorralduse vallas õpetusi, mis loevad õiguse vastas-
sete projektsiooniks ehk väljenduseks, ja kellele
dagi muud kui poliitilise võimu kõrgemal tipol
(olgu üksikisiku, olgu kollektiivasutuse) käsk peab
alluvale. Säärane on esijoones läinud sajandi lõpu-
äärmine võimu ehk analüütilise õigusteooria vastas-
kogu õigust samastab võimu ehk jõu organid ja
ning tunnistab vaid ühte, nn. positiivset õigust, mis
ette *princeps* ehk modernse terminoloogia järgi poliitika-
arusaamise järgi kaovad loomulikult need kõrgema
inimsugu on tuhandete aastate kestel seadnud rahva-
raldavaile suudeeskirjadele ehk õigusele, ja mille
esimene ülesanne õigluse teostamine ning ta
se rakendamise kunst.

Ei ole imeks panna, kui positiivse võimuõigusteooria
litsusele vastukaaluks uuem [aeg.] nähes, kuidas
asetatud õigusnormistik vajub kokku sõdade ja
keerises, elustab vana Rooma ja osalt keskajate
tõdesid, mis tuntud loodusõiguse nime all. Ja
kond kõneleb rohkem kui kunagi varem viimase
kestel õiguse vajalikest kõrgemaist mõistest ja
le järeldusel on tekkinud õpetlaste keskel tugovõime
se elustamiseks, mis tahab seada õigusnormide
õigluspriinitsiipe, mida ette kirjutab inimese terve
dugi tähendab see eetiliste põhimõtete esilekeht-
andluses ja ühiskondlikes suhetes, et panna
omavolile, mille põhjenduseks oli sajandeid keht-
luutse suveräänsuse teooria.

Õigusega ütleb tark Koguja, et ei ole midagi uut
mis iial olnud, on seesama, mis peab saama. Ka
suhetes kordub sama lugu. Esmalt valitses vaid loomus-

õiguse loomlaste juures oli õiguse esmaseks allikaks loo-
dusõigus kehtis ka keskajal.

19. sajandi vana kreeka sofistid vaidlesid õiguse ja eetika
vastas, toonitades, et õigus on vaid see, mida riigivõim
annab, ka 19. sajandi võimuteooria eitas õigusele
loomuliku vajadust. Õigus lahutati täielikult moraa-
lilist abstraktsest soovist; sest õigus ei olevat see, mis
on vaid mis tõeliselt on. Kuid juba õiguse ajalooline
mõistmine õigusele midagi kõrgemaks aluseks, peale
riigivõimu käsu, ning leiab selle rahva vaimus,
mis mõistetes, millistele peab vastama iga positiivne
õigus. Ning asjades käik sunnib tunnistama, et õigus on
vaid rohkemat kui tänapäeva võimu käsk. Ta sihiks on
parimast maailmakorda, arendades üksiku kodaniku
mõistust üldhuvi kasuks, tehes vahet, mis on hea ja
mis on halb kodaniku südametunnistus ongi kogu ühis-
kondliku, s.o. õigusnormide tõeline alus. Seda too-
tavad uue aja õigusteoreetikud.

19. sajandi lõpus ilmestulev loodusõiguse uuestisünd õigusteoo-
ria avaldab eriti tunduvat mõju rahvusvahelises elus.
Tõlkumise poolest on kogu rahvusvaheline õigus tihe-
lt moraalieeskirjade ja loodusõiguslike mõistete ra-
hvusvaheliste suhetes ajal, kus ei olnud üksikute riikide
te valitsejate omavolile ühtegi muud kitsendust pea-
tõeliku moraaliga ning õigluse tunde.

Õigusteooria mõju tõus siseõiguses hävitas ka rahvus-
vahelise kõrgemate õiguse kriteeriumide vajalikuks pida-
mist toore riikliku füüsilise jõu ülistamist.

Õigusteooria mõju oli tuletatud absoluutse suverään-
suse, mis vahepeal kaotanud palju oma võlust, kuni
seda riigid, kes seda õpetust esindasid, purunesid
sõdade reaalsete jõudude katsumises. Selle asemel
õigusteooria ning senini rõhutatud rahvad, kes toonitasid õigu-
sena õigluse printsiipi, püsisid või tärkasid uuesti
mõistma Fööniks tuhand. Piiramatu riigi suveräänsu-
suse ja paljud jõudsid välja selle eitamiseni.

Võimuteooria mõju vähenemine on eriti märgatav rahvusvahelises elus ning peegeldub esmalt maailma korralduses, mille kehastajaks on Rahvasteliit. Selle märkamatuks meie päevil eetilise element tungimiseks normi selle põhistajaks ja õigus on võitnud masside mineeriva positsiooni, mitte ainult siseõiguses, vaid ka rahvusvahelises elus. Meie huvides on kaasa aidata rahvusvahelise õiguse kasvamisele.

Nüüdne maailmakord on endise riikide isolaatori asemel seadnud koordinatsiooni ja õiguse kahe mõtte rahvusvahelises elus, mis on vaid loogiline jätk ühikonna arengust. Selle eelduseks on õpe riikidele suveräänsuse piiramatus kokkuvarisemisest. Tänapäev näitab, et suveräänsuse absoluutsusest ja jagatusest on palju järele jäänud. Tihenev rahvusvaheliste lepingute võrk ei ikka enam ja enam üksikute riikide omavoli vabadust. Õiguse line reaalne elu tõendas, et ka suurriikide võimude piirid on pilt. Eriti käesoleva sajandi algul leidis piiramatu võimude õpetus teravaid arvustajaid. Meie päevil on õiguse arengus eriti rahvusvahelise õiguse vallas, nende õpetajate arvustused, et riigi absoluutset suveräniteeti, ja seavad sellele ühe uue mõiste riikide sõltumatusest (*indépendance*), mis on aga riigi sarnast teguvabadust teistega, rahvusvahelise poolt ettekirjutatud piirides, ja vastavate kitsenduste üldeskirjade kaudu kitsendada üksikute riikide omavoli.

Suveräänsuse absoluutsuse eitamine ja iga riigi võimude eitamise rahvusvahelise õiguse raamidesse võib olla ühe kõrgeima õigusprintsiibi olekut, esmajoones üldhuvide tunnistamist. Oletatakse, et mõned riigi seadused, mis on ka ebaõiglased, eriti vasturääkivad rahvusvahelise õigusega, mistõttu riik kui tervik tehakse vastutavaks rahvusvahelise ühistu ees mitte oma valitsuse, vaid ka seadusandjate tegevuse eest, kui need rikuvad rahvusvahelise õiguse, ka siis, kui need puudutavad vaid üksikuid inimesi.

Tõepoolest ei ole ju säärast piiramatu riigivõimu omavoli, mida õigustab suveräänsusest klassikaline mõistus.

Õigust kogu inimest ja suur osa tema tegevust sünnib ja elab ja kitsendamatu, mispärast riigivõimule kuuluvad asja loomu poolt teatud piirid, olgu selleks üldhuvide poolehoid, avalik arvamus, kodaniku võimude piirid, õigused ehk mõni samasisuline loodusõigus; kõik nad pidurdavad riigivalitseja omavoli. Õiguse alluma seadusnormidele, nagu need kindlaks on määratud või muus seadustes, millega on juba eitatud ka riigivõimu ehk suveräänsuse täiust.

Õiguse kodaniku individuaalse vabaduse ja substantsi koostatud mõisted, nagu õigus inimlikes olukordades ja tasu, hariduse või võimu teostamisest osavõtu või riigivõimudeks valitsejate piiramatu võimude suuremad on riigivõimu kitsendused rahvusvahelisele ühistule arvati, et riigid kui suveräänid alluvad vaid ühistule, mida nad ise enese kohta tunnustavad kehade. Nüüd on aga olukord teine. Riigid nüüdses rahvusvahelises elus ei ole varustatud absoluutse võimutäiuse vabadusega, vaid on sotsiaalne üldmissioon, mida korraldatakse rahvusvahelise õigusega. Juhtivaks ideeks meie aja õiguse formulatsiooni järgi, on vaid rahvusvahelise ühistu *esprit international*, samuti nagu 17. sajandil maailma ühistu mõisteks oli suveräänsus. Muutus on tingitud ühistu ühtsusest sõltuvusest (*interdépendance*), ja aset rahvusvahelise õiguskorra tugevnemisest.

Õiguse vahenduseks uuele rahvusvahelise elu vaimule on ühe riigi poolt allakirjutatud Briand'i-Kelloggi Parii-
si leping (1928), millega riigid loobuvad sõjast kui rahvusliku poolehoidu vahend. Kokkuleppijad riigid, olles sügavasti teadlikud ühistu ühtsusest arendada inimkonna heakäekäiku, ja tunnud, et kõiki muudatusi endi vastastikustes suhetes saab saavutada ainult rahulikul teel ja iga riik peab võtma teostama korralikult ja rahus, leppisid kokku

Kõrged Lepinguosalised deklareerivad puhata rahvaste nimel, et nad mõistavad hukka sõja taotluse vaheliste tülisimuste lahendamiseks ja keelduvad rahvusliku poliitika vahendist endi vastastikustest rünnakutest.

Kõrged Lepinguosalised tunnistavad, et kõigi rahvaste võivate, ükskõik millise iseloomuga või päritoluga või konfliktide korraldamist või lahendamist ei peeta võimalikuks saavutada muude kui rahulike abinõudega.

Sellele uue rahvusvahelise õiguse põhjaprintsiibile hõlgab kallaletungisõja, on kallaletungisõda rahvusvahelise õiguse kuritegu. Kui juba 1899. a. Haagi 1. rahukonverentsi otsustas, et juriidilise ilmega tülisid lahendada rahulike vahendite kaudu, ja Rahvasteliidu põhikiri seda kordab, siis Pariisi pakt nõuab, et kõiki tülisid, mis puudutavad nn. riikide elulisi huvide, lahendada rahulike vahendite kaudu, et vältida sõja näol lubab vaid peale rahuliku lahendamise ebaõnnestumise korral sõja teostamist. Seda kordab ka Rahvasteliidu pakt, eriti oma art. 10, 12, ja 13, millistele artiklitele viitab ka 18. nov. k.a., esmakordselt rakendatakse ühe Rahvasteliidu vastu, sihiga teostada kollektiivset julgeolekut.

Selgelt tuleb sanktsioonide küsimuses ilmneks, et rahvusvahelise õiguse relatiivne heaolu ei ole võimeline vastu võtma jõu ja rahvusvahelise õiguse relatiivne heaolu elus. Pole vaja olla kuigi suur prohvet, et saada näha tulemustest: osutuvad sanktsioonid mõjukaks rahvusvahelise õiguse võitu jõu üle ka tegelikus rahvaste elus.

Teiselt poolt aga ei saa sulgeda silmi nähtele, et rahvusvaheline seisukord ei ole iialgi stagnaariv, olud muutuvad. Uuem rahvusvaheline kord tahab aga olla küllaltalt erinev ja püüab kindlustada rahvaste muutuvate elutingimuste huldava ümberkorraldamise ka ilma sõdadeta. Rahvasteliidu pakti art. 19 olevate lepingute kohaselt, kaasa arvatud riikide piiride, vast isegi riikide se staatuse muutmine. Vastavalt sellele oleks tavaline, et mõne kiiresti areneva ja suureneva rahva ühistõu tõttu lüüsi nõudeid rahuldatakse Rahvasteliidu protseduuride

1. mõne teise arenemises mahajaanud rahva ja riigi

toetuse vastab õiguslikule normistikule ka Itaalia uute loovide rahuldamise viis, tegelikult poolmetsiku Abessiaania, nagu seda septembri alul k.a. kavatsesid 1906. a. lepingutajad. Mitmel, nähtavasti rahvuslikul sisepoliitilisel loobus aga Itaalia sellest teest ja asus, kuigi rahvusvahelise õiguse eeskirjadele, teostama oma sihtide taotlemist rahvusvahelise õiguse kaudu, kuigi seni ilma vormiliselt sõda kuulu-

matena. Kui me ei oleks Rahvasteliidu aktsiooni lõppu, on Rahvasteliit viimasega igatahes kriipsutanud alla rahvusvahelise õiguse, et rahvusvahelise õiguse teostamine ei kehti niipalju riikide omakasu, alasti omavoli ja rahvusvahelise õiguse jõud, kui üldtunnustatud õiguslik kord, millele kuuluvad mitte üksikud väikesed ja nõrgad, vaid ka suured riigid. See tähendab aga, et tulevikus õiguse vahel rahvusvahelises elus näitab tõusvat tendentsi, kus rahvusvahelised ning arusaamatused leiavad lahenduse juurde tulemuste kaudu, nagu see sünnib meie ajal kõigis riikides. Sõltuvalt sellest tingib rahvusvahelise õiguse arenemine vankumatut üldsihtide taotlemist, et rahvusvahelise õiguse printsiipe, mille ülemaks sihtideks on see, mis on hea ja õiglane.

1. ajal rahvusvahelises elus õigus võtab ikka enam domineeriva, võrreldes toore jõuga. See nähe on rõõmus rahvastele, kellede reaalne võimukaal ei ole kõige vastavalt sellele ei ole ka juhuslik, et rahvusvaheline õigus eristab rõhutamist ja arenemist väikeriikides, nagu Belgia, Šveits, ja samuti ei ole arusaamatus, et rahvusvahelise õiguse üldtagaja – Rahvasteliidu – autoriteedi suurendamine eriti Skandinaavia rahvad. Ja meie ise, kes oma rahvusvahelisel oleme edukalt appi kutsunud õiguslikku, esmalt rahvaste enesemääramise õiguse näol, rahvusvahelises õiguskorras ja täpselt austades rahvusvahelise õiguse norme, näeme põhjendatult õiguse võidus meie

julgeoleku suurt kindlustust. Sellepärast ka tuleb vaja kaasa aidata rahvusvahelise õiguse võimude eriti aga Rahvasteliidu tugevnemisele, mis mõtte- ja tegevuskaupa meil mõnedes ringkondades märgatud puuduste kõrvaldamiseks ja tema autoriteeti. Muidugi ei tähenda see ka meie võiksime jääda lootma oma julgeoleku ja rahva- ja riigisõnusele ainult õigusnormistikule, ainult Rahvasteliidule, vaid ka oma omalt poolt kaitsma, relv käes, ta julgeolekut, ja teha selleks kindel kriminaalõiguslik kaitse siseriigisõnusele ja rahva- ja riigisõnusele ennast valvamast oma vara, teda luku- ja võtme- ja muude vahenditega.

Kokkuvõttes meie, rahu säilitamise sihiga, rahva- ja riigisõnuse teadmisega õiguse supremaatiat rahvaste elu ja riigisõnuse jaoks, rahva- ja riigisõnuse tugevnemist, peame siiski tunnustama ja toetama rahva- ja riigisõnuse tähendust. Jõud ja õigus ei ole iseenesest antud, vaid õigusnorm peab näitama jõule kätte tema õiguse kaudu. Meie idealistidena peame soovima, et õiguse ülemvõim oleks rahva- ja riigisõnuse elus, ja üheks vahendiks on, et iga rahvus- ja riigisõnuse nagu meie, karastaks ja suurendaks ka oma rahva- ja riigisõnuse õiguse tagamiseks.

SUVERÄÄNSUSE MÕISTE

1. Suveräänsuse mõiste¹

rahvusvahelise õiguse ainsaks subjektiks täielikult, s.o. rahvusvahelise õiguse kandjaks, on vaid riik. Selles on kõik ühine. Kuid riigi mõiste ei ole leidnud üldist definitsiooni rahvusvahelises õiguses. Nii oli riik *Cicerone* jaoks rahvusvahelise õiguse kokkuleppe ja üldise tulu aluseks (*coetus multitudinis juris consensu et utilitatis sociatus*).² Umbes samuti kõneleb ka *Grotius* rahvusvahelise õiguse ja üldhuvi kasutamise kohta (*civitas coetus perfectus liberorum hominum, juris communis utilitatis causa sociatus*).³

Selle ei vaata riigile ka meie aja publitsistid. Nii määrab *Wronce* riiki kui endvalitsevat territoriaalühistist (*selbstbestimmte Körperschaft*), s.o. teataval maa-alal kindlalt asustatud ülemvõimuga seotud inimühiskonda. Samuti määrab *Wronce*, et riik on poliitiline ühistis (*political community*), mille liikmed on seotud ühtlase alluvuse sidemega mõnemeelsele, mille käskusid, üldiselt võttes, nemad harilivad. Prof. *Martens* katsub muistseid riigi mõisteid seostada riigi elementidega, mille kohaselt tema arvab, et rahvusvahelise õiguse subjekt on inimeste liit, kes üksteisele on alistatud oma õiguste ja huvi ühtlase üldhuvi võimule. *Fauchille* piirdub ainult riigi mõistega, ära märkides riigi kui sõltumatu poliitilise ühiskonna eriomadust astuda suhetesse omasarnastega.⁴

Riik rahvusvahelise õiguse mõttes on sõltumatu poliitiline ühistis, kes on võimne pidama oma suhteid omasarnastega.

Sellekohaselt on riigil kolm vajalikku algelementi: kõrgem võim, territoorium ja rahvas. See tähendab, et ainult ja juba seal, kus teataval territooriumil on teotsemas ühine kõrgem võim. Riik on seega riigimukorraldus ning riigi olulisemaks tunnuseks on tema olemasolu.

Seega erineb riik igast teisest inimsoo ühiskonnast, muuseas rahvusest etnograafilisest mõistest, milleks tunnuseks on kultuuri ühtlus. Riigi rahvus on kõrgemale võimule alistumise ehk riikkondamata etnograafilisest või ajaloolise arengu mõttes uuema aja rahvusteooria peab ideaalseks rahvusteooriatsi riigi ja kultuuri mõttes, eriti rahvusteooria teooria kohaselt. Tegelikult aga esineb säärane kord väga harva (homogeensetes riikides), sest igal ajal tavaliselt mitmesuguse etnograafilise kuuluvusega geensed ehk multinatsionaalsed riigid) või jätke raafiliselt samast rahvast väljaspool seda rahvust riigi piire (*irredenta'd*).

Riigi kõrgema võimu eriliseks omaduseks on tema seisvus ja sõltumatus, mida tavaliselt nimetatakse *suveräänsuseks*. See mõiste arenes rööbiti riigi võimutäiuse kasvamisega keskaegse feodaalkorralduse endiste läänihärrade partikulaarvõim vahel keskvõimu tugevnemisega, kes omandasid järjendatusest niihästi oma alamate kui ka väliaristokraatide ningate võim tõusis keskaja lõpul täieliku autokraatidele, neil tekkis võimalus talitada täiesti sõltumatult teistest võimukandjatest, ning see võim jäi ainukeks riigivõimuse aluseks.

Riigivõimu säärase uue omaduse iseäraldust selgitas esimesena prantsuse õpetlane Jean Bodin, kes riigis ühe või mitme isiku kõrgema võimuga õigustatust (*recta gubernatio*) hulga perekondade üle, ta teatas võimu koondamist keskvalitsuse kätte pärundatavavõimu näol, mis olevat tuletatud inimkonna varjat

likust tahtest. Vaevalt on mõni teine õpetus rahvusvahelise tekitanud rohkem arusaamatusi kui säärane aru-likkust jagamatust ja piiramatust suveräänsusest. Te-kiatunud varjata ja õigustada iga rahvusvahelist ja omavoli.

rahvusvahelise koostöö ja õiguse tugevnemise arenemisega rahvusvahelise suveräänsuse mõiste mittevastavus tegelike-likkud riigid on sunnitud piirama omavoli kehtiva-rahvusvaheliste lepingute kohaselt. Uued riigivormid, nagu riik, muunavad esile kõrgema võimu jagamise liidu ja riikide vahel. Absoluutse tegevusvabaduse ja võimutäiuse jätab riigi kõrgem võim vaid selle lõplikuks ins-kiatunud peab teotsema piirides, millised talle ette kir-rahvusvaheline ja siseriiklik õiguslik normistik. Õigusega riiklennicki, et suveräänsus on vaid ühe kõrgema riigivõimu (*l'autorité suprême*) olemasolu, mis on kutsutud üt-riigi kõikide asjade lahendamisel.⁶ Mitmed õpetlased on suveräänsuse mõiste suhtes täiesti eitavale sei-riigi nagu Duguit, Lansing, leides, et meie päevil pole riigivõim riigis absoluutselt vaba ja täiuslik, mis mõis-riigi alused klassikalise suveräänsuse peasisu, ja seega riigivõim õiglane nimetada endise nimega sisuliselt hoo-riigi riigivõimust. Suveräänsuse asemele astub nüüd riiki-riigi (*indépendance*) mõiste, mis ei pretendeerigi ab-riigi piiramatusele, nagu seda nõudis iga riigivõim vare-riigi riigivõim rahvusvahelises ühistises kehtivatele õigus-riigi riigivõim autorid Hatschek, Strupp jt. ei maini riigivõim rahvusvahelise õiguse käsiraamatuis üldse suveräänsuse riigi riigivõim arvab isegi, et suveräänsuse mõiste asemele riigivõim õiguse positiivsuse (*Positivität des Rechts*) riigivõim areneb objektiivne, tunnustamisest sõltumatu riigivõim õigus, tõelik maailma õiguskord (*Weltrechtsord-*

riigivõim näeme, et nüüdsel ajal on suveräänsuse mõiste riigivõim muutunud: see tähendab vaid iga riigivõimu teovaba-riigivõim, mis talle rahvusvaheline õigus ette tõmbab, mis

mõttes seda sõna kasutatakse ka riikidevahelisel tasandil, mis ei ole seotud ühe riigi suveräänsusega. Liszt on selle sõna kasutamist sisemisele suveräänsusele suhtes üldiselt aga vastab talle märksa täpsemalt mõtlemine. Riik on suveräänne ehk sõltumatu, kui tema kehtestatud seaduste kuulata ühegi temast kõrgemal asuva võimuga ei ole võimalik. Käske alluvuse korras, talitades vaid rahvusvahelise õiguse piirides. "Suveräänsus kui riigi omadus on seotud riigi ka sisemaal kellestki kõrgemast sõltumatu võimuga (nn. *ma potestas*)," ütleb Liszt.⁸ Ta määratleb riigivõime teo- ja õigusvõimet, ühes arvatud riigi deliktide.

Kehtiva õpetuse järgi on suveräänsus kas a) sisemine või b) välis- ehk internatsionaalne (*internationale ou autonomie* ja *souveraineté extérieure ou indépendance*).

Sisesuveräänsuse, s.o. autonoomia ehk iseseisvuse mõttega kasutatakse ühistise võimet korraldada oma elamistunnet ja endale valitsus omaenese arusaamiste ja põhimõtete alusel. Riik rates oma seadusandlust ilma ühegi vahelise sõltuvusest teiste riikide poolt. Säärane korraldus sisesuveräänsusele annab riigile juriidilise isiku ilme, kes võib olla õiguste ja kohustuste kandjaks, ja käsitleb vahetult valitsejate ja neile alluvate vahel. Ta on eelduseks kui *imperium et iurisdiction* riigi suhetesse astumiseks teiste sarnastega, mis on suveräänsusele, sealjuures reserveerides teatavad küsimused riigi enda lahendamisele (nn. *le domaine de la souveraineté exclusive de l'état*).

Välissuveräänsus ehk sõltumatus (*indépendance*) on riigi isikuna korraldatud ühistise võime toimida võrdvõrdse piire täieliku vabadusega, kõike võõrast sundi koostades avaldub riikide suhetes ja käsitleb ühe riigi vahelisi suhteid teiste riikidega. Ainult riigi poole, kes omab välissuveräänsust, on rahvusvaheline õigus yahenditult. Juriidiliselt ei ole suveräänsus riigi moraalsest ega materiaalsest jõust sõltuv. Riigid naudidavad samu õigusi ja kannavad samu kohustusi, sõltumata nende tegelike jõudude määrast, kuigi poliitilise kaalu kaal võib olla erinev.

Mainitud suveräänsuse jaotuse mõju leiame ka riigi põhiseaduses, kus § 1 lausub järgmiselt: "Riik on sõltumatu ja iseseisev."

See tähendab, kus riigivõim on rahva käes." Sisesuveräänsuse mõiste on seotud riigi võime korraldada riiklikku elu oma tahtmise alusel sõltumata teistest riikidest. Välissuveräänsuse mõiste on tähendatud siin sõnaga "iseseisev", kuna Eesti Vabariik on sõltumatu võime astuda suhetesse teiste välisriikidega kui võrdvõrdse riigina ehk tema välissuveräänsus on tähendatud sõltumatusena. Just viimane, s.o. rippumatus ehk sõltumatus (*indépendance, Unabhängigkeit*) on iseloomustav Eesti riigi isikule personaalsusele, mitte aga "iseseisvus", mida mõeldakse riigi võime korraldada oma elu sõltumata teistest riikidest, kuuludes mõne teise riigi välissuveräänsuse alla. Välissuveräänsuse mõiste on seotud riigi võime korraldada oma elu sõltumata teistest riikidest, kuuludes mõne teise riigi välissuveräänsuse alla. Välissuveräänsuse mõiste on seotud riigi võime korraldada oma elu sõltumata teistest riikidest, kuuludes mõne teise riigi välissuveräänsuse alla.

2. Riigi põhiõigused

Õiguse mõiste üldiselt on näidata igale õigussubjektile õigused ja kohustused, et igaüks võiks, rooma juriidilise isiku ilme, kes võib olla õiguste ja kohustuste kandjaks, ja käsitleb vahetult valitsejate ja neile alluvate vahel. Ta on eelduseks kui *imperium et iurisdiction* riigi suhetesse astumiseks teiste sarnastega, mis on suveräänsusele, sealjuures reserveerides teatavad küsimused riigi enda lahendamisele (nn. *le domaine de la souveraineté exclusive de l'état*).

Välissuveräänsuse mõttega kasutatakse ühistise võimet korraldada oma elamistunnet ja endale valitsus omaenese arusaamiste ja põhimõtete alusel. Riik rates oma seadusandlust ilma ühegi vahelise sõltuvusest teiste riikide poolt. Säärane korraldus sisesuveräänsusele annab riigile juriidilise isiku ilme, kes võib olla õiguste ja kohustuste kandjaks, ja käsitleb vahetult valitsejate ja neile alluvate vahel. Ta on eelduseks kui *imperium et iurisdiction* riigi suhetesse astumiseks teiste sarnastega, mis on suveräänsusele, sealjuures reserveerides teatavad küsimused riigi enda lahendamisele (nn. *le domaine de la souveraineté exclusive de l'état*).

õiguste teooria pooldajadki neid õigusi positiivselt ei tunnustanud, vaid riikide olemasoluga kaasaskäiva õiguse olemasolu vältitamatu, mispärast tuleb lugeda teaduslikult õigusteks neid nähtusi nimetatakse "õigusteks" või isegi suveräänsuse järeldusteks. Kuna aga rahvusvahelise praktika järjekindlalt kasutab riikide põhiõiguste teoorias on ka teoorias veel nüüdki, nagu varemint, kindlalt vaid viimastest.¹¹

Riikide põhiõiguste süsteemi suhtes ei ole üldiselt üksmeelt ja igaüks neist, käsitledes seda ainult ühe jaotust. Nii on Heffteri loendusel riikide üldõiguste sarnasus; b) iga riigi õigus eksisteerida vahetult oma territooriumil; c) õigus oma poliitilise sõltumatuseks; d) õigus läbi käia teiste rahvastega (§ 26). Kui leiab aga olevat ainult üheainsa põhiõiguse olemasoluks (*le droit à l'existence*), millest alles tulenevad õigused hoiuks (*conservation*) ja vabaduseks (*liberté*). Üks õigusest tulenevad omakorda õigused areneva riigi julgeolekuks, kuna vabadusele järgnevad suveräänsuse õigused. Suveräänsuse õigus sisaldab aga omanduseks, seadusandluseks ja kohtumõistmuseks olemasolust tulenevad sarnasus, vastastikkuse, sõjate, lepingute, sõja ja vaba kauplemise õigus.¹² Kui samuti esimeseks põhiõiguseks õiguse olemasoluks (*the right to existence*), millele järgnevad õigus sõltumatusele, õigus, õigus territooriumile, õigus vabaks kauplemiseks, ja õigus olla juriidiliselt sarnane teistega.¹³ Kui ei ole tema meelest aga absoluutsed ning kõik, mis on kindlasti öelda võiks, on vaid asjaolu konstateerimine, et riikide vahelises liikluses vaadeldakse ühte laadi õigusi ja kohustusi panevamatenä, ja nende rikkumist peavad riigid vastu tuleb võidelda kõigi abinõudega, mis rahvusvahelise annab nende käsutada. Rahvasteliidu pakt (1919) on ti kaitstavateks õigusteks maa-alade puutumatust ja poliitilist sõltumatust, mida kohustuvad tunnustada kõik Rahvasteliidu liikmed.

võttes kõike mainitud, võime toonitada, et rahvaste vahelise riikide sõltumatust, mis kõrvaldab iga rahvusvahelise ehk interventsiooni teiste poolt ning nõuab tunnustust, kaheldamatult saaraseks õiguseks, mis on tunnustatud, põhjaneva eeskirjana ja mida seega võib loetleda riikide põhiõiguseks, pealegi ainsaks tunnustatuks.

Tuleb märkida juba üksikud õigused riikide teovõime kohta rahvusvahelise saatkonna õigus, *jus legationis*, mis on aktiivne või passiivne, s.o. igal riigil on õigus nii saata teistesse riikidesse oma saadikuid kui ka saada võtta; 2) rahvusvaheline sobimusõigus, *jus tractatum*, s.o. õigus sõlmida lepinguid ja liite; 3) sõjane õigus- ja rahuõigus, *jus belli ac pacis*, s.o. oma huvi rahulikult teel kui ka vägivallaga sõja kujul; viimane aga märksa piiratud 1928. a. Pariisi paktiga, kus on tunnustatakse keelatuks, ning 4) rahvusvahelise õiguse rikkumist, mida ta on aga kohustatud, kuid ta võib ka nõuda, et teised riigid karistamatult rahvusvahelisi norme.

Sõltumatuse põhimõttest tuleb ka kõikide riikide võrdsuse ehk samaõigusluse (*égalité*) nõue, mis on rahvusvahelise liikluse tähtsamaks algprintsipiiks. Ta tähendab, et a) kõikidel riikidel on samad õigused ja kohustused; b) tunnustatakse ühesarnast õiguslikku rakendust kohtu tülide ja nõudluste lahendamisel, ning c) kõikide riikide vahelise osa uute õiguste ja kohustuste eeskirjade koostamisel, kõikidel riikidel on samad õigused ja kohustused. Kui riikide vahelise juriidilise sarnasus ei tähenda aga, et kõikide riikide vahel oleks sama jõud või kaal rahvusvahelistes küsimustes, siis tähendab see, et iga riigi füüsilised tegurid, rahvusvaheline ja majanduslik tugevus, mis on omakorda seotud territooriumi ulatusest, rahvaarvust, tööstuslikust ja tsivilisatsiooni tasemest. Seepärast riikide samaõigusluse mõista ainult vormiliselt, nagu meie loeme kõiki

kodanikke sarnasteks seaduse ees või nagu kodanikkudeks (peers) kogu Inglismaa aadlit, olgu nad hertsogid või parunid, mis aga tähendab vaid seda, et kodanikkude rakendamisel samad õigused ja kohustused, vastutused ja seadused ebasarnasusele.

Juriidiline samaõiguslus ei kindlusta aga samaõiguste teostamist, kus jõuline moment evib mõnda aega kestnud. Nii peeti Vene-Jaapani sõda Hiina territooriumi viimane oleks suutnud kaitsta oma vaieldamatuks õigusi. Tugevam riik kaitseb oma õigusi alati tugevalt, seda suudab teha nõrk. Samuti on uute õigustehoorit suurematel riikidel märksa tähtsam osa kui väikesemajandusel sajandil kujunes olukord, et teatud riigid hakkasid mõju maksta panema ka neis küsimustes, mis puutunud, toonitades, et nende huvid on universaalsed ja sid õigust rääkida kaasa kõikides poliitilistes küsimustes. Olid Euroopa nn. suurriigid Briti, Prantsuse, Saksamaa, Itaalia, Vene, enne 1914. a. sõda ka Austria ja alates Viini kongressist moodustasid "Euroopa kontinentaalne (Européen)", mis nüüd uute suurriikide, Ameerika ja Jaapani osavõtul tuntud suurriikide kontinentaalne riike nimetatakse "piiratud huvidega" riikideks. Vene ka suurriikide konverentside otsused 1856., 1875. ja 1907. aastal sunduslikeks kogu tsiviliseeritud maailmale.

Haagi konverentsid 1899 ja 1907 kui ka Rahvusvahelise kutsumine tõid uuesti esiplaanile riikide sarnasuse mõte. Haagis oli mõjul riikide sarnasuse mõte tema tantsu ajal, kus igasuguse otsuse jaoks nõuti vaid kordade üksteelt, mis märksa takistas konverentsi töid, mis võimatuks Alalise Rahvusvahelise Kohtukoja elluviimiseks. Tegelikult leidis sarnasuse kitsas reegel eranditult teaduspigutes, kus, näit. maailma-postiliidu lepingu sõlmimisel kandsid jõukamad riigid, kelledele kaudu otsustamisvõim sellega, et neile lubati lihtsamat arvel. Rahvasteliidu pakt katsub leida kokkuleppeid sarnasuse ja tegeliku erinevuse vahel riikide peale.

riigid sarnased, kõikidel on sama hääle arv, olgu see riik Briti või neegrite vabariik Libeeria, kuna otsused võetakse vastu võetud, peale väheste erandite, ühel häälel. Riikide koostamisel on suurriikidel märgatav eesõigus, mis evivad seal alatist kohta, kuna teiste riikide võivad osa vaid perioodiliselt toimuvate valimiste vahel sarnasuse probleem on seega kaotanud oma teotõhususe ning peaküsimuseks nüüdsel ajal kujuneb see, rahvusvahelisel ühistisel on võimalik panna kehtima uusi kehtivama või vähema hääleteenamusega, loobudes ükstele ükstelele põhimõttest, mis tingitud riikide võimutselt mõistmisest. Rahvusvahelise ühistise teostamisel pidades tuleb säärest ükstelele murdmise teostamisel progressiivseks nähtuseks. Arvestades reaalseid asju, et mitmed õpetlased seisukohal, et riikide õiguslik elu ole enam rahvusvahelise õiguse kehtiv reegel, ja et riigid erituvad õiguslikult erilisse gruppi.¹⁴

Riikide õiguste küsimused keerelnud peamiselt majanduslikul. Meie päevil evivad viimaste kõrval erilist tähtsust majanduslikud küsimused ning vastavalt sellele tuleb ka riikide õigusi ka majanduslikele suhetele.

Riigid õigust sõltumatuseks mitte ainult poliitilisele, vaid ka majanduslikult, ja üksikute riikide ülevõimu vastu võivad teiste majanduslikud liidud – majandusliku tasanduseks,¹⁵ nagu seda tehti varemini poliitilise tasanduseks. On ju kadumas piir majandusliku sissetungimise (economic penetration) ja poliitilise vahelesegamise (interference) vahel, sest majanduslike huvide kaitse nõuab poliitilise vahelesegamise näol.

Kõneldakse nüüd, et iga riik on õigustatud sõltumatust ka võõra riigi majanduslike sammu- ja tegutsemisele, et need ähvardavad tema julgeolekut ja olemasolu, sõltumata. Nii võib ta piirata välisriigi vaba majanduslik-ust oma pinnal vaid väliskaubanduslike operatsioonidele, et keelduda täiel määral nii välisriigi enese kui ka tema tegevuse majandusliku tegevuse investeerimise või

kaubanduse alal, tähele pannes vaid, et sarnaselt kõikide riikide suhtes või et tavates lepingutes määratud piiri.¹⁶

PÕHISEADUSE MUUTMISEST

1. Mis on põhiseadus?

Kui me ütleme selle küsimuse üksikasjalisele käsitlemisele, siis kõigepealt selgitada seda sotsioloogilist mõistet, mis põhiseadus on, ja siis muidugi vastavalt sellele tema funktsioonidele.

Põhiseadus on igas riigis see kord, juriidiline normistik, mis määrab riigi asjaajamise viisi. Seega põhjapaneva tähendusega on see mitte vormistik ise, vaid sotsioloogiline kord, mis sellest väljub. Vastavalt sellele sotsioloogiline riigi põhiseadus on selline, mis teatud rahva ühiskondlikult rahuldab kõige paremini. Põhiseadus ise on seega riigi võimude suhe, ning ei sõltu väga palju sellest, kuidas see on kirjutatud tähest.

Kui me vaatleme riiklikke kordi üle kogu maailma, siis näeme, et mõnel pool see riiklik kord, mis vajalik teatud riigi kõrgemate ülesannete täitmiseks, on fikseeritud teatud seaduslikus aktis või aktides. Teistes riikides ei ole riiklik kord ei ole aga leidnud kaugeltki oma väljendust, et tähenda, et sellistes riikides ei oleks üldse mingit korda.

Kui me võrdluseks kaks riiki. Ühelt poolt Põhja-Ameerika riik, teiselt poolt Inglismaa. Ühendriigid on sellise riigi põhiseadus oma põhijoontega on fikseeritud teatud aktis, mis nimetatakse konstitutsiooniks. See Ameerika põhiseadus on fikseeritud juba 1787, jõusse astunud 1789, kehtib tänapäevani. Kuid võrreldes esialgse kompositsiooniga on see akt muutunud, sest üksikuid norme on vahepeal muudetud

funktsioonid kanti Asutava Kogu esimehelt üle riigile ja korraldati ligemalt valitsuse tegevuse aluseks põhimõtted jäid samaks, mis olid ajutises valitsuses.

Ma ei hakka peatuma 1920. aasta põhiseaduse juures. Ma tähendaksin vaid neid iseloomustavaid põhiseadusele omased.

See põhiseadus on küll asetatud võimude jaotusele, aga veidi muudetud kujul. Teie teate Montesquieu'ist, et õige riikliku korralduse jaoks peavad olema kolm võimu – seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim – võiksid õieti tegutseda, peab nende vahel olema otne kaal, peab olema võimude vahel *cheque and balance*.

Meie põhiseadus väljus siin veidi teistsugusest mõttega, et see Montesquieu arusaamine on vananenud. Me rea teiste teooriatega kooskõlas öeldi, et üks võim on kõige tähtsam. See võim on rahva otsene esindus (teooria rahva ülemvõimust). Domineeriv võim on riigikogel kätte käes on esijoonel seadusandlus, kuid kohtuliku võimu loomine ja nende üle kontrolli peab olema juures kontroll kohtuliku võimu üle jäi minimaalne. Riigikogel aga kontroll valitsuse üle maksimaalseks. Riigikogel sel pidi alaline usaldus olema. Riigivanem jäi ainult niikauaks, kuni tal Riigikogu usaldus oli. Muudatus valitsusvõimu luua küll tugevaks, ja valitsuse peale kolleegiumiga põhjendati sellega, et siis on võim tugev nase niidina levib 1920. a. põhiseadusest välja riigikogele teedi kõige täielikum teostamine ja rahva üldtunnetiimine. Ei ole kellegi saladus, et 1920. a. põhiseaduse revolutsiooni ja maailmasõda, pärast Vabadussõda teinud momendid kogu rahva seas olid väga kõrged, ja määral lükati tervelt tagasi see väide, mida vanal ajal kohta öeldi, et eestlastel ei ole ideaale, neil on ainult eestlaste noor intelligents, kes 1920. a. põhiseaduse seeris rahvast selles mõttes, et ta oma huvisid ei loovut riikliku korra rakendamisele. Selgus aga aja jookel, et idealisatsioon iseenesest ei vasta reaalsustele, et tuleb

et kui tuleks seisukohta revideerida mitmes mõttes. Riigikogel leidis selline 1920. a. riikliku korra ja põhiseaduse aset nähtes, et rahvaesindus esialgsest üldpoliitilisest oli kaldumas üksikute kihtide esindusse, kus poliitilised parteid muutusid õieti elukutsete esindusteks. Meie parteide nimetustestki õige sagedasti välja ja riigikogel korral rahvaesindus sagedasti unustas oma ülesande ja muutus selleks, mida tuntakse Ameerika terminiga "coalition of interests" andjaks oma valijatele.

Riigikogel Eesti asub sellises teravas rahvusvahelises olukorras, et tema täidesaatev võim peab alati olema löögivalmis. Riigikogel alaline valitsuste vahetus, mis väga kergesti tekkis riigikogu liikmete tujude järgi, ei lubanud pikemaid vahetusi üles seada ega küllalt süstemaatiliselt töötada rahva üldhuvide. Selle tagajärjel hakkas juba varakult ilmuma, kes nõudis, et meil tuleks siiski võimude jaotus alaline olla. Tuleks anda teatud iseseisvus ka täidesaatevle, ja parlamendi diktatuur, selle sajapäise majesteedi eest, võtta piiramisele.

Teame, et juba 1926. aastal anti selle kohta esimesed ettepanekud, mis aga Riigikogu kantseleisse jäid peatuma. Riigikogel püüdi päeval arutati seda küsimust. Leiti, et põhiseaduse küllalt elastseid võimalusi riiklikku valitsemist ka rakendada, kui seda tahetakse, aga mis puudus, oli tahe teha muudatusi ette võtta.

Riigikogel valitsuse seadus tõi teatud parandusi, kuid mitte küll

et tekkisid juba konkreetsed kavad põhiseaduse muutmiseks. Riigikogel arutatakse 1932. aastal, 13.–15. augustil 1932, aga rahva poolt tagasi 50,9%-lise enamusega. See põhiseaduse muudatus nägi ette Vabariigi Valitsust sõltumatult parlamendilise riigipea või presidendi valimist, ja teatud määrade kontrolli Riigikogu üle.

Riigikogel ajal aga tekkis meil majanduslik kriis, mis veidi hiljem muutus üldine majanduskriis, ning meie kodanike materialne olukord märksa raskemaks kui ta oli varem olnud. Eriti

võrreldes aegadea varsti pärast sõda, kui olukord jark oli. Nüüd aga tuli majanduskriisi ajal tõmmata oma normaalset eluvajaduste täitmist. Kriis põllumajanduses, ja selle tõttu tekivad rahvaliidu liikumised, mis aga kogu selle paha perioodi põhjuste koormaks, vaid peamiselt 1920. aastal järele ilmsiks tulnud mõningate riiklike korra puuduste ja mindi veel kaugemale. Hakati otsekohe süüdistama aususes seni riiki valitsenuid. See liikumine võltsis ja meie teame, et vast juba ka selle liikumise ees esimese põhiseaduse läbikukkumise põhjuseks. Ütlema, et suuremaks põhjuseks oli pahempoolsete ajajate vastuseis, kes 1920. a. põhiseaduses nägidsid idee kõrgemat väljendit.

Samal 1920. a. sügisel aga endiste vabaduspartiid tuli välja uue projektiga, mis oli mõjustatud tooleaegsetest Euroopa liikumistest, mis meie riiki ni vastased olid. Meie riik, nagu meie näeme 1920. a. duse formulatsioonis, ja nagu see selgub meie riigi koosseisust, on esmajoonel rahvavalitsuslik riik, kus on rahva käes. Siin aga toonitati uute voolude tõttu küll vormiliselt rahva käes, aga seda tuleb teha teadlamendi, vaid üksikinimese kaudu. Üksiku inimese võim [antud] võimu kontsentratsiooni ehk autoritaarsuseks, nagu prof. Curtius ütleb, minnakse *von Zetzel-Konzentration der Macht*, tuli üle ka meie avalikust ja uus põhiseaduse kava, mis kolme endisest Vabariigi osavõtnute liidu tegelase poolt esitati, ongi ehutatud sellele üksiku inimese kätte [antud] võimu kontsentratsiooni printsiibile.

Põhiseadus oli välja töötatud väga kiirel korral, ja ühele sellele ligidalseisvale juristile ütlesin, et nüüd vaja, et uus põhiseaduse muutmise kava põhjalikult taks, siis tema oli küll sellega nõus, aga ütles, et poisid andsid kava juba sisse. "Poisid" olid seda töö peab ütlema, et nii suur akt end hobuse seljast teha.

rahvaliidumise, mille sotsioloogilised põhjused on tugevõimelt, ja kuigi Riigikogu, kus kokku tulnud siiski inimkõnelt mõtlesid, esitas rahvahääletusele teise, projekt, kukkus ka see projekt juunis 1933 rahvahääletusel. Hookord aga juba suure hääleteenamusega, nimelt 2/3 enamusega, ja 14.–16. okt. 1933 jõudis rahvahääletusele Vabudussõjast osavõtnute liidu esindajate poolt esitatud projekt, mida vormilise kuju järgi võib küll nimetada delikliku riigi põhiseaduseks, nii nagu olen püüdnud seda oma kõnes Berliinis, kuid mida välismaalased sisuliselt nimetavad autoritaarseks põhiseaduseks. Selle põhiseaduse loomine omal ajal oli meil tõesti väga suureks sündmuseks.

4. 1933. a. põhiseaduse puudused

Kui teravasti selle vastu välja astus, olin mina ise, ning ma ütlesin selle tõttu, et ta tõi sedavõrd ebastabiilsust meie riiki, et ta läks sedavõrd lahku meie riikliku põhimõttest, et ta ei võinud meile tähendada rahulikkust arenemist. Hookord on aga sedavõrd delikaatne, et meie ei või lubada riigile oma riigimasina töötamisel, sest iga korratus, mis võib putša, kuidas tahate seda nimetada, otsekohe halva riikliku masina tegevuse, asetab välispoliitiliselt riigi seisukorda hädaohtlikku seisukorda.

Ma tahan teile pikemalt selle seaduse puudusi omalt poolt öelda just selles mõttes, et kogu võim täiesti on koondatud riigivanema kätte. Juhatan teid prof. Grimmi töö juures "Riigi põhiseaduse muutmise uus eelnõu" (1933), kus on näha, et riigivanemal on rohkem võimu kui Vene tsaaril. Ma tahan vaid väljavõtte 27. jaanuaril "Uues Eestis" ilmunud riigivanema kirjutisest, kus riigivanema esimehe Vahtramäe kirjutisest, kus

uue põhiseaduse on suunatud diktatuuri ehk anuvalitsuse loomisele ja rahvavalitsusliku riigikorra kaotamisele.

misele. Sõnades poleks see nagu nii, sest et võime-
taks põhiseaduses läbi viidud olevat seadusandliku ja
mu eraldamise põhimõte, mis on õigusliku riigi aluse-
hiseaduse sisusse tungida, siis on selge, et kõikvõim-
val on valitsuselt ja rahvaesinduselt põhiseadu-
sugune autoriteet. Riigivanem võib nende mõlema
oma heaksarvamise järgi, oma näengu järgi kutsuda
kutsuda ja minema kihutada, Riigikogu kokku kutsumata
ja kokku kutsumata jätta, olles piiratud pädevusega
lustega. Riigikogu on asetatud käsualuse seisundis
sus viidud tavalise kantselei tasemele – ei ole vast-
ja ministreid, nagu see on tasakaalustatud võim-
likus riigis.

Dekreediõigusega riigivanem võib seadusandli-
tuses võtta enda kätte, võib ära kaotada kodaniku
vabadust kaitsvad seadused – ja panna maksma
seadused.

Kui kõikvõimas riigivanem riigivanema valimise
lulustel” edasi lükkab, on diktatuur kõige täiemal
Mõnikord võib rahvastel ja riikidel hädaabinõuna
jarele tekkida, aga halvavalt mõjub see alati rahva
ja palju halvem on juba see, kui see püsivalt peab

Kehtiva põhiseaduse järgi on riigivanemal täielik
seadusandlik ja valitsusvõim on koondatud riigivanem
nagu see põhiseaduses väljendatud ja eelpool öeldud
lulustel” Riigikoguga ja valitsusega talitada vabalt
nagu see võib sündida ainult ainuvalitsuslikus riigis
da praegune põhiseadus ei anna, teisiti tõlgendada
kaks põhiseaduse segamini, viiks võimude-vahelise
teise sõnaga, kodusõjale ja riigi hukkumisele.

Ta analüüsib siis edasi, mispärast see tuli, et pe-
raske majanduslik seisukord, poliitiline kriis ja
olematus toleaege valitsusega. Kõige selle järele
dugi see, et praegune riigi põhiseadus ähvardab
olemist niivõrd, et tuli tarvitusele võtta erakorraline
riikliku korra alalhoidmiseks, nagu 12. märtsi akt

riikrannia hooldamine, nagu seda tabavalt praeguse
seaduse muutmiseks on öeldud.

hooldamise kord ei või aga loomulikult kesta lõpmatu-
kord on ajutiselt vajalik riiklikus elus, kuid sellest
a väljapääs, sest hooldamine toob ikka teatud ummi-
ning iga hoolealune ootab hea meelega, mil ta ükskord
tuleb, samuti kui ka hooldaja ise soovib vabane-
tusest. See ei ole aga kerge asi, ning sellepärast on
et otsitakse praegu teid, kuidas sellist ebamäärast
tada.

eduga on, et ei või sarnaste puudustega normatiivset
riigi aluseks, nagu seda 1933. a. parandus-põhi-
seadus. On vaja leida olukorra paranduseks teid, ja neid
otsida juba vastavalt neile normistikele kui ka kõrge-
tutajadele, mis rahva ja riigi elu aluseks.

4. Põhiseaduse muutmise teed

aluseks on ette nähtud viisid, kuidas põhiseadust muu-
tada (hääletuse kaudu, tervikliku seaduseprojekti näol), et
või välja töötatud olla rahva poolt rahvahääletuse kor-
d Riigikogu poolt. Siin on kaks teed, mida põhiseadus on
tuleb ütlema, et selles mõttes on meie põhiseadus
põlvandumatu põhiseadus, mida sakslane nimetab
Ewiges. Ma pean tähendama, et sarnane painduma-
mille ilalgi meeldinud. Juba Asutava Kogu ajal tegin
ku, et põhiseaduse muutmise sünniks harilikus korras,
mõnes, kuigi kvalifitseeritud häälteenamusega, nagu
d määrused Riigikogus. Tolleaegse idealisatsiooni järgi
tuleb minu ettepanek vastuvõttu, ja selleparast, kui ma
tuleb täie veendumusega, et paindumatus põhiseadu-
se on riiklikult seisukohalt hädaohtlik, siis ei tee ma
ainult täna, vaid see on minu ammune juriidiline

seadus muutmise vajadusesse, siis see on päris selge.
nond ka, kuidas seda muuta.

Normaalne oleks olnud toimida riigi põhiseaduse kahel viisil. Paljudki meist oleksid seda tarvitanud. Kuid riigivalitsemise juures ei tule arvesse võtta võetud normistikku, vaid üldist sotsioloogilist olukorda. Valitsemise juures esmajoonel on mõõduandev. See tähendab, et valitsemine oleks otstarbekohane ja ei tohiks olla *Salus publica suprema lex est*. Sellest järgneb muidugi minaalõiguses juba ammu on rakendatud hädavajalikkuse õiguses aga hädaseisundi ja hädavajalikkuse mõiste.

Riiklikus elus võivad tekkida olukorrad, kus riik peab loobuma normides määratud rakendamise viisidest kõrgemate huvide kohaselt tarvitusele võtma teisi viise. Meie põhiseadus tundis seda viisi väga hästi. Selle vajadus on väljendatud 1933. a. põhiseaduse 100. artiklis: "Vajadusel võetakse kasutusse hädavajalikkuse seisukohast", mis nii mitu korda figureerib ja annab riigile täieliku kontrolli parlamendi ja valitsuse üle ja teeb riigile andliku õiguse, kaasa arvatud ka eelarve, mis riigis seisukohast õieti rahva kõige suurem privileeg on, mis peab dale makse peale panna.

Riikliku hädaseisundi teooria on selles mõttes juba täiesti tunnustatud, ja kui nüüd leitakse, et põhiseaduse muutmise on vajalik, aga olevad teed on rakendamata viisid, siis peab leidma uue väljapääsu.

Mis puutub sellesse, kuivõrd praeguses põhiseaduses fikseeritud teed on rakendatavad, on puht poliitiline küsimus. Tähendaksin vaid ainult seda, et teatud rahvusvahelises elu on näiliselt sedavõrd sassi läinud, et normid mässukatsed tekivad, elu normaalset on kaugel. See on hulikku meeleolu, milles võib põhiseaduse normistiku teostada. Näib, et juba see sümptoom üksinda õigustab teed võtma erakorralisi abinõusid selleks, et saavutada põhiseaduse muutmist.

Sellest seisukohast välja minnes on hädavajadus teinud meie riigivanemat asuma uuele teele, nimelt rahva kogu teele, et kokku kutsuda uut asutavat võimu, mis ei oleks randaks olevat põhiseadust, tarbe korral aga loobuda

ollust riigivanema algatusõigust ei ole põhiseaduses ette nähtud, kuid kaudselt see siiski sisaldub, kas või 100. artiklis 60, kus öeldakse, et riigivanem juhhib sisetööd, hoolitseb riigi eest. Siin juhtimise element peaks olema enesest õiguse riigivanemale pöörduda tarbe korral peremehe – rahva – poole, et saada tema käest tarvilikult kättemõist, kuidas edasi minna. See oleks normaalviis. Ma arvan aga, et palju tähtsam kui puht poliitiline tõlgitsemine on just sotsioloogiline alus. Hädavajalikkusest välja minnes on meil oluline, et riik ajutise seisukohast välja saaks, ja konkreetne sündmuste analüüs, et põhiseaduses fikseeritud teedel seda võimatu on teha. Peab leidma uue tee, ja selleks on riigivanema otsus teostada eriline organ, kelle ülesandeks *expressis verbis* on teostada uus põhiseadus.

See on võinud osa mitme põhiseaduse väljatöötamisest, ja see muuseas väga hästi, kuidas omal ajal tuli mul osa võtta komisjonist, kes Vene Asutava Kogu aluseid välja töötas, ja see töö on väga keerukas. Seda ei saa teha hobuse jalgel, mõttes on otsus rahvuskogu kaudu põhiseaduse muutmise teostada otstarbekohasest ja hädavajalikkusest seisukohast õige. Selle rahvuskogu iseärasuseks on see, et ta ei ole traditsiooni järgi ühe-, vaid kahekojaline. Üks on valitud otse rahva poolt isikuvalimise põhimõtte järgi, teine aga ei näita veel üksikasjalikult, missugune valimissüsteem on (ei ole proportsionaalsuse täiesti kõrvale heidetud).

Kahekojaline põhiseaduse väljatöötamise aparaat ehk teostada enesest aga midagi, mis oleks rahva võimu vastand. Ühelt poolt eksperdid, teiselt poolt rahva meeleolu and peavad oma arvamust avaldama. Kuidas nad seda teostada saavad, see on muidugi toost enesest. Näib, et suurelt osalt nad töötavad üldistes "koosolekutes" komisjonides, nii et kahekojaline süsteem ei tähenda midagi erilist anomaalsust. Küll aga võib see olla projektile muidugi mõttes, et need rahva kutsete meeleolude esindajad,

Teesid

1. Eesti riikliku korra põhialuseks on rahvaarvamuse normaalselt väljendub seadusandliku võimuse kaudu rahvaesinduse ja valitsusvõimu teostamises rahvaarvamuse ehk kaudselt seatud riigipea ja valitsuse kaudu.

2. Eesti Vabariigi põhiseaduse 1933. a. muudatuse riigivõimu taluse vaid riigipea kätte, tegelikult kõrvaldada rahvaesinduse seadusandlustest kogu riigi ja välislepingute kinnitamisest, mis on teravalt vastuolus valitsuse põhimõttega, ja mis seega tingivad põhiseaduse muutmise vajaduse.

3. Rahvahääletusele pandud riigivanema otsuse kokkukutsumiseks ja selle kaudu põhiseaduse muutmise või vajaduse korral uue põhiseaduse väljatöötamiseks kõlas rahvavalitsuse põhimõttega, rahuldades rahva vajadust.

4. Samas riigivanema otsuses ettenähtud lühiajaline põhiseaduse jaoks, ja nimelt, et Eesti jääb rahvaarvamuse alusel valitsevaks vabariigiks, kus kõrgem võim kuulub rahvale ja et Eesti riiki juhib valitud riigipea tema poolt määratud valitsuse ning kahekojalise rahvaesinduse poolt määratud koostööl, annavad küllaldaselt vajaliku tagatuse riigi vabaks väljenduseks ja riigivõimude õiglaseks kasutamiseks demokraatlikel alustel.

Lõpuks, analüüsides küsimust objektiivse ja teadliku otsusele, et tuleb kõigiti pooldada eelseisvat rahvaarvamuse soovitada riigivanema otsuse üksmeelset heakskiitmist rahva poolt.

ÜLIKOOI AUTONOOMIA

Seadus määrab meie kehtiva Põhiseaduse § 12, et "kõrgemad asutused kindlustatakse autonoomia neis piirides, milles näeb nende asutuste seadusandlikul teel kinnitatud.".

Seadus sellele lausub Riigikogu poolt 15. juunil 1925 vastu võetud Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli seadus, et "Ülikool on oma asutuseks iseseisev oma teaduse ja õppetöö korraldusel ka oma majanduslik-administratiivses tegevuses" ja "kui vord käesolev seadus ei piira seda iseseisvust" (Ü. S. § 1).

Seaduse muudatuse riigivanema poolt võetud E. V. Tartu Ülikooli seaduse muutmise seadus (RT 24 - 1936), mille järgi ülikool säilitab küll oma asutuseks iseseisvuse oma teaduse ja õppetöö korraldusel, kuid kaotab selle majanduslik-administratiivsel tegevusel "majanduslik-administratiivsel alal on Ülikooli suhtes riigiasutuste kohta käivad üldised eeskirjad, niivõrd kui käesolevas seaduses ei ole korraldatud teisiti" (Ü. S. § 2).

Riigivanema poolt esitatud Eesti Vabariigi uue Põhiseaduse muutmise võetud arutuste aluseks Rahvuskogu poolt 26. veebruaril 1937, kõneleb selle kohta järgmist: "Teaduse ja kunsti asutustele ellukutsutud teaduslikele asutustele ja kõrgemaile asutustele kindlustatakse seaduses ettenähtud piires oma valitsuslik korraldus" (§ 24). Rahvuskogu kojad, asja arutanud, otsustas järgmistele seisukohtadele:

Seaduse koja esimene komisjon arutas küsimusi pikalt, moodustas ligemaks kaalumiseks alamkomisjoni rkl. õp. J. Järvel, kes soovitas sõnade "omavalitsuslik korraldus" asemel sõna "autonoomia". Kuigi teisel lugemisel sama

komisjon otsustas vastu võtta nimetuse "omavalitsus", asus lõplikul hääletusel esimese koja poolt "autonoomia" sissevõtmist pooldavale seisukohale.

Esimese koja üldkomisjoni poolt anti aruandekomisjonile soovitus omalt poolt järgmist redaktsiooni: "Riiklikele asutustele ja kõrgemaile õppeasutustele kehtestatakse seaduses ettenähtud piires autonoomia."

Rahvuskogu teine komisjon otsustas aruandekomisjoni etpanekul asendada riigivanema ettepanekuga sõnaga "omavalitsuslik korraldus" sõnaga "autonoomia".

Sama koja üldkomisjon arutas küsimust 18. mail teisel lugemisel vastu selle artikli järgmise redaktsiooni: "Riiklikele teadusasutustele ja kõrgemaile teadusasutustele kindlustatakse seaduses ettenähtud piires autonoomia."

Säärane on "autonoomia" küsimuse seis nende redaktimise ajal (20. V. 1937) Rahvuskogus. Raske on küsida, kuid siiski tuleb loota, et selles küsimuses edaspidi kehtestamise eelnõu arutamise käik ei too põhjalikku muutust asendamise mõttes sõnadega "omavalitsuslik korraldus".

Tahtmatult tekib küsimus, kas on nende kahe sõna vahet ning kui on, miks siis ülikooli ringkonnas on "autonoomia" mõiste küljes! Mõlemad küsimused on kehtimisel ajal laialdast arutamist, muuseas ka Rahvuskogus.

Mis puutub autonoomia ja omavalitsusliku korralduse se, siis tuleb küll väita, et need mõisted ei ole sama tähendusega, et kummalgi neist sõnadest ei ole juriidilist tõlgendust, siiski on nende vahel sügav vahe. Eriti on see ilmne nende sõnade suhtes, mida kutsutakse territoriaalseks autonoomiaks, mis vastandiks personaalsele autonoomiale.

Territoriaalselt moodustab autonoomia riigi osa või viisi, kus teatud asjad on üldseadusega antud sellel alal asuvatele organitele lõplikult lahendada, ning isegi riigi kehtestatud kehtima pandud normidele vastukäivalt. Säärane on autonoomia mõiste õigus ei tähenda aga siiski autonoomse riigikorralduse olemasolust, sest et selle organite võimupiire ei määra teaduslik

teadus. Selles mõttes erineb ta esmajoones osariigist, kellele on sõltumatu, niipalju kui seda ei ole piiranud liitriigivõimadus.

Autonoomia erineb aga ka sama teravalt "omavalitsuslikust korraldusest", sest viimane tähendab vaid kohalike valitavate teatud vabadust haldusasjades.¹ Autonoomia haarab ka teaduste loomise õigust, s.o. tema kompetentsi antud aladel teadusandlust. Mõnikord segatakse tõesti autonoomia mõisteid. Kuid selle kohta tähendab A. Merkl, et sõäärane oletus on ebakriitiline, väärtusetu ja kõrvaline.

Autonoomia ja omavalitsusliku korralduse vahe on mittevõrdne kvantitatiivne, vaid esijoones just kvalitatiivne: ta annab autonoomsete asutuste tegutsemise suuremat ja laiemat tegevusala, kui seda on omavalitsustel.

Teaduslik territoriaalse autonoomia juurest personaalse ja omavalitsusliku autonoomia ning omavalitsusliku korralduse juurest on võimalik mainida sama vahet ka siin: teatud, seaduse poolt antud, on autonoomse asutuse korraldused, ühes normide ja õigusega, lõplikud, kuna omavalitsuslike asutuste omad korraldused on tavaliselt veel nii vormilise (seaduslikkuse mõttes) ja vahet (otstarbekuse seisukohalt) järelevalve alla ja kindlustatud kõrgemate asutuste poolt.

Autonoomia on mõistetav teatud pidevus autonoomia säilitamiseks kõrgematele õppeasutustele. Kaheldamatult on siiski, kes toonitavad, et ülikoolid on ajaloo kestel tekkinud teaduslikult, halduslikult kui majanduslikult sõltumatuks, kuid sellest tõelisest autonoomiast ajaloo kestel kadunud väga palju. Siiski aga mitte kõik.

Autonoomia ei hõlma pilgu ülikoolide korraldustele mujal, näeme mõnel juhul tõelisi otse sõltumatuid autonoomseid ülikooliorganisatsioone. Edasi tunneme ennehitlerlikke Saksa ülikooliorganisatsioone, mis ei evisid täielikku vabadust õppetöös, nn. vaimset autonoomia (autonomie spirituelle), kuna majanduslikus suhtes olid suurelt riiklikest korraldustest. On ka maid, kus segub õige tugevalt vahele õppetegevusse, kuid ainult

sel määral, mil ülikool annab oma kasvandikele (Prantsusmaa), kuna neil jälle on finantsiline autonoomia.

Üldiselt aga peetakse ülikoolide kui teadus- ja teadust õpetavate asutuste autonoomset tegevust terviklikuks, nagu seda rõhutab prof. Bonfante.⁴ Vastavalt ülikooli tegevuse autonoomsuse vajaduse äratundmisele ka E. V. Tartu Ülikooli seadus tõelise autonoomia saavutamiseks, kuigi mõningatel põhjustel riigi keskvõimude poolt rohkem kaasa rääkida kui seda vahest oleks tavaliselt.

Nii on ülikool lõplik otsustaja oma õppetöö korralduse asjus, esijoones oma teaduskondade kaudu, teadusnõukogu otsuste näol (Ü. S. § 21 jt.). Samuti sõlmivad õppepersonal komplekteerimine vaid valiku teel ülikooli õppe- ja te poolt, kuigi riigi keskvõimu poolt kinnitamise vajadus: kas on ülikoolil säärase iseseisvuse õigust ja laialt?

Kuna teaduslik töö on äärmiselt kiiresti arenevas seeruv, siis näikse olevat tõesti vajalik suur vahendite rahuldamisel. Siin ei ole kahtlus üldse mõeldav.

Rohkem vaieldav on ülikooli majanduslik autonoomia on silmanähtav, et õppetöö korraldus on suurel määral teaduslikust tegurist. Seega ei ole mõeldav ülikooli autonoomia ilma suurima ehk vähima iseseisvuse tagamiseks vajalike summade käsutamisel, tulgu need teadusallikatest või riigilt.

Edasi autonoomiat on vaja ka üliõpilaste tegevuse rahuldamiseks. Kes tunneb oma õpilasi paremini kui teadusseeriv personal, kes koos kaasvõitlejate, üliõpilaste teadatud nii teaduse edasiviimisest kui ka viimase teostamisest?

Kõike seda arvesse võttes on arusaadav see elav hääle ülikooli autonoomia, tema mitmes palges (teaduslikult, majanduslikult, pedagoogiliselt), säilitamise vastu valitakse õppe- ja teadusfessuuri, üliõpilaste kui ka kogu meie intelligentsi poolt.

Muidugi ei ole ka riigil ükskõik, mis sünnib Alma Mater vahel, eriti kui arvesse võtame, et E. V. Tartu Ülikool

arenevas seisukorras, kuna puuduvad temaga võistlejad ülikoolid. Ei ole riigile tõesti ükskõikne ka see, kes valitseb ülikoolis ja tema akadeemilises peres.

Siin on aga kinnitada, et Tartu Ülikool tervikuna on tuntud end lahutamatu liikmena oma rahva peres. Ülikooli ühine püüe on olnud seni ja jääb ka tulevikus – ülikooli ühine püüe oma riigi ja rahva kõigekülgele arenemisele ja teaduse parimale rahuldamisele.

Siin on ka Rahvuskogu oma senistes sammudes jäädavalt autonoomia säilitamise põhimõttele, sealjuures ülikooli ühine püüe oma riigi hüvet. Loodame, et ülikooli ja teiste teaduslike õppeasutuste autonoomia põhimõte leiab üldist heakskiitmist.

VABARIIGI VALITSUS

I. Teoreetiline ja ajalooline taust

Valitsemisvõimu tegelik rakendamine kuulub riikides erilisele organile, keda nimetatakse tavaliselt valitsuseks, mitmesuguste lisanimetustega, nagu Valitsus, tema majesteedi valitsus, ka ajutine valitsus jne.

Teoreetiliselt võib valitsusi liigitada mitmete kriteeriumide põhjal kõige üldisemalt, peamiselt tekkimise järgi ja olukorra suhtes riigi teiste kõrgemate organitega, tuleb siiski tarbekaks valitsuste liigitamist a) ametnike valitsus b) usaldusvalitsusteks. Viimane liik omakorda hõlmab parlamentaarseid ja bb) presidentsiaalvalitsusi. Viimast tavaliselt eristatakse kolme liiki valitsusi, ja nimelt 1) ke, 2) parlamentaarsed ja 3) presidentsiaal- (ka koo) valitsused.

1. Ametnike valitsus. Säärane valitsus kuulub tavaliselt peale, tavaliselt rahvaesinduse poolt määratud voimusest. Tuüpiline seda laadi riigivalitsus on Šveitsi valitsus, mis võimu teostab liidunõukogu, mis koosneb valitsuse alade juhtidest.

Ametnike valitsuste vooruseks on see, et nad ei ole neid määrava võimu muutuvate poliitiliste moodustiste liikmed on esmajoones vilunud administratiivseid ametnikke, kes püsivad omal kohal ette kindlaks määratud ajavahetustel, kusjuures nende korduv tagasivalimine on tavaliselt juures säärane "ametnike valitsus" kehtib omavalitsustest, kus täidesaatva organi liikmed valitakse valimise kindla aja peale.

VABARIIGI VALITSUS

ametnike valitsuste liikmed püsivad tavaliselt ametis pikki aegu. Näiteks G. Motta olnud Šveitsi liidunõukogu liikmeks ligi 10 aastat, kusjuures mitmel korral nõukogu esimeheks, kes on, ehk, vaid esimene võrdsete hulgas, *primus inter pares*, keda loetakse Šveitsis liidunõukogu kollektiivselt, mitte üksikult.

On tähendatud, et ametnike valitsusteks ei saa pidada valitsusi, mis kutsutakse ametisse kriisiaegadel parlamentaarse valitsuse. Nende valitsuste liikmeiks ei ole rahvaesinduse liikmed, vaid vastava ala eriteadlased: neil puudub kõige olulisem valitsuse tunnus, nimelt kindlatähtajaline või

ajutine valitsusena oli meil 1917. a. mõeldud ka Maanõukogu loodud Maavalitsus, et ära hoida sagedasi valitsuse muutusi mõeldava usalduse avaldamise protseduuri läbiviimisel toonitas ametnike valitsuse instituudi otstarvet, mis sugune muidu radikaalsete vaadetega riigimees, keda oli kadunud Jüri Vilms.

Itaalia puudus nii Maanõukogu poolt loodud esialgsel ajast kui ka hiljem ellukutsutud ajutistel valitsustel valitsuse peamine tunnus: kindlaks määratud võimuse kestus. Kuigi Maanõukogu-aegsed valitsused ei tundnud üldiselt "potum"it, siiski toimus valitsuse koosseisu muutusi, mis näitab ka Maanõukogus valitsevate poliitiliste kombinatsioonide, võiks isegi öelda, intriigide tõttu.

Ametnike valitsus allub oma tegevuse kontrolli mõttes samantavaliselt, millele alluvad tavalised riigiametnikud, valitsuse vabastamise menetlus. Tema on esmajoones täpne rahvaesinduse poolt antavate seadustega ja samal ajal eelarvega. Tema tegevuse seaduspärasust kontrollib

Parlamentaarne valitsus. Usaldusvalitsuste all tuleb mõista valitsusi, millede koosseis ja ameti kestus ei ole kindlaks määratud teatavaks kindlaks ajaks, vaid kes püsivad omal kohal, kuni nende tegevus on vastuvõetav neid ametisse nimetavate ja ametist vabastavatele riigorganitele. Sääraseks

ajalooliselt vanemaks organiks on kõikvõimane, selt päritava autokraatse monarhi näol. Hilisemad sused ja nende liikmete suvaline ametissenimot on vabastamise õigus antud ka mõningate valitsustele – presidentidele: viimasel juhul kõnelemisest valitsusest, milline süsteem on levinud üldiselt. Vabariigi valitsus on levinud üldiselt.

Euroopas aga, võitluses vabaduse ja rahvaõiguste eest, on võimule pääsenud ses mõttes rahvaõiguste siin oleneb valitsuse liikmete ametissemääramine, hel ka vormiliselt, nagu Eestis 1920. a. Põhiseadusest, samuti võivad valitsused või nende liikmed püsida võimul ainult niikaua, kuni nende tegevus vastab parlamendile. Säärasel korral kõneleme parlamentaarse vabaduse vajadusest valitsusele.

Selle süsteemi juures valitsused ise kannavad parlamentliku või parlamentaarse valitsuse nime. Kõik terminoloogia ses suhtes ei ole lõplikult kindel, vaid et parlamentlik valitsus tähendab vaid parlamentis seda ainult teatavas piiratud ulatuses, valitsuse tegevust, kuna ideaalsemaks tüübiks loetakse parlamentaarse valitsemisviisi, kus valitsus luuakse parlamendist koosnevalt ja püsib võimul ainult senini, kuni tema tegevus ei vastu usaldusele. Seejuures võib valitsuse koosseisu muuta, kuid ta jääb tervikuna, mille kohaselt parlamendi rahuldab siku valitsusliikme suhtes toob kaasa ka valitsuse liikmete ametist vabastamise. See on nn. kabinetisüsteem.

Nii toimub see tavaliselt Inglismaal ja sellel on ka Prantsusmaal. Kuid parlamendi umbusaldus ei ole ka ainult üksikut ebapopulaarset ministrit: näiteks 1920. a. ja 1933. a. Põhiseaduses ettenähtud koht, kus ka meil oli võetud tarvitusele kabineti solidaarsuse põhimõte, mis omalt poolt kutsus valitsuskriitika välja kui seda vahest parlament tahtis. Pealegi tuleb märkida, et Eestis ei ole ükski valitsus ära oodanud Riigikogust otsest umbusaldust, vaid kõik valitsused on

loetudlikult, s.o. niipea kui selgus, et neil parlamendis oleval algset seljatagust.

Parlamentaarne valitsuse heaks küljeks loetakse seda, et teadagi lahendamatuid konflikte rahvaesindusega. Kuid kas valitsus on sunnitud lahkuma parlamendi lahutamisel või valitsus tavaliselt taotleb riigipealt oleval parlamendi volituste lõpetamist ja uute valimiste

tegemist. Võimalus meie 1920. a. Põhiseaduse järgi puudus, sest valitsused rohkem sõltuvaliks rahvaesindusest kui meil mujal parlamentarismiga mail, välja arvatud Prantsusmaal, millel meil teatud õigusega kõneldi, et Vabariigi Vastav Riigikogu komisjon, olgugi et Vabariigi Valitsusel oleval omaette kindel ja parlamendist sõltumatu kompe-

mentaarne valitsus on seega teatava tasakaalu ja vastav kontrolli valitsus: ta sõltub parlamendist, kuid samal ajal on ta ise viimase tegevust, olles parlamendi enamuse mees. Briti peaministrit loetakse isegi täievvõimuliseks riigipeaks. Samaaegselt sõltub Briti valitsus majanduslikult riigipealt ja allub oma tegevuse seaduslikkuses kohtu kontrolli ta teataval määral ka kohut mõjustab kohtunike meesmenetluses.

See ei ole tüüpilist parlamentaarset valitsust senini üldse. 1920. a. Põhiseaduse järgi ei olnud valitsusel otsustava võimust rahvaesinduse tegevuse suhtes, sest puudus riigipealt volituste lõpetamise võimalus; puudus ka valitsuse lahutamise puhul ametisse jääv riigipea, sest viimaseks oli riigipea liikmetega ühisel alusel valitav ja parlamendist sõltuv. 1933. a. Põhiseaduse muutmisega seati vastav sõltuvusse riigipeast, kelle usaldus pidi alaliselt oleval valitsusel kui ka selle üksikul liikmel. Riigikogul oli riigipea umbusalduse avaldamise õigus, mille mõju oli riigipea kohalt märksa nõrgem Riigivanema vastava õigusega. Tegelikult ei ole aga 1933. a. omaksvõetud süsteem üldiselt mõeldud.

3. Presidentsiaalvalitsus. Kui valitsus on ainuüksi presidendist, riigipeast, ja kui valitsusel on tuid funktsioone, vaid kogu täidesaatev ehk eesotsas ni teostav võim on koondatud presidendi kätte, kui se liikmed on vaid presidendi tehnilised abilised, siis presidentsiaalvalitsusest. Säärasel korral valitsemise tuvates küsimustes ei ole otsustajaks valitsuse liige, vaid otsuse langetab, isegi kolleegiumis, tõeliselt president. Säärane valitsus on Ameerika Ühendriikides. Seal on tekts, et president Lincoln neegrite pärisorjusest vabastamise arutamisel olnud vähemuses, kuid otsuse siiski lausunud, et *ayes have it*, "jaa'del on enamus".

Presidentsiaalvalitsemise viis on õieti sama domineeriv parlamentaarne, kuigi meie juures kehtima püsib eelistab parlamentarismi. Sest ka siin teostatakse sakaalustamist ja vastastikust kontrollimist (nn *balance system*) põhimõttel, et iga valitsus, kelle all liikku vastukaalu teostavat organit, ja kelle all järelevalvet, mitte üksnes ei muutu diktatuuriks, juba oma loomult seda. Iseasi on muidugi, kas see tegevus on rahvale kui tervikule kasulik või kahjulik. Oludes on ka diktatuur õigustatud, isegi vajalik, kuid kergesti muutub türanniaks, valitsuse hirmuvõimude.

Presidentsiaalvalitsuse kontrolli ja järelevalvet teistsugune kui parlamentliku valitsuse juures. Eesotsas presidendiga, on sõltumatu riigivalitsus, teostamisel, kuid ta sõltub parlamendist (kongress) andluse ja eelarve kaudu. Pealegi puudub presidentil laialisaatmise õigus. Teiselt poolt võib aga ka president anda parlamendi tegevust oma veto (küll suspensiooni) presidendi kui ka parlamendi tegevust kontrollib kongress. des tühisteks mõlema aktid, mis ei ole põhiseadusega dendi aktidest aga ka need, mis on seadusevastased. kohus on teataval määral kontrollitav nii täidesaatev seadusiandva võimu poolt vastavate seaduste väljastamise kohtunike nimetamise kaudu.

te presidentsiaalvalitsemist sõna täpses mõttes ei ole olnud 1920. a. Põhiseaduses võib näha õige tugevaid selle suhtes sugemeid. Nii kuulus selle korra järgi riigipea eeskoosseisu, esialgu küll kui *primus inter pares*, hiljem juhtlikult ja lõpuks, 1927. aasta valitsemise seaduse alusel juhtlikult kui valitsuse tõeline juht, kelle üksikuid liikmeid valis ja võis esitada ametist vabastamiseks.

See mõtus usaldusnõude kaudu parlamendist siiski rohkem kui seda näeme presidentsiaalvalitsuse juhtlikulgiivanemal oleks olnud kindel ametiaeg (säärase kindlusega uuuaalselt tarvitusele võtmist taotlesin oma 1933. a. valitsemise korralduse kavas), oleksime tegelikult evideeritud presidentsiaalvalitsust, kuigi puudus sellele süsteemile oluline. Ka meil teostas kohus põhiseaduspärasuse kontrolli, mis on omane presidentsiaalvalitsuse maile.

See ja ajaloolise vaatluse kokkuvõttena võime mainida, et Vabariigi valitsused on olnud oma süsteemilt eklektilised, moodustatud viisil, kuidas põhiseaduse autorid nende mooduste kohaselt olid eeskirjad paberile pannud ja kui nende vähene kogemus, vahel juhuslikult, oli arenda-

ma. Kui Rahvuskogul küsimus võtta kaalumisele kogu ulatusel, et ükski senine moodus ega ükski klassikaline valitsemisviis ei näinud olevat kohane meie oludele ega meie kohtumiseks. Lahtekohaks sai ka siin Riigivanema poolt esitatud eelnõu.

II. Eelnõu Rahvuskogus

Rahvuskogus arutuse aluseks võetud Riigivanema eelnõu põhineb Vabariigi Valitsusele § 46–57. Neis käsitletakse: 1) Vabariigi Valitsuse moodustamist (§ 46, 47, 52, 53, 54); 2) Vabariigi Valitsuse liikmeid (§ 46, 48, 49, 50, 51); 3) Vabariigi Valitsuse liikmete usaldust (§ 55); 4) Vabariigi Valitsuse liikmete ametist vabastamist (§ 57) ja 5) Riigikantseleid (§ 56).

mainida, et võrreldes 1933. a. Põhiseadusega Riigikogu nõu on ses suhtes selgem, et ta peamiseks eeltingimuseks riigipea usalduse, aga ei kõnele vormiliselt kahte koostisosa: riigipea ja parlamendi usalduse. Riigikogu on riigipea ja sisaldab dualismi selgel kujul: tõeliselt ka 1933. a. Riigikogu järgi domineerivaks pidi osutuma usaldus riigipea ja Riigikogu seselt nimetas ametisse ja vabastas ametist valitsuse. Seega just riigipeaga tuli valitsusel olla esmajoonelises suhtes vahekorras. Parlamendi usaldusel oli vaid teine, teiseks sest valitsusele umbusalduse avaldamise korral Riigikogu parlamendi laiali saata.

Tõeliselt kehtiv süsteem oli Riigivanema eelnõu valimiseks. Tõenäoliselt selgemalt, tõstes esikohale riigipea printsiipi avalduse küsimuses. Riigivanema kava selle süsteemi jätkab, et kui Vabariigi President võtab osa Vabariigi istungist, siis juhatab tema seda istungit.

Mis puutub Vabariigi Valitsuse või selle üksiku liikme senimetamisse ning selle kui terviku ja selle üksiku liikme ametist vabastamisse, siis olenes see eelnõu järgi Vabariigi Presidendist. Sealjuures ametissenimetamisel Vabariigi President suvaliselt, kuna ametist vabastamisel tema oma vaba valiku, võis algatus tulla ka Peaministri parlamendilt umbusalduse avaldamise kaudu. Vabariigi eelnõu § 53: "Vabariigi Valitsuse või selle üksiku liikme ametisse Vabariigi President. Ta vabastab nad ametist oma algatusel, Peaministri esitusel või neile otsuse andmisel avaldamise tagajärjel." Lõpuks: pühaliku töötuse ohtude astumisel annavad Vabariigi Valitsuse liikmed Vabariigi Presidendile (eelnõu § 54).

Eelnõu arutamisel Rahvuskogus tekkis kõigepoolel
selle kohta, kas Vabariigi Valitsusel peaks olema peamiselt
mendi usalduse, mida loeti endastmõistetavaks loomuliku
usaldus. Vastavalt tegi näiteks H. Tammer ettepaneku, et
sejuhatuse redigeerida järgmiselt: "Vabariigi Valitsus
litsemisvõimu Maapäeva (s.o. esimese koja) A. P. ...
hib riigi poliitikat kõigil aladel ning hoolitseb seaduste ...

Maarane kategooriline eitav seisukoht riigipea usaldus-
võtta ei leidnud enamuse poolehoidu. Küll aga leiti olevat
võrke rõhutada selgel sõnal selle usalduse vajadust, sest ar-
et riigipea usalduse olemasolu vajadus ilmneb valitsuse
e ametissekutsumises ja ametist vabastamises. Vasta-
llena ositas Esimeses Kojas ettepaneku prof. K. Saarmann
Kojas riigikohtunik A. Palvadre — välja jätta eelnõu
nõud "Vabariigi Presidendi usaldusel", mis leidis ka ena-
le hoidu.

...kujunes Riigivanema eelnõu § 46 sissejuhatus uue
...vastavas, 48. paragrahvis deklaratiivseks: "Vaba-
...teostab valitsemisvõimu."

muud vaidlusi tekitab Vabariigi Valitsuse ametissenime-
ja ametist vabastamise kord. Riigivanema eelnõus olid
ed toimingud usaldatud riigipeale, kes neid teostas su-
lt (vt. Riigivanema poolt esitatud eelnõu § 53). Nii Esime-
ka Toive Koja Põhiseaduse eelnõu-osa komisjonis esitati
programmi suhtes parandusettepanekuid, kusjuures kau-
minevateks osutusid nende Rahvuskogu liikmete paran-
panekud, kes pooldasid puhtal kujul parlamentaarset
ametitoomist.

Kojas esitas prof. Saarmann ettepaneku redigeerida § 48 järgmiselt: "Vabariigi Valitsuse nimetab ametisse lül President. Ta vabastab Vabariigi Valitsuse ametist ministri ettepanekul või Rahvuskogu poolt Vabariigi Valitsuse ümbugalduse avaldamise tagajärjel, kui ta ei leia ülevõtet Rahvuskogu volitusi lõpetada. Üksiku ministri ametisse ja vabastab ametist Vabariigi President Pea-
ministri ettepanekul." Seega riigipea suva oleks kehtiv vaid ühe ametissekutsumisel. Muudel juhtudel rakenda-
maks ühele ministrale korra menetlust.

...agumane oli ka minu parandusettepanek Teises Kojas: Eesti Valitsuse nimetab ametisse Vabariigi President ning Eesti Valitsuse üksiku liikme – Peaministri ettepanekul. Ta ei saa ametist kas Peaministri esitusel või neile otsese valituse avaldamise tagajärjel.”

Need ettepanekud jäid vähemusse, ja komisjoni eelnõu § 53 vastu järgmiselt: "Vabariigi Valitsuse liikme ametist vabastab ametist Vabariigi President erioigusega. Vabariigi President Peaministri esitusel. – Peaministri ettepanekuga vabastamisega lahkub ametist kogu Vabariigi Valitsus, kui on tähendatud, et Esimese Koja redaktsioonis kuue viie järjekord oli vahetatud. Nagu näha, selles redaktsioonis vusena Riigivanema eelnõust, on üksikute liikmete nimetamine ja ametist vabastamine tehtud mõlemal juhul Peaministri poolt. Selle parandusettepaneku puhul toonitatakse Vabariigi Valitsuse esindajate poolt, et selle ettepaneku teostamisel võivad tekkida raskused ses mõttes, et parteide ja kaalutlustel võib tekkida olukordi, kus Peaministri ettepanekust saatus otsustamine võib osutuda raskeks ja võivad tekkida raskused kogu valitsuse seisukorda. Teiselt poolt võib see juttu olla ühisest teovõimelisest valitsusest, kus on võimalik suvaliselt välja noppida kabinetist üksikuid ministreid ja sinna sisse tuua. Puhtparlamentaarset korda ei ole võimalik teha, sest komisjonide enamus meie oludele siiski vastavaks.

Mõlema koja üldkomisjonid valisid küsimuse lahendamiseks, nagu juba tähendatud, kesktee, millega peale mõninga arutamisest redaktsioonilisi parandusi ühinesid ka mõlemad komisjonid. Vastavalt määrab Põhiseaduse § 50: "Vabariigi Valitsuse liikme ametist vabastab ametist Vabariigi President erioigusega. Peaministri ettepanekuga lahkub ametist kogu Vabariigi Valitsus. Vabariigi Valitsuse liikme ametissenimetamine ja ametist vabastamine toimub Peaministri ettepanekul."

Vaidlusi tekitas ka valitsuse liikme ametissenimetamine ja ametist vabanemise moment, kuna senine "ameti ülevõtmine" on esile toonud mõningaid arusaamatusi, eriti veel selle teemal, kui valitsuse vahetuse korral üksikute valitsuse liikmete võimoleidmine algus ja lõpp võis erineda, mõnikord isegi mitme päeva võrra.

Vastavalt sisaldab Põhiseaduse § 51 eeskirja, et Vabariigi Valitsus kui ka tema üksik liige loetakse ametisse ja

liiku töötuse andmisega. Vabariigi Valitsus vabaneb ametist Vabariigi Valitsuse ametisseastumisega, üksik liige aga Vabariigi Presidendi vastava otsuse tegemisega.

2. Vabariigi Valitsuse ülesanded

Riigivanema eelnõu § 46 teine lõige oli andnud üksikasjalise ülesande kohta, mis on Vabariigi Valitsuse ülesanne. Osa komisjoni liikmete poolt peeti säärase üldise loetelu koostamise ja soovitati põhiseadusse võtta üldine vormel, mille Vabariigi Valitsuse kätte koondatakse kogu valitsemisvõimude ja seaduste rakendamise eest hoolitsemine, niivõrd kui need ülesanded pole antud teiste riigiorganite teostada. Nii komisjoni kui ka kodade üldkoosolekud pidasid aga loetelu vastuvõtmise, kusjuures otsustati seda juriidilist formulatsiooni mitte võtta, vaid täpsustada, eriti esile tõstes põhimõtet, et Vabariigi Valitsuse ülesandeks kuuluvate küsimuste kohta teeb esitisi Vabariigi Valitsus, kuivõrd Vabariigi President ei teosta neid ülesandeid. Sellega seatakse riigipea üldvalitsemise funktsioonide kaudselt rahvaesinduse mõju ja kontrolli alla, kuivõrd Vabariigi Valitsus peab kandma vastutust rahvaesinduse

tegevuse eest. Vabariigi Valitsuse pädevust määratlev uue Põhiseaduse § 48 järgmiseks:

Vabariigi Valitsus teostab valitsemisvõimu. Vabariigi Valitsus teostab muude Põhiseaduses ettenähtud ülesannete: 1) teostab poliitikat kõigil aladel; 2) hoolitseb seaduste täitmise eest; 3) teeb esitisi Vabariigi Presidendile tema võimkonda kuuluvate küsimuste kohta, välja arvatud küsimused, mis Vabariigi President otsustab erioigusega; 4) teeb vajalikke korraldusi Vabariigi Presidendi otsuste täitmiseks; 5) otsustab küsimusi, mis Vabariigi President otsustada antud."

Riigivanema poolt esitatud Põhiseaduse eelnõu Peaministri ettepanekuga ministrite ülesandeid kindlaksmääravad eeskirjad (40, 50 ja 51) ei leidnud Rahvuskogus nimetamisväärsust

4. Vabariigi Valitsuse liikmete vastutus

Küsimuse ulatus iseenesest piirdus Vabariigi Valitsuse liikmete ametialaste süütegudega, millede eest vastutatakse on vaja rahvaesinduse sellekohast otsust. 1911. a. Põhiseaduse muudetud § 67 järgi võidi Peaministrit ja ministritele võtta üldse ainult Riigikogu sellekohase otsuse järgi, vastast laialdast vastutuselevõtmise võimaluse püüdes Riigikogus ei taotletud, sest peeti loomulikuks, et üldiselt Vabariigi Valitsuse liikmed vastutavad tavalises korras. Vastutusele võivad asjaajamise kord Riigikohtus, ja nimelt avaliku küsimus. Riigivanema poolt esitatud Põhiseaduse muudetud § 67 kohaselt avaliksüüdistajaks pidi olema Õiguskantsler, kes rahvaesinduse esimene koda võis valida ka rahvaesinduse liikmeid Riigikogu, ühenduses kavatsesid õiguskantslerid ja ministrid koostööliku võimuosa vähendamise, loobus sellest mõistlikult, et mitte jõudes küsimuse lahendamisel ühisele sihtile, lahendas küsimuse sellega, et jättis valitsuse liikmete vastutusele kule vastutusele võtmise ja asja arutamise korra määrata.

On loomulik, et kohtulikule vastutusele võtmisele Vabariigi Valitsuse liige automaatselt lahkub ametist, nagu on ette nähtud ka uue Põhiseaduse § 58.

5. Riigikantselei

Senini tegutses Eestis Riigivanema ja Vabariigi Valitsuse ühine riigikantselei, Riigivanema poolt nimetatud ja ministri juhatusel. Et aga uue riigikorra järgi taotelluks Vabariigi Valitsuse kui eriorgani omaette kompetentsi väljalangemist, et vältida võimalikke konflikte ka pisiasjade riigikantselei ja Vabariigi Valitsuse vahel, kavatses Riigikantselei ja Riigikantselei ühise Riigikantselei. Samal ajal määratakse Riigikantselei Riigisekretäri konstitutsionaalne, eriti aga halduslik ühik, sest temale allub ka rida ametkondi ja temale kuulub ka

koostööliku juhtimise alal ministri õigused (vt. Rahvuskogu poolt võetud Põhiseaduse § 57).

III. Kokkuvõte

Üldises Vabariigi Valitsuse ülesandeid, pädevust ja positsiooni 1917. a. Põhiseaduse ja eelmiste põhiseaduste normide põhjal kokkuvõttes järgmist:

1. Ülesanded ja pädevus

1917. a. Põhiseaduse § 57 järgi oli kogu valitsemisvõim antud Vabariigi Valitsuse kätte. Vabariigi Valitsus juhtis riigi sisepoliitikat, välispoliitikat, hoolitses riigi välise puutumatuse, julgeoleku ja seaduste täitmise eest (§ 60). Vabariigi Valitsuse pädevuse ulatuse kindlaksmääramisel tuli sama Põhiseaduse § 60 teises lõikes toodud kaheksapunktilist loetelu hinnata näidet. Muuseas kuulus Vabariigi Valitsusele armuandmise ja vabanduste otsustamine. Temal oli ka õigus välja anda seaduste ja määruste kokkukõlas olevaid määrusi ja korraldusi. Ka välispoliitika ja välislepinguid sõlmiti Vabariigi Valitsuse juhtimisel. Riigivanem – kuulus ise valitsuse koosseisu ja juhtis puhtesinduslikke funktsioone, juhtides ja ühtluses Vabariigi Valitsuse tegevust ja juhatades ka valitsuse isiklikku Riigivanemal oli sealjuures vaid õigus üksikult ministrite ja nende tegevuse kohta. (1920. a. PS § 61.) Muid funktsioone Riigivanemale 1920. a. Põhiseaduses ette nähtud

Rahvuskogu poolt 19. märtsil 1929. a. vastuvõetud Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldamise seadus (RT 28 – 1929) järgi 1920. a. Põhiseadust laiendavale tõlgendamisele selgub, et Vabariigi Valitsuse otsustada kõik valitsemisalas olevad asjad, mis seadustes ettenähtud korras ei ole antud Riigivanemale või teistele organitele (§ 2). Seega

toonitatakse juba Riigivanema erilist pädevust Riigi Valitsuse omast.

Sama seaduse II jaos määratakse üksikasjalikult Riigivanema eriõigused, kusjuures Vabariigi Valitsuses suhtes teataval määral kärbitakse.

Nii loetakse Riigivanem *expressis verbis* riigivanem vahelises läbikäimises. Tema saadab, kuigi Vabariigi Valitsuse nõusolekul, välisriikidesse diplomaatilisi esindajaid ja sub neid ära; välisriikide esindajad akrediteeritakse tema juurde. Riigivanem sõlmib Eesti Vabariigi ja teiste välisriikidega, kuigi Vabariigi Valitsuse sellekohase nõusolekul (§ 7). Peale õiguse pärida aru üksikuilt ministritelt temale ka õigus anda üksikuile ministreile juhtnõuand ja anda nende ettepanekuid arutamisele Vabariigi Valitsusele. Temale antakse õigus tutvuda ministrite tegevuse ajamisega mitte ainult isiklikult, vaid ka kaudu ametniku kaudu. Ning lõpuks Riigivanemale antakse õigus omal algatusel Riigikogule ministreid vabastamata (§ 8).

Tõtt-öelda kannavad need Riigikogu poolt vastu võetud kirjad teataval määral tollal kehtinud Põhiseaduse iseloomu, kuigi Riigikogu nägi neis vaid Põhiseaduse arendamist.

Mainitud 1929. a. seaduses fikseeritud Riigivanema suurendamise sugemeid näeme Põhiseaduse 1933. a. muudatustes võimsaks puuks kasvanuina, mis jättis täielikult Riigi Valitsuse iseseisva pädevuse. Vastavalt muudatuse § 57 1933. a. redaktsioonis, et kõrgemat valitsust teostab vaid Riigivanem, kelle juures on "riigi valitsus" Vabariigi Valitsus. Kogu riigi sise- ja välispoliitilise juhtimise antakse Riigivanema kätte, kes peab ühtlasi hoolitsema riigi välise puutumatus, sisemise julgeoleku ja hoolitseda eest (§ 60).

Sama § 60 alusel antakse Riigivanema pädevusse ka need mis varem kuulusid Vabariigi Valitsuse pädevusse. Temale antakse ka kaitseväge kõrgeima juhi funktsioonid.

kuulutada edasilükkamatu riikliku vajaduse korral seadusteid välja dekreedina.

Riigi Valitsuse võimkonda on jäetud 1933. a. Põhiseaduse § 61 ja 62 Riigivanema otsuste teostamine, seadustega temale määratud arutamine ja otsustamine ning "muud küsimused riigivanemale või mõnele ministrile ministeeriumi juhina või mõnulevle asutusele" (§ 65). Arvesse võttes aga 1933. a. Põhiseaduse § 61 ja 62 üldhaaravaid eeskirju, peab küll nende "muude küsimuste" otsustamise pädevust lugema sisult tühiseks.

Riigivanema otsuste suhtes on Vabariigi Valitsusel ja sellele alluvale asutusele mõjuavalduse vahendiks ette nähtud vaid teatava andmisest keeldumise võimalus, kui Riigivanema otsus on "põhiseaduse või seaduse" vastased (§ 61 ja 62). Järelikult 1933. a. Põhiseaduse muudatustega võeti Vabariigi Valitsusele üldine sõltumatu pädevus ja Vabariigi Valitsus asetsevat Riigivanema sekretariaadi tasemele, elegantsemalt väljendatuna presidentsiaalvalitsuste olukorda.

1933. a. Põhiseadus katsub anda Vabariigi Valitsusele omanäolise organi funktsioonid, kuigi need, arvesse võttes Riigi Presidendi võimutäiust, ei saa olla kuigi ulatuslikud. Riigi Valitsus teostab valitsemisvõimu; eriti teostab ta riigikaitset kõigil aladel ja hoolitseb seaduste täitmise eest, kusjuures Vabariigi President on samal ajal riigivanem, kes hoolitseb riigi välise puutumatus ja sisemise julgeoleku ning riigi üldise heaolu ja õigusharu korra säilitamise eest. Peale selle otsustab ka küsimusi, mis seadustega määratud antud.

Riigi Valitsuse oluliseks funktsiooniks tuleb lugeda seda, et Riigi Valitsus on see, kes teeb esitisi Vabariigi Presidendi võimkonda kuuluvate küsimuste kohta, välja arvatud need, mis Vabariigi President otsustab eriõigusel (PS § 42). Kui *à contrario* järeldub, et säärastes küsimustes on Vabariigi President seotud Vabariigi Valitsuse vormilise algatusõigusega, siis Vabariigi President võib oma tahet läbi viia sisulise

Vabariigi Valitsuse erifunktsioone mainib Põhiseaduse 100. artikkel, näit. välislepinguid esitab Riigikogu Valitsus, mitte Vabariigi President, mis annab ka Vabariigi President vahendi mõjuavaldamiseks lepingute sõlmimisel, nagu Vabariigi President (§ 101). Siinjuures on kätkestav, et Valitsusel on välislepingute sõlmimise algatusõigus, tegemise korras Põhiseaduse § 48 p. 3 alusel, seega ei ole te sõlmimise küsimust käsitletakse eriliselt (8.) peatükist teistest Vabariigi Valitsusse puutuvatest eeskirjadest (tühkk).

Kokkuvõttes näib olevat teatav õigus neil Rahvaskogulastel, kes märkisid ära küll Rahvuskogu heakskiitmisega anda Vabariigi Valitsusele omaette ülesandeid ja vastutavust, kuid kes leidsid, et Põhiseaduse enamus ei ole taotlevald saarast sõltumatust vaid väga tagasihoidlikult puudulikult. Vabariigi Valitsuse ülesanded on jätkuvalt Presidendi pädevuse kõrval varju, ning tegelik elu ja võimude tulevane suhe sõltub suures osas riigivõimade kust võimukaalust ja nende poliitilistest arusaamadest.

2. Vabariigi Valitsuse positsioon

Eelmisest on selge, et 1920. a. Põhiseaduse järgi Vabariigi Valitsuse positsioon oli valitsemisvõimu teostamise täiuslik, kuivõrra seda ei piiranud vastavate seaduste taval määral ka poliitiliste otsustega (üksikaktide andlik kogu – Riigikogu. Valitsuse võimutäiusse kujundajaks kujunes Riigikogu eriti selle tõttu, et tema kutsus ametisse ja vabastas ametist Vabariigi Vabariigi arvatud Riigivanem.

Seega 1920. a. Põhiseaduse järgi Vabariigi Valitsuse võimutäiusse võimutäiusse sõltus täielikult seadusandlik võimust vahel kõneldi temast kui Riigikogu tähtsaima misjonist (nagu seda mainitakse vahel ka Inglismaa parlamentaarsest valitsusest). Katsed stabiliseerida valitsemist

tegevuse eeldustega (konventsionaalse ametiajaga jne.) ei olnud.

1933. a. Põhiseaduse muudatus pööras asja järsult teisiti. Seaduse järgi Vabariigi Valitsuse juht – riigipea – eraldati valitsusest, ametiseseadmise anti rahva kätte üldvalimiste kaudu ja ametiaja määrati viis aastat (§ 58). Sellele sisuliselt uuele riigipeale (kuigi see säilitas endiselt Riigivanema nime) määrati Vabariigi Valitsus, sest et Vabariigi Valitsuse tegevuse ametissekutsumine ja ametist vabastamine anti uue riigipea suva otsustada (kuna Vabariigi Valitsuselt nõuti riigipea usaldust – § 63). Riigikogu võis otsese umbusalduse avaldamisega vaid taotella valitsuse või tema üksiku liikme ametist lahkumist, mis ei tarvitsenud aga teostuda, sest Riigikogu võis Vabariigi Valitsuse liikmete vabastamise asemel määrata Riigikogu uue koosseisu valimised. Vabariigi Valitsusele määrati omaette "ühtlustaja" ja "koosolekute juhataja", valitsuse liikmetelt "arupärija" ja "vabastamiseks esitaja" – Peaministri amet (§ 64 neljas lõige), kuid Riigivanem võis ka ise Vabariigi Valitsuse koosolekuid juhatada. Seega ka oma positsiooniga Vabariigi Valitsus vaid Riigivanema käealuseks.

1937. a. Põhiseaduse järgi on Vabariigi Valitsuse positsioon täiesti muutunud samaks, mis 1933. a. Põhiseaduse muudatus. Kuna 1937. a. Põhiseaduse järgi oleneb Vabariigi Valitsuse tegevuse ametissekutsumine ja ametist vabastamine Vabariigi Presidendi otsusest, kusjuures üksiku valitsusliikme ametissenimetamine ja ametist vabastamiseks on aga vajaline Peaministri ettepanek, siis Vabariigi Valitsus annab oma ametivande vaid Vabariigi Presidendi (§ 51), mis ajast ta loetakse ka ametisse astunuks. Riigikogu mõlemal kohal on õigus avaldada otsest umbusaldust Vabariigi Valitsusele või tema üksikule liikmele, mispuhul Riigikogu President kas vabastab Vabariigi Valitsuse või tema liikmeid või määrab Riigikogu uue koosseisu valimised ja ametissekutsumise (§ 59).

Seega on tõstetud Peaministri amet, kelle ülesandeks on juhtida Vabariigi Valitsust, juhtida ja ühtlustada Vabariigi Valitsuse tegevust, juhatada Vabariigi Valitsuse istungeid, pärida

aru üksikult ministreilt ja anda neile juhtnõude neis juhtumites (§ 52). Uus Põhiseadus säilitab aga ka Vabariigi Valitsuse õiguse isiklikult juhatada Vabariigi Valitsuse koosseisu liikmeid. Vabariigi Presidendil on ka õigus nõuda nii Vabariigi Valitsuse liikmeid kui ka igalt ta liikmelt (ka möödudes Peaministri kaudu) et ta astuks ametist ning kutsuda neid nõupidamisele enda juurde.

Lõpptulemusena näeme, et Vabariigi Valitsuse koosseisu liikmete ametist lahkumise Põhiseaduse osa ei väljenda ühtegi riigiõiguse põhimõtet, vaid on kompromiss üksikute riigivõimade vahel, sugemetega nii parlamentaarsest kui ka presidendivõimast valitsuse süsteemist.

Siinkohal peab ka mainima, et oleks ekslik öelda, et Põhiseaduse kogu saavutas Vabariigi Valitsuse osas üksmeelt. Küsimuse otsustas häälteenamus, mis arvuliselt oli 100:0.

KONFLIKTNORMIDE ÜHTLUSTAMINE BALTI RIIKIDES

Arusaadav, et rahvusvahelise eraõiguse ehk konfliktnormide moodustab suurima pahe nende riikide õiguslikustikust, kellede vahel valitseb elav üldine ja kaubanduslik ühendus.

Arusaadav, miks arusaamatuste ja vastuolude likvideerimiseks, alates läinud sajandi viimasest veerandist, on teinud suurt saavutada konfliktnormide suhtes teatavat ühtlust. Arusaadav, miks on võetud vaid Montevideo konventsioone 1889. a. Ameerika riikide vahel rahvusvahelise eraõiguse alal, ja teinud suurt saavutada konfliktnormide suhtes teatavat ühtlust. Arusaadav, miks on võetud vaid Montevideo konventsioone 1889. a. Ameerika riikide vahel rahvusvahelise eraõiguse alal, ja teinud suurt saavutada konfliktnormide suhtes teatavat ühtlust.

Arusaadav, miks on võetud vaid Montevideo konventsioone 1889. a. Ameerika riikide vahel rahvusvahelise eraõiguse alal, ja teinud suurt saavutada konfliktnormide suhtes teatavat ühtlust. Arusaadav, miks on võetud vaid Montevideo konventsioone 1889. a. Ameerika riikide vahel rahvusvahelise eraõiguse alal, ja teinud suurt saavutada konfliktnormide suhtes teatavat ühtlust.

Arusaadav, miks on võetud vaid Montevideo konventsioone 1889. a. Ameerika riikide vahel rahvusvahelise eraõiguse alal, ja teinud suurt saavutada konfliktnormide suhtes teatavat ühtlust.

Arusaadav, miks on võetud vaid Montevideo konventsioone 1889. a. Ameerika riikide vahel rahvusvahelise eraõiguse alal, ja teinud suurt saavutada konfliktnormide suhtes teatavat ühtlust. Arusaadav, miks on võetud vaid Montevideo konventsioone 1889. a. Ameerika riikide vahel rahvusvahelise eraõiguse alal, ja teinud suurt saavutada konfliktnormide suhtes teatavat ühtlust.

Beljackin) ja osa Läti juriste (prof. Bukovski) soovivad na kodumaa õigust.

Kaaludes ligemalt küsimust, tuleb püüda määrata vaheliselt tunnustatud normide süsteemi, millest on tegemaks, milline materiaalne norm tuleks rakendada konfliktlikus suhtes, kas kodumaa (*lex patriae*), elukoha (*lex domicilii*) kohtukoha (*lex fori*), kohustatu või õigustatu, tehingu (*lex loci contractus*) või täitmise (*lex loci solutionis*) kohu hingu mõju (*Wirkungstatut*) seadus. Säärased normid on ne kõrvaldaks arusaamatused ja ebakindlused õiguse rakendamisel rahvusvaheliste elementidega.

Tõelisus on kahjuks kaugel sellest ideaalilt. Nüüdseks üksikute seadusandluste autonomistlik tendents, mida ei ole na katsuvad enestele alistada võimalikult palju õigust.

Teadus näitab meile kätte kaks teed kokkupuutete lahendamiseks: a) konfliktnormide ühtlustamise (unifikatsiooni) teele, mille all mõeldakse oma konfliktnormide sisulist kokkuleppimist teise maa vastavate normidega, mis tarbe korraldada ka eelkäiva kokkuleppe alusel (säärane on viimane ühtlustamine Genfis 1930. a. sõlmitud vastava kohtukohaselt), ja b) konfliktnormide internatsionaliseerimise teele, kus vastavate rahvusvaheliste lepingute kaudu on konfliktide lahendamise tunnustatud ja sunduslik mõju juures üksikutes seadusandlustes võivad leida rakendamiseks nevad konfliktnormid.

Seega konfliktnormide unifikatsioon ei kata internatsionaliseerimise mõistet, mistõttu eeskujulikuks tuleb lugeda konfliktnormide unifitseerimist nende internatsionaliseerimise kaudu, s.t. ühtlaste konfliktnormide loomist rahvusvaheliste lepingute kaudu.

Vaadeldes Balti riikide vahelist konfliktnormide lahendamise probleemi, leiame, et siin konfliktnormide lahendamiseks tuleb märksa lihtsamalt kui üldrahvusvahelise õiguse lahendamiseks.

Esiteks, ei tule unustada, et Balti riikide õigusliku loomuse oli nende riikide tekkimiseni enam-vähem ühtlane Vene seadusandlus, mis leidis nende riikide poolt retsepti

normistikku rakendav ühine kassatsioonikohtu (ex-Vene keisririigi Senati) tegelus. Säärasel ühisel kohtutraditsioonil määratu õiguspsühholoogiline tähtsus, mis kergendab konfliktlikku arusaamist ja seega automaatselt soodustab nende normide õigusloomise käiku üldiselt samades joontes.

Teiseks, veel tänini kehtivad meil mitmed ühised retsipteeritud Vene seadused, eriti tsiviilkohtupidamise ja kaubandusliku, ja kuni hiljutise minevikuni ka tsiviilõiguse ja, mis eriti loomuliku, kriminaalseaduste alal.

Kolmandaks, Balti riikide sotsiaalsed ja poliitilised tingimused on üldiselt samalaadsed, mis loob eelduse nende materiaalkonfliktnormide kergemaks ühtlustamiseks, kui see mõeldav on riikidevahelises elus.

Seega ülesanne oleks katsuda alal hoida Balti riikides, eriti Eestis ja Lätis, võimalikult laias ulatuses õigusliku korra ühtsust, ja soodustada autonoomsete seaduskordade loomist samal põhimõtetel. Peab küll tähendama, et selles asjas Balti riikide õiguslikus arengus ei ole kinni peetud sellest koostöö põhimõttest, ja et näiteks kriminaalseaduste alal on puudunud kokkulepete vahel ligem kontakt.

Viimatu leidub kaubandusõiguse normistiku ümberkujundamisel kindel tahe neid ühtlustada, eriti Genfi 1930. a. veksl- ja konventsiooni kohaselt ühtlustatud veksl- ja tšekiseadusvaljuundmise püüetes.

Teisel kombel on ka Eesti ja Läti uued tsiviilseadustikud loodud säilitada võimaluse kohaselt konfliktnormide ühtlust, ja võttes senise BES sissejuhatuses antud aluseid. Ei võid unustada, et nii Eestis kui ka Lätis oli tugev tendents ühtlustada BES sissejuhatuse art. XXVIII elukoha ehk domitsiili põhimõtet füüsiliste isikute teo- ja õigusvõime alusena kodumaa (*lex patriae*) seadusega: esialgsed kavad sisaldasidki viimast põhimõtet.

Teisel arvesse võttes antud riigi õiguskorra stabiilsuse nõudeid tuleb vabastada kohtunikke uurimast ning rakendamast antud arvu välisriikide norme välismaalaste isiku- ja teo- ja õiguse rakendamisel, mis eriti koormav väikestel ja elava rahvus-

vahelise liiklusega maadel, on nii Eesti tsiviilseadustiku kui ka Läti 28. jaanuari 1937. a. tsiviilseadustik säilitanud pidemõistena elukoha (domitsiili), Järelikult õigustatult, kuigi mõned Lääne-Euroopa suurmakedonid on võtnud oma seadusandlustes pidemõisteks kodumaa, se, ja et nende mõjul sama pidemõiste leidis teed ka Eesti õiguslikesse konventsioonidesse, mõningate pehmemõistete tunnustades abielu normivas konventsioonis (nii Läti kui ka kohtukoha seadusandlust).

Vastavalt määrab meie tsiviilseadustiku eelnõu õigus- ja teovõime määratakse tema elukoha seadusega, de õigussuhete jaoks, mille kohta maksab Eesti seadus. Eestis olevate varade suhtes võib kadunud isikut tunnistada Eesti seaduste järgi ka siis, kui vastaval riigil või ei ole Eestis elukohta."

Samaselt lausub ka Läti Civillikums § 8: "Õigus- ja teovõime korraldatakse tema elukoha seaduse järgi. Kui isikul on mitu elukohta ja üks neist on Läti seaduste õigus- ja teovõime kui ka õiguslike toimingute järeldatakse Läti seaduste järgi. Juriidiliste isikute õigus- ja teovõime korraldatakse nende juhatuse asukoha seaduste järgi."

Ühtlaselt Eesti tsiviilseadustiku eelnõu § 2 teine lõik määrab Läti tsiviilseadustik ka surnukstunnistamist (§ 10). Sama elukoha põhimõte on jäetud mõlemas, nii Eesti kui ka Läti tsiviilseadustikus, kehtivaks ka perekonnakoostise ja teiste erinevustega üksikuis küsimusis.

Kõike seda tähele pannes võime heal meelel konstatada, et senine autonoomne seadusandlus on alal hoidnud Eesti ja Läti vahel konfliktnormide ühtlase põhisüsteemi, kuna meil ühtlustamine Leeduiga ei ole teinud tahelepanuväärset sammu.

Soovida aga tuleb, et meie ei unustaks Balti riikide õigusearenemises konfliktnormide ühtlustamise vajadust, millest me nende ligemaks, arusaamatusteta kaastööks.

MÕTE

HARIDUSLIKE KURSUSTE ASJUS

Siin tahaks küsitakse minu käest, maha arvatud veel need, kes ei ole kursustest osavõtjatena üles andsid (60 is.), kuidas on hariduslike kursuste käimapanemisega. Tunnen sellepärast ennast kohustatud olema järgmist seletama. Kursusi mõeldi kohe peale jõulu käima panna, esialgu korraldatud ettelugemiste näol järgmistes õppeasjades: matemaatikas (rehkenäide ja geomeetria), vene, eesti ja saksa keele õppimises, ajaloos, muusikateaduses, loodusloos, füüsikas ja joonistamises, kõrgemal linnakooli eeskava piirides, kuna ruumid linnakoolilt loovutati. Õpetust olid üle 10 kooliõpetaja valmis andma, nendest ka kohaliku linnakooli õpetajaid. Õpetus pidi õhtuti üks korda nädalas, kell 9–11 olema. Kuid avamisega tulid raskesti. Esiteks oli võimatu neid ettelugemistena avada – luba linnakooli eeskava seaduse pärast iga kord kuberneril käest pidanud paluda, et oleks võimalik, kuna kursuste loa saamiseks tarvilikud tingimused ei olnud. Siis tuli takistus ruumide poolt. Kuigi teadaoleva seaduse järgi ei tohi kursuse programm olla sama kui kooli programm, mille juures kursused asuvad. Kuna linnakooli kohaseks kooliks on linnakool, kuid neid ruumid linnakooli isikul võimatu kursuste toimepanemiseks saada – linnakooli ülem nõus olla, sest kursused oleks eesti keeles, mis on tema seda aga ei mõista.

Kuidas on kursuste avamine praegu võimatu. Nüüd katsutakse toimendada, et sügisel õppeaasta algul võimalik oleks neid avada. Tänavu kevadel aga mõeldakse mõned ettelugemised teha, kui haridusselts kinnitatud saab.

Teine tingimus oleks siis, kui selts kursusi avab. Siit võrsus ka mõte kuressaarlaste seas iseseisva haridusseltsi avamise mõte

välja, mis sellega lõppes, et 9. skp. niisuguse seltsi peale alla kirjutati ja kubernerile registreerimiseks Ants Papi ta on, et selle seltsi elulekutsumiseks takistusi ei ole ning kuu ehk kahe pärast võib selts oma tegevust alata.

Loodame siis, et kõik edasipüüdjad kuressaarlased hariduse seltsiga ühendavad, et ühisel jõul tähtsat saada.

VIIE KORD KOOLIÕPETAJATE PAJUKI ASJUS

Mitmed Saaremaa kooliõpetajad soovisid lehtedes ilmunud teade puhul teada saada, kuidas just nende pajuki saamiselugu on. Sel puhul käisin uuesti pajukikassa valitsuses, et sel kohta lõplikku selgust saada.

Enneku on asjaolu järgmine. Kõikide Saaremaa kooliõpetajate ametisolemise asi seisab ühel paigal, ainult ühele, kes juba mitu kuud palve sisse andis, on jaatav otsus antud, ehk küll ametisolemise tunnistuseks ainult kihelkonna koolivalitaja (õpetaja) tunnistus oli. Vaheajal oli aga ministrite nõukogu selleks teinud dokumentisid enam täielikumalt läbi revideerinud ja nüüd lõi pajukikassa juhatus kahtlema, kas tuleb ülalnimetatud ametisolemise-aja tunnistust (õpetaja poolt välja antud) maksvaks tunnistada või ei. Uuesti pöörduti ministrite nõukogu poole, kes kõikide dokumentide läbivaatamise ja maksvaks tunnistamise kassavalitsuse kätte andis, kuna kooliõpetajate algus anti sellisel korral edasi kaevata, kui kassavalitsus selle olemasolevate dokumentide põhjal pajukit välja ei taha anda.

Nüüd on siis kassavalitsus ainult võimaluse saanud sisseantud palveid ja dokumente läbi vaadata. Senini seisid kõik palved lahtisena.

Mis Saaremaa kooliõpetajate ametisolemise dokumentidesse on kirjutatud, siis peab kassavalitsus soovitavaks, et temale ka üles antud oleks, missuguste dokumentide jne. põhjal nimetatud õpetajate koolivalitsuste tunnistused välja on antud, või jälle äratöötlemiseks, et nende teated ustavate tunnistajate ülekuulamise põhjal oleksid. Nähtavasti ei ole kassavalitsusel iseäralist soovi õpetajate tõendust maksvaks võtta, vaid ainult selle ametisolemise-aja eest pajukit anda, mille kohta dokumentlised

tõendused olemas on. Kooliõpetajale jääb aga õigus eest edasikaebamise teel pajukit nõuda.

Siit jargneb tähtsam küsimus, missugused dokumendid on kõikumata maksvad? Kõige maksvamaks peetakse valitsus muidugi rahvakoolide inspektori tunnistust, seda, mida kubermangu koolivalitsus, Saaremaal *Provinzialschulcollegium* välja on andnud. Sellepärast kõikidel noorematel kooliõpetajatel, kes pärast 1880. aastat astunud, inspektori käest ametisolemise tunnistust on saanud vanematel aga, kes enne nimetatud aastat teeninud, katsuda nimetatud ülematest koolivalitsustest tunnistust saada. Inspektoril vanemaid teateid ei ole. Kuid kumbagi ei ka teada, et vanemal ajal meil kooliõpetajaks panemisel dasti muud tarvis ei olnud kui õpetaja suusõnalisel nend samuti ka, et registratuuri ehk kooliõpetajate nimekirja ametiaja pidamine mitte kõige täielikum ei olnud. Siin võib juhtumeid olla, kus nimetatud kahe keskkooliõpetajate kohta tarvilised teated puuduvad. Sellepärast kassavalitsus, niipalju kui ta märgata laskis, vast ka sellest teada olema, kui õpetajate käest lisateateid saadetakse. Nendete tunnistused välja on antud. Igas kihelkonnas on näit. nn. "Teated usuõpetuse üle koolides" (*Bericht über Religionsunterricht in den Volksschulen*), kus muuseas ka õpetajate ametisolemise algus ära näidatud, ja samuti ka muud raamatud. Nendest tulekski põhjendused välja kassavalitsusele saata. Seda tuleb kõikidel luteri usu õpetajatel teha, ja seda võimalikult varsti, nõnda et täiendav kumendid käes oleks, kui asi kassavalitsuses otsustamine saab, mis vast enne 2–3 kuud olema ei saa, nagu juhataja arvab; tööd olevat nii palju. Sest kõikide seisukord on, nagu hendati, üks. Senikaua kuni pajukit saama hakatakse, on aga vististi 4–5 kuud veel ära, nõnda et varemini lootust on olgugi et pajukit sellest päevast arvama hakatakse, millest maha pandi.

Lõpuks tahaksin paar rahustamise sõna neile kooliõpetajatele ütelda, kes kardavad, et nad pajukit vast saama ei hoida.

da karta ei ole mitte mingisugust põhjust, sest mingil viisil ikkagi tõeks teha, kui kaua keegi kooliõpetaja ametis olnud, keegi ilma pajukita ei jää, sest "ega pajukit dokumenti ei ole määratud, vaid kooliõpetajatele," pean ka mina ühes hiliskaga ütlema, kes nii soojalt kooliõpetajate huvide eest hoolitsevad.

Siis pärast, mitte julgust ja rõõmsat meeleolu kaotada. Mitte mureli ei olnud pajukikassa asutamine, vaid suur riiklik kultuuriline töö.

Õpetajate kooliõpetajad peavad aga oma ameti tõenduseks tingimata tunnistuse Riist koolinõukogust (*Совет по делам православных сельских народных училищ в Прибалтийских губерниях*) kassavalitsusele saatma.

EESTLASED, VALIMISELE!

Otsustav ajaloolik silmapilk on käes. Asutava kongressi ees on ukse ees. See kauge määrav täht, mis rahva õiguste eest on juba ammu üles seadnud, ja mis veebruarimartide revolutsiooni läbi võimalikuks sai, on tänase päeva teolendeks. Meie oleme need, kes neil päevil oma hääletamisega kule sihi andma peame.

Sellepärast – kõik valimisele! Ei või siin ükskõik kistuseks olla. Ükskõiksus on kuritegu.

Iseäranis meie, Petrogradi kubermangu eestlased, laiades Ingeri laantes, enestele eluõigust ja inimlikkust, kelle kätte võitma peame, iseäranis meie peame kule oma kohust täitma. Selleks sunnivad meid asunike olud.

Võõrastena, kodumaalt välja tulles, katsusime mõne vaba alguses omale tükikest leiba ära teenida, lõpmata tegu võideldes oleme peavarju rajanud, maalapikost peame siin välja töötanud.

Nüüd hakkame juba ümber vaatama, ja näeme, et meid suurenenud. Mitte enam üksikud nõrgad killukoned, vaid vaid päris rahvas, kes omale õigusi nõudma peab ja võib.

Ja kõigepealt siis nõuame meie, et meile, rahvuslike määramise põhjal, meie keele õigused kindlustataks.

Meie tahame, et meil koolides omad kooliõpetajad keeles noorsugu õpetaks, ja et need koolid samasugused konna koolid olgu kui venekeelsed.

Meie nõuame, et meil võimalik oma keele õigust kull oma valitsuses, kui sellekohaste ametnike juures rahvas ei ole mitte ametnike jaoks, vaid ümberpöörduvad, kus on rahva teenrid.

EESTLASED, VALIMISELE!

Meie tahame, et kohtumõistmine ka meie keeles sünnib, ja meie asumise paigas meil kohtunikega tegemist.

Meie ei taha enam juhuslikud võõrad elanikud siin olla, ja meie oleme Petrogradi kubermangu pärisrahvas! Ja me peavad sellekohased õigused olema.

See on üks põhjus, miks eestlased oma nimekirjaga välja astuma pidid. See on ka põhjus, miks meie kõik peame ainult oma nimekirja eest hääletama. Sest teised meie huvid eest ei ole võetud. Seda on näidanud revolutsioonigaegne Venemaa.

Meil, asunikel, on ka veel teine põhjus, miks kõik peame oma nimekirja eest välja astuma. See on maa küsimus.

Me teate, et paljud vene naabrid Teie higiga väljaharitud tükikeste peale kadedusega vaatavad. Teie teate, et suurel Vene parteid – sots.-revolutsionäärid ja sots.-demokraadid (bolševikid ja vähemlased) ka väikemaapidamist raskesti tabavad, kogu maad ühiskonna ja riigi kätte võttes.

Meie aga ütleme: kõik maa peab rahva kätte minema, ja väikemaapidamine peab puudutamata jääma, sest see peremees juba ise tööd teeb. Iseäranis meie asunike maa: me ei ole sunduslik tasu ei rahuldaks tema verevaeva.

See on teine põhjus miks asunike kongress oma iseseisva nimekirjaga välja läks: on vaja, et ka meie majanduslikud huvid, ja rahva huvid, kus iseäraldused, õiglaselt kaitstud oleks.

On veel teisi põhjusi, miks meie oma mehed Asutavasse saadame. Näit. föderaalset riigikorra nõudmine ja Eesti keele kindlustamine.

Meil on arusaadav isegi sellest, mis üteldud, et Petrogradi kubermangu eestlastel ainult üks tee on: oma nimekirja toetada.

Sellepärast, hääletage kõik eesti nimekirja nr. 4 eest.

SELTSID JA SELTSKONNA ELU

Meie seltskond on iseäralik selle poolest, et meil puudub klassi puudub. Mõnest üksikust, keda kapitalistide klass ei võiks, on vähe selleks, et eraldi meie kodanlust kui ühiskondlikus võitluses oletada võiks.

Suurem osa meie seltskonnast, iseäranis sellest, kes pu üleväl hoiab, on kas otse töörahvas või väikekodanlaskelle huvide vahel äärmuseni teravaid vastuolusid ei ole.

Sellest siis tulebki, et pealinna ja asunduste mõlemad õige rahulikult ja, peab tunnistama, kaunite tagajärgete töötanud need, keda Eesti ühistunde arenemise kaotavitanud.

Arusaadav, et ka praegune terav klassivõitlus, mis meid ritsevas elus aset leiab, eesti seltsides ei ole enesele puudunud. Meie näeme pilti, mida näiteks vene seltsides näeme, et rahulikult ja suure hoolega töötavad ühes liikmed, kelle oma füüsilise rammuga leiba teenib, teine haritlane tööga samuti eluüalpidamist muretseb.

Ja need mõlemad – nad tunnevad ennast täiesti ühes töötegijana, seltskonna liikmena.

Selles on senini olnud pealinna kõige suurema ühiskondlik te – hariduse seltsi töö koolide ülalpidamisel – edu põhjuseks vaeva kardetud, et aga asi edeneks ja mitte seisma jääks ühel teel, teine teisel. Kõigil siht ühine: meie algharidusele kõrgusele tõsta kui aeg nõuab, jõud vähegi lubub. Vabast jõugi. Kasvatusteadlikult ikka eesreas sammudes.

Imelik, arusaamatu on sellepärast see sõjahüüd, mis need tõstavad, kes endid töölisteklassi esindajad ütlevad, et meie seltskonnaelu olevat valel alusel, rahvuse kao olevat, del, sest tõsine tööliste klassi kohane tegevuse plaan ei ole

SELTSID JA SELTSKONNA ELU

gugi mingit kokkulepet ega kaastootamist nendega, kes seltsi klassi ei kuulu. Olgugi et senistel kaasatöötajatel ühiseid huvide on, mitte ainult rahvuspoliitilisi (neid ei söanda keegi peamõne eesti soost vene enamlase eitada), vaid otse klassilisi.

Meil, nagu teame, meie seltskond, kes oma jõudu ja aega üleväl või seltsitöö peale ära tarvitab, on klassiliselt sedavõrd ühine, et neil oluliselt raske vahet teha.

Meil algtööde peab meelde tuletama, kui uut sõjakäiku meie seltskondliku elu ja seltside vastu näed, kus töölistele, kes senibõiknugustes seltsides tagajärjerrikkalt töötasid, ette kirjutatakse või soovi avaldatakse, et need sellistest seltsidest lahkugu ja jalle teised välja tõrjugu.

Meie tunnistame, et ainult klassivõitluses on ühiskonna ajarenemise käik. Kuid meie ei näe, et klassivõitlusel oleks midagi meie seltsielus.

Ühine võib utreeritud, kunstlikult ettekujutatud klassivõitlus olla teha: meie seltskonna tööle suure raskuse tee peale ette seada, mida vast nii kerge kõrvaldada pole, ja mis vähemalt meie meie kallist tööjõudu nõudma saab.

Meie aga meie kui töörahva seltskondlik elu eneses sarnaseid asju sisaldab, mis ühtlasi kallid puht-proletariaadile ja väikekodanlusele, ja et meie lepitamata klassivõitluse õpetuse peavastased ei ole mitte töölistes ja tõsine kodanlus, siis ei küll hoiatama neid, kes iselaadilist sabotaaži tahavad teha panna. Sellepärast peame meie tõsise jõuga nende vastavälja astuma, kes nõuavad tööliste lahkumist või võitluse lõpetamist meie seltsides.

Meie pöördult: tulgem kõik kaasa, suuremal arvul, just teie, kes ennast proletariaadi ridades tunnete olevat.

Meie klassiliselt väikekodanlased ja meie "tõusikud", tõepoolest demokraatliku rahva demokraatlik intelligents, saavad meiega võimaluseni kaasa töötama.

Meie sellepärast, töölistes! Eesti seltsidesse! Teeme kõik, et meie seltsielu õitseks!

EESTI ÜLIKOOI AVAMISE PÜHUL

Valguse poole püüab meie rahvas. Hariduse rahkust, mist, toetust.

Visalt ja kiuste kõikidele takistustele on edasi tungnud vähegi sihile jõutud. Olgugi paljud varem murdunud, kurnud püüdest sinna üles rühmata, kus hariduse kõrgemad nii meeli vangistamas. Ülikool, nõiduslik noortele. Meie kes korra olnud üliõpilased, noored akadeemia-kõrghariduse letame seda iseäralikku ärevust, millega esimest korda meie vase Alma Materi läve oleme astunud, kuulunud teaduse kõrgemist teaduse templis.

Olgugi et pärast palju sellest noorest romantismist lüüdnud, vaimustuse-tööle vastu asunud igapäised rasked, piinlikud töötunnid – kuid noor üliõpilasaeg jääb kunagi meteoori hiilgega hinge. Ikka ja alati kõlavad vaimu "Gaudeamus igituri" helid, kui endised kaasvõitlejad keldilevad, vanad ja noored.

Meie rahva ülikooli-romantika on alles väikene. Meie teaduslik haridust, isegi laiemalt kui seda oletada võiks, ei pidades lühikest iga, mis meie üliõpilaskond tunneb, on meie vanem üliõpilasorganisatsioon ainult 50 aastat vanal aastal.

Kuid oma ülikooli meil ei ole siiski olnud, teaduslik teotus kus üleilmne teadmiste kogu oleks teenistusse astunud ja rahva vaimseks täiendamiseks, omapäraselt käsitleva teaduse soo tarkusevara.

Küll rajas õnnis Gustav Adolf kolmsada aastat tagasi maal Pärnus ülikooli, maa hariduse tõstmiseks. Kuid peame see, et alles 1802. aastal uuendatud kujul ja vaimul Tartu vust jälle alata.

EESTI ÜLIKOOI AVAMISE PÜHUL

Meie teadusliku töö on Tartu ülikool oma kestuse ajal ära annud. Mõneski teadusharus on ta üleilmse kuulsuse võitnud. Meile, maa pärisrahvale, jäi see ülikool ikkagi teatud ajal võõraks. Ümberrahvustamist, saksastamist või venestamist, sunniti teadusetemplile kõrvalsihina peale.

Meie ilmasõda ja Vene revolutsioonilaineid oli vaja, et kõrgemalt õppe- ja teadusasutuselt paisata kõrvale pealesunnitud poliitika. Demokraatia avab oma teadusetempli, mis peab viima võimaliku urkani kandma mõistuse elustavat vaimu.

Meie töö seisab ees. Meie seisime ülikooli rusudel. Õieti mitte peale traditsioonide ja hoonete seinte ei olnud jäetud meile. Kuid kõrgem vaimne kultuur on nõue, mida rahvas peab suutma hoida, kui ta hääbuda ei taha. Ainult hoides ennast mõne kultuuri kõrgemal tipul, suudame kindlustada oma maa vaimu, ainult valgust appi võttes suudame ära tarvitada meie rikkusi, looduses ja rahvastevahelises elukeerus.

Meie peame suutma oma kõrgema hariduse tarvilisele alale tõsta, mis on tõsine teaduslik arenemise tipp, ehk kogu meie tulevik on küsitav.

Kõik mõttes soovime meie oma rahva Alma Materile tema andatud kujul avamiseks kõige soojemalt õnne ja loodame, et meie tema kui teadusliku asutuse peale uhkusega võime näidata [tunnistuse] tervele ilmale meie töötava rahva valgusele ja jõudmisest teaduse lumistele kõrgustele.

VALIJA JA POLIITILINE ERAKOND

David Lloyd George, Inglismaa üldise valimisõiguse looja, 1917. aasta valimisseaduse järgi, arutab ühes oma "Daily Chronicle'i" numbris valimise hingeolu, ja tuleb välja, et valijate massi eemalseis poliitilistest organistest sisaldab eneses äärmist hädaohtu demokraatia enesele.

Tema arvates on väga suur õnnetus, et miljonid valijad tava sõna peavad ütlema ainult valimiseelse meeleolu ilma et nad tõsiselt oleks varem, parlamendi töös poliitilisi küsimusi silmas pidanud. Selle poolest lahenevad valijad [lahku] endistest, kes end kindlalt olid poliitilisele kondadesse organiseerinud, kellel kindel poliitiline meeleolu ja kes sellekohaselt ka kindlaks poliitiliseks jõuks olid, poliitilisi ära hoides.

Sedasama tuleks ka praegu valijate hulgast püüda eristada, nimelt – et nad mitte oma suures enamuses ei jääks "toormassiks", vaid et nad igaüks enese enam kindlamalt poliitilisele organisatsioonile ehk erakonnale ühenduks. "Ameerika" on suutnud oma valijaskonna, nagu meile praegu näib, distsipliini alla viia, kuid selles arenemises on tema poliitilise läbi minema mitmest raskusest, selle hulgas kodumaja kodumaa test. Itaalia on olnud sunnitud oma demokraatlikke meeleolusid ber arvestama jõutarvituse läbi Mussolini poolt. Briti demokraatia mobiliseerida ja õpetada oma valijaskonda vähemate vaimsete tegude," lõpetab endine Briti peaminister.

Küsimus, mida Lloyd George oma artiklis käsitleb, on valimise alati uus. Meil on ta nüüd päevaküsimus eelolevate valimiste tõttu. Olgugi et ajutiselt muudetud kujul: kas tuleb valijate poliitiliste parteide esindajaid Riigikogusse ehk mitte

VALIJA JA POLIITILINE ERAKOND

poliitiliste rühmituste asemikke? Mis on üldiselt riigi seisukohalt kasulikum ja otstarbekohasem?

Minule näib, et meie valijaskond põhimõtteliselt nende küsimuste peale juba vastanud on eelmistel valimistel, ja nimelt: riigikondlikkuse ei ole juhushike rühmituste ülesanne, vaid suur ja tõeline töö, mida ainult sihikindlalt võib teha, edasi viia. Usalduv sihikindluses annab ainult poliitiline erakondlus, mis mitmesuguste tujude järgi ei tantsi, vaid oma aastate jooksul väljakuulunud traditsioonide kohaselt ajab riigi asju kindlalt ja otstarbekohaselt. Ei ole sugugi juhushike, et nn. erihuvide esindajad rühmitused läinud valimistel kandidaatisid läbi ei suutnud anda, ja et võitjaks jäid ainult kindlad poliitilised suured erakonnad, kes eneses ka mitmesuguste seltskonnakihtide huvisid ühendavad.

Ja kui meie nüüd vaatame oma kahe tosina nimekirja peale, siis võib juba peaaegu kindlasti ette ütelda, et meie rahvas ka tulevadel valimistel sama otsuse teeb, nagu ta seda varem tegi. Meil tohib loota, et rahvas üleriiklikku sihikindlat tööd tegevdades ei suuda mitte juhushike inimesed, vaid poliitiliselt tuntud isikud, kelle häid ja halbu külgi ta juba enne valimist võib ette peaga ära kaaluda.

Meil nõuab meie valija suur kohusetunne, millega ta vastutab poliitilisele akti – valimisedeli äraandmist – toimetab. Selles meil tahaksime loota, et meie valija juba veidigi samuti distsiplineeritud ja haritud on kui Ameerika, selle kõige vanema demokraatia valija.

Mitte ainult parlamendile enesele, vaid ka kogu maale on meil kindlustust juhuste vastu, ja seda kindlustust saab sellest, kui iga valija oma parema arusaamise järgi hääle annab poliitilisele erakonnale, mitte ainult tuntud üksikule inimesele ehk juhushikele grupile, kelle poliitiline ilme tundmata.

Meil valijal tuleb meeles pidada, et poliitilise küpsuse ja distsipliini tunnemärk on hääletada selle poliitilise erakonna nimekirja poolt, kellele keegi kõige enam kaasa tunneb, kui ta ka vorduslikult veel selle erakonna liige ei ole. Tulevikus jääb aga meie poliitiliste parteide ülesandeks järgnevate Riigikogude kestel

rahvast poliitiliselt kasvatada ja organiseerida, millele on eeldanik mõne erakonna hulka astuma peaks.

Poliitilises erakonnas olek ja tema poolt hääletamine ei tähenda mitte isiklikku vabaduse kaotust, vaid ühelt poolt ülesseatud sihi saavutamist. Ühistegevus ei ole tahtsust ainult majanduslikus elus, vaid tema tähtsus ei ole ainult selles poliitilises ilmas, ühiste kõrgete püüete käikemisel, vaid mitte ainult erakorralistel võitluseaegadel, vaid ka rahuaegadel.

Poliitiliselt kasvatatuna ja distsiplineerituna valmis olejana on kodaniku esmajärguline kohustus ja õigus. Meie jaoks on sellel on riigi demokraatlikus arenemises, tahtsustatud poliitiline suurmees – Lloyd George – alla kirjutada. Tema näpunäidet maksab tähele panna.

EESTI RAHVUSVAHELISES KAUBANDUSES*

Eesti on vaba transiidi maa.

* Mõlline on põhimõte, mille algusest peale oleme võtnud juhtriks. Meie esimeses ametlikus memorandumis, mis Maanõu- ja Maavalitsus 24. jaan. 1918. a. välisriikidele saatsid Ees- poliitilise seisukorra kohta, loeme juba järgmist:

"Iseseisev Eesti ei võta rahvusvaheliselt kaubanduselt võimalust vaba ühendust pidada Venega, ja tema olemasolu ei võimalda kunstlikult mitte ühtegi võistlejat; kui väljapääs suurele Vene turule, Eesti, vaba ja iseseisev, loob loomuliku ja sootulava pinna maailmakaubanduse arenemisele."

Meie poliitika on aluseks ka meie suurele Tartu rahule, kus Eesti ja Vene suhted kindlale ja õiglasele alusele seati. Rahule- kogu art. 16 lisa 1 määrab:

"Kaupadele, mis üle ühe lepinguosalise territooriumi veetak- se, ei tohi peale panna mingisuguseid sisseveo tolle ega transiit- maksusid" ning "transiitkaupade veotariifid ei tohi kohaliku veo- toluga sama laadi kaupade tariifidest kõrgemad olla".

Veel selgemalt määrab ära sama lisa kolmas punkt, et meie laamad on täiesti vabad ja avatud kaubandusele Venega. Meie ootlik kaubanduslik läbikäimine välisriikidega ja eriti meie idanaabriga on teostuseks sellele suurele vabatransiidi poliitikale, mida algusest peale oleme oma majanduslike suhete jaoks pannud kogu maailmas.

Mõllest meie erilisest seisukohast on kogu maailm õieti aru- saanud. Oletus, mida meie 8 aastat tagasi oma esimeses rahvus- vahelises dokumendis väljendasime, et Eesti ei saa olema takis-

* Vabaminister Piibu sõnavõtt viienda Eesti näitus-messi avamise eel.

tuseks rahvusvahelisele kaubandusele, on täiel määral t

Meie tõsine soov on, et teenida rahvusvahelist läbikä

Selleks otstarbeks on Tallinna rahvusvahelised näitused ka suure tähtsusega, sest nad elustavad rahvusvahelise käimist meie kaudu ja ühes sellega näitavad neid puud

Loomulikult on näitus-messidel oma suur üldine tähtsus

Tallinn kui vana rahvusvaheline kaubalinn näitab meile ka side kaudu, et Hansa ettevõtlikkus ja kaubandusvaim on aegsest äriilmast kaugelgi kadunud pole. Ja iga rahvusvaheline kaubaside, mida meie Tallinnas luua suudame ja mille

Iga iseseisev rahvas, olgu ta väike või suur, on kohustatud oma osa andma inimkonna majanduslikule ja vaimsele arengumisele. Näitus-mess laseb meid selgesti näha, kui võrdne on

On tuntud, kui suurt osa meie põllutöönäitused mängivad meie üksikute maakondade arenemises. Nüüd on meie ülesanne oma arenemist rahvusvaheliselt vaadelda. Näitus-mess annab

KAITSELIIT ON ISETEGEVUS

Demokraatliku riigikorra iseärasuseks on kodanike isetegevus kõigil aladel. Kui kuskil vanasõna "aita iseennast, siis aitab sind ka Jumal" on õige, siis see on küll õige meil ja mujalgi, sest demokraatlikus iseseisvas riigis peale rahva enese pole ühtki jõudu, kelle peale loota katsumuspäevil. Seda tuleb pidada silmas. Sellisel korral kodanike isetegevus, olgu see üksikult või, on veel tähtsam, organiseeritult, peab tegevusse astuma.

Sellest demokraatia selgest põhimõttest meie rahvas on saanud aru juba oma vabaduse algpäevist peale ning, nagu meie kodanikud ühele lahe, asunud enese korraldamisele muuseas ka Kaitseliidu näol. Kaitseliidu tegevus on baromeetriks, mis näitab meie kodanike vabatahtlikku püüet vabaduse ja korralduse kaitseks. Selles arusaamises soovin Kaitseliidule suurt hoogu ja hordaminekut tema tegevuses.

Kaitseliidu tegevus riigikaitse tegurina avaldub peaaesjalikult selles, et ta on üksikute kodanike huvi õhutajaks, aktiivseks kodanikuks ning selle vajaduse alaliseks meeldetuletajaks; samal ajal aga on ta ka relvade tegeliku tarvitamise õpetajaks kodanikele, kes seda kunsti vähem tunnevad, ning hoiab neid kunsti unustamast neid, kes on tegelikult võtnud osa vabatahtlusest ja kaitsest juba varem.

Kaitseliidu seltskondlikud ülesanded seisavad peaaesjalikult rahvatunde arendamises, mis peab olema eriti tugev võitlusvõime keskel. Ma ei arva mitte, et see oleks kohane, kui Kaitseliit loendaks oma tegevust ka kõikidele seltskondlikele aladele, mis üldiselt oleks meile üldiselt tähtis, kuid mille teostamiseks on vaja käimas erikorraldused.

Rahvuslikud ülesanded langevad ühelt poolt ühte Kaitseliidu ülesannetega, – sellele seltsima peaks veel üldine isa-

maa-armastuse kasvatamise joon. Üks tugevamalest tegurist uue Euroopa kaardi loomisel oli rahvuslik tunne, ning ei ole vähematki kahtlust, et see inimese hinge sügavamasse põhikihtu on tatud emotsioon oma mõjus veel tugevamaks kasvab. Tuleb meelde, missugust osa mängib rahvustunde kindlustamisel musrahvaste juures praegu Euroopas. Kogu meie aja poliitilise tarkuse ülesanne on kokkukõlastada rahvuslikku tunnet kahe vaates: 1) rahvus kui rassiline ja kultuuriline asutus, 2) rahvus kui ühte riiklikku organismi kuulumine.

Võime ütelda ilma liialdamata, et Eesti on siin õigel ja kiirel teel; olles kindlustanud vähemusrahvustele nende kultuurilise autonoomia, tõmbame meie kogu Eesti riigis elavad rahvad ühisele rahvuslikule koostööle laiemas ja kõrgemas, rahvuslikus mõttes. Ja siin on Kaitseliidul kui rahvustevahelise ühingu organisatsioonil suur ja tänulik tegevuspõld, mis töö aga teeb tema otsese töö otstarbekohase korraldamise läbi.

Ja sooviavaldus [õpetussõnad] Kaitseliidule? Arvan, et minu poolt eriti ei ole vaja. Sest mis puutub Kaitseliidu põhiteetesse, siis need on õiged ja terved, ning mis puutub korraldusse, siis näitasid veel hiljutised häired, kui hästi juba praegune organisatsioon töötab.

Lisaksin juurde vaid üht: ärgu unustatagu, et käsikirjapõhiste tehniliste harjutustega peab käima ka püüe luua rahvuslikult kindlat tagapinda rahvamassides, selgitades omariikluse kõrgväärtust ja meie senise arenemise imesuurt edu.

CARL ROBERT JAKOBSON

Õigus olgu rahva käes.

See oli ammu. Veel siis, kui meil ei olnud kino, ei tuntud autot ega raadiot ja kui lennukid veel õhus ei tiirlenud. Ühel suvel, tol ajajärgul elasin noore poisina Kärevere laanes, metsatalus.

Seal jutustas peremees, endine kooliõpetaja, kes vene keele õpetlemõistmise pärast klassitöö ammugi vahetanud adra vastu, kuidas versta kümme tema talust puhkab suurem eesti rahvamees – Carl Robert Jakobson, kes vaimuvalgust nõutades kirikuõpetajatega teravasti kokku pörganud. Kuidas see mees võidelnud rahva õiguste eest mõisnike vastu, mille kättemaksuks need teda ära tappa tahtnud: kõrge palavikuga haiget meest lauknud tohtrid jäävanni panna. Kuidas pärast tema surma kogu rahvas raha kokku pannud, et suurmehe pooleldi ehitatud talu tema perele lõpule viia ning tehtud ehitusvõlad tasuda. Ja lõpuks, kuidas kogu eesti rahvas oma suurt juhti leinanud, igast maanurgast matusele Kurgjale kokku tulnud, suure mehe paigutanud vaikselt tema oma krundi peale ilusasti puude alla, tüüpilise kõrvale. Ning et matuselised oma jõuga Vändra jõest suure kivimüraka välja veeretanud ja seda mitu versta laudade peal värekele kalmukünkale enese jõul vedanud – nurgakiviks mälestusmärgile.

Ei ole siis kellegi ime, kui noorel poisikesel, kes pealegi isa kaudu palju kuulnud Jakobsonist, küll isiklikest muljetest, küll "Sakala" mõjust, tahtmine tugevnes palverännakut hauale toimetada. Vanade "Sakala" numbrite järgi, mida isa kui pühadust alati hoidis, õppis poiss ju oma esimest poliitilist tarkust, ning "Sakala" kirjutaja oli ka temale nagu ligidane sõber.

Nii siis ühel juulikuu päeval 1899 a. võtsin palverännaku ette – Kurgjale. Talu ise oma suure ja kena elumajaga Vändra

jõe ilusal kaldal ei olnud see, mis tõmbas. Seda oli vaid üks mets, kus puhkab tema vaikinud peremees. Harilikult mehe pealt paksude kuuskede alt keeras ära väikene vaevalt nähtav rada pahemale. Ja mõnekümne sammu järel nähti kodust surnuaiakest, millele omal ajal küllalt sügav kreek tõmmatud, et loomad peremehe rahu ei saaks rikkuda. Aga on see mitmelt kohalt kinni kasvamas. Keset seda küngas, mis seda varjab, "keda leinab Eestimaa", ja millele "Linda" seltsi poolt asetatud mälestustahvel. Suur kivi sealsamas ligidal, oodates, millal tuleb aeg, kus seda vana ei olnud teda tarvitatud. Täielik müstiline vaikus valitakse saaluse poolhämarduses.

Püha paik. Koht, kuhu meie rahval maksab käia, et saada usku ja usku enese eluõiguse ja eluvõime sisse!

Nüüd lõpuks oleme siis niikaugel, et meie esimese ja meie ma rahvategelase kalm unustusest lõplikult välja tuleks üldrahvuslik mälestusmärk luuakse sellele, kelle nimi meil alati meie huultel. Üks parematest märkidest meie omanäolise lähenevale 10. juubelile. Carl Robert Jakobson on see hing, kes ne meie rahva elus, kust algab uus ajajärk. Tema ise oli see vaid hiilgav meteor, mis ootamatult ilmus kui *deus ex machina* orjarahva keskel, jättes massi umbes samale järjele nagu enne seda.

Kuid ta sädemed pildusid seemet. Nii haruldaset mõtet külgselt, kui seda maaköstrilt, pärastiselt saksa keele õpetajalt ja suurvürst Konstantini laste ilukirjanduse õpetajalt vaevalt loota oleks võinud. Rahvustunde õhutamise, rahvaste levitamine, põllumajanduse ratsionaalseks muutmine, loomavanduse õhutamise, ning kõige tähtsam – rahva omavalitsuse õiguste nõutamine ja üheõiguse tegelik rõhutamine valitsuse mõisnike kihiga – siin on need ajaloolised alustoad ainult kord võetult meelde tuletatud, millele Jakobson Eesti elu muutluua tahtis. Võib-olla et rahvas veel kõigest sellest tõepoolest aru ei saanud, mis Jakobsoni poliitiline võitlus kätte püüdnud vähemalt ei mäleta, et maal, talutares, oleks sellest tema pöörddest kõneldud küllaldase huviga. Ainus asi, millest rahvas ei

ei tahtnud, oli, et Jakobson võidelnud eesti mehe eest saksa mõisniku ja saksa pastori vastu.

Veel rohkem kui võitluse sisu kütkestas rahvast nähtavasti võitleja isik, võitluse ulatus, tema ägedus ja sellega kaasaskäiv hingika. Kes vähegi Jakobsoni "Sakalat" on lugenud, peab tundma kirjutuste elavust, rahvalikkust ja hoogu, mis vahel küll mõniste teravuste või isegi labasusteni läheb, mis praegusel ajal mõniste võimatud. Kuid vaevalt raskest majanduslikust rõhust ja rippuvusest ärkavale rahvale, eriti lina- ja hobusekasvatusest jõukale Mulgimaa päristalu-omanikule ning tema ümbertöötajatele oli ta keel ja sisu arusaadav ja kohane. Isegi välispoliitikat selle ajalooliste hiiglastega – Bismarck – Andrassy – Disraeli – oppis meie ärkav rahvas teravamalt ja otsustavamalt tundma kui kunagi varem. Mis peaaegu – rahvas nägi, et on hoog, kes tema hädade pärast tõsiselt mures, ning kes tema õiguste eest julgemalt ja teravamalt – kuid põhjendatult ja iha- tult – väljas kui ta ise. Selles on Jakobsoni ülesarvamata mõju ja tahtlus, et ta suutis kogu meie rahvast ühistele sihtidele kutsuda, summutades tol ajal valitsenud teravat uskude vahet, mis meie rahvast lõhkuda ähvardas. Ja kuni meie iseseisvuse päevadeni jäid Jakobsoni leinakellad, mis nagu iseenesest üle kogu maa ja kõikides, nii luteri kui ka õigeusu kirikutes kõlasid, ainulaadseks nähtuseks: kannatajal rahval oli armastav isa ning loojaja kadunud, keda spontaanselt taga leinata maksab.

Huvitav, et kõik meie poliitilised voolud on end tahtnud näidata Jakobsoni traditsiooni hoidjatena – seda kõneles enesest rahvaerakond ja tema mitmed eeljärgud, põllumeestekogud – praeguse pidustuse algatajad, isegi omal ajal sotsiaaldemokraadid, "Uudiste" või Speegi voolu näol. Igaüks tahtis olla Jakobsoni rahvuslik-radikaalse poliitika edasikandja.

Jakobsoni aeg oli meie rahva romantiline ajajärk, õigusega mõeldud ärkamise ajaks, ning Jakobson tundis selle aja salajärgmaid tuksatusi, nägi selge silmaga, mis on meie elu peaprobleem, ja asus täie jõuga selle teenistusse.

Kõik õigus valgustatud ja jõuka rahva kätte, kadugu eesõigused! Need olid nõiasõnad, milledega Jakobson demokraatlikku

mõtet rahvale sisse istutas, ning mis töö tema enese kullu aegu hauda viis, kuid meie rahvale andis kangela meele, et veel kaua saab valitsema meie meeltes.

MEIE RAHVA ISETEADVUSE JA ISETEGEVUSE TÕSTJA

Peokõnelejana Jaan Tõnissoni 60. [sünnipäeva] pidustuste aktusel "Estonias" toonitasin, et Tõnisson on meie suurim rahva-tribuun. Arvan, et ka nüüd ei ole mul vaja otsida teist väljendit selle meie rahva suure poja iseloomustamiseks: poole sajandi kestel on ta rakendanud oma tulist sõna ja teravat sulge teo- võimsa isikuna vaid ühes suunas – meie rahva iseteadvuse ja isetegevuse tõstmisele, ning seda niivõrd edukalt, et Tõnissonil on kindel koht eesti rahva ajaloos, ta on üks Eesti tõelisi suur- mehi.

Tribuunina – avaliku elu tegelasena teotses ta julgelt ja juhti- vult rahva huvide valvel vene-saksa ülevõimu päevil, tribuuni- na-riigimehena on ta oma elutööd jätkanud omariikluse kestel, lord aktiivselt riigituuril olles, kord riikliku opositsionäärina mõjustades meie rahva elu väljaspool valitsust, kuid ikka püsi- vult rahvaesinduses. Temagi on sunnitud olnud vahel vaikima, vahel isegi aastaid, kuid murda ei ole ta ennast lasknud, ning on olnud võimalusel end jälle oma täies pikas kasvus sirgu aja- nud, pea püsti ja sõna lõikav ning hääl kõva rahva huvide ja va- lituduse kaitseks.

Esimest korda kuulsin Jaan Tõnissonist väikese poisikesena ligi pool sajandit tagasi, kui tema kodutalus Viljandi Mursil tee- minu kauge sugulane, kes vana kombe järgi jõuluks jälle tuli perekonna pesatallu, minu vanaisa koju. Jutt läks Mursi noore Jaani peale, kes õppinud suures koolis ning olevat suur eestlaste õiguste kaitsja. Muidu olevat ta lahke ja väga sõnakas mees.

Siis kadus Tõnisson mitmeks heaks aastaks minu kui väikese poisijõmpsika vaateringist, kuni ise hakkasin juba jalgu kultuu- ripoollul tarvitama. Oma seminaripõlves saatsin "Postimehele"

ja tema valjaannetele kaastööd ("Lindale" isegi jutukommentaarid) rahvosluse apostel võlus. Esimest korda otsisin "Postimees" tema toimetaja üles noore õpetajana 1904. aastal.

Siis tulid punased aastad ja "Postimees" paistis äärmiselt hakanud "Teataja" ja "Uudiste" kõrval alalhoidlikuna, mis rahuldades käremeelselt häälestatud noori, kes lahkusid seminari. Nii tuligi, et minu teed 1905. a. läksid Põhjala teatud määral lahku ja kuni Vene teise revolutsioonini oli linn radikaalide rühma mees.

1917. a. peale oleme jälle ühel reel, eriti Eesti välispoliitika algastmel, esialgu sisepoliitikas uuesti erinedes, kuni 1918. aastani, mis ajast peale oleme kaks ligidast sõpra, kes Riigivõim on asetatud istuma koos kõige pahemale tiivale ühele samale pingile. Nüüd juba vanad kaasvõitlejad ühiste ideedide ja huvide eest!

Tõnissonil on meie välispoliitika ajaloos väga tähtis koht mitte üksnes seepärast, et ta on olnud meie Välisdelegatsiooni peaminister resp. riigivanem või välisminister, vaid et tema on üks esimesi, kes 1917. a. revolutsiooni päevil selge mõttega kindla programmina üles seadis Eesti lahkumise Venest, kes algatas ja koostas Maapäeva otsuse 28. (15.) nov. 1917. a. kõrgemast võimust ja maa ajutisest valitsemisest, mis moodustab meie riigi esimese põhiseaduse, ja seepärast, et tema 2. veebr. 1918 omal algatusel, kuigi Maapäeva volinikuna, protestis Vene esinduses Stokholmis Eesti- ja Liivimaa rüütelkonnade püüete vastu määrata Eestimaa saatust ja 4. veebr. 1918 esitas välisriikidele noodid Eesti tõeliste aspiratsioonide realiseerimiseks, taotledes tunnustust Eesti riigile. Temale on adresseeritud ka esimesed liitlaste kirjalikud memorandumid (Prantsusmaal 1. III 1918, Briti – 20. II 1918), kus need suurriigid avaldasid poolehoidu Eesti püüetele saada sõltumatuks. Ei tule ka unustada, et rahu sobitamisel Venega tema oli peaministriks, millele nõusolekuta oleks Tartu rahu sõlmimine rahudelegatsiooni poolt olnud võimatu.

Mis puutub tema ideedesse tegeliku välispoliitika alal, need need alati olnud juhitud kindlatest põhimõtetest, ja säärased

juhatab ta vajadust alal hoida tihedat sõprust Britiga, ilma et ta sealjuures unustaks meie sõpruse loomist kõikide teiste riikidega ja erapooletuse säilitamist. Isegi siin osutub ta vahel prohvetlikult kaugelenägijaks ja julgeks teravusteni. Nii lausus ta veebruaris 1919. a. Prantsuse parlamendi väliskomisjoni esimehe H. Franklin-Bouillon'i pool korraldatavail väikerahvaste nõupidamistel, et liitlaste püüd lämmatada raskete rahutingimustega Saksamaad on ohtlikult lühinägelik, sest esimesel võimalusel raputab Saksamaa jõuliselt temale pealepandud köidikud maha. Kes nüüd tahaks ütelda, et Tõnissoni arusaamine oli vale, kuigi Pariisi rahudelegatsioonist, prantslaste meelepaha tõttu, ta oli sunnitud siirduma koju, mida ta tegi muide meeleldi, et osa võtta eelseisva Asutava Kogu tegevusest.

Ja kas ei ole Tõnissoni poolt redigeeritud 5. det. 1919. a. noot prantslastele Eesti rahuläbirääkimiste õigustamiseks sedavõrd otseskohe ja selge, et üks Prantsuse välispoliitik nimetas seda mulle kõige teravamaks noodiks, mis Prantsuse välisministerruum üldse saanud!

Tõnissoni läheda kaastöölisena tema 1933. a. valitsuse päevik peale tahaksin öelda, et momendi ülesannete vajaduse hindumises ta ei eksinud. Ja kui tema poliitika on tollest ajast peale pidanud jääma vaid vähemusse, siis küll sellepärast, et Tõnisson sisepoliitikuna ei ole tahtnud ohverdada oma rahvavalitsuslike põhimõtteid, "oma elutööd", nagu ta ise seda iseloomustab. Kui temale selgeks sai, et "rahvas hülgab vabadust", õigemini, et rahvast on, tema ürginstinkte kasutades, viidud eksiteele, ponnegu poliitilisele enesetapmisele, ta lihtsalt tõmbus tagasi, et hakata otsast peale selgitustööd, et tõsta rahvamassides valitsemise ja rahvavalitsuse põhimõtte taas-austamist.

Ja selles hiiglatöös seisab ta paindumatult ja sirgelt kui vana tamm, sooviga – las kosuvad ja sirguvad uued tammed, et koos võetu panna kõigile tuultele ja tormidele.

PRANTSUSE REVOLUTSIOONI MÕTE

Prantsuse revolutsioonist on möödunud 150 aastat, kuid mõju aga tundub veel meie päevil, tänu selle ideoloogilisele alustele.

Revolutsiooni enda käigu üle on kirjutatud lugematu arv raamatuid, analüüsitud pea igat selle sündmust, olgu see helge või süngene, ja seda kõikides maailma keeltes. Isegi sedavõrd, et revolutsiooni enda mõte ja püsivad saavutused kipuvad jääma vaaratuks.

Tõeliselt ei piirdunud Prantsuse revolutsioon vana korra teatavate kutamisega ainult riigiõiguslikult, vaid ta haaras pea kõiki vana aja tsivilisatsiooni aluseid.

Meie teame, et selle vaimseteks isadeks olid prantsuse filosoofid, süklopedistid ja tolle valgustatud aja üksikud suurvaated nagu J. J. Rousseau, kes ühiskonna aluseks pidasid üksikuid mõtlevat indiviidi, kes vaid omal tahtel ja vabal arusaamisega koos teistega on astunud riiklikku koondisse ühiskondliku lepingu (*contrat social*) alusel.

Säärasest arusaamisest järgnes loomulik vastuolo kehitud autokraatse režiimiga, kus kõik võim oli Jumala armust koondatud ühe isiku (kuninga) kätte, kes seda teostas oma soovitud ja eesõigustatud kitsama kildkonna (aadlike) kaudu. Vastuol tihenes veel valitsejate omavoli ja saamatuse tõttu.

Loomulik, et sääraoludes esimene hoop langes vanale riigikorrale, kuigi kuninga enese vastu võitlus arenes vaid riigimuste keerises.

Teiseks järelduseks oli inimõiguste primaat, mis leidis väljendust tuntud inimõiguste deklaratsioonis. Selle põhitooniks on et iga inimene on sündinud vabana ja igal inimesel on õigus elamisele, tööle ja õnnele, kuigi see mõte leiab väljendust tolle aegade kommete järgi vahel tumedalt ja lillisel keelel.

PRANTSUSE REVOLUTSIOONI MÕTE

Edasi nõudis uus põhimõte ka sotsiaalse korra ümber tege-mist, aadlike eesõiguste kaotamist ja põhjalikku maareformi, mille järeldusel suured maalahmakad – latifundiumid – natsio-naliseeriti ja anti talupoegade kätte, kes neid ise harisid.

Tuues nii põhjalikke muuteid ühiskondlikku ellu, rajas Prant-suse revolutsioon kogu oma uue riikliku korra ehituse senitund-mutule mõttele – rahvale ehk natsioonile, kes tunnustasid monarhi asemel ka riikliku suveräänsuse kandjaks.

Viimasest mõistest oli vaid üks samm edasi – rahvuse mõtte kindmiseni rahvusvahelisse ellu ja iga rahva õiguse tunnustami-neni vabadusele, mis tähendas ka nende võitlust oma türannide vastu, millele prantsuse natsioon tarbe korral oli valmis andma oma abi ja toetust.

Tõsi, rahvaste õiguste deklaratsioon, mille konvendi ülesandel koostas abee Grégoire, ei jõudnud väljakuulutamisele. Kuid tolle aja mõtteilma suhtes on sellel kahtlemata suur tähtsus. Ajaloolas-ted leiavad selles ka rahvaste enesemääramise põhimõtte esime-sona jõulise väljenduse, kuigi selle praktiline rakendus leidis aset marksa hiljem – üldpõhimõttena vaid Maailmasõja päevil, mil ta muutus kehtiva rahvusvahelise õiguse üheks postulaadiks.

Kõigest sellest järgnes omakorda rahvaste vendluse idee, mis pidi vajalikuks rahvaste koostööd igal alal maailmakorra pari-maks kindlustuseks. Revolutsiooni arengu kõverpeeglis kasvas sellest välja ühelt poolt revolutsiooni õigus vahele segada teiste riikide siseasjadesse, teiselt poolt aga Napoleoni unistus relvade abil kindlustada universaalne rahu uue Euroopa korra kehtima-punemise kaudu.

Meie ei kõnele Prantsuse revolutsiooni liialdatud ja järelikult ka ebaõnnestunud püüetest, nagu seda on mõistusekultuse, loo-muse katsed ning sõda kristlusele, mille põhjustas vahest tolle-nõgsete katoliiklike vaimulike liiga tihe side riigivõimuga.

Palju sellest, millest unistati Prantsuse revolutsiooni päevil, on ajalugu hukka mõistnud. Kuid tema uued mõisted ja püüded löid nii palju värsket voolu tolaegsesse vana korra kopitanud ohkkonda, et Prantsuse Suur Revolutsioon on jäänud inimsoo uusima ajaloo pöördepunktiks.

Ja seda tanu asjaoludele, et see revolutsioon ei sidunud meid vaid materiaalsete hüvede ümberkorraldamisega, vaid oli teatud määral ka leidis tähiseid uute ideeliste väärtuste koostamiseks te poole, vabaduse, vendluse ja võrdsuse vaimus.

PÄRTLIPÄEVA MÕTTEID

Imelik, kuidas oma eluajal päris hall inimene hiljem tõmbab surrüü ümber ja saab kuulsuseks ja üldtunnustatud isikuks ning vastupidi.

Säärane on lugu kahtlemata Pärtliga, ehk täie nimega püha apostel Bartholomäusega, kelle mälestust kirikud pühitsevad iga kaks korda aastas – 11. juunil ja 24. augustil, kuna viimane on saanud otse tolle apostli eripäevaks. Paljudel teistel apostlitel, isegi "nurgakivi klassist", puuduvad säärased: kes oleks võinud kuulnud midagi andresepäevast. Kuigi ka esikutsutud apostel Andreasel on oma mälestamise tähtpäev (30. nov.), tunnevad teda ainult vaimulikud ja vahest ka leegion tema nimeknime katoliku- ja ortodoksi-usuliste hulgast.*

Pärtlipäeva aga teab igaüks, kuigi evangeelium ei jutusta meile apostel Bartholomäusest midagi muud kui annab apostlite loetelus ka tema nime. Kirikute pühajutud ei tea temast kõnelda palju, ta olevat vaid kuulutanud usku Indias, Araabias ja Ameerikas, kuna üht Bartholomäuse nime kandvat evangeeliu-miraamatut loetakse vaid apokriivaks. Kuid rahvatraditsioon on teinud tema päevast suure sündmuse: pärtlipäevast hakkavad, meie entsüklopeedia kokkuvõttel, kärbsed kaduma, pääsukonnad minevat järve, vette visatavat külm kivi ja rohtu raudnõel – ühesõnaga, algab tõeline sügis. Vähemalt vana kalendri järgi pärtlipäeval.

Samuti loeme ajaloost, et usupuhastuse ajastul Prantsuse reformaatorite, hugenottide vastu sihitud otsustavaks löögiks valiti nende vastaste poolt pärtliöö, nähtavasti ikka mõninga

* Tõde huvides märkigem, et andresepäev tähistas eesti rahvakalendris talve algust. (Toim.)

lootusega püha Pärtli kaasabile, kuigi mõnusa juhuse puhul toleks pärtlipäevaks määratud hugenottide juhi Navarra Huguipulm kuninga Charles IX õega, Marguerite de Valois'ga. Muudagi ei puudunud sel õudsel pärtliöö! oma maine tagapind: kuninga ema Katariina di Medici, kes alles asja oli oma poja abielususeks regendiks, nägi tema arvel hugenoti admiral Coligny meenukasvatav noore kuninga peale, eriti katolitsismi toetava Huguipulmaniaga sõtta astumise soovitusel mõttes! Admiralil kõrvaldada kuninganna-ema poolt õhutatud mõrva läbi ei õnnestunud. Hugenotid otsustatigi seaduslikult tappa kõik "ususalgajad" – hugenotid nendega ühes ka Coligny.

Pärtlipäeva eelõhtul andiski kuningas selleks loa, kuna hugenotid süüdistati, kuigi ekslikult, kuninga tapmise kavast. Pärtlipäeva varahommikul 1572 algas tapatrall peale ja kestis kohutav kuni 3. oktoobrini, mille jooksul hävitati "õige katolitsismi" poolt ülesässitatud rahva hõiskamisel kuni 50 000 hugenotti, kuni suur arv pääsnuid emigreerus. Nende hulgas palju vaimseid elu, mis Prantsusmaa nõrgestas hulgaks ajaks.

Hugenotid murdusid, kuid ei paindunud.

Meie teame Vanast Testamendist, et ka Assüürias kord valmistas ette "pärtliööd" kõikide juutide tapmiseks, sest et juuditariist kuninganna Esteriga kuninga õuele liginenud tema sugulane Mordekai (ta avas mässunõu kuningas Ahasveeruse vastu) ei tahtnud kummardada tolelaegset kuninga peadusmeest Amanit, kuigi Ahasveerus "ülendas teda ja pani tema aujärje üle kõigi vürstide, kes tema juures". Sellest, et Mordekai, möödumisel Amanist, selle ette ei kummardunud ega pidi vili maha ei heitnud, saanud viimane täis tulist viha ja tal näinud küllalt olevat, et pista käsi Mordekai külge, vaid ta ei kas kogu "Mordekai rahvast, mis kõik Ahasveeruse kuningas oli, ära kaotada". Ta kandiski kuningale ette, et Assüürias olevat laiali pillatud üks rahvas, kelle "kästid on teistviisi kogu kõigil muul rahval, ja nemad ei tee mitte kuninga käskude järgi: seepärast ep ole sest kuningale kasu neid nõnda jätta vaid neid peab ära hukkama". Ja kuningas uskusi oma eestmest nõuandjat, arvestamata, et siin oli tegemist ainult Amas

isiklike ambitsioonidega või arvetega, ja lubas kõik juudid maha tappa.

Tol korral kogu manööver ei õnnestunud, vaid lugu lõppes sellega, et Mordekai jaoks valmistatud võllasse tõmmati kuninga käsul Aman ise: kuidas see sündis, eks seda ole küll loetud Estri raamatust (kus muuseas mitte kordagi ei leidu Jehoova Jumala nime). Imeväärsed on need pärtlipäevad, eriti aga õnnestunud ja ebaõnnestunud "pärtliööd" küll. Ühelt poolt võimuahnitsemine ja selle hoidmine kõikide abinõudega, teiselt poolt lõpmatu meelekindlus ja paindumatu selgroog immateriaalsete kõrgemate ideaalide ja tõekspidamiste teenistuses. Tõetunnistajad nagu annavad praktilise kinnituse Inimesepoja manitsusele olla vaba oma maailma vaates ja tegevuses aineliste motiivide diktaadist: "Sest mis kasu on inimesele sest, kui ta oleks kõik maailma kasuks saanud, ja kaotaks iseennast ehk teeks enesele kahju?" (Luuk. 9,25; teisel öeldakse: oma hingele kahju saadaks – Matt. 16, 26; Mark. 8,36).

Inimese mõtte assotsiatsioonikäik on alati üllatav, paistab isegi aterratsioonina, eksirännakuna. Vist tollega tuleb küll seletada, et pärtlipäev, mis olevat meie rahva silmis tegelik pööripäev, viis meid nii kaugele tänapäevast, aja- ja usuloosse. Ta manas silme ette igavese võitluse tõe ja õiguse eest mitte ainult sõnades, vaid karmis tegelikkuses.

Ta tõstab ka inimeses lootust, et kuigi näed, kuidas igapäevases kaasaegses ühiskonnas tallatakse jalge alla sajandite või tuhandete aastate tõesid, siiski ei maksa meelt heita ega kaotada tuju. Sest ajalugu õpetab, et igal ööl ja raskusel on kord lõpp, et tuule ja tormi järel tuleb ikkagi vaikus ja päikesepaisteline ilm. Ja seda mitte ükski looduses, vaid igal pool. Kannataja rahulolematus ja aktiivsus lühendab surveaega, optimism ja tugev tahe viivad tõe võidule. Säärane veene on väärtuslik tegur hõrutamise vältimiseks.

Ega asjata suur filosoof ja elutark T. G. Masaryk, juhitud kindlast usust oma rahva õigustesse ja võimetesse, valinud oma Tšehhoslovakkia riigi deviisiks: *Veritas vincit* – tõde võidab.

Ilmumisandmed, viited, märkused

MERI

Pilk mereasjanduse oludesse

Ilmunud: "Hääl" 1909, nr. 11–13.

Eesti merekeele korraldamiseks

Ilmunud: "Mere-kalender" 1910, selle lisas, lk. 2.

Merekoolide uuendus

Ilmunud: "Päevaleht" 25. okt. 1910, nr. 244.

Läinud aasta

Ilmunud: "Mere-kalender" 1911, selle lisas, lk. 86–94.

Vastastikune laevakinnituse-selts

Ilmunud: "Postimees" 8. (21.) veebr. 1911, nr. 31.

Meremeeste kutseline haridus

Ilmunud: "Päevaleht" 12. (25.) aug. 1911, nr. 181.

Hamburg

Ilmunud: "Tallinna Teataja" 24. mai 1912, nr. 116.

Mõnda väljamaa kohtureisilt

Ilmunud: "Päevaleht" 21. veebr. 1914, nr. 43.

Väinämöise tulek

Ilmunud: "Vaba Maa" 3. dets. 1922, nr. 283

[Samast ajalehest:] Jäämurdja "Väinämöinen" on Stettinis "Vulkani" laevatehastes 1913. a. ehitatud ja Romanovite suguvõsa 300-aastase valitsuse mälestuseks selle suguvõsa esimese valitseja "Tsaar Mihhail Fjodorovitši" nimega nimetatud. 1917. a. märtsirevolutsiooni

areel sai ta aga meeskonna palve peale selleaegse Kerenski valitsuse poolt aue nime "Volõnets", esimesena revolutsiooni lootsid Volõnski polgu auks.

Laev sai taieasti valmis 1914. aasta kevadel ja tuli Venemaa laevastiku kaudu enne ilmasõja algust. Ta pikkus on 72,3 m, laius 17,1 m, sügavus 5,8–7,5 m, mahutus vesiballastiga 4800 tonni, kolme propelleriga üks vööris ja kaks ahtris, 3 aurumasinat kogujõuga 5800 hj. Lühitamise laks maksma veidi alla ühe miljoni kuldrubla.

Vene-Saksa sõja ajal kuulus "Vainämöinen" abisõjalaevana Venemaa laevastikku, 1918. a. kevadel, enne sakslaste Eestisse tulekut, osales ta ühendust Tallinna ja Helsingi vahel ja sõitis üks päev enne sakslaste Tallinna tulekut reisijatega Helsingi.

Meremehed Eesti riigi algul

Ilmunud: "Laevandus ja kalaasjandus" 1928, nr. 2.

Briti laevastiku tulek Tallinna

Ilmunud: "Postimees" 12. dets. 1933, nr. 291.

1. "Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt" II, 1930, lk. 20.
2. Ferdinand Kull. "Esimesi Eesti diplomaate. Mälestusi Eesti välisdiplomatia tegevusest 1918. aastal", Tartu 1933, lk. 183.

Laevad

Ilmunud: "Kaubandusõigus ja protsess". Tartu 1939, lk. 334–341.

RIIK

Ajalooline päev

Ilmunud: "Vabadus" (Petrogradis) 1 (14) juuli, 1917, nr. 9.

Asutav Kogu

Ilmunud Petrogradis 1917. "Politilised päevaküsimused" nr. 1. Korraldanud Petrogradi ülikooli eradotsent Hans Papp. Kirjastus-Ühisuse "Postimees" trükk, Tartus. Sarja tutvustav tekst: "Politiliste päevaküsimuste" all on kavatsatud terve rida rahvaraamatuid, mis meie praegusi päevaküsimusi valgustama peavad. Uus aeg on politilised küsimused meie kõikidele teadvustamiseks ette pannud. Ja et õiget otsust leida, on vaja, et asja mõtet ja kuljest läbi kaalutaks. Ei tohi mitte sellega leppida, mis see või teine keegi mees sin või seal rahvakoosolekul pajatas. Ülem kohtunik olgu igapäevane. 6.VII 1917 Peetlinnas.

Läbikäimine okupeeritud maaga

Ilmunud: "Vabadus" (Petrogradis) 14 (27) okt 1917, nr. 95.

Maanõukogust Asutava Koguni

Ilmunud: "Vaba Maa" 3. ja 4. aprill 1919, nr. 77 ja 78.

Jüripäev

Ilmunud: "Vaba Maa" 24. aprill 1919, nr. 92.

De jure. Eesti lõplikult tunnustatud

Ilmunud: "Vaba Maa" 28. jaan. 1921, nr. 23.

Eesti riik neli aastat vana

Ilmunud: "Vaba Maa" 28. nov. 1921, nr. 318.

Viis aastat

Ilmunud: "Vaba Maa" 28. nov. 1922, nr. 278.

Iseseisvuse püha

Ilmunud: "Postimees" 24. veebr. 1926, nr. 54.

Maapäeva seadused

Ilmunud: "Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt I: Revolutsioon ja okupatsioon 1917–1918" Eesti Ajakirjanikkude Liidu toimetusel Tallinnas. Rahvaühikool 1927, lk. 57–68.

1. Bestlaste maa üheks kubermanguks koondamise mõte ulatub Jakobsoni aega tagasi, olgugi, et temast surve ajal ei kõneldud. Ka 1905 a. revolutsiooni keerus ei tõstetud seda küsimust üles, välja arvatud Saaremaa maakonna koosoleku otsus 6. detsembrist 1905, kus kadunud Juri Varvase ettepanekul Liivi kubermangu eestlaste maakondade ühendamist Tallinna kubermangu kulge vajaliseks tunnustati.

Eesti de jure tunnustamine

Ilmunud: "Kaitse Kodu" 1929, nr. 4, lk. 83–85.

Rahvuslik usaldusvalitsus

Ilmunud: "Vaba Maa" 13 okt 1932, nr. 241, lk. 4–5.

24. veebruari manifesti diplomaatiline eelmäng

Ilmunud: "Tänapäev" 1938, nr. 2.

Iseseisvuse vaim

Ilmunud: "Postimees" 24. veebr. 1938, nr. 54

Maanõukogu 1917. aastal

Ilmunud: "Vabaduse tulekul" I, 1938, lk. 5–19. (Koguteos Eesti Maanõukogu 1917. aasta 15/28. novembri otsuse tähistamiseks. Toim. H. Kruus)

1. Maanõukogu seaduse käigu ja analüüsi kohta vt. kirjutist "Maapäeva seadused" koguteoses "Mälestused iseseisvuse võitluspäevile" (Käesolevas valimikus lk. 134 jj.)
2. Maanõukogu protokollid 1917.–1919. Maanõukogu istungid 1917. a. toimusid: 1., 5., 6., 12., 13., 14., 15., 18., 19., 20., 22. juulil, 1., 3., 4., 5., 7., 8., 9., 10., 11., 25., 26., 28., 29., 30. ja 31. augustil, 1., 25., 26., 27., 28., 29. ja 30. septembril; 2., 3., 4., 5., 6., 7., 9., 10., 11., 12., 13. ja 14. okt. ning 15. novembril
3. Selles resolutsioonis öeldakse järgmist "Venemaa sõjaväe mõned osad, kes Eestimaale on saadetud riiki ja koos kogu riigiga ka Eestimaad ja tema rahvast välise vaenlase vastu kaitsma, panevad rahvalike elanike kallal Eestimaal kõige hirmsamaid vägivaldtegevusi toime, kaitseta kodanikke surmates, hooneid ja vilja põletades ning loomi ära ajades kui ka koha peal kasuta maha tappes. Läänemaal on mõne päeva kestel ära rüüstatud mitukümme küla ja mõisat, nagu Lihula, Oidrema, Matsalu, Saastna, Paatsalu, Ilhula, Laiküla, Koluvere, Kiidema, Sinalepa, Kloostri, Riisipere, Taehla ja paljud teised. Rüüstamise teated tulevad ka Eestimaa teistest nurkadest. Rahvas on meeleheite viimase tipuni viidud ja vaatab ahastusega pealt, et tema pojad ja vennad koos nendesamade sõjaväe osadega peavad oma elu võitluses vaenlase vastu ohverdama minutitel, kus vanemate, vendade-õdede, naiste ja laste elu ning varanduse kallid oma riigi vaeosade poolt k. putakse. Kui ka meie protestide peale vaatamata tarvilikuks tunnistatud rekvisitsioon ette võetakse, siis rahvast näljaga ähvardab, siis nõuame meie vähemalt kindlasti, et üksikud väeosad mitte inimesi ei tapaks ja varandusi lihtsalt ära ei rööviks. Kui sellele hirmsale rüüstamisele ja tapmisele otsekoheselt piiri ei panda, siis ootab Eestimaad ja tema rahvast hukkaminek Serbia ja Belgia havigati Saksamaa vägede poolt, Eestimaad hävitatakse oma riigi vägede poolt.
4. Vt. Vanematekogu protokoll nr. 36 – 14. nov. 1917. a. kl. 6 p.l.
5. Mainitud vaidlusega arvab E. Laaman oma kapitaalses töös "Eesti iseseisvuse sünd" (lk. 177) olevat tõendatud, et 15 (28.) nov. 1917

sündis mitte Eesti riik, vaid ainult üks Vene osariikidest. Mulle ei ole see argument veenev, sest mõlemal juhul on tegemist riikliku organismi tekkimisega; Eesti aga otsustas kindlalt mitte jääda ühte Venega, mis oli muutunud enamlikeks. Kogu arutus on poliitiline, mitte juriidiline. Igatahes ei jäänud Eesti milgi viisil konföderatiivseosesse Venega, sest konföderatsioon on teotsev ainult rahvusvahelise lepingu alusel, mis käesoleval puhul täiesti puudub. Pealegi toimus enamlike revolutsiooniga endise Vene suurriigi lagunemine, mille varemtegel tekkisid uued riigid, nende hulgas Eesti, Läti, Soome ja Vene Sotsialistlik Nõukogude Föderatiivne Vabariik. Vt. "Tõrmine aasta", 1934 (lk. 181 jj.), Tartu.

6. Vt. A.-T. Kliimann "Eesti iseseisvuse areng" jt.

Vabariigi aastapäevaks

Ilmunud: "Akadeemia" 1938, nr. 1

1. 1917. a. 28. nov. Maanõukogu otsuste juriidilise analüüsi kohta vt. A.-T. Kliimann 28. nov. koguteoses "Vabaduse tulekul" I, lk. 20 jj.

Iseseisvuse väärtus

Ilmunud: "Vaba Maa" 24. veebr. 1938, nr. 46

RAHU

Rahu püha

Ilmunud: "Vaba Maa" 2. veebr. 1921, nr. 28.

Meie valitsuse märgukiri Vene valitsusele

Ilmunud: "Postimees" 9., 10. ja 11. august 1921, nr. 177–179.

[Märgukirja tekst kõneleb muidugi ise enese eest, siiski lisab sellele mõningat võrtsi tema avaldamisega samaaegne, "Postimehe" 9. augusti numbri esiküljel leiduv A. nimemargi all kirjutatud uudisnupp "Kaalumata teated Venemaa poolt":]

Eilases lehes leidsid lugejad sõnumi, et Vene valitsusel nõu olevat näljapäda maakohtadest osa inimesi laanepoolsetesse piiririikidesse evakueerida – Poola, Leedu ja Läti maadesse. Eesti ei olnud nende hulgas mitte nimetatud.

Võib nõnda paista, nagu oleksid need maad ikka veel Vene sõnakuulelikud kubermangud, kellel midagi selle kohta lausuda ei ole,

keda sinna sõda peale saadetakse. Kuna need maad aga iseseisvad riigid on, siis võib sarnasest abinõust nälgijada vastu võitlemiseks ainult juttu olla nende maade valitsuste poole pöördumise küsimuse üles võtmise pärast, kas peale muude abinõude sarnase abinõu peale mõelda võib.

Läänepoolsed Venemaa piiräärised riigid on Vene rahva õnnetuse kergendamiseks rutulist abi korraldama hakanud ja nad saavad kõik tegema, mis nende jõud kannab. Vaevalt aga võib mõtet kerklada lasta, et niisugune abinõu, nagu Vene teadeallikas laiali saatnud, teokstehtav oleks praegustes oludes.

Latahise nälgijada all kannataja rahvahulga meeleolu tasakaaluhoidmine on raske ülesanne valitsusele, pealegi niisugusel maal, nagu saatuse poolt raskelt katsutud suur Venemaa. Inimeste meeled peetakse juba aastate jooksul alatises põnevuses poliitiliste sündmuste ja sisemise valitsemise korra loomise läbi. Kibe nälgijada teritab põnevust vilmseni. Iga ettevaatamata samm niisuguse rahva käekäigu juhtimises võib hirmsaid tagajärgi tuua. Kui viletsuse käes meeleheitlusest jõudnud hulgale mõtlemata teed näidata se pääsemiseks, siis kutsutakse liikumine välja, mida enam tagasihoida ei suudeta. Hirmsad on kahjud, mis sellest rahvastele tõusevad, kellesse see liikumine puutub.

Meie tahame uskuda, et niisugustel teadatel mitte halbu tagajärgi ei ole. Vene valitsuse enese huvides saab olema, et temal mitte mõtlemata kokkupõrkeid ei tule naabririikidega. Kahjuks aga lasevad teated järjest kahtlusi tõusta tõsise järelekaalumise üle sealpool. Vaenlust õhutavad kirjutused enamlaste lehtedes ei anna tunnistust heast tahtmisest. Hiljutine Trotski kõne, millest tänaste sõnumite all hoobi andmisest Poolamaale kõneldakse, on lausa vaenu kuulutus. Paljud on enamlaste poolt suuri sõnu lendu lastud, mis tühjalt tuulde on kadunud. Aga siiski tuleb valvel olla, et ettevaatamata sündmustest mitte tulekahju ei sunni.

Iseäranis teravat tähelepanekut nõuavad praegused Venemaa olud rajariikide valitsustelt. Ühise kava järele talitamine on tahtsam ja põlevam päevaküsimus. ▲

Tartu rahu

Ilmunud: "Vaba Maa" 2. veebr. 1926, nr. 27

Eesti-Vene rahu

Ilmunud: "Päevaleht" 2. veebr. 1930, nr. 32.

Vaherahu

Ilmunud: "Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt II: Vabadussõda 1918–1920". Eesti Ajakirjanikkude Liidu toimetusel Tallinnas. Rahvaülikool 1939. Lk. 412 jj

1. Vt. Balti eraseadus § 3589.

Eesti-Vene rahuleping

Ilmunud: "Kaitse Kodu" 1930, nr. 5/6.

Võitlus rahu eest

Ilmunud: "Kevadik" 1935, nr. 5.

1. Selle kohta pikemalt vt. Anna T. Nilsson. "Rahuliikumise ABC" Tallinn 1935.

Tartu rahu vaim

Ilmunud: "Postimees" 3. veebr. 1936, nr. 32.

Eesti-Vene rahuleping meie välispoliitika nurgakiviks

Ilmunud: "Postimees" 3. veebr. 1940, nr. 32.

[Samas ajalehenumbris leidub kirjeldus intsidendist Tallinnas eelmisel päeval, 2. veebruaril. Eesti sõjaväele kuuluv lennuk sooritas õppelendu, millest oli ette teatatud Tallinnas viibiva N. Liidu sõjalaevastiku osa juhatusel. Sellest hoolimata avati lennukile sadamas seisvatelt Vene sõjalaevadelt kahuri-, kuulipilduja- ja püssituli. Tulistamine lõpetati Eesti sõjaväevõimude sekkumisel. Mõned kahurimürsud kukkusid linna, tekitades purustusi. Üks naine sai tõsiselt haavata. Ajaleht teatab: kuulujuttudel lennukitelt toimunud pommitamisest ei ole alust.]

MAAILM

Kiri Kaarel Robert Pustale

Publitseeritud ja kommenteeritud: "Kleio" 1994, nr. 9, Eero Medijainen artiklis "Eestlasest rahvusvahelistes liitudes" (Kommentaarid 1, 2, 3 ja 6 toetuvad publikatsiooni omadele.)

1. M. on tõenäoliselt Vene Riigiduuma liige (al. II koosseisust), kadett Vassili Maklakov, kes saadeti 1917 Vene Ajutise Valitsuse suursaadikuks Pariisi.

2. John MacDonnel (1846–1921), Briti jurist, võrdleva õiguse prof. Londoni ülikoolis.
3. Roman Dmowsky (1864–1939) ja Josef Piłsudski (1867–1935) symboliseerivad kahte suunda Poola sise- ja eriti välispoliitikas. Mõlemate eesmärk oli kull tugeva ja suure Poola riigi loomine, kuldteed ja vahendid olid pisut erinevad: P. mõnevõrra demokraatlikum, vasakpoolsem ja ehk ka paindlikum poliitika sümpatiseeris Balti riikidele enam. R. D. oli populaarsem Pariisis.
4. *Irridenta* – regioon, mis on etniliselt või ajalooliselt seotud ühe maaga, kuid mida poliitiliselt kontrollib teine ["Free Online Dictionary" järgi].
5. Ilmselt tähenduses *premier ministre* – pr. k. peaminister.
6. Ernst zu Reventlow (1869 – 1943), Saksa poliitik ja publitsist, Riigipäeva liige 1920. aastatel, 1927 liitus natsidega.

Eesti välispoliitika lähemad ülesanded

Ilmunud: "Kaja" 24. veebr. 1922, nr. 46.

Nurjaläinud konverents

Ilmunud: "Vaba Maa" 15. dets. 1922, nr. 293.

Balti Liit

Ilmunud: "Postimees" 24. veebr. 1928, nr. 54.

Eesti-Rootsi koostöö

Ilmunud: "Eesti – Rootsi album" 1929, lk. 16–21.

Balti probleemid

Raamatust "Nüüdne maailmapoliitika ja Eesti", Tartu 1932, lk. 96–112.

Eesti välispoliitika ülesanded ja tegevus

Ilmunud: "Postimees" 28. juuli 1933, nr. 174.

Kiri saadikule

Rahvusarhiiv f. 1624, n. 1, s. 69.

Läbikäimine eestlastega

Ilmunud: "Tormine aasta", Tartu 1934, lk. 280–285.

Maailma poliitiline selsukord

Ilmunud: "Postimees" 28. sept. 1936, nr. 262

Eesti ja Läti

Ilmunud: "Akadeemia" 1937, nr. 4

1. Tähendan, et dr. Vītols oma raamatus "La mer Baltique et les Etats baltes", lk. 304 loeb 1. XI 1923 lepingu koostajaks dots. Albatsi, mis aga, nagu räägin, on õige vaid osaliselt.

Olukord sarnaneb maailmasõja-eelsega

Ilmunud: "Postimees" 4. okt. 1937, nr. 268.

Väikeriigid suurte vahelistes tüldes erapooletuks

Ilmunud: "Postimees" 5. okt. 1938, nr. 270.

Tahame hoida oma erapooletust

Ilmunud: "Sakala" 19. aprill 1940, nr. 45.

Jaan Poska ja Eesti välispoliitika

Ilmunud: "Postimees" 11. märts 1940, nr. 68.

Peame kohanema suuremate raskuste kandmiseks

Ilmunud: "Postimees" 6. mai 1940, nr. 120.

ÕIGUS

Kõne Vene Asutava Kogu eeltööde nõukogus

Ilmunud: "Vabadus" (Petrogradis) 20. juuli (12. aug.) 1917, nr. 25.

Omavalitsuse seadused

Ilmunud: "Vaba Maa" 3. jaan. 1923, nr. 2.

Riigivanema ameti ja Vabariigi Valitsuse juriidiline laad ja funktsioonid

Ilmunud: "Õigus" 1928, nr. 5–7, lk. 174–183.

Alaline rahvusvaheline kohus

Ilmunud: "Õigus" 1928, nr. 4, lk. 97–104.

Läbirääkimised Karl Korneli referaadi puhul

Ilmunud: "Õigus" 1929, nr. 9–10, lk. 280–282

Põhiseaduse muutmise küsimus

Ilmunud: "Vaba Maa" 23. ja 24. apr. 1930, nr. 94 ja 95

Ebaõnnestunud katse

Ilmunud: "Postimees" 16 nov 1932, nr. 269.

Otsustavalt poolt

Ilmunud: "Postimees" 11. juuni 1933, nr. 134.

Kuningas on surnud, elagu kuningas!

Ilmunud: "Postimees" 25. jaan. 1934, nr. 24.

Jõud ja õigus rahvusvahelises elus

Ilmunud: "Postimees" 3. ja 4. dets. 1935, nr. 330 ja 331.

Suveräänsuse mõiste

Ilmunud: "Rahvusvaheline õigus", Tartu 1936, lk. 75–83.

1. Franz von Liszt, Das Völkerrecht systematisch dargestellt, Berlin 1925, lk. 94. Paul Fauchille, Traité de Droit International Public, Paris 1926, I, 1, 257. Thomas Joseph Lawrence, The Principles of International Law, VII ed., 47. Charles G. Fenwick, International Law 1934, 47. Rolf Knabben, Die Subjekte des Völkerrechts, Stuttgart, 1928. Heilborn, Die Subjekte des Völkerrechts, WbVR, I. Manfredi Siotto-Pintor, Les sujets de droit international autres que les États, RCADI, Tome 41. Hans Kelsen, Das Problem des Souveränität und die Theorie des Völkerrechts, Tübingen 1928. Wiktor Sukiennicki, La souveraineté des États, 1927. Nikolai Maim, Parlamentarism i suverennoje gosudarstvo, 1929.
2. De Republica, lib. I, c. XXV.
3. De jure belli ac pacis lib. I, c. I, § XIV, 1.
4. Les états sont des corps politiques indépendants capable d'entretenir des relations les uns avec les autres, I, 1, 223.
5. De la République, 1577.
6. Sukiennicki, La Souveraineté des États, lk. 222.
7. Kelsen, Das Problem des Souveränität, lk. 86.
8. Liszt lk. 94.
9. Inst., I, t. 1, § 3.
10. Lassa Oppenheim, I, § 112.
11. Nii kõneleb Rahvusvahelise Juridilise Liidu (*L'Union Juridique Internationale*) deklaratsioon riikide õigustest ja kohustustest 11 nov 1919 a. järgmist. Art 1. Igal riigil on õigus alal hoida ja jätkata igavesti oma eksistentsi. Art. 2. Riik on sõltumatu. Riigi sõltumatust tuleb mõista selles mõttes, et ta võib areneda vabalt, ilma teise riigi

ühegi vahelesegamiseta, omaenese võimust, nii sisemiselt kui väliselt.

12. Fauchille, I, 1, 408.
13. Fenwick lk. 145.
14. Lawrence, Principles, lk. 252.
15. Vt. Fauchille, I, 1, 425.
16. Vt. Piip, Valisrukide kaubanduse esindused ja nende rahvusvahelised õigused, Õigus nr. 5 – 1297

Põhiseaduse muutmisest

1936, Rahvusarhiiv f 1624, n 1, s 70.

Ülikooli autonoomia

Ilmunud: "Akadeemia" 1937, nr. 1.

1. Vt. I. I. Lazarevski, Avtonomia, SPB, 1906, lk. 5.
2. "In diesem unkritischen, mit Selbstverwaltung synonymen Sinn ist Ausdruck und Begriff der Autonomie wertlos und abzulehnen." Merkl, Allgemeines Verwaltungsrecht, lk. 360.
3. Vt. ligemalt: L'Organisation de l'enseignement supérieur, I, Paris, 1936, lk. 112.
4. Nii sõnab ta. "Che l'autonomia rappresenti l'ordinamento ideale delle Università, forse nessuno al giorno d'oggi lo contesta." Vt. Sull'Autonomia Universitaria, Studi generali, Roma, 1926, vt. IV lk. 287.

Vabariigi Valitsus

Ilmunud: "Põhiseadus ja Rahvuskogu", Tallinn 1937, lk. 311–324.

Konfliktnormide ühtlustamine Balti riikides

Ilmunud: "Õigus" 1937, nr. 8, lk. 343–346.

MÕTE

Hariduslike kursuste asjus

Ilmunud: "Hääl" 1907, nr. 15.

Veel kord kooliõpetajate pajuks asjus

Ilmunud: "Tallinna Teataja" 11 aprill 1912, nr. 82

Eestlased, valimisele!

Ilmunud: "Eesti" 1917, nr. 1. (Seltside, sõjameeste ja asunduste häälekandja Peterburis.)

Seltsid ja seltskonna elu

Ilmunud: "Eesti" 1917, nr. 7.

Eesti ülikooli avamise puhul

Ilmunud: "Vaba Maa" 1. dets. 1919, nr. 264.

Valija ja poliitiline erakond

Ilmunud: "Vaba Maa" 7. apr. 1923, nr. 77.

Eesti rahvusvahelises kaubanduses

Ilmunud: "Postimees" 1. mai 1926, nr. 116.

Kaitseliit on isetegevus

Ilmunud: "Kaitse Kodu" 1926, nr. 12, lk. 427.

Carl Robert Jakobson

Ilmunud: "Vaba Maa" 14. aug. 1927, nr. 189.

Mele rahva iseteadvuse ja isetegevuse tõstja

Ilmunud: "Jaan Tõnisson töös ja võitluses", Tartu 1938, lk. 254–256.

Prantsuse revolutsiooni mõte

Ilmunud: "Tänapäev" 1939, nr. 6, lk. 168.

Pärlipäeva mõtted

Ilmunud: "Tänapäev" 1939, nr. 7, lk. 195.

Nimeloend

Aggar-Heverd, eesti meremees 305	Beaconsfield vt. Benjamin Disraeli
Ahasveerus, Piibli tegelane (kunin- gas Xerxes I) 498	Beichmann, Frederik Valdemar Nicolai 368
Akel, Friedrich 316	Beljackin, Leedu jurist 464
Albats, Hermanis 316, 463, 509	Benckendorff, K. 219, 227
Alberings, Arturs 315	Berg, A. 142
Aleksei, Vene troonipärija 89	Bermond-Avalov, Pavel 218–219, 250, 275, 289, 331
Altamira y Crevea, Rafael 368, 373, 377	Birk, Ado 233, 250
Altenbrun, kapten 66	Bismarck, Otto 489
Aman vt. Haman	Bodin, Jean 414
Andrássy, Gyula 489	Bojanquet, Briti konsul 72
Andreas, apostel 497	Bonfante, Pietro 440
Anzilotti, Dionizio 368	Borissov, advokaat 148
Anvelt, Jaan 183, 227	Braun, Preisi sotsialist 384
Arg, tüürimees 57	von Brevern 171
Ast-Rumor, Karl 181, 219, 251	Briand, Aristide 154–155, 242, 285, 409
Bach 303	Bryce, lord 353
Balfour, Arthur James 119	Bukovski, Läti jurist 464
Bandrevitš, kapten 39	Busch, kapten 64
Baranin, B., duumasaadik Petserist 150	Bustamante y Sirvén, Antonio Sanches de 368, 377
Bartholomäus, apostel (eestipära- selt püha Pärtel) 497	Caro, James 65, 303
	Cecil, Robert 70

- Charles IX, Prantsuse kuningas 498
 Cicero 413
 Clark, briti jurist 359
 Coligny, Gaspard de 498
 Coping, ajakirjanik 232
 Couperin, François 303
 Csekey, Stefan v. 361
 miss Cunard 302
 Curzon, George Nathaniel 155
 Curtius, professor 428
- Čakste, Jānis 149
- Dahl, Christian 19
 Danell, D. G. 110
 De la Gardie 206
 Demons, M. 371–372
 Denikin, Anton 121
 Diena, Itaalia professor 373
 Disraeli, Benjamin 489
 Dmowsky, Roman 259, 508
 Duguít, Léon 415
- Edward VII, Inglise kuningas 69
 Eliaser, Rein 219, 235, 251
 Ellingsen, Narve Adolphe 65, 67
 Enckell, Carl 60
 Esmein, Adhémar 353
 Esser, J. 41–42
 Esther, Piibli tegelane 498
- Fauchille, Paul 350, 413, 418, 510–511
 Fenwick, Charles G. 418, 510–511
- Fernando VII, Hispaania kuningas 93
 Finlay, Robert Bannatyne 368, 373
 Flink, Konstantin 66
 Franklin-Bouillon, Henry 493
 Fremantle, Edmund Robert 70, 72
- George V, Inglise kuningas 356
 Goldmanis, Jānis 142
 Graham, ameerika jurist 359
 Grass, kapten 39
 Grégoire, abee 495
 Grimm, David 400, 429
 Grotius, Hugo 413
 Gukovski, Isidor 222, 228, 230, 251
 Gustav II Adolf, Rootsi kuningas 278, 478
 Gustavson, kapten 63
 Gutškov, Aleksander 88–89, 139
- Hahnid 116
 Haman, Piibli tegelane 498
 Harnack, Adolf 116
 Hassan-Bey, kapten 371
 Hatschek, Julius 415
 Heffter, August Wilhelm 418
 Heilborn, Paul 350, 510
 Hellat, K. 211
 Henking, parun 26
 Henri IV, Prantsuse kuningas 498
 de Hoffe, kapten 39
 Holsti, Eino Robert Woldemar 59, 290
 Hoover, Herbert 162
 Horst, V. 64

- Huber, Max 368
 Hudson Menley, O. 377
- Ipsberg, Karl 219, 251
 Ivan IV, Vene tsaar 313
- Jaakson, Jüri 84, 137, 142
 Jakobson, Carl Robert 171, 189, 487–489, 503, 512
 Jannsen, Harry 99
 Jellinek, Georg 349–351
 Joffe, Adolf 219, 221–222, 226–228, 230–231, 251, 272
 Judenitš, Nikolai 218–219, 221, 225, 239
 Juhnevitš, kapten 57
 Järve, Jaak 437
 Jürgens, Arnold 64
 Jürgenson, A. 66, 68, 307
 Jürine, Tõnis 84, 142
- Kärklinš, Läti rahaministri abi 268
 Karl XI, Rootsi kuningas 278
 Karl XII, Rootsi kuningas 311
 Kask, Aleksander 454
 Kask, Maanõukogu sekretär 126
 Kellogg, Frank Billings 242, 285, 409
 Kelsen, Hans 415, 510
 Kerenski, Aleksander 88–89, 120, 180, 382, 502
 Kingissepp, Viktor 186
 Kink, Aleksander 249
 Kirschbaum, kapten 186
 Kisch, kolonel 70
 Klauren, J. 41
 Klein, laevaomanik, kapten 20
- Klesment, Johannes 448
 Kliimann, Artur-Tõeleid 13, 425, 505
 Knubben, Rolf 510
 Kokoškin, professor 149–150
 Konik, Konstantin 132, 193
 Konovalov, Aleksander 88–89
 Konstantin, suurvürst 488
 Kornel, Karl-Ferdinand 379, 381, 383, 385, 509
 Kornilov, Lavr 128, 180
 Kostjajev, Fjodor 219, 221, 225
 Krassin, Leonid 219–221, 251
 Kreisler, Fritz 303
 Kristjan Valdemar 19
 Kukk, Juhan 183, 193
 Kuldner, Anton 66, 307
 Kull, Ferdinand 69, 165, 502
 Kunstmann, O. 41–42
- Laaman, Eduard 13, 438, 504
 Laidoner, Johan 67, 69, 71, 132, 222, 224, 253
 Lansing, Robert 415
 Laredei, Jakob 66–67
 Lazarev, K., duumasaadik Petserist 150
 Lazarevski, I. 511
 Laur(i), P. 41
 Lawrence, Thomas Joseph 413, 510–511
 Lember, P. 41
 Lenin, Vladimir 250, 253
 Leontjev, S. 137
 Lepni, tüürimees 57
 Lincoln, Abraham 446
 Linde, Johan 65, 67

- Lindemann, A. 178
 Liszt, Franz v. 12, 413, 510
 Litvinov, Maksim 59, 62,
 219–220, 250, 285, 302
 Lloyd George, David 155, 356,
 480, 482
 Locke, John 99
 Loder, Bernard Cornelis Johannes
 368, 373
 Loosberg, J. 58, 64
 Louis Napoleon
 vt. Napoleon III
 Louis XVI, Prantsuse kuningas 91
 Ludwig, Emil 319
 Lunatšarski, Anatoli 206
 Lvov, Georgi 87, 89, 135,
 137–139, 151, 173
 Lvov, Vladimir 88–89
 Lüll, Mihkel 135
- MacDonald, Ramsay 162, 239
 MacDonnel, John 257, 508
 Maim, Nikolai 9, 11, 142, 220,
 349, 351, 510
 Maklakov, Vassili 507
 Malberg, V. 306
 Maltzan, Ago v. 294
 Manuilov, Andrei 88–89, 151,
 174
 Marguerite de Valois 498
 Martens, Georges Frédéric de 350,
 413
 Martinson, kapten 20, 39
 Martna, Mihkel 71, 165, 186,
 332
 Masaryk, Tomáš Garrigue 499
 Mauritz, Konrad 251
- Mavromatis, kreeklane 371
 Maximilian I, Saksa-Rooma keiser
 48
 McSwinnay, Terrence 356
 Meierovics, Zigfrīds Anna 142,
 155, 294, 314, 316
 Menning, Karl 165
 Mercier, A. 373
 Meri, Lennart 9
 Merkl, Adolf 439, 511
 Mey, J. 41
 Meyendorff, Alexander v. 84, 142
 Mihhail Aleksandrovitš, suurvürst
 89
 Mihhail Fjodorovitš
 vt. Mihhail Romanov
 Mihhail Romanov, Vene tsaar 90
 Mihhailov, V. 219
 Miljukov, Pavel 88–89, 120, 139
 Mirabeau, Honoré Gabriel Riqueti
 de 91
 Monroe, James 159
 Montesquieu, Charles de Secondat
 de La Brède et de 98–99, 426,
 435
 Moore, John Bassett 368, 373
 Mora, kapten 39–40
 Mordekai, Piibli tegelane 498–499
 Motta, Giuseppe 443
 Mussolini, Benito 480
 Mutt, Victor 219–220, 251
 Mägi, A. 137
 Möller-Zakomelski, Aleksander
 142
 Müller, pangandustegelane 306
 Napoleon I, Prantsuse keiser 93

- Napoleon III (Charles Louis
 Napoléon Bonaparte), Prantsu-
 se keiser 495
 Narodnõi, Ivan 307
 Nas, professor 125
 Navarra Henri
 vt. Henri IV
 Negulesco, Demetre 368
 Nekrassov, Nikolai 88–89
 Nikolai II, Vene keiser 69, 89
 Nilsson, Anna T. 507
 Nyholm, Didrik Galtrup Gjedde
 368, 373, 377
- Oda, Yorozu 368
 Oinas, Aleksander 219, 251
 Onipko, Ajutise Valitsuse emissar
 180
 Oppenheim, Lassa Francis
 Lawrence 510
 Otto I, Kreeka kuningas 93
- Paabo, Rudolf 219, 230, 251
 Pahlberg, kapten 67
 Palmer, Londoni eestlane 304
 Palvadre, Anton 451
 Pao, Bruno 16
 Papp, H. 41
 Parts, Kaarel 149
 Pessoa, Epitacio da Silva 368
 Piigert, Mihkel 64
 Piip, Hans (Ants) 9–16, 42–43,
 84, 301, 303, 305, 502, 511
 Pilar von Pilchau, Adolf 84, 142
 Pitka, Johan 41–43, 63
 Politis, Nicolas 409
 Pomeree, USA demokraat 162
- Poska, Jaak 328
 Poska, Jaan, järgneva isa 328
 Poska, Jaan 15, 84, 126, 133,
 138, 143–144, 148, 164–165,
 214, 218–220, 225, 228–229,
 231, 233–234, 237, 251,
 328–332, 509
 Prinz, Johannes 41
 Pueyrredón, Honorio 154
 Puhk, Joakim 219
 Puhlin, kapten 39
 Pusta, Kaarel Robert 15, 154–155,
 165, 507
 Pöder, Tõnu 16
 Põitel, laevaomanik, kapten 20
 Pöld, Peeter 134
 Pärna, Priidu 16
 Päts, Konstantin 14, 129, 132,
 178, 180, 183, 186, 189, 193,
 217, 330, 358
 Pöhl, Hans 179
 Püümann (Püümets), Mait
 Johannes 219, 251
- Raamot, Jaan 134, 137, 139,
 149, 177
 von Raeson 22
 Ransome, Arthur 232
 Raudsepp, kapten 39
 Reek, Nikolai 193
 Rei, August 300, 348
 Reiman, Villem 279
 Reinvald, Londoni eestlane 304
 Reventlow, Ernst zu 264, 508
 Rodzjanko, Mihhail 88
 Rogenhagen, Londoni ärimees
 306

- Rohrbach, Paul 116
 Romanovid 90, 501
 Rousseau, Jean Jacques 426, 494
 Runnel, Hando 9
 Russki, Vene kindral 89
 Ruubel, Peeter 220
 Rünk, Aleksei 64
- Saare, eesti asunike esindaja 211
 Saarmann, Karl 451
 Salin, Bernhard 110
 Sander, eesti asunike esindaja 211
 Schiemann, Theodor 116
 Schulzenberg, Anton 137
 Schücking, Walther 371
 Seckendorff, Adolf v. 72
 Seljamaa, Julius 164–165, 186, 214, 251, 329
 Sepp, O. 219
 Sforza, Carlo 155
 Simpson, James Y. 314
 Simsivart, Leo 58
 Sinclair, Edwin Alexander 14, 71–72
 Siotto-Pintor, Manfredi 510
 Sitska, õpetaja 473
 Sjöblom, E. 65–66, 302–304
 Skobelev, Matvei 181
 Skujenieks, Margers 140, 142
 Sohn(i), V. 41
 Sokolov, advokaat 148
 Sooberg, eesti asunike esindaja 211
 Soots, Jaan 219, 221, 224–225, 251
 Speek, Peeter 489
 Stael-Holstein, Rootsi teadlane 280
- Stalin, Jossif 9–10, 250
 Strandman, Otto 14, 128, 134, 178, 183, 186, 218, 250, 311
 Strupp, Karl 415
 von Stryckid 116
 Suits, Gustav 165
 Sukiennicki, Wiktor 415, 510
 Svinhufvud, Pehr Evind 164
 Sõrmus, Eduard 65, 302–303
- Šingarev, Andrei 88–89
 Štšepkin, B. 134, 137–138, 172
 Šulgin, duumasaadik 89
- Zālītis, Jānis 142, 149
 Zeligovski, Poola kindral 289
- Tallents, Stephen 268
 Talmari, Annika 16
 Tammer, Harald 450, 455
 Tedozzi, Itaalia professor 373
 Teemant, Jaan 14, 358
 Tellmann, E. 219–220, 251
 Tereštšenko, Mihhail 88–89
 Teär, Jaen 10, 41
 Tiitus, tüürimees 64, 67
 Timse, J., eesti asunike esindaja 211–212
 Timusk, konsulaaragent 305, 307
 Tomberg, Oskar 307
 Tomingas, William 219, 251
 Trassun, Läti ksends 142
 Treilmann, kapten 67
 Trotski, Leo 167, 193, 506
 Tšitšerin, Georgi 218, 250, 331, 376
 Tõnisson, Ilmar 311–312, 318

- Tõnisson, Jaan 14, 57, 84, 129, 132, 134, 137, 164–166, 179, 183, 222, 234, 253, 491–493, 512
- Uluots, Jüri 9, 14, 348
 Urm, töötü 158
- Wachtmeister, admiral 280
 Vahter, Aleksander 41
 Vahter-Kinnika, Aleksander vt. Aleksander Vahter
 Vahtramäe, Hendrik 429
 Waldkirchen, Šveitsi teadlane 350, 353
 Valter, R. 41
 Valters, Mikelis 142, 148
 Walther, Carl 350–351
 Wang Chung Hui 368
 Varvas, Jüri 503
 Washington, George 352
- Vassilevski, V. 150
 Webb, Sidney James 380
 Veeros, Londoni eestlane 304
 Weiss, André 368, 373, 377
 Velthach, kapten 67
 Veski, Johannes Voldemar 219
 Vesselovski, V. 142
 Wilhelm II, Saksa keiser 167
 Vilms, Jüri 14, 64, 84, 126, 132, 134, 137, 142, 149, 164–165, 181–183, 186, 193, 329, 443
 Vinn, Londoni eestlane 304
 Winnig, August 71
 Virgo, Eduard 165
 dr. Wirth 380
 Vītols, Hugo 509
 Wrangel, Peter v. 121
- Yovanovitch, Michailo 368